De West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

NEGENDE JAARGANG 1927/1928

TIENDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1928

INHOUD VAN DEN NEGENDEN JAARGANG

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

I

I n l e i d i n g. „.... in den loop van mijn onderzoek is het mij maar al te vaak gebleken, hoe weinig betrouwbaar de over de geschiedenis van Curaçao uitgegeven werken zijn, voor welk groot gedeelte zij berusten op onbetrouwbare traditie of zelfs op niets anders dan op persoonlijke, door niets gestaafde meeningen of gevolgtrekkingen der schrijvers". Aldus Hamelberg [1]) als hij zijn geschiedenis van *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, voor zoover Curaçao, Aruba en Bonaire betreft, afbreekt bij 1782 [2]), omdat zijn aanteekeningen van de op het Rijksarchief berustende bescheiden niet volledig genoeg zijn, om deze geschiedenis te vervolgen. In zijn *Documenten* [3]) rekent hij in het bijzonder af met Teenstra, *De Nederlandsche West-Indische eilanden*, „het vrijwel algemeen als het beste beschouwd wordend werk over de kolonie" [4]). En Teenstra, die in 1828 en 1833 op deze eilanden was, en in 1836 en 1837 zijn werk schreef, had nog wel getracht zijn uitgave te rechtvaardigen o. m. met een verwijt aan de oppervlakkigheid en onnauwkeurigheid van Ds. Bosch [5]), de kortheid en onjuistheid van Van

[1]) Op bladz. 192.

[2]) Die der bovenwindsche eilanden loopt niet verder dan tot het begin der 18de eeuw.

[3]) Op bladz. 213 e. v.

[4]) Hamelberg, *De Nederlanders* enz., bladz. 219.

[5]) G. B. Bosch, *Reizen in West-Indië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, I 1829, II 1836, III 1843. Als een staaltje van oppervlak-

Paddenburg [1]), terwijl Abbring [2]), „bijna uitsluitend van zich zelven en genoegzaam niets van Curaçao" schrijft [3]).

Ook Simons [4]) moet zich Hamelbergs critiek [5]) laten welgevallen, en dat hij Brusse [6]) niet noemt, is wellicht te danken aan bijzondere omstandigheden; Mr. G. J. Fabius noemt diens boekje kort en krachtig: „een zeer onbeteekenend werkje". [7])

Ofschoon hiermee niet alles genoemd is, wat zich als geschiedenis van Curaçao in den loop der jaren heeft aangediend, mag na opsomming dezer meest bekende werkjes zonder vrees voor tegenspraak gerust gezegd worden, dat een geschiedbeschrijving onzer West-Indische eilanden na 1782 ontbreekt.

Wel moeten vermeld worden eenige aan verschillende bronnen ontleende beschrijvingen van bepaalde tijdvakken en gebeurtenissen vóór 1816.

In hoeverre daarbij te noemen zijn de *Mengelingen* in de Curaçaosche courant [8]), die voor een groot deel den indruk maken meer op mondelinge overleveringen en op mededeelingen van tijdgenooten te berusten, ook al zegt de schrijver anders, is niet gemakkelijk uit te maken.

Aan de hand van het verslag van Grovestins en Boey heb ik in dit tijdschrift [9]) *Curaçao tegen het einde der*

---

kigheid zij genoemd zijn mededeeling, dat de Roomsche pastoor Pirovano er een bijzonder genoegen in had, dat de beide Protestantsche predikanten het lijk van den Roomschen Brion volgden, en Pirovano stierf ruim een jaar vóór Brion. Zie *Het Koloniaal Weekblad* 25 Juni, 16 Juli, 6 en 13 Aug. 1925.

[1]) Van hem is de *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden*, 1819, „door een bewoner van dat eiland".

[2]) *Weemoedstoonen uit de geschiedenis van mijn leven, of mijne reis naar Curaçao, en vlugtige beschouwingen van dat eiland gedurende mijn tienjarig verblijf op hetzelve*, 1834.

[3]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. VII en VIII.

[4]) G. J. Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçou*, 1868.

[5]) Hamelberg, *t. a. p.*, bladz. 46.

[6]) A. T. Brusse, *Curaçao en zijne bewoners*, 1882.

[7]) Mr. G. J. Fabius, *De Curaçaosche bank* in De Economist, 1913. bladz. 781.

[8]) Tusschen 1824 en 1834. In het blad van 16 Juli 1825 geeft de schrijver zijn voornemen te kennen, deze stukken bij voldoende inschrijving herzien uit te geven; het is echter zoover niet gekomen.

[9]) Eerste jaargang, eerste deel, bladz. 441 e. v.

West-Indische Compagnie beschreven. Hamelberg had reeds vóór zijn standaardwerk *De slavenopstand op Curaçao in 1795* uitvoerig behandeld in het Derde jaarlijksch verslag van het geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap te Willemstad (1899), en nog eerder, in het Eerste jaarlijksch verslag (1897) als *Een veel bewogen tijdperk Een achttal jaren uit de geschiedenis van Curaçao 1796—1804* [1]).

Hierbij sluit zich aan Euwens' zeer uitvoerige bijdrage over *Curaçao in 1803—1804* in Onze Eeuw, 1908, en tien jaar later zijn inleiding tot *Curaçao's Eeuwfeest, 1816—4 Maart—1916* in De West-Indische Gids [2]), die in 20 bladzijden niet verder komt dan de verovering van Curaçao door de Engelschen in 1807. De verwachting, dat deze schrijver eerlang zou geven wat opschrift en inleiding beloofden, waarmee — zij het fragmentarisch — de geschiedbeschrijving tot 1816 op enkele jaren na zou zijn gereedgekomen, is voor afzienbaren tijd verdwenen, sinds met een beroep op de overbrenging der Curaçaosche archieven, loopende tot 1828, van Willemstad naar het Rijksarchief in Den Haag de onmogelijkheid daarvan is aangevoerd. Uit Euwens aanteekeningen zijn sedert nog twee brokstukken in deze Gids gevolgd: een beschrijving van *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807* [3]) en de akte van aanstelling van James Cockburn, *Een Engelsch Gouverneur van Curaçao* [4]) in 1807.

De hoop, dat Euwens toch nog eens zijn op zich genomen taak zal kunnen voltooien, heeft mij vrijmoedigheid gegeven, deze donkere bladzijden in onze koloniale geschiedenis over te slaan, en voort te zetten het werk, dat ik ruim tien jaar geleden begon, en dat mij toen in staat stelde in het Tijdschrift voor geschiede-

---

[1]) In beide beschrijvingen komt herhaaldelijk de latere gouverneur-generaal A. Kikkert voor.

[2]) Eerste jaargang, tweede deel, bladz. 241.

[3]) Zesde jaargang, bladz. 575.

[4]) Zesde jaargang, bladz. 461.

nis, land- en volkenkunde[1]) *De inbezitneming van Curaçao in 1816* te beschrijven.

De archieven na 1828 zijn in Curaçao gebleven. Ook biedt de vereeniging van alle Nederlandsche West-Indische bezittingen in één gouvernement in dat jaar een geschikt tijdstip om de afzonderlijke geschiedenis der drie benedenwindsche eilanden te beëindigen.

Bronnen. In de eerste en voornaamste plaats is door mij geraadpleegd *Het oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba,* volgens de Verslagen omtrent 's Lands oude archieven, dl. XLIII beschreven door Mr. R. Bijlsma, voor een groot deel volgens het stelsel van den oud-archivaris van Curaçao, den heer Ed. S. Lansberg, wiens handschrift men nog telkens tegenkomt. Dat archief vertoont verscheidene leemten, o.a. ontbreken geheel de ambtelijke brieven uit het moederland.

Reeds vroeger is uit deze en andere archivalia een en ander over dit tijdperk naar voren gebracht. Bordewijk, *Ontstaan en ontwikkeling van het Staatsrecht van Curaçao* heeft het Reglement op het beleid van de Regering, het Justitiewezen, den Handel en Scheepvaart op Curaçao, en onderhoorige Eilanden, gearresteerd bij Koninklijk besluit van 14 September 1815 No. 58 opnieuw openbaar gemaakt; Dr. De Hullu heeft Kikkerts verslag aan den Koning uit 1817 uitgegeven [2]), en dit doen volgen door de verslagen der commissies, die in 1816 zijn belast geweest met de overneming van Bonaire en Aruba van de Engelschen [3]).

Van degelijke bearbeiding der stof, in de Curaçaosche archieven en in andere bronnen te vinden, getuigt Mr. K. H. Corporaals proefschrift *De internationaalrechtelijke be-*

[1]) Maart 1914.

[2]) *Curaçao in 1817* in Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, 8ste reeks, III, bladz. 563 e.v.

[3]) *Bonaire in 1816* in De West-Indische Gids 1922, bladz. 505 e.v. en *Aruba in 1816* in dit tijdschrift 1923, bladz. 371 e. v.

trekkingen tusschen Nederland en Venezuela 1816—1920 en Euwens' levensbeschrijving van *Admiraal Pedro Louis Brion* in De West-Indische Gids 1921.

Voorts moeten genoemd de opstellen van Mr. G. J. Fabius in De Economist van 1913 over *De Curaçaosche bank* en daarvan met name het vijfde hoofdstuk over „Het Muntwezen", in 1885 reeds voorafgegaan door een bijdrage van Mr. H. J. Smidt in hetzelfde tijdschrift over *Bank- en Muntwezen op Curaçao.*

Ds. S. van Dissel heeft in 1859 in het Kerkhistorisch archief [1]) de geschiedenis van *De Hervormde, thans Vereenigde Protestantsche Gemeente van Curaçao* beschreven aan de hand der kerkelijke archivalia, en juist uit dit tijdvak, waarin de vereeniging der Gereformeerde of Hervormde en Luthersche gemeenten valt, uitvoerige meedeelingen gedaan. Een zestal jaren later gaf dezelfde schrijver *Eenige bijzonderheden betreffende de voormalige Evangelisch-Luthersche Gemeente op Curaçao.*

Een paar jaar geleden heeft G. J. M. Dahlhaus in *Een Levensschets* van Monseigneur Martinus Joannes Niewindt ook den toestand der Roomsch Katholieke kerk vóór de komst van haren eersten bisschop in 1824 met breede trekken geteekend.

Als bronnenopgaaf is deze opsomming met de in de Inleiding genoemde boeken niet volledig. Slechts de voornaamste werken en artikelen, die ik raadpleegde, zijn vermeld. Het ligt evenwel niet in mijn bedoeling te herhalen wat elders beter gezegd is. Met een korte aanduiding der aangehaalde werken wordt volstaan.

De raadpleging der bronnen heeft mijn aandacht gevestigd op meer dan een belangrijke gebeurtenis, tot nu toe niet beschreven of anders dan ik die heb leeren zien. Het leek mij geboden, daaraan een afzonderlijke behandeling te wijden. Volledigheidshalve vermeld ik hier de opstellen, die in dit tijdschrift voorafgegaan zijn, en uit hetzelfde tijdvak fragmenten behandelen:

Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd, zevende

[1]) Verzameld door N. C. Kist en W. Moll, 2de deel.

jaargang, bladz. 145, *Munt- en geldmoeilijkheden op Curaçao voor honderd jaar*, zevende jaargang, bladz. 353 e. v. en achtste jaargang (Mei—Juni 1926), bladz. 37 e. v., *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, achtste jaargang, Juli 1926, bladz. 97 e. v., *Gouverneur Cantz'laar en de bloedige gebeurtenis van 1 Juni 1824* in denzelfden jaargang, Dec. 1926, bladz. 341 e. v. en *Een wonderlijke onderneming tegen Porto-Rico* in dien jaargang, Jan. 1927, bladz. 389 e. v.

Ik acht het niet denkbeeldig, dat ook welwillende beoordeelaars deze bijdrage te wijdloopig kunnen vinden, te veel in kleinigheden zich verliezend misschien. Dezulken mogen bedenken, dat de Curaçaosche maatschappij een kleine is, en voor honderd jaar nog kleiner was, in aardrijkskundig opzicht en in zielental. Daar worden gebeurtenissen van geringen omvang anders gezien dan met grootsteedsche oogen, en haar betrekkelijke waarde behoeft niet minder te zijn dan die van wereldgebeurtenissen [1]).

Het was een groot gezelschap van overheidspersonen, dat 27 Januari 1816 met de *Prins van Oranje* onder bevel van den kapitein ter zee J. E. Lewe van Aduard, vergezeld van de *Haay* onder H. W. de Quartel op Curaçao aankwam. Met den nieuwen gouverneur-generaal landden diens adjudant en naamgenoot, luitenant Isaac Kikkert, Mrs. Lamaison en Elsevier, voorzitter en lid van den Raad van civiele en crimineele justitie, H. J. Nuboer, raad-contrarolleur generaal over de financiën en magazijnen, diens boekhouder J. Scharbow, L. Boyé, kommandeur van Aruba, de landsonderwijzer Van Paddenburgh, de klerk H. Kikkert [2]) en vele militaire autoriteiten, onder welke de garnizoenscommandant luitenant-kolonel F. Knotzer, de kapitein-ingenieur H. J. Abbring, de kapitein-kwartiermeester S. Plats, de chirurgijn-majoor Groes-

---

[1]) Pater Euwens besteedde aan Curaçao in 1803 en 1804 niet minder dan 82 bladzijden.

[2]) Overleden 1854 als administrateur van financiën.

beek, kapitein R. F. van Raders en luitenant J. M. van Eps, in het geheel niet minder dan 22 officieren. Vele van zijn medereizigers worden door Abbring in zijn *Weemoedstoonen* op de hem eigene wijze besproken.
Het duurde nog tot 4 Maart ,vóór de overdracht van het bestuur kon geschieden. Met parades, maaltijden en dansen werd de tijd gekort in afwachting van de machtiging, die de Engelsche gouverneur van zijn Koning noodig had om namens dezen de kolonie en haar onderhoorigheden aan den Koning der Nederlanden over te geven. En toen deze machtiging drie weken later gekomen was, rezen er nog eenige moeilijkheden o. a. omtrent het eigendomsrecht op de gouvernementsslaven op Bonaire, die eerst moesten worden geregeld, vóór de plechtige overgifte van het gezag kon plaats vinden [1]). De overneming van Aruba volgde nog in dezelfde maand, die van Bonaire twee maanden later.

G o u v e r n e u r-G e n e r a a l zou de titel zijn van den persoon, in wien „het hoogst uitvoerend gezag" in de kolonie zou zijn gevestigd en wien ieder „van wat rang of staat hij zij .... als zoodanig (zou) moeten erkennen, respecteren, gehouw en getrouw zijn, en zijne bevelen opvolgen en gehoorzamen" (art. 1) [2]). Aan den vice-admiraal Albert Kikkert had Koning Willem I deze nieuwe waardigheid opgedragen. Hij was geen onbekende op Curaçao. Geboren 27 November 1762 op Vlieland, was Kikkert op 14-jarigen leeftijd in den zeedienst gegaan, en in 1795 als kapitein ter zee op Curaçao gekomen. Daar nam hij een werkzaam aandeel in de revolutionnaire woelingen, die leidden tot de instaatvanbeschuldigingstelling van den directeur Jan Jacob Beaujon door het Comité Mili-

[1]) O u d a r c h i e f no. 255 bevat een journaal van Kikkert van 27 Januari tot 4 Maart 1816. Voor het overige verwijs ik, om niet in herhaling van hetgeen elders meegedeeld is, te vervallen naar de aangehaalde bijdrage *De inbezitneming van Curaçao in 1816*. De instructie van Kikkert ten aanzien van de overname was gegeven bij Kon. besluit van 8 Nov. 1815. O u d-A r c h i e f no. 303.

[2]) De aanhaling van artikelen zonder meer geschiedt uit het Regeeringsreglement van 1813.

taire waarvan Kikkert lid was, en tot het ontslag van dien directeur in het volgend jaar[1]). In 1800 keerde Kikkert naar Nederland terug, doorliep de verdere militaire rangen, en stond in aanzien bij koning Lodewijk Napoleon, die hem ridder en commandeur van de Koninklijke orde der Unie maakte. Desniettemin was hij een der eersten, die in 1813 het Fransche vaandel verliet. Dordrecht wist hij van de Franschen te bevrijden, en nog vóór zijn benoeming tot gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorigheden werd hem het commandeurskruis der Militaire Willemsorde verleend [2]). Hij was gehuwd met een Curaçaosche, Anna Maria Cornelia van Uytrecht [3]).

De gouverneur-generaal — Kikkert is de eenige, die dezen titel gedragen heeft — had een uiterst moeilijke taak. Hij moest de nieuwe denkbeelden, die uit den smeltkroes van twintig jaren waren voortgekomen, maar nog geenzins vaste richting gaven aan het bestuursbeleid, toepassen in de koloniale staatkunde op een weinig uitgestrekt gebied, dat in zeer ongunstige economische omstandigheden verkeerde. Men bemerkt er weinig van, dat Kikkert in de nauwelijks drie jaren van zijn bewind zich veel het hoofd gebroken heeft met theoretische vraagstukken en hun oplossing naar den geest des tijds in revolutionnairen of in reactionnairen zin. Meer administrateur dan gouverneur, wendde hij zich schier voor alles, wat hem onvoorziens overviel en hem voor onverwachte moeilijkheden plaatste, tot de regeering in het moederland, hetgeen bij de gebrekkige verbindingen van dien tijd weinig dienstig

[1]) Hamelberg, *Een veelbewogen tijdperk* enz., bladz. 35 e. v.

[2]) Zie o.a. V. d. Aa, *Biographisch Woordenboek* en, met name over zijn overgang na den Franschen tijd, V. Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften* IV, bladz. 318 en 404. In een levensbeschrijving in het bezit van een der nakomelingen wordt als jaar van ontscheping op Curaçao 1789 en als jaar van terugkeer naar Nederland 1798 genoemd. Euwens, *Curaçao in 1803—1804* geeft ook 1800 als jaar van terugkeer naar Nederland.

[3]) Uit dit huwelijk zijn twee kinderen geboren: Lammert Kikkert, die huwde met J. C. Schotborgh en als zeeofficier 10 Mei 1825, 32 jaar oud, kinderloos, op Curaçao stierf, en Jannette Margarita Kikkert, gehuwd met H. Schotborgh Jr., door Teenstra I, bladz. 150 genoemd als eigenaar van den Tafelberg en bewoner van St. Barbara; zij zijn de grootouders van wijlen Mevr. N. de Josselin de Jong—De Ruyter van Stevenink in Den Haag, aan wier welwillendheid ik de beeltenis van Albert Kikkert dank.

was voor een vlotte afdoening van zaken. De grootste moeilijkheid, waarvoor hij geplaatst werd, kon hij op deze wijze niet uit den weg gaan. Hij was gekomen met het strenge wachtwoord: alleen voor militaire uitgaven mogen wissels op het moederland afgegeven worden; buiten deze moet de kolonie zichzelf bedruipen. Dat wachtwoord moet zijn nachtmerrie geweest zijn. De geldelijke toestand beheerschte geheel Kikkerts bestuursperiode, en gaf steeds zwaarder zorgen; in weerwil van alles eindigde zij met een groot tekort.

Kikkert was er de man niet naar om het hoofd te bieden aan historisch geworden misstanden, die na het Fransche en Engelsche tusschenbestuur uit den tijd der Compagnie herleefd schenen. Minder dan die over onverantwoordelijk beheer der gelden is de klacht van Grovestins en Boey over verwaarloozing der inkomsten [1]) toepasselijk gebleven.

Zijn tijd is nuttig geweest om de gebreken van het regeeringsstelsel, die de zijne niet waren, aan het licht te brengen, en in zoover kwam zijn opvolger, die met een herinrichting der bestuursinrichting kon beginnen, in heel wat gunstiger omstandigheden.

Zijn opvolger — na een tusschenbestuur van bijna een jaar, waarin eerst Mr. Van Starckenborgh, tot diens dood op 20 Juli 1820, en daarna nog vier maanden Mr. Elsevier den scepter zwaaide, werd dit Paulus Roelof Cantz'laar. In 1771 was deze te Amsterdam geboren en op 19-jarigen leeftijd in den zeedienst getreden. Kort voor de omwenteling van 1813 geraakte hij in Engelsche krijgsgevangenschap, en werd het volgend jaar als kapitein ter zee commandant van een bataillon mariniers. Van 1816 tot 1820 was hij commandeur van St. Martin [2]), werd naar Holland geroepen en bij Koninklijk besluit van 25 Juni 1820 tot gouverneur van Curaçao benoemd [3]).

---

[1]) *Curaçao tegen het einde der West-Indische Compagnie*, t. a. p., bladz. 452.

[2]) Ook hij was reisgenoot van Abbring op de *Prins van Oranje*. Uitvoerig over hem *Weemoedstoonen*, bladz. 75 e. v.

[3]) Zie *Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd*.

Onder moeilijke omstandigheden aanvaardde Cantz'laar het bestuur: de geldmiddelen in deerlijken staat, kwijnende handel, moeilijkheden tengevolge van den vrijheidsoorlog der Spaansche koloniën op de vaste kust, vijf jaren van groote droogte; men kan hem de eer niet onthouden van niet alleen aan der tijden ongunst het hoofd geboden te hebben, maar ook van de omstandigheden gemaakt te hebben wat er van te maken viel. Er is haast geen onderdeel van het staatsbestuur, dat niet in zijn tijd heringericht is geworden: de vrijmaking van de haven van Willemstad, de herziening van het muntwezen, de hervorming van het schoolwezen, de vereeniging der beide protestantsche kerkgemeenten, de nieuwe inrichting der schutterij, de goudwinning op Aruba, de vestingbouw op Curaçao, de nieuwe administratie voor Bonaire en Aruba — Cantz'laar heeft aan dit alles, en aan meer dan dit, zooals blijken zal, zijn aandacht moeten wijden; geen kleine zaken, voorwaar! vooral niet als men bedenkt, dat hij voortdurend voor onvoorziene moeilijkheden kwam te staan, waarin hij alleen beslissen moest. Ik zie daarbij niet over het hoofd, dat de fiskaal hem als rechtsgeleerde een bekwame, en doorgaans toegenegen, raadsman was, maar eigenlijk was hiermee alle steun, waarop de gouverneur bouwen kon, uitgeput. Tegenover hem stond in de moeilijkste jaren de geheele Curaçaosche koopmansstand, waartoe al wat notabel was, behoorde of in familiebetrekking stond. En al wat Hollander was, was aan Curaçaosche families vermaagschapt. Elsevier door het huwelijk van een zijner dochters aan de Juttings [1]), Serrurier aan de Duyckincks, Nuboer in tweeden echt aan de familie Schotborgh; ook onder de officieren waren er velen, die met Curaçaosche jonge dochters gehuwd waren: Van Raders, Abbring, Dietz, Van Eps, Grunings, Jarman, S. L. Plats, Simon. Dit moet niet gering geacht worden. Maar van Cantz'laar krijgt men allereerst den indruk, dat hij wist wat hij wilde en dat hij dat ook te bereiken wist.

[1]) Theodora Petronella Johanna Margaretha Elsevier huwde in 1816 op nog geen 16-jarigen leeftijd met J. W. G. Jutting, doch stierf reeds drie jaren later.

De toestand der kolonie was in 1816 al heel weinig gunstig. Kikkerts verslag, in 1817 aan den Koning uitgebracht, en door Dr. De Hullu openbaar gemaakt [1]), geeft een beeld van dien toestand, dat ik vooral uit de besprekingen in den Raad van politie hoop aan te vullen wat betreft het gebrek aan welvaart in economischen zin. Reeds aanstonds zij een enkel woord gezegd van den handel, „voorheen de bloei en welvaart dezer kolonie, in vorige jaren de bronader des geluks niet alleen der inwoners van dit eiland over het algemeen maar ook zelfs veler kooplieden in 't moederland" [2]). Meer dan één schrijver [3]) verwijt der regeering, dat zij niet reeds in 1816 gedaan heeft, wat zij in 1827 deed, toen zij Curaçao tot een vrijhaven verklaarde. In dit verband is wel van beteekenis het oordeel van het lid van den Raad van politie Theods. Jutting, die in dat college, toen nieuwe belastingbronnen moesten worden gezocht, in de vergadering van 20 Maart 1820 ervoor pleitte, den handel te laten betalen, die volgens hem — en hij kon het weten — niet gedrukt werd door de bestaande bepalingen. De voorstelling, alsof de verplaatsing van den handel naar de vrijhaven St. Thomas na 1816 de oorzaak van den achteruitgang geweest is, is in strijd met de werkelijkheid. In zijn verslag van 1817 toont Kikkert uitvoerig aan, dat een reeks van oorzaken den achteruitgang met zich heeft gebracht. En dat de opleving van St. Thomas reeds van vroeger dagteekent, blijkt ook hieruit, dat in de instructie van den gouverneur-generaal dezen uitdrukkelijk aanbevolen wordt „ten einde met te beter kennis van zaken te kunnen oordeelen, op welke wijze de commercie weder zoude kunnen worden opgebeurd", zijn aandacht gevestigd te houden op den gang van den handel op de naburige eilanden, „en in het bijzonder op St. Thomas en St. Bartholomeus" [4]).

---

[1]) *Curaçao in 1817*, t. a. p.

[2]) De Hullu, t. a. p., bladz. 594.

[3]) O. a. Simons, t. a. p., bladz. 73, en Brusse, t. a. p., bladz. 127.

[4]) Art. 27. Een gedrukt exemplaar dezer instructie is te vinden achter het gedrukte Regeeringsreglement van 1813 in O u d-a r c h i e f no. 245. Wat St. Bartholomeus betreft is merkwaardig het antwoord van den gouverneur-generaal van St. Eustatius e .o., De Veer, aan Kikkert op diens

De artt. 1 tot 21 van het Regeeringsreglement van 1815 handelden over den gouverneur-generaal. Aan dezen was het opperbevel over de land- en zeemacht opgedragen (art. 7); hij moest waken voor de richtige uitoefening van den godsdienst (art. 20) en voor de goede administratie van het financie-wezen (art. 21). Het voorzitterschap van den Raad van politie was, vooral onder Kikkert, allerminst zonder beteekenis. In alle andere colleges, behalve de rechterlijke, zou hij mogen voorzitten (art. 6), daarentegen „geene administratien of andere commissien" mogen waarnemen, „ten einde hij zich geheel en alleen aan zijnen post attachere" (art. 12).

De bepaling, dat de gouverneur-generaal zijn ambt „gedurende de zes eerste jaren" zonder toestemming des Konings niet zou mogen neerleggen (art. 4), behoefde voor den eersten drager van dat ambt niet geschreven te worden. In den nacht van 18 op 19 December 1819 stierf hij op 57-jarigen leeftijd, nadat hij tot den laatsten dag zijn ambtsbezigheden had kunnen voortzetten. Den volgenden dag werd hij begraven op het Protestantsche kerkhof aan de Overzijde, waar zijn graf nog gemakkelijk te vinden is.

In de gecombineerde vergadering van den Raad van politie met den Raad van civiele en crimineele justitie, volgens art. 13 gehouden, bleek een „secrete missive" met aanwijzing van een opvolger niet aanwezig. De Raad-fiskaal zou dus als de eerste in rang aanwezige ambtenaar de bediening van gouverneur-generaal moeten aanvaarden. Mr. Van Starckenborgh was toen 64 jaar oud; het was reeds 43 jaar geleden, dat hij zich als advocaat op Cura-

---

vraag naar het tarief van in- en uitgaande rechten van St. Bartholomeus. Hij schrijft, dat dit tarief een geheim is „zelfs voor de Ingezetenen vermits de Gouverneur aldaar zulks naar goedvinden dirigeerd, en altoos oog in 't zeil houd; dat zo spoedig ik alhier Eenige verandering maak zijn Ed: altijd observeerd zijn Tarief laager dan alhier te stellen, en daardoor tracht de wonden aan de Commercie van dat Eiland toegebragt te heelen ....". Dr. H. T. Colenbrander, *Koloniale geschiedenis* II, bladz. 19, zegt, dat na den ondergang van St. Eustatius de Amerikanen hun handel naar St. Bartholomeus en St. Thomas hadden verplaatst. Zie ook G. B. Bosch, t. a. p. II, bladz. 374.

çao vestigde [1]). Ook was zijn ontslagaanvraag al naar Holland gezonden. De begrijpelijke vraag van eenige leden der vergadering, of zijn „staat" hem wel veroorloofde het nieuwe ambt op zijn schouders te nemen, beantwoordde hij bevestigend. In handen van het oudste raadslid legde hij den eed af, waarna van de pui van het gouvernementshuis in de Willemstad zijn ambtsaanvaarding werd kond gedaan.

Een half jaar later moesten de Raden opnieuw in gecombineerde vergadering bijeenkomen. Mr. Van Starckenburgh was aan dysenterie gestorven. Kikkerts opvolger was toen juist aangewezen, maar zou eerst 5 October 1820 scheepgaan. Tot 16 November 1820 moest Mr. Elsevier als gouverneur-generaal ad interim het dagelijksch beleid van zaken in handen houden [2]).

„In of bij de Hoofdplaats" had de gouverneur-generaal zijn „residentie" te houden, volgens art. 5 van het Regeeringsreglement. Behalve het gouvernementshuis in het fort Amsterdam, dat Kikkert in een brief van 1 April 1816 aan den directeur-generaal van het departement van Koophandel en Koloniën niet geschikt tot bewoning voor den gouverneur-generaal noemde om zijn bouwvalligen staat, en omdat het nog diende tot woning voor den commandant der troepen en voor de ongehuwde officieren, alsmede tot vergaderplaats voor de beide Raden — behalve dit was er de gouvernements-buitenplaats de *Pen* [3]), op den weg, die van Pietermaai naar het Oosten langs de Zuidkust gaat. In denzelfden brief stelde de gouverneur-generaal voor deze buitenplaats te verkoopen, daar de

[1]) Zie over hem Euwens, *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807*, t. a. p. bladz. 577 noot 1). Daaraan kan worden toegevoegd dat Van Starkenborgh te Utrecht geboren is, gehuwd was met Maria Catharina van Groot Davelaar, en op zijn plantage Valentijn begraven werd. In 1819 werd hij benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen leeuw.

[2]) Over Cantz'laars ambtsaanvaarding zie men *Hoe Cantz'laar gouverneur van Curaçao werd*, t. a. p., bladz. 150 e. v.

[3]) „de Gouvernements Penn" geheeten volgens *de Cur. Crt.* van 27 Jan. 1866.

herstelling ervan toen en steeds veel zou kosten, en om haar ongeschiktheid tot „residentie van het opperhoofd der kolonie, als zijnde gelegen aan de oever van de zee alwaar in oorlogstijden de vijand zeer gemaklijk landen kan, en hij dus blootgesteld is om opgeligt en ontvoerd te worden alvorens hij van het Hoofd Fort adsistentie hebben kan." Op welke wijze deze bezwaren opgelost zijn, heb ik niet kunnen ontdekken. Alleen moet ik aannemen, dat Kikkert, evenals zijn opvolgers deden, beide woningen gebruikt heeft, want, toen hij in 1819 was aangeschreven, de gouvernementsbuitenplaats te verhuren in afwachting van verkoop, maakte hij daartegen bezwaar en maakte aanspraak op een buitenverblijf, omdat de Engelsche gouverneurs dit ook gehad hadden [1]), en hij van de gouverneurswoning in de stad een kamer moest afstaan voor vergaderzaal van den Raad van politie. Bosch noemt de Pen „een prachtig gebouw, naar het uitwendige voorkomen geoordeeld, prachtiger dan misschien eenige woning van den gouverneur eener Provincie in *Nederland*" [2]).

Kikkert heeft niet veel gebruik gemaakt van de bevoegdheid, bij art. 5 den gouverneur-generaal gegeven, om „zoodanige temporaire reizen en toeren in de Eilanden te maken, als hij noodig zal oordeelen", althans buiten het hoofdeiland is hij niet gegaan. Cantz'laar bezocht in

---

[1]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 64 en 65 deelt mee, dat de *Pen* door een Engelschen gouverneur voor zijn buitenverblijf gebouwd werd, en dat de Engelschen het *the Penn* of *Belle Alliance* noemden. Den laatsten naam vond ik ook als adres op brieven van den fiskaal aan den gouverneur Cantz'laar. Intusschen vertelt Brusse, t. a. p., bladz. 7 en 8, die er even bijvoegen moet, dat Cantz'laar slechts tweemaal 's weeks vandaar naar de stad ging, dat *de Pen* op kosten van het gouvernement door den architect Graham gebouwd is. Dit kan moeilijk waar zijn. Misschien heeft hij het huis onder Kikkert of Cantz'laar hersteld. Kort na de herstelling van het Nederlandsche gezag op Curaçao was als banneling een zekere H. W. Graham uit het moederland gekomen, die luitenant bij de pontonniers geweest was, en in 1825 in zijn burgerlijke hechten hersteld is. Hij gaf eerst les in teekenen, bouwkunde en meetkunde, en toen dit verminderde ging hij timmeren. Dat hij de door Brusse bedoelde architect is, vindt ook steun in het verhaal van Dahlhaus, *Levensschets*, bladz. 89 over den gelijknamige, die een hoogaltaar in de Roomsche kerk bouwde als geschenk van een milde geefster, maar onder dit voorwendsel den pastoor afzette.

[2]) T. a. p. I, bladz. 117.

1821 Bonaire en was in 1824 na de goudvinding gedurende een maand op Aruba. Veel had de fiskaal als waarnemer van des gouverneurs gezag in dien tijd niet te zeggen. Hij zou geen vergaderingen van den Raad van politie mogen houden, geen verandering mogen brengen in de bestaande orde van zaken, vooral niet betreffende de administratie, en alleen de facto mogen afdoen, wat geen uitstel zou kunnen lijden. Naar Aruba moesten zelfs de brieven uit het moederland ongeopend worden opgezonden.

Cantz'laar, die met een *plan van bezuiniging* kwam, dat gevoegd is bij het Koninklijk besluit zijner benoeming van 25 Juni 1820 no. 69 [1]), was in tweeërlei zin daarvan het eerste slachtoffer. In weerwil van het Regeeringsreglement moest hij zich tevreden stellen met den titel van Gouverneur. Wat daarvan de bedoeling is geweest, heb ik niet kunnen vinden. De vermelding in het „plan" legt misschien verband met de traktementsverlaging. Cantz'laar moest zich met 18000 gld., 6000 gld. minder dan Kikkert kreeg, vergenoegen. Als blijk van des Konings tevredenheid over zijn „veelvuldige en gewigtige verrigtingen" sedert zijn ambtsaanvaarding, kreeg Cantz'laar bij Koninklijk besluit van 27 September 1823 [1]) voor het loopende jaar en het vorige een toelage van telkens 3000 gld., hetgeen het volgend jaar herhaald werd, ook als tegemoetkoming in des gouverneurs buitengewone uitgaven wegens vele bezoeken van aanzienlijke vreemdelingen.

Zijn mindere ambtstitel heeft Cantz'laar niet belet dezelfde macht en meer gezag te houden dan zijn voorganger. Het lijkt mij niet twijfelachtig, dat hij — misschien juist daardoor — minder bemind is geweest dan zijn voorganger. Het verschil tusschen beide landvoogden was ook groot. Kikkert kende Curaçao en de Curaçaoenaars; hij had een vrouw getrouwd uit een der bekendste Curaçaosche families en was daardoor aan velen vermaagschapt. Dit is wellicht ook de reden

[1]) Oud-Archief no. 304.

van eenige niet te miskennen zwakheid in zijn optreden geweest. Cantz'laar had het stroeve van den militair en den ambtenaar van dien tijd. Er zal alle gelegenheid zijn, in het vervolg te doen blijken van het verschil in optreden tusschen beide geuverneurs.

1. A. KIKKERT. 1762 1819

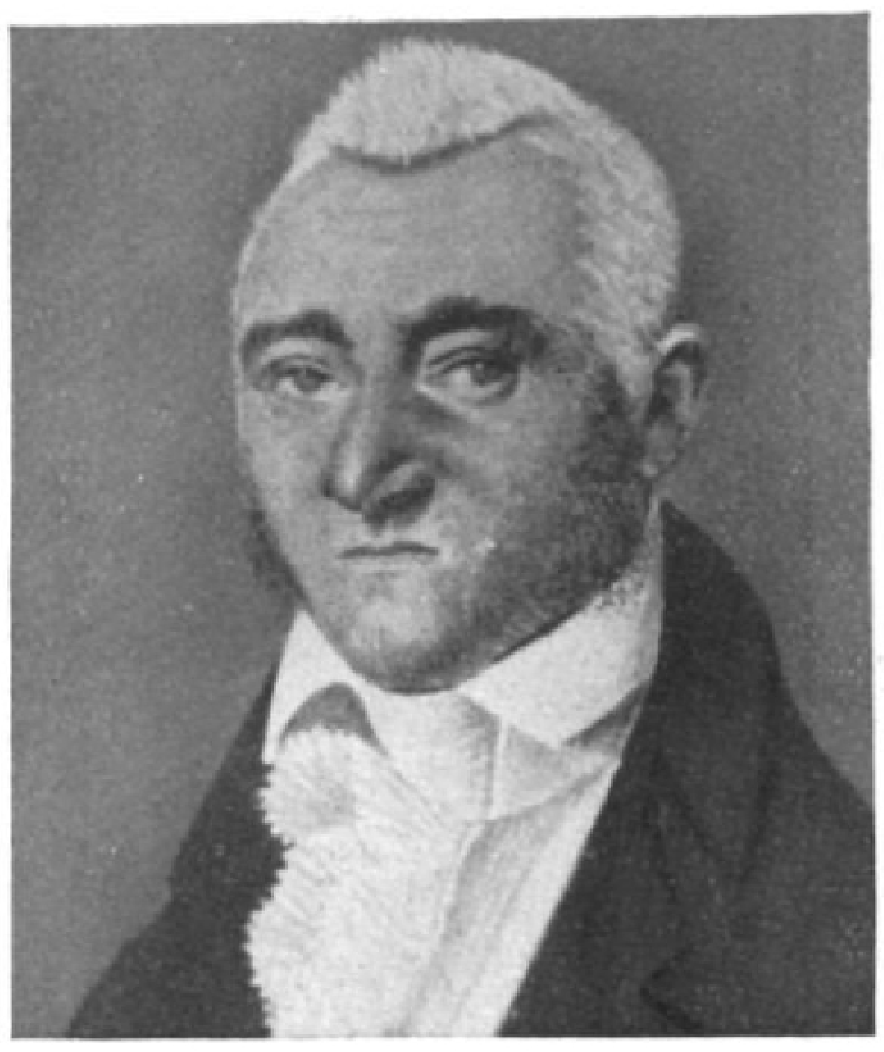
2. R. P. CANTZ'LAAR. 1771–1831

3. Jhr. Mr. I. J. RAMMELMAN ELSEVIER. 1770–1841

4. R. F. BARON VAN RADERS. 1794–1868

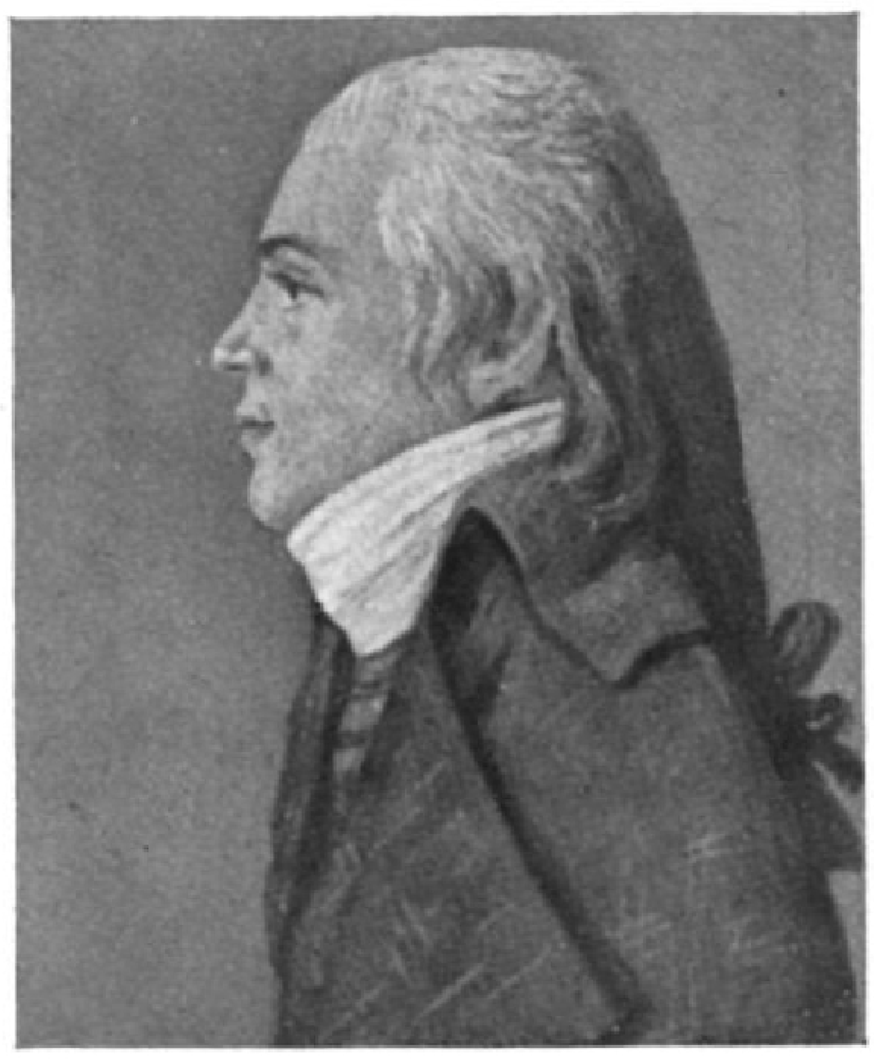
5. Ds. J. Muller J.Azn. 1771–1842

6. R. J. van Lansberge. 1804–1873

7. J. G. W. Jutting. 1790–1827

8. Theods. Jutting. 1772–1858

DE LEPRA, HAAR VOORKOMEN, VERSPREIDING EN BESTRIJDING, IN 'T BIJZONDER IN SURINAME

DOOR

T. MAY

II

VORMEN VAN DE LEPRA

Hoewel de lepra vrij algemeen verdeeld wordt in: 1°. lepra nervor (maculo anaesthetic), 2°. lepra tuberos (tuberculosa), 3°. lepra mixt, wordt door alle schrijvers toegegeven, dat zuivere vormen van 1 en 2 tot de zeldzaamheden behooren en meestal in elkaar overgaan. In beide gevallen wordt verder aangegeven, dat er vlekken ontstaan die bij 2 later in knobbels overgaan of naast welke later de knobbels optreden.

Ik geloof dat er slechts één vorm van lepra bestaat en wel de lepra mixt. Geen lepra begint anders dan met een vlek en neuralgieën en de lepra eindigt (wanneer niet behandeld) steeds in lepra mixt. Beter is het dan ook te spreken van de verschillende stadia by de lepra.

De vlekken moeten naar alle waarschijnlijkheid aan de door de bacillen afgescheiden toxinen worden toegeschreven, terwijl de knobbels ontstaan door de ter plaatse aanwezige bacillen. Eveneens moeten de neuralgische pijnen op rekening van de toxinen worden gesteld. Dat nooit toxinen van de bacillen zijn aangetoond, bewijst nog niet, dat de afscheiding niet plaats vindt; we weten toch niet eens met zekerheid dat de bacil van Hansen de lepra veroorzaakt en toch nemen wij dit aan.

DE LEPRA IN SURINAME

Met zekerheid is niet te bepalen wanneer de ziekte in

Suriname is binnengebracht. Volgens sommigen zooals Ashmead, troffen de Spanjaarden en Portugeezen in Amerika de syphilis aan, die onder de bevolking in een milden vorm optrad. Daar de Spanjaarden deze ziekte niet kenden, maar wel de lepra, en zij die ziekte aan de lepra verwant meenden, noemden zij haar „lepra", terwijl zij de eigenlijke lepra steeds als „mal de San Lazaro" aanduidden.

Daar beide rassen geïnfecteerd waren, moet volgens hem, de bron hier gezocht worden. De meesten beweren, dat met den invoer van negers uit Afrika omstreeks 1660, de lepra en ook de yaws haar intrede hier deden. Door anderen wordt echter er op gewezen, dat reeds jaren tevoren nl. 1644, Portugeesch-Israëlieten, uit Brazilië verdreven, zich hier met hunne slaven gevestigd hadden. Zoo was er dus kans voor besmetting langs twee wegen, daar beide rassen tot de geïnfecteerden behoorden. Weer anderen vermelden het feit dat gedurende de regeering van Karel II, Koning van Engeland, slaven (negers) in Suriname aangevoerd zijn. Zeker is het dus niet op welke wijze en wanneer de lepra in de kolonie is gebracht, maar algemeen wordt aangenomen, dat de oorspronkelijke bewoners vrij van lepra waren en door sommigen wordt hun zelfs zekere immuniteit toegeschreven.

Interessant is 't te lezen wat A. Guillon zegt omtrent het voorkomen van lepra in Cayenne: „De lepra was onbekend in Fransch-Guyana en Nieuw-Caledonia vóór de pogingen tot kolonisatie. De immuniteit van de Indianen, wetenschappelijk vastgesteld in de drie Guyanas.... is 't beste bewijs, dat de lepra er niet bestond vóór de aankomst van de overweldigers.

Sedert de ontdekking van de mondingen van de Orinoco door Cristophorus Columbus 1 Augustus 1498 tot aan het begin van de 19de eeuw, zijn er te veel expedities gekomen, te veel gevechten geleverd, te veel opgetreden als tijdelijke bezitters van den grond; en te veel menschen van verschillende rassen hebben den bodem betreden tusschen de Maroni en de Oyapock, dan dat een enkele groep zou kunnen geacht worden den bacil van Hansen in Cayenne te hebben ingevoerd.

Waarschijnlijk is, dat er talrijke overbrengers van verschillende nationaliteit en op onderscheidene tijdperken zijn geweest. De komst van negers in Fransch-Guyana zou dateeren van de eerste maanden van 1654, het oogenblik van 't verlaten van de kolonie door de Compagnie de la France équinoxiale en van de eerste bezetting door Hollandsche Joden onder Guérin Sprenger. Met den slavenhandel verscheen de lepra in Amerika. De eerste lepreuzen in de kolonie waren waarschijnlijk Joden. Altijd heeft men de Hebreërs over de geheele wereld als de groote verspreiders van de lepra beschouwd en wij vinden hen hier terug bijna tot aan het begin en te zelfder tijd van het begin van den slavenhandel."

Veel verschil bestaat er dus niet tusschen ons.

Eerst toen de ziekte een bedenkelijk karakter aannam, toen nl. vastgesteld was, dat 't aantal besmetten steeds toenam, werden de eerste maatregelen tegen deze kwaal getroffen. In 1728 beval de Gouverneur De Cheuses, dat besmette negers niet mochten verschijnen op de publieke wegen van Paramaribo. Ongelukkigerwijs raakte dit bevel meer en meer in 't vergeetboek, zoodat eerst in 1761 feitelijk sprake is van een ordonnantie onder Gouverneur Crommelin. Maar niettegenstaande deze maatregelen, nam de lepra steeds toe, voor een niet gering deel het gevolg van den clandestienen aanvoer van slaven, waaronder lepreuzen, die de plantage-eigenaren tegen lagen prijs aankochten en tewerk stelden.

Om aan dezen ongezonden toestand een eind te maken werd bepaald, dat de nieuw aangebrachte slaven geneeskundig zouden worden gekeurd door eene commissie, bestaande uit den chirurgijn-majoor der troepen en een geneesheer. Dit geschiedde in 1764. Verder werd bepaald, dat bij de keuring aangetroffen melaatschen voor rekening van den gezagvoerder naar een bepaalde plaats zouden worden gebracht en weder ingescheept.

Maar ook hierdoor werd het beoogde doel niet bereikt, en Gouverneur Wichers achtte het in 1790 noodig nog strenger op te treden; hij vaardigde daartoe een ordonnantie uit, waarin artt. 3—5 bepalen, dat alle negers en

mulatten, zoowel slaven als vrijen, door lepra besmet, zullen worden afgezonderd[1]) en voor deze afzondering werd uitgekozen een verlaten plantage aan de Saramacca. Artikel 6 van deze ordonnantie stond echter aan de besmette blanken toe, Paramaribo te verlaten en zich gescheiden te houden van alle personen, die niet onontbeerlijk voor hen zijn.

Deze leproserie, de eerste van Suriname, kreeg den naam van *Voorzorg* en werd gebouwd door z.g. commando-negers en de toen besmet verklaarden, 7 in getal. Dit aantal nam echter zóó sterk toe, dat reeds in 1792 de Gouverneur-Generaal De Frederici het etablissement deed vergrooten, want reeds in 1795 waren er 200 personen aanwezig. In 1797 was dit getal tot 300, in 1808 tot 400 gestegen, in 1812 tot 500.

Daar later bleek, dat menige lijder dit etablissement ontvluchtte en zich weder in de stad of op een plantage ophield, werd in 1821 onder Gouverneur De Veer deze leproserie verder van de stad verplaatst en naar het district Coppename overgebracht, waar slechts enkele indiaansche dorpen lagen en de verbinding met de stad zeer moeielijk was. Dit nieuwe etablissement werd genoemd *Batavia*.

Maar ook door deze verplaatsing was de ziekte niet te bestrijden en in 1830 zag de ordonnantie van Gouverneur-Generaal Cantzlaar het licht, waarin werd bepaald (art. 5), dat alle niet-vrijen, lijdende aan lepra, zullen worden vervoerd naar *Batavia*. In deze ordonnantie werden aan de vrijen dezelfde voorrechten toegestaan als in de ordonnantie van 1790 aan de blanken alleen; echter werd thans bepaald dat, indien aangetroffen op den openbaren weg, zij, na onderzoek door de geneeskundige commissie, bij besmetverklaring zullen worden vervoerd naar *Batavia*. Deze ordonnantie is, behoudens enkele kleine wijzigingen, tot op heden van kracht gebleven.

Dat er reden bestond tot strenger optreden, blijkt uit het rapport van de Geneeskundige Commissie dd. 28 Ja-

[1]) In de ordonnantie van 1777 (herzien bij ordonnantie van 1818) van Fransch-Guyana staat woordelijk hetzelfde in art. 2.

nuari 1847 No. 13, welk rapport een schril licht werpt op de toenmalige toestanden.

In dit rapport, waarop ik later terugkom, lezen wij: „Zoo werd in den jare 1827, tengevolge van klagten door eigenaren aan het Ministerie ingediend, op bevel van hoogerhand door Zijne Excellentie, den Gouverneur A. de Veer, eene Commissie benoemd en tot hervisitatie der besmettelingen naar *Batavia* gezonden, de welke aldaar velen vond van uiterlijke ziekteteekenen geheel vrij."

In 1844 beweerde men, dat de scholen door kinderen, lijdende aan lepra werden bezocht; naar aanleiding hiervan richtte de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzicht een missive tot den Gouverneur-Generaal Elias, houdende voorstel om van de scholen te weren zoodanige kinderen die door besmettelijke huidziekten zijn aangetast.

Bij resolutie dd. 9 April 1845 No. 579, werd naar aanleiding van deze missive bepaald, dat geen kind op de openbare school in de kolonie Suriname zal worden toegelaten, dan na overlegging van een door een bevoegd geneeskundige afgegeven en door den secretaris van de Commissie van O. en T. geviseerd certificaat, inhoudende, dat dit kind door geen besmettelijke huidziekte is aangetast. Op deze wijze werd het schoolcertificaat hier ingevoerd.

Bij resolutie van 7 Mei 1847 werd de vorige gewijzigd en thans bepaald, dat voortaan jaarlijks vóór den 15den Januari aan den onderwijzer moet worden overgelegd het bovengenoemde certificaat, echter zonder verplicht visa van den scriba.

Dit eerste certificaat luidde:

„De ondergeteekende verklaart op den Eed bij de toelating tot zijne betrekking van Geneesheer in deze volksplanting afgelegd, dat.... oud .... jaren door geene besmettelijke huidziekten of melaatschheid aangetast is, noch ook als s u s p e c t van zoodanige ziekten kan worden aangemerkt. Ten blijke waarvan door mij dit certificaat, door mijne handteekening bekrachtigd, aan.... is afgegeven."

Uit het bovengenoemde rapport van 1847 blijkt, dat de

toestand op het etablissement veel te wenschen overliet en er feitelijk vele misstanden heerschten, waaraan voor een deel moest worden toegeschreven, dat de lepra zich meer en meer uitbreidde. Immers wordt in dat rapport vermeld, dat dezelfde toestand die het her-onderzoek in 1827 noodzakelijk maakte, in dit jaar nog heerschte.

Op 1 Januari 1847 bevonden zich op 't etablissement *Batavia* onder de 434 aanwezigen niet minder dan 104 „onbesmet zich voordoenden". Naar aanleiding hiervan lezen wij in meergenoemd rapport: „Dezen (de 104 onbesmet zich voordoenden) voor een goed deel kinderen der lepreuzen moeten gedeeltelijk zwaar besmetten, hulpelooze ouders en verwanten oppassen, met verminkte voorwerpen te samen levende. Hoogst waarschijnlijk dragen wel alle dezer schijnbaar gezonden de kiem der besmetting bij zich, doch eene zoodanige vermenging geeft hun, ook bijaldien daar gezonden onder mogten wezen, aan zekere besmetting prijs. Wijders is de vraag, of *Batavia* eene lepreuzen-colonie behoort te wezen, waar de prolificatie, ook zonder andere aanmoediging, in de hevige geslachtsdrift, de sterkste bevordering vindt, dan wel eene plaats moet worden, waar deze ziekte in hare slachtoffers uitsterft. Het antwoord op dezelve kan niet twijfelachtig wezen, wanneer men op 't oog houdt, dat ware menschlievendheid zelve verbiedt, mede te werken tot het verwekken van een geslacht voor zichzelven diep ongelukkig, voor zijnen evenmensch hoogst gevaarlijk, terwijl bij den staathuishoudkundige nog de gewichtige bedenking oprijst, of niet het onderhoud eener schaar, talrijk als dezelve op *Batavia* behoort te worden, dezer kolonie lichtelijk te zwaar konden vallen."

Dit etablissement, dat hoe langer hoe minder aan het doel beantwoordde, bleef bestaan totdat de R. K. Geestelijkheid het initiatief nam een R. K. verpleging op te richten, waarin dan ook de gouvernements-verpleegden zouden worden opgenomen. Dit plan is, om hier niet ter zake doende redenen, niet ten uitvoer gelegd en 16 Oct. 1895 werd de R. K. leprozen inrichting *Gerardus Majella* ingewijd.

Kort daarop werd de gouvernementsleprozeninrich-

ting *Groot-Chatillon* gesticht en in 1897 bracht men de te *Batavia* vertoevende leprozen daarheen over; aan de Protestantsche Vereeniging ter verpleging van lepralijders in Suriname werd in 1899 een deel van *Groot-Chatillon* afgestaan en daar de leprozeninrichting *Bethesda* gevestigd.

Hoewel in de laatste jaren eenige verbetering ten goede is op te merken, mag echter geen dezer instellingen beschouwd worden als iets anders dan „bewaarplaats en verpleeginrichting van lepralijders".

Veel is er niet gedaan ter genezing dezer ongelukkigen, wanneer wij buiten beschouwing laten de weinige in het wilde gedane inspuitingen, enz. Ook heden ten dage nog is er geen sprake van stelselmatige, wetenschappelijke behandeling der lepra-lijders. Waar toch een districtsgeneesheer naast zijn veel omvattend werk wordt opgedragen een of twee keer per week te *Groot-Chatillon* den dienst te verrichten, nauwkeuriger uitgedrukt, deze ongelukkigen in te spuiten, zonder dat daarna de resultaten van deze behandeling behoorlijk worden nagegaan (de geneesheer kan dit niet, want hij is niets steeds ter plaatse) daar moet worden toegegeven, dat van behandeling geen sprake is.

Is het dan ook te verwonderen, dat menschen, reeds prikkelbaar door deze vreeselijke ziekte, op een gegeven oogenblik weigeren aldus verder te worden mishandeld? Want men vergete niet, dat deze inspuitingen felle pijn veroorzaken.

Ik kan mij voorstellen, dat wanneer de behandelende geneesheer ter plaatse gevestigd was en de zieken dagelijks sprak, hij hen er op zou kunnen wijzen, dat eerst na jaren de gevolgen zijn te zien en hij aldus den moed er in zou houden. Hoe anders is het thans: een geneesheer, die uit zijn boot stapt, 't rijtje langs loopt en prikken geeft, weer in zijn boot gaat en wegvaart. Het heugt mij nog in een gesprek met den tegenwoordigen Geneeskundig-Inspecteur hierop te hebben gewezen en gezegd, dat m. i. de lepreuzen recht hebben, gezien de stand van de wetenschap over deze ziekte, op een eigen geneesheer, deskundige, uitgerust met laboratorium en zonder eenig

nevenbaantje. Ik deed toen uitkomen, dat zoo'n geneesheer dàn pas in de gelegenheid zou zijn de ziekte te bestudeeren en te b e h a n d e l e n en vooral de noodige proeven te nemen. Helaas, 't is ongeveer twee jaar geleden en de toestand is steeds dezelfde.

Met wijlen Ds. Zaalberg vraag ik: „Zou het voor Suriname een zoo onbereikbaar iets zijn, het hebben van een deskundige, een wetenschappelijk man, die zich met de leprozen had in te laten en zich aan de studie van de ziekte en van al wat er mee in verband staat, kan wijden?"

M.i. neen en ik geloof, dat wanneer het tot het Bestuur zal zijn doorgedrongen, dat het hier niet alleen een volksbelang geldt, maar ook het belang en het heil van vreemden, die tot ons komen, het Bestuur dan er toe zal overgaan, te doen, datgene wat sinds langs had moeten geschieden. Maar wanneer deze tijd eindelijk zal zijn aangebroken dan hoop ik, dat ook degelijk rekening zal worden gehouden met de eischen te stellen aan een deskundige, aangewezen voor de bestrijding eener ziekte, die eertijds „algemeen" was, maar thans vrijwel tot de tropische landen beperkt is.

Thans een andere vraag: Is of wordt er gezorgd, dat de ziekte, tenminste wat *Groot Chatillon* betreft, geen verdere verspreiding zal hebben? Om deze vraag te beantwoorden, moet ik even op het volgende wijzen. Ten allen tijde is er gesproken van de verhoogde geslachtsdrift der lepreuzen. In 't bovengenoemde rapport dd. 28 Januari 1847 komt daaromtrent het volgende voor: „Het is de verhoogde geslachtsdrift, welke meermalen in een soort van woede ontaardende, hen alles geringer doet achten dan het scheiden van de betrekkingen, welke zij ter voldoening dier lusten doorgaans veelvuldig onderhouden."

Over hetzelfde onderwerp zegt Mense (1914 pag' 32): „Die Hoden der Leprözen können früh oder spät mit knotigen Verdickungen und schlieszlicher Schrumpfung erkranken. Die anfängliche Reizung der Samenwege mag für den auszerordentlichen Geschlechtsdrang, den einzelne Lepröse erfahren, die Erklärung geben; d e r e n d l i c h e S c h w u n d j e n e r T e i l e e n t s p r i c h t d e r V e r m i n d e r u n g o d e r A u f h e b u n g d e s

Zeugungsvermögens in einem vortgeschrittenen Stadium der Lepra."

Maar van nog recenter data is over dit onderwerp door alleszins bevoegden geschreven. Ik bepaal mij slechts tot de bovengenoemde autoriteit L. Rogers, die 't volgende zegt: „Het voorkomen van contact van kinderen en jongemenschen met lepralijders kan niet streng genoeg worden doorgevoerd, waar genen (kinderen en jonge menschen) zoo ontvankelijk voor deze ziekte zijn. Daarom moeten kinderen van lepreuze moeders bij de geboorte verwijderd worden, indien dit mogelijk is, en huwelijken van lepreuzen in elk geval op den leeftijd van kinderen voortbrengen verboden worden, want Mc. Coy heeft aangetoond, dat de vruchtbaarheid van lepreuzen in 't geheel niet of zeer weinig is verminderd."

Rogers zegt verder, dat boven de 30 jaar minder bezwaar tegen een huwelijk bestaat, hetgeen zeer licht te begrijpen is.

Nu volge hier het antwoord omtrent *Groot Chatillon*. Ik laat hier aan 't woord Ds. C. Th. Scharten: „.... en aan de andere zijde kleine huisjes voor getrouwde zieken, want in de rijks inrichting staat men om erger te voorkomen den kranken toe te trouwen, hetgeen in *Bethesda* niet het geval is [1]). De kinderen in dien echt geboren, blijven bij de ouders, totdat zij twee jaar oud zijn en worden dan naar de bloedverwanten gebracht, waar zij nog langen tijd onder rijkstoezicht blijven: later keeren zij veelal met dezelfde ziekte als van hunne ouders naar *Groot Chatillon* terug."

Vóór mij heb ik de lijst van op *Groot Chatillon* geborenen van 1915—1922 en hieruit blijkt dat slechts één kind op den leeftijd van 8 maanden van de lepreuze moeder is verwijderd. Al de anderen tusschen 11 maanden en 1¼ jaar. Door dit „erger te willen voorkomen", heeft men het allerergste doen geboren worden, nl. 't trekken van ontevredenen uit de beide andere gestichten naar het

[1]) Evenmin wordt dit in *Gerardus-Majella* toegestaan. Spatieering van mij.

gouvernements lepreuzenetablissement, maar bovenal door deze vrijgevigheid heeft men kinderen doen ter wereld komen, die met de kiem van deze ziekte in zich, later in de maatschappij worden gebracht.

Dat dit gevaar niet denkbeeldig is, blijkt wel uit het geval door Flu aangehaald (Stemmen uit *Bethesda* no. 29) en dat velen onzer bekend is, het geval van 't kind, dat door verkeerd medelijden van de ouders veel op de armen van een leproos was en welk kind in de puberteitsjaren lepreus werd, terwijl het zusje, dat niet met den leproos in aanraking kwam, gezond bleef.

Eenige jaren geleden vroeg en verkreeg ik toestemming om na te gaan wat van de kinderen geworden was, die ontslagen waren uit *Groot Chatillon*. Gedurende dit onderzoek kwam ik in de Tourtonnelaan bij vrouw W., bij wie twee dezer kinderen bleven. Daar zag ik een kind, dat door mij op 4 jaren geschat werd, maar in werkelijkheid reeds boven de 6 oud was en dit kind uit *Groot Chatillon* was melaatsch.

BEHANDELING

Tegen deze ziekte is geen kruid gewassen, zoo zegt men van vele ziekten, vooral van de lepra. Daartegenover staat, dat reeds de ouden beweerden: „geen ziekte, waartegen 't kruid niet gewassen is."

Reeds in de grijze oudheid is er getracht de lepra te genezen en daarom ook is er geen ziekte waartegen zooveel geneesmiddelen bestaan en beproefd zijn. Maar we weten, hierin ligt het bewijs, dat het specificum er nog niet is.

In elk tropisch land kan de behandeling duidelijk in 2 vormen onderscheiden worden, no.: 1°. de wetenschappelijke, 2°. de volksbehandeling, die al naar het land verschillend is.

Het is hier niet de bedoeling en 't zou ook niet mogelijk zijn alle geneesmiddelen op te noemen, die zooal aanbevolen en beproefd zijn; slechts zij er op gewezen, dat al naar de opvattingen van de proefnemers de meest uiteenloopende geneesmiddelen en geneeswijzen zijn toegepast. Van bijna alle aangewende middelen zijn door de

proefnemers gunstige resultaten vermeld, die echter bij contrôle door anderen of zeer gering bleken of zelfs geheel negatief.

Zoo heeft Carrasquilla uit Bogota in 1896 een serumtherapie ingevoerd, die volgens hem uitstekende gevolgen had. De methode bestond hierin, dat serum verkregen van een krachtigen lepralijder bij 'n gezond jong paard onderhuids werd ingespoten en later uit een hoeveelheid bloed van dit dier het serum bereid.

Een ander Columbiaan Dr. O. Laverde bereidde zijn serum door leproomweefsel met bloed van den lepralijder te vermengen, hieraan toe te voegen gedistilleerd water en met dit gefiltreerde mengsel bokken onderhuids in te spuiten. Uit het bloed van deze dieren werd dan het serum bereid en de patienten hiermede ingespoten.

Beide onderzoekers hebben schitterende resultaten verkregen, Carrasquilla zelfs 100 %. De Fransche Académie de Médecine benoemde eene commissie om de waarde van dit serum na te gaan en door deze commissie werd in 1897 hierover rapport uitgebracht. Het is van belang punt 7 uit dit rapport te vermelden: „Prematuur is de verzekering omtrent de verbetering en vooral omtrent de genezing der ziekte door het anti-lepreuzen-serum verkregen."

En ook anderen proefnemers is het niet gelukt de groote waarde van dit serum vast te stellen. Toch werd door de commissie besloten de proeven in gewijzigden vorm voort te zetten.

Tot heden echter is er een middel, dat, hoewel geen specificum, toch door de jaren heen heeft bewezen eenigen invloed ten goede op de lepra uit te oefenen. Het is de chaulmogra-olie, reeds bij de Chineezen bekend als taisoang-tse en in Voor-Indië als specificum tegen de lepra gebruikt. In dit middel hebben we den overgang van de volksmethode naar de wetenschappelijke behandeling, want niet alleen wordt door het volk van dit middel gebruik gemaakt, ook in de officieele geneeskunde wordt het, en worden ook verschillende preparaten hieruit bereid, zooals sodium hypnocard, durothan, antileprol, sodium gynocard, enz. enz., toegepast.

Ik acht het niet noodig hier de vele andere wetenschappelijke middelen op te sommen, die voor de behandeling van de lepra zijn aanbevolen; geen toch heeft tot heden de proef kunnen doorstaan. Ook in Suriname heeft men steeds den strijd tegen deze ziekte aangebonden, en ook hier is meermalen beweerd, dat de lepra door kruiden genezen is. Het eerst, vind ik dit, nl. genezing door inlandsche planten, vermeld in een schrijven dd. 30 Oct. 1833, waaruit ik het een en ander overschrijf. De brief is van den toenmaligen Nederlandschen Consul te Maracaibo aan den Directeur van de kolonie Curaçao, Bonaire en Aruba:

„Onder geleide dezer heb ik de eer aan UHEG te zenden, vertaling der beschrijving van een plant genaamd *Cuychunchulle* [1]), de welke voorgeschreven wordt, de melatsch-ziekte (lepra elefantiasis) te genezen; sedert derzelver mededeeling alhier in den jare 1829, deed men onderzoek en moeite om de plant te verkrijgen, dat nu eerst sedert weinige dagen alhier aangebragt is.

Men is thans bezig, derzelvere proef te nemen aan eenen man, die reeds 12 of 14 jaren met bedoelde ziekte sukkelde; zijn gezigt, zijne ooren en neus waren in eenen deerniswaardigen toestand en zijne beenen vol met zweeren; gedurende dien tijd had hij niet gezweten en was gevoelloos aan handen en voeten. Het is nu slechts 9 dagen, dat hij dit kruid gebruikt en ik kan met genoegen UHEG melden, dat zijn gezigt reeds bijna de natuurlijke kleur heeft, hij kan zijn handen bewegen en loopt evenals voorheen. De Practizijn, onder wiens behandeling hij is, geeft zeer veel hoop te zijner genezing."

---

[1]) Cuichunchulli (Ionidium Parviflorum), a Peruvian plant of the natural order Violaceae, half shrubby with minute leaves, possessing very active emetic and purgative properties, and said to be a certain remedy for Elephantiasis Tuberculata, a reputation, which, if even partially well founded ought to recommand it to the particular attention of the benevolant and humane. Other species of „Ionidium" share the same name, properties and reputation. One of them was formerly supposed to yield ipecacuanha, and its root is still known as white Ipecacuanha.

(Chambers Dictionary)

Op Mauritius wordt als specificum beschouwd de „burlagna" eveneens een plant uit de orde der Violaceae.

Het schijnt, dat door den dood van genoemden Consul de zaak geen voortgang heeft gehad; ik vind althans niets hierover verder vermeld.

Eenige jaren later, in 1838, werd aan den Gouverneur-Generaal ad interim der Nederlandsch-West-Indische Bezittingen door den Minister van Koloniën een schrijven gezonden, behelzende de mededeeling dat door Douarière Van Heeckeren aan het departement was toegezonden een trommel inhoudende o.a. een zekeren wortel, welke volgens een daarbij gevoegde Mémoire instructif een zeker geneesmiddel tegen Elephantiasis zoude inhouden.

De Minister liet dezen wortel door den scheikundige G. J. Mulder, lector in de chemie te Rotterdam onderzoeken en zond afschrift van diens rapport, tegelijkertijd met dat van de Mémoire instructif bij dit schrijven, teneinde den Gouverneur-Generaal in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van de daarin voorkomende belangrijke bijzonderheden en opdat hij daarvan zou kunnen gebruik maken; tevens ging daarbij het verzoek om alle nasporingen te doen in het werk stellen, die tot het ontdekken van de tot die wortels behoorende plant zouden kunnen leiden; alsmede om, zoo dit mogelijk is, daarmede proeven te doen nemen opdat zou blijken in hoeverre het middel met goed gevolg kan worden aangewend bij zieken in onderscheiden graden besmet.

Ongelukkigerwijs heb ik nòch van dit rapport, nòch van eenige mededeeling omtrent de plant of proeven hiermede genomen, iets kunnen ontdekken.

In verband met hetgeen hier zal volgen, vertaal ik de Mémoire instructif: „Mémoire instructif voor Z. E. Mr. Baron van Heeckeren, Gouverneur-Generaal. Deze wortel is van een boom, die in Guyana groeit en waarvan ik de beschrijving niet zal ondernemen om slechts te doen kennen de werking van zijne substantie ten opzichte van de lepra. (Lazarisme). De naam van den boom is mij niet bekend; . . . . , zelfs Indianen, Caraïben en Arrowakken, die ik hieromtrent vroeg hebben er geen bepaalden naam voor; in elk geval de naam doet niets ter zake. De geanalyseerde substantie van dezen wortel beproefd op de

elephantiasis zou kunnen zijn een kostbare ontdekking voor de menschheid. Het eenige motief, dat mij leidt, dit zijnde om mij nuttig te maken voor mijn medemenschen, doet mij mijn toevlucht nemen tot Uwe Excellentie, als gedistingeerd persoon, ontwikkeld en philantroop, tot wien ik mij kan wenden om tot het door mij beoogde doel te geraken.

PROEVEN OP MIJN PERSOON GENOMEN

In 1810 destijds verantwoordelijk bestuurder op eene vestiging, had ik verkeering met een mulattin 17 à 18 jaar oud, die eene vrij goede gezondheid scheen te genieten, daar zij niet anders dan eenige vlekken op 't lichaam had, die, zooals ze mij zeide „lotavlekken" waren zooals dikwijls bij gekleurde vrouwen worden aangetroffen. Daar de lotavlekken een overblijfsel van slecht behandelde yaws zijn, en ik geen ondervinding had van deze soort van ziekten des lands, dacht ik niet verder na en ging voort met haar samen te leven. Slechts drie of vier maanden daarna bemerkte ik eenige vlekken op mijn lichaam, die binnen 14 dagen donker gekleurd en omrand werden en geheel gevoelloos waren, zelfs bij het steken met een scherp voorwerp in deze vlekken.

Ik waande mij verloren, liet mij naar de stad brengen en stelde mij onder behandeling van den geneesheer Wulfin, in dit tijdperk van goeden naam in de kolonie; hij herkende den oorsprong van deze vlekken, schreef mij geneesmiddelen voor, echter zonder eenig gevolg. Een vrij groote vlek op de rechterwang belette mij uit te gaan of menschen te ontvangen. Ik besloot mij naar een plantage te begeven, waarvan ik mede-eigenaar was, teneinde aldaar genezing te zoeken of te sterven, want met deze vreeselijke ziekte was ik voor de gemeenschap reeds dood.

Het Goddelijk Wezen zond mij in Zijne Oneindige Goedheid een beschermengel, een neger, die mij weer hoop gaf door mij te beloven mij te zullen genezen, hetgeen hij volkomen volbracht in den tijd van 6 weken, daar sedert dien, gedurende een tijdvak van 29 jaren, ik niet de minste recidive heb gehad en mij verheugd in eene goede gezondheid thans op mijn 60e jaar.

WIJZE VAN BEHANDELEN

Hij, „de neger" raspte van dezen wortel en na de vlekken tot bloedenstoe te hebben geschuurd, legde hij het geraspte hierop en dit deed hij twee keeren per dag. Van een gedeelte werd met kokend water een aftreksel gemaakt en met boerenstroop vermengd; van dit aftreksel gebruikte ik twee flesschen per dag en aldus ben ik genezen.

Dezelfde neger verzekerde mij verschillende vooraanstaande personen te hebben genezen alsook slaven en vrijen. De mulattin bij wie ik deze vlekken opliep werd ook genezen en is tot heden gezond en moeder van verschillende kinderen die volkomen gezond zijn.

Deze neger die ik met weldaden overlaadde en die een groote achting voor mij had heeft mij na jaren in zijn geheim ingewijd en mij den wortel doen kennen. Sedert dien heb ik verschillende slaven genezen die aangetast waren door deze vlekken die men alhier kent onder den naam van „treef" die hen overvallen door het eten van het een of ander dat hun verboden was (vooroordeel afkomstig van Afrika waarvan men tot heden ten dage de ware afkomst ontkent)" [1]).

Uitgebreide proeven werden in 1843 genomen door Dr. G. C. B. Gravenhorst aan wien in 't begin van dat jaar door het Koloniaal Gouvernement werd toegelegd de som van *f* 3000.— in 't jaar terwijl hij te beschikken kreeg over een vrij lokaal en oppassing teneinde proefneming ter genezing der lepra op een 8 à 10-tal lijders in 't werk te stellen.

Dezelfde voorrechten werden in Mei van hetzelfde jaar aan Dr. F. W. Nolte toegestaan (benevens vrij gebruik van medicijnen uit 's lands Hospitaal). Op den 6den November 1845 werden op last van den Gouverneur de proefnemingen van Dr. Nolte (na 1½ jaar) en die van Dr. Gravenhorst op 31 December 1846 (na drie jaren) gestaakt „als hebbende geene gunstige resultaten opgeleverd".

Deze beëindiging van de proeven gaf Dr. Gravenhorst

[1]) Hoogstwaarschijnlijk hebben wij hier *niet* te doen gehad met lepravlekken.

aanleiding tot het richten van eene missive dd. 8 December 1846 tot den Gouverneur waaruit het volgende: „De uitkomsten mijns onderzoeks hoop ik nader bekend te maken en alsdan door daadzaken te bewijzen dat Elephantiasis slechts door verwaarloozing ongeneeslijk wordt en dat geen andere weg met zekerheid tot hare genezing leidt dan dien ik na langdurige en nauwkeurige waarneming heb ingeslagen.

Dat de lijders op *Oldenburg* verpleegd van *Batavia* afkomstig en met den hoogsten graad van Elephantiasis onder mijne behandeling gekomen nog niet volkomen genezen zijn pleit niet voor de ongeneeslijkheid hunner kwaal, de meeste immers zijn in uiterlijk aanzien en kracht toegenomen en leggen grooten levenslust aan den dag, en slechts enkele plaatselijke aandoeningen van de huid zouden twijfel voor hunne gezondheid kunnen doen ontstaan."

Naar aanleiding van deze missive werd de Geneeskundige Commissie uitgenoodigd den Gouverneur te dienen van consideratie en advies alsook om onverwijld zekeren I. H. Swenker voor zich te doen verschijnen.

Genoemde Swenker was volgens Dr. Gravenhorst door hem met gunstig gevolg behandeld na door de Geneeskundige Commissie suspect te zijn verklaard en van deze genezing was op last van den Gouverneur in het belang van alle lijders dezer vernielende kwaal openlijke vermelding gedaan bij schrijven dd. 30 Mei 1846 van den Gouvernements-Secretaris.

Bij bovengenoemd schrijven werden ook medegedeeld de middelen en de wijze van behandeling door Dr. Gravenhorst toegepast. In hoofdzaak komt de behandeling neer op sterk doen zweeten van den patient en dit wel dagelijks; en eenige malen in de week opwekken van sterke darmontlastingen. Opmerkelijk is, dat reeds ten Rhijne over de toen (1685) in zwang zijnde behandeling in Nederlandsch-Oost-Indië sprak van het doen zweeten, purgeeren en kwijlen van de patienten.

Dat hoogstwaarschijnlijk steeds op dien grondslag hier in de kolonie is voortgebouwd, blijkt wel uit sommige tot heden nog gevolgde behandelingswijzen.

In het rapport van de Geneeskundige Commissie, dat den 28en Januari 1847 aan den Gouverneur werd gezonden, lezen we, dat genoemde Swenker zich aan het onderzoek heeft onderworpen en dat bedoelde persoon „in staat van besmetting verkeert". Tegelijkertijd en nog na de proefnemingen door Gravenhorst en Nolte werden door andere geneesheeren proeven gedaan met Guano, in- en uitwendig waarover gunstige resultaten waren vermeld in Noord-Amerikaansche bladen. Ook deze proeven hadden geen gunstig gevolg. Evenmin pogingen in het werk gesteld om de lepra te genezen door middel van het sap van „Hura crepitans" (zandkokerboom), waaromtrent eveneens gunstige mededeelingen waren gedaan uit Brazilië.

Intusschen werd de inlandsche behandeling ijverig toegepast. Onder de toegepaste middelen behoorden o.a. de „casioen" (Anacardium occidentale), die om hare scherpe olie een geliefd middel was om de vlekken weg te branden, de „Lota wiwiri" of „Louisa wiwiri" (Eclipta alba), die fijn gewreven op de vlekken werden gelegd.

Tot heden nog wordt door de Indianen 't sap van de „Sawinianja" (?) beschouwd als een specificum tegen de lepravlekken. Dezelfde plant is onder den naam van „Pinia" bij de Boschnegers bekend en het sap wordt voor hetzelfde doel gebruikt.

In hoeverre deze middelen een gunstige uitkomst hadden, zal altijd een geheim blijven, daar de zieke nooit aan anderen mededeelingen van zijn ziekte doet, waardoor dan ook elke contrôle ontbreekt of men hier met lepra had te doen of met eene andere huidziekte.

Sterke staaltjes zijn mij bekend van genezing door inlandsche kruiden, waarvan ik hier het volgende mededeel: „Op Kabelstation werd mij een jonge boschneger aangewezen ± 17 jaar, die volgens mijn zegsman aan lepra zou hebben geleden en naar zijne beschrijving (knobbels aan de ooren, vlekken op het lichaam, verdikte vingers) aan lepra-tuberosa (2e stadium). Deze jongen was toen onder behandeling geweest van Boschnegers en het gevolg na ongeveer een jaar was: een jongeman met eeni-

ge verkleuring donkerder dan de gewone huidskleur van de oorlellen en de huid op de jukbeenderen. Andere vlekken waren niet te zien. Gelegenheid was er niet tot het instellen van een uitgebreid onderzoek. Collega M. die vóór mij den dienst aldaar waarnam, moet den jongen in zieken toestand hebben gekend.

Ik heb dan ook de overtuiging, dat onze Boschnegers en Indianen inlandsche middelen tegen deze ziekte kennen. En in deze sta ik niet alleen; de gebroeders Penard toch zeggen, dat onze Indianen een plantaardig middel zoo niet kennen, dan toch gekend hebben.

Maar daargelaten deze inlandsche behandelings-wijzen, steeds zijn er geneesheeren op 't eind van de vorige eeuw tot heden er op uit geweest deze ziekte met alle kracht te bestrijden en steeds weer was de chaulmogra-oil, het voorname middel.

Ook thans nog wordt door geneesheeren alhier de lepra met chaulmogra-oil en derivaten behandeld en zoo wordt reeds gedurende ± 20 jaar door onzen besten leprakenner J. F. Nassy „antileprol" toegepast; maar ook van deze behandeling is niet officieel bekend gemaakt welke de gevolgen waren.

Aan F. P. Schuitemaker, komt de eer toe de antileprol eenige jaren geleden in de lepra-therapie algemeen te hebben ingevoerd. Schuitemaker spaarde moeite noch kosten om te trachten de lepra met kracht te bestrijden, daartoe aangemoedigd door de met dit middel op Hawaï verkregen uitkomsten.

Deze behandeling werd voortgezet totdat .... bij missive van den Geneeskundig-Inspecteur dd. 25 Januari 1925 namens den Procureur-Generaal den geneesheeren werd opgedragen de namen der melaatschen onder hunne behandeling overeenkomstig de verordening van 7 September 1830 no. 13 aan dezen hoofdambtenaar op te geven op straffe van intrekking van de bevoegdheid.

Verscheidene geneesheeren behandelden toen reeds de lepra, o.a. met het voorschrift van Heiser en ook met antileprol, maar zagen zich genoodzaakt de behandeling te staken. Immers de patiënten, op enkele uitzonderingen

na, weigerden toestemming te geven tot het opgeven van hunne namen aan den Procureur-Generaal. Ook Schuitemaker, die op dat oogenblik het grootste aantal onder behandeling had, zag zich om andere redenen later verplicht, zijn menschlievend werk te staken.

Ik wil hier niet beoordeelen in hoeverre het verkrijgen van een statistiek de aanleiding mag zijn tot het doen eindigen van een werk, dat de geheele menschheid ten nutte komt, ook wil ik niet betwisten het recht deze opgave te vorderen, (de wet van 1830 en '32 schrijft dit toch voor) maar betreuren moet ik het, dat door handhaving van verouderde voorschriften een zoodanige tegenwerking veroorzaakt wordt bij zulk filantropisch werk.

Sedert eenige jaren wordt door mij op aansporing van Nassy een behandelingswijze toegepast, gegrond op 't volgende princiep: Vergiftig den lepreus gedurig met stijgende dosis chaulmogra-olie en zorg tevens voor goede voeding en pijnlijke zindelijkheid. Dagelijks wordt daartoe de olie inwendig toegediend in steeds stijgende hoeveelheid en daarnaast clysmata van de olie gegeven. Drie keeren in de week worden tegelijkertijd intramusculaire injecties gegeven, meestal van anti-leprol, die om de pijnlijkheid der inspuiting te verminderen, met 5 % cycloform in den handel wordt gebracht. Daarnaast nog behandeling van de vlekken met een daartoe geschikte zalf [1]). Gunstige uitkomsten heb ik met deze behandeling verkregen.

Het spreekt vanzelf, dat deze behandelingswijze zoowel aan patiënt als geneesheer bijzondere eischen stelt en daarom is het ook des te meer te betreuren dat door toepassing van middeleeuwsche voorschriften, de leprabehandeling in de kolonie jaren achteruit is gezet. Men vergete toch niet dat in deze: stilstand gelijk is aan achteruitgang en dat het gemakkelijker is het werk van jaren af te breken en de energie te dooden, dan de élan, die hier bij de bestrijding van de kwaal zoo hoog noodig is er weer

[1]) In het Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde 1925 1e helft no. 13 komt een artikel voor over de behandeling van de lepra in de kliniek van Unna, welke behandeling vrijwel overeenkomt met de bovengenoemde.

in te krijgen. Het is daarom dan ook te hopen, dat spoedig een zoodanige regeling getroffen wordt, dat elk geneesheer, die iets hiervoor voelt, weer ongestoord den strijd tegen deze vreeselijke ziekte kan aanbinden. Hoe de algemeene bestrijding zal moeten zijn, is moeielijk aan te geven. Elk systeem van isoleering heeft zijn nadeelen, de gedwongen isoleering het meest. Ik onthoud mij daarom van het geven van voorschriften hieromtrent, maar moet erop wijzen, dat hoe ook de bestrijding zal worden ingericht, steeds in de eerste plaats in het oog moet worden gehouden, dat bij elken dwangmaatregel, de ongelukkigen des te meer zich zullen schuil houden. Men moet de lijders er toe krijgen zich uit eigen beweging onder behandeling te stellen en daartoe dienen op verschillende plaatsen klinieken te worden opgericht, alwaar elk, die zich aanmeldt onderzocht kan worden en eventueel onder geregelde behandeling genomen.

Nadat ik het bovenstaande geschreven had, kwam mij het Geneesk. Tijdschr. voor Nederlandsch-Indië, aflevering 3, deel 66 in handen. Dit tijdschrift, het een en ander uit het Decembernummer van „Journal of the Philip. Islands, Med. Ass. 1925" besprekende, deelt mede dat door den geneeskundigen staf van de Culion Leper Colony o.a. is voorgesteld: „Lepreuzen, die slechts weinige afwijkingen vertoonen, maar waarbij lepra-bacillen worden gevonden, zullen worden opgenomen in behandelingshospitalen. Velen zullen, indien er geen bacillen meer gevonden worden, weer kunnen worden ontslagen; de hopelooze gevallen zullen worden doorgezonden naar Culion."

Verder komt het den staf zeer gewenscht voor, dat aan een groote polikliniek iemand geplaatst wordt, die bijzonder goed van lepra op de hoogte is. De zeer lichte zieken, waarbij geen bacillen gevonden worden, zouden dan zelfs poliklinisch kunnen worden behandeld.

Ik geloof, dat uit het origineele stuk zelf, nogal wat voor ons zal zijn te leeren en wij zouden hieruit datgene kunnen overnemen en toepassen, wat met de plaatselijke toestanden, volksaard, enz. overeenkomt en in

één adem zij hieraan toegevoegd: en wat onze beurs ons toestaat.

Nog moet mij, alvorens te eindigen, het volgende van het hart: Wanneer men de huidige samenstelling van de commissie belast met het onderzoek naar de ziekte der melaatschheid nagaat, dan valt het op, dat in deze commissie twee onontbeerlijke leden gemist worden, nl. een neuroloog en een dermatoloog. Ik spreek hier van dermatoloog, omdat voorloopig een leproloog tot de vrome wenschen zal behooren. Moeielijk is het om te voorzien in de plaats van den laatste, des te onverantwoordelijker den neuroloog uit te sluiten. Elkeen die iets afweet van de lepra, zal moeten toegeven, dat de commissie onvolledig en niet naar de eischen des tijds is samengesteld, zoolang deze deskundige geen lid is.

Ik hoop dat deze bijdrage er toe zal medewerken, dat met ernst aan de bestrijding van deze vreeselijke ziekte zal worden gewerkt, want, naar mijne vaste overtuiging zal en moet eenmaal deze plaag van de menschheid worden overwonnen.

Het is mijn plicht den heer Greiner mijn hartgrondigen dank te betuigen voor de mij verleende hulp.

LITERATUUR

D. GORTER. De Aetiologie en contagiositeit van de lepra arabum.

T. BROES VAN DORT. Historische studie over Lepra, voornamelijk in verband met het voorkomen dezer ziekte in Nederlandsch Oost-Indië.

H. I. VINKHUYZEN. De Melaatschheid.

H. H. ZAALBERG. De Melaatschen in Suriname en hunne verpleging.

Ds. C. TH. SCHARTEN. De Melaatschenverpleging Nethesda.

H. D. BENJAMINS en JOH. F. SNELLEMAN. Encyclopaedie van Nederlandsch-West-Indië.

Nieuw Practisch Tijdschrift v/d Geneeskunde 1849.

CH. DROGNAT LANDRÉ. De la contagion seule cause de la propagation de la lèpre.

A. GYILLON. Lèpre, Lépreux et Léproseries en Guyane Française.

Paramaribo, 20 December 1926

JAVA-METHODEN VOOR SURINAME?

DOOR

L. DE WAAL,

Landbouwkundig adviseur.

„Waarborgen voor het kapitaal".
„Ieder land zijn eigen oplossing".

Nu het Rapport van den Ondernemersraad verschenen is, de Minister van Koloniën toezeggingen deed om de op de planters drukkende lasten te verlichten of weg te nemen en ook de Kamer inziet, dat er „daden" moeten volgen, veroorloof ik mij eenige opmerkingen, en wil ik mij bepalen tot de laatst verschenen stukjes in de bladen n.l. dat van den Heer Gybland Oosterhoff en „Ons stuk Amerika" in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 9 dezer, wijl deze a. h. w. de eind-conclusie der publieke opinie in zich kristalliseeren.

Mr. Dr. Gybland Oosterhoff zegt dan o.a.: „Gebrek „aan kapitaal, dat is de *ziekte* waaraan Suriname lijdt. „Hoofdvoorwaarde is, dat het Oost-Indische groot-kapi- „taal ter hulpe komt. Allereerst komt de vraag op, of dit „kapitaal bereid is, dáár belegging te zoeken."

Het antwoord op deze vraag moet als volgt luiden: Het kapitaal *is* bereid overal te gaan, waar het een redelijk gunstige kans ziet voordeel te behalen en zich blijvend kan vestigen; dat het er de voorkeur aan geeft, dáár te gaan, waar het pad reeds geëffend is, is niet meer dan natuurlijk.

Als oorzaak nu van den achteruitgang en het kwijnen van Suriname worden steeds vermeld: de ongunstige economische omstandigheden (daling der prijzen in suiker en koffie, ziekten in de cacao enz.), edoch Java is voor dezelfde plagen niet gespaard gebleven; in het suikerriet

hadden wij in 1882 en volgende jaren de verwoestende serehziekte en vele andere, stengel-, wortel- en bladziekten, in de koffie de koffiebladziekte en in de cacao de krullotenziekte; de suikerprijzen daalden tegelijkertijd tot de helft van vroeger. *Waarom* heeft het kapitaal toen in Java vertrouwen gehad en nu in Suriname niet? Eerst als deze vraag beantwoord is, komen wij tot de juiste diagnose der „ziekte" van Suriname en dat antwoord luidt als volgt: „Omdat het gezien heeft dat op Java de fabrikanten en planters zich aansloten en energieke pogingen in het werk stelden om andere riet- en koffievarieteiten te kweeken, die de genoemde ziekten niet vertoonden, een hooger product leverden en dit verder opvoerden door doelmatige bemesting enz., waardoor de kostprijs van het product daalde en de concurrentie op de wereldmarkt kon worden aangebonden; dit alles zonder eenigen steun der regeering waarover toenmaals vele harde woorden zijn gevallen, doch waarvoor men thans de Regeering dankbaar mag zijn, daar de energie geprikkeld werd door het bewustzijn, dat slechts eigen kracht redding kon brengen.

In de West heeft men steeds op de hulp der Regeering gebouwd, met het bekende gevolg.

Het wordt inderdaad thans tijd, in te zien dat de Regeering slechts lasten kan verlichten, doch „*niet* de *technische* hulp kan verleenen, die noodig is om landbouwbe- „drijven winstgevend te doen zijn; die kennis moeten de „planters-zelf bezitten, daar zij zonder deze hun bedrijf „niet naar behooren kunnen uitoefenen."

„*Ons stuk Amerika*" (N. R. Ct. 9 Februari j.l.).

„Er zullen deskundige krachten uit Ned. Indië worden „uitgezonden om na kennismaking met de Surinaamsche „toestanden, van advies te dienen."

Wie de geschiedenis der laatste 25 jaren van Suriname kent en meer speciaal kennis nam van de sinds 1914 verschenen geschriften, moet wel zeer sceptisch staan tegenover rapporten omtrent Suriname, uitgebracht zelfs door A[1] Java-suikerplanters, „na kennisneming der toestanden aldaar"; want juist in die „kennisneming der toestanden"

en daaruit voortvloeinde „vergelijking met Java-toestanden" schuilt een factor, die den Java-planter tot de conclusie doet komen, dat slechts de eenig zaligmakende Java-methode hier redding kan brengen. (Rapporten Diephuis, Sibinga Mulder).

Welke rampzalige gevolgen het aanvaarden en toepassen dezer these voor Suriname-bedrijven heeft, kan de Ned. Handel Mij. getuigen met hare ervaring op de suikerfabriek Marienburg, toen zij een Java-administrateur met het beheer daarover belastte. Het ligt trouwens voor de hand dat eene werkwijze op landbouw-gebied zich moet wijzigen naar den agrarischen toestand van een land of streek en in Suriname is die *juist tegengesteld* aan die op Java wat betreft: beschikbaar werkvolk, ter beschikking staande gronden, bevloeiïngstoestanden, wegen.

Waar deze omstandigheden nu op Java *uitermate* gunstig zijn, behoeft het wel geen nader betoog, dat het niet aangaat eenige werkwijze of methode, welke op Java met gunstig resultaat wordt toegepast, *om die reden* aan eenig ander land (i. c. Suriname), waar de toestanden geheel verschillend zijn, op te dringen, met als eenig gevolg: tijdverlies en nadeel in stede van voordeel. Wil men voorbeelden gesteld hebben, dan neme men: Cuba, Oost-Afrika (Natal en Zambesi), Argentinië, waar met een minimum aan werkkrachten en in nagenoeg analoge omstandigheden als in Suriname eene zéér welvarende suikerindustrie gedreven wordt, doch extensief en niet volgens Java-voorschrift.

Hiermede is de weg voor Suriname aangewezen: Bij uitzending van mannen met uitsluitend Java-practijk vervalt men onherroepelijk in dezelfde fout; de rapporten zullen „theoretisch" blijven, terwijl wij noodig hebben mannen, die de *daad* bij het woord kunnen voegen; dit hebben de adviseurs tot heden niet getoond te kunnen. Dit is niet eene kwestie van „bekwaamheid" doch welbeschouwd eene van eene geestesgesteldheid, waarin de volbloed Javaplanter of -fabrikant, gewend als hij is intensief te werken en uit den grond te halen wat er bij den

huidigen stand der landbouwwetenschap uit te halen is, zich niet dan met veel inspanning en verloochening zijner beginselen kan verplaatsen, ook reeds, wijl hij extensief werken minderwaardig vindt.

Al te goed herinner ik mijne vele decepties, ondervonden gedurende den eersten tijd dat ik in Zuid-Amerika werkte; toch heb ik moeten toegeven, dat het *onder de gegeven omstandigheden* niet mogelijk was, anders te werken, zonder het bestaan der ondernemingen in gevaar te brengen. Zoo is ook voor Suriname de aangewezen weg *„extensief"* te werken, om „geleidelijk" tot de intensieve werkwijze over te gaan, *zoodra de toestanden dit mogelijk* (evtl. noodzakelijk) *zullen maken*. Op Java heeft de tegenwoordige toestand zich immers ook geleidelijk ontwikkeld. Een product van 500 pikol riet per bouw gold tot 1860 als zéér bevredigend; in 1880 was het reeds misgewas en thans zijn gemiddelde producties van 1300 pikols per bouw geen uitzondering meer en wordt zelfs 1500 pikols behaald. Zoo stelt iedere periode van ontwikkeling eener industrie hare bijzondere eischen; Suriname staat nog aan het begin dier periode; moet die echter *zelf doorleven*; het behoort tot de *onmogelijkheden*, haar eenige tientallen van jaren te doen overslaan, door navolging van wat elders onder geheel verschillende omstandigheden gedaan werd.

Hiermede wil natuurlijk allerminst gezegd zijn, dat het bovenstaande beoogt, alles bij het oude te laten; verre van daar. Vooral in de fabriek zal reeds veel bperoefd kunnen worden wat elders goede resultaten afwierp, al zal wel degelijk rekening zijn te houden met andere samenstelling der sappen en dgl. In den aanplant echter zal van meet af eene nieuwe richtlijn gevolgd moeten worden wat betreft grondbewerking (mechanisch), riet varieteiten en cultuurmethode.

In Brazilië heb ik succes kunnen behalen door mijne vroegere ervaring in overeenstemming te brengen met de dáár heerschende omstandigheden; een Java-planter, die als „expert" wordt uitgezonden en nu eens zal zeggen, hoe er eigenlijk gewerkt moet worden, zal begrijpelijkerwijze

bij *zijne* beproefde wijze van werken blijven, zooals die op Java met kleine variaties, algemeen wordt toegepast; eene onkostenrekening van ƒ 400.— per bouw is daarbij niets abnormaals, als zij goedgemaakt worden door een hoog product, mogelijk gemaakt door bevloeiïngen, door eene zorgvuldige bewerking, dank zij overvloedig werkvolk. Waar dit ontbreekt is zulk eene werkwijze niet door te voeren.

De extensieve methode heeft echter ook wel degelijk hare bestaansmogelijkheid bewezen, haar zwaartepunt ligt echter juist in een lage onkostenrekening en een minder hoog product per vlakte-eenheid. De kostprijs per pikol riet is daarbij echter veelal belangrijk lager dan op Java (gemiddeld 20 cts tegenover ruim 30 cts op Java) [1].

Dordrecht, Maart 1927.

[1]) Zie mijne brochure: „de Economische cultuur van het Suikerriet, Waltman, Delft en „The Treatment of Ratoon-Canes. Intern. Sugar Journal 1918, blz. 414 e. v.

SURINAAMSCHE MUSKIETEN

C. Bonne en J. Bonne—Wepster; Mosquitoes of Surinam, a study in neotropical mosquitoes. Amst. De Bussy, 1925.

Met tropische muggen heb ik voeling gehad een halve eeuw geleden; tusschen de 400 en 500 tot de Diptera behoorende exemplaren heeft de Sumatra-expeditie medegebracht, die als 122 soorten konden worden ingedeeld. Van der Wulp, de dipteroloog van dien tijd, die de collectie beschreef en van wiens hand ook de prachtig geteekende platen zijn, vond 44 nieuwe soorten en kon er 78 uit reeds bestaande beschrijvingen determineeren; een paar soorten gaven hem aanleiding tot het vormen van nieuwe genera. Men moet, bij de beoordeeling van deze cijfers, wel in het oog houden, dat vele muggen en vliegen teer goedje zijn, en dat de groote Tupuliden met hun onnoodig lange pooten lastig zijn in de behandeling, ook na hun dood. Van der Wulp, ziende wat menschen die geenszins tot de deskundigen behoorden, konden medebrengen, meende, dat de ware rijkdom der (diptera-)natuur eerst goed aan het licht zou komen als te eeniger tijd naar die streken een dipteroloog erop uittrok om te verzamelen en te studeeren. Het is er nooit van gekomen, en in onzen tijd denkt men weer anders over deze dingen, nu tweevleugelige vliegtuigen, die trouwens meer in het oog vallen dan muggen, naar onze Oost stuiven en er overheen, zelfs tot boven Nieuw Guinea.

Naar Suriname is het echtpaar Bonne—Wepster gegaan uitsluitend voor de muggen en hun onderzoek moest ten bate der hygiëne komen; met een medisch doel gingen zij, niet als entomologen; het boek dat zij maakten is dan ook verschenen als Mededeeling XXI van de „afdeeling Tropische hygiëne No. 13", der Vereeniging het Koloniaal Instituut te Amsterdam en uitgegeven met den bijstand van de Vereeniging tot bevordering der geneeskundige wetenschappen in Nederlandsch-Indië. In dit boek van 550 bladzijden zijn al de soorten beschreven die de auteurs in Suriname hebben gevonden, honderd drie en dertig soorten, waarvan er 46

nieuw voor de wetenschap bleken; ook zijn er korte aanteekeningen opgenomen omtrent alle aan de schrijvers bekende soorten van tropisch Amerika, met inbegrip van de Antillen, maar met uitzondering van Mexico, waarschijnlijk omdat men daar niet rustig kan werken. Aan het slot vindt men 84 afbeeldingen van kenmerkende lichaamsdeelen der muggen en details van hunne larven. Maar geen enkele mug is er afgebeeld, ook niet van de 46 nieuwe soorten. Dat deden we in den ouden tijd toch anders! Telkens ontmoet men in de onderschriften der platen het woord Hypopygium, dat in geen enkel woordenboek is te vinden; of ik, zoo vroeg een vriend, hulp kon vinden bij Venus callipyges, Venus met de mooie billen? Inderdaad was ik nu op weg; van het podium waar de natuurlijke historie en zij alleen wordt beoefend kreeg ik ten antwoord, dat men zulke technische termen niet vertaalt. „Wij hebben er in het Nederlandsch geen woord voor en eene omschrijving als ondergenitaalplaat is ook niet fraai." Stellig niet, maar nu kunnen we ons toch eenigszins oriënteeren.

Sommige muggen zijn overal en vooral in Suriname lastige en gevaarlijke insekten; de steek van deze tweevleugeligen is het begin van vele ziekten. In de Indiën spreekt men gewoonlijk van muskieten, wanneer de steekmuggen worden bedoeld. Mosquito, zoowel Spaansch als Portugeesch, is het verkleinwoord van mosca en beteekent eigenlijk kleine vlieg. Van deze steekmuggen is de Anopheles de meest beruchte, ook in West-Indië; dat is de malaria-mug. En een niet minder gevaarlijke soort is de Stegomya fasciata die de gele koorts veroorzaakt. Dan gonst er een Culex-soort die men verdenkt den eenen mensch tot een filariosis-, een anderen tot een elefantiasis-lijder te maken. De Filaria is een draadworm, die in het menschelijk lichaam komt door den steek van Culex-soorten, te Paramaribo bijna uitsluitend van Culex fatigans.

Sedert de ontdekking van de overbrenging van eenige parasitaire ziekten door insekten, is het mogelijk geworden deze ziekten te beperken en zelfs om ze uit te roeien, door de overbrengende insekten te lijf te gaan. Zoo is de gele koorts verdwenen uit alle groote steden van Midden- en Zuid-Amerika en een ieder die iets voelt voor de verbetering van 's menschen gezondheids-toestand zal dit een mooi stuk werk noemen. Wat was nu het begin, waarop diende te worden gelet? Sedert den aanvang van het onderzoek naar het overbrengen van ziekten door insekten, bleek het noodig zoowel voor den onderzoeker als voor den hygiënist, een nauwkeurige kennis te erlangen van den habitus der gevaarlijke of voor

gevaarlijk gehouden soorten, en van de afwijkingen in struktuur die zij vertoonen bij een vergelijking met andere verwante species. Dit was het begin van de praktische toepassing der verkregen kennis ten bate der gezondheid.

De Anopheles, zeggen de schrijvers van „Mosquitoes of Surinam", zijn uitvoerig bestudeerd in bijna alle plaatsen waar malaria een ernstige plaag is. Hun eigen ondervinding in Suriname, waar filariasis zeer gewoon mag heeten, heeft hen overtuigd, dat een grondige kennis der Culex-soorten, der larven en de broedplaatsen uitermate bevorderlijk is aan een goede uitkomst bij de bestrijding dezer ziekte. Verzameld hebben de schrijvers zelven zoowel aan de kust als in het binnenland, en zij stellen zich verantwoordelijk voor de opgaven omtrent broedplaatsen, voor het verband tusschen larve en imago (het volwassen dier) en voor de vermelding dat een muskietsoort den mensch aanvalt.

Voor iemand die niet bezig is zich te verdiepen in deze zelfde studie, is het boek gewoon onleesbaar. Maar hier en daar ligt er een enkel stukje dat genietbaar is ook voor den gewonen mensch. Hier zijn eenige regels uit een algemeene beschouwing van het genus Anopheles. „De larven worden hoogst zelden gevonden in kunstmatige waterbekkens (artificial containers of water; bedoeld worden stukken van flesschen, ledige blikken, enz.); de meeste soorten broeden in het water van den bodem, dat in den regel een overvloed van plantengroei heeft; maar noodzakelijk is dit laatste niet. Eenige soorten broeden in de gaten van boomen en in Bromeliaceae. De volwassen exemplaren zijn meerendeels nachtdieren, maar velen vallen ook overdag aan. Eenige soorten zijn bepaald bosch-muskieten, anderen verkiezen de huizen, zoo sterk, dat zij erin blijven gedurende opeenvolgende dagen en nachten. Zij vallen plotseling aan, zonder aarzelen „before they bite" (voor deze insekten is to sting beter). Zij zijn zeer dun en slank en in rust liggen proboscis, thorax en abdomen, hoofd, borst en achterlijf, in één lijn, vallen den onervaren waarnemer weinig op; vandaar dat men dikwijls hoort van malaria-gevallen in streken waar de lijders zeggen geen muskieten te hebben gezien" (bl. 496). Met het verzamelen der soorten die in 's menschen nabijheid komen is men er niet af, want dan zouden alleen de vrouwelijke exemplaren worden bewaard; het klinkt ongracieus, maar alleen de vrouwtjes steken. Bij lastige geslachten is het, ook met behulp van museum-materiaal, bezwaarlijk de soorten te determineeren. Daar is b.v. de Culex fatigans, aan wie de lezer reeds is voorgesteld: deze uit een oogpunt van hygiëne zeer belangrijke muskiet is niet met zeker-

heid te herkennen alleen uit vrouwelijke exemplaren. Opzoeken van de broedplaatsen is noodzakelijk; voor de classificatie zijn de larven veel waard; en de huid van de larve die terugblijft bij de verpopping, en al de larven-eigenaardigheden toont, kan gemakkelijk worden bewaard; heeft men die huid voldoende bekeken terwijl zij nog in het water lag, dan kan men ze laten drogen en in canada-balsem bewaren. Zoo worden we rondgeleid in de keuken van het bedrijf.

In een land als Suriname, waar alle menschelijke ziekten waarvan een mug de oorzaak is zoowel nog vóórkomen als vroeger vóórkwamen, is het volstrekt noodig de lokale muskietenfauna goed te kennen. Op de bauxiet-onderneming Moengo is gebleken wat ten opzichte van Culex fatigans valt te bereiken. Te Paramaribo is deze soort zeer gemeen, in het woud ziet men haar nooit. Soorten die sterk op deze soort gelijken kunnen dadelijk worden afgezonderd na onderzoek van larve en hypopygium.

We moeten even terugkomen op de mededeeling, dat de larven van het genus Anopheles hoogst zelden worden gevonden in het water dat potscherven of ledige blikken hebben opgevangen. In de bespreking van de Stegomyia zeggen de schrijvers, dat ten onrechte veel gewicht wordt gehecht aan kleine hoeveelheden water in de bakjes, waarin, tegen de aanvallen van termieten de voeten van meubels worden gezet; scherven van aardewerk en van glas waarin het water blijft staan, zij zijn volgens de Bonne's „of very little importance". Deze bewering klopt niet met hetgeen „men" daarvan denkt. Een dezer „men" heeft in de N. Rott. Ct. van 8 Maart 1926, Av.bl. A, geprotesteerd en gevraagd op welke waarnemingen deze uitspraak berust. Hij schrijft o.a.: „Waar zeer vele deskundigen op het gebied der malaria juist steeds op het gevaar van deze kleine hoeveelheden water wijzen en ook de in Afrika zeer bekende autoriteit dr. Park Ross het gevaar hiervan wel degelijk inziet, klinkt het verwonderlijk een tegenovergestelde meening door ter zake deskundigen te hooren verkondigen. Persoonlijke waarnemingen in Oost-Afrika hebben mij ervan overtuigd, dat juist de blikjes, scherven, enz. die om bijna iedere woning in de tropen in groote hoeveelheden worden aangetroffen, ware broedplaatsen van muskieten zijn. Opzettelijk daartoe geplaatste bakjes met water bleken na korten tijd te wemelen van muskietenlarven. Tevens is mij en anderen gebleken, dat in de holten der bladscheden van maïs- en andere planten dikwijls voldoende dauw of regenwater aanwezig is om deze holten tot geliefde broedplaatsen van muskieten te maken. Maïs- en suikerrietvelden kun-

nen, terwijl er op den bodem geen water wordt aangetroffen, belangrijke muskieten-centra zijn."

Misschien is het volgende over C. fatigans een antwoord op de vraag: „.... this species is very abundant in the capital of the colony, Paramaribo. C. fatigans prefers foul, dirty water for its breeding place, e.g. pools in the back yards of the houses, where water from kitchens collects, pails containing dirty water and all kinds of refuse, privies, sewers and cesspools. This makes it essentially a town and village mosquito, because there the breeding conditions are most favorable. Any mosquito found away from human habitations is probably not Culex fatigans, especially when it is bred from clear water. When only females are found and there is no doubt as to its identity, it will be very easy in case of C. fatigans to make them deposit their eggs and rear the larvae, which are easy to recognize" (bl. 224/5).

En verder: „This kind of breeding place (i. e. privies, septic tanks, kitchen pools, etc) needs a rigorous control, one neglected privy or kitchen pool can breed thousands of Culex fatigans in a few cubic feet of water. Rainwater barrels also contain a certain number of fatigans larvae, especially when they are old and dirty but the larval density of a kitchen-pool is never reached here. Galvanised iron tanks with clear water are still less preferred. The salted-meat barrel, filled with dirty water, which is such a conspicuous thing in many parts of the West Indies, is another example of an ideal breeding place, etc" (bl. 225).

Hieruit blijkt o.a., dat „maïs- en suikerrietvelden" vermoedelijk nooit centra zijn van zwermen muskieten die Culex fatigans heeten. „In the woods away from human habitation this species is never met with. There are several species of non-domestic mosquitoes, which closely ressemble it." De fatigans is een huisdier in den niet-letterlijken zin.

De nieuwe soorten die de heer en mevrouw Bonne—Wepster vonden, schonken zij aan het Instituut voor tropische hygiëne te Amsterdam en aan het U. S. National Museum te Washington. Want ook daar hebben zij de collecties bestudeerd, o.a. het materiaal dat heeft gediend voor de samenstelling van de Carnegie-monografie over dit onderwerp.

* * *

Nadat het bovenstaande was geschreven, kwam mij in handen de Januari-aflevering van „Congo, revue générale de la Colo-

nie belge", met een opstel van J. Schwetz, getiteld N o t e s u r l a f u t u r e l u t t e a n t i m a l a r i e n n e i n E l i s a b e t h v i l e, „la brillante capitale du Katanga, avec ses belles avenues, ses nombreuses autos et son chic ultra-moderne". Maar vuil! En hier zijn we midden in het vraagstuk door den heer Schwetz bekeken.

Groote hoeveelheden muskieten zijn er in deze plaats, behoorende tot geslachten Culex, Stegomyia, Anopheles en andere. De soorten van laatstgenoemd geslacht zijn „des moustiques domestiques par excellence". In de lijst van „Mosquitoes of Surinam" ontbreken A. costalis en funestus, „connues comme transmetteuses du paludisme" (moeraskoorts). Blijkbaar Afrikaansche soorten die in Amerika niet vóórkomen. De meest gewone Culex is de C. duttoni, evenmin door Bonne genoemd. De Anopheles-soorten „aiment l'eau claire et fra che", maar de gewoonten van muskieten en larven zijn in het artikel, waar van verschillende soorten sprake is, geenszins scherp onderscheiden, De redeneeringen dobberen op het water en het is moeilijk te raden waar zij zullen landen.

De schrijver onderscheidt wel eenige soorten broedplaatsen, „g tes habituels à larves de moustiques": de scherven en ledige blikjes; de greppels, grachten en slooten; de goten die men in den grond groef bij huizen in aanbouw; de moestuinen en aanplantingen; de woeste gronden met hun talrijke beekjes.

„Je propose donc, en résumé, de commencer par la création d'un service d'hygiène autonome et de mettre à la tête de ce service un médecin compétent et énergique." Dat kan in geen geval kwaad. Des schrijvers „études morphologiques et biologiques des moustiques de la capitale du Katanga" zijn nog niet afgeloopen, en zullen later worden openbaar gemaakt.

JOH. F. SNELLEMAN.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

II

De aanstelling van ambtenaren was aan den Koning voorbehouden; voor zoover het tegendeel niet uitdrukkelijk bepaald was, zou de gouverneur-generaal in de opengevallen plaatsen mogen voorzien, in afwachting van des Konings beschikking. Bij de eerste benoemingen na de herstelling van het Nederlandsch gezag had de Koning bijna in alles voorzien bij besluiten van 8, 13 en 20 October 1815. Mr. P. B. van Starckenborgh, de raad-fiskaal, was reeds onder het Engelsche bestuur in die betrekking. Ook de secretaris van den Raad van politie, W. Prince, en die van den Raad van civiele en crimineele politie, Mr. H. R. Hayunga, de magazijnmeester van alle magazijnen, G. C. Muller, en de ontvanger van de in- en uitgaande rechten, M. Schotborgh Gzn., waren op het eiland. Het corps aan boord van de *Prins van Oranje* behoeft hier niet andermaal genoemd. Eigenaardig, dat in het Hof van justitie tenminste twee plaatsen onbezet waren gelaten, en hetzelfde het geval was met het College van commercie en zeezaken. De havenmeester W. A. van Spengler [1]) kwam eerst na de inbezitneming.

Van ouds was er een zekere rangorde onder de ambtenaren geweest, die in 1821 opnieuw vastgesteld werd [2]). De fiskaal, de voorzitter van den Raad van justitie en de

---

[1]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, t. a. p. bladz. 114.
[2]) Oud-archief no. 248.

raad-contrarolleur der financiën [1]) kwamen in de eerste klasse, de raden van politie en die van civiele en criminee-le justitie in de tweede, de leden van het College van commercie en zeezaken, de secretaris van den Raad van politie, tevens van het laatstgenoemde college, de gouvernementssecretaris en die van den Raad van justitie met den hoofdontvanger in de derde klasse, in de vierde de commandeurs van Bonaire en Aruba, de magazijnmeester, de havenmeester en loods, de inspecteur der publieke wegen, de waagmeester, de ontvanger van het klein zegel, de vendumeester, de directeur van de collaterale impost en de accijnsmeester, in de vijfde klasse o.a. de stadschirurgijn en de tolk.

Voor een groot deel was het ambtenarencorps werkzaam op een niet hoog loon met bijkomende baten. Van hoog tot laag was dit zoo [2]); soms waren die bijkomende baten zeer belangrijk, waartegenover het klerkenpersoneel geheel of gedeeltelijk voor rekening van de hoofdambtenaren kwam.

Het best bezoldigde ambt was dat van W. Prince. Als secretaris van den Raad van politie genoot hij 3000 gld. bezoldiging en ongeveer 8500 gld. aan bijkomende baten, als gouvernements-secretaris 2000 en 6800 gld., als secretaris van het College van commercie en zeezaken ongeveer 25 gld. aan bijkomende baten, en bovendien had hij nog evenals de secretaris van het Hof van justitie inkomsten als notaris. Zeven klerken met tezamen 5175 gld. bezoldiging uit de gouvernementskas stonden hem bij. Met Cantz'laars bezuiniging moest hij het meeste missen. Het ambt van gouvernements-secretaris werd van het zijne gescheiden en opgedragen aan Mr. W. W. Duyckinck [3]). Als diens taak wordt genoemd het oppertoezicht over alle

---

[1]) Nuboer beklaagde zich erover, dat de voorzitter van den Raad van justitie bij afzonderlijke koninklijke beschikking boven hem geplaatst werd. Oud-archief no. 308.

[2]) Een volledige opgaaf van alle bijkomende baten is te vinden in *de Cur. Crt.* van 6 Jan. 1821 e. v.

[3]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij* t. a. p. bladz. 106. Toen hij in 1822 weesmeester werd, kwam het gouvernementssecretariaat weer aan W. Prince.

documenten en papieren, ter gouvernementssecretarie berustende, zorg voor de expeditie der bevelen van den gouverneur. Hij ontving daarvoor 1000 gld. uit de bijkomende baten van den secretaris van den Raad van politie en eigen bijkomende baten, maar kreeg vijf klerken te betalen. Prince, die alleen de bijkomende baten der beide, hem gelaten, secretariaten ontving, moest daarvan al zijn klerkenpersoneel betalen.

Reeds bij Koninklijk besluit van 18 November 1815 no. 5 [1]) was aan Kikkert opgedragen, om te overwegen, in hoever het nuttig zou zijn, de bijkomende baten der ambtenaren te doen vervallen aan de koloniale kas en op welk bedrag dan de bezoldigingen zouden moeten worden gesteld. Tot een voorstel is het niet gekomen [2]).

Het plan van bezuiniging van Cantz'laar greep diep in de bestuursinrichting in. De reeds genoemde verandering bezuinigde ruim 10.000 gld. Voorts was er een algemeene bezoldigingsverlaging. De fiskaal kwam van 8000 gld. [3]) op 4000, zoodat Elsevier met zijn bijkomende baten als fiskaal nog niet aan zijn bezoldiging als president van het Hof van justitie (dat nu van 6000 op 5000 gld. gebracht werd) kwam. In 1823 werd zijn bezoldiging op zijn aandrang met 2000 gld. verhoogd.

De afdeeling Financiën leende zich naast de Secretarie het best tot bezuiniging. Vroeger had men daar alleen een boekhouder-generaal op 5000 gld. en 2 klerken, voor 3000 gld. te zamen, gehad. Onder Kikkert bedroeg de bezoldiging van den raad-contrarolleur 8000 gld., dus evenveel als te voren de geheele dienst, het overige personeel kostte 5550 gld. Cantz'laar bracht de bezoldiging van den raad-contrarolleur op 5000 gld., dat van den boekhouder op 2200 gld. en dat van 2 klerken op 1100 gulden. Voorts was er een ontvanger-generaal, wiens bijkomende baten op 11

---

[1]) Oud-archief no. 303.

[2]) Wel is een lijst samengesteld van alle in 1816, dus van 4 Mrt. tot 31 Dec., door de ambtenaren genoten bijkomende baten. Oud-archief no. 389.

[3]) Misschien berust dit hooge bedrag op de oude berekening der peso op 2 gld., want onder het Engelsche bestuur genoot Van Starckenborgh als fiskaal volgens Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 194 4000 pesos.

tot 12000 gld. geschat werden; bezoldiging had hij niet. Dit ambt werd in 1821 afgeschaft en vervangen door dat van hoofdontvanger, die door vermindering der perceptiegelden ook op heel wat minder moest rekenen.

Op andere ambten werd bezuinigd door afschaffing van bezoldigingen en aanstelling op onzekere baten, afhankelijk van verrichte werkzaamheden of ontvangsten voor de koloniale kas.

Met inbegrip der bezuiniging op militaire uitgaven werd de geheele kostenvermindering, die Cantz'laar aanbracht, op 137.530 gld. geraamd. Voorwaar, Cantz'laar kon licht 30.000 gld. belastingvermindering in uitzicht stellen bij zijn intree-rede.

Eenige ambtenaren hadden voor hun beheer borg te stellen [1]).

De kantooruren waren van 8 tot 3.

Het hoogste ambt na dat van den Gouverneur was dat van Raad Fiskaal. Volgens artt. 66 moest hij ten minste 30 jaar oud en meester in de rechten zijn, in Nederland of een zijner koloniën geboren of genaturaliseerd. In strafzaken voor den Raad van justitie vertegenwoordigde hij „de Hooge Overheid", en in burgerlijke rechtsgedingen diende hij desgevraagd den Raad van advies. Als hoofd der politie werd hem met name aanbevolen het toezicht op de naleving van de „reglementen en wetten tegen de fraudes en verkorting van 's Lands regten". Zijn instructie was een der eerste, die werden vastgesteld [2]).

Mr. P. B. van Starkenborgh, in de wandeling Sjon Piet genoemd [3]), was ziek, toen Kikkert het bewind aanvaardde. De vergaderingen van den Raad van politie woonde hij vóór 8 Mei 1816 niet bij, en de eigenlijke fiskaalswerkzaamheden liet hij met goedvinden van den gouverneur-

[1]) Deze borgtochten waren niet hoog. De hoofdontvanger moest 1000 pesos storten evenals de beide administreerende weesmeesters; de secretaris van den Raad van politie, de waagmeester, de accijnsmeester en de loods ieder 250 pesos en de secretaris van het Hof van justitie 100 pesos.

[2]) Oud-archief nrs. 245, 246, 248, 251 (als waterfiskaal).

[3]) Niet „John Piet" ,zooals Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 194 wil doen gelooven.

generaal waarnemen door Mr. Hayunga als adjunct-fiskaal, buiten bezwaar van 's lands schatkist [1]). Met de bijkomende verdiensten van het fiskaalsambt en de fiskaalswoning moest deze laatste zich tevreden stellen. Die bijkomende verdiensten, van 4 tot 31 Dec. 1816 bedroegen zij Ps. 457, bestonden voor een groot deel uit het $\frac{1}{3}$ der boeten, die opgelegd werden, en overigens voor de helft aan de koloniale kas en voor de wederhelft aan den aanbrenger kwamen.

Talrijk zijn de adviezen, die Van Starckenborgh aan den gouverneur-generaal en in den Raad van politie heeft uitgebracht. Er zal nog gelegenheid zijn, daarover een en ander mee te deelen. Zijn rechtsgeleerde adviezen zijn, naar den eisch van dien tijd, zwaar gedocumenteerd met aanhaling uit schrijvers en teksten uit het Romeinsche recht. Zijn langdurig verblijf in de kolonie heeft hem als kenner van land en volk ook in dit opzicht een goed raadsman van den gouverneur-generaal gemaakt.

Als Van Starckenborgh in Kikkerts plaats het hoogste gezag moet waarnemen, volgt Mr. I. Elsevier hem op. Hij kon het werk wel zelf af, zonder adjunct-fiskaal, nog geen 50 jaar oud als hij was. Toen hij geroepen werd tot het ambt van gouverneur-generaal ontstond er in de vereenigde vergadering der beide raden, welker gevoelen hij op het voetspoor van zijn voorganger inwon, een ernstig meeningsverschil over de opvolging in het fiskaalsambt. Het ging om Mrs. Hayunga en Serrurier, die beiden al spoedig op verzoek van den voorzitter de vergadering verlieten, evenals Mr. Duyckinck, die belang had bij de benoeming van Mr. Serrurier, omdat hem dan allicht het voorzitterschap in den Raad van justitie zou ten deel vallen. Er was een ministerieele aanschrijving van 31 Jan. 1820, waarbij Mr. Hayunga voor het geval van ontslag van Van Starckenborgh „provisioneel" als diens opvolger was aangewezen [2]). Daarin zagen de meeste raadsleden „des Ko-

[1]) Diens instructie in Oud-archief no. 245.

[2]) Bij Kon. besluit van 31 Dec. 1816 (Oud-archief no. 303) was indertijd afgewezen het verzoek van Mr. Hayunga, toen adjunct-fiskaal, om te hebben het recht van survivance van den post van fiskaal.

nings gemanifesteerden wil", behalve Van Spengler, die er op wees, dat deze beschikking achterhaald was door de koninklijke goedkeuring van Elseviers optreden als fiskaal ad interim. De waarnemende gouverneur-generaal was voor Mr. Serrurier, omdat Hayunga den vereischten leeftijd van 30 jaar nog niet had, en hij benoemde Serrurier ook, niettegenstaande alle leden in hun gevraagde schriftelijke adviezen bij hun mondeling geuit gevoelen bleven [1]).

Mr Elsevier, welhaast Mr. en daarna Jhr. Mr. Rammelman Elsevier [2]) heeft als fiskaal, in welk ambt hij bij Cantz'laars komst bevestigd werd, een zeer zwaren tijd gehad. Ik mag herinneren aan zijn optreden in zake de expeditie tegen Porto Rico [3]) en in zake de dubloenenzaak [4]). Vele adviezen heeft hij uitgebracht in verband met de maatregelen der oorlogvoerenden op de Spaansche kust.

Een ander belangrijk ambt, ofschoon niet in rang op dat van fiskaal volgend, was het ambt van Raad Contrarolleur Generaal over de Financiën en de Magazijnen. Zijn titel zegt het, dat hij belast was „met het algemeen toeverzigt over de Financien en de Magazijnen, en alles, wat daartoe betrekking heeft, inzonderheid met dat over alle de comptabele ambtenaren en kantoren." Hij had met adviseerende stem zitting in den Raad van politie. Zijn instructie dateert eerst van 1822 [5]).

[1]) Oud-archief no. 396.

[2]) Geboren in 1770 had hij in Holland reeds een staat van dienst achter den rug als secretaris, raad en schepen van Harderwijk, schout, vrederechter en notaris te Barneveld en Voorthuizen. In 1821 nam hij den naam Rammelman van het uitgestorven geslacht zijner betovergrootmoeder aan, (Zie Het Koloniaal Weekblad van 17 Sept. 1925) en 8 jaar later werd hij in den adelstand verheven. Van 1828—1836 was hij directeur van Curaçao en onderhoorigheden. Hij stierf in 1841 te Ede. Zijn gelijknamige zoon, die eerst verschillende ambtenaarsposten in de kolonie bekleed heeft, was van 1849—1854 gouverneur van Curaçao. Diens zoon was president van het Hof van justitie in de kolonie. Nakomelingen van dezen wonen nog op Curaçao.

[3]) Zie De West-Indische Gids Jan. 1927, bladz. 392 e. v.

[4]) Zie De West-Indische Gids Mei/Juni 1926, bladz. 42 e. v.

[5]) Oud-archief no. 248.

Bij Koninklijk besluit van 13 October 1815 was Hendrik Jacob Nuboer [1]) in deze betrekking benoemd. Hij schijnt van zwak lichaamsgestel te zijn geweest. In den Raad van politie kwam hij bijna nooit „wegens indispositie". Reeds in 1819 ging hij met verlof naar Holland en bleef bijna 2 jaar weg. In 1824 stierf hij. De gouverneur besloot toen voorloopig in deze vacature niet te voorzien. Den eersten commies en boekhouder op het raad-contrarolleurs kantoor J. P. Bosch [2]) werden de functiën, aan het ambt verbonden, opgedragen zonder zitting in de Raad van politie en in de Weeskamer, waar Nuboer ook niet veel gekomen was. Bij de reorganisatie onder Cantz'-laar werd C. L. van Uytrecht [3]), die van 1819—1821 Nuboers plaats had ingenomen, tot hoofdontvanger benoemd

Aan Kikkert gaf Nuboers beheer meer dan eens aanleiding tot opmerkingen; herhaaldelijk moest worden aangedrongen op inzending van afrekeningen en staten, en hoewel de hieruit blijkende nalatigheid voor een groot deel ten laste van den ontvanger-generaal Ms. Schotborgh Gz. kon gesteld worden, ontkwam Nuboer toch niet aan een betuiging van ernstige ontevredenheid van wege den Minister van koloniën kort vóór zijn verlof. Over Nuboers financieele plannen is reeds een en ander gezegd [4]); er zal nog meer van te zeggen zijn.

De eerste benoeming van „vier der meest gequalificeer-

---

[1]) Hij nam deel aan den slag bij Waterloo en was ridder in de Militaire Willemsorde. Het is niet onmogelijk dat hij dezelfde Nuboer is, als door Falck in zijn *Gedenkschriften*, uitgegeven door Dr. H. T. Colenbrander, bladz. 102, genoemd wordt als commandant eener cohorte in Amsterdam in 1813. Zijn eerste vrouw J. M. Backer overleed in 1816, later hertrouwde hij met L. E. Schotborgh. Er waren meer Nuboers in denzelfden tijd op Curaçao: een praktizijn J. W. Nuboer en een 2de luit. der schutterij W. Nuboer, waarschijnlijk dezelfde persoon. Volgens *de Cur. Crt.* van 27 Jan. 1866 was de toen gepensionneerde kapitein der jagers C. M. Nuboer een zoon van den raad-contrarolleur.

[2]) Een broer van Ds. G. B. Bosch.

[3]) Van Uytrecht speelde meer dan één belangrijke rol in dezen tijd. Van 1816 tot 1819 was hij nog lid van den Raad van politie, in 1821 werd hij kapitein-commandant van den landstorm. Ten slotte was hij van 1842 tot 1844 nog directeur ad interim van Curaçao en onderhoorigheden. Hij woonde op Zeelandia achter het Schottegat.

[4]) *Munt- en geldmoeilijkheden op Curaçao voor honderd jaar* t. a. p.

de Ingezetenen, den ouderdom van vijf- en twintig jaren vervuld hebbende, en, wanneer zij niet directelijk in het Vaderland gewoond hebben, ten minsten twee jaren op Curaçao zijnde gedomiciliëerd geweest" (art. 24) tot leden van den Raad van Politie was zonder meer aan den gouverneur-generaal opgedragen. Bij besluit van 4 Maart 1816 [1]) benoemde Kikkert, „volkomen vertrouwen stellende op (hunne) .... bekwaamheid, Naarstigheid, yver, vigilantie en trouw", B. A. Cancryn, G. Duyckinck, A. A. Beutner en C. L. van Uytrecht, dezelfden, die onder het laatste Engelsche bewind deze ambten bekleed hadden [2]). Als secrearis trad op, door den Koning benoemd, de reeds genoemde dertigjarige Willem Prince, „een der werkzaamste menschen die ik ooit ontmoet heb", zegt Abbring [3]).

Na het aftreden van Duyckinck in 1818, het overlijden van Beutner een jaar later en den overgang van Van Uytrecht tot een ander ambt heeft de Raad geruimen tijd bestaan uit Cancrijn, Theods. Jutting, C. A. baron de Larrey [4]) en I. I. Beaujon. Bij diens gewone aftreding liet Cantz'laar Jutting vallen, waaraan de moeilijkheden, die hij met hem in de munt- en geldzaken had, niet vreemd geweest zijn. Behalve de aftredende volgens art. 27 was I. N. C. Jutting voorgedragen, het lid van het Collegie van commercie en zeezaken, tegen wien de gouverneur gelijksoortige bezwaren had. Dokter Beevers werd benoemd Toen Cancrijn in 1827 weesmeester werd [5]), droeg de Raad weer I. N. C. Jutting voor met den pas door den gouverneur als lid van deh Raad van justitie gewipten

---

[1]) Oud-archief no. 272.

[2]) Canciryn, Duyckink en Beutner hadden al in 1803 zitting, maar daarna niet voortdurend.

[3]) *Weemoedstoonen*, bladz. 89. Ook Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 64 prijst zijn arbeidzaamheid. Behalve gouvernements-secretaris, secretaris van het College van commercie en zeezaken, en notaris, was hij ook nog kapitein-vice-commandant der schutterij. Hij overleed in 1834.

[4]) Zie over hem *De oprichting der Curaçaosche schutterij*, t. a. p. bladz. 115.

[5]) Cancrijn was toen reeds 74 jaar. Hij stierf in 1837, na 57 jaar ingezetene der kolonie geweest te zijn. Teenstra, *t. a. p.*, I, bladz. 96 deelt mee, dat hij op Groot-Salienja achter het Schottegat woonde.

G. Striddels en met G. F. Lenz, plaatsvervangend lid van het College van commercie en zeezaken. Deze laatste verontschuldigde zich, toen de gouverneur hem benoemd had, nog wel wegens zijn onkunde in de Nederlandsche taal [1]). De voordracht werd toen aangevuld met J. C. Meyer, als lid van den Raad van justitie, den gouverneur niet minder ongevallig dan de andere voorgedragenen. Als minst kwade van de drie zal de gouverneur toen Jutting gekozen hebben.

De zittingsduur der leden was op acht jaar bepaald, alle twee jaren moest één lid aftreden [2]). Ten overvloede was bepaald, dat het onderscheid tusschen Raden en Burger-Raden was afgeschaft (art. 25).

Met een bewering, dat de economische toestand der kolonie bij het herstel van het Nederlandsch gezag in 1816 ongunstig was, en in de eerste jaren slechter geworden is, omdat de handel kwijnde en een langdurige droogte (1820—1825) het land teisterde mag men zich niet tevreden stellen in een opstel, dat op bronnenonderzoek gebouwd is. De moeilijkheid is echter, dat rechtstreeksche bronnen, die de noodige gegevens verschaffen, niet aanwezig zijn [3]). In de notulen van den Raad van politie, die over belangrijke onderwerpen, vooral van geldelijken aard, soms uitvoerig de gedachtenwisseling vermel-

[1]) Uit den Compagnie's tijd was overgenomen het verbod om het raadslidmaatschap te weigeren anders dan wegens volbrachten tienjarigen diensttijd als raadslid, 60-jarigen leeftijd, ziekte of soortgelijke omstandigheden. Bij „eigendunkelijke weigering" moest daarvan door het Departement van Koophandel en Koloniën aan den Koning worden kennis gegeven, die, „een zoodanig weigerachtig lid" (sic!) zelfs de kolonie zou kunnen ontzeggen (artt. 29, 30, 31). Zie over Cantz'laars oordeel over kennis van het Nederlandsch o. a. Het Koloniaal Weekblad van 23 Juli 1925.

[2]) De Raad zelf maakte deze bepaling niet na te leven, door 19 Febr. 1822 te besluiten, dat leden, die in tusschentijds opengevallen plaatsen gekozen werden, niet den diensttijd van hun voorganger zouden voortzetten. Er is dan ook weinig van geregelde aftreding te bemerken.

[3]) Ten minste niet in het Oud-archief van Curaçao, Aruba en Bonaire. De nrs. 307—317 *ingekomen civiele binnenlandsche brieven 1816—1827* bevatten verscheidene geleidebrieven van ambtelijke gegevens, die zelf echter ontbreken, o. a. de in art. 21 Reg. regl. genoemde staten van den raad-contrarolleur-generaal, die met des gouverneurs consideratiën naar het Departement van Koophandel en Koloniën gingen.

den, en in de bijlagen meermalen uitgewerkte nota's bevatten, is echter veel opgenomen, dat een kijk op den economischen toestand geeft, en dit gemis vergoedt.

Dat de raadsvergaderingen onder Kikkert zooveel talrijker en zooveel belangrijker waren dan onder Cantz'laar komt zeker ook wel door de verschillende wijzen van besturen, door den gouverneur-generaal en door den eersten gouverneur gevolgd, maar ligt toch in de eerste plaats aan den veelomvattenden arbeid, die de Raad van politie in den eersten tijd met den gouverneur-generaal heeft moeten verrichten aan den opbouw van het staatkundig en economische leven op hechten geldelijken grondslag. Laat ik er aanstonds bijvoegen, dat dit werk niet gelukt is. Ondanks alle maatregelen zat de kolonie, toen Cantz'laar het bewind aanvaardde, diep in de schuld.

Het was ook geen gemakkelijk vraagstuk, dat aan Kikkert ter oplossing was voorgelegd: behalve de militaire uitgaven zou de kolonie zichzelf moeten bedruipen, zei art. 19 zijner instructie. Daartoe was den gouverneur-generaal de zorg voor de goede administratie van het financiewezen opgedragen (art. 21), terwijl de Raad van politie zou helpen zorgen, dat 's Lands ontvangsten behoorlijk werden opgebracht, en alle fraudes daartegen afweren (art. 39).

Provisioneel werden de bestaande belastingen gehandhaafd (art. 72); het Regeeringsreglement gaf bepaalde schikkingen ten aanzien van het middel van den 50sten penning op de vervreemding van vaste goederen en ten aanzien van het hoofdgeld (art. 73), en machtigde den Raad van politie om de bestaande lasten te verhoogen en nieuwe te heffen onder 's Konings nadere goedkeuring als verponding op de huizen, belastingen op de huren, recht van successie in de collaterale linie, het middel van klein zegel, het leggen van een of meer veren over de haven, een pleiziergeld „en soortgelijke, welke de locale staat van Curaçao .... aan de hand geeft .... zonder echter zoodanige heffingen te doen, die de commercie zouden drukken" (art. 74).

Die „commercie" werd op meer plaatsen in de zorg van

den Raad en van den gouverneur-generaal aanbevolen. In art. 19, waar de vreemdelingen werden aangemoedigd, zich „tot bedrijf van den handel" op Curaçao neer te zetten, in art. 37, waar naast de aanmoediging van landbouw en veefokkerijen en verdere bronnen van welvaren de uitbreiding en conservatie van commercie en zeevaart aan den Raad van politie en den gouverneur-generaal werden opgedragen, en in het geheel daaraan gewijde art. 69: „Ten einde de commercie op Curaçao, zoo veel mogelijk op te beuren, en het Eiland te doen strekken tot eene algemeene marktplaats in de West-Indien, zal deszelfs haven, immers bij provisie, en tot dat door Zijne Majesteit daar omtrent nadere bepalingen mogten worden gemaakt, worden opengesteld voor de schepen van alle Natien, zoo tot in- als uitvoer van allerleie goederen, welke bij speciale besluiten niet mogten worden verboden, onder betaling echter van zoodanige regten, als Zijne Majesteit bij afzonderlijk besluit of de instructie van den Gouverneur-Generaal zal goedvinden te bepalen, en onder zoodanige faveuren voor den Nederlandschen handel, als gepast zullen worden geoordeeld: zullende de Gouverneur-Generaal en Raden van Policie, door gepaste locale inrigtingen, zorgen voor de goede behandeling van de Kooplieden, Schippers en het Scheepsvolk, en zoo veel mogelijk de commercie favoriseren en aanmoedigen".

Welken omvang de handel had, vindt men uiteengezet in Kikkerts verslag van 1817 [1]). Met een enkel woord zal ik daarvan nog melding maken, als ik de moeilijkheden bespreek, waarmee de handel te kampen had.

In de eerste raadsvergadering, die van 4 Maart 1816, werd een commissie van kooplieden benoemd, bestaande uit H. Leyer, H. A. de Lima, Joseph Foulcke en C. L. Parker, om een nieuw *tarief van in- en uitgaande rechten* te ontwerpen, waarop de waarde der goederen ¼ minder dan de marktprijs moest gesteld worden. Den volgenden dag zagen de raadsleden Beutner en Duyckinck zich belast met het ontwerpen van een *tarief van leges op het in- en uitklaren van vaartuigen*, zooveel mogelijk overeenkom-

[1]) *T. a. p.*, bladz. 594 e. v.

stig het oude Hollandsche tarief „en zo min drukkend voor de Commercie en Ingezetenen als mooglyk zal zijn" Een week later werden deze tarieven vastgesteld.

Bij de regeling der in- en uitvoerrechten deed zich een bijzondere moeilijkheid voor. Art. 29 van de instructie van den gouverneur-generaal schreef voor vrijdom van alle inkomende en uitgaande rechten voor Nederlandsche schepen, en vrijdom van invoer van alle West-Indische, en daaronder de Noord-Amerikaansche, producten, een en ander „indien geene consideratiën daartegen moogten zijn". Als eerste maatregel werd de invoer van Noord-Amerikaansche producten met 3 % belast, en werden de uitgaande rechten op den uitvoer in Amerikaansche bodems (28 Maart 1816 uitgebreid tot den uitvoer in vreemde schepen in het algemeen) van huiden, kabrietenvellen, verfhout en zout verminderd op 3 %. Toen, op denzelfden 28sten Maart de Raad besloot, den in- en uitvoer in vaartuigen onder Nederlandschen vlag van en naar vreemde landen (d. i. niet van en naar Nederland) met dezelfde rechten te belasten, behoudens wat betreft den invoer van levensmiddelen, vond hij het noodig uitdrukkelijk uit te spreken, dat dit niet in strijd was met het aangehaalde art 29. De Regeering in het Moederland dacht er echter anders over, en het volgend jaar moest de Raad op aanschrijving van den Directeur-Generaal van het Departement van Koophandel en Koloniën het tarief aldus wijzigen, dat goederen in Nederlandsche schepen onder alle omstandigheden vrij van inkomende en uitgaanden rechten verklaard werden, en alle West-Indische en Noord-Amerikaansche producten van „de Vereenigde Staten" eveneens wat het invoerrecht betreft, mits in schepen van het land van herkomst aangebracht [1]). Men vreesde echter, dat ten gevolge van het ruime voorrecht, aan de Nederlandsche vlag toegekend, vele schepen slechts in schijn onder deze vlag zouden gebracht worden, en daarom werd een belasting van 10 % vastgesteld, te heffen van de koopsom van vreemde vaartuigen, die aan ingeze-

[1]) Oud-archief no. 465, notulen 18 Febr. 1817.

tenen, onderdanen van Z. M. den Koning zouden overgaan, te betalen door den verkooper [1]).

De gouverneur-generaal gaf in de volgende vergadering aanstonds uiting aan zijn vrees, dat door de verandering van het tarief 's lands inkomsten, „ontwijfelbaar merkelijk" zouden dalen. Als nieuw middel werd daarom een waaggeld van 1 % vastgesteld (op het voorbeeld van het voor tabak bestaande waaggeld van 5 stuivers per 100 pond) van alle producten enz., die gewogen werden, en waarvan het tarief van inkomende en uitgaande rechten bij het gewicht was vastgesteld. De schepen onder Nederlandsche vlag zocht men op een andere wijze te treffen, en wel door de heffing van een haven- en placaatgeld van 1 peso, indien bestemd naar havens van de Spaansche kust van Zuid-Amerika, en van 3 pesos, indien naar elders bestemd, met vrijstelling van de vaart van en naar Aruba en Bonaire van visschersvaartuigen en van vaartuigen, in het Moederland thuisbehoorende.

Een half jaar later (Augustus 1817) kwam het raadslid Cancrijn met een nieuw voorstel, en wel om koloniale en Amerikaansche producten, ingevoerd in vaartuigen van de landen van herkomst, ook met „ingaande regten" te belasten, en ook zekere „inkomende en uitgaande regten" te stellen op in- en uitvoer in schepen onder Nederlandsche vlag, uitgezonderd alleen die rechtstreeks van een der havens van het moederland komen of daarheen bestemd zijn. Dit om den slechten toestand van 's lands geldmiddelen, die zóó is, „dat de menigvuldige in omloop zijnde Ordonnantien ten laste van den Ontvanger Generaal op den vervaldag niet kunnen afbetaald worden, 't geen niet alleen groote inconvenientien aan de houders daarvan veroorzaakt, maar bovendien nog strekken moet tot verval van 's Lands Crediet, hetwelk op alle mogelijke wyze behoort opgehouden te worden". De Raad van politie vereenigde zich hiermee en overwoog, dat die heffing

[1]) Toen een geval bekend werd, waarbij ter ontduiking van deze heffing de koopprijs op de helft was vastgesteld, werd de gouverneur-generaal gemachtigd om in zulke gevallen de waarde van het schip te laten schatten, en de 10% van het geschatte bedrag te heffen.

den handel ook niet bezwaren zou, en dat men in de kolonie over de bestaande regeling hoogst verwonderd en meerendeels van oordeel was, dat ook de handel het zijne diende bij te dragen tot versterking van 's lands middelen. Zelfs kon men zeggen, dat de handel op de naburige eilanden onder Nederlandsche vlag met vrijen invoer op Curaçao van drooge goederen en koopmanschappen van daar tot nadeel van den handel met het moederland strekte. Op deze gronden werd het noodig geoordeeld, af te wijken van art. 29 van de instructie van den gouverneur-generaal, ten einde aan art. 19 dier instructie te kunnen voldoen, daar de ingezetenen aan het einde van hun draagkracht waren gekomen, zoodat van de nieuwe, in art. 74 Regeeringsreglement genoemde belastingen geen sprake kon zijn. Men vreesde wel, dat in het Moederland de maatregelen ten opzichte van Nederlandsche schepen geen onverdeelde instemming zouden vinden, en toen einde 1817 de Raad-contrarolleur met nieuwe voorstellen kwam, tot verhooging van het familiegeld en van de weeldebelasting met afschaffing van het patentrecht voor de mindere klasse en misschien ook van de belasting op paarden en sjeezen, verklaarde de gouverneur-generaal zich tegen iedere afschaffing van belasting, omdat daardoor de besproken maatregelen minder kans van goedkeuring door den Koning zouden hebben. Die vrees was echter ongegrond. Alle, tot nu toe genoemde, tarieven, rechten en heffingen werden goedgekeurd.

Slechts terloops vermeld ik het *tarief van accys op den in- en uitvoer van wynen en andere soorten van drank* (1816) en een *belasting op den uitvoer van mais* van 3 stuivers voor ieder schepel (1817).

Het *hoofd- en familiegeld,* provisioneel gehandhaafd, kwam meermalen aan de orde. Zoo in 1817, toen de raad-contrarolleur zich beklaagde over de slechte opneming van het aantal slaven door de wijkmeesters, die dit werk voor niets moesten doen, en over de „abussieve", om niet te zeggen „frauduleuse", aangiften. Slechts 2300 slaven waren aangegeven, voor 1816 en 1817 $^{7}/_{8}$ minder dan voor 1813, 1814 en 1815; bijna „geen eene" planter had „eene

enkele huisbediende" opgegeven. Nuboer stelde voor, in plaats van de wijkmeesters een inspecteur der directe of plaatselijke belastingen aan te stellen, en de daaraan verbonden kosten door een toeslag van 10 % op de daarvoor in aanmerking komende belastingen (hoofdgeld, patentrecht, belastingen op ponten, kano's, rijtuigen en paarden enz.) te leggen. Dit laatste achtte de Raad ondragelijk, en daarom verwierp hij dit voorstel. Wel kon hij meegaan met het voorstel om nieuwe schriftelijke aangiften te vragen onder bedreiging met boeten van 25 tot 200 pesos en verbeurdverklaring van verzwegen slaven. Nog in hetzelfde jaar kwam een progressieve heffing van het familiegeld naar vijf klassen tot stand met vrijstelling van de visschers van het hoofdgeld. Met ingang op 1 Januari 1818 werd het familiegeld weer verhoogd.

Van de in art. 74 genoemde nieuwe belastingen kwam nog in 1816 het *middel van het klein zegel* aan de orde, en werd in hetzelfde jaar een ordonnantie op de *collaterale successie* vastgesteld. Nieuw waren ook een belasting op *winkels, behalve van levensmiddelen, snuiffabrieken, verkoop van drooge waren, goud- en zilverwerk en juweelen bij de straat,* alsmede op het houden van *paarden en sjeezen* door hen, die geen plantage-eigenaars zijn, en het *patentrecht* (1816). Bij de behandeling van het voorstel-Nuboer, dat tot dit laatste leidde, werden belangrijke besprekingen gevoerd in den Raad van politie. Cancrijn liet zich in zijn onbeholpen Hollandsch heel sterk uit tegen het voorstel „zynde ten uitersten drukkende en reuneus voor dit schraale en drooge Eiland en tengevolge moet hebben dat een groot gedeelte van de inwoners, so niet aan den Bedelstaf het Eiland sullen moeten verlaaten geen resources van binnen de Bronnen van buyten gestopt, wat akelige vooruitsigte, reeds zyn de Effecten en slaaven zedeert vier maanden 25 pct. in prys vermindert .... grootste gedeelte van de Eigenaars van tuyne en Huyse kunnen de Intresten niet betaalen, en so de Hypoteecq houders geen consideratie gebruycken zyn de selve reeds gereuneerd. Het kan de intentie van Zyne Majesteit, onsen geliefden Kooning absoluut niet weesen, om Zyne Westindische on-

derdaanen so swaar te belasten, dat zy daar door genoodsaakt wierden dit Eiland te moeten uit aarmoede verlaaten." Hij stelde voor een belasting van 2½ % van alle inkomens, ook die der ambtenaren, boven 250 pesos 's jaars.

Duyckinck wilde eerst eens weten, of de reeds zeer drukkend zijnde bestaande belastingen niet toereikend zouden zijn. Van Uytrecht achtte eiland en inwoners veel te arm voor deze nieuwe belasting, wilde desnoods de helft der voorgestelde bedragen op die wijze heffen. Beutner voelde weinig voor de nieuwigheid, en zou — als 't moest — alleen een patentrecht van bepaald aangewezen professiën en broodwinningen willen.

Aardig is de philippica, waartoe de Raad-fiskaal Van Starckenborgh in dit uit het Moederland afkomstige voorstel aanleiding vond. Curaçao, zei hij, is niet te vergelijken met Nederland of zijn voornaamste koopsteden. Men weet ginds maar weinig van Curaçao, van zijn handel, landbouw en veeteelt en evenzeer van den staat zijner inwoners, hun vermogens, zeden en gewoonten. „Men heeft zeker effecten, Slaven etc[a], maar zyn die meest allen niet van A tot Z verbonden, het zy by hypotheeken, of obligatien, de overigen moeten dagelyks een stuk meubel, goud of silver, ook andere van hun klynodien, zelfs klederen verkopen, om te eeten met hun familien". Van al die belastingen verwachtte hij, dat „de koopman zal huiverig worden, de werkman, zal benevens veele anderen elders zig begeven, en Curaçao zal ontbloot blyven van commercie en werklieden, zynde niet in staat te betalen."

Bij zoo ongunstige ontvangst zou men niet anders dan een intrekking of verwerping van het voorstel verwachten. Uit handen eener commissie, bestaande uit Nuboer, Cancrijn en Van Uytrecht, kwam het ontwerp echter aldus gewijzigd weer ter tafel, dat de Raad zich ermee vereenigde, natuurlijk „provisioneel en onder Zyner Majesteits nadere approbatie" en met deze toezegging, dat zoo gauw de andere middelen toereikend zouden zijn, het patentrecht zou worden ingetrokken. De goedkeuring des Konings werd verkregen maar blijkbaar niet van harte.

Met 1 Januari 1818 werd het tarief zelfs nog verhoogd. Dat was het laatste jaar. Den 2den Augustus deed de gouverneur-generaal in de raadsvergadering meedeeling van de afschaffing bij Koninklijk besluit van 20 Mei 1818. Men besloot dit echter voorloopig nog niet openbaar te maken, omdat men daarvan verslapping in de nakoming der bestaande verplichtingen vreesde.

Tot de niet bepaald fiskale maatregelen behoorde een *belasting op de slachting van Spaansche hoornbeesten*. Ook den invoer bedoelde men hierdoor niet te belemmeren, slechts wilde men de inlandsche veeteelt bevorderen.

Een van de eerste maatregelen, tot stijving der schatkist genomen, was een *weeldebelasting* op ponten, kanoos, pleiziervaartuigen en „huissieraden en artikelen van Weelde", als goud- en zilverwerk, juweelen, rijtuigen en paarden, die op publieke veiling verkocht werden (7 Mrt. 1816), tot 5 %, anderhalf jaar later vervangen door een algemeene *belasting op publieke veilingen* van hetzelfde percentage.

Omtrent de kosten van het bestuur en daartegenover de inkomsten der kolonie staan niet veel gegevens ter beschikking. Falck, de minister van Koloniën schreef 1 September 1818 aan den Koning: „de Eilanden... maken thans alleen de kosten van hun burgerlijk bestuur goed, en desniettegenstaande zijn de ingezetenen reeds herhaaldelijk klachtig gevallen over de zwaarte der hun opgelegde belastingen" [1]).

In het Oud-archief [2]) bevinden zich uit den eersten tijd twee staten, die omtrent de ontvangsten eenige inlichtingen geven. In 1816, over ticn maanden dus, werd ontvangen Ps. 77159.1.3, met een achterstand bij den ontvanger-generaal van 15000 pesos; over het eerste kwartaal van 1817 waren deze cijfers Ps. 17813.7.2 en 13000 pesos. Teenstra [3]) teekende aan, dat in 1816 de jaarlijksche civiele uitgaven 200.000 gld, bedroegen

[1]) *Ambtsbrieven*, bladz. 57.
[2]) No. 388.
[3]) *T. a. p.* I, bladz. 194.

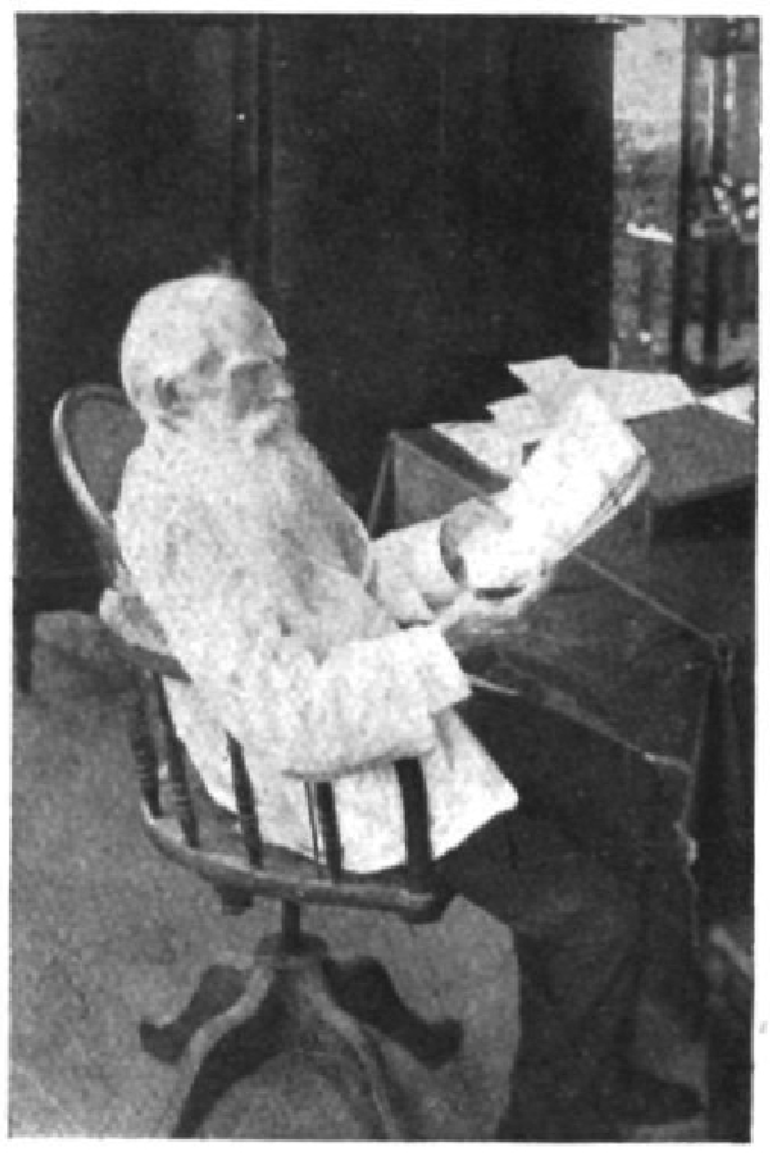
en onder Cantz'laar 170.000 gld. Van den Bosch, *Nederlandsche bezittingen in Azië, Amerika en Afrika*, zegt, dat in 1818 de jaarlijksche inkomsten op 97.000 gld. begroot werden, zoodat een aanzienlijke bijdrage van het moederland noodig was, ongerekend de uitgaven voor het garnizoen, op omtrent 280.000 gld. geraamd. Het is niet heel duidelijk welke waarde aan deze cijfers te hechten is; het meest zegt nog, dat, toen Cantz'laar het bestuur aanvaardde, voor Ps. 5777.1 aan onbetaalde gouvernements-ordonnantiën in omloop was.

JAMES RODWAY

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Met James Rodway is een merkwaardig figuur, een figuur van beteekenis in het intellectueele leven van Britsch Guyana heengegaan. Meer dan iemand anders heeft deze stoere Engelschman door zijn talrijke geschriften Britsch Guyana bekend gemaakt en hij heeft de geschiedenis van onze voormalige koloniën Demerara, Essequibo en Berbice, welke wij in 1803 verloren, tot het publiek gebracht. Ik kan mij Georgetown, Demerara's hoofdstad,

haast niet denken zonder den man, die ruim 55 jaren in zijn tweede vaderland heeft gearbeid, den vriendelijken grijsaard met zijn eerbiedwaardig voorkomen, de ziel van het museum, de stuwkracht van het belangrijke periodiek "Timehri" [1]) gedurende vele jaren. De rust van ambteloos burger is hem niet lang gegund, want eerst 1 Januari 1926 verliet hij op 78-jarigen leeftijd den dienst met pensioen. Niet om te rusten. In April van het vorige jaar schreef hij mij nog naar Engeland: "I am

[1]) Timehri, temehri, temere, kemere, toemere beteekent in het Kalinja „geteekend", „gewerkt" of wel „beschilderd". Er zijn in Britsch Guyana en ook in Suriname Timehrirotsen met teekeningen (petrographieën). Zij worden toegeschreven aan Indianen.

retired and fairly comfortable, but still active in mind and body, with a little old age weakness."

* * *

Britsch Guyana is gelukkig geweest mannen te hebben gehad, die hun leven en kennis aan die kolonie hebben gewijd, 40, 50 jaren lang, mannen, die moeilijk zijn te vervangen. Prof. (Sir) J. B. Harrison, die meer dan veertig jaren in Demerara zijn "Home" had, Rodway die hem overtrof door een verblijf van over de halve eeuw! Hier mag ook genoemd worden Walter E. Roth (zie W. I. Gids Nov. 1926). Denkt U dat eens in. Werken, hard werken met een onvermoeiden geest in een tropisch land, zonder te verzinken door uitputting, lusteloosheid, afmatting, welke wij allen in het tropenleven in meer of mindere mate ondervinden. Vol geestdrift, welke hem gaande hield werken op een leeftijd, waarop anderen ophielden te leven of vegeteerden, steeds waardevollen arbeid te leveren en zijn omgeving op te wekken, en belang in te boezemen voor het land zijn natuur, zijn geschiedenis, zijn verleden.

* * *

Het toeval bracht Rodway naar Britsch Guyana: een advertentie, en hij heeft die kolonie geadverteerd ver over de grenzen, in zijn moederland — Engeland en koloniën — en in Amerika. In Nederland was hij weinig bekend, tenzij bij oud-kolonisten uit Suriname en hier wonende Surinamers, die zijn geschriften hadden gelezen, het museum in Georgetown hadden bezocht en de Reading Room van de "Royal Agricultural and Commercial Society".

Enkelen zijn maar met hem in voortdurende aanraking gebleven. Ik mocht mij een dier bevoorrechten achten en gevoel het een plicht, als geschiedvorscher van Suriname, aan de nagedachtenis van dezen historicus met zijn groote belezenheid, thans in Nederland woorden van eerbiedige hulde en waardeering te brengen, evenals ik dit ter gelegenheid van de herdenking van den dag, welken hij een

halve eeuw in Britsch Guyana gevestigd was, in de „Argosy" van Georgetown deed.

Wie was Rodway, hoe kwam hij naar Britsch Guyana, wat was zijn levensloop, welke positie bekleedde hij, in welke richting bewogen zich zijn onderzoekingen en geschriften, wat schreef hij over zijn tweede vaderland, wat was zijn beteekenis voor Britsch Guyana, wat beteekende zijn gouden jubileum voor hem en voor die kolonie, waarom hebben ook wij Nederlanders een plicht van dankbaarheid tegenover dezen bescheiden man? Ziedaar eenige vragen, hieronder in het kort beantwoord en vastgelegd in een Nederlandsch tijdschrift, een West-Indische gids, die de bron moet zijn, waaruit men gegevens moet putten voor de kennis van land en volk van West-Indië in het algemeen en van Suriname en Curaçao in het bijzonder.

* * *

James Rodway werd als zoon van een wever op 27 Februari 1848 te Trowbridge geboren. Vóór zijn 13e jaar werd hij leerling bij een drogist en toonde reeds jong zijn dorst naar kennis, verzamelde planten en las, wanneer anderen sliepen. Als apothekers-assistent in Hitchen (Hertfortshire) las hij een advertentie waarin een assistent in Demerara werd gevraagd. Hij solliciteerde in de hoop zijn begeerte verwezenlijkt te zien om naar de tropen te gaan, waarvan hij reeds veel gelezen had. Het geluk diende hem. Hij werd benoemd. Terecht, de fortuin begunstigde èn hem èn Demerara. Op 2 September 1870 zeilde hij uit Southhampton met de R. M. S. packet "Seine", een raderboot, om den 26en van die maand in Georgetown voet aan wal te zetten. Gedurende vier jaren was hij assistent bij de firma Joseph Klein & Co., welke hem uitzond, waarna hij benoemd werd tot Manager van "Apothecaries Hall". Hier werkte hij tot 1886, toen hij een benoeming aannam tot "Assistant Secretary" van de "Royal Agricultural & Commercial Society of British Guiana", waarvan hij sedert zijn komst in de kolonië lid was geweest en waarvoor hij belangrijke en gewaardeerde arbeid had verricht. In 1888 werd hij bibliothecaris (1 Februari)

van dat in 1844 gestichte genootschap en in 1889 Curator van het daarbij behoorend museum. Zoo verliet hij zijn werkkring om verder voor deze wetenschappelijke instelling te arbeiden tot 1 Januari 1926, toen hem pensioen werd verleend. Hij overleed den 19den November 1926 in den ouderdom van 78 jaren, na een verblijf van 55 jaren en 2 maanden in Britsch Guyana, gedurende welken tijd hij eenmaal Engeland, dat hem zoo dierbaar was, terugzag en waar nog kinderen van hem in leven zijn. Zijn weduwe woont in Georgetown.

* * *

Rodway's studie ging twee richtingen uit: plantkunde en geschiedenis. De eerste lag hem het naast aan het hart. Hiermede begon hij, voortzettende de in Engeland eenmaal aangevangen studies, thans in het ideale tropische land, dat hem een onuitputtelijke bron aanbood. Zijn geschiedkundige onderzoekingen begon hij als tijdverdrijf en afwisseling, ja als ontspanning van zijn geest, welke zich steeds met de studie van natuurlijke historie bezighield. Beide richtingen werden tenslotte even belangrijk. Met de botanie kwam studie van insecten, visschen, topographie en philosophie. Als beoefenaar der geschiedenis van Britsch Guyana kwam de studie van oudheden, bibliographie, letterkundige arbeid en de vele lezingen. De geschiedenis van zijn kolonie bracht vanzelf mede studie van den Nederlandschen tijd van onze koloniën.

Rodway was een liefhebber van het buitenleven. In zijn vrijen tijd wandelde hij, ondanks de tropische zon, de omstreken van Georgetown af, soms 5 á 6 mijlen per dag, totdat hij 20 mijlen in den omtrek had doorkruisd. Op die tochten verzamelde en botaniseerde hij. Des Zondags ging hij meestal met een boot uit en zoo vingen de tochten aan op de rivieren en kreken naar het binnenland, waar hij met de inlandsche bevolking, voornamelijk met de Bovianders [1]), in aanraking kwam. Zijn eerste tocht van 1871

[1]) Afgeleid van bov yander d.i. above yonder, de rivier op of wel van bovenlanders. De Bovianders zijn een groep menschen van gemengd bloed (Hollandsch, Engelsch, Indiaansch en Neger).

werd door vele gevolgd. Hij schreef de geheele lijst van planten, voorkomende in "Schomburgks Reisen" over en bestudeerde Aublet, Grisebach, e. a. In 1879 begon hij orchideeën te kweeken. Het ideaal van zijn jeugd was, zooals hij zelf heeft verteld, een vrouw, een huis, een boekerij en een tuin. In 1880 kocht hij een huisje, waarin hij een studeerkamer kon maken, legde een tuintje erbij aan, bouwde een broeikas, waarin hij teere varens en orchideeën kweekte. Zijn verzameling begon de aandacht te trekken. Zoo werden de eerste jaren van zijn lang verblijf doorgebracht, kennis en materiaal verzamelende, niet het minst boeken over Britsch Guyana. Zijn herbarium groeide aan tot 1200 exemplaren, welke hij alle zelf beschreef en tot 100 orchideënsoorten. Hij won zelfs een eerste prijs voor varens op een bloemententoonstelling in den Botanischen tuin.

Alweer speelde de voorbeschikking — toeval mogen we het niet noemen — een rol in de verdere ontwikkeling van Rodway's kennis en gaven. Hij werd tot schrijven aangemoedigd door James Thomson, redacteur van de "Argosy", die 2 October 1880 naast de apotheek van Rodway het (toenmalige) weekblad van dien naam uitgaf. Thomson had de gave om schrijvers op te sporen en aan te moedigen. Rodway's eerste artikel "Our Native Orchids" verscheen in een reeks van artikelen in 1885, waarop volgde "The Sanitary Uses of Flies and Mosquitoes". Het artikel over de orchideeën vormde de basis van een grooter werk "In the Guiana Forest", waarover later. In 1884 kwam het eerste nummer uit van "Timehri", "Journal of the Royal Agricultural & Commercial Society of British Guiana", waarvan Mr. (thans Sir) Everard im Thurn, toen Curator van het museum, de eerste redacteur was. In dat tijdschrift verscheen Rodway's eerste artikel "Some of the Domestic Medecines used in British Guiana" (Juni 1885) en "Fibres of British Guiana", waarmede hij een prijs won, en van toen af kwam er bijna geen nummer uit zonder een artikel van Rodway. In het geheel publiceerde hij 36 artikelen in "Timehri".

Het eerste artikel, dat naar buiten groote aandacht

trok was "The Struggle for Life in the Forest", verschenen in 1891, waaraan Stead in de Review of Reviews zeer waardeerende woorden wijdde. In 1892 verscheen in "Timehri": "The Struggle for Life in the Swamp", dat in de "Smithsonian Contributions" werd herdrukt. Dit moedigde Rodway aan om den bekenden uitgever T. Fisher Unwin in Londen voor te stellen, om een boek uit te geven uit zijn verschillende botanische artikelen samengesteld en zoo verscheen in 1894 "In the Guiana Forest, studies of nature in relation to the struggle for life". Rodway was intusschen benoemd tot lid van de Linnean Society. De ontvangst van zijn boek was buitengewoon goed. "The Athenaeum" schreef: "This book is no ephemeral publication, but one which is worthy of a place in the library by the side of the works of the great trio of writers on tropical America-Wallace, Bates and Belt. We have seldom read a work so thouroughly educational in the highest sense of the word or one in which information is so pleasently conveyed." Een ander, niet minder bekend blad "The Academy" schreef: "Very vividly does the author set before us the ceaseless struggle between each plant in the forest" en roerde in het bijzonder aan "the brilliant chapter which describes this battle for mastery in the swamp". De "Pall Mall Gazette" noemde de schrijver " A Jefferies of the Tropics". Een herziene druk verscheen in 1911.

Rodway's naam als schrijver was gemaakt. Van alle zijden kwamen aanvragen om artikelen en zoo verschenen er: in the "Saturday Review": "Indian Canoes in British Guiana", "The Demerara Boatman", "The Demerara Boviander", "Lost in the Bush. In "Longman's Magazine" verscheen: "How Orchids climbed the Trees" en "Day and Night in the Guiana Forest", in "Cornhill" schreef hij: "Up a Creek in Demerara" en "Orchid Hunting in Demerara". Twee belangrijke publicaties in "Popular Science Monthly" in het jaar 1895: 'Nature's Triumph" en "The Coming of the Rains in Guiana" trokken zeer de aandacht, het eerste vooral van niemand minder dan den Engelschen philosoof Herbert Spencer die er van schreef:

"A very graphic description of the phenomena in question, I have seldom seen a better presentation in popular form of the great struggle for existence". Nog dienen vermeld te worden: "The Forest People of British Guiana" en "The River Names of British Guiana" in het "Bulletin of the American Geographic Society" en "Death in the Forest" en „Phases of Evolution in the Guiana Forest" in het tijdschrift "Natural Science". In 1897 gaf de bekende uitgeversfirma George Newnes Ltd. in hun "Useful Knowledge Series" uit: "The Story of Forest and Stream", waarvan een 2de druk in 1913 verscheen bij Hodder & Stoughton en in 1899 verscheen bij T. Fisher Unwin in de "Over-Seas Library": "In Guiana Wilds: a Study of Two Women" [1]).

Zijn artikel over zijn eerste reis in 1871 op de Demerara rivier verscheen als "The Forest People of British Guiana" in "Bulletin of the American Geographical Society", Juni, 1902.

* * *

Thans een en ander over den historischen en letterkundigen arbeid van Rodway. De belangstelling voor de geschiedenis van Demerara was opgewekt door James Thomson, redacteur van "The Argosy" (tevoren van de "Royal Gazette") en N. Darnel Davis. Allereerst stelde Rodway samen een "Chronology and Bibliography of British Guiana", welke in vervolgen in "The Argosy" verscheen van Augustus 1885 tot Maart 1886, een arbeid, welke veel inspanning kostte. De aandacht was toen op Rodway gevestigd. De toenmalige Gouvernements Secretaris Sir Charles Bruce noodigde Rodway uit een catalogus te vervaardigen van de oude documenten in zijn kantoor voorhanden. De verwaarloosde, beschimmelde, documenten, in een buitengebouw opgeborgen, aangetast door vocht en insecten, hebben Rodway niet afgestooten.

---

[1]) Zie „De Indiaan in de letterkunde" door Dr. Herman F. C. ten Kate, W. I. Gids, 1920, blz. 95 vlg.

Ze werden gesorteerd, gerangschikt en gebonden. Daar trof hij ook aan de Notulen van het Hof van Politie van Demerara en Essequibo [1]), de oude getuigen van een stuk geschiedenis uit het verleden van Nederlands voormalige kolonie. Hollandsch lezen kon hij niet, maar hij zag zulk groot belang in deze archivalia, dat hy een bekwaam vertaler uitnoodigde hem behulpzaam te zijn, John Peter Pratt. Na verkregen toestemming van den Gouvernements Secretaris om de folianten thuis te mogen onderzoeken, werkten deze twee mannen maanden lang tweemalen 's weeks gedurende den nacht, terwijl de kikvorschen kwaakten in den dampigen tuin en de inwoners hun zalige rust genoten. Toen verscheen voor Rodway's oogen de werkelijke geschiedenis van de kolonie met zijn Nederlandsche Commandeurs, Fiscalen en de H.H. Mogenden de Directeuren van de W. I. Compagnie. Evenzoo de planters- en plantagemoeilijkheden, de slavenoproeren, het ontstaan van de hoofdstad Stabroek (thans Georgetown geheeten), waarvan men weinig afwist en nog bovendien den datum van stichting foutief had weergegeven. De lust om een goede geschiedenis van de kolonie te schrijven werd hierdoor niet weinig aangewakkerd.

Na de verschijning van Rodway's "Chronology and Bibliography" werd hij uitgenoodigd om de boekerij van de R. A. & C. S. te ordenen, welke hopeloos in de war was. Die taak volbracht hij met succes. Gedurende den tijd welke de apotheek gesloten was, alvorens Rodway haar als eigenaar overnam, een drietal maanden en daarna nog werkte hij aan dit werk. In 1888 werd een catalogus van 329 bladzijden gepubliceerd. Toen na eenigen tijd de post open kwam van "Librarian" en "Assistant Secretary" van de R. A. & C. S. werd Rodway uitgenoodigd die te vervullen. De keuze tusschen een veelbelovende en winstgevende zaak en het intellectueele werk, deed tenslotte, na eenige aarzeling, de schaal ten gunste van de laatste over-

[1]) Zie „Verslag aangaande een voorloopig onderzoek door den heer Fred. Oudschans Dentz ingesteld in de kolonie Britsch Guyana naar archivalia, afkomstig uit den Hollandschen tijd." Verslag Rijksarchief 1920 (1922), blz. 111 vlg.

slaan. In 1888/9 verscheen de "Annals of Guiana, Chronological History of the Discovery and Settlement of Guiana, 1493—1668", hetwelk in 12 jaargangen, ieder van 6 deeltjes zou uitkomen, waarvan Thomas Watt, redacteur van de Royal Gazette de latere jaren en Rodway de oude geschiedenis zou behandelen. Na 2 jaren ging Watt (de uitgever), failliet. Jaargang I van 1493 tot 1668 verscheen in 1888, jaargang 2 in 1889 — het eerste deeltje in Juni, het 2de in Aug. Het is een uiterst zeldzaam geworden boekje, niet meer te verkrijgen en een kostbaar bezit. Het bleek Rodway dat er tal van onjuistheden voorkwamen in de bestaande geschiedenisboeken van Britsch Guyana. (Dalton, 1855; Bennett, 1866), welke hij door de raadpleging van de oorspronkelijke archiefstukken der voormalige Nederlandsche kolonie kon ophelderen. In 1891 verscheen het eerste deel van de "History of British Guiana" met behulp van Thomson bij de Argosy drukkerij. Het tweede deel volgde in 1893, het derde in 1894. Netschers in 1888 verschenen werk over de geschiedenis van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice was hem daarbij ook een hulp geweest. Rodway's werk kan als een standaard werk worden beschouwd [1]). In 1926 schreef Rodway mij dat hij in 1925 begonnen was aan de "additional chapters" met het doel een nieuwe uitgave van dit slechts in 300 exemplaren uitgegeven werk, dat niet meer te verkrijgen was, voor te bereiden.

In 1896 gaf Fisher Unwin in zijn serie "Story of the Nations" uit "The West Indies and the Spanish Main".

"Guiana's old worthies" verscheen in 1890 in "The Daily Chronicle"en in hetzelfde jaar "Charles Waterton and his Demerara friends" in Timehri. "The story of our official Departments" lezen we in 1894/5 in "The Daily Chronicle", "Stories from Museum objects" in 1905 in

[1]) In de Colonial Reports, Miscellaneous, No. 84, Papers relating to the preservation of historic sites and ancient monuments and buildings in the West Indian Colonies Presented to Parliament by command of His Majesty, Nov. 1912 (Cd 6428), wordt in bijlage No. 12 (Britsch Guyana) o. a. dank gebracht aan James Rodway en zijn werken, in het bijzonder voor zijn „History of British Guiana".

"The Argosy", in welk blad in 1906 verscheen "Our Insects" en "Nature Study in British Guiana" in 1908.

Ter gelegenheid van de tentoonstelling in Chicago (1893) schreef Rodway een Handbook of British Guiana, dat zeer werd gewaardeerd. Zelden had een boek in die kolonie zulk een verkoop. In 3 dagen waren er 1000 verkocht en een tweede 1000-tal volgde spoedig. De tweede editie (Starks Guide) welke duurder was, had minder succes. Op verzoek van den uitgever Fisher Unwin schreef Rodway in de South American Series in 1912: "Guiana, British, Dutch and French". Onder de vele bijdragen mogen we nog noemen "The good old Times" in de "Historical Volume" van "Timehri" 1918, "Echoes of the Colony's past in "The Argosy's Christmas Tide" 1916, "The Press in British Guiana" in "The American Antiquarian Society" 1918, "The story of Plantation Houston" in "The Argosy's Christmas Tide" 1919 en in datzelfde blad "Lest we forget, 12 Guiana Worthies" 1920. "Happy Thoughts", grand Ideals in Estates Names, Daily Asgosy 1920. "Stages of Progress" verscheen in het "Progressive Number" van "Timehri" van 1921.

In 1920 vierde de merkwaardige man zijn 50-jarig jubileum als kolonist in Britsch Guyana. Vrienden uit de geheele kolonie (en daarbuiten) brachten een som van $ 1000 bijeen om hem op dien gedenkwaardigen dag aan te bieden. In tegenwoordigheid van den Gouverneur Sir Wilfred Collet werd Rodway in de vergadering van de R. A. & C. S. van 30 December 1920 gehuldigd, en in de zitting van de Court of Policy een motie aangenomen: "That this Court respectfully recommends that the Government recognize in some tangible way Mr. Rodway's valuable public services rendered to the colony." Het Gouvernement schonk hem toen een lijfrente van £ 50 — "in recognition of his literary and scientific work done during his long residence of over fifty years in the colony." Bij deze gelegenheid verscheen Rodway's laatste groote werk bij the Argosy: "The Story of Georgetown"[1]),

[1]) Zie het verslag in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 20 April 1921, avondblad A.

een verzameling van tevoren in dat blad in 1903 gepubliceerde artikelen, herzien en uitgebreid en met een voorwoord van zijn vriend J. Graham Cruickshank, welk werk met steun van de gemeente Georgetown, rijk geïllustreerd werd uitgegeven en waarvan de veteraan het eerste exemplaar aan den Prins van Wales bij diens bezoek dat jaar aan Britsch Guyana aanbood. Hierin legde Rodway vast dat Stabroek, de hoofdplaats, later omgedoopt tot Georgetown op 14 Sept. 1782 was gesticht.

Hij was de laatste der 4 mannen die "Timehri" (waarvan hij van 1894 tot 1899 redacteur was en in welks redactie hij bij de herleving in 1911 een der leidende figuren was tot 1921) tot een hoogstaand wetenschappelijk tijdschrift hebben gemaakt. Im Thurn, Quelch en N. Darnel Davis waren hem al voorgegaan.

Rodway, de philosoof [1]), de verzamelaar, de tuinman, de onderzoeker, de schrijver was een bron van kennis voor zijn omgeving, welke hij liefde en belangstelling heeft weten in te boezemen voor onze gewezen Nederlandsche kolonie. De boekerij en het museum waren een deel van zijn leven. Dagelijks kon men hem in weer en wind, ongeacht de brandende zon of de regen, van zijn huis in Croalstreet naar zijn museum zien loopen en des avonds vond hij op hoogen leeftijd nog tijd om lezingen te houden voor grooten en kleinen, zelfs eenige weken voor zijn dood. "Never idle" was zijn motto. Hij deed als Carlyle schreef: "Do the duty which lies nearest to thee, which thou knowest to be a duty. Thy second duty will already have become clearer. Work while it is called to-day for the night cometh wherein no man can work."

's-Gravenhage, Januari 1927.

---

[1]) Minder bekend is Rodway's: "A new Psalm of Life", een gedicht in 26 coupletten, dat hij onder den schuilnaam: "A short fellow" (Rodway was klein van gestalte) deed drukken.

DOKTEREN OVER DE WEST

DOOR

W. R. MENKMAN

Er wordt zoo bij buien heel wat gedokterd over de kwalen van onze West; meer bepaaldelijk bij het eeuwig zieke kind Suriname is den laatsten tijd weder de dokter om zoo te zeggen niet van de vloer.

En niet eens behoeft men ten deze te spreken in overdrachtelijken zin alleen, want kort achter elkander spraken twee wezenlijke medici zich in het openbaar uit over Westindische en vooral Surinaamsche nooden.

Bedoeld worden de Dirig. Offic. v. Gezondh. P. Cool in het Koloniaal Weekblad van 17 Febr. „Twee deelen van Tropisch Nederland (Suriname en de Molukken)" en Dr. Th. J. Lens in het Handelsblad van 24 en 25 Febr. „Naar Suriname. Een pleidooi voor emigratie van Neder-„landers."

De Heer Cool vestigt er de aandacht op dat het steeds wederkeerende Surinaamsche nadeelige begrootings-saldo slechts daardoor een doorn is in veler oog, omdat die lastpost zich ieder jaar opnieuw als „Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling der Surinaamsche geldmiddelen" bij de moederlandsche Volksvertegenwoordiging komt aandienen, terwijl sommige Oostindische gebieden, en met name de Molukken, even goed armlastig zijn, maar niemand zich daar het hoofd over breekt, omdat het feit bij de groote massa niet bekend is; de Oostindische begrooting immers geeft geen specificatie van de „rentabiliteit" van ieder gewest afzonderlijk.

Dr. Lens doet heel wat anders, en heel wat meer, dan vergelijkingen maken, hij geeft een middel aan de hand tot Suriname's ook economische gezondmaking, en dat

middel zou zijn emigratie van Hollandsche boerenjongens naar ginds.

De belangstelling welke beide medische heeren aan den dag leggen, waarvan de eerste slechts enkele jaren geleden, de laatste eenige tientallen van jaren terug, in Suriname leefde en werkte, bewijst wederom hoezeer de aangelegenheden van dit gewest hun ter harte blijven gaan die daar een grooter of kleiner deel van hun leven hebben gesleten.

Anders dan met groot genoegen zullen wel geen vrienden van Suriname het opstel van den heer Cool hebben gelezen en het verdient zeker in nog ruimer kring bekend te zijn dan bij de lezersschare van het K. W.

Niet alleen omdat zijn vergelijking tusschen twee zoo ver van elkander verwijderde en oogenschijnlijk zoo verschillende deelen van Tropisch Nederland zulke interessante gezichtspunten opent, maar vooral omdat hij, wel verre van Suriname zijn armlastigheid te verwijten, wat al zoo vaak en in zoovele verschillende toonaarden is geschied, het de vertroosting brengt van in dat opzicht niet alleen te staan, niet in de West (Curaçao geniet ook nog steeds „subsidie"), maar zelfs niet in Tropisch Nederland als geheel. Dit geeft zeker verademing; sedert mijn publicatie van Maart 1919 („Nederland en West-Indië één", uitg. W. I. Kamer) is het geluid dat ergernis over de subsidie niet het oordeel over Surinaamsche aangelegenheden geheel mag beheerschen maar al te weinig vernomen.

Dr. Lens heeft zich zooals gezegd een heel wat omvangrijker taak gekozen dan vergelijkingen te geven; hij prijst een geneesmiddel aan tegen de Surinaamsche kwaal en neemt daarmede, uit den aard der zaak, het risico op zich van veel critiek en veel bestrijding.

Vooral ook omdat het middel niet nieuw is en nog nooit is aanbevolen geworden zonder dat ook onmiddellijk ernstige bedenkingen ertegen zich als van zelf opdrongen.

En zoo noodigt ook thans weder Dr. Lens' pleidooi voor emigratie van blanken uit N. W. Europa naar Suriname tot bestrijding en tegenspraak uit.

Gaarne zal men op zijn gezag willen aannemen dat, theoretisch, zware lichamelijke arbeid van blanken in de tropen, mits onder gunstige hygiënische omstandigheden, zeer goed mogelijk is, maar dat practisch deze waarheid zou zijn bewezen door een proefneming op groote schaal, t. w. bij de doorgraving der landengte van Panama, kan zoo maar niet worden aanvaard. Dat in 1911 Colonel Goethals 44.000 menschen aan het werk had, waaronder 12.000 blanken, en het sterftecijfer niet hooger was dan dat onder de grondwerkers bij het aanleggen eener subway in New York moge waar zijn, maar men zou dan toch wel eens willen weten hoeveel van die 12.000 blanken dezelfde soort werk deden als de 32.000 Jamaica-negers en andere gekleurden, hoeveel verloop er was onder het blanke arbeiders-element en hoeveel witmenschen men in de Canal Zone op den duur voor handen-arbeid heeft aangehouden.

Die zone te bevolken, en dan nog wel met blanken, is nimmer de bedoeling geweest van de Ver. Staten en dat de aan zwaren handenarbeid gewende blanke man zich geen ontijdigen dood op den hals behoeft te halen wanneer hij eens gedurende eenigen tijd, aangelokt door abnormaal hooge loonen, een tropische streek tot terrein zijner werkzaamheid maakt, daarvoor behoeft het succes der Amerikanen op de Landengte niet als voorbeeld te worden aangehaald. Ieder die de laatste jaren op Curaçao is geweest heeft kunnen opmerken hoe bij het oprichten van een nieuw tankpark en andere constructiewerkzaamheden voor de petroleum-onderneming Hollandsche arbeiders de felle tropische zonnehitte bij groote lichamelijke inspanning goed verdroegen, zelfs met verwaarloozing, in sommige opzichten, der strengere eischen van de hygiëne.

Een krachtproef als die der Hollandsche klinkers, fitters etc. op het droge, rotsachtige en niet beboschte Curaçao heeft natuurlijk weinig waarde als voorbeeld voor de eventueele bevolking door Hollandsche emigranten van het vochtige, grootendeels met tropisch oerwoud bedekte Suriname, maar het succes van Goethals en Gorgas

op de Landengte van Panamá heeft met het vraagstuk in kwestie evenmin veel te maken. In geen van beide gevallen immers ging het om kolonisatie, om blijvende vestiging van blanken in de tropen, die aldaar van den landbouw zouden moeten bestaan en zich zouden moeten vermenigvuldigen, om aan een krachtig ras van keerkring-Europeanen het aanzijn te geven.

Neen, het desastreuze resultaat der kolonisatie-proef van 1845 moge uitsluitend te wijten zijn geweest aan de verwaarloozing der hygiëne, en Kapplers Wurtenbergers mogen flinke houthakkers zijn geweest, een proefneming op groote schaal met Europeesche landarbeiders in de tropen onder gunstige sanitaire omstandigheden is nimmer geslaagd, om de eenvoudige reden dat zulk een experiment nimmer heeft plaats gehad. Ook is Cuba geen goed voorbeeld van een tropenland met blanke arbeiders en de Zuidelijke Staten van Amerika mogen evenmin als zoodanig worden aangemerkt, hoewel Dr. Lens ons dat wil doen gelooven.

De Europeanen die op Cuba gingen werken (Zuid-Europeanen wel te verstaan) waren altijd seizoen-arbeiders en in de Zuidelijke Staten van Amerika ziet men met de grootste bezorgdheid den uittocht aan van de negers, die, aangetrokken door hooge loonen, naar het Noorden emigreeren.

Hoogstens kan men Dr. Lens toegeven dat het tropische oerwoud zich door middel van ziektekiemen tegen het doordringen van den mensch, onverschillig of hij blank is of gekleurd, verdedigt, en met hem verband zoeken tusschen klimaat en bodemgesteldheid eenerzijds en bevolkingsdichtheid anderzijds, ook in de tropen. Wanneer men daarbij dan maar heel voorzichtig is en niet vergeet dat er ook nog zoovele andere factoren hebben gewerkt.

Het is inderdaad merkwaardig dat in tropisch Zuid-Amerika het vasteland overal zeer schraal bevolkt is en groote bevolkingsdichtheid alleen op enkele eilanden voorkomt (Barbados, Porto Rico, Haïti).

De juistheid der door Dr. Lens gegeven tegenstellingen

Mexico-Amazonegebied en Abessinië-Congogebied buiten onderzoek latende moet toch bezwaar worden gemaakt tegen zijn andere antithese, blijkbaar in hetzelfde verband, Curaçao-Suriname, al ware het maar alleen op grond van de bedenking dat een plantage-land heel iets anders is dan een slaven-depôt. Maar, afgezien daarvan lijkt het toch heel weinig juist om te zeggen dat waar Suriname een schaarsche en slappe bevolking heeft, Curaçao overbevolkt geraakt is, van blanken zoowel als van negers.

Ook zou men Dr. Lens kunnen vragen wat hij eigenlijk bedoelt wanneer hij zegt uit eigen Curaçaosche ervaring te weten tot welken physieken arbeid Europeanen of hunne afstammelingen in de tropen in staat zijn; er was in zijn tijd op Curaçao nog geen petroleum-industrie.

Doch, om niet langer te spreken over bijzaken, welke belangrijke vragen zouden niet op absoluut bevredigende wijze moeten worden beantwoord (is dit mogelijk?) alvorens in ernst zelfs maar zou kunnen worden gedacht aan kolonisatie van Hollandsche plattelanders in Suriname, op groote schaal wel te verstaan, om zoodoende Suriname te bevolken, „binnen een menschenleeftijd" nog wel.

In de eerste plaats kan moeilijk op gezag van Dr. Lens worden aangenomen dat zulk een grootsche onderneming niet alleen in het belang zou zijn van Suriname, maar ook van Nederland, en van de Nederlandsche landbouw-bevolking.

Van een specifiek Surinaamsch belang kan moeilijk meer sprake zijn wanneer men zich voorstelt zijne zorgen speciaal te wijden aan de blanke nieuwkomers en van stonde afaan, zooals Dr. Lens wil, een scheidsmuur op te richten tusschen de laatsten en de tegenwoordige bevolking, die men wel niet, zooals de menschlievende zegsman van Dr. Lens, door een groote inundatie uit hun lijden wil helpen, maar toch blijkbaar niet geschikt acht om, onder betere voorwaarden levende dan thans, zich te vermenigvuldigen en tot welvaart te geraken.

En zou het belang van het moederland inderdaad zijn

gebaat bij een uittocht en masse van hare kinderen, om het ruim drie maal zoo groote Suriname te gaan bevolken? Voorloopig lijkt het verstandiger ruimte en werkgelegenheid te vergrooten door de Zuiderzee droog te maken en heide en andere woeste gronden te ontginnen, dan te trachten van Suriname een „white men's country" te maken.

Toen de Zuidafrikaansche republieken haar onafkankelijkheid verloren verdween voor Nederland de laatste kans op voortplanting van het eigen ras in een vreemd werelddeel, daarbij zullen we ons moeten neerleggen.

Maar, en dat is wel de allerbelangrijkste vraag, wat zal de Hollandsche landarbeider zelf er van zeggen wanneer men hem uitnoodigt om, met zijn gezin (want met de inheemschen mag hij immers geen contact hebben) naar Suriname te emigreeren, zoodra de Regeering hem verzekert dat dit land, thans volgens Dr. Lens nog een der ongezondste van de wereld, geen gevaar meer oplevert voor zijn leven en gezondheid? Moeten daartoe eerst de geheele 15 miljoen H. A. oerbosch worden op geruimd en zal er dan iets overblijven dat vóor de blanke kolonisten waarde heeft?

Hoe moeten die kolonisten tot welvaart komen? Een klein aantal blanke landbouwers kan in een tropenland onder gunstige omstandigheden altijd wel vooruitkomen, met tuinbouw, veeteelt en sommige boomenculturen, maar de massa?

Dr. Lens wil hen laten werken in de suiker-, rijst- en katoenvelden (als daglooners?) en hun intellect en plichtsgevoel, hunne betere gezondheidstoestand, en de hulp van landbouw-machines, moeten hun arbeid zóó productief maken dat zij aandeelhouders en eigenaars kunnen worden van de bedrijven waarin zij hun kolonistenbestaan zullen aanvangen.

Wie kan ons voorrekenen dat de meerdere arbeidsprestatie van den blanke, plus de hulp der machine, zulk een gunstige ommekeer kan teweegbrengen in het tropische landbouw-bedrijf, dat thans in Suriname niet rendabel is, ondanks den vergelijkenderwijs zoo goedkoopen koelie-arbeid?

Suriname, zegt het Jaarboekje van de Haagsche Post voor 1924, omvat het grondgebied bekend onder de benaming van Nieuw Guinea, een aardrijkskundige mystificatie mogelijk wel verband houdende met het bekende feit dat de Westindische slaven van de Kust van Guinee afkomstig waren.

Eigenlijk verdient een land waar zulk soort informatie door de drukpers verspreid wordt geen Suriname te bezitten, maar als putje bij paaltje komt willen wij het toch gaarne behouden; de Studie-commissie uit het Suriname Studie Syndicaat schreef dat wij er meer dan anderen recht op hebben en Dr. Lens vreest zelfs dat wij het, indien het in overwegende meerderheid met Aziaten bevolkt zou zijn, zouden kunnen verliezen. De Javanen, zegt hij, brengen hun hadjis, hun vrouwen(!), hun bijgeloof en hun Oostersche mentaliteit mede.

Nu is in de koloniale geschiedenis de los-van-het-moederland-beweging niet bepaald van Oosterschen oorsprong en men zou eerder geneigd zijn te concludeeren dat zij in het algemeen tot nu toe meer succes heeft gehad naar mate er op het punt van ras en cultuur meer affiniteit bestond tusschen de kolonie en het stamland, en niet te vergeten naar mate de kolonie economisch het moederland beter kon missen.

Intusschen, voor het oogenblik bestaat Suriname's bevolking reeds voor een zeer aanzienlijk deel uit menschen van Aziatisch ras en er bestaat geen goede reden om te vreezen dat deze op den duur minder loyaal zullen blijken dan de z.g. creolen en het politieke bewustzijn hun parten zal gaan spelen voordat de economische onafhankelijkheid een voldongen feit is.

De Oosterling houdt op een „inlander" te zijn zoodra hij Surinaamsch grondgebied betreedt, zelfs al is het als contract-koelie, en de nakomelingschap van den Aziatischen kolonist leeft vanaf de geboorte onder geheel andere sociale, politieke en economische omstandigheden dan die welke de oorspronkelijke immigrant in het land zijner herkomst had gekend; deze voorname factor mag zeker niet over het hoofd worden gezien.

De Oostersche mentaliteit te willen vergelijken met de Afrikaansche heeft misschien weinig practische waarde, maar daarom is het toch niet geheel zonder beteekenis dat de Amerikaansche neger, dien wij toch reeds eeuwen lang in den nieuwe wereld hebben kunnen observeeren, nimmer heeft getoond zich zijn stamverwantschap met zijn broeders in het zwarte werelddeel sterk bewust te zijn; in de V. S. heeft hij zelfs zijn Afrikaansche folklore geheel vergeten.

En wanneer het gaat om de geschiktheid der gepigmenteerde rassen, uit een oogpunt van volkskracht, om andere tropische gebieden te bevolken dan die waarin zij historisch schijnen thuis te behooren, die geschiktheid mag uit den aard der zaak bij hen veiliger à priori worden aangenomen dan bij N. W. Europeanen, met betrekking tot welke laatsten zij op zijn zachtst gesproken zeer dubieus is.

In 1848 moge de vrees hebben bestaan dat de negers na de emancipatie spoedig zouden uitsterven (zeker omdat zij de voorrechten der slavernij zouden moeten ontberen, want de aanvoer uit Afrika had toen allang opgehouden), maar die vrees is dan niet bewaarheid geworden; 63 jaar later spreekt Frederick A. Ober in zijn Guide to the West-Indies and Bermudas van „that West Indian parasite, the ubiquitous negro". En de „teeming millions" van Voor- en Oost-Indië pleiten allerminst tegen de vitaliteit van Hindoe en Javaan.

Zeker, de medicus heeft gelijk wanneer hij Suriname, zooals de toestand er thans is, van zijn standpunt ziet als één groot ziekenhuis, maar dan stelle men alle middelen in het werk om de volksgezondheid aldaar te verbeteren. Die taak schijnt, vergelijkenderwijs, niet bovenmatig zwaar, wanneer men H. F. Tillema's campagne voor het volkswelzijn in den Oost heeft gevolgd.

De publicaties van Dr. P. H. J. Lampe illustreeren in welke mate betere hygiëne niet alleen de arbeids-geschiktheid zou kunnen opvoeren, maar ook de numerieke sterkte der huidige bevolking zonder immigratie zou kunnen doen toenemen, en de Amerikanen gaan prat op de ver-

meerdering der bevolking van Porto Rico sedert den aanvang hunner administratie over het eiland, 46 à 50 % in 30 jaar, eveneens zonder immigratie, en niet minder op den verbeterden gezondheidstoestand, wat zeker voor een niet gering deel is te danken aan onvermoeide overheidszorgen.

Het Surinaamsche bevolkings- vraagstuk kan door immigratie alleen niet worden opgelost; de reeds aanwezige bewoners verdienen ook de aandacht en een natuurlijke aanwas wordt goedkooper verkregen dan eene door aanvoer van buiten.

Hetgeen niet zeggen wil dat wanneer het moederlandsche, het Oostindische of des noods het buitenlandsche kapitaal aandringt op het opheffen van belemmerende immigratie-bepalingen welke aan de vestiging van groote landbouw-bedrijven in Suriname in den weg zouden staan, niet binnen de uiterste grenzen der mogelijkheid moet worden getracht om dien wensch te bevredigen, vooral omdat uiteindelijk aanvoer van plantage-arbeiders beteekent permanente vestiging van landbouwers.

De koelie van heden is de kolonist van morgen, maar juist als kolonist zal hij in aanmerking komen voor overheidszorg in velerlei opzicht; de kolonist van de naaste en de verder verwijderde toekomst zal te dien aanzien niet in andere omstandigheden verkeeren dan die van heden, onverschillig of deze laatste van slaven — dan wel van koelie-afkomst is.

En het is ten slotte de kolonist die in de ruimere beteekenis het land moet vooruitbrengen. Men stare zich niet blind op den vroegeren, gouden, tijd van Suriname, toen daar naar beweerd wordt de grondslagen werden gelegd voor latere Heerengrachts-fortuinen; een slaven-kolonie, waar de groote meerderheid der bevolking evenmin stoffelijke bezittingen heeft als persoonlijke vrijheid geniet, is volgens onze tegenwoordigge opvattingen geen welvarend land. En een gewest in hoofdzaak bevolkt door koelies, eveneens niet-bezitters, zou dien naam evenmin verdienen.

De taak welke Nederland ten aanzien van Suriname te

vervullen heeft houdt niet op bij het bevorderen van de immigratie; en het vraagstuk der kolonisatie in zijn geheel omvat zelfs nog meer dan een vergaande en voortgezette zorg voor de volksgezondheid.

Die taak is er een van volksopvoeding en volksontwikkeling, ook in economischen zin, in de meest algemeene beteekenis.

Vooral wanneer het menschen-materiaal, ook in de toekomst, uit gekleurden zal bestaan, en dat lijkt ondanks de pleidooien van Dr. Lens en van anderen voor emigratie van Nederlanders, toch wel het meest waarschijnlijke, dan zullen de kolonisten niet uit zich zelf tot welvaart komen, wanneer men hen maar in de meest gunstige hygiënische omstandigheden plaatst.

Daarvoor is veel meer noodig op het punt van overheidszorg; en landbouw-onderwijs in den engeren zin is ook al weder niet het eenige vereischte. Volkomen begrijpelijk is het dat de ook op onderwijs-gebied deskundige Surinaamsche medewerker van het Koloniaal Weekblad zich voortdurend kwaad maakt wanneer de opinie wordt verkondigd dat tegenwoordig in Suriname de negerkinderen (waar blijven de kinderen van de Aziatische ingezetenen?) naar Nederlandsch model met schoolsche wijsheid zouden worden volgepropt, in plaats van voor den landbouw opgeleid, een opvatting welke in haar algemeenheid zeker slechts misverstand kan kweeken of bestendigen.

Overheidszorg en wettelijke maatregelen kunnen weliswaar in het algemeen slechts beletselen wegnemen welke aan de economische ontwikkeling van een land in den weg staan, veeleer dan dat zij rechtstreeks welvaart kunnen scheppen, maar de Surinaamsche bevolking heeft uithoofde eener bizondere verhouding wel het recht in de eerste plaats op hulp en leiding van hooger hand te rekenen, waar het geldt het gebruik leeren maken en het ontwikkelen van de inderdaad aanwezige natuurlijke welvaartsbronnen des lands, dat maar in betrekkelijken zin haar eigen land kan worden genoemd.

Met uitzondering toch van de weinig talrijke Indianen

is de geheele bevolking van Suriname van elders afkomstig; Afrikaan en Aziaat, de eene als slaaf onder dwang, de andere als koelie onder leiding en door contract gebonden, zijn gekomen, en de laatstgenoemde zal ook in de toekomst blijven komen, allereerst ten dienst van Europeesche belangen.

En zoo zou men er haast toe komen om aan het beruchte „lanti sa pai" een ondergrond van althans eenige rechtvaardigheid toe te kennen.

Epe, Maart 1927.

BOEKBESPREKING

De Eerste Nederlandsche Transatlantische Stoomvaart in 1827 *van Zr. Ms. Stoompakket Curaçao,* door J. W. VAN NOUHUYS. Eerste deel. Het Journaal. 's-Gravenhage, 1927. (Werken uitgegeven door de Linschotenvereeniging, XXIX).

„Als meest in het oogvallend feit met betrekking tot het Nederlandsche aandeel in de allereerste ontwikkeling der transatlantische stoomvaart, verschijnt in de eerste helft van 1827, de daadwerkelijke instelling en uitvoering eener geregelde rijks-stoompakketdienst tusschen Nederland en zijn bezittingen in Amerika, bij verre de eerste mailgelegenheid per stoomschip tusschen de oude en de nieuwe wereld.

Ruim twee en een half jaar vroeger, nog voor dat in Engeland Lord Lansdown de niet tot uitvoering gekomen plannen beraamde voor een stoomvaartdienst van Valentia (Z.W. punt Ierland) op Amerika, had Koning Willem I zijn regeeringsorganen opdracht gegeven om de uitvoerbaarheid en de voordeelen van zulk een stoomvaartverbinding te onderzoeken, welke verbinding door hem van cardinaal belang werd geoordeeld voor de uitvoering van zekere plannen ten opzichte van Curaçao, als mogelijke schakel in het postverkeer tusschen Midden Amerika en Europa, verder voor de gekoesterde verwachtingen eener belangrijke goudproductie van Aruba, en overigens in 't algemeen voor hetgeen uit de ontwikkeling der Amerikaansche aangelegenheden voor ons land zou kunnen voortkomen". — Aldus het Voorbericht van dit boek; een noot vermeldt hierbij nog: „Voor onderzoek naar de mogelijkheid eener doorgraving van de Panamalandengte, stonden in Mei 1828 Hollandsche waterbouwkundigen gereed om te worden uitgezonden. Het petroleumbedrijf, dat binnen een eeuw in enkele jaren de tonnenmaat der scheepvaart voor de haven van Curaçao zou opvoeren tot boven die van Amsterdam, lag nog ver beneden den gezichteinder."

Voor de in te stellen scheepvaartverbinding werd in 1826 te

Vlissingen een aanvang gemaakt met den bouw van een schip, de in 1828 in dienst gekomen stoompakket „Suriname" (zie Encyclopedie van Ned. West-Indië onder „Krijgsmacht", blz. 431), doch inmiddels kocht men alvast in Engeland een nagenoeg afgebouwd stoomschip aan, dat na enkele wijzigingen en voorzieningen te hebben ondergaan, in de vaart werd gebracht als: Zr Ms Stoom Pakket „Curaçao".

Het thans verschenen deel betreffende de eerste reis van de „Curaçao" geeft het reisjournaal, de reisrapporten en de koopakte, met facsimiles, kaarten en teekeningen, benevens een voorbericht en een schat van toelichtende noten van de hand van J. W. van Nouhuys, die ook reeds in het Marineblad van 1923 over dit onderwerp heeft geschreven.

De „Curaçao" had zeil- en stoomvermogen; het schip was lang 39 Meter, en had twee machines, elk van 50 paardekrachten, werkende op de zijraderen, waarmede een vaart van 8 mijl (15 K.M. per uur) gehaald kon worden. (Ter vergelijking: 1927, de „Simon Bolivar" van de Kon. Ned. Stoomboot Mij., lang 128 M., 5000 p.k., vaart 13 mijl, geen zeiltuig).

26 April 1827 vertrok het schip van Hellevoetsluis, 7 Mei werd ter reede van Funchal (Madeira) gestopt om een brief af te geven, en 24 Mei stoomde men de Suriname-rivier op en ankerde voor Paramaribo. De reis had 676 uur geduurd, waarvan 358 uur de machines te werk stonden. Verbruikt was 110.26 4 Ned. ℔ steenkolen, dat is dus omstreeks 4 Ned. ℔ (K.G.?) per paardekrachtuur; tegenwoordig verbruikt een stoommachine 0.8 tot 1.0 K.G. steenkool per p.k.u., een motor 0.2 K.G. olie.

2 Juni vertrok men van Paramaribo en liep 8 Juni te Curaçao binnen; 6 Juli werd de terugreis aanvaard; 4 Augustus ankerde het schip weder te Hellevoetsluis.

Ketel, machines en voorstuwers hadden herhaaldelijk gebreken getoond, die een werktuigkundige van onzen tijd de haren te berge zouden doen rijzen; maar desondanks is de reis vlot verloopen, hetgeen zeker voor een niet gering deel te danken is aan (zooals v. N. zegt) Overleg, Beleid en Volharding van het personeel.

Met verlangen zien wij uit naar het tweede deel van dit boek. Ten behoeve daarvan verzoekt het Bestuur der Linschoten-Vereeniging geschriften en afbeeldingen in particulier bezit, welke betrekking hebben op deze eerste reis van Zr Ms. Stoompakket „Curaçao" en op de ontwikkeling van 's Rijks Stoomvaartdienst vóór 1827, voor zoover niet reeds in gedrukte bronnen verwerkt, ter beschikking te willen stellen van den bewerker (Willemskade

25, Rotterdam). Vooral biografische gegevens omtrent de daarbij betrokken personen (b.v. portretten van Moll, Twent, Roentgen e.a.) zullen worden op prijs gesteld.

C. H. DE GOEJE

The Central Caribs, by WILLIAM CURTIS FARABEE. University of Pennsylvania, The University Museum, Anthropological publications Vol. X. Philadelphia, 1924.

Professor Farabee, wiens werk „The Central Arawaks" reeds in dit tijdschrift (7e jaargang, blz. 481) werd besproken, behandelt hier de Karaïbische stammen die hij tusschen Rio Branco en Corantijn aantrof, en de aan de Paroe wonende Apalaii, die op zijne uitnoodiging door C. Nimuendajú—Unkel werden bezocht.

Beschreven zijn (van West naar Oost) de Zapara, Azumara*, Porokoto*, Macusi*, Waiwai*, Parukutu*, Waiwe, Chikena*, Katawian, Diau*, Toneyena, Kumayena*, Urukuena*, Wakera en Apalaii*. De Macusi zijn zeer uitvoerig behandeld, en ook aan de Waiwai, Diau en Apalaii zijn vele bladzijden gewijd. Van de met * gemerkte stammen zijn woordenlijsten geven, van het Macusi ook gedeelten van den Bijbel en het Gebedenboek, vertaald door C. Davis, een Engelschman van Demerara die jaren lang als vrijwillig godsdienstonderwijzer tusschen de Macusi leefde.

Het boek is samengesteld in den trant van „The Central Arawaks" en bevat een groote hoeveelheid, deels nieuw, ethnographisch, linguistisch en anthropologisch materiaal, met zeer goede foto's.

De Zapara, Azumara, Porokoto en Macusi wonen in den omtrek van de boven-Rio Branco, de overige stammen aan den bovenloop der rivieren die naar beide zijden afvloeien van de Toemoekhoemak en zijn westelijke voortzetting.

De Diau, waarvan Farabee twee dorpen, Tcalio en Tcalifona, iets ten Zuiden van de Koetari bezocht, zijn dezelfden als de Trio van Zuid-Suriname. De woordenlijst levert daarvan het overtuigend bewijs. Onder de opgeteekende woorden zijn er ook die wijzen op hun verkeer met de Joeka-boschnegers: *pampita*, papier, *tcatu*, zout, *pankufa*, stijfsel (pannekoek?); *makero-mati* (neger-vrienden) noemen zij zichzelve, en de hoofdman van Tcalio trad de expeditieleden tegemoet met de woorden *me kum bai* (ik ben gekomen vriend).

De Koetari afzakkende, vond men bij de monding van „de Ka-

rape, een Oostelijke zijrivier van de Koetari, door de inboorlingen Sipaliwini genoemd" een dorp van Kumayena, waar ook eene familie was „behoorende tot den Urukuena-stam uit het diepere binnenland". De Kumayena zullen wel dezelfde zijn als de Okomajana, waarvan in 1907 een man in het Trio-dorp Apikollo op bezoek was, die echter, ondervraagd omtrent zijn taal, slechts Trio-woorden gaf. De naam Urukuena doet deken aan de Roekoejana of Ojana. De woordenlijst van het Urukuena bevat echter een taal die niet noemenswaard verschilt van het Trio.

Ditzelfde geldt van Farabee's Kumayena-woordenlijst, van het Pianakoto van Robert Schomburgk en Mme. O. Coudreau, en van het Saloema van C. C. Kayser. Robert Schomburgk ontmoette in deze streken ook nog Zurumatta, een „Zweigstamm" der Piana koto. — Zijn die Indianen allen Trio, en de bijzondere namen familienamen? of zijn het overblijfselen van vroeger zelfstandige stammen, die bezig zijn op te gaan in de Trio? of sprak men tegen den vreemdeling Trio, bij wijze van verkeerstaal? Iets dergelijks vindt men bij de Oepoeroei aan de Tapanahoni-Paloemeu, die Oyana spreken; bij deze staat het echter vast, dat het Ojana hun dagelijksche omgangstaal is.

Farabee deelt mede dat de Waiwai bogen en kassave-raspen (plankje waarin steensplinters bevestigd zijn) aan vele stammen leveren. De Waiwai staan echter in voortdurende relatie met de Taruma, en na de mededeelingen van W. E. Roth (dit tijdschrift, 8e jaargang, blz. 332), ziet het er wel erg naar uit, dat de Taruma oorspronkelijk de leveranciers van kassave-raspen, jachthonden enz. waren, dat de „Saloema" waarvan de Surinaamsche Joeka's en Trio's spreken, niet anders zijn dan de Taruma, en Schomburgk's „Zurumatta": „Saloema-matti" (handels)vrienden der Taruma.

De Sikiana of Sjikiana werden aan vroegere reizigers geschilderd als een krijgshaftige stam; Farabee vermeldt, hoe niet zoo lang geleden Chikena (die wel dezelfde zullen zijn als de Sikiana) een troep Parakutu doodden, als wraak omdat de Parukutu hun een ziekte-epidemie hadden toegeblazen. — Van de taal der Parukutu en Chikena was tot dusver niets bekend; het zijn, evenals het Waiwai, Karaïbische talen, die echter niet tot de Trio-groep behooren.

Van de Apalaii bezaten wij reeds vrij uitvoerige woordenlijsten, die toonden, dat hun taal nogal nauw verwant is aan het Oyana. Ook in zeden en gebruiken was er overeenkomst. Nimuendajú maakte bij de Apalaii een wespenproef mede, en het blijkt dat de-

ze en ook het daarbij gedragen gewaad vrijwel identiek is aan dezelfde ceremonie bij de Oyana. N., wiens verblijf ongelukkigerwijze door ziekte moest worden afgebroken, stelt duidelijk het magisch-religieus karakter van de wespenproef in het licht. Een nog niet bekende bijzonderheid is, dat onder den hollen dansvloer (een plank over een kuil) een heilig voorwerp („a sacred bundle") is gedeponeerd, en dat het eigenlijke doel van den dansvloer is, de godheid aan te kondigen, dat de dans in gang is.

Dansvloeren werden door Farabee ook bij de Trio aangetroffen. Bij Waiwai en Trio traden bij een dansfeest clowns op. Bij de Macusi en Apalaii vond men signaalhorens, die bij de jacht worden gebruikt.

De tabellen met lichaamsmaten zijn de eerste die over deze Indianen zijn gepubliceerd. Farabee heeft daaruit gevonden, dat de bosch-Indiaan gemiddeld langer, slanker en fijner van bouw is, dan de savane-Indiaan, en dat de Indianen der Arawaksche groep iets langer zijn dan die der Karaïbische groep.

Fragmentarisch vertelt het boek een en ander over de reis. Op de waterscheiding tusschen Iliau en Koetari passeerden de reizigers een eenige honderde meters breede onbegroeide granietvlakte, en noemden deze rots naar Farabee en zijn metgezel Ogilvie „Farogle". Waarschijnlijk is dit een soortgelijke kale plek, als er zooveel voorkomen in het granietgebied van Suriname (zie Verslag der Toemoekhoemak-expeditie, hoofdstuk XII onder „Savane"; Verslag van de expeditie naar het Wilhelmina-gebergte in 1926, bij 29 April en volgende dagen, waar ze „moerimoeri" worden genoemd.

Het bij het werk gevoegde kaartje is op te kleine schaal (ongeveer 1 : 2.000.000) om er veel aan te hebben, en laat ons in het onzekere waar de in den tekst genoemde Karape met het Kumayena-dorp liggen. Uit de beschrijving van de kaart, krijgt men den indruk dat het topografisch werk lang niet zoo nauwkeurig is geweest, als dat der Nederlandsche .Corantijn-expeditie (waarvan naar het schijnt, de schrijver nooit gehoord heeft!).

C. H. de Goeje.

VIJF EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG

van het

VAN EEDEN-FONDS
(over 1926)

De Nederlandsche Commissie onderging in het jaar 1926 geen wijziging.

Der Surinaamsche Commissie ontviel de Heer S. Snellen, tengevolge van het opheffen der betrekking van Directeur van den Landbouw, uit welken hoofde de Heer Snellen lid der Surinaamsche Commissie was.

In den loop van 1926 kwamen eenige collecties binnen van de expeditie naar het Wilhelmina Gebergte, in totaal ongeveer 300 nummers, alle langs de Suriname-Rivier en de Gran-Rio verzameld in het begin van den tocht. Dat materiaal is grootendeels onder de bewerkers van de Surinaamsche flora verdeeld. Met de bewerking van die flora werd geregeld voortgang gemaakt. In het begin van 1926 verscheen in het *Recueil des Travaux botaniques* een artikel: „Neue Beiträge zur Flora Surinams", IV, waarin een groot aantal nieuwe soorten werden beschreven.

Op 31 December 1926 bezat het Van Eeden-Fonds aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	25 stuks
„ „ 47	7 „
Boldingh, Flora enz.	146 „

Gelden en Eeffecten:

Waarde effecten op 31 December 1926	*f*	33.971,50
Inlage Rijkspostspaarbank	-	205,48
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	-	966,40
Kassaldo	-	36,42½

C. F. SCHOCH, *Voorzitter*.
L. P. DE BUSSY, *Secretaris*.

BIBLIOGRAPHIE

Black Haiti. A Biography of Africa's Eldest Daughter. By Blair Niles. Illustrated from photographs by Robert Niles Jr. G. P. Putnam's Sons. London. The Knickerbocker Press. 1926.

Smithsonian Institution. United States National Museum. Bulletin 135. Life histories of North American Marsh Birds-Orders Odontoglossae, Herodiones and Paludicolae, by Arthur Cleveland Bent. Washington 1926, Hierin *Guara Rubra* (Linnaeus), *Scarlet Ibis,* contributed by Thomas Edward Penard, die ook een groot deel heeft verschaft van het materiaal voor de beschrijving van de *Jabiru mycteria* (Lichtenstein).

Eigen Haard, 12 Maart 1927. Het Stammuseum van het Algemeen Nederlandsch Verbond, door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeeldingen).

Idem, 23 April 1927. De „Simon Bolivar". De vaart op West-Indië, door G. M. N. (Met illustratie).

De Indische Verlofganger. 25 Maart 1927. Het Bauxietbedrijf van een Amerikaansche Maatschappij in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeelding).

Idem. 8 April 1927. Suriname, door A. J. Lieth.

Facts about sugar. 19 Maart 1927. Sugarproduction in British Guiana.

De Notenkraker. Politiek-Satiriek-Weekblad. 26 Maart 1927. Een stem uit het oerwoud. (Spotprent naar aanleiding van den brief van het Boschnegeropperhoofd Adjankoesoe aan den Secretaris van den Volkenbondsraad).

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 2 April 1927. De wraak van een Marowijnschen Pujaimeester. (Caraïbische legende) door A. P. Penard.

Idem. 9 April 1927. De Scalpeering van het Eerste Individu, of het ontstaan der Werusi (Pasduif) uit de Hersenen van den Tijdgeest Kulapi. (Caraïbische legende), door A. P. Penard.

Idem. 14 April 1927. Wejumakon (Zonnekinderen, of het ontstaan der Tweelingster). (Caraïbische legende), door A. P. Penard.

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 April 1927. Enkele beschouwingen over Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

De Opbouw. Democratisch Tijdschrift voor Nederland en Indië. 15 April 1927. G. Bolkestein (onder „Buitenlandsche Zaken") over den brief van Adjankoeso aan het Secretariaat van den Volkenbond.

Economisch-Statistische Berichten, 20 April 1927. Zullen wij Suriname noodig hebben?, door Tj. Pyttersen.

Nederl. en Buitenlandsche Post. 21 April 1927. Toekomst West-Indië, door F. H. Umbgrove. Met naschrift van de redactie.

Berichten uit de Heidenwereld. Maart-April 1927. Reisindrukken III, door Zendingsdirector H. Steinberg. (Uit het Duitsch vertaald). — Lepraverspreiding te Paramaribo. (Omgewerkt uit „De West").

De Vrijheid. Algemeen Nederlandsch Weekblad, 6 April 1927. De westelijke grens van Suriname, door [Dr.] M. v[an] B[lankensteyn].

Dalmeyer's Volks-Universiteit. Week van 4—10 April 1927. Suriname-cursus onder leiding van G. J. Staal, oud-Gouverneur van Suriname. Boschbedrijven. (Voortzetting).

Idem, Week van 18—24 April 1927. Handel en verkeer.

Idem. Week van 16—22 Mei 1927. Immigratie en kolonisatie.

De eerste Nederlandsche transatlantische stoomvaart in 1827 van Zr Ms Stoompakket Curaçao, door J. W. Nouhuys. Eerste deel. Het journaal. Met 7 platen en 2 kaarten. (No. XXIX van de werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging). 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1927.

Les Nègres, par Maurice Delafosse. Avec 59 planches en héliogravure. (Bibliothèque générale illustrée). F. Rieder et Cie., éditeurs. Paris, 1927.

Het Koloniaal Weekblad. 14 April 1927. Billijkheid tegenover Suriname, door W. R. Menkman.

Idem. 21 April 1927. De eerste Transatlantische Stoomvaart in 1827, door S. P. l'Honoré Naber. — Een Generaal der Revolutie uit Cayenne ontvlucht, door C. K. Kesler.

Idem. 5 Mei 1927. Oost is Oost en West is West, door W. R. Menkman.

Idem. 12 Mei 1927. Keuze en opleiding van ambtenaren, door C. K. Kesler.

Idem. 19 Mei 1927. Immigratie en Kolonisatie in Suriname, door W. R. Menkman.

Haagsche Post. 30 April 1927. Jankoesoe en de Volkenbond, door Surinamer.

Idem. 7 Mei 1927. De jongste Suriname-Expeditie.

Idem. 14 Mei 1927. De Drie Guyana's Onbepaald Gebied. Een Niet Onbelangrijke Zaak. Aardrijkskundige Gesteldheid. De New-River-kwaestie Opgelost.

Neerlandia, Mei 1927. Suriname, emigratiegebied voor Nederlanders, door Th. Lens.

Vereeniging „Koloniaal Instituut". Amsterdam. Zestiende Jaarverslag 1926. (Hierin: Verslag van de Commissie van Advies en Onderzoek inzake Surinaamsche Houtsoorten over het jaar 1926. Vijfentwintigste Jaarverslag van het Van Eeden-fonds (over 1926).— Statuten van het Van Eedenfonds).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede reeks, dl. XLIV, N°. 3, Mei 1927. De Expeditie naar het Wilhelminagebergte (Suriname) in 1926, door Dr. G. Stahel. VI. Naar de Indianen. De terugtocht. (Ook verschenen als Bulletin n°. 87 van de Maatschappij ter bevordering van het Natuurk. Onderzoek d. Nederl. Koloniën).

De Vrije Bladen, April en Mei 1927. Mijn aap schreit, door Albert Helman (Pseudoniem van Lodewijk Lichtveld). Wordt vervolgd.

De Indische Mercuur, 4 Mei 1920. Rapport over Suriname, door W. de Cock Buning; en Beschouwingen naar aanleiding van een studiereis naar Suriname, door Mr. J. H. van Laer. Besproken door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

De Groene Amsterdammer, 2 Mei 1927. Mythen en Sagen uit West-Indië, door Albert Helman. Bespreking van Dr. H. van Cappelle's boek van dien naam.

De Scheepvaart op West-Afrika en West-Indië in de achttiende eeuw, door J. Hudig Dzn. Druk de Bussy. Amsterdam [1927].

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816–1828

DOOR

MR B. DE GAAY FORTMAN

III

Omtrent den h a n d e l die op Curaçao in dezen tijd gedreven werd, geeft het *Verslag* van Kikkert uit 1817[1]) een uitvoerige schets. In de eerste plaats had men den handel met de Spaansche koloniën op de tegenoverliggende kust, dien op Haïti, vanwaar maïs, jams en verfhout aangebracht werden, den handel op de Vereenigde Staten van Amerika, die meel, vleesch, spek, maïs, timmerhout en eenige Oost-Indische producten ruilden tegen kabrietenvellen, huiden en golfethout.

De invloed van den vrijheidsoorlog der Zuid-Amerikaansche koloniën aan „de vaste kust" op den handel van Curaçao is van overwegende beteekenis geweest. De vaart op La Guayra en Puerto Cabello, naar Cora en Maracaïbo, was geheel onveilig door de stoute stukken van zeeroovers en kaapvaarders, en het was werkelijk niet alleen de smokkelhandel, die telkens weer aanleiding gaf tot vertoogen en verontschuldigingen soms, meestal zonder belofte voor de toekomst. En de fiscale en plagerige maatregelen der nieuwe republieken straks waren allerminst geschikt om den reëelen handel te doen opleven. Mr. Corporaal, die in zijn hoogst belangrijk proefschrift over *De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela 1816–1920* alle maatregelen en moeilijkheden met veel nauwkeurigheid uitvoerig behan-

[1]) Zie De Hullu, t. a. p. bladz. 594 e. v.

delt, doch niet nalaat erop te wijzen, dat die vrijheidsoorlog Curaçao ook goede kansen tot herstel van zijn handel gegeven heeft, die èn door gebrek aan werkkracht èn door de staatkunde der Nederlandsche regeering verloren zijn, onderscheidt drieërlei tijdperk in de geschiedenis der verhouding van Curaçao tot Venezuela: 1816–1822, het koloniaal bestuur staat aan de zijde van Spanje, 1822–1829, de neutraliteit, terwijl in 1829 de onafhankelijkheid der „insurgenten" erkend en daarmee het laatste tijdperk ingeleid wordt. Het gedeelte, dat binnen het kader van deze bespreking zou vallen, is een eindelooze geschiedenis van nemingen van Curaçaosche schepen door independente kapers, ook wel van Spaansche schepen binnen de territoriale grenzen, van bezoeken met weinig goede bedoelingen aan de havens en baaien van Curaçao, aan Aruba en Bonaire [1]), brutale streken in strijd met alle volkenrecht; daartegenover een zoo goed als machteloos gouvernement, dat weinig anders doen kon dan convooi verleenen, als er voldoende schepen op het station waren, en langs diplomatieken weg bij Spanje noch bij zijn vijanden ooit veel meer bereikte dan vage toezeggingen. Onder Kikkert is het een en andermaal voorgekomen, dat met gebruikmaking van de hem in art. 19 gegeven bevoegdheid de gouverneur-generaal vreemdelingen uitzette, wier aanwezigheid hij schadelijk achtte voor de belangen der kolonie. Op groote schaal gebeurde dit, toen na het prijsmaken van een gedeelte van het convooi van het oorlogsschip *Zwaluw* eenige emigranten van de Spaansche kust blijken van vreugde gegeven hadden. De fiskaal moest toen een lijst van de aanwezige vreemdelingen aanleggen, en negen en twintig hunner kregen last, om binnen veertien dagen het eiland te verlaten.

Over het algemeen was de stemming van het Curaçaosche volk ten gunste van de opstandelingen. Dat ondervond de Spaansche generaal Morales, toen hij 4 October 1821 op twee schepen met verscheidene officieren en 32 gewapende manschappen met een boodschap voor den

[1]) Oud-archief no. 234, gouvernements-journaal 30 Dec. 1817, vermeldt een bezoek van kapers op Saba.

gouverneur geland was, en eenige dagen op het eiland bleef. Het doel van zijn reis was eigenlijk een geldinzameling onder de Spaansche uitgewekenen en aanschaffing van levensmiddelen voor Puerto Cabello. Den Zondag na zijn aankomst had in Otrabanda een hem vijandige betooging plaats, waarbij zijn woning aangevallen en een „Vivat Columbia!" aangeheven werd. De militaire wachten waren te hulp geroepen, om aan de feitelijkheden een einde te maken. Morales richtte over het gebeurde een scherpen brief tot den gouverneur. Na een verblijf van zestien dagen op het eiland vertrok hij weer.

Uit denzelfden tijd (18 December 1821) dagteekent een verordering van den Raad tegen het dobbelspel, waartoe de vreemdelingen de ingezetenen verleidden.

Om de oorlogsschepen van de noodige bemanning te voorzien, werden meermalen manschappen van het garnizoen daarop geplaatst of matrozen van de koopvaardijschepen tot dienstneming verplicht.

Een van de sterkste staaltjes van willekeur vond 18 Januari 1822 plaats, toen twee sloepen van het Columbiaansche kaperschip *Condor* de Spaansche goletten *Fortuna* en *Esperiencia* onder het geschut van het fort Beekenburg weghaalden [1]. „Schending van het nederlandsche territoir op.... verregaande en schandelijke wijze" noemde Cantz'laar het in zijn journaal. [2]) De bezetting van het fort onder den 2den luitenant bij het korps inlanders op de batterijen en seinposten J. B. H. Rabaine [3]) trof geen blaam, zooals de gouverneur tot tweemaal toe besliste. Dat de daad had kunnen plaats grijpen zonder dat de soldaten konden te hulp komen, weet de gouverneur aan de bemanning der schepen zelf, die hoogstwaarschijnlijk des avonds met hun bagage aan den wal gegaan waren om daar te overnachten. Anders toch, zoo luidt

---

[1]) Men zie hierover den brief van den minister van Onderwijs, Nijverheid en Koloniën van 22 April 1822 aan den Koning, waarin de verhouding van Curaçao tot de vaste kust uitvoerig behandeld wordt. *Ambtsbrieven van A. R. Falck 1802—1842*, bladz. 169 e.v.

[2]) 18 Jan. 1822, Oud-archief no. 239.

[3]) † Mrt. 1824.

de desbetreffende aanteekening [1]), zouden zij niets kunnen gered hebben, waar zij zelf verklaren, zelfs geen tijd om alarm te maken te hebben gehad. Er is geen aanleiding om langer stil te staan bij dit geval, dat met alles, wat er uit voortkwam, door Mr. Corporaal besproken is, en zelfs nog aan afzonderlijke rechtskundige beschouwing onderworpen [2]). Een noodlottige samenloop van omstandigheden heeft gewild, dat de *Zwaluw* en *Merkuur* niet konden uitzeilen, om het kaperschip na te zetten, zoodat de gouverneur een beroep moest doen op de Engelsche korvet *Falmouth*, die in de haven lag, den volgenden dag met den kapitein-luitenant De Quartel aan boord ook uitzeilde, maar twee dagen later onverrichter zake terugkwam.

Dit feit viel niet onder de beschikking van den gouverneur van 22 November 1821 waarbij een boete van 1500 pesos was bedreigd tegen kapers, die op de wateren of het grondgebied der kolonie eenig schip onder Nederlandsche of neutrale vlag zouden nemen. Wekt reeds dit strafbeding rechtmatige twijfel op aan zijn doelmatigheid bepaald eenigzins leuk is de nauwkeurige opsomming van een ander, een maand later. Op schepen, die binnen het bereik van het geschut van een der batterijen kwamen, zou, als zij geen vlag vertoonden, tot driemaal toe geschoten worden op kosten van den beschotene en wel 10, 15 en 20 pesos. Ook het derde schot, ofschoon het raak zou zijn, moest worden betaald, verdere schoten niet, daar dan het schip als vijandelijk beschouwd werd.

In den loop van 1822 vond de koopman Antony Mattey in de herhaalde geweldenarijen ter zee aanleiding, den gouverneur te vragen om lettres de marque [3]) voor zijn schoeners *Diana* en *Anna* om die schepen tegen zeeroovers te verdedigen en tegelijk hindernis toe te brengen aan de schandelijke bedriegerij, welke gepleegd werd door vaartuigen, die zich niet ontzagen van de Nederlandsche vlag tot hun privaat oogmerk valsch gebruik te

[1]) Gouvernementsjournaal 30 Oct. 1822.
[2]) Bladz. 35, 549, 550.
[3]) Zie art. 8 Regeeringsreglement.

maken. Cantz'laar weigerde dit, omdat Nederland niet in oorlog was; wel werd Mattey toestemming verleend om zijn schepen tot eigen verdediging tegen zeeroovers te wapenen.

Reeds in Januari 1818 hadden de kooplieden en andere ingezetenen zich met een verzoekschrift tot den Gouverneur en den Raad van politie gewend over den druk der belastingen [1]). Men leest daarin: De toenemende onlusten en binnenlandsche oorlogen op de naburige Spaansche kust hebben den handel bijna doen stilstaan. Er is geen retourlading noch voor de schepen uit het moederland noch voor de Amerikaansche vaartuigen, die nu en dan op Curaçao komen. Na drie en meer weken wachtens kan men slechts een weinig verfhout, geitenvellen en huiden inladen, die dikwijls nog met verlies verkocht worden.

Tevergeefs heeft men tot nu toe ook de nieuwe belastingen opgebracht, in de hoop, dat Gouverneur en Raden den Koning van den ongelukkigen toestand zouden overtuigen en het tekort der kas tot betere tijden door het Moederland zou worden aangevuld. Integendeel zijn nu weer nieuwe lasten opgelegd door de verhooging van familie- en hoofdgeld, patentrecht, 5 % door den kooper van vendu-goederen te betalen. Daarnaast blijven andere knellende en drukkende belastingen bestaan, w. o. de 40e penning op de hypotheken, het bestelloon op de koloniale vaartuigen van 1 reaal per stuk, daggelden voor de waagklerken en visitateurs, waaggelden, de enorme contributie voor de gewapende burgerij, de verhoogde belasting op schepen uit het moederland, vroeger 5 pesos voor de gansche lossing nu 3 pesos per dag, wat dikwijls op 45 pesos komt, en nog wel niet ten bate van 's lands kas maar voor de kommiezen.

De koophandel is verlegd naar St. Thomas, St. Bar-

---

[1]) Het is te vinden in Oud-archief no. 490. De onderteekenaars waren: Jutting en Rutgers, Joseas Ab. de Lima, M. C. Henriquez, Ab. Henriquez, Jb. Machoro, J. Fereyra, M. Haim de Lima, Jos. P. Brandao, Benj. Jesurun, P. Leyba, A. B. Helmund, C. W. Jutting & Co., J. H. Schieling, De Lima & Zoon, Bing en Jutting, C. C. Römer, Ziegler en Roches, Frans Rojer, Johs. Hs. Apitsz, J. H. Sütermeister ,Hendr. Leyer, J. de Leon Naar, M. Penso en J. Muller J. A. D.

tholomeus, Trinidad en Jamaica. Zelfs tegen enorme percenten is geen geld te krijgen. De vaste goederen zijn tot op de helft in waarde gedaald.

Verzocht wordt provisioneele ontheffing van de verhooging van hoofd- en familiegeld, patentrecht, venduen, alsmede „de colloniale bestelloon", waagklerk- en schoolgelden, contributies voor de wacht, en andere voor den handel drukkende belastingen; en voor de andere verzoeken zij de voorspraak van den gouverneur en van den Raad om van den Koning vermindering te krijgen. Zij meenen, dat de in- en uitgaande rechten op de koloniale goederen en op den invoer van droge goederen met de oude belastingen wel toereikend zullen zijn.

Deze klacht heeft in het Moederland, waarvoor zij bestemd was, gehoor gevonden. De Raad van politie kon er niet veel meer aan doen, dan het verzoek bij den Koning ondersteunen, die, zooals de gouverneur in de vergadering opmerkte, wenschte „dat de kolonie zelve zoo veel moe(s)t opbrengen als nodig is tot vinding der uitgaven."

Cantz'laar was de overbrenger van 's Konings gunstige beschikkingen. In de raadsvergadering van 20 November 1820 deelde hij mee, dat voor 1821 de belastingen met omstreeks 30.000.— gld. verminderd moesten worden, en van hem gevraagd was een plan om den handel verder te ontheffen van de meest belemmerende bepalingen. Nuboer, Cancrijn en Jutting werden daartoe in een commissie van advies benoemd.

Reeds 14 dagen later kwam in den Raad in behandeling hun voorstel, dat hierop neerkwam: Het meest doet den handel afbreuk het invoerrecht van 3 % op koloniale producten; dit schrikt de vreemdelingen ervan af, om hun „retouren" naar Curaçao te brengen. Wanneer dit recht tot de helft verminderd wordt, of wel geheel afgeschaft met gelijktijdige heffing van een uitvoerrecht van $1^1/_2$ %, dan zal de opbrengst van dit tarief in plaats van op 11.000 pesos moeten worden geraamd op 5500 pesos, maar Europeesche en Noord-Amerikaansche schepen zullen er door naar de kolonie gelokt worden. In de tweede plaats wordt voor vermindering in aanmerking gebracht het accijns-

geld op rum, roode wijn en madera; echter moet voorkomen worden, dat een belangrijke vermindering van de rumaccijns afbreuk doet „aan onzen Hollandschen Jenever". Het hoofdgeld op slaven, dat weinig drukt op de vermogende lieden, die dikwijls zeer weinig slaven hebben, en zwaar op de plantage-eigenaren en op de stedelingen, die van de huurpenningen der slaven moeten bestaan, wil de commissie geheel afschaffen. Evenzoo het 1 pct.-vendugeld van vaste goederen en slaven, waarvan de verkoop uit anderen hoofde bovendien met den 50sten penning en 6 pesos per hoofd belast was. De 40ste penning op hypotheken, vooral drukkend voor de behoeftigen, ware tot een 60sten penning terug te brengen. Voor geheele afschaffing worden nog voorgedragen: het ponten- en canoosgeld, dat in hoofdzaak opgebracht wordt door de arme klasse, die van het verhuren van pontjes leven moet; het pleiziergeld op het houden van paarden en rijtuigen, dat slechts 100 pesos 's jaars opbrengt en telkens een bron van veel ongenoegen tusschen inwoners en overheid is; het uitvoerrecht van 6 % op zout, pinda's, kleine maïs, schapen, kabrieten, ezels, paarden karpatolie, sigaren en de belasting op vrijlating van slaven. De mindere opbrengst van al deze heffingen wordt op negentien tot twintig duizend pesos jaarlijks door de commissie geraamd.

De Raad van politie ging echter niet in alle opzichten met deze voorstellen mee. Ten aanzien van bepaalde West-Indische producten: levensmiddelen (voorzoover deze niet, als versche boomvruchten, altijd vrij geweest waren), indigo, katoen, huiden, kabrietenvellen, tabak, hout, karet, melasse enz., werd het invoerrecht op de helft gebracht [1]). Het hoofdgeld van slaven werd verminderd, en afgeschaft werden de hoofdgelden van schippers, huisbedienden, pontvoerders, sjouwers, ambachtslieden, de heffing op veer-, tent- en zeilponten, watercanoos en pleiziervaartuigen, het bovengenoemde pleizier-

[1]) 5 Nov. 1822 werd een geheel nieuw tarief van in- en uitvoerrecht vastgesteld, en 19 Oct. 1824 werd bepaald. dat het tarief alle drie maanden aan de hand van de marktprijzen zou herzien worden

geld en 1 pCt. vendugeld, alsmede het uitvoerrecht op de volgende Curaçaosche producten: zout, pindas, schapen, kabrieten, paarden, ezels, karpatolie, snuif, lamoen in pekel, lamoensap, boonen, oranjeschillen en sigaren. Een mogelijke vermeerdering der belasting door uitgebreideren handel buiten beschouwing latende, raamde de Raad de mindere opbrengt tengevolge dezer maatregelen op bijna 14.000 pesos of ruim 23000 gulden.

Uit de burgerij kwam ook nog een verzoek tot afschaffing van den 40sten penning op het passeeren van hypotheken [1]). In zijn journaal (22 December 1820) deelt de gouverneur mee, dat hij op dit verzoekschrift geen acht kon slaan wegens onbehoorlijkheid, nochtans heb ik daarin weinig of niets onbehoorlijks kunnen vinden, maar Cantz'laar kon blijkbaar op dit punt weinig verdragen, want eenige dagen te voren was een voorstel tot oprichting van een bank van leening en uitgifte van 500.000 pesos aan gangbare hypothecaire gouvernements-obligatiën aan de onderteekenaars teruggezonden, omdat zij de hoop uitgesproken hadden, dat hun plan, ten voordeele van de koloniale kas bedoeld, een verzachting zou veroorzaken van de „zware en bijna onverdragelijke belastingen". De gouverneur zag hierin een blijk van gebrek aan vertrouwen in het koloniaal bestuur. En toen nu het tweede verzoekschrift gekomen was, vond de gouverneur aanleiding tot een vermaning van het publiek in *de Curaçaosche Courant* van 23 December 1820 „om zich te onthouden van het bezigen van ongeoorloofde aanmerkingen in geschriften, welke zij mogten noodig oordeelen aan bevoegde autoriteiten aan te bieden."

Behalve deze collectieve klachten was er voortdurend een groot aantal individueele reclames tegen belastingaanslagen en andere heffingen ten bate der koloniale kas. Het waren grootendeels verzoeken om kwijtschelding wegens onvermogen, die op groote schaal werden ingewilligd

---

[1]) Hieronder viel ook het verband op slaven, doch deze heffing werd veel ontdoken. De Raad van politie bepaalde daarom (20 Februari 1821), dat slaven voortaan alleen bij hypotheekakten zouden mogen verbonden worden.

De Raad maakte deze verzoeken commissoriaal, door het onderzoek, hiertoe vereischt, aan twee zijner leden op te dragen, wier beslissing de sanctie van den gouverneur, als hebbende de opperdirectie van het financiewezen, zou behoeven.

Niettegenstaande alle belastingen en heffingen was *de geldelijke toestand* der kolonie tot op dat oogenblik slecht geweest. Kikkert was zijn bewind al met een tekort begonnen. Gedurende de vijf weken, die de onderhandelingen over de teruggave der kolonie na zijn aankomst op Curaçao nog in beslag namen, hadden de meegebrachte ambtenaren en troepen ook moeten leven, en daarvoor waren wissels getrokken op het moederland. Optimistisch schreef de gouverneur-generaal 18 Februari 1816: Zoodra wij in het bezit der kolonie zijn en voldoende geld hebben, zullen wij het voor andere doeleinden dan betaling van militaire soldijen en traktementen gebruikte aanvullen.

In het begin gelukte het vrij goed, om aan geld te komen. In de raadsvergadering van 18 Juli 1816 deelde de voorzitter mee, dat een bedrag van 12000 pesos, voor den tijd van 6 maanden ter leen gevraagd tegen 6 pCt. en onder verband der eénpercent-kaapvaartkas, door eenige der voornaamste kooplieden en ingezetenen renteloos en zonder zekerheid verstrekt was, met toezegging, dat, als er over een half jaar niet voldoende kasgeld mocht zijn, de aflossing bij loting zou kunnen geschieden. Drie maanden later was er weer geld noodig, en toen ging het minder gemakkelijk. Echter was toen juist gestorven de zeer rijke P. F. Diedenhoven, die bij zijn leven meer dan eens vrijwillig en gedwongen het gouvernement geholpen had [1]). Ook na zijn dood liet men het zijne niet met rust. De Raad van politie deed de executeuren aanstonds de nalatenschap schatten en bij voorraad de impost van de colla-

---

[1]) Zie Hamelberg. *Een veelbewogen tijdperk*, t. a. p., bladz. 65 en 66. Volgens een bericht in *de Cur. Crt.* van 5 Oct. 1816 werd zijn nalatenschap op en half millioen stukken van agten geschat.

terale successie betalen. Het heeft jaren geduurd vóór deze zaak eindelijk geregeld was.

Naast de plannen van Nuboer om een bank van leening en een specie-bank op te richten [1]), die tevens ten doel hadden wat ruimer in het geld te komen, dient vermeld het loterijplan van Isaäc Cardozo, dat op het einde van 1817 in den Raad in behandeling kwam. De Raad vond het te gevaarlijk, om van overheidswege dit middel aan te wenden wegens het gebrek aan geld bij de ingezetenen, dat wel eens ten gevolge zou kunnen hebben, dat niet alle loten werden genomen [2]). Aan Cardozo werd toegestaan, voor eigen rekening het plan uit te voeren, mits betalende 5 pCt. aan de koloniale kas, terwijl de trekking ten overstaan van den raad-contrarolleur zou moeten plaats vinden. [3])

Tot overmaat van ramp kwam een groote nalatigheid van den ontvanger-generaal Ms. Schotborgh Gz. in het innen der belastingen het nijpend tekort aan geldmiddelen vergrooten. Einde 1818 bleek den gouverneur-generaal, dat deze ambtenaar „wegens indispositie" gedurende twee maanden geen kasboek gehouden had, en zelfs over 1817 alle belastingen nog niet geïnd waren. Er was Schotborgh echter veel meer te verwijten. In Augustus

---

[1]) *Munt- en geldmoeilijkkeden op Curaçao voor honderd jaar*, I, t. a. p., bladz. 353 e. v.

[2]) Zie over een vroegere landsloterij Hamelberg, t. a. p., bladz. 64.

[3]) Cardozo deed het ook. *De Cur. Crt.* van 3 Jan. 1818 bevat zijn plan, dat 7 Mrt. d. a. v. voor een verbeterd plan plaats maakte. Hard liep het niet, maar het ging toch door, en een half jaar later werd zelfs een tweede loterij aangekondigd. In Sept. 1821 kwam Cardozo met een nieuw plan, doch deelde aanstonds mee, dat hij geen 5 pCt. aan de koloniale kas kon betalen, wel wilde hij zich verbinden 1000 pesos te geven, waarmee genoegen werd genomen. Hij moest borgstellen voor het bedrag der loterij en der landsrechten. Cardozo stierf echter, en S. S. Delvalle kreeg het octrooi. Deze kon geen borgstellen, en daarom moest de opbrengst der loten aan commissarissen — raad-contrarolleur en hoofdontvanger — worden ter hand gesteld. In de raadsvergadering van 20 Aug. 1822 bleek, dat Delvalle zijn plan niet kon uitvoeren, waarop de Raad besloot geen toestemming meer voor zoo'n plan te geven. Het schijnt, dat Delvalle na een vermindering van de belasting tot de helft zijn plan toch volvoerd heeft. In *de Cur. Crt.* van 15 Dec. 1832 komt een opgave van een loterijtrekking van Mozes Cohen Henriquez en Jacob van Jessuah Naar voor.

1819 betuigde de gouverneur-generaal hem zijn hoogste ongenoegen wegens zijn herhaald plichtsverzuim. Nog in dezelfde maand volgende zijn ontslag, wel op zijn verzoek, maar daaraan zal wel niet vreemd geweest zijn, een groote vordering van meer dan 20.000 pesos, die het gouvernement op hem had. [1])

En juist in dien tijd was er dringend geld noodig. Schipper Scholl moest ruim 7000 gulden voor vrachtpenningen hebben, en sprak het gouvernement daarvoor aan. Een poging om bij de kooplieden te leenen mislukte. In zijn journaal teekent Kikkert dan aan, dat, omdat „er dus geen ander middel ter bekoming van die som overbleef dan eene verhoogde belasting te heffen, hetwelk, vooral in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, zooveel doenlijk behoorde vermijd te worden, hebben wij geresolveerd de voor die som op den ontvanger Generaal afgegeven ordonnantie uit onze privé beurs af te lossen, ten einde daar door het Crediet van het Gouvernement op te houden" [2]). En zelf moest hij daarvoor nog leenen.

In den loop van 1821 werd de geldelijke toestand der kolonie gunstiger, zooals wij zagen [3]). Nog in het begin van dat jaar was in den Raad van politie beraadslaagd over versterking der middelen, zonder gevolg echter omdat men geen nieuwe belasting-heffingen aandurfde, behalve dat Beaujon en Jutting den handel wel wilden belasten. Geleidelijk werd de schuld van het gouvernement aan het „fonds tot vernietiging" afbetaald, en 17 September 1822 kon de gouverneur aan den Raad van politie meedeelen, dat ook de obligatieleening der kooplieden van 27000 pesos geheel was afbetaald. Intusschen waren ook al de borgstellingen der ambtenaren, die onder Kikkert als kasgeld gebruikt waren, in de reserve-kas

[1]) Schotborgh overleed 27 Jan. 1821. Een gedeelte van de vordering van het gouvernement kon in klinkende munt betaald worden. Zie *Munt- en geldmoeilijkheden*, I, t. a. p., bladz. 367. Over bijna 14000 pesos moest tot in hooger beroep een geding over den voorrang gevoerd worden tegen J. van J. Naar. De kolonie won het, maar eerst in 1826 was deze schuld betaald.

[2]) Oud-archief no. 235, 25 Februari 1819.

[3]) *Munt- en geldmoeilijkheden*, II, t. a. p., bladz. 39 e. v.

gestort [1]). Deze laatste kwam eerst toen in zooverre tot haar recht, dat nu ook de hoofdontvanger, wat hij boven het bedrag van zijn borgtocht in kas had, in de reserve kas ging storten, met inachtneming van de behoeften voor aanstaande betalingen. Einde 1822 was de reserve-kas zelfs tot 40.000 pesos gestegen. Dit niettegenstaande de gouverneur op 1 Augustus 1822 ook nog bepaald had, dat voor de militaire traktementen en soldijen tot nader order niet meer op het moederland zou getrokken worden.

De bedoeling was geweest, dat voor deze uitgaven uit het moederland gelden zouden worden overgezonden, en deze zouden met „de saldo's der respectieve Ontvangers" de „*Generale Geldkamer*", zooals art. 22 de reserve-kas noemde, uitmaken. Nu dit niet gebeurd was, en Kikkert al de beschikbare contanten hard noodig had, kon hij die „geldkamer" wel missen. Wat het uitwendige betreft, voldeed Cantz'laar aan den eisch van het wettelijk voorschrift door voor dit doel in het gouvernementshuis een ijzeren kist in gebruik te stellen met drie verschillende sloten, waarvan de sleutels bleven onder berusting van den gouverneur, den raad-fiskaal en den raad-contrarolleur, maar behalve de gelden, die de hoofdontvanger over had in zijn kas, werd er van alles in gedaan, wat art. 22 niet noemde: behalve de reeds vermelde borgtochten nog het goud van Aruba, de munten van het nieuwe muntstelsel, de dubloenen, die ter inwisseling voor de betalers beschikbaar zouden blijven, enz. De Weeskamer daarentegen, die art. 22 wel uitdrukkelijk vermelde, had voortdurend geldnood. Van haar komen dan ook stortingen in de reserve-kas niet voor.

In 1823 vloeiden de middelen niet minder. Toen bij

---

[1]) Omtrent de oorzaak van den betrekkelijk gunstigen toestand der geldmiddelen kan men iets te weten komen uit een brief van Cantz'laar in het begin van 1822 aan den gouverneur van Suriname. In dien brief (O u d-a r c h i e f no. 376) verheugde de gouverner zich erover, dat hij eer gunstige dan nadeelige berichten kon zenden. Tegenover herhaalde slechte oogsten, belemmering van den handel, aanhoudende droogte en groot verlies van vee bij gebrek aan het noodige voeder stond de Noord-Amerikaansche handel en de invoer van koloniale producten, die het evenwicht handhaafden.

Koninklijk besluit van 3 Februari 1823 no. 69 ten laste der kolonie gebracht werden de vorderingen uit de geldleeningen van 1797 en 1799 tot een bedrag van Ps. 19290.3.4 met de rente tegen 5 ten honderd vanaf 1 Januari 1818, om die tegen algeheele kwijting met 25 pCt. te voldoen, kon het daarvoor benoodigde, Ps. 6148.6.3$^1/_2$, uit de aanwezige kasgelden verkregen worden [1]).

In 1824 is ook de heffing van het familiegeld met machtiging van hooger hand achterwege gebleven.

Lang heeft de geldruimte echter niet geduurd. En de goudwinning op Aruba èn de vestingbouw stelden bijzonder zware eischen aan de koloniale kas. Nadat al het geld uit de reserve-kas weer overgeheveld was in de kas van den hoofdontvanger, was men in het begin van 1826 zoo ver, dat de gelden, die met bijzondere bestemming in de reserve-kas lagen (o.a. voor de borgstellingen) aangesproken moesten worden. Een poging om gedeeltelijke aflossingen van hypotheken der eenpercents-kaapvaartkas te krijgen schijnt mislukt te zijn. In Mei 1826 begint de gouverneur weer voor de militaire traktementen en soldijen te trekken, gerekend van 1 Januari van dat jaar af. In den loop van dat jaar kwam bericht, dat ook voor de goudwinning op Aruba „getrokken" mocht worden.

Reeds in het begin van 1822 had Cantz'laar aan de regeering in het moederland voorgesteld Columbia als oorlogvoerende partij te erkennen. Lang, voor dien tijd althans, liet het antwoord op dit voorstel niet op zich wachten. 14 October 1822 kon de gouverneur, gebruik makende

[1]) Een bedrag van Ps. 1349, —, 3, dat niet dadelijk opgevraagd werd, werd in de reserve-kas voor de rechthebbenden bewaard.

De kolonie had nog meer oude schuld:

wegens verstrekkingen aan 's lands schepen van oorlog in 1806,

wegens verstrekkingen aan de Fransche schepen op Curaçao in 1800,

wegens leverantiën en geldleeningen van 1796—1800, waaronder een schuld van 40.000 gld. ten behoeve van den boedel-Van Diedenhoven, waarvoor de kaapvaartkas verbonden was,

wegens onbetaalde rekeningen over 1805 en 1806.

Deze schulden zouden volgens de wet van 9 Februari 1818 verevend worden.

De houders van vorderingen, tijdens het Engelsche bestuur ontstaan, werden naar het Engelsche gouvernement verwezen.

van de hem bij ministerieele beschikking toegestane vrijheid, ambtelijk het besluit nemen Columbiaansche schepen binnen de Curaçaosche havens toe te laten. Een erkenning der onafhankelijkheid van Columbia was dit nog lang niet [1]); de neutraliteitspolitiek van Nederland begon.

Intusschen waren het volstrekt niet alleen maatregelen van de zijde der Columbianen, die aanleiding tot gewrijf en gehaspel gaven — de Spanjaarden met hun blokkades [2]) en andere feitelijkheden maakten het niet minder erg naarmate de krijgskans hun ongunstig was. Zelfs toen in November 1823 hun laatste vesting Puerto Cabello verloren ging, bleven zij met strooptochten ter zee den handel afbreuk doen.

---

[1]) Hoe Cantz'laar in dit opzicht op alles lette, blijkt uit het volgende. A. G. Lion was door den Raad van justitie veroordeeld tot bannissement voor den duur van den oorlog tusschen Spanje en „de republiek Columbia". Als de gouverneur hiervan kennis krijgt, overweegt hij in zijn *journaal*, dat deze uitdrukking het Nederlandsche gouvernement, dat Columbia nog niet als een onafhankelijken staat heeft erkend, niet compromitteeren kan „bij aldien de gemelde clausule voor onbestaanbaar zoude kunnen of moeten gehouden worden".

[2]) Over de bekende blokkade van 1821 (zie Corporaal, *t. a. p.*, bladz. 26 e.v.) bevindt zich in het O u d-a r c h i e f no. 396 een advies van Mrs. Elsevier en Serrurier aan Cantz'laar.

DE SURINAAMSCHE LOONSVERHOOGING VAN 1920

DOOR

Ir. D. S. HUIZINGA

Oud-Directeur van den Landbouw in Suriname,
Oud-Voorzitter van de Surinaamsche Landbouwvereeniging

De zeer belangrijke Nota, welke de Ondernemersraad voor Suriname bij request dd. 22 Juli 1926 overlegde aan den Minister van Koloniën en waarin wordt uiteengezet welke wijzigingen en aanvullingen naar de meening van den Raad behooren te worden gebracht in de bestaande wettelijke bepalingen en voorschriften ten aanzien van immigratie, kolonisatie, belastingen en arbeidswetgeving in de Kolonie, bespreekt op de blz. 39 t/m. 42 ook de loonkwestie. Zij wijst er op, dat van 1861 tot 1920 het standaardloon voor de contractarbeiders op de landbouwondernemingen steeds ongewijzigd bleef, n.l. 60 cent voor den man en 40 cent voor de vrouw, en dat in 1920 door een ingrijpen van het Koloniaal Bestuur deze loonen ineens werden gebracht op resp. 80 cent en 60 cent, inhoudende dus een verhooging voor de mannen van c.a. 33 %, voor de vrouwen van niet minder dan 50 %.

Zoowel tegen de mate dezer verhoogingen van het contractueele loon als tegen de wijze, waarop de nieuwe regeling tot stand kwam, heeft de Raad ernstige bedenking.

Om dit te doen uitkomen in de eigen bewoordingen der Nota wil de lezer mij wel toestaan, dat ik daaruit eenige aanhalingen doe. Na mededeeling te hebben gedaan van den ouden en van den gewijzigden loonstandaard gaat de Nota als volgt verder:

„Het is ons bekend, dat de toenmalige Gouverneur zelfs nog „veel verder had willen gaan, en dat alleen een eensgezind optre- „den der beide plantersvereenigingen en de bedreiging om de „plantages te zullen stopzetten, waardoor alle arbeiders geheel „ten laste van het Gouvernement zouden komen, een dergelijke „ramp heeft kunnen verhoeden. Toch zijn wij overtuigd, dat ook „de zeer groote loonsverhooging, zooals zij ten slotte tot stand is „gekomen, een der voornaamste oorzaken is geweest van het „débacle van zoovele ondernemingen in de volgende jaren.

„En waarom werd dit noodig geacht? Uitsluitend omdat de „Gouverneur op grond van de stijging der indexcijfers van de le- „vensmiddelen tot de overtuiging was gekomen, dat de oude mi- „nimumloonen niet meer voldoende waren om den arbeiders een „redelijk bestaan te verzekeren. Voor zoover ons bekend is heb- „ben *niet* klachten van de zijde der contractanten, *niet* medische „rapporten omtrent ondervoeding, of dergelijke feitelijke gege- „vens, doch uitsluitend theoretische beschouwingen, gebaseerd op „de indexcijfers, den Gouverneur tot zijn optreden geleid."

De Nota richt dan tot het Koloniaal Bestuur het verwijt, dat — indien een rechtstreeksche verhooging van het contractueele loon de eenige oplossing ware geweest — het verre de voorkeur had verdiend dit te regelen in den vorm van een tijdelijken toeslag op het loon. Zij gaat dan verder:

„Veel ernstiger treft de grief, dat het Bestuur eenzijdig de be- „langen der arbeiders heeft behartigd, zonder eenige aandacht „voor de vraag of de groote landbouw de daaruit voortvloeiende „enorme verzwaring van lasten en verhooging van den kostprijs „van het product kon dragen; zonder eenige poging te doen om „een voor arbeiders en ondernemingen beide aannemelijke oplos- „sing te zoeken".

In de September/Octoberaflevering van dit tijdschrift komt de Oud-Gouverneur Staal, die de Kolonie bestuurde van einde November 1916 tot midden December 1920 en die dus de loonsverhooging had doorgevoerd, op tegen dit betoog van den Ondernemersraad; hij schrijft er ernstig bezwaar tegen te moeten maken, omdat het een geheel verkeerden indruk moet wekken van den loop van zaken. Hij geeft dan een overzicht van de onderhandelingen,

welke destijds plaats vonden tusschen Gouverneur en planters alvorens de verhoogde loonen werden vastgesteld en daarmede opgenomen in de op Java met emigranten te sluiten werkovereenkomsten, om aan de hand van die uiteenzetting de tot hem gerichte verwijten met stelligheid af te wijzen.

Het heeft voor mij weinig aantrekkelijks om ook over deze zaak te gaan schrijven. In de eerste plaats omdat ze niet heeft uit te staan met de voorstellen van den Raad en de hoofdzaak niet wordt gediend door over nevenkwesties te gaan discussiëeren; in de tweede plaats omdat de handelingen reeds weer 6 jaren achter ons liggen.

Daar evenwel uit het betoog van den Heer Staal zou moeten volgen, dat de Ondernemersraad aan het deel zijner Nota, dat handelt over de loonkwestie, onvoldoende zorg heeft besteed, en omdat bovendien aan de plantersorganisaties een houding wordt toegeschreven, welke ik in 't geheel niet als juist erken, stel ik er prijs op ook mijnerzijds aan te geven hoe de nieuwe regeling is tot stand gekomen.

De Heer Staal moge op blz. 241 aanteekenen, dat door hem het werkelijke verloop is weergegeven, het komt mij voor, dat de Oud-Gouverneur zich deze zaak onvoldoende heeft herinnerd.

Ik vang dan deze retrospectieve beschouwingen aan met een beroep te doen op de clementie van den lezer; hoewel mij beperkende zal ik nu en dan een detailkwestie ter sprake moeten brengen.

Sinds het voorjaar van 1873, toen de contractimmigratie van uit Britsch-Indië een aanvang nam, bleven de loonen steeds vastgesteld op 60 cent en 40 cent, voor 7 uren veldarbeid per dag. Was deze lange tijdsduur reeds op zich zelf reden om deze loonen nu onvoldoende te vinden? De Heer Staal wil dit doen gelooven, want op blz. 237 schrijft hij:

„De 60 cent voor den man en de 40 cent voor de vrouw dagtee-
„kenen reeds van omstreeks 1870. Het kan dus niet verwonderen,

„dat die maatstaf een halve eeuw later niet meer in den tijd paste,
„noch dat in den loop der tijden meer dan eens er op gewezen werd
„dat hij te laag geworden was."

Het is m.i. allerminst bewezen, dat zulks inderdaad het geval zoude zijn.

De arbeid op de ondernemingen wordt bijna geheel verricht in den vorm van taakwerk; deze taken moeten dan zoodanig zijn gesteld, dat volwassen mannen en vrouwen, die physiek geschikt zijn, bij een normale wijze van werken in 7 uren tijds genoemde loonen kunnen maken. Deze loonen zijn dus beduidend hooger dan ter Sumatra's Oostkust, waar in 1920 werd betaald 40 cent en 36 cent voor een dag van 10 uren arbeid. Vergelijkende met Nederlandsche landarbeiders hebben de Surinaamsche contractanten, die behoorlijk wilden werken, het over die 40 à 50 jaren stellig gemakkelijk gehad — gemakkelijk niet alleen door den korten arbeidsdag, maar niet moeilijk ook vanwege den aard der te verrichten werkzaamheden — en naar het mij gedurende een 10-jarig verblijf in de Kolonie steeds heeft toegeschenen hadden zij het ook in materiëel opzicht zeker niet slechter, een ieder daarbij in zijn eigen milieu gezien.

Het is ook steeds de algemeene, oprechte overtuiging geweest van de Surinaamsche planters, dat tot aan de oorlogsjaren de loonstandaard voor de niet-arbeidschuwe immigranten geheel voldoende was.

In dit verband moge ik hier laten volgen wat door contractarbeiders, die eenige jaren op Surinaamsche landbouwondernemingen hadden gewerkt, bij den kosteloozen terugtocht naar hun geboortegrond werd meegenomen aan spaargelden. Ik kies daarvoor de te mijner beschikking staande gegevens tot het jaar 1900, omdat in 1895 de Koloniale wetgeving zóódanig werd gewijzigd, dat de immigratie tevens leidde tot kolonisatie, tengevolge waarvan spaargelden van later repatrieerenden mede afkomstig kunnen zijn uit het eigen bedrijf of uit de vrije dienstbetrekking, waarin de arbeiders na ommekomst van het contract overgingen.

jaar van terugkeer.	Naam v/h schip	Aantal repatrieerenden.	Meegenomen spaargelden.
1884.	S. S. Silhet.	540 personen in totaal.	*f*. 115000. — spaargelden en tevens een belangrijk bedrag aan gouden en zilveren sieraden.
1886.	S. S. British Peer.	467 volwassenen en 156 kinderen.	*f* 78000.— spaargelden en c.a. *f*. 10000.— aan sieraden.
1887.	S. S. John Davie.	480 pers. in totaal.	*f*. 38000.— spaargelden en ruim *f*. 10000.— aan gouden munt en sieraden.
1889.	S. S. Jumna.	439 volwassenen en 148 kinderen.	*f*. 94800.— spaargelden en *f*. 16000.— aan sieraden.
1890.	S. S. Jumna.	570 pers. in totaal.	*f*. 70351.56 spaargelden en een belangrijke som aan sieraden.
1895.	S. S. Grecian.	605 pers. in totaal.	*f*. 90600.— spaargelden.
1898.	S. S. Arno.	743 pers. in totaal.	*f*. 92600.— spaargelden.

Vorenstaande cijfers duiden er stellig niet op, dat de loonstandaard te laag was. Bovendien werden die spaargelden gemaakt bij een loon, dat blijkens de loonstaten uit de Koloniale Verslagen ligt beneden 60 cent en 40 cent per werkdag, een op zich zelf voor arbeider en onderneming beide ongunstig verschijnsel bij den contractarbeid op de Surinaamsche plantages. Dat deze bedragen niet werden gehaald moet een gevolg er van zijn, dat de arbeiders gemiddeld geen volle dagtaak verrichtten of wel dat de uitgegeven taken te zwaar waren; tegen dit laatste behoort het Koloniaal Bestuur met gestrengheid te waken, opdat de belangen van den contractant door den werkgever niet in het gedrang worden gebracht. Ik ga op deze overigens belangrijke kwestie van het loongemiddelde hier niet in, omdat ze niet te maken heeft met de zaak, waarom het thans gaat.

Spoedig na het uitbreken van den grooten oorlog vertoonde zich de tendenz van stijging der loonen. Uit den aard der zaak is deze kwestie meermalen ter sprake gekomen in den boezem van de twee plantersorganisaties. Reeds in de jaren 1914 en '15 hebben de planters zich er rekenschap van gegeven, dat gevaar schuilt in de wettelijke vastlegging van een hooger geldloon, aangezien het wellicht moeilijk zou blijken te zijn de norm naderhand

weder naar beneden te krijgen. Zoo zagen we dan in die jaren op vele ondernemingen rijstgronden toegestaan aan de arbeiders en bovendien verstrekking van rijst tegen verlaagde prijzen.

Met deze afgifte van rijst hadden we menige deceptie, omdat bleek, dat veel van die rijst weer door de arbeiders werd verkocht; van de grootste onderneming kwam de aan het volk uitgereikte rijst zelfs voor een belangrijk deel in de stad terecht. Niettemin werd door de planters aan het systeem vastgehouden.

Vrijwillig — d.w.z. weliswaar daartoe geleid door de economische verhoudingen, maar niet door tusschenkomst van de Overheid — ging bovendien de loonstandaard omhoog, zelfs belangrijk. De taken werden nl. aanzienlijk lichter gesteld. Enkele voorbeelden mogen dit duidelijk maken, samengesteld in onderstaand staatje:

	Prijzen, vóór den oorlog betaald.	Midden 1920 betaalde prijzen.
koffie plukken . . .	*f* 0.75 à *f* 0.80 p. 100 K.G.	*f* 1.— p. 100 K.G.
wieden in jonge koffievelden	*f* 3.50 à *f* 4.20 p. akker.	*f* 5.— à *f* 5.40 p. akker.
rietkappen	*f* 0.40 p. ton.	*f* 0.60 p.ton.
delfwerk	*f* 1.— p. 300 à 400 kub. voet.	*f* 1.— p. 220 à 300 k.vt.
wieden in jonge rietvelden	*f* 5.— p. akker.	*f* 12.— p. akker.
wieden en aanaarden	*f* 3.50 p. akker.	*f* 6.— p. akker.
vaamhout kappen .	*f* 2.50 p. vaam.	*f* 3.75 p. vaam.
rietgaten maken . .	*f* 10.– p. akker.	*f* 18.– à *f* 20.– p. akker.
planten	*f* 3.— p. akker.	*f* 7.20 p. akker.

Werd vóór den oorlog aan vrije arbeiders voor delfwerk *f* 1.— per 300 kub.vt. betaald, midden 1920 moest er voor ditzelfde werk *f* 1.— worden betaald voor 150 à 200 kub.vt., en er waren toen reeds meerdere gevallen, dat de arbeiders *f* 1.— eischten per 100 kub.vt. en dit ook betaald kregen.

Welke waren nu de resultaten van deze hoogere waardeering van het werk? Het resultaat was, dat het gemiddeld verdiende loon slechts met enkele centen steeg en dit nog minder door de lichter gestelde taken dan wel door de verhooging, welke ook tegelijkertijd de dagloonen ondergingen.

Zoo deelde op de vergadering, welke op 5 Juni 1919 te Paramaribo werd gehouden door de Commissie uit het Suriname-Studiesyndicaat met de planters, b.v. één dezer mede, dat hij vroeger voor taakwerk bij het wieden 4000 vierk.vt. gaf, waarvoor dan 60 cent werd betaald. Gedurende de oorlogsjaren werd dit loon gebracht op 80 cent, maar de arbeiders maakten toen slechts 3000 vierk.vt. af en gingen dan naar huis. Hij stelde daarna een premie op veel werk. Wie per week *f* 5.— verdiende kreeg *f* 1.— toeslag, op *f* 4.—: 50 cent. Het gevolg was, dat wie de premie verdiend had de volgende week bijna niet werkte.

Zoo was ongeveer de algemeene ervaring, en hieruit sprak dus ook niet een duidelijke behoefte der arbeiders aan meer inkomsten. Slechts die enkele ondernemingen, welke nog met een aantal Br. Indische arbeiders werkten, zagen het gemiddelde loon in dien tijd belangrijk omhoog gaan. Niet echter bij de Javanen, met hunne geheel andere mentaliteit.

Uit het op bovenbedoelde vergadering besprokene trekt de Oud-Gouverneur een conclusie, welke ik niet onweersproken wil laten. De Leider van het Studiesyndicaat, de Heer Kasteleyn, die de byeenkomst presideerde, sprak de wenschelijkheid uit om van de hoogere loonen, die men in werkelijkheid besteedde, te doen blijken in het contract, ten einde daardoor de werving op Java te vergemakkelijken. De administrateur van een der grootste ondernemingen zeide daarop, dat men dan in het contract het loon moest vaststellen op 80 cent, want de bestaande toestand was daarmede feitelijk in overeenstemming. Toen hem daarna werd gevraagd of hij de zuivere dagloonen van 60 cent zou willen brengen op 80 cent antwoordde hij, dat dit bij velen reeds geschiedde. Dit geeft den Heer Staal aanleiding om te schrijven, dat de practijk een verhooging van het standaardloon tot 80 cent reeds had erkend als noodzakelijk voor het levensonderhoud der arbeiders, en dat hij dus in 1920 slechts wettelijk vastlegde wat uit vrije krachten — als zijnde noodig — was gegroeid.

De practijk had dat evenwel niet erkend! De loonen waren nl. niet in zoo sterke mate opgeloopen, omdat men er van overtuigd was dat ze noodig waren voor het bestaan der arbeiders, maar omdat er op de ondernemingen een groot tekort was ontstaan aan arbeidskrachten. De aanvoer van nieuwe contractanten was in de oorlogsjaren moeilijk en daardoor ook zeer beperkt. Door de hooge prijzen voor rijst en andere producten uit het klein-landbouwbedrijf werd de kans op hercontracten geringer. In de drukte van het rijstseizoen betaalden de klein-landbouwers *f* 1.25, met kost per dag. Begin 1919 zouden vele contracten expireeren en het was de vraag hoevele van deze arbeiders op de ondernemingen zouden blijven. In 1918 moest aan de ondernemingen de verplichting worden opgelegd om rijst te planten voor de algemeene volksvoeding, en dat dit bij het reeds bestaande tekort aan arbeidskrachten een maatregel was van ingrijpenden aard moge hieruit blijken, dat de onderneming Marienburg daarvan een nadeel heeft gehad van c.a. één millioen gulden. Vooral door dezen rijstaanplant werd de achterstand in werkzaamheden vergroot. Gedurende 1918 werden slechts 1175 contractanten aangevoerd, over 1919 bedroeg het aantal 2087, terwijl pas in 1920 door 5 transporten met 3465 arbeiders het tekort weer ongeveer kon worden aangevuld. Valt het te verwonderen, dat door de genoemde omstandigheden de loonen belangrijk in de hoogte gingen? In *die* omstandigheden lag de hoofdoorzaak, niet echter alleen in de behoefte, welke zich — zooals de Heer Staal thans schrijft — op de ondernemingen zou hebben gemanifesteerd.

Ik wil met de vorenstaande opmerkingen over de oorzaak van de loonstijging niet beweren, dat bij een voldoende arbeidersmacht op de ondernemingen de loonen niet uit eigen beweging zouden zijn verhoogd; ik ben er van overtuigd, dat dit wèl zou zijn gedaan. Toen n.l. in het begin der oorlogsjaren door de planters de positie der arbeiders werd besproken en beraadslaagd werd over het verstrekken van goedkoope rijst en over het zooveel mogelijk beschikbaar stellen van gronden voor de teelt van

voedingsgewassen, werd door eengie administrateurs betoogd, dat zij op hunne ondernemingen de kleeding der arbeiders zagen achteruit gaan en dat er daarom iets moest worden gedaan. Verschijnselen, welke konden wijzen op een onvoldoenden voedingstoestand der arbeiders, werden niet waargenomen.

Einde 1919 ging Gouverneur Staal voor eenige maanden naar Holland, o.m. om tegenwoordig te kunnen zijn bij de besprekingen van het door zijne bemoeiingen tot stand gekomen Studiesyndicaat.

In den aanvang van 1920 werd toen door den Agent-Generaal voor de Immigratie aan de plantersorganisaties medegedeeld, dat volgens van Java ontvangen correspondentie de in het contract opgenomen loonen van 60 cent en 40 cent dienden te worden verhoogd, ten einde bij de werving de concurrentie te kunnen volhouden met Deli.

Zooals boven reeds opgemerkt betaalde Deli 40 cent en 36 cent voor een 10-urigen werkdag, tegen 60 cent en 40 cent in Suriname. Op Deli lag het gemiddelde loon boven de normen, terwijl bovendien het aantal vrije dagen veel geringer, het aantal werkdagen per jaar dus veel hooger is dan in Suriname. Het jaarloon lag dientengevolge niet beneden dat van Suriname. Daar bovendien op Deli rijst beschikbaar werd gesteld tegen lagen prijs en de overige levensmiddelen goedkooper waren dan in Suriname met haar hooge invoerrechten erkenden de planters, dat zij onder de gegeven omstandigheden — om der wille dus van de concurrentie bij de werving — gunstiger voorwaarden hadden aan te bieden.

Na een bespreking met den waarn. Gouverneur, Mr. Rietberg, werd overeengekomen, dat de standaardloonen van 60 cent en 40 cent zouden worden gebracht op 75 cent en 55 cent.

De Besturen drongen er bij hunne leden nogmaals op aan om algemeen rijstgronden ter beschikking van de arbeiders te stellen; op vele ondernemingen toch maakten de goede arbeiders daarvan een ruim gebruik, waardoor

zij gedurende het geheele jaar geen rijst behoefden te koopen.

Korten tijd daarna, op 15 Juli 1920, keerde Gouverneur Staal in de Kolonie terug. De Besturen der twee plantersvereenigingen werden verzocht op 6 Augustus ten Gouvernementshuize te komen. Voorzitter van de „Vereeniging voor den Grooten Landbouw" was de Heer Gonggrijp, eigenaar-administrateur van plantage „De Morgenstond" e.a., voorzitter van de „Surinaamsche Landbouwvereeniging" was schrijver dezes. De Gouverneur gaf op deze bijeenkomst eerst een uiteenzetting van het door Zijne Exc. in Holland besprokene inzake betaling der aanvoerkosten van immigranten, en ging daarna over op de loonen. Deze zouden aanzienlijk moeten worden verhoogd. Met de 75 en 55 cent, zooals overeengekomen met den waarn. Gouverneur, zou geen genoegen kunnen worden genomen. Het bedrag van 60 cent zou moeten worden gebracht op een niveau van zoo iets als *f* 1.25; zelfs werd het bedrag van *f* 1.30 genoemd. Dit zou ook overeenstemmen met het resultaat eener becijfering over de indexcijfers.

Het behoeft wel geen vermelding, dat wij ons onder het betoog van den Gouverneur met verbazing hadden afgevraagd waar dat nu wel heen moest.

Onzerzijds werd opgemerkt, dat op deze basis we ons elke verdere moeite over loonregelingen wel konden besparen, want dan was slechts één conclusie mogelijk: de ondernemingen sluiten, zoo spoedig mogelijk.

De Heer Staal schrijft nu op blz. 239/240 aan de planters toen te hebben medegedeeld, dat volgens hem „door „het Immigratiedepartement en den Geneeskundigen „Dienst verschafte gegevens, berekend naar de winkel„prijzen, een Javaansch arbeider *f* 7.60, een Br. Indiër „*f* 7.20 per week noodig zou hebben om in de meest „noodzakelijke levensbehoeften te kunnen voorzien; dit „zou dus neerkomen op een dagloon van *f* 1.25 voor den „Javaan". Deze zinsnede moet aldus worden verstaan, dat het Immigratiedepartement het voorstel dezer enorme

loonsverhooging bij den Gouverneur had ingediend, en dat de Geneeskundig-Inspecteur op verzoek van den Gouverneur opgave had verstrekt van de hoeveelheden eiwit, vet en zetmeelachtige stoffen, per dag noodig voor een man en voor een vrouw, bij arbeid als op de Surinaamsche ondernemingen. Ik teeken dit hier aan om te doen uitkomen, dat het voorstel der loonsverhooging niet uitging van den Geneeskundigen Dienst, op grond van den physieken toestand der arbeiders. Ik kom hierop nog terug, en tevens op de motieven, welke het Immigratiedepartement leidden tot zijn voorstel.

Op deze eerste bijeenkomst, van 6 Augustus, kwam toen nog ter sprake de verstrekking van levensmiddelen tegen verlaagde prijzen, ook omdat de planters dit ten aanzien van rijst reeds gedurende langen tijd toepasten.

De Gouverneur kwam ten slotte van c.a. *f* 1.25 op 80 cent en zeide onder geenerlei beding daarbeneden te kunnen gaan. Hij had zich in Holland op de vergadering met het Studiesyndicaat, waarbij tevens eenige belanghebbenden bij Surinaamsche ondernemingen aanwezig waren, daaraan gebonden; men had er daar ook geen bezwaren tegen aangevoerd. Verder eischte de Gouverneur, dat het rantsoen had te voldoen aan de cijfers van den Geneeskundig-Inspecteur betreffende hoeveelheid eiwit enz., t.w. per dag in het rantsoen voor een man 75 gr. verteerb. eiwit, 40 gr. verteerb. vet en 400 gr. verteerb. zetmeelachtige stoffen, voor een vrouw het 4/5 deel daarvan.

Dit waren dus de minimumeischen. Wij deelden den Gouverneur mee, dat wij die kwestie natuurlijk zorgvuldig moesten bezien en met onze leden bespreken. Overeengekomen werd, dat wij den Gouverneur ons antwoord zouden zenden uiterlijk 2 dagen vóór de volgende bijeenkomst, welke werd bepaald op 20 Augustus.

De Heer Staal legt er thans in zijn artikel den nadruk op, dat wij toen *niet* hebben geprotesteerd tegen die 80 cent en dat alleen werd opgemerkt, dat een *hooger* loon niet mogelijk was. Ik herinner mij thans niet, dat deze laatste opmerking is gemaakt, maar dat moet dan door één der Heeren zijn gezegd. Bedoelt de Oud-Gouverneur

echter, dat wij op die eerste bijeenkomst ons eigenlijk reeds hadden vereenigd met de 80 cent? Dat zou dan toch wel geheel in strijd zijn geweest met het voorloopige karakter dier besprekingen en met den ernst van de zaak; trouwens ook met de afspraak, waartoe de bespreking leidde. Het is dan ook ten onrechte, dat de Oud-Gouverneur er op blz. 242 zijn bevreemding over uitspreekt, dat op de tweede bijeenkomst „echter tegen de 80 en 60 cents „weer wèl bezwaren werden ingebracht".

Verder zouden de planters op de eerste bijeenkomst niet zijn ingegaan op het beginsel van een tijdelijken loontoeslag, welk denkbeeld de Heer Staal zegt te hebben geopperd en waartegen een der aanwezige officiëele adviseurs bezwaren aanvoerde. Moet dit beteekenen, dat wij voor dit denkbeeld niet gevoelden? Wat was de rijstverstrekking tegen c.a. 50 % van den marktprijs anders dan een als tijdelijke loontoeslag bedoelde maatregel? Was het niet algemeen bekend, dat en waarom wij juist daardoor een stijging in het geldloon wilden voorkomen?

Het was ook om dezelfde reden, dat wij na raadpleging onzer leden bezwaar moesten maken tegen de 80 cent. Wij berichtten den Gouverneur, dat wij meenden niet hooger te mogen gaan dan 75 cent en 55 cent, zooals met den waarn. Gouverneur overeengekomen. Wij wilden ons verbinden om verschillende benoodigdheden — dus niet enkel rijst — tegen verlaagden, gefixeerden prijs beschikbaar te stellen, ten einde te ontgaan, dat het contractueele geldloon werd gebaseerd op de hooge marktprijzen van den abnormalen tijd, nog versterkt door een hoogen dollarkoers (c.a. 3.20) en een slecht rijstseizoen.

De tweede bespreking, welke werd verschoven van den 20sten op 24 Augustus, werd door den Gouverneur geopend met de mededeeling, dat hij door de ontvangst van nieuwe gegevens tot zijn spijt de cijfers van de vorige bijeenkomst niet kon handhaven. „Hij zou het ten zeerste „betreuren" — zoo spreken de notulen — „wanneer het „telkens met nieuwe eischen komen den schijn zou wekken „van kwade bedoelingen tegenover den Grooten Landbouw;

„niets is hem meer verre dan dat". Op grond van een uitvoerige becijfering kwam Zijne Excellentie tot de conclusie, dat minstens *f* 1.— voor de mannen en 80 cent voor de vrouwen absoluut noodig was, afgezien nog van de verstrekking van diverse benoodigdheden tegen verlaagde prijzen. De Gouverneur las ons een becijfering voor, ontworpen op grond van indexcijfers, en over de prijsstijging van de voeding aan soldaten en aan de gevangenen. Van een goedkeuring der door de plantersorganisaties ingediende voorstellen kon geen sprake zijn.

Ik merkte hiertegenover op, dat geen enkele planter zich verantwoord achtte met hooger te gaan dan 75 en 55 cent; Deli verhoogde de loonen met niet meer dan 5 cent. Wij deden nadrukkelijk uitkomen — en herhaalden dit in onzen lateren brief van 12 September — dat het ons niet mogelijk was in te zien, dat de Javaan werkelijk datgene noodig heeft wat voorkwam op de door ons ontworpen lijsten; wij hadden echter bij de uitwerking onzer voorstellen rekening moeten houden met de bovenbedoelde minimumkwanta aan eiwitstoffen, enz. Wij meenden, dat de wetenschap op dit gebied nog geen groote zekerheid geeft, zagen het niet bevestigd aan de arbeidersbevolking en noemden een aantal gezinnen, die bij het aanleggen van eenzelfden maatstaf onmogelijk zouden moeten kunnen leven.

Voor de plantersorganisaties was het geen aangename taak zich te moeten verzetten tegen verdere loonsverhooging. Maar de economische wetten zijn nu eenmaal onverbiddelijk en laten op hare overtreding automatisch de straf volgen. Verdere opvoering van den kostprijs zou ons geheel uitschakelen van de wereldmarkt. Men zou daarin echter moeten berusten, indien ook inderdaad *vaststond*, dat de arbeidsloonen onvoldoende waren. Dat hiermede groote belangen waren gemoeid en dat daarom een ernstige en nauwgezette behandeling noodzakelijk was behoeft geen betoog.

Waarop steunde het voorstel van het Immigratiedepartement? Wij waren zoo vrij deze vraag aan den Gouverneur te doen. De Gouverneur gaf de vraag door aan de

ter vergadering aanwezige Heeren van het Immigratiedepartement. De Sub-Agent gaf het volgende antwoord:

a. Er kwamen bij het Immigratiedepartement vele klachten in van Javanen;

b. Er bestond in belangrijke mate ondervoeding bij de arbeiders;

c. De administrateur van een der grootste ondernemingen had tegenover hem erkend, dat het loon te laag was en de arbeiders gebrek leden.

Wij deelden den Gouverneur mee, dat bij de administrateurs der ondernemingen niets bekend was van klachten en van ondervoeding; de arbeiders waren juist zeer tevreden met de 75 en 55 cent, waartoe was besloten.

Bij brief van 26 September 1920 konden wij den Gouverneur mededeelen, dat er naar de meening van den Geneeskundig-Inspecteur geen sprake was van ondervoeding bij de arbeiders op de ondernemingen; er moesten — aldus voegde de Inspecteur er aan toe — andere bronnen zijn, waaruit de arbeider zich van voedsel voorziet.

De Gouverneur was zoo welwillend ons mede te deelen wie bedoeld was met den sub *c* bedoelden administrateur. Daarnaar gevraagd verklaarde deze inderdaad in dien geest te hebben gesproken, maar het bedoelde onderhoud had geloopen over een groep arbeiders, die niet wilden werken en dientengevolge ook weinig loon maakten. Ook dit berichtten wij den Gouverneur, in den reeds genoemden brief van 26 September.

Wij verzochten ook te mogen weten wie de sub a bedoelde klachten hadden geuit, opdat wij konden nagaan of dit arbeiders waren, die geregeld een normale dagtaak verrichtten. Die inlichtingen mochten wij niet ontvangen.

Dat waren dan de gegevens — zooals de Oud-Gouverneur schrijft op blz. 237 — door het Immigratiedepartement aan Zijne Excellentie verstrekt en „die duidelijk de „dringende noodzakelijkheid aantoonden van een voor- „ziening.''

Wij deden den Gouverneur het verzoek eerst door den Geneeskundigen Dienst een onderzoek te willen doen in-

stellen naar den toestand der arbeiders. De Gouverneur wees dit evenwel af, omdat volgens den Geneeskundig-Inspecteur dit onderzoek enkele maanden zoude vorderen en de Gouverneur niet daarop wenschte te wachten. Dit onderzoek zou zich volgens den Gouverneur ook moeten uitstrekken tot de vraag of de arbeiders zich op een eerlijke wijze van het noodige voorzagen (blz. 245). Het aantal diefstallen — zoo zeide de Gouverneur — was sterk toegenomen en ook waren er vele deserties.

Naar onze meening stond dit slechts in een verwijderd verband met deze zaak, kon dit geen factor van veel beteekenis zijn. In den bacoventijd, dus vóór de oorlogsjaren, waren de diefstallen weinig minder dan thans en bovendien waren er nu veel meer Javanen, en er waren ook overal meer voedingsgewassen aangeplant. En wat de deserties betreft, hoewel de hooge loonen in het kleinlandbouwbedrijf gedurende de drukte van het rijstseizoen hierbij wel een factor van eenig belang vormden kan in het algemeen worden gezegd, dat deserties in Suriname weinig plaats hebben op grond van loonkwesties; daar zitten bijna altijd andere beweegredenen achter.

Er was op die tweede bijeenkomst dus een groot verschil van meeningen. De planters hadden voorgesteld 75 cent en 55 cent, benevens goedkoopere levensbenoodigdheden, de Gouverneur daarentegen eischte *f* 1.— en 80 cent, met dezelfde reductie in prijzen.

Als na eenigen tijd de prijzen weer mochten dalen, zooals door de planters gehoopt en verwacht werd, zoodat de ondernemingen op de levensmiddelen c.a. niet meer zouden hebben toe te leggen, dan zouden zij bij loonen van 75 en 55 cent en bij een koffieprijs van 95 cent netto Paramaribo ongeveer 12 % kunnen maken van het geinvesteerde kapitaal, 't geen tegenover de risico's dus reeds te laag was. Zoo was onze berekening en — zoo deelden wij den Gouverneur mee — daarom konden wij onmogelijk hooger gaan. Die berekening kwam ongeveer overeen met de begrootingen van het Studiesyndicaat, dat de loonen had gesteld op 80 cent en 60 cent en een koffieprijs had aangenomen van *f* 1.— netto Paramaribo.

De Heer Gonggrijp stelde den Gouverneur voor om het eerst eens te probeeren met 75 en 55 cent en dan tegelijkertijd door den Geneeskundigen Dienst een onderzoek te doen instellen op de ondernemingen. Daar de goedkoope voeding becijferd was op een voordeel van 25 cent per dag voor den arbeider (afgezien van de uitgifte van rijstgronden, welke dan tevens verplichtend zou worden gesteld) beteekende dit feitelijk een loonsverhooging van ongeveer 75 %.

Zóó ver waren de planters dus reeds gegaan, onder de bedreiging der Overheid van zich den aanvoer van benoodigde arbeiders te zien afgesneden. De Gouverneur weigerde. Op grond van theoretische beschouwingen over minimumhoeveelheden aan verteerbare eiwitstoffen, vetten en koolhydraten en over indexcijfers, en niet op grond van rapporten van den Geneeskundigen Dienst over ondervoeding van de arbeiders, ja niettegenstaande er volgens den Chef van dezen Dienst geen sprake was van ondervoeding. M.i. geheel terecht mag de Ondernemersraad hieruit zijn conclusie trekken:

„Veel ernstiger treft de grief, dat het Bestuur eenzijdig de be-
„langen der arbeiders heeft behartigd, zonder eenige aandacht
„voor de vraag of de groote landbouw de daaruit voortvloeiende
„enorme verzwaring van lasten en verhooging van den kostprijs
„van het product kon dragen."

De besprekingen waren hiermede op het doode punt aangekomen.

Ten slotte sprak de Heer Gonggryp het verlossende woord door de 75 cent en 55 cent te verhoogen tot 80 en 60 cent, behoudens nadere goedkeuring door de leden. De Gouverneur besloot, in afwachting van de resultaten van een onderzoek door den Geneeskundigen Dienst, dit te aanvaarden, en Zijne Exc. verzocht den Agent-Generaal voor de Immigratie om de over enkele dagen verwachte 700 arbeiders niet toe te bedeelen dan op de door Zijne Exc. gedachte voorwaarden.

Het bleek evenwel, dat de leden niet accoord gingen met het denkbeeld van 80 en 60 cent plus prijzenreductie.

Bij brief van 12 September deelden de Besturen toen

den Gouverneur nader mede, dat de leden waarschijnlijk wel accoord zouden gaan met 80 en 60 cent, met alleen de verplichte beschikbaarstelling van rijstgronden, terwijl de diverse artikelen dan tegen kostprijs zouden worden beschikbaar gesteld. Door coöperatieven aankoop zou er naar worden gestreefd deze prijzen zoo laag mogelijk te stellen. Er zou dan met de buiten Suriname wonende eigenaren kunnen worden overlegd of wij nòg verder zouden kunnen voldoen aan de eischen van het Koloniaal Bestuur. De Gouverneur liet ons weten zich ook met dit voorstel niet te kunnen vereenigen.

In een bespreking op 14 September met den Heer Gonggryp en mij verklaarde de Gouverneur zich bereid genoegen te nemen met 75 en 55 cent tot 1 Januari 1921, met de anticipeerende voorwaarde, dat met ingang van dien datum het Koloniaal Bestuur daarin wijziging zou kunnen brengen zooals het die noodzakelijk mocht achten, waarmede de planters zich dan bij voorbaat moesten vereenigen. Hoewel ons aanvaarding van planterszijde uitgesloten leek vergaderden we er niettemin op den volgenden dag over met de overige Bestuursleden, die ook unaniem van oordeel waren, dat wij ons op die wijze niet konden binden.

Op 16 September deelde ik namens de beide Besturen dit den Gouverneur mee en zeide tevens, dat deze bereid waren nog eens met de leden te overleggen over 80 en 60 cent, beschikbaarstelling van rijstgronden en vaststelling van den rijstprijs op 12 cent per pond, daarbij de prijzen van andere benoodigdheden zoo laag mogelijk als bovenbedoeld. Dan nader te overleggen met elders wonende eigenaren. Ook dit werd door den Gouverneur afgewezen.

Intusschen was het S. S. Madioen op 28 Augustus met c.a. 700 immigranten aangekomen, die nu door het Koloniaal Bestuur werden vast gehouden in het depôt.

Er was in die dagen onder onze leden een groote mate van ontstemming opgegroeid over den loop dezer moeilijke onderhandelingen. De Heer Gonggrijp en onderge-

teekende, met onze overige Bestuursleden, moesten van hen menig verwijt aanhooren, dat we te ver waren gegaan in het toegeven aan de eischen van den Gouverneur, ja één der leden, die bij verschillende ondernemingen geinteresseerd was, achtte het een niet geringe principieële fout, dat met onze medewerking de onereuse bepaling van 75 en 55 cent in de contracten zou worden opgenomen. Tot die ontstemming bij onze leden droeg niet weinig bij de omstandigheid, dat op denzelfden dag (24 Augustus), dat ten Gouvernementshuize de tweede bespreking plaats vond en waarbij tot in onderdeelen van centen de berekeningen werden opgesteld, door den Gouverneur bij de Koloniale Staten een ontwerp werd ingediend tot verhooging der invoerrechten. Het was aan het Koloniaal Bestuur dus op dien dag bekend, dat de gemaakte becijferingen niet juist zouden blijken te zijn. Waarom — aldus werd gevraagd — de bijeenkomst niet eenige dagen uitgesteld, zoodat daarmede rekening had kunnen worden gehouden? Weliswaar bleek nader, dat de verordening slechts zou strekken tot 1 Januari 1921, maar het werd toen tevens bekend, dat met ingang van dezen zelfden datum een algemeene herziening der invoerrechten (de hoofdbron van inkomsten voor de Koloniale Kas) zou plaats hebben, waarbij het tarief in zijn geheel weder aanzienlijk zou worden verhoogd. Bij brief van 20 September berichtte de Gouverneur ons hierover als volgt:

„De verhooging van de invoerrechten, waarvan U gewag maakt, is van tijdelijken aard. Zij werkt tot 1 Januari a.s. Maar al „ware zij permanent — en eene in overweging zijnde herziening „van het tarief zal inderdaad van blijvende werking zijn — dan „zou daarin een reden te meer liggen om de loonkwestie ernstig „onder de oogen te zien, want bezwarende lasten voor hunne naas- „te levensbehoeften op de inkomsten der immigranten kunnen — „U zult dat moeten toegeven — zeer zeker niet door hen ge- „dragen worden."

Het slot van dien brief luidde:

„Ik moge ten slotte vastleggen, dat ik van Uwe vereenigingen „reeds een bereidverklaring ontving van het loon van mannen te

„stellen op 75 cent per dag en van vrouwen op 55 cent per dag en „voorts voeding, kleeding en gereedschappen verkrijgbaar te stel- „len voor de prijzen en tot de hoeveelheden als in de lijst der Su- „rinaamsche Landbouwvereeniging is aangegeven".

Onze leden waren kopschuw geworden. En hunne Besturen eveneens! De leden vroegen zich af of er bij het Koloniaal Bestuur wel op medewerking mocht worden vertrouwd wanneer veranderde omstandigheden het toelieten en noodig maakten om terug te keeren op het pad van loonsverhoogingen, en waren bang geworden voor vastlegging van verlaagde prijzen voor velerlei artikelen. Mij werd opgedragen om uit naam van de beide vereenigingen den Gouverneur mede te deelen, dat wij ons voorstel van 75 en 55 cent met vastgestelde prijzen terugnamen.

Op 23 September heb ik mij van die opdracht gekweten en het verwonderde mij te zien, dat de Gouverneur daarover in hooge mate ontstemd was; Zijne Excellentie had toch bij herhaling dit voorstel der planters met beslistheid van de hand gewezen.

Bij brief van 26 September spraken wij de hoop uit, dat de Gouverneur alsnog ons op 16 September gedaan voorstel zou willen overwegen. Dit voorstel is toen aanvaard, en begin October werden de op 28 Augustus gearriveerde arbeiders aan de ondernemingen toebedeeld.

Ik meen hiermede het verloop der onderhandelingen te hebben weergegeven. Het zou mij aangenamer zijn geweest deze oude kwestie te laten rusten. Het artikel echter van den Heer Staal noopte mij tot een verdediging van het standpunt van de Surinaamsche planters, in wier moeizaam bestaan ik groot belang ben blijven stellen.

Wanneer de Oud-Gouverneur schrijft, dat hij doordrongen was van de beteekenis van de zaak voor de economie van het bedrijf, dat hij den planters de volle maat heeft gegeven om zelven een systeem op te zetten, dat ten slotte hunne eigen voorslagen zijn aanvaard (blz. 246) en verder, dat Zijne Exc. in het contract een geldloon

vaststelde, dat de praktijk reeds als noodzakelijk had erkend en in toepassing gebracht (blz. 240/241), dan vinden die uitspraken m.i. een niet voldoende rechtvaardiging in de feiten.

October 1926.

HET NEDERLANDERSCHAP IN SURINAME EN CURAÇAO

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

Het feit, dat er duizenden Surinamers zijn, die geen nationaliteit bezitten, ofschoon zij zich Nederlanders waanden en ook voelden, bracht ondergeteekende in 1920 aan het licht in een bestuursvergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Paramaribo en zijn onderzoek zond hij aan het bestuur van het A. N. V. in Nederland, ter opneming in het maandblad Neerlandia, waarin het in September van dat jaar verscheen. Het bestuur had eerst geaarzeld het stuk op te nemen, meenende, dat de schrijver den toestand niet geheel juist had ingezien [1]).

Ondergeteekende was tot onderzoek van de omstandigheden gekomen, omdat een geacht ingezetene in Paramaribo, die zijn kind naar Nederland wilde zenden en een buitenlandsche pas aanvroeg, waaruit het Nederlanderschap bleek, de mededeeling ontving, dat hij geen Nederlander was en al wat men kon afgeven was een legitimatiebewijs waarop stond, dat hij *geen* Nederlander was. Het doel, bescherming van den Nederlandschen Staat, was hierdoor dus allerminst bereikt. De oorzaak was hierin gelegen, dat, al was bedoelde aanvrager gehuwd, zijn moeder niet gehuwd was geweest en hij niet door haar was erkend.

Wat toch was het geval?

---

[1]) Zie ook het artikel „Vreemdelingen" door Mr. B. de Gaay Fortman, W. I. Gids 1920, blz. 315.; Verslag van de Commissie van advies omtrent de herziening van de West-Indische Regeeringsreglementen van 29 Maart 1923, blz. 7 en 8; „Suriname" door Dr. M. van Blankensteyn, 1923, blz. 135/139.

Tengevolge van het Koninklijk Besluit van 4 September 1869, No. 17 maakte op I Mei van dat jaar „het wettelijk gezag van het oud-Hollandsche en van het Romeinsche regt" plaats voor de nieuwe wetgeving in Suriname. In art. 10 der bepalingen op den overgang van de vroegere wetgeving tot de nieuwe (transitoire bepalingen) komt voor: „De erkenning van natuurlijke kinderen door de moeder, volgens art. 333 van het Burgerlijk Wetboek vereischt, om burgerlijke betrekkingen tusschen de moeder en het kind te doen ontstaan, wordt niet gevorderd ten aanzien van natuurlijke kinderen voor invoering van het Burgerlijk Wetboek geboren", terwijl art. 333 luidt: „Door het erkennen van een natuurlijk kind worden burgerlijke betrekkingen geboren tusschen dat kind en zijnen vader of zijne moeder."

Wanneer derhalve na de invoering der nieuwe wetgeving een moeder haar natuurlijk kind bij de geboorte niet erkende bij de aangifte bij den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, of zulks uit onwetendheid daarna verzuimde, dan bestond de hiervoren bedoelde band niet en was het kind dus geen Nederlander, erfde niet van de moeder bij overlijden, enz. Dit was in tegenstelling met het Romeinsch Hollandsch recht, dat uitsprak: „De moeder maakt geen bastaard" In de tegenwoordige wet, zoowel als in de Engelsche wet is een bastaard (niet erkend kind) „filius nullius" In Nederland heeft dit verzuim niet dezelfde gevolgen, omdat het in het Rijk is geboren en het kind toch Nederlander zou zijn. Niet alzoo in Suriname.

Aan slaven was indertijd het huwelijk verboden. De slavernij werd eerst op 1 Juli 1863 afgeschaft, waarna een 10-jarig staatstoezicht volgde. Het ligt voor de hand, dat de meesten der inwoners van Suriname, met die formaliteiten niet bekend waren en en daar een groot deel der bevolking in dien tijd buiten echt is geboren, bezaten de kinderen en kleinkinderen van de moeders, die geen afzonderlijke acte van erkenning vroegen, geen nationaliteit. Sedert de Voogdijraad werd ingesteld (1907) kwam hierin verbetering, omdat deze wekelijks een opgave ontving van de onwettige geboorten die door de moeder niet

erkend waren en de betrokken moeders op haar verzuim opmerkzaam maakte.

In Curaçao bestaat dezelfde toestand. Was hierboven sprake van Surinamers, nog moet niet vergeten worden dat sedert 1872 de emigratie uit Britsch-Indië en sedert 1890 uit Ned.-Indië in Suriname plaats had [1]), tengevolge waarvan thans een 32500 Britsch-Indiërs en een 22000 Nederlandsch-Indiërs in Suriname wonen.

Bij art. 5, sub 1 van het B.W. werd het Nederlanderschap destijds verleend aan allen, die binnen het Koninkrijk of dezelfs koloniën geboren zijn uit ouders, aldaar gevestigd en bleef behouden op grond van de overgangsbepalingen van de Wet van 12 December 1892 op het Nederlanderschap en het Ingezetenschap (Staatsblad No. 268). Op grond van het afstammingsbeginsel in art. 1 neergelegd, kregen hunne afstammelingen den staat van Nederlander. Afstammelingen van hen, die geen Nederlander zijnde, na 1 Juli 1893 naar Suriname emigreerden, vallen echter buiten deze bepaling. Nog moge vermeld worden, dat er in Suriname een groot aantal Chineezen, Syriers enz. wonen.

Het Nederlandsch onderdaanschap van de bevolking van Nederlandsch-Indië, geregeld bij de Wet van den 10 den Februari 1910 (Staatsblad No. 55), afgekondigd in Suriname bij Publicatie van 11 April 1910 no. 15, in Curaçao bij Publicatieblad No. 14, is grootendeels gebouwd op het territorialiteitsbeginsel.

In Januari 1927 de Regeering bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wetsontwerp ingediend, tot uitbreiding van de toepasselijkheid van die wet tot de bevolking van Suriname en Curaçao. Het verloopig verslag verscheen op 4 Maart.

In het wetsontwerp, ingediend door de Ministers van Koloniën en Buitenlandsche Zaken lezen wij, dat het onderzoek in Suriname en Curaçao ingesteld door de Gouverneurs van die Kolonien het volgende aan het licht bracht:

[1]) De eerste immigranten uit Britsch-Indië kwamen aan 4 Juni 1873, die uit Ned.-Indië in 1890.

Suriname. Allen, die vóór 1 Juli 1893 in Suriname uit aldaar gevestigde ouders geboren zijn, en hunne afstammelingen, zijn Nederlanders in den zin der wet van 12 December 1892 (*Staatsblad* no. 268). Buiten de regeling bij deze wet of eenige andere wettelijke regeling staan:

1°. zij, die na 1 Mei 1896 in Suriname geboren zijn en noch door den vader noch door de moeder zijn erkend (zie art. 10 der bepalingen op den overgang van de vroegere tot de nieuwe wetgeving in de kolonie Suriname, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 4 September 1868 no. 17, *Gouvernementsblad* no. 14, in verband met art. 2 van dat besluit) en

2°. zij, die afstammen van na het in werking treden der wet op het Nederlanderschap en ingezetenschap van 1892 geïmmigreerde vreemdelingen of van geïmmigreerden, die op 1 Juli 1893 geen Nederlanders waren, voor zoover deze geïmmigreerden niet vallen onder de bepalingen van de wet op het Nederlandsche onderdaanschap van de bevolking van Nederlandsch-Indië.

Ten einde eenig denkbeeld te geven van het aantal onwettige geboorten, moge worden vermeld, dat van de 3931 in 1925 geboren kinderen slechts 955 in echt zijn verwekt. Van de 2976 in dat jaar geboren buitenechtelijke kinderen waren er 1657 gesproten uit Nederlandsch-Indische of Britsch-Indische vrouwen, die niet volgens de wet waren gehuwd, doch volgens hare zeden en gewoonten als gehuwd leefden. Het aantal erkenningen bedroeg in 1925 1065, het aantal wettigingen door opvolgend huwelijk der ouders 441.

Onder de ongeveer 58.000 inboorlingen (creolen) van Suriname waren bijna 18.000 „heimatlosen", dat is ongeveer 30 pct. of wel 15 pct. der geheele bevolking, met uitzondering van de Boschnegers en Indianen. Bovendien zijn er ongeveer 32.500 Britsch-Indiërs en 22.000 Nederlandsch-Indiërs in Suriname gevestigd.

Curacao. In Curaçao is de toestand staatsrechtelijk gelijk aan dien in Suriname; de overgangswetgeving werd daar vastgesteld bij Koninklijk besluit van 4 September 1868 n°. 18 (*Publicatieblad* no. 16), terwijl hare inwerkingtreding eveneens bij art. 2 op 1 Mei 1869 werd bepaald. Echter heeft daar weinig immigratie plaats gevonden, zoodat het grootste contingent der „heimatlosen" gevormd wordt door de kinderen, geboren uit aldaar gevestigde ouders, die door dezen niet zijn erkend. Het aantal „heimatlosen" is zelfs niet bij benadering aan te geven. Om ook hier eenig denkbeeld van het aantal buiten echt geboren kinderen te geven, diene, dat in 1924 tegenover 759 geboorten in echt ston-

den 522 geboorten buiten echt, terwijl slechts 114 wettigingen door opvolgend huwelijk der ouders plaats vonden.

Het is inderdaad verbijsterend. Terecht zeggen de Ministers, dat het zoowel in het belang van de betrokken personen, als in dat van de maatschappelijke orde noodig is, dat in de aangeduide leemte wordt voorzien. Wij zouden met Mr. de Gaay Fortman [1]) willen zeggen „onbillijkheid, zoo hier al niet kan gesproken worden van eenen misstand die nu al bijna een halve eeuw bestaat" en waarop ondergeteekende bijna 7 jaar geleden de aandacht heeft gevestigd. Het overleg tusschen de Pleinen in den Haag en Paramaribo heeft wel lang geduurd!

De Nieuwe Rotterdamsche Courant [2]) hoopt, dat de Kamers het wetsvoorstel spoedig in het Staatsblad helpen brengen, en spreekt den wensch uit van een verbetering der redactie, terugwerkende kracht tot den dag, waarop de Wet van Februari 1910 in werking trad en herziening van de wetgeving op het Nederlanderschap, het onderdaanschap en het ingezetenschap in haar geheel, met welke verlangens de Commissie van Rapporteurs eveneens rekening heeft gehouden.

Wanneer deze Wet zal zijn aangenomen, zullen duizenden Surinamers, die thans zonder nationaliteit in hun geboorteland leven, geen Nederlanders worden, maar Nederlandsche onderdanen. Hiertegen is geen bezwaar, al is het een surrogaat voor het Nederlanderschap. Ook de Engelsche regeering kent deze regeling, voor zoover zij den staat van „English" en „British" kent. In de koloniën kent men de „British subjects": de Australians, Canadians, South-Africans [3]), Barbadians, Demerarians, enz.

Indien de wet ongewijzigd wordt aangenomen, zal art 1 van de wet van 10 Februari aldus luiden voor Suriname en Curaçao:

---

[1]) Zie noot 1.
[2]) 19 Februari 1927, avondblad D.
[3]) Inmiddels heeft. Dr. Malan op 16 Mei een wetsontwerp ingediend over de vaststelling van een Zuidafrikaansche nationaliteit en het Staatsburgerschap, welke bereids in tweede lezing is aangenomen.

„Ook wanneer zij geen Nederlanders zijn volgens de wet op het „Nederlanderschap en het ingezetenschap zijn Nederlandsche „onderdanen:

„1ste: zij die in Suriname (Curaçao) zijn geboren uit ouders al- „daar gevestigd, of is de vader niet bekend, uit eene aldaar ge- „vestigde moeder;

„2de: de in Suriname (Curaçao) geborenen, wier ouders bekend „zijn;

„3de: de echtgenoote of niet hertrouwde weduwe van een on- „derdaan als bedoeld onder 1 of 2;

„4de: de buiten Suriname (Curaçao) geboren ongehuwde kin- „deren van een onderdaan als bedoeld in dit artikel, zoo lang die „nog geen achttien jaar oud zijn;

„5de: de buiten Suriname (Curaçao) uit ouders, die onderdanen „zijn volgens dit artikel, geboren kinderen, wanneer zij na hun hu- „welijk of na het bereiken van hun achttiende jaar in het Ko- „ninkrijk gevestigd zijn of zich aldaar vestigen, benevens hun- „ne vrouw en hun ongehuwde kinderen, die nog geen achttien jaar „oud zijn, indien zij zich mede in het Koninkrijk vestigen."

In een nota naar aanleiding van het verslag der Tweede Kamer zegt de Minister dat de regeering gaarne zal overwegen, of het niet gewenscht is, de wetgeving op het Nederlanderschap, het onderdaanschap en het ingezetenschap in haar geheel te herzien. De vraag, of er aanleiding bestaat om aan de in het onderwerp vervatte regeling terugwerkende kracht te verleenen tot aan het tijdstip, waarop de wet van 1910 in werking is getreden, moet naar het oordeel van de regeering — aldus de Minister — ontkennend worden beantwoord.

Inmiddels is de wet op 10 Mei zonder verdere bespreking door de 2de Kamer en op 9 Juni door de 1ste Kamer aangenomen.

De vraag mag echter gedaan worden, of geen maatregel overwogen wordt om een voorziening te treffen voor diegenen, die geboren zijn tusschen 1869 en 1927 en die op de hierboven vermelde gronden *geen* nationaliteit bezitten. Kan de overheid deze groote groep menschen eenvoudig als „heimatlosen" in haar gebiedsdeel laten voortleven? Het lijkt mij onbestaanbaar.

EMIGRATIE NAAR SURINAME
(Antwoord aan den heer W. R. Menkman)

DOOR

DR. TH. LENS

In het A. Handelsblad van 24 en 25 Febr. ll. begon ik mijn opstel aldus:

"Al zijn er fouten gemaakt in de oeconomische en staatkundige leiding van Suriname, die er toe bijgedragen hebben de inzinking na den Slaventijd te bevorderen, de diepere oorzaak waarom alle maatregelen faalden zijn toe te schrijven aan de slechte hygiëne".

Dat Mr. J. H. van Laer op de oeconomische en staatkundige fouten den nadruk heeft gelegd vind ik van den jurist heel begrijpelijk; dat ik in de schaarschte van valide en daardoor veel te dure werkkrachten de eigenlijke oorzaak van verval zie, zal hij van den medicus begrijpelijk vinden [1]).

Ik schijn mijn stelling niet duidelijk te hebben verdedigd. Mijn opstel heb ik kort gemaakt, een lang dagbladartikel wordt gewoonlijk slecht gelezen en aan het slot ervan heb ik mij de dichterlijke vrijheid veroorloofd, het er in een *droombeeld*, wat dik op te leggen; om der propaganda wille. Bij het publiek dat het Alg. Handelsblad leest, meende ik te kunnen vertrouwen op het Fransche spreekwoord "Bon entendeur demi mot suffit".

De lezers van de W. I. Gids zullen mij ten goede willen houden dat ik hier uitvoerig terugkom op mijn betoog

---

[1]) In zijn Sociaal hygiënische beschouwingen over Suriname zegt ook Dr. F. H. J. Lampe. "Noodig is een gezond geslacht, niet verzwakt door ziekten, niet tot ontijdige rust gedoemd op een leeftijd die nog volle arbeidsprestatie behoort te waarborgen.

teneinde aan den heer Menkman duidelijk te maken, wat de actueele medische opvatting over het koloniseeren van blanken in de tropen is.

Een stukje geschiedenis moet ik aanhalen teneinde te verklaren waarom er zooveel verouderde begrippen bij een groot deel van het niet medisch geschoolde publiek ingeworteld blijven. In 1885 wilde Bismarck van de Duitsche koloniën in Afrika een emigratiegebied voor Duitschers maken, die toen in groote getalen naar N. Amerika verhuisden en daardoor voor het Rijk verloren waren. Heftig werd dit plan in den Reichstag bestreden door Virchow, den grooten patholoog-anatoom en ethnoloog. Door zijn gezag werden de plannen van Bismarck, gelukkig toenmaals voor de kolonisten, verhinderd.

Virchow beriep zich op de geschiedenis van de vele mislukte kolonisaties en schreef deze toe aan klimaat en bodemgesteldheid. Hij steunde zijn betoog met een beroep op Darwin's theorie van aanpassing en erfelijkheid.

Langen tijd beheerschte een celebriteit als Virchow het medische denken en daarmee de algemeene opinie. Zelf was ik destijds ook onder de bekoring van zijn betoog.

Evenwel "les idées marchent". We hebben thans leeren inzien dat klimaat en bodemgesteldheid niet direct doch secundair een land ongezond maken en de theorie van Darwin bekijken we thans ook met andere oogen dan toenmaals.

Aan het einde der vorige en in het begin dezer eeuw leerden ons mannen als Manson, Ross, Koch, Grassi e. a. hoe de sinds 1880 door Laveran ontdekt Malariaparasiet zich verspreidt; Losse, hoe de embryonen van de mijnwormziekte in het bloed geraken en was het ook voornamelijk aan Manson te danken dat we de verspreiding der filariaziekte kennen. De laatste 10 jaren brachten ons ook inzicht in de verspreiding van de zoo gevaarlijke bilharziaziekte en was het vooral onze Dr. Lampe die daaraan meewerkte.

Over gele koorts of andere tropenziekten spreek ik hier

niet omdat de genoemde, de grootste plaag voor Suriname zijn.

Beschouwt men de ziekte- en sterftestatistieken zooals Dr. Lampe die in het laatste Decembernummer van dit Tijdschrift publiceerde, dan behoeft het niet veel verklaring waarom Suriname zoo ongezond is en tot nu toe onbevolkt bleef.

In alle vochtige tropenlanden uit zich het leven op aarde in zijn meest weelderigen vorm. Plant en dier leggen beslag op elk plekje grond of water. De levende natuur heeft zich nu eenmaal zoo ontwikkeld dat de levende individuen ten koste van elkander leven. Elk beest heeft zijn vijanden, elk dier of elke plant zijn parasieten.

In vochtige tropenlanden tieren niet alleen de zichtbare flora en fauna weelderig doch ook de voor onze betrekkelijke begrippen heel kleine flora en fauna, die we slechts met het microscoop kunnen waarnemen.

Voor den mensch is de malariaparasiet een van de lastigste en gevaarlijkste. Toen men nog niet wist aan welke oorzaak de malaria toe te schrijven was, theoretiseerde men over dampen die bij graafwerk uit den grond of uit moerassen opstegen en men sprak van miasmatische ziekten. Malariavrij waren de droge streken waar deze dampen niet voorkwamen. Thans weten we dat malaria een parasitaire ziekte is die van den eenen mensch op den anderen wordt overgebracht door muggen. Om duidelijk te zijn wil ik verder nog uitleggen dat voor malaria noodig zijn:

1°. Bepaalde muggensoorten die malaria overbrengen.

2°. Malarialijders die de parasieten herbergen.

Dezelfde voorwaarden zijn noodig voor de filariaziekte en de gele koorts.

Zeker heeft de heer Menkman wel gehoord van bacteriën dragers bij ziekten als typhus en diphteritis.

Het zijn herstelde patienten wier organismen door het vormen van verweerstoffen de bacteriën en hun giften, voor zich zelf onschadelijk gemaakt hebben, doch die een bron van besmetting voor anderen blijven. Ook bij de malaria hebben we een dergelijken toestand. Boschnegers en

Indianen hebben allen malaria doorgemaakt. De groote sterfte aan deze ziekte treft de kinderen. De overlevenden blijven meest dragers der besmetting (parasitendragers). Door selectie en erfelijkheid hebben deze rassen een groote tolerantie voor malaria gekregen.

De embryonen der mijnwormziekte dringen door de huid, voornamelijk van de voetzool in het organisme. Waar de menschen op bloote voeten loopen en waar, door defaecatie op open terreinen de eitjes dezer ziekte in een besmette streek bij milliarden verbreid worden, heerscht deze ziekte endemisch en sloopt de gezondheid en werkkracht van een geheele bevolking. De bilharzia zendt ook haar embryonen door de huid in den mensch. Deze besmetten water waarin een bepaalde slakkensoort voorkomt, welk water dan voor het baden gevaarlijk is. Een ziekte die de vroegere slaven en later de Br. Indische koelies veel teisterde, de Yaws, is door de Salvarsanbehandeling, die Dr. E. Koch het eerst voor deze ziekte toepaste, uit Suriname verdwenen.

De genoemde ziekten zijn de oorzaken waarom het sterftecijfer het geboortecijfer in Suriname overtrof en waarom men in het begin der 19e eeuw, toen de invoer van slaven schaars begon te worden (nog niet geheel was opgehouden) bevreesd was, dat de negers zouden uitsterven. Het zal de Surinaamsche planters, den toenamligen gouverneur en minister van koloniën wel koud gelaten hebben dat de negers zich op de Bermuda's of op andere W.-Indische eilanden sterk vermeerderden, toen zij in 1841 de voorbereidingen troffen voor de kolonisatieproef van 1845 [1]).

In het "desastreuse resultaat" hiervan vind ik de lichtpunten die mij het recht geven deze proef als bewijs aan te voeren, dat een nieuwe emigratie van Europeanen slagen zal.

[1]) Over de vitaliteit der "teeming millions" van Javanen en Hindoes ben ik het met den heer M. roerend eens. In het Handelsbl. v. 25 Febr. zeg ik immers, "ongetwijfeld zal zulk een kolonisatie (van Javanen) slagen, mits de gezondheidsdienst in Suriname op Amerikaansche leest geschoeid worde. De Javanen zullen er zich vermenigvuldigen als de ratten en in minder dan een menschenleeftijd zal het oude „El Dorado", in een Java van de nieuwe wereld veranderd zijn.

De geschiedenis dezer proef is door J. J. Leys uit officieele bescheiden nagegaan waarvan ik het volgende ontleen:

Als bekend onderstel ik hoe de 50 boerengezinnen samen 384 hoofden tellende, onder leiding van drie dorpspredikanten naar de plantage "Voorzorg" werden gebracht, waar zij in een groot moeras in slechte woningen terecht kwamen. Ze zagen daar binnen weinige maanden, door malaria of typhus? bezocht, 189 der hunnen ten grave dalen. Ds. Bettink die op de slechte voorbereiding had gewezen, had ontslag gevraagd nog voor de aankomst der kolonisten. (Hij was met de landbouwers v. d. Bovenkamp, de Vries en Rijsdijk voor het nemen van maatregelen van voorbereiding vooruitgereisd). Ds. Copijn stierf op het veld van eer, aan Ds. van den Brandhof bleef de leiding.

Het overschot der kolonisten werd naar den tegenoverliggenden hoogeren oever der Saramacea, naar den op een schulprits gelegen militairen post "Groningen" overgebracht. Daar van den onvruchtbaren grond geen bouw- of weiland te maken was, werden de kolonisten in dienst van het gouvernement genomen en hun opgedragen het oerwoud te ontginnen. Bosschen werden geveld en gedeeltelijk in bouw- en weiland veranderd en een park met breede wegen aangelegd. Toen werd het den kolonisten duidelijk dat de arbeid in de open lucht onder de stralen der tropenzon, een heilzamen invloed op hun gezondheid had en zij hunne krachten herwonnen (slechts 11 kolonisten waren geheel gezond gebleven bij de geheerscht hebbende epidemie).

Na eenige jaren deed zich echter de moeilijkheid van afzet hunner waren voor, door den grooten afstand van Paramaribo .

De kolonisten klaagden verder over de schraalheid van den grond en over de eigenzinnige bestuursdaden van den leider Ds. van den Brandhof.

In 1848 stellen 30 kolonisten, allen hoofden van gezinnen, een rekest op aan den minister, waarin zij de bovengenoemde klachten uiten, doch waarin zij ook zeggen:

"al wat gunstigs aangaande de kolonisatie kan en mag worden gezegd, bestaat hierin, dat de kolonisten over het geheel een bloeiende gezondheid genieten, dat zij bij goed voedsel met behoud hunner gezondheid voortdurend veldarbeid kunnen verrichten en men dus in zooverre de kolonisatie als gelukt kan beschouwen".

Zij eindigden het rekest met verzoek om beteren grond.

Hoewel Ds. van den Brandhof weigerde het rekest door te zenden kwam het toch in handen van den gouverneur die aan Mr. J. M. Lisman, destijds gouvernementssecretaris opdroeg een onderzoek in te stellen.

Deze deelt in zijn rapport mede: dat de gronden op "Groningen" mager en schraal zijn, de gronden op "Voorzorg" niet voldoende op loozing gebracht, dat er te weinig grasland is voor vee, dat men niet had gegeven wat men aanvankelijk had toegezegd, dat Groningen te ver van Paramaribo lag, dat er geen winkel of magazijn aanwezig was en dat het ambt van herder en leeraar niet vereenigbaar was met het ambt van bestuurder.

Ware het beheer goed geweest, dan twijfelt hij of de uitslag zoo ontmoedigend zou zijn geweest, want *het is reeds voldoende bewezen, dat Europeanen in dit klimaat veldarbeid kunnen uitoefenen.*"

Het voert te ver deze kolonisatie in onderdeelen te volgen. Ze is verloopen door ontevredenheid der landbouwers, die van de zijde van ons bestuur, waarbij de inzichten van elkander opvolgende ministers en gouverneurs steeds wisselen, geen noemenswaardigen steun ontvingen.

Van Ds. Bettink en zijn landbouwers was het goed gezien post Groningen aan de eenzame Saramacca als vestigingspost te kiezen "om hen te behoeden voor den omgang met de door lepra en allerlei ondeugden besmette bevolking", zooals Ds. Bettink schreef.

De boerenfamilies die zich later in de buurt van Paramaribo vestigden en te Groningen een zekere immuniteit tegen malaria verworven hadden kwamen hier in een door mijnwormen en filaria besmette streek. Dat zij zich ondanks deze ziekten tot heden hebben kunnen handhaven,

vermeerderen en zekeren welstand verwerven, bewijst dat blanken bij voorkoming van besmetting met de genoemde bloedverarmende tropenziekten, in Suriname zeer goed veldarbeid kunnen verrichten.

Na een driejarig verblijf in Suriname woonde ik van 1 Nov. 1894 tot Nov. 1909 op Curaçao. Toen ik voet aan wal zette was het land nog niet verindustried en voerde de kolonist-handelsman er nog den boventoon. Levendig herinner ik mij nog mijn blijde verrassing door de tegenstelling met Suriname, waar ik hier te midden van een gezonde en levenslustige bevolking was aangekomen. Ruim 1600 raszuivere afstammelingen van kooplieden, magistraatspersonen en militairen uit vorige geslachten leefden daar. Groote gezinnen met overheerschend blond type, meest lange mannen, mooie vrouwen, groote gezinnen en veel hoog bejaarden. Ook vond ik daar een Israëlitische kolonie van Spaansche afkomst van ruim 600 zielen sterk. Ook deze waren physiek en materieel in goeden doen en van oude afstamming op het eiland. In tegenstelling met de stadsnegers in Paramaribo waren deze hier groot en sterk, de kustmatrozen en kaaiwerkers ware athleten. Huisdieren als paarden, ezels, honden en geiten gezond en glanzend van vel, waar in Suriname mij de slechte voedingstoestand der dieren en de zwakte der paarden was opgevallen. Ook al als gevolg van de parasitaire ziekten der vochtige tropen.

Dan de hospitalen! Ik was de zalen te Paramaribo gewend, gevuld met de bloedelooze lijders aan mijnwormziekte, malaria , beenzweren, yaws en andere tropenziekten terwijl ik op Curaçao in het St. Elisabeth's gasthuis, dat de zieke bevolking der Benedenwindsche eilanden opnam, slechts de cosmopolitische ziekten aantrof waaraan elke bevolking lijdt. Een enkel leverabsces, malaria of dysenteriegeval uit Venezuela.

Het rotsachtige, 550 K.M. groote eiland was met ruim 30.000 zielen overbevolkt. De veel te kleine oppervlakte tusschen de bergen die voor het bouwen van het voedingsgewas (Sorghum) beschikbaar is, levert door de geregelde misoogsten niets op.

Veeteelt en enkele landbouwproducten aan droge klimaten eigen, leveren uitvoerproducten. Daar de bevolking van de steenen op het eiland niet kan leven en het geboortecijfer het sterftecijfer overtreft hield zij zich door emigratie in evenwicht. Het zal den heer Menkman bekend zijn hoe het papiamentsch in de kustplaatsen van Venezuela inheemsch is, dank zij den Curaçaoschen arbeider-emigrant. Ook zal hij weten hoe de Curaçaosche jongelui van Europeesch of Semitisch ras emigreerden om werk te zoeken in de omringende republieken of in de V. Staten.

Ook de handelsbalans typeerde de overbevolking, deze was in 1913, het jaar voor den oorlog dus:

Ingevoerde goederen	*f* 3.916.303
Uitgevoerde goederen	" 1.627.444
Nadeelig saldo	" 2.288.859

De ingevoerde goederen waren voornamelijk levensmiddelen, verbruiksartikelen en steenkolen, de uitgevoerde aloëhars *f* 3000, dividivi *f* 27.000, oranje schillen *f* 14.000, dierenhuiden *f* 69.500, stroohoeden *f* 625.000, phosphaat *f* 50.000, steenkolen *f* 714.000 (in afgeronde 1000-tallen).

Van de subsidie van het moederland werd ongeveer *f* 100.000 voor het hoofdeiland gebruikt. Er bleef dus een deficit van ruim *f* 2.000.000 dat moest worden geaequivaleerd door de renten van het stamkapitaal der bewoners, uit de winst op den doorvoerhandel en door het vreemdelingenverkeer.

De industrieën van de Bataafsche petroleumraffinaderij en van de phosphaatontginning op "St. Barbara", die zoo fabelachtig snel zijn opgekomen en werkverruiming op groote schaal brachten, hebben die handelsbalans veranderd en het beeld van de overbevolking getroubleerd. Het rotsachtige eiland zou naar mijn opvatting alleen door landbouw, het vierde gedeelte zijner bewoners niet kunnen voeden en hongersnooden door misoogst zouden er veelvuldig zijn. Had de heer Menkman meer contact gehad met de oude Curaçaosche families

dan zou hij allicht gehoord hebben welke wanhopige pogingen door sommige plantagebezitters in het werk gesteld werden om zich na het vallen der zoutprijzen in het einde der vorige eeuw op de been te houden. Ik herinner mij een drietal dezer heeren die buiten wonend, den geheelen dag in het veld waren, niet alleen om hun negers aan te moedigen doch ook mede te helpen. Veldarbeid werd verder verricht door blanke afstammelingen uit den onderofficierstand, die op kleine door een molen geirrigeerde grondjes, tuinbouwproducten teelden, zwaar werk in hun pakhuizen verrichtten afstammelingen van Hollanders in de warme binnenstad en wat er door militairen na hun diensturen aan handwerk of sport verricht werd toonde mij dat de warmte alleen, den Europeaan in de tropen niet schaadt. De physieke arbeid aan mijn drukke grootendeels chirurgische praktijk verbonden, die mij van den morgen tot den avond in beslag nam, verhinderde mij niet mijn praktijk 's namiddags te paard af te doen (niet op telgangers) en de physieke arbeid door den directeur van een op Curaçao wel bekend dierenpark verricht, die door het verloop der landarbeiders naar de industrie geen werkvolk krijgen kan, zal de heer Menkman kennen.

De prestaties der Hollandsche werklieden bij de Bataafsche moge een korte krachtproef geweest zijn, er zijn toch ook vele blanke werklieden die al jaren lang daar in dienst zijn. Wie een beetje biologisch denkt zal inzien, dat waar deze menschen eenige jaren zwaar physiek kunnen werken temidden eener blanke bevolking die bijna twee eeuwen koloniseert en daarbij gezond en levenslustig blijft, door dit werken geen schade zullen lijden, noch voor henzelven noch voor hun nageslacht.

Wat het met ons vraagstuk te maken heeft dat Curaçao vroeger, in den tijd vóór den vierden Engelschen zeeoorlog, een slavendepot was, snap ik niet. Dat de heer Menkman denkt dat er op Curaçao nooit intensen landbouw gedreven is, pleit niet voor zijn opmerkingsgave of voor zijn belangstelling in de geschiedenis van het land waar hij zoolang vertoefde.

Hij zou anders de kolossale monumenten van slavenarbeid herkend hebben in de plantageverblijven met de voor de tegenwoordige landbouwtoestanden onbegrijpelijk groote voorraadscharen voor maïs en maïsstokken, in de ruïnes van reusachtige oude stuwdammen, in de kilometerlange scheidsmuren uit opeengestapelde uit de rotsen gehouwen steenen en in den grootschen aanleg der zoutpannen aan elke baai van de Zuidkust van het eiland. Hij zou ook weten dat er vroeger zoo iets geweest is van een cochenille- en aloëcultuur en van den levendigen handel in oranjeschillen èn divi-divi. Maar nu — De klap op den vuurpijl!

Op blz. 80 van het Juninummer van de West-Indische Gids van 1927 in zijn artikel "Dokteren over de West" schrijft de heer W. R. Menkman: "Een krachtproef als die der Hollandsche klinkers, fitters etc. op het droge, rotsachtige en niet beboschte Curaçao heeft natuurlijk weinig waarde als voorbeeld voor de eventueele bevolking door Hollandsche emigranten van het vochtige, grootendeels met oerwoud bedekte Suriname."

Heb ik mij in mijn artikelen dan zoo slecht uitgedrukt, dat de heer Menkman niet begrijpen kan dat het hierom juist gaat?

Op Curaçao zijn geen anophelesmuggen [1]) en geen parasietendragende boschnegers en is daarom gezond.

Suriname is ongezond, doch niet omdat de schaal van den hygrometer een hoog watergehalte aangeeft, maar omdat er in de vochtige tropen parasieten zijn, die in het bloed van Indianen en boschnegers levend door bepaalde muggen die daar ook zijn, worden overgebracht.

De heer Menkman doet me denken aan het patientje dat de schuld van haar ziekte aan den thermometer gaf, omdat die de koorts aanwees.

Misschien gaat hem nu een licht op over mijn tegenstellingen van Mexico en het Amazonegebied, Abessynië en het Congogebied.

---

[1]) De militaire apotheker Buys determineerde op Curaçao 16 stegomyiasoorten. Anopheler komt er niet voor.

Het verwondert mij dat de heer Menkman het licht niet ziet dàt het succes van Goethals tegenover het fiasco van de Lesseps verspreidt, over zijn kritiek op cijfers die hij zelf niet blijkt te kennen.

Ik heb er in het werk van Goethals zelf "The Panama-canal" het hoofdstuk "the working force" nog eens op nagelezen en vind daarin niets wat de verdachtmaking van mijn cijfers over ziekte of verloop van volk rechtvaardigt. In het begin had Goethals moeite met de werving wegens den slechten naam die de Fransche onderneming nagelaten had en liepen in 1905 de arbeiders weg wegens de slechte behuizing waarin onmiddelijk verandering gebracht werd. Het bleek toen hoe spoedig een goede hygiënische toestand en goede betalingscondities algemeen bekend werden. Van 1904—1908 steeg het aantal immigranten tot 33.170 en konden in 1909 alle werfdepots gesloten worden omdat de menschen zelf naar den Isthmus kwamen. In 1913 was het arbeidersleger het grootst ± 45.000, waarna het afdanken begon. Jamaicanegers werkten er in het geheel 47, de meeste waren uit Barbados en van de Fransche eilanden. De ongeschoolde Europeanen waren meest Spanjaarden. Deze ontvingen het dubbele loon van de negers. In de eerste jaren was de verhouding van het gepresteerde werk als 3 : 1, later werd dit door den wedijver bij de negers opgewekt en den tropen invloed die een Europeaan bij zulk zwaar, eentonig dagelijksch werk natuurlijk ondergaat, als 1 : 1. Van ziekte of verloop van volk onder deze Europeesche werklieden is nergens sprake.

Dat deze werkkrachten Spanjaarden waren is geen factor die gewicht in de schaal legt. De studeerkamertheorie van Virchow dat blonde rassen slechter koloniseeren is door tropenartsen verlaten. We zijn geen ijsbeeren al leven we iets Noordelijker in Europa. Ook de neger past zich aan in het Noorden.

Dr. Gorgas zelf, die een voorstander van kolonisatie van blanken is, schrijft in "The journal of the american medical association" 30th of march 1912 "We hope that our success at Panama will induce other tropical countries to try the same measures; and that thereby gradually all

the tropics will be redeemed and make a suitable habitation for the white man".

Op zulk een rotsvast standpunt heb ik mij nog niet gesteld nl. dat alle tropenlanden eens de vaste woonplaats zullen worden voor het blanke ras. Er bestaat nog zoo iets als een warmteregulatie van het organisme, die in vochtige, windstille en zeer warme tropenlanden in de war raakt.

Had de heer Menkman in zijn stukje informatie gevraagd over zonnesteek en over de afkoeling van ons organisme enz. dan had ik dit vragen van een ontwikkelden leek gevonden en had ik hem voor Suriname daarover gerust kunnen stellen wegens de temperatuur, de N.O. passaat, de kolonisatie van 1845, de blanke kolonie op Curaçao en had dit op minder scherpen toon behoeven te doen. In mijn opstel in het Handelsblad heb ik volk en regeering wakker willen schudden om de aandacht te vestigen op het zoo weinig bewoonde Suriname, vóór het bevolkt zal worden door Javanen met hun hadjis, vrouwen (met een uitroepteeken van den heer Menkman) en oostersche mentaliteit.

De heer Menkman, die weer blijk geeft geen "bon entendeur" te zijn dwingt me weer uitvoerig te worden. De geschiedenis leert dat Javanen fatalistische en lichtgeloovige Mohammedanen zijn, die zich door hun hadjis gemakkelijk laten leiden en tot daden van oproer aanzetten. Zij denken geheel anders over huwelijksverhoudingen dan wij, verstooten licht hun vrouwen wanneer zij hun zinnen op een andere gezet hebben of nemen er eentje bij, wanneer ze het betalen kunnen. De vrouwen zelf zijn weinig doordrongen van het begrip van huwelijkstrouw en zijn haarden van venerische besmetting. Over de venerische ziekten onder de Ned. Ind. immigranten raad ik den heer M. Dr. Lampe eens na te lezen.

En nu nog een woordje over de Afrikaansche mentaliteit bij de negers, als slaven uit verschillende deelen van Afrika geimporteerd. De zweep van den slavenhouder en de bijbel van den missionaris hebben daaraan een einde gemaakt. De weggeloopen boschnegers echter en de Haï-

tiaansche negers die door de Fransche revolutie zijn geëmancipeerd, hebben wel degelijk Afrikaansche gewoonten, dansen en afgoderij bewaard.

Zelfs de goedaardige Curaçaosche negers, reeds zoo langen tijd door de R. C. missie opgevoed, vergrijpen zich door opruiïng tegen het gezag. De los van het moederland-beweging zou bij een blanke stamverwante bevolking van Suriname geen ramp zijn, gezien de verhouding van Engeland tot zijn Dominions.

Dat ik de tegenwoordige bevolking niet geschikt zou achten om, onder betere voorwaarden levende dan thans zich te vermenigvuldigen en tot welvaart te geraken noem ik weer een verdraaiïng van mijn schrijven door den heer Menkman en het geeft blijkt dat hij ook van het naturellenvraagstuk niet op de hoogte is.

In het naturellenvraagstuk onderscheidt men drie richtingen:

nl. die van Regressie, Assimilatie en Segregatie.

Regressie willen de oude boeren. Zij willen den kaffers geen gelijke rechten in staat en kerk geven, gelooven zelfs dat de witmenschen een andere plaats in den hemel krijgen (dit laatste weer "cum grano salis" opvatten s.v.p.)

Assimilatie wil den toestand van absolute gelijkheid zooals die in Suriname bestaat en die door Mr. Eekhout zoo striemend gegeeseld is (de lijkengifdrinkende boschneger wordt gelijk berecht als de intellectueele magistraat).

Segregatie wil den scheidsmuur waarvan ik sprak doch geen waterdicht schot. De segregatie wil de naturellen aanmoedigen op hun land te blijven, hygiëne en landbouw bevorderen en verbeteren zoodat het land in staat blijft hen te voeden, hen door onderwijs in staat stellen zich door bekwaamheid op te werken en wil voor de industrie den werkgevers minimum loonen voorschrijven om dumping te voorkomen, door den veel lageren levensstandaard der naturellen. Dit is de richting van Hertzog.

Om der hygiëne wille heb ik deze laatste richting aanbevolen, hetgeen blijkt uit den zin: "Het zal echter niet gemakkelijk zijn overal de creolenbevolking uit den weg

te gaan. Middelerwijl zou echter voortgang gemaakt worden met het assaineeren van Paramaribo en de districten en zullen Europeanen en creolen zich ten slotte ontmoeten".

Over Cuba wil ik den heer Menkman nog even inlichten dat $^2/_3$ der bevolking blanken zijn:

Er wonen: 609 000 negers en mulatten
200 000 Spanjaarden in onzen tijd geïmmigreerd,
20 000 andere blanke immigranten
1.200 000 Spaansche creolen zonder negerbloed, de eigenlijke Cubanen. Deze waren het die in 1898 met behulp der V. S. het Spaansche wanbestuur hebben afgeschud.

De hoofdstad Havanna is een stad van 400.000 inwoners, bekend om haar rijkdom, haar boulevards, groote gebouwen, luxe-hôtels, schouwburgen, trams, spoorwegen. Blanken beoefenen op Cuba sinds eeuwen akkerbouw. Meent de heer Menkman werkelijk dat blanken op Cuba geen zwaren physieken arbeid verrichten? Weet de heer Menkman ook niet dat het Departement van Landbouw te Washington „farming" van blanken in de Zuidelijke Staten aanmoedigt en land en landbouwwerktuigen op gemakkelijke condities verkrijgbaar stelt en voorlichting verstrekt? Kent hij geen bloeiende landbouwkolonies van blanken in tropisch Brazilië? Weet hij niet dat in Pernambuco de suikerindustrie voorzien wordt van haar riet, door afstammelingen van blanke kolonisten terwijl in Bahia de cacaocultuur geheel door deze gedreven wordt.

Ik behoef den heer Menkman verder niet in details te volgen.

Ik ben hem dankbaar voor zijn critiek waardoor ik in de gelegenheid was ouderwetsche opvattingen in duidelijke woorden op te helderen. Zijn bestrijding was koren op den molen van de voorstanders van Nederlandsche emigratie naar Suriname. In groote lijn heb ik de hygiënische basis aangegeven waarop coöperatieve Europeesche emigratie moet worden opgebouwd. De techniek van de vestiging, de keus der gronden, de te verbouwen produc-

ten enz. kan men overlaten aan het advies van mannen als Tj. Pyttersen te 's-Gravenhage of L. de Waal te Dordrecht. De zorg voor de hygiëne aan Dr. Lampe.

Ik wilde met mijn schrijven regeering en volk waarschuwen om niet door immigratie van Javanen een nog onbewoond land een prooi te maken van kapitalistische uitbuiting en daarmee aan ons volk zijn emigratiegebied te ontrooven. Dat ik den creoolschen of anderen ondernemers in Suriname geen kwaad hart toedraag heb ik bewezen door den raad, slechts den invoer van zooveel Javanen toe te staan als noodig zijn tot instandhouding der gevestigde ondernemingen. Aan nieuwe ondernemingen behooren Javanen te worden geweigerd. Voor het geval dat een goed voorbereide proef met Nederlandsche immigranten mocht falen, wat ik niet gelooven kan, is het immers nog tijd om met Javanen te beginnen.

De maatregelen voor algemeene gezondmaking zijn in voorbereiding; met de kleine oppervlakten voor vestigingsplaatsen van Europeanen kan men tegelijk beginnen, zooals ik in het Handelsblad voorstelde.

De gedachte van emigratie naar Suriname begint onder ons volk te leven en te gisten. Er ontwikkelt zich een propaganda en de volksvertegenwoordigers zullen worden gevonden die met klem deze zaak zullen verdedigen.

De regeering is m. i. verantwoord een leening uit te geven die binnen afzienbaren tijd rendabel zal blijken en na langeren tijd kan worden afgelost.

HET ASSIENTO

DOOR

C. K. KESLER

Geruimen tijd was Curaçao het middelpunt van den slavenhandel der W. I. C. in de West en in het laatste gedeelte der 17e eeuw en het eerste der 18e was de Commissaris voor den Slavenhandel een der voornaamsten van de „bedienden" der Compagnie op het eiland. In bezoldiging en dus ook in rang volgde hij onmiddellijk op den Directeur. Hoog was die bezoldiging, naar onzen maatstaf altans, niet bepaald, want, behalve verschillende wisselvallige emolumenten, was het tractement van den Directeur in dien tijd ƒ 100.— per maand, dat van den Commissaris voor den Slavenhandel ƒ 50.— en dat van den Commissaris van den Train en de Militie, den militairen commandant, eveneens ƒ 50.— p. m. Voor den eersten commissaris kwam daarbij 2½ % van het provenu van ieder aangevoerd „cargaisoen" slaven, waardoor zijn inkomsten belangrijk hooger werden dan zijn officieel tractement. Dat deze, wat het bedrag ervan betreft, niet te versmaden waren, blijkt o.a. uit de omstandigheid, dat in geval van vacatures, de Directeur gaarne de functie van Commissaris voor den Slavenhandel op zich nam. Dit geschiedde o.a tijdens het bewind van Jan Doncker en van Willem Kerckrink in het laatst der 17e eeuw. En verder wordt het duidelijk, als men de opgaven nagaat van de bedragen, die als opbrengst van den verkoop van „cargaisoenen" naar Holland overgezonden werden. Bedragen van Ps. 100.000 tot Ps. 185.000 waren niet zeldzaam, al moet hierbij meteen vermeld worden, dat deze niet altijd de W. I. C. in patria ten goede kwamen. Herhaaldelijk toch kwam het voor, dat een schip met geldswaarde aan boord in

handen van kapers of zeeroovers viel en dus verloren was. Toch was de Compagnie op het monopolie voor den slavenhandel zeer gesteld en zoo lang mogelijk heeft zij getracht, in het bezit daarvan te blijven.

Curaçao was voor dien handel zeer gunstig gelegen, daar van daar uit de Spaansche koloniën op het vasteland van Zuid-Amerika gemakkelijk te bereiken waren. Dit maakte dan ook het eiland een begeerlijk bezit, waardoor de verschillende aanslagen erop, die in de 17e en 18e eeuw van Fransche en Engelsche zijde beraamd en gedeeltelijk uitgevoerd werden, een gereede verklaring vinden. Het eiland zelf was niet zoo buitengewoon aantrekkelijk, het waren de handelsmogelijkheden met de Spaansche koloniën, die het voor onze concurrenten begeerlijk maakten en onder deze niet het minst de slavenhandel. Dit laatste blijkt o.a. uit een brief van den Gouverneur van Jamaica aan Lord Arlington, in 1664, waarin hij zich beklaagt over de moeilijkheden, die de Engelsche handel van Spaansche zijde ondervond. Daarin vermeldt hij o.a. de negers, die de Spanjaarden van de Hollanders op Curaçao ontvingen, „on which cursed barren island they (d.z. de Hollanders) have now 1500 or 2000". In dien brief wordt tevens vermeld, dat „they are so plentifully and cheaply supplied with negroes by the Genoese, who have contracted to supply them with 24.500 negroes in seven years". Het contract met de Genueezen, waarvan hier sprake is, stond in verband met het z.g. assiento en het maakte de aanwezigheid van een bijzonderen commissaris voor den slavenhandel op Curaçao noodzakelijk, evenals een vertegenwoordiger van een Genueesche firma te Amsterdam.

Onder een assiento verstaat men in het algemeen een overeenkomst van de Spaansche regeering met de eene of andere handelscompagnie, waarbij zij deze veroorloofde, onder bepaalde beperkingen, op de Spaansche koloniën handel te drijven. En meer in het bijzonder wordt deze naam gegeven aan zulke contracten met betrekking tot den slavenhandel. Buiten dergelijke contracten kon zij het niet stellen, hoewel zij tot het sluiten ervan steeds met tegenzin overging. Onder de vele moeilijkheden, waarme-

de Spanje ten gevolge van het bezit van zijn uitgestrekt koloniaal gebied in Amerika te worstelen had, was wel de oplossing van het vraagstuk, hoe deze van voldoende werkkrachten te voorzien, een der voornaamste. Reeds zeer spoedig had zich deze moeilijkheid voorgedaan. De Indianen toch waren onwillig om voor de nieuwe overheerschers te werken en bleken bovendien ongeschikt voor den arbeid op plantages, op goudvelden en in zilvermijnen. En de Afrikaansche kusten, vanwaar werkkrachten verkregen zouden kunnen worden, waren in handen der Portugeezen, of waren althans gelegen in het gebied, dat dezen was toegewezen. Negerslaven konden daar wel gekocht worden, maar het transport naar Amerika gaf de grootste moeilijkheden. Dat diende hoofdzakelijk met Spaansche schepen te geschieden en die waren er niet voor beschikbaar. Steeds had Spanje te sukkelen met een tekort aan scheepsruimte, in weerwil van telkens beproefde maatregelen om hierin te voorzien. Nu eens werden Fransche, Engelsche of zelfs Hollandsche schepen gehuurd, dan weer werd getracht tot aanbouw van nieuwe schepen, met of zonder vreemde hulp, in Spanje zelf te komen. Maar steeds was er een tekort, zelfs voor den Amerikaanschen handel, zoodat onmogelijk schepen gebruikt konden worden voor het transport van negers uit Afrika naar Amerika. In den tijd van Karel V was deze moeilijkheid nog niet zoo groot, vooreerst, doordat het koloniale gebied, dat in exploitatie was, nog niet zulk een uitgestrektheid had, als later het geval was en bovendien, omdat hij vrijzinniger beginselen had, dan zijn opvolgers. In den tijd van Ferdinand en Isabella was de toegang tot Amerika alleen veroorloofd aan Spanjaarden, aanvankelijk zelfs alleen aan Castilianen. Karel V stelde de koloniën open ook voor zijne niet-Spaansche onderdanen, dus voor Hollanders, Vlamingen en Duitschers. Vooral Vlamingen waren voor den overzeeschen handel uitstekend te gebruiken, Antwerpen was de bloeiendste koopstad in het gebied van den Keizer. Tot het jaar 1552 had dan ook een Vlaming, La Bresa, het privilegie, jaarlijks 400 negers in de Amerikaansche koloniën in te voeren. Een dergelijk voorrecht

kreeg ook een Genueesch handelshuis, dat het tot 1580 behield. Door de staatkundige gebeurtenissen onder Filips II werden Vlamingen en Hollanders voor het transport van negerslaven weldra uitgeschakeld. Bovendien was de geheele regeling van den overzeeschen handel in handen van het Casa de la Contratación te Sevilla, dat er angstvallig tegen waakte, dat handelsbetrekkingen van welken aard ook tusschen de Spaansche koloniën en vreemde kooplieden ontstonden. Dit geheel te beletten was echter onmogelijk. In weerwil van alle verbodsbepalingen, in weerwil ook van den 80-jarigen oorlog bloeide door den ondernemingsgeest van Hollanders en Engelschen, door de omkoopbaarheid der Spaansche ambtenaren en door de ontoereikendheid der Spaansche scheepsmacht gedurende tientallen van jaren een levendige smokkelhandel in de West. Ook op het gebied van den slavenhandel wat dat het geval. In 1619 werden de eerste negerslaven op het vastland van Noord-Amerika te Jamestown aangevoerd en dit geschiedde door een Hollandsch schip.

Filips II voelde over het algemeen weinig belangstelling voor de zeemacht, zijn opvolgers Filips III en Filips IV hebben nu en dan pogingen doen aanwenden om den achterstand, die er sedert jaren in den bouw van schepen voor de oorlogs- en voor de handelsmarine was, eenigszins in te halen. Particulieren, die schepen van meer dan 200 ton lieten bouwen, kregen vrijstelling van een bepaalde belasting; er werden hospitalen voor zeelieden ingericht en dezen laatsten betere arbeidsvoorwaarden gewaarborgd. Tot het jaar 1635 viel ten gevolge van deze maatregelen een geringe verbetering ten opzichte van de Spaansche zeemacht te constateeren. Maar na het débacle van 1640, den opstand in Catalonië, de vrijwording van Portugal, welke gebeurtenissen den val van Olivarez ten gevolge hadden, werd het meer dan noodzakelijk, tot afdoende maatregelen, ook met betrekking tot de marine, over te gaan. Weder werd toen naar de Italiaansche handelsrepublieken om hulp uitgezien. Zoo kwam tusschen de jaren 1660 en '70 een contract tot stand tusschen de

Spaansche Kroon en de Genueesche bankiers Domingo Grillo en Ambrosio Lomelino, waarbij de laatsten zich verbonden, in Biscaye een bepaald aantal schepen, o.a. voor den overzeeschen handel te doen bouwen. Daartegenover kregen de Genueesche contractanten het recht, negers in de koloniën in te voeren, waarbij voor iederen ingevoerden neger een bepaald bedrag aan de Spaansche kroon verschuldigd werd. Van het totaal dier invoerrechten zou een bedrag van Ps. 300.000 door de regeering afgeschreven worden, als jaarlijksche betaling der kosten van den aanbouw der schepen. De Genueesche firma verbond zich tevens per jaar 500 negers aan de arsenalen en scheepstimmerwerven in Amerika te leveren, waarvan de eigenaars een zekere som als belasting aan de Kroon zouden verschuldigd worden. De opbrengst van deze belasting op den invoer van negers zou gebruikt worden voor de bekostiging van den aanbouw van schepen voor het Gouvernement in Amerika. Ten slotte verkregen Grillo & Lomelino het monopolie van den invoer van ijzerwaren en andere scheepsbehoeften in de koloniën.

Verschillende bepalingen van dit contract zijn, wegens eindelooze geschillen tusschen beide partijen, nooit uitgevoerd en voor verbetering van de Spaansche zeemacht heeft het weinig te beteekenen gehad. Dit bleek b.v in den Spaanschen Successie-oorlog, toen de vereenigde marine's van Spanje en Frankrijk niet in staat waren, de Spaansche kusten afdoende te beschermen, waardoor de Engelschen in de haven van Vigo de Zilvervloot konden verbranden, met de Hollanders verbonden, Gibraltar veroverden en invallen deden op de Balearen en Sardinië. Met betrekking tot den slavenhandel is het van meer belang geweest, vooral voor Curaçao. De zwarte koopwaar was o.a. te verkrijgen bij de Hollanders, die hun factorijen voor den negerhandel op de Westkust van Afrika hadden. Wij hadden daar o.a St. George d'Elmina in Guinea en San Paulo in Angola. Na het definitieve verlies van Brazilië in 1661 was het voornaamste afzetgebied voor den slavenhandel verloren gegaan en een nieuw geregeld débouché was dus zeer welkom, Dit moest uit den aard der

zaak in de West gezocht worden. Met Grillo & Lomelino sloot nu de W. I. C. een overeenkomst tot levering van een bepaald aantal slaven per jaar, waartoe een agentuur der firma op Curaçao gevestigd werd. Daaraan werden door bemiddeling van den Commissaris voor den Slavenhandel de aangevoerde negerslaven afgeleverd, terwijl voor de afrekening met de Compagnie te Amsterdam eveneens een vertegenwoordiger der firma werd aangesteld.

Zooals boven reeds vermeld werd, liep deze afrekening over belangrijke bedragen en hierdoor is het te verklaren, dat een der voornaamste firma's te Amsterdam uit dien tijd een vooraanstaande plaats in den slavenhandel inneemt. Dat was de firma Wed. Joan Coymans & Carel Voet. De Coymans waren, als zoovele Amsterdamsche koopmansfamiliën uit de Zuidelijke Nederlanden afkomstig en wel uit Antwerpen. Omstreeks 1580 had Balthasar Coymans zich te Amsterdam gevestigd en diens zoons Balthasar, Joan, Joseph en Jeronimo behoorden weldra tot de voornaamste Amsterdamsche kooplieden. Door aanhuwelijking had de familie vertakkingen in de voornaamste Amsterdamsche en Zeeuwsche koopmanskringen en nam vooral in den overzeeschen handel een eerste plaats in. Een broeder van den hierboven genoemden Balthasar Coymans, Thomas, was kassier op het schip van Frederik de Houtman en werd in 1599 in Atjeh vermoord. Zijn zoon Balthasar, de stichter der firma Balthasar Coymans & Broeders, die met zijn familie het beroemde huis op de Keizersgracht, dat hij had laten bouwen, bewoonde, was gehuwd met Maria Trip, zijn broeder met haar zuster Sophia, zijn zuster Elisabeth met Jean Deutz en zijn dochter Aletta met Geleyn Lampsins uit Vlissingen. Herhaaldelijk komen dan ook Coymans voor als leden der magistraat van Amsterdam en als Bewindhebbers der beide Compagniëen of als Directeuren der Societeit van Suriname. Na den dood van Jean Coymans in 1657, die zijn broeders overleefde, associeerde zijn weduwe zich tusschen 1662 en 1666 met haar schoonzoon Carel Voet, waarna de firma den naam droeg van Wed. Joan

Coymans & Carel Voet. Hoe belangrijk de positie was, die de Coymans in den Amsterdamschen handel innamen, blijkt wel uit de bedragen, die zij met de Wisselbank verrekenden. In 1645 bedroeg dit voor de firma Balthasar Coymans & Broeders *f* 4.140.000, het hoogste bedrag van alle firma's, die voor dat jaar in de boeken der bank voorkwamen, terwijl het in 1666 voor de firma Wed. Joan Coymans & Carel Voet zelfs *f* 7.025.000 bedroeg. Deze laatste firma trad nu in 1679 op, als vertegenwoordigster te Amsterdam voor de zaken van den slavenhandel, die, wat Spanje betreft, inmiddels reeds in andere handen dan die der Genueesche firma waren overgegaan.

Het assiento is trouwens herhaaldelijk van de eene firma aan de andere overgegaan. Tijdens den Spaanschen Successie-oorlog. kwam het, nadat het eenigen tijd, o.a. in 1696 in Portugal geweest was, in handen van Franschen, wat gereedelijk te verklaren is door de nauwe betrekkingen, die destijds tusschen Spanje en Frankrijk bestonden. Reeds in 1702 werd het door Filips V verleend aan de Compagnie française de la Guinée, die zich verbond, gedurende 10 jaar jaarlijks 4800 negers te leveren en die ter behartiging harer belangen te Parijs de Compagnie de l'assiento vestigde. Bij de onderhandelingen over den vrede echter was een der Engelsche voorwaarden, dat het assiento aan een Engelsche maatschappij zou worden overgedragen. Dit geschiedde dan ook reeds in 1711, welke overdracht bij den vrede van Utrecht in 1713 werd bevestigd. Sedert bleef het assiento in Engelsche handen, hoewel onophoudelijke verwikkelingen met de Spaansche regeering erover niet uitbleven.

De voorrechten, die de Engelsche Zuidzee Maatschappij de houdster van het assiento, verkregen had en waaronder, behalve de aanvoer van negerslaven ook de vergunning behoorde, eens per jaar een schip met 500 ton koopwaren, het z.g. permissie-schip, naar de Spaansche koloniën te zenden, bevorderden ten zeerste een uitgebreiden smokkelhandel. Vooreerst werd in Engeland gebruik gemaakt van het assiento, om ter sluiks nog andere waren, dan de gecontracteerde slaven in te voeren en verder rie-

pen de betrekkingen tusschen Engelsche en Spaansche kooplieden, die ontstaan waren, een uitgebreiden handel tusschen de koloniën der beide mogendheden onderling in het leven. Tegen de eerste misbruiken was, na protest van Spaansche zijde, de Britsche regeering bereid, op te treden, tegen de laatste, die volgens haar, geheel buiten de bepalingen van het assiento vielen, echter niet. Eindeloos waren de verwikkelingen, die daarvan het gevolg waren. De Spaansche guarda-costa's onderzochten Engelsche schepen en niet zelden gebeurde het, dat een piratenschip de allures aannam van een guarda-costa en van de gelegenheid gebruik maakte, om een Engelschen koopvaarder te vermeesteren. Dit alles gaf aanleiding, tot den oorlog van 1739, waardoor het assiento gedurende eenige jaren gesuspendeerd werd. In 1748 bij den vrede van Aken bleven verschillende geschilpunten met betrekking tot het assiento ongeregeld, waarna het twee jaar later door de Spaansche regeering tegen een schadevergoeding van £ 100.000 van de Zuidzee Compagniewerd afgekocht.

Dat deze laatste bereid was, het op te geven, zou allicht het vermoeden kunnen wekken, dat reeds in het begin van de 18e eeuw in Engeland zich een weerzin tegen den slavenhandel begon te openbaren, die doorwerkende, veroorzaakte, dat in het begin van de 19e eeuw het Britsche Rijk het voorbeeld tot abolitie gaf en daardoor ook de andere koloniale mogendheden ertoe noodzaakte. Van dien weerzin is echter in de geheele eeuw nog weinig te bemerken, integendeel. Eenige aanhalingen mogen dit aantoonen. Onder de regeering van Willem III werd een wet tot regeling van den slavenhandel uitgevaardigd en een der overwegingen hiervan was deze: „The trade is highly beneficial and advantageous to the Kingdom." In 1708 werd in een besluit van de Commons daaromtrent verklaard, „that the trade was important and ought to be free and open to all the Queen's subjects trading from Great-Britain". En nog in 1775 antwoordde de Earl of Dartmouth aan een deputatie uit de koloniën, die aandrong op het wegnemen van verschillende grieven, sprekende over den slavenhandel: „We cannot allow the colo-

nies to check or discourage in any degree a traffic so beneficial to the nation." Al die uitlatingen wijzen allerminst op neiging om den slavenhandel op te geven of te beperken.

Voor de koloniën der W. I. C. met uitzondering van Curaçao is het assiento niet voordeelig geweest. In het bijzonder in Suriname werd steeds geklaagd over te geringen aanvoer van slaven, daar een groot aantal ervan in de Spaansche koloniën verkocht werd. De W. I. C. had blijkbaar voorzien, dat zij niet altijd over voldoenden voorraad zou beschikken, om haar eigen koloniën naar eisch te voorzien. Want, ofschoon zij zich bij de oprichting van de Geoctroyeerde Societeit verbonden had, jaarlijks „zwarte slaven of negros te leveren, zooveel, als aldaar zouden gerequireerd worden," was het aantal niet vastgesteld en verklaarde de Compagnie „zich ten deze niet gebonden te achten." Herhaaldelijk zijn er dan ook voor rekening der Societeit schepen uitgezonden, om slaven van Guinea te halen.

Nieuwer-Amstel, Maart 1927.

VREEMDELINGEN IN HET WESTINDISCHE LEGER

DOOR

S. KALFF

De krijgsmacht in Westindië behoefde, zoo goed als die in Oostindië, gestadige aanvulling wegens de groote verliezen veroorzaakt door sterfte, desertie, expiratie van dienst, enz.; en voor de rekruteering van die suppletietroepen moest in het vaderland de werfofficier steeds de trom roeren.

Het contingent voor die troepen uit het vaderland zelf was slechts gering; de groote massa moest uit Duitschland komen, doch ook Zwitserland, Polen, Schotland en andere rijken leverden hun gedeelte. Voor Oostindië sloten de Staten herhaaldelijk overeenkomsten met Duitsche vorstjes om tegen een bepaalde som een geheel regiment, gekleed en bewapend, ter hunner beschikking te stellen, zooals het regiment Meuron en het Wurtembergsche regiment. Voor Westindië waren bewindhebbers der Comp. aangewezen op de gewone werving, het korps mariniers, de Schotsche brigade en andere vreemde troepen in dienst der Republiek. Ook in de kolonie zelve kon men rekenen op een vrijkorps van zwarte vrijwilligers. Evenwel voorzag die rekruteering niet altijd in de behoefte. Want behalve aan een buitenlandschen vijand, Franschen en Engelschen welke de kolonie brandschatten of tijdelijk vermeesterden, had men het hoofd te bieden aan een binnenlandschen, aan vijandige Indianenstammen, Boschnegers en gedroste slaven.

Voor het weeren van beide gevaren was het staande leger in Suriname, de z.g. militie of Societeitstroepen niet voldoende, en evenmin de gewapende burgerij. Herhaal-

delijk waren de gouverneurs genoodzaakt om buitengewone hulptroepen uit Nederland aan te vragen, telkens wanneer er een gevaarlijke slavenopstand, zooals die op Berbice, gedempt moest worden, of wanneer de Marrons hunne strooptochten zoo ver uitstrekten dat de bewoners der plantages zich binnen Paramaribo bergen moesten. Met inheemsche vorsten, gelijk de O. I. Comp. die te bestrijden had in de sultans van Bantam of „onsen grimmigen vyant den Matteram" (Mataram) behoefde de W. I. Comp. geen rekening te houden; ze waren er niet. Maar de zwarte insurgentenhoofdlieden als Baron, Bonny, Jolicoeur, e. a. konden haar de handhaving van haar gezag vaak moeilijk genoeg maken. En dan moest het moederland de kolonie bijspringen door de uitzending van de zg. Staatsche troepen, die te samen met de militie het evenwicht moesten herstellen.

Het was met de chefs van deze buitengewone suppletietroepen, dat de gouverneurs der W. I. Comp. bij herhaling in botsing kwamen; gemeenlijk wegens verschil van inzicht omtrent de draagwijdte der wederzijdsche bevoegdheden. Of ook omdat die bevoegdheden niet duidelijk genoeg omschreven waren, of omdat ze in 't vaderland geformuleerd waren op eene wijze, die in de kolonie tot tweespalt moest leiden. De militaire bevelhebber beriep zich alsdan op zijn lastbrief, en de civiele gouverneur duldde geen inbreuk op zijn gezag. Beide machthebbers stonden op denzelfden post te dicht op elkaar; men zag hier het oude spreekwoord bewaarheid dat „twee kassen in één kerck, twee maters in één convent, twee stierlieden op één schip en deugen niet."

Het persoonlijk karakter der partijen legde daarbij van zelf veel gewicht in de schaal. De eene gouverneur toonde zich ten aanzien van het militaire zelfgevoel zooveel toeschietelijker dan de andere; tegenover de opgeblazenheid van een Stuyvesant, die zijne positie in de kolonie gelijkwaardig achtte aan die van den prins-stadhouder in de Republiek, stond de ietwat verdachte nederigheid van een Mauricius, die schreef dat hij wel wist „la plus pitoyable Excellence de l'univers", te zijn.

Deze conflicten tusschen civiel en militair gezag vingen reeds aan in een tijd, toen het noordelijke gedeelte van Brazilië nog tot de wingewesten der W. I. Comp. behoorde, en bestuurd werd door Joan Maurits van Nassau-Siegen, bijgenaamd de Braziliaan. Deze gouverneur kwam reeds spoedig na zijne komst in de kolonie, in botsing met den krijgsoverste Christoffel Artichofsky, die vóór hem het heft in handen had gehad. Hij was een Poolsche edelman, die ter zake van zijne Sociniaansche gevoelens uit zijn vaderland verdreven was geworden en met den rang van kapitein in dienst der Republiek was getreden bij de troepen bestemd voor Westindië. Daar had hij zich onderscheiden door zijne dapperheid en zijne militaire exploiten. In 1635 had hij den Portugezen, destijds met de Spanjaarden onder één kroon vereenigd, hunne versterkingen om Pernambuco ontweldigd, en die geheele provincie benevens Paraïba en een gedeelte van Rio Grande del Norte onder Nederlandsch gezag gebracht. Bij het beleg van de Portugeesche vesting Larrayal, die hij tot de overgave dwong, was hij door den arm geschoten, doch had van zijn ziekbed leiding gegeven aan de krijgsmanoeuvres. Zoozeer was de Comp. met de door hem behaalde voordeelen ingenomen, dat ze voor hem een steenen zegezuil liet oprichten, welke op den top eenige militaire embleemen droeg, en aan de voorzijde het wapenschild van Portugal. Tevens werd hem de titel van generalissimus verleend.

Het grootste en zuidelijk gedeelte van Brazilië was echter nog niet onder Nederlandsch gezag gebracht, en ten einde ook hier hare suprematie te vestigen had de Comp. in 1636 graaf Joan Maurits uitgezonden, te samen met zeven vendelen krijgsvolk en eene aanzienlijke transportvloot. Deze bevond dat aan den generalissimus, hoewel die nog slechts den rang van overste bezat, het opperbevel over de geheele militie in Brazilië was toevertrouwd, en dat hij te samen met den overste Schuppen het gezag der Comp. nog aanmerkelijk had uitgebreid. Eene zoo groote bevoegdheid als aan Artichofsky toegekend in eene kolonie, die nog „met den swaarde geconquesteerd"

moest worden, beteekende allicht eene terugzetting voor den gouverneur. Ook hier gold het oude rijmpje:

> Hooge macht en minne-spel,
> Dat en wil geen met-gesel.

Er rezen spoedig geschillen tusschen beide machthebbers, zoowel over politieke als over militaire vraagstukken De een wilde den officieelen zetel des bestuurs gevestigd zien op het Recif, de ander op het eiland Tamarica. Een brief, door Artichofsky tot een van de bewindhebbers der Comp. gericht en waarvan de inhoud voor den gouverneur niet gunstig was, viel aan dezen in handen en werd door hem in den Kolonialen Raad ter tafel gebracht. Het stuk diende hem tot een punt van aanklacht tegen den militairen bevelhebber. De graaf beklaagde zich in de raadszitting, dat sommige officieren weigerden zijne bevelen na te komen, op grond dat ze alleen aan den generalissimus gehoorzaamheid verschuldigd waren. Het was, zei hij, nu zoo ver gekomen, dat een van beiden wijken moest En 't lag in de rede dat een telg van het geslacht Nassau en eerste magistraatspersoon in de kolonie de overhand behouden zou op een vreemden krijgsoverste.

Het pleit werd dan ook ten gunste van den gouverneur beslecht; Artichofsky moest aftreden en de kolonie verlaten. Mr. Gerard van Loon schreef in zijn groot penningkundig werk: „Hetzij dat Artichofsky zich beleedigd gevoelde doordat graaf Maurits hem de verhoopte lauwertakken als uyt de hand nam, of dat de nijdigheyd des graafs wegens den verkreegen roem van Artichofsky daartoe gelegenheyd en aanleyding gaf, immers daar rees tusschen die twee doorluchtige Legerhoofden zoo hevig misverstand, dat de laatste genoodzaakt was zich naar Nederland te begeeven om zijne zaak aldaar te rechtvaardigen en zich over Maurits te beklaagen".

Bewindhebbers meenden een pleister op de wond te leggen door hem een gouden keten te vereeren met eene medaille, afgebeeld en beschreven bij v. Loon. Op de voorzijde daarvan was de voor hem opgerichte zegezuil afgebeeld, en op den achtergrond de veroverde Portugeesche

sterkte Larrayal met het kamp van Artichofsky. Het Latijnsche omschrift luidde in de vertaling: „De vyandelyke Spanjaards overwonnen zynde, ontfang den Zeege-lauwer". Op de keerzijde las men: „De Amerikaansche Maatschappij heeft voor den held Christoffel Artichofsky, zoon van Arciszwesky, zoo door den adel zijns geslachts als de kennisse der wapenen en letteren zeer uytmuntend, nadat hij drie jaaren zeer wijslijk, dapperlijk en gelukkiglijk de Brazilsche zaaken bestierd had, deezen als een gedenkteken van haare dankbaarheyd en zyne dapperheyd en trouw in 't jaar na Chr. geb. 1637 doen munten".

Intusschen kon Artichofsky zijne zaak niet zoo ver brengen, dat hij tegenover Joan Maurits, bloedverwant van den regeerenden stadhouder, in 't gelijk werd gesteld. Wel werd hem opdracht gegeven om een nieuw regiment voor Westindië bijeen te brengen, doch de loop der gebeurtenissen was oorzaak dat hij niet meer derwaarts terugkeerde. Volgens v. Kampen bleef de zaak niet geheel zonder gevolgen voor den gouverneur, over wien hij schreef: „Deze verdeeldheid droeg wrange vruchten; zij deed den ijver tot deelneming in de Maatschappij verflaauwen, verlamde hare verrigtingen en leide den grond tot die koelheid der Bewindhebberen ten aanzien des Graven, welke naderhand diens terugroeping, en daarmede den langzamen ondergang der schoonste verovering van Nederland in Westindië bewerkte".

Een ander geschil van dien aard viel voor tusschen den gouverneur van Suriname, Mr. Jan Jacob Mauricius, en den Franschen overste Philippe Cambrier.

Deze laatste was vroeger kapitein bij de Zwitsers geweest, en sedert met den rang van overste en commandeur naar Westindië gezonden. In Suriname werd hij tevens eerste raad van policie, hij onderhield relaties met verscheidene hooggeplaatste personen in Nederland en was vermaagschapt met de familie van den vroegeren gouverneur en mede-eigenaar der kolonie Cornelis v. Aerssen v. Sommelsdijk. Van dien kant ondervond Mauricius veel tegenkanting, vooral sedert Cambrier zich aangesloten had bij de vijandige plantersspartij van *la Cabale,*

waarvan het vrouwelijk element eene krachtige onderstrooming vormde. De Franschman stond in briefwisseling met invloedrijke personen in Nederland, waardoor hij gelegenheid vond den gouverneur zijn licht te betimmeren en diens bestuursdaden in een ongunstig licht te plaatsen. Zoo viel hij dezen heftig aan over den bouw van het fort Nieuw Amsterdam, aan de samenvloeiing van de rivieren Suriname en Commewijne gelegen. Sedert den gewelddadigen inval van den Franschen vlootvoogd Cassard was deze versterking een centraal punt in het defensieplan der kolonie, en de ingezetenen waren ten behoeve der werken verplicht geworden tot een hoofdelijken omslag in slaven, z.g. kommando-slaven. De gouverneur had te zorgen dat de volkplanting in een weerbaren staat geraakte, maar hij kon met onwillige honden geen hazen vangen. De planters hielden hunne slaven terug, of zonden enkel de invaliden die ze kwijt wilden zijn. De fondsen, voor den bouw benoodigd, kwamen traag binnen; het werk traineerde. Hierop doelde Mauricius, toen hij bij een dichterlijken terugblik op zijn koloniale loopbaan de regels invlocht:

't Landstraktaat
Werdt in de war gebragt, en de ed'le tijd versleeten
Met vitten en gekyf, terwijl geen mensch kan weeten
Hoe lang de vreê, die God ons geeft, nog duuren zal.
Het klaar beloofde geld en 't nodig slavental
Werd mij beknibbeld om de vesting te volbouwen.
God geef dat dit verzuim niet haast hen mag berouwen!

Bij deze ergernissen kwam nog de tegenstand van Cambrier. De uitlegging der bepalingen omtrent de verplichtingen der ingezetenen, den vestingbouw rakende, was een vruchtbare bron van oneenigheden tusschen hen en het bestuur der kolonie. Negen jaren lang sleepten de werkzaamheden tragelijk voort en drukten de burgerij met lasten, welke de ontevredenheid voedden. Cambrier schreef naar Nederland dat dit fatale fort nu reeds vier ton gouds had gekost, en niemand op eenige duizenden na zeggen kon met welk saldo de rekening eindelijk zou sluiten. Voorts dat de malversatiën in de administratie en de sukkelingen van het werk de gansche kolonie ont-

stemd hadden, dat de aanleg in onbekwame handen was en dat er in de constructie „des fautes lourdes d'écolier" waren begaan. Zijne eigene plannen voor den bouw had hij ter fine van onderzoek zijn rapport doen begeleiden, en deze ontwerpen kwamen Mauricius onder oogen toen directeuren der Societeit van Suriname op hun beurt het oordeel des gouverneurs kwamen inwinnen. Hiermee had Cambrier moeten aanvangen — en hierop had hij niet gerekend, Zijne inzichten verschilden toch aanmerkelijk van die des gouverneurs, en zijne gespannen verhouding tot Mauricius had hem weinig belust gemaakt om bij den duivel ter biecht te gaan.

Mr. Jan Jacob was een christelijk man, maar deze gelegenheid om zijn tegenstander den bril op den neus te zetten liet hij toch niet voorbijgaan. Hij antwoordde directeuren dat hij die projecten met aandacht beschouwd had," maar *pour la rareté du fait* provoceer ik deesen goeden Heer om die plans, zoo hij durft, aan kundigen te vertoonen, en men zal dan vinden dat het plans geweest zijn als dat van Harlequyn om de Haarlemmermeer droog te kooken. 't Is geen kunst magnificque teekeningen te fabriceeren, zonder op 't bereik der kasse te letten"

En in welk berispelijk Fransch waren de brieven van dezen Franschman, of Franschen Zwitser geschreven! B.v.:

„Toute la collonie sertifiera les mauvais travaux, que le fort netoit nullement en etat de deffence quand il (de ingenieur des Marets) le remit, ce que je luy dit en face en presence de sept temoin, et une fois y etant allé avec deux commissaire de la part de la cour, je luy fit voir que son ecluse etais male situé, male construite et quelle menacoit ruene. Je peu dire avec vérité que si on pouvait fair examiner le dit fort par des ingenieur, surement ils diray quil est impossible quon ait esté neuf ans à la construir et avoit couté huit cent mille franc. Etc."

In Mauricius' schatting zou zulk een landgenoot door een Racine of Fénélon gewis verloochend zijn geworden. Was deze een man om de tweede plaats in de kolonie in te nemen, deze schrijver van Fransche cacographiën, die

bovendien geen sylbe Hollandsch kon verstaan, laat staan spreken? Doch de gouverneur moest de zaak uitvechten, en won ze. Hoewel Cambrier zooveel invloed in het moederland had, en in de kolonie door zijne positie en door zijn huwelijk met de rijke weduwe Dupeyrou, moest hij ten laatste toch het veld ruimen. In 1744 diende hij zijn ontslag in, 't geen hem gaarne verleend werd. Hij vertrok naar Nederland en bleef daar Mauricius' gezworen vijand, hetgeen deze wel bemerken zou toen het aan 't drijven van *la Cabale* gelukte om hem door bewindhebbers van zijn post te doen roepen.

Cambriers plaats werd ingenomen door een anderen vreemdeling, den ritmeester der cavalerie Jean Louis L'Archer. Van dezen had de gouverneur, wegens zijn ziekelijken toestand, weinig dienst, doch wel veel moeite, daar hij, gelijk Mauricius in zijn dagboek schreef, „plompelijk het masker aflegt en geen schaduw van respect meer observeert." Dit ging zoover dat de gouverneur hem huisarrest oplegde en hem deed verbieden de zittingen van den Kolonialen Raad bij te wonen. Ditmaal verloste de dood Mauricius van een tegenstander; na ongeveer twee jaren verblijf in de kolonie overleed L'Archer. Zijne weduwe bleef er echter wonen, en sloot zich bij de kabaal partij aan. Zij behoorde mede tot die *côterie* van dames te Paramaribo, welke zich niet ontzagen de vrouw van den gouverneur op den wandelrit te molesteeren en haar na te jouwen: „Daar rijdt Trijn van Hamburg!" [1])

Een ander voorbeeld van ongewenschte verhouding tusschen civiel en militair gezaghebber kwam aan het licht in het geval van den gouverneur Jan Nepveu en den overste Louis Henri Fourgeoud.

De laatste was Zwitser van geboorte en had zich in den dienst der W. I. Comp. onderscheiden door zijn krachtig optreden in Berbice, bij 't dempen van den gevaarlijken slavenopstand van het jaar 1763. Hij was daar als majoor kommandant ter verdere pacificatie van het gewest achtergelaten, en stond in Nederland in groot aanzien, ook

[1]) Eene beruchte diefegge, op het schavot te Gorkum gegeeseld en gebrandmerkt.

bij den stadhouder Willem V. De gebeurtenissen in Suriname, met name de moord- en plundertochten der Marrons, noodzaakten den gouverneur Nepveu om versterking der krijgsmacht te vragen, en in 1773 kwam eene expeditie van 800, volgens andere bronnen van 1200 man, onder bevel van Fourgeoud in de kolonie.

Door de ongehoorde bezwaren en ontberingen, verbonden aan den guerilla-oorlog in een woest, moerassig en dichtbewassen binnenland, leed deze krijgsmacht zooveel verliezen, meer door het klimaat dan door den vijand, dat ze in de volgende jaren nog herhaaldelijk moest worden aangevuld. Tusschen de jaren 1773 en 1777 werd een zevental campagnes ondernomen naar de verspreide, en veelal goed verscholen nederzettingen der vijandelijke Boschnegers, gedroste plantage-slaven; ook slaagde men er in, hoewel ten koste van zware offers aan goed en bloed den vijand in bedwang te houden en voor een deel over Suriname's oostelijke grens te drijven.

Op voorstel van prins Willem V was het nieuwe hulpkorps grootendeels geformeerd uit het wapen der mariniers, doch men was in Nederland onoordeelkundig genoeg geweest om aan Fourgeoud niet alleen het bevel over dit korps op te dragen, maar ook over de gansche in de kolonie aanwezige krijgsmacht. Daarmee schiep men al dadelijk een bron van naijver tusschen den gouverneur, hoofd der militie, en den expeditiekommandant. Daarbij had deze laatste, hoezeer begaafd met een onverzettelijken moed en eene volharding, die voor geene bezwaren terugdeinsde, een oploopend karakter, dat zich vaak in kleinigheden verried. Hij kon struiken uit den grond vloeken, zooals bij gelegenheid dat men de kooi had laten open staan van een paar papegaaien, die hij bestemd had tot een geschenk voor de gemalin van den prins-stadhouder. De kapitein Stedman, die onder Fourgeoud's bevelen diende en de geschiedenis van diens krijgstochten te boek stelde, vermeldde dat soms punten van etikette den gouverneur aanleiding gaven tot ontstemming. Zoo had Fourgeoud bij de ontscheping zijne troepen laten opstellen met den rug naar het paleis van den gouverneur;

hetgeen juist geen militair eerbewijs mocht heeten. De geschiedschrijver Wolbers liet zich uit: „Kleingeestige verschillen over etiquette, rangregeling bij officieele gelegenheden als op feesten bij de verjaring van vorstelijke personen, bij begrafenissen van burgerlijke of militaire autoriteiten, ja zelfs bij de ter aardebestelling van mevrouw Nepveu, veroorzaakten telkens strijd en twist. Steeds onrustige woelige geesten vermeerderden die spanning door wantrouwen en verdeeldheid tusschen Nepveu en Fourgeoud te zaaijen, en weldra ontstonden er weder die partijschappen, die op Suriname's bodem zoo welig tieren. De eene partij verklaarde dat Fourgeoud en de zijnen als de redders der kolonie moesten beschouwd worden, de andere daarentegen dat zij de kolonie tot last waren en de reeds zoo zware uitgaven voor de verdediging noodeloos kwamen vermeerderen. De notulen van Gouverneur en Raden van dien tijd, vooral het Journaal van Nepveu, zijn opgevuld met bijzonderheden omtrent deze spanning, het gedurig misverstand, enz." [1])

De inzichten van beide machthebbers over de militaire maatregelen en te volgen taktiek liepen eveneens uiteen. Aldus over het gebruik der troepen, welke Fourgeoud naar de buitenposten wenschte te dirigeeren, „alsoo se aan Paramaribo door débauches vrij meer onbequaam en buyten staat (tot dienst doen) geraakten, klaagende dat se genoegsaam alle aan venus-siekte laboreerden". Fourgeoud had zijn voornemen te kennen gegeven om met zijne troepen huiswaarts te keeren; de gouverneur wilde, dat hij daarvoor ten minste den uitslag zou afwachten van de met de Boschnegers aangevangen onderhandelingen. Doch dit vergelijk stuitte af op de onverzettelijkheid van den Zwitser, en hij maakte reeds aanstalten tot zijn vertrek toen de tijding van nieuwe aanvallen der gedroste slaven hem in de kolonie hield. Fourgeoud verzette zich ook tegen het plan van den gouverneur om rondom de bewoonde streek der kolonie een groot kordonpad aan te leggen, door militaire posten bewaakt, en aldus de zwarte maraudeurs te beletten om over die grens te komen. On-

[1]) Gesch. v. Suriname. bl. 334, 357.

danks zijne oppositie werd uit Nederland machtiging gegeven tot den aanleg van dit Kordonpad, waarmee in 1774 begonnen werd en dat als een groote militaire weg reikte van de Joode Savanne tot aan zee. Deze weg werd van afstand tot afstand bezet met versterkte posten, die met elkaar voeling hielden door geregelde patrouilles, en spoedig gealarmeerd konden worden. De maatregel was kostbaar, maar doeltreffend.

Fourgeoud's integriteit was volgens Stedman niet onverdacht. Hij liet b.v. aan zijne troepen de soldij uitbetalen in gedeprecieerd papiergeld, hoewel hij klinkende munt ter zijner beschikking had; „maar hij wilde tien procent op de soldij van het geheele regiment winnen en dat gedrag haalde hem algemeen de misnoegdheid van het gansche korps op den hals." Daarbij toonde hij zich onvermoeid en voortvarend in de vervolging van den vijand en schroomde niet zich persoonlijk bloot te stellen aan de vermoeienissen en ongemakken van den soldaat te velde. Bij de vele ziekte- en sterfgevallen gedurende deze campagne in de Surinaamsche wildernis hield hij zich op de been door een soort van lijfdrank, die bestond uit een in water gekookt mengsel van kina, room van wijnsteen en zoethout. Zijn kostuum te midden van zwampen en struweelen geleek van zelf weinig op een parade-uniform; Stedman schreef daarover:

„Fourgeoud was van eene zeer sterke gezondheid, want hij had zijn lichaam van der jeugd af aan door jagen en schieten gehard, daarbij leefde hij sober en gebruikte dagelijks zijn geliefden drank. Zijne kleedij bestond in een enkel kamisool; in een knoopsgat van hetzelve droeg hij zijn degen, op het hoofd had hij een katoene slaapmuts en een witten beverhoed daarover, en in de hand een stok, maar zelden droeg hij zijn snaphaan of pistolen. Ik heb hem barrevoets en in slegte vodden gezien, als de gemeenste soldaten".

Zulk een kostuum was in overeenstemming met zulk een omgeving; eene tropische wildernis waarvan de gouverneur Mauricius, in zijn *Rijmbrief* aan Willem van Haren, getracht had eenigszins de visie te geven. De kleine

oorlog in de bosschen van Suriname, waaraan tijdens Fourgeoud's verblijf de geheele militie der kolonie, ongeveer 2300 man, deelnam, werd van weerszijden met verbittering en onmeedoogendheid gevoerd. De aanvallen der negers op de afgelegen plantages veroorzaakten tooneelen van moord, brand en plundering, maar de slavenjachten der Europeanen niet minder. De uitzending van vliegende kolonnes, zg. kommando's, werkte echter dikwijls niet veel uit. De afstand van Paramaribo tot de ruwe versterkingen des vijands in het binnenland bedroeg niet minder dan zeventien dagreizen, de moerassen waren veelal ondoorwaadbaar, de bosschen dompig en koortswekkend, zonder voor den blanke iets eetbaars op te leveren, terwijl de schuilhoeken der negers zoo goed verborgen waren, dat men ze vaak alleen bereiken kon wanneer overloopers het spoor wezen. Viel de nacht in, dan moesten de hangmatten boven het moeras in de boomen worden gehangen, of er moest ijlings een vlot worden saamgeflanst. Mondbehoeften en krijgsvoorraad konden enkel meegevoerd worden op de harde koppen van negerslaven, die niet zelden de kans waarnamen om zich heimelijk bij hunne voortvluchtige stamgenooten tevoegen. Daarbij kwamen de aanvallen van een goedgedekten vijand, van felle muskieten en van mieren, die ten bloede toe beten. Zoo men er niet spoedig in slaagde om den haas in zijn leger te vatten, dan moest de tocht worden opgegeven wegens gebrek aan mondkost en de vele zieken. Van de uitgezonden kommando's verongelukten gewoonlijk ettelijke manschappen, zoo door de vergiftigde pijltjes des vijands als door de koortsen en ontberingen. Daarbij kostte eene op groote schaal ondernomen slaven-expeditie een schat van geld. In zijne *Beschrijving van Guiana* verklaarde Hartsinck, dat met zulke tochten al spoedig een ton gouds was gemoeid.

Nepveu wilde tegenover zulke vijanden eene gelijke taktiek aannemen als reeds door Sommelsdijk gevolgd was, nl. een verdrag met hen sluiten in afwachting dat men hen aan zou kunnen. Doch dit bezorgde hem in den Raad de tegenkanting van degenen, die *guerre à outrance*

wilden en oordeelden dat de Marrons toch weer het traktaat zouden breken zoodra hun het mes van de keel was genomen. Fourgeoud was, als gewoonlijk, mede in de oppositie. Onbezweken zette hij zijn taak als krijgsman voort, hoewel het klimaat zich ook aan hem wreekte en hij meer dan eens wegens ziekte naar Paramaribo geëvacueerd moest worden. Ongeveer vier jaren hield hij den strijd vol, en toen hij aan het eind daarvan zijnen officieren ter hoofdplaats een feestmaal aanbood durfde hij te verklaren, dat hij zijn doel bereikt had. Hij had zonder veel bloed te vergieten 21 dorpen der rebellen vernield met 200 van hunne bebouwde velden, en hen daardoor genoodzaakt zich over de Marowijne, buiten het gebied der kolonie terug te trekken. Een van de officieren bij dat feestmaal, nl. Stedman, zou daarbij later deze aanteekning voegen:

„Het is zeeker dat, alschoon Fourgeoud de rebellen niet tot een geregeld gevegt brengen konde, hij egter zig en zijne troepen geenzints ontzag, en dat hij door zijn bestendig heen en weder trekken door de bovengedeelten van de rivier en aan de grenzen der volkplanting, veele verwoestingen voorkwam en aldus den inwooneren onloochenbaar eenen wezenlijken dienst deed, schoon voorzeeker met opoffering van veel geld en bloed."

Op dezen Surinaamschen negeroorlog had o. a. betrekking het ten jare 1778 verschenen geschrift van den overste de Salontha: *Précis de deux lettres au Colonel des mariniers de Fourgeoud à Surinam, avec une réflexion générale sur l'état de cette colonie.* Het jaar te voren was deze met het geringe overschot der uitgezonden troepen naar Nederland teruggekeerd; zooals v. Sijpesteijn schreef," tot groot genoegen van den gouverneur Nepveu, die steeds met Fourgeoud in hevigen onmin had geleefd." Hij bracht met zich een eervollen naam, en een ondermijnd gestel. De campagnes in de tropische wildernissen van Berbice en Suriname wreekten zich reeds spoedig na zijn terugkeer; er was aan dit lichaam geen zalf meer te strijken en ook zijn geliefkoosde kinadrank gaf geen baat. Men vond hem op een morgen dood in zijn kwartier te 's Graven-

hage, waar hij met militaire honneurs begraven werd.

Zijn kapitein en krijgsmakker John Gabriël Stedman overleefde hem lang genoeg om het relaas van de *Strapazen*, welke beiden doorgemaakt hadden, te boek te stellen. En ook deze was een vreemdeling in het Westindische leger, in zooverre dat hij wel is waar in Nederland geboren was, maar als de zoon van een Schotschen officier in dienst der Republiek. Van Kampen noemt hem een Schot; hij zelf schreef dat men hem na zijn terugkeer uit de tropen den „wilde Engelschman" noemde, ter zake van zijn verbrand gelaat, perkamenten huid en haveloos uiterlijk. In 1760 had hij dienst genomen bij het regiment van generaal John Stuart in de Schotsche brigade, en daarna bij het expeditiekorps onder Fourgeoud naar Suriname ,in den rang van kapitein. Tydens zijn verblijf aldaar sloot hij eene verbintenis, naar 's lands wijs, met de jonge mulattin Johanna, wier figuur hij voordeelig deed uitkomen in zijn te Londen verschenen werk *Narrative of a five years expedition against the revolted negroes of Surinam*, 't welk in het Fransch, Duitsch, Italiaansch en Hollandsch werd overgezet. In de laatste taal onder den titel van *Reize naar Suriname en door de binnenste gedeelten van Guyana*, in vier deelen, waarvan sedert eene verkorte uitgave het licht zag. In Duitschland verscheen zelfs een uitgave voor de jeugd, die in 1799 een nieuwe uitgave beleefde. Die vertalingen vonden hun aanleiding in den opgang dien het boek maakte, en de onthulling van belangwekkende, maar ook vreeselijke toestanden in een gewest, waarvan destijds (1796) nog zoo weinig in den vreemde bekend was. Multatuli schreef daarover uit zijn laatste woonplaats, Nieder Ingelheim, aan zijn vriend den schilder Zürcher:

„En Stedman over Suriname! Ook dat werk (dikwijls aangehaald) had ik lang gewenscht te bezitten. M'n vader noemde het dikwijls ,en bladerende vond ik reeds daarin 'n paar passages die ik me herinner hem te hebben hooren vertellen. Hij was nl. in de West geweest toen Stedman's naam of boek daar nog populair was" [1]).

[1]) Brieven, X bl. 252.

Johanna schonk haren minnaar een zoon, naar den vader Johnny genaamd, die volgens de vigeerende wet tot den slavenstand van zijne moeder behoorde, maar dien 't hem gelukte nog vóór zijn terugkeer naar Nederland vrij te koopen. Zij zelve weigerde hem derwaarts te vergezellen; zij stierf in de kolonie, naar 't heette door vergif. De zoon ontving zijne opvoeding in Engeland en werd zeekadet, doch kwam nog vóór den vader op reis naar Jamaica te overlijden. Deze koloniale liefdesgeschiedenis zou nimmer de vermaardheid verwerven van *Atala* of *Paul et Virginie*; evenwel verleende ze de stof voor den roman *Joanna, or the female slave,* en voor het tooneelspel *Die Sklavin in Surinam*; ook Eugène Sue wijdde aan dit onderwerp zijn werk *Aventures d'Ibercule Ibardi.*

In 1777 in Nederland teruggekeerd schreef Stedman over de weinige overlevenden, welke zich eenmaal te samen met hem en Fourgeoud naar de kolonie hadden ingescheept:

„Van bijna twaalfhonderd wakkere lieden keerden geen honderd tot hunne vrienden en naar hun vaderland terug; onder deze waren er misschien geen twintig, die op eene volkomen gezondheid roemen konden en ik kan mij over het geheel maar een eenigen herinneren, die in het geheel niet ziek geweest was. Onder de dooden bevonden zich tusschen twintig en dertig officieren, onder welke drie oversten en een majoor, en thans was ik de eenigste, die van de staf uitgezonderd, die in het jaar 1772 met het regiment naar Amerika gegaan was. Zoo verderfelijk was de dienst in deze luchtstreek voor de Europeanen".

Hij trad nu weder in dienst bij zijn vorig regiment; na eene audientie bij den erfstadhouder Willem V werd hij spoedig tot majoor bevorderd. Bewindhebbers der W. I. Comp. boden hem den post aan van vice-gouverneur van Berbice, doch men kon het over de voorwaarden niet eens worden. Hij verlangde dat men hem eene toekomst als gouverneur dier kolonie zou waarborgen, of anders, na een zeker aantal jaren, een behoorlijk pensioen. En hiervoor wenschten bewindhebbers geen antecedent te stellen. Stedman bleef dus bij de Schotsche brigade dienen

totdat dit korps in 1783 ophield te bestaan, maar verliet den dienst der Republiek toen in hetzelfde jaar de oorlog tusschen Engeland en Nederland uitbrak. „Dit", zoo schreef hij, „bewoog mij en de meeste opperofficieren om ons afscheid te nemen, wijl wij niet tegen onzen koning en tegen ons vaderland wilden dienen." Te voren was hij nog door den prins tot den rang van overste bevorderd; en, eveneens in 1783, in het huwelijk getreden met Adriana Wierts van Coehoorn, eene verre verwante van den vermaarden vestingbouwer Menno van Coehoorn. Sedert trad hij in den dienst van Engeland, waar hij en zijne medeofficieren bij Parlementsacte vooreerst halve soldij bekwamen, ieder naar den effectieven rang waarin hij gediend had. Hij stierf op 7 Maart 1797 te Tiverton (Devonshire). Hij was toen nog slechts een goede vijftiger, zoodat het den schijn had alsof de Surinaamsche kwalen ook zijn leven verkort hadden, en het woord van Goethe aan hem bewaarheid was geworden: „Es wandelt Niemand ungestraft unter Palmen".

Stedman was een ervaren teekenaar; hij had daarvan in Suriname blijk gegeven door het portret van zijn chef Fourgeoud, ten voeten uit en in zijn *rimboe*-kostuum, te vervaardigen; zoomede door de teekeningen van landschappen en volkstypen, welke hij op zijne tochten in het binnenland had bijeengebracht en door den gouverneur Nepveu en zijne gasten liet bezichtigen. Dit talent stelde hem ook in staat om zijn boek te verluchten met 80 gravures, genomen naar zijne eigene teekeningen. Gelijk zijn chef Fourgeoud bezat hij een sterk gestel, en daarbij een forsch lichaam; hij was bijna 6 voet lang. Zijn reisverhaal zou waarde blijven behouden, behalve door de talrijke en fraaie afbeeldingen, door de vele bijzonderheden over land en volk, over flora en fauna van Suriname. Maar tevens zou het een beschamend gedenkstuk worden van de barbaarsche justitie, door de rechters van eene Nederlandsche kolonie geoefend, en van de afzichtelijke wreedheden door de Europeesche ingezetenen op de ongelukkige negerslaven gepleegd. Hier overtrof de werkelijkheid de verbeelding; *Uncle Tom's cabin*

repte van zulke gruwelen niet. Men zou 't verhaal van de reeks dier schanddaden, welke als een bloedige draad door de vier deelen van het werk loopen, overdreven willen noemen, of zelfs ongeloofelijk, indien ze niet bevestigd werden door Wolbers en zooveel andere koloniale kroniekschrijvers. Van Kampen schreef over zijn boek:

„Men zal daarin met belangstelling zijne vermoeyende togten door boschrijke wildernissen, zyne beschrijving van de levenswijze en zeden der Kolonisten en Negers, zoo der getrouwe als der Boschnegers, van de onmenschelijkheid in dezen oorlog gepleegd, van de wreede doodstraffen der opstandelingen (somtijds met een haak door het lijf opgehangen, zoodat zij dagen lang moesten sterven) en van de liefde des schrijvers voor de schoone mulatte Johanna, wier bevryding hy niet verwerven kon, lezen" [1]).

Deze verdrukking van den zwarte door den blanke en de weerwraak van den slaaf op den meester was een der onheelbaarste onder de wonde plekken der kolonie. Hierin was de oorzaak te zoeken van de vlucht der slaven naar de wildernis, en van zoo menigen slavenopstand. Menschlievende gouverneurs als Mauricius waren tegen een zoo diepgaand euvel niet opgewassen; wie kon weten wat op afgelegen plantages de meesters en de blankofficieren, de *mean whites* van Suriname, met de zwarte „skepsels" uitvoerden! Die gouverneur herdacht alleen in later dagen met bitterheid die toestanden, erger dan de rechtspleging der Middeleeuwen, en schreef in zijn *Rijmbrief* over:

> Een slaavenopstand, die hier voorvalt jaar op jaar,
> Meest door der blanken schuld, die door gevloek, misbaar,
> Onmenschelijke straf en ontucht met de wyven
> De Negers tergen, en tot woede en wanhoop drijven;
> Enz.

De voorbeelden van slavenmishandeling in de *Beschrijvinge van Zuriname,* lang voordat Stedman zijn boek schreef, toonden reeds hoe oud de misbruiken waren, die wortelden in de slavernij. Aan hem, die voor de eerste maal wegliep, werd de hakzenuw uitgesneden, Bij de

[1]) Gesch. d. Ned. buiten Europa, III bl. 275.

tweede maal werd het rechterbeen afgezet, om te voorkomen dat hij het voor de derde maal zou beproeven. De aldus verminkte slaaf was dan altijd nog voor de roeibank te gebruiken. In Stedman's *Narrative* kwamen figuren voor van planters, aan wier hupsch karakter men zou gelooven, maar die onverbiddelijk tegenover hunne slaven waren. Zij geloofden de oude en barbaarsche straffen noodig om een exempel te stellen. Sommige oudgasten meenden dat de Heer zelf het geslacht van Cham in de hand van den blanke gegeven had opdat het hem dienen zou. Zij betoogden daarvoor hun goed recht met den vinger op den bijbeltekst (Exodus XXI : 20, 21):

„Aangaande uwen slaaf of uwe slavin, die gij zult hebben, die zullen van de volken wezen, die rondom u zijn; van die zult gij eenen slaaf of eene slavin koopen.

„Wanneer ook iemand zijnen dienstknecht of zijne dienstmaagd met eenen stok slaat, dat hij onder zijne hand sterft, die zal zekerlijk gewroken worden. Zoo hij nogtans éénen dag of twee dagen overeind blijft, zoo zal hij niet gewroken worden, want hij is zijn geld".

Aldus beschouwde ook de meester zijn slaaf als zijn geld, als het eigendom dat hij gekocht en betaald had en waarmee hij naar believen handelen kon. Maar 't gebeurde wel aan zulke uitleggers, die den bijbel in de eene en de slavenzweep in de andere hand hielden, dat hunne plantages overrompeld werden door de zwarte duivels van Bonny of Jolicoeur, en dat ze herinnerd werden aan hetgeen iets verder, *ook* in den bijbel, stond (Exodus XII : 25):

„Brand voor brand, wonde voor wonde, buil voor buil".

Wel mocht de gouverneur Mauricius gewagen van een Augias-stal, dien hij hier te keeren had, en ook zijne opvolgers lieten zich in dien zin uit. Doch hun bezem reikte niet; en waar de overheid zelf voorging in een drakonische strafwetgeving, daar was van de planters weinig moderatie te verwachten. Echter maakte Stedman ook wel gewag van humane karakters onder hen, maar als de uitzonderingen die den regel bevestigden.

Door zijne positie als subaltern officier was hij er voor

gevrijwaard om met den gouverneur der kolonie in zulke conflicten te geraken als het geval was met zijn chef Fourgeoud, of als reeds vroeger voorgevallen waren tusschen Artichofsky en Joan Maurits, Cambrier en Mauricius. De geschiedenis van Suriname, vooral de *histoire intime* der kolonie, voor zoover uit de verspreide bronnen valt op te maken, zou nog wel meer voorbeelden opleveren van wrijving en strubbeling tusschen de gouverneurs en de vreemde officieren in dienst van de Westindische Compagnie, daarna van de Societeit van Suriname. Onverkwikkelijk, onstichtelijk soms als het verhaal van die conflicten luidt, zouden ze tevens eene geenszins onbelangrijke bijdrage vormen tot de kennis van de Europeesche samenleving in de 17de en 18de eeuw. En tevens zouden ze in 't kort de simpele waarheid bevestigen van de regels, welke vader Cats aan het spreekwoord „Veel kocks versouten den bry" toevoegde:

> Waer één kock meester is, daer zyn de beste bouten;
> De tweede, voor gewis, die sal den bry versouten.

ALBERT HELMAN: ZUID-ZUID-WEST

DOOR

G. J. STAAL

In een boek van Cinthia Stockley, dat in Hollandsche vertaling onder den titel „De Greep" is verschenen, wordt verhaald van een vrouw, die op weg is naar Rhodesia en, als zij in 'n postwagen reist door Mashonaland met geen ander gezelschap dan de donkere Kaapsche drijver, en de hitte zoo zwaar en de eenzaamheid zoo groot is, zich herinnert dat iemand haar eens had verteld van de geheime, onweerstaanbare lokstem van Afrika, van den greep van dat land, een ieder vasthoudend, die de lokstem hoorde. Zij lachte er wat om! Zij, de verfijnde, modern-beschaafde Engelsche — en de greep van Afrika! Maar de zon roept en het hart roept en de liefde roept.... en er roepen ontrustende stemmen, roepen van oorlog met de Matabelen, roepen van wanhoop. Van alle zijden komen ze; zij hoort ze en de greep pakt haar en houdt haar vast voor altijd!

Suriname schijnt ook iets te hebben van die grijpkracht. Hoe velen zijn er niet, die er den greep voelen en later, in andere, betere levensomstandigheden, in andere, betere landen, teruggeroepen worden naar dien tijd in Suriname, door een naar heimwee zwemend zacht verlangen en op zijn minst door lokkend roepende, lieve herinneringen. Waarom? Toch niet om de weelde van het leven, niet om het blij vertier; om verworven rijkdom niet, noch om de behaaglijkheid der behuizing. Dat alles is er eigenlijk wat minder dan in andere tropenlanden van dezen tijd. Het er zoo héél eenvoudig, op het armelijke af. En het is er immers zoo warm.... en er zijn zooveel muskieten! Waarom dàn? Om de menschen? De menschen van het land? Ja, daar komt iets: die menschen! En er duiken herinneringen op aan genoten hartelijkheid, aan ervaren vriendelijke zorgen. Maar.... maar.... in die goede herinneringen zijn grieven, bedenkingen, verwijten schuil gegaan en het kan wel gebeuren, dat zij mee te voorschijn komen als de herinnering zich ontplooit. Dàt alleen kan de greep niet zijn!

Het land dan? De bekoring van het land? Inderdaad wondermooi is het land van Suriname; niet van de grootsche, overweldigende schoonheid van menig bergland van Java of Sumatra, de schoonheid die stil maakt door haar heerschzuchtige, beangstigende pracht, hare zware geluiden van klotsende wateren, haar ziedende vuurzuilen van kokende kraters. Maar wèl van teederder mooiheid van wazige horizonten, van breede, blanke wateren, van vredige kreken onder donkerend loover, van gebloemde boschranden aan lage oevers, van wouden vol geheimenissen, waarin droomen dolen, van den zang der getijden, het suizen der nachtwinden door sluimerende boomen, het ruischen der stilte. Te land, te water en ten hemel is onnoembare schoonheid uitgelegd, van lied en kleur, van oogenlust en zielsverlangen. Ook dit alles maakt stil, maar met een stilte die vrede is.

Zou dat de greep zijn? Wie zal het uitpeinzen van welken einder, uit welken hoek, de bekoring aanzweefde, die wijlen bleef en in het hart beklijfde?

Het heeft mij dikwijls getroffen hoe zeer Surinamers gegrepen waren door den greep van hun eigen land; daar was, naar hunne intiemste gedachten, niets beters, nergens ter wereld! In die gehechtheid en waardeering deelden hunne landgenooten, tenminste voorzoover zij als wezenlijke mede-landgenooten werden beschouwd en daarbij ging het niet om de woonplaats, maar om de afkomst. Helaas moet ik erbij voegen, dat zij in het land zelf den greep wel eens ontliepen en aan hunne bijzondere liefde moesten worden herinnerd!

Toen ik nu hoorde van het verschijnen van een boek van een Surinamer, onder den suggestieven titel „Zuid-Zuid-West", spitste ik mijne verwachting op lyriek van den greep. Heel weinig had Suriname's eigen letterkunde tot dusver voortgebracht, dat om vorm of inhoud eenige beteekenis had. De dichtpogingen van een Surinaamschen rijmelaar uit den nieuweren tijd, wiens naam ik maar niet vermelden zal, naderden te zeer het gehalte van de vóór-eeuwsche berijmde Nieuwjaarswenschen der lantaarnopstekers om als letterkundig werk aangemerkt te mogen worden. En Lou Lichtveld's „De glorende dag", een paar jaar geleden verschenen, hoewel onvergelijkbaar verheven boven het evenbedoelde, miste een tot Surinaamsche poëzie stempelend kenmerk.

In Zuid-Zuid-West is het scherp afgedrukt; de Surinamer Lichtveld heeft ons door Albert Helman een echt Surinaamsch boek laten brengen; een boek van hemzelf, want dat hij en

Helman één zijn mogen wij openlijk weten, sedert hij in den kunsthandel De Sirkel in den Haag, bij gelegenheid van zijne lezing over „Moderne Katholieke Kunst in Nederland" zich als den schrijver van Zuid-Zuid-West bekend maakte.

Echt Surinaamsch is het, ook door het verbluffend onevenwichtige. Zooals in dat land het zonnelicht het water der rivier verblindend tintelen doet van blinkenden gloed, en vlak daarnaast het overhangend gebladerte der oeverplanten inktzwarte schaduwen erin werpt, die het doodelijk verdonkeren tot den bodem toe, zoo wekt er in de menschen een enkel straaltje levensvreugd uitbundige, luidruchtige verheugenis en elk overbuigend klein verdriet werpt pikdonkere schaduwen van onredelijk leed.

Ik wil het nu maar wijten aan de prikkeling van deze overgevoeligheid, dat Helman na dat mooie, stemmingsvolle, melodieuse lied van herinnering en van heimwee naar zijn geboortegrond is kunnen uitbarsten in dien heftigen, hatelijken, onredelijken Epiloog, waarmede hij zijn boek afsluit en de bekoring stoort. Ik wil het nu maar toeschrijven aan den steek van de pijn, die hij bij het overdenken van zijne groote liefde voor zijn land voelde, toen daar tusschen de schoone beelden der herinnering opdoemden de bedroevende wangestalten van de ongunst. Want er is voorwaar een schrijnende, pijnlijke tegenstelling tusschen de heerlijke schoonheid en gulheid van den geschapen rijkdom van dat land en de muffe armoedigheid, dier er heerscht en het verval, dat eraan knaagt. En inderdaad is er, aan deze zijde, weemoedig stemmend verzuim. Maar kom, Helman, toch niet zóó als gij het zegt. Gij weet wel beter, zooals ge ook wel beter weet van die Britsch-Indische immigranten, die gij laat bestelen van hunne rijstvelden en in de gevangenis opsluiten en sterven in het sousterrain van een stinkend hospitaal!

Is dat ùw Chant de Maldoror? O wee, als dan eens een gevolg gaf aan de uitnoodiging aan het slot van Ducasse's zesden zang: „allez-y voir vous-même, si vous ne voulez pas me croire"! [1])

Maar ik sluit den deksel van de schoone doos, waaruit het duiveltje van den Epiloog, — de helle-man —, te voorschijn sprong, en zie alleen maar de bekorende tafereelen, die de zijden vertoonen en luister naar de stem, die er den uitleg bij geeft. Dat is een wezenlijk genot; zóó pakkend, dat het eigenlijk voor den lezer

---

[1]) Comte de Lautréamont (J. Ducasse), Les chants de Maldoror, Chant VI. Helman schrijft: „Ik bid u, denk met een liefdevol hart aan de jeugd van Maldoror" (p. 58).

jammer is als hij de kaart van het land te goed kent en die ontijdige wetenschap hem even stooten doet tegen onjuistheden en verwarring van namen. Maar dat is bijzaak; de kleine, storende rimpeling vervloeit alras in de stille, melodieuse deining der gepeinzen en de gedachte aan zoo 'n onnauwkeurigheid verzinkt in den overvloed van ontroerend-ware uitbeelding van de zichtbare en onzichtbare schoonheden, die Helman teeder gevoelig opnam in zijn land, meedroeg naar buiten en hier, in zijne gedichten-in-proza, zijn Lied-van-zijn-Land, doorgeeft aan anderen, die het kennende nooit gekend hebben, en aan weer anderen, die het niet kennen en door hem in het innigste worden binnengeleid.

Kent gij de oogen der neger-kinderen, die, om een lach heen, geblazen zijn uit een stuk van den lichtenden hemel en een brok blinkend-zwarte kool uit het binnenste der aarde? Hoor wat Helman er van zegt: „de kindertjes van dit land .... hebben groote zwarte oogen, waarin heel de wereld beweegt".

Hebt ge ooit een ouden neger gezien, onbeweeglijk in het open luikraam van zijn armelijk huisje in een stille buitenwijk, of ergens ver weg, waar het nog stiller is, in zoo'n verloren dorpje, bovenstrooms de rivier en bovenstrooms het drukke leven der wereld, den wit en stug omkroesden kop als met het luikgat uitgesneden uit de vale planken van den wand, en de oogen starende.... naar niets?.... en daarachter — ja, òok gezièn — de gedachten, peinzende.... aan niets? Dan zal die herinnering u voeren naar die „verlatenheid", naar dat „mateloos heimwee", waarvan Helman spreekt.

Kent ge de Koeropina, kent ge een andere kreek, die zoo heel stil ligt te mijmeren onder haar lommerdak — „en slechts hier en daar valt het licht als een gouden blaadje omlaag" — en waarin „elke bocht een nieuw wonder" nabij brengt? Dan weet ge waaròm het was, dat „geen van ons durfde spreken wanneer de boot door het water gleed".

Kent ge de stilte van het woud, van zoo'n boschpad, „dat plotseling koel was en geurig van vochtige varens"? Dan weet ge, dat het waarheid is wat Helman er waarnam: „In de stilte van dit land stijgen de woorden recht omhoog".

De stilte, de eenzaamheid, het eigene van zijn land, het eigene van beide, dat hij elders niet weervond, — "Ginds is de eenzaamheid stilte en hier is de eenzaamheid beweging" — en waarvan hij later, toen hij andere stilte, andere eenzaamheid kennen leerde, de volle bekoring ervoer, — „hoe wist ik dat het hooge ruischen der lange blaren nog vèrder zou zingen dán het doffe gebruis van de

zee" — en den zegen: „uit deze eenzaamheid groeien wij rechter naar u" —; die stilte, die eenzaamhied, zijn het zangmotief van Helman's proza-zangen en voor zijn ontvankelijken, vromen geest de neurieïng van hemelvaart drijvende droomen en verlangens en van vertroosting en dank: „Mijn God, ik dank u daarvoor, ik dank u voor de stilte die gij wuifde over mijn land.... Ik dank u ook voor dit land, dat het eenzaamste is van alle landen."

Te midden van droom en bespiegeling treffen de luchtige tafereeltjes uit het dagelijksch leven, scherp waargenomen in den dag, dien hij zag als „een schuine helling waartegen de dingen omhoog kropen". In enkele lijntjes, puntig precies geteekend. Tante Maria, die cassave-brooden staat te bakken, zoo'n vage, Surinaamsche „tante" — want „kennen wij al de oude besognes uit de familie?" — tante Maria en neef Constantyn zijn kostelijk gegeven in alle soberheid der teekening. En in „Het Gezin" zijn de beeldjes van het klein gebeuren zoo keurig neergezet. Daar schijnt een Surinaamsch lichtje uit die woning: de, ondanks de vele gebreken in de gezinstoestanden toch werkelijk bestaande familiegehechtheid. Helman wijdt zijn boek dan ook heel natuurlijk aan zijn Vader; hij doet het in een Neger-Engelsche opdracht, die vertaald luidt:

Aan mijn besten Kameraad,
mijn besten landgenoot,
die mij de uitnemendste kennis bijbracht,
Aan mijn Vader.

Ik weet, dat dit wel een zeer persoonlijke bespreking van Helman's boek is. Het heeft niets van een objectieve, critische beoordeeling — is die trouwens wel mogelijk? — en ik zou dat ook niet willen. Ik hoor dit boek als het Lied van den Greep, de greep die liefde wekt en heimwee; mij is het welluidend van rhythme en taal, veelzeggend van het land en van de menschen, die er leven. En veelzeggend van hem, die het dichtte in zijne liefde en benauwing. Voor mij is het òok het eerste litteraire kunstwerk van Suriname; ik geloof, dat ik in die meening niet alleen zal staan.

Zeer hoop ik, dat velen het zullen lezen. Misschien zullen er dan zijn, die slechts komen tot de verwondering, dat een Surinamer onze taal zóó machtig is (ik vond er zelfs de meest verbreide Surinamismen niet in). Maar anderen ook, die dermate met Helman in zijn boek zullen meevoelen, dat voor hen niet gelden zijne mistroostige woorden:

„Maar de grootste liefde blijft onbegrepen, en niemand heeft ooit durven zeggen, dat dààr een stuk van de hemel begon; het eenzaamste stuk."

BOEKBESPREKING

JOHN W. VANDERCOOK, *Tom-Tom*. New-York, 1926.

Idem, *White Magic and Black in the Jungle*. Harpers Magazine. New-York, October 1925.

Idem, A KLONDYKE in the Tropics. *The World's Work*. New York, March, 1926.

De Amerikaan J. W. Vandercook heeft, met zijne echtgenoote Margaret Metzger Vandercook, Suriname bezocht, en deelt in de hier genoemde werken een en ander mede over dit land. In „A Klondyke in the Tropics" vertelt hij op populaire wijze over goud, bauxiet, katoen en hout; nieuws zal men er niet in vinden, wel enkele onjuistheden, en fraaie foto's. „White Magic and Black" handelt over de tooverkunsten der boschnegers; alles wat in dit artikel staat is echter ook verwerkt in: „Tom-Tom" (de negertrom).

Dit aardige boek, met goede foto's, beschrijft het leven der boschnegers in de binnenlanden, in het bijzonder dat van de Saramakkaners aan de Suriname-rivier, die Vandercook en zijne vrouw bezochten.

De schrijver is erin geslaagd een duidelijk beeld te geven van het materieele, sociale en geestelijke leven van dit volkje. Of nu evenwel de talrijke bijzonderheden die hij vermeldt, en zijne uitleggingen, met vertrouwen door den ethnoloog en den theoloog kunnen worden geraadpleegd, is voorshands een open vraag. Datgene wat hij mededeelt over de (door hem niet bezochte) andere boschnegerstammen, bevat grove onjuistheden, en toont dat de bestaande beschrijvingen hem ook niet bekend zijn.

De Saramakkaners echter heeft hij zelf bezocht, en nog wel, zooals hij mededeelt, in het gezelschap van „den heer Louis Junker, van Paramaribo, aan wiens ontzachelijke kennis van de gewoonten der bosch-menschen ik het grootste deel der hier neer-

geschreven gegevens ontleende". Het is daarom niet uitgesloten, dat de mededeelingen over de Saramakkaners betrouwbaar zijn; en is dat zoo, dan mag men ze ook belangrijk noemen.

Het boek is aangename lectuur door den rustigen verhaaltrant; de schrijver steekt zijne meening over rassenvraagstukken enz., niet onder stoelen of banken, maar is nooit hinderlijk scherp, en heeft het ook verstaan om het eigen doen en laten op de reis, bescheiden op den achtergrond te houden. Maar vooral bekoort het werk door de liefde en achting voor de boschnegers die overal er uit spreekt, en door des schrijvers zin voor het poëtische en mystieke in het leven van dit natuurvolk. Daarvoor vergeeft men hem gaarne, dat hij de gevaren van oerwoud en rivier wel eens wat aandikt.

In het boek is ook een foto opgenomen van een door Margaret Metzger Vandercook vervaardigd beeldje, „Tom-Tom", voorstellend een zittenden boschneger die de trom bespeelt. Heel goed laat dit aanvoelen hoe de tromspeler door middel van zijn instrument spreekt.

De volgende aanhalingen uit het laatste hoofdstuk, „Het rythme van het oerwoud", mogen hier nog een plaats vinden:

„Indeelingen in klassen zijn altijd onnauwkeurig en meestal dom. Maar er is, daarvan ben ik zeker, een essentieel verschil tusschen den blanke en den neger, dat algemeene geldigheid heeft. Wij zijn gezicht-verstandsmenschen. Zij zijn gehoor-gevoelsmenschen.

Een blanke ziet een ding, en dit zet zijn verstand in werking. De zwarte hoort, en de weerslag ervan wordt diep in zijn ziel gevoeld.

De geest van de noordelijke rassen heeft, sedert het ochtendgloren der geschiedenis, zich uitgeleefd in het tot stand brengen van materieele zaken..... Wij hebben onze plaats in de zon prachtig veroverd, maar de onzienlijke wereld valt buiten ons bevattingsvermogen — wij hebben er geen tijd voor gehad, en wij voelden er ons niet in betrokken.

Met den neger in de oerwouden staat het gansch anders. .... Voor hem is er slechts één waarheid — de immer vanzelfsprekende overtuiging dat niets tastbaar, en alles eeuwig is. .... 's menschen geest, dat waarnemende doch onzichtbare ding dat de mensch is, dat bestond vóór zijn lichaam er was, vóór de tijd er was, en zal bestaan zoo lang als de ruimte er zal zijn, kan eeuwigheids-geheimen vatten — omdat hij zelve ook de gave der onsterfelijkheid heeft gekregen.

Deze geestelijke overtuiging ligt dicht bij de kern van de reden waarom van alle rassen alleen de Neger (en de Indiaan, d. G.) in staat is geweest zich staande te houden temidden van de alom aanwezige vijandige gezindheid van het oerwoud, en zich kon bevrijden van de vrees ervoor."

C. H. DE GOEJE

HISTORISCHE MOMENTEN

14 Mei en 1 Juni 1927

Dank zij de schitterende resultaten door Philips Gloeilampenfabrieken te Eindhoven met den kortegolfzender verkregen kon de Minister van Koloniën, Dr. Koningsberger, op 14 Mei de beide Indiën toespreken.

Zijne Excellentie zeide:

„De eerste woorden, die ik bij deze korte toespraak tot Oost- en West-Indië doe hooren, mogen zeker wel zijn woorden van hulde aan de beoefenaars van de wetenschap en van de techniek, die het mogelijk hebben gemaakt, dat mijn stem tot aan de andere zijde van de wereld kan worden gehoord. Het zijn in de eerste plaats de leiders der N. V. Philips Gloeilampenfabrieken, wien die hulde toekomt.

En in de tweede en niet minder voorname plaats richt zich mijn waardeering tot die beide mannen, die zich bij deze nieuwste radio-telefonische vindingen in het bijzonder hebben onderscheiden: dr. Balth. van der Pol en zijn jeugdigen medewerker den heer Numans.

Van hoe groote beteekenis de reeds bereikte uitkomsten ook mogen zijn, toch zijn alle genoemden van oordeel, dat hier nog maar een eerste schrede is gezet op den weg naar het einddoel een geregelde radio-telefonische gemeenschap tusschen Nederland en zijn overzeesche gebiedsdeelen. Zij zijn vast besloten dien weg ook verder te betreden en voor het oogenblik meen ik niet beter te kunnen doen dan hun op dien weg de allerbeste wenschen mee te geven.

Met en tot elkander te kunnen spreken is iets geheel anders, is oneindig veel meer dan het wisselen van brieven of telegrammen. De beide laatste gaan via het levenlooze papier, maar de levende stem is bij uitnemendheid het orgaan der gedachtenwisseling en wanneer eerlang het in Holland gesproken woord dadelijk in Oost- of West op gelijke wijze zal kunnen worden beantwoord, dan zal de saamhoorigheid dezer drie gebieden in krachtiger mate dan te voren aan den dag komen."....

„De nieuwe Volksraad, enz. ....

„Wat ik tot dusver heb gezegd, geldt slechts voor een deel van West-Indië, voor Suriname en Curaçao, Ook aan die gebieden en hun bestuurder een hartelijken groet. Met den gouverneur van Suriname bouw ik samen voort op de grondslagen, die wij den vorigen zomer bij onze besprekingen alhier hebben gelegd. Den Gouverneur van Suriname is een moeilijk werk opgelegd, dat tal van teleurstellingen biedt, maar houd moed.

Den gouverneur van Curaçao hoop ik over eenige weken hier in Nederland te mogen begroeten en dan persoonlijk met hem kennis te maken.

Aan Oost-Indië wensch ik toe een goede verdere nachtrust en aan West-Indië een genoegelijk theeuur op dezen vrijen namiddag. Tot een volgende maal!"

Van dezelfde plaats hebben kort na middernacht van 31 Mei, Koningin Wilhelmina en Prinses Juliana Suriname en Curaçao toegesproken:

DB REDE VAN DE KONINGIN

Suriname en Curaçao! Het is mij een groote vreugde dat Nederlandsch vernuft met het doorzettingsvermogen, waarom ons volk van ouds bekend is, op zoo schitterende wijze de laatste moeilijkheden heeft overwonnen en voor de menschelijke stem de afstanden heeft doen wegvallen, die de deelen van mijn rijk scheiden.

Ik grijp deze gelegenheid gaarne aan, allereerst om mijn dank uit te spreken voor de talrijke blijken van liefde en aanhankelijkheid ten aanzien van mij en mijn Huis, welke mij uit uw midden bij menige gebeurtenis van bijzonderen aard hebben bereikt. De telkens daarbij tot uiting gekomen hartelijke gevoelens hebben mij steeds diep getroffen en erkentelijk gestemd. Ik koester het vertrouwen, dat de banden die Suriname en Curaçao aan het moederland hechten en die den stempel van eeuwen dragen, in gemeenschappelijk streven immermeer zullen worden versterkt en verinnigd.

Het ook bij u levende besef dat Nederland en de overzeesche gewesten in Amerika in lief en leed in streven en cultuur één moeten zijn en blijven moge steeds dieper wortel schieten en tot voller ontwikkeling geraken.

Mijn beide vertegenwoordigers in West-Indië, gij die getoond hebt uw beste krachten aan uwe gewesten te willen geven, moge het u en uwen medewerkers bij het vervullen van uw moeilijke taak tot steun zijn mijn persoonlijke verzekering te vernemen dat ik uw streven met warme belangstelling volg.

Ik wensch u, ingezetenen van Suriname, toe dat, ondervonden tegenslagen ten spijt, reeds in het nabije verschiet moge liggen een wederopleving in nieuwe vormen van de welvaart van weleer, tot heil, inzonderheid van de samenleving in uw door de natuur met kwistige hand bedeeld gewest.

Ik houd mij overtuigd, dat tenslotte ook hier de zon uit de wolken van het heden te voorschijn zal treden en roep u allen op, om door eendrachtige samenwerking op elk gebied ook uwerzijds die toekomst te helpen voorbereiden.

Met u, ingezetenen van Curaçao, verheug ik mij in een toenemenden bloei van uw gewest. Mijn hoop is, dat daaruit voor u allen, zoowel van de Benedenwindsche eilanden als van de Bovenwindsche eilanden, blijvende zegenrijke gevolgen zullen voortkomen.

Met trots zie ik Willemstad een vooraanstaande plaats innemen in de rij der groote wereldhavens en die hoe langer hoe meer bevestigd. Nieuwe tijden brengen nieuwe eischen, nieuwe tijden brengen ook vroeger niet gedroomde middelen, maar van alle eeuwen blijft, dat die zich geheel geeft aan eenzware taak in zijn overgave daaraan beloond wordt met den moed om opgewekt te volharden. Het volbrengen ligt in Gods hand. Geve Hij daartoe Zijn Zegen.

DE REDE VAN PRINSES JULIANA

Het is een zoo bijzonder aardig denkbeeld, dat ik vandaag met u allen

mag spreken en wel langs dezen nieuwen weg, waarvan de ontdekking immers van zoo groote beteekenis zal blijken te zijn. Zij het ook uit de verte voor u onzichtbaar, toch doet het mij oprecht veel genoegen thans met u in verbinding te komen. Het was voor mij reeds een bizondere gewaarwording, dat ik eenige weken geleden op mijn eigen kamer kon genieten van hetzelfde schoone concert, dat ook aan u door de Philips fabrieken zoo vriendelijk werd aangeboden, en nu door dit gesprek de groote afstand, die ons scheidt, op eenmaal schijnt te zijn weggevallen, zal ook voor mij dit eerste persoonlijke contact met West-Indië een onvergetelijke herinnering blijken.

Het belangrijke bericht van enkele dagen geleden dat de heer dr. ir. de Groot de Bandoeng er in geslaagd was van Java uit een gesprek met Nederland te voeren, schijnt met toepassing van die methode ook de mogelijkheid tot het voeren van geregelde gesprekken tusschen de West en Nederland naderbij te brengen.

Ik behoef u wel niet te zeggen, hoezeer ik mij er in zal verheugen, indien op deze wijze de banden tusschen u en ons nauwer zullen kunnen worden toegehaald.

Gaarne grijp ik deze gelegenheid aan om naast de dankbetuiging, die ik reeds aan den gouverneur van Suriname en Curaçao heb gericht voor de mij aangeboden gelukwenschen, nogmaals uiting te geven aan mijn hartelijken dank voor de vele bewijzen van belangstelling en medeleven, waarmede ik kort geleden op mijn achttienden verjaardag werd verrast en voor de wijze waarop ook bij u die dag werd herdacht.

Hoewel ik nog nimmer onze West heb aanschouwd, voel ik mij toch gelukkig tegenover dat gedeelte van ons rijk niet meer geheel een vreemde, omdat ik door mijn studie reeds het een en ander heb geleerd van de staatsinstellingen en verhoudingen in de verschillende deelen van ons gebied in Amerika en van de vraagstukken, die de ontwikkeling daarvan beheerschten. Natuurlijk hoop ik mij zooveel mogelijk op de hoogte te blijven stellen van al hetgeen met de welvaart en den vooruitgang van West-Indië samenhangt.

Met mijn ouders bezocht ik veertien dagen geleden het zeemanshuis in Amsterdam alwaar wij vele West-Indische zeelieden ontmoetten en een hunner ons zeer warm toesprak. Wij waren zeer getroffen door de gevoelens die daaruit bleken.

Ik moge eindigen met den wensch, dat, nu deze mooie nieuwe communicatie mij het groote voorrecht schonk heden met u in aanraking te komen, zij ons in staat moge stellen elkander nader te treden op elk gebied des levens, waar dat noodig en mogelijk mocht zijn en dienstbaar zij aan het bevorderen der gemeenschappelijke gevoelens, die zoovelen aan deze en aan gene zijde der zeeën samen verbinden. Ik heb gezegd.

BIBLIOGRAPHIE

De Surinaamsche Bank 1926. Verslag door den hoofd-directeur uitgebracht in de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 27 Mei 1927. Amsterdam 1927.

De Indische Verlofganger, 27 Mei 1927. Van slaaf tot professor, of de geschiedenis van den ontdekker van een geneesmiddel uit Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret van den ontdekker, Quassie, in vol ornaat).

Idem. 3 Juni 1927. De eerste transatlantische stoomvaart in 1827, door H. W. van Nouhuys, besproken door Fred. Oudschans Dentz. (Met afbeelding van de Curaçao).

Dalmeyer's Volks-Universiteit. Week van 30 Mei—5 Juni 1927. Suriname. Cursus onder leiding van G. J. Staal, Oud Gouverneur van Suriname. Voortzetting VIII. Het onderwijs.

De Vrije Bladen, Juni 1927. Mijn aap schreit, door Albert Helman. (Wordt vervolgd).

Neerlandia. Juni 1927. Het voetspoor der vaderen, met afbeelding van de eerste Nederl. stoombootdienst op Amerika. (1827).

Het Koloniaal Weekblad. 2 Juni 1927. Suriname emigratiegebied voor Nederlanders, door Dr. Th. Lens.

Idem. 9 en 16 Juni 1927. Verslag over het jaar 1926 (in verband met den economischen toestand van Ned. Oost- en West-Indië, door H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt.

Idem. 23 Juni 1927. Volksplanting — Wingewest. door W. R. Merkman.

De Economische toestand van Suriname in 1926, verslag uitgebracht door de vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo 1927.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo 1 December 1926.

Idem. Januar/Februar 1927.

Berichten uit de Heidenwereld, Mei-Juni 1927. Stadszending. Paramaribo — Reisindrukken IV, door Zendingsdirector H. Sternberg.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname, 23 April 1922. De oorzaak van het uitsterven onzer Indianen of het ontstaan der bekoringsknollen. Caraïbische legende, door A. P. Penard.

Idem. 30 April 1927. Prinsessenummer.

Idem. 7 Mei 1927. Hendrikschool 1887—8 November—1927. Veertig jaren. (wordt vervolgd). — De Overtreding der Couvadewet of het Ontstaan der Palmen in Suriname. Caraïbische legende, door A. P. Penard.

Idem. 14 Mei 1927. Hendrikschool. 1887—1 November —1927. Veertig jaren door Th. M. (slot.) — De Zondvloed of het ontstaan der Vrouw uit den trouwen hond. Caraïbische legende door A. P. Penard.

Idem,, 21, 28 Mei, 4 Juni 1927. Bouwkunst in Suriname, door v. W.

Verslag van bestuur en staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1925. III. Curaçao. 's-Gravenhage, Landsdrukkerij 1927.

De Indische Gids. Juni 1927. Indië en de Volksvertegenwoordiging, door Mr. J. J. van Bolhuis.

Overzicht van de tariefwetgevingen van Suriname en Curaçao. Tarieven van in- en uitvoerrechten. Regeeringsuitgaaf (15 Mei 1927). 's-Gravenhage Alg. Landsdrukkerij.

De houtsoorten van Suriname, door Ir. J. Ph. Pfeiffer. Deel II. Een onderzoek naar de technische eigenschappen van 28 van de voornaamste houtsoorten. Met 43 afbeeldingen en een platenatlas. (Mededeeling no. XXII van het Koloniaal Instituut, afd. Handelsmuseum no. 6). Amsterdam J. H. de Bussy. 1927.

Odaya. Mei 1927. Uit 't leven der neger- en kleurlingenbevolking van Suriname, door J. F. E. Einaar (met. ill.).

Verslag omtrent den toestand van het Museum voor Land- en Volkenkunde en van het Maritiem Museum „Prins Hendrik" te Rotterdam over het jaar 1926.

Tijdschrift. voor Economische Geographie. 15 Juni 1927. Eenige beschouwingen over Suriname II door Fred. Oudschans Dentz.

Morks Magazijn. Juni 1927. Schipbreukelingen. Uit het leven der Fransche déporté's door C. K. Kesler. (Met illustraties van J. G. Kesler).

EUROPEESCHE KOLONISATIE IN SURINAME

DOOR

TJ. PYTTERSEN

We staan in onzen tijd tegenover een Europeesche kolonisatie in Suriname heel wat sterker dan vroeger. De bestrijding van tropische ziekten, de tropenhygiène in het algemeen, heeft dusdanige vorderingen gemaakt, dat hygienisten van naam verklaren een dergelijke kolonisatie, mits goed voorbereid en vooral goed volgens voorschriften van hygienisten uitgevoerd, volkomen kan slagen.

Aangenomen wordt tevens, dat een gezonde blanke dezelfde werkkracht in de tropen kan ontwikkelen als in een koeler klimaat.

Het schijnt weinig bekend te zijn, dat in Noord Queensland, het tropisch deel van Australië, ong. 200.000 blanken zich hebben gevestigd. Hoewel in het algemeen wordt gesproken van „tropisch" Australië blijkt bij nadere beschouwing, het klimaat meer „semi-tropisch" te zijn, daar gedurende eenige maanden, de „wintertijd, het klimaat ongeveer overeenkomt met dat van Florida, Sicilië, Egypte of Zuid Californië. Dit is dan ook het eenige voordeel van het klimaat aldaar, want gedurende de resteerende maanden is het er „tropisch-warm". De groote kenner van het Australiesch klimaat, Griffith Taylor, noemt dat van Townsville, een stad van ong. 25.000 inwoners in het niet warmste deel van Queensland gelegen, gedurende drie maanden „sometimes uncomfortable", gedurende twee maanden „often uncomfortable" en gedurende de resteerende zeven maanden „usually uncomfortable".

Ellsworth Huntington, Research associate in geography in Yale University, geeft ons in zijn werk: „West of the

Pacific" in 1925 by Charles Scribner's Sons, New York-London, verschenen uiterst belangwekkende bijzonderheden over de blanken-kolonisatie in Noord Queensland.

Een direct hooge gedachte had hij vóór zijn bezoek aan Australië over een dergelijke kolonisatie niet. Wat hij daar zag, deed hem ten slotte het volgende verklaren.

„But I want to make it clear that in spite of what follows I have much more hope for the future of the white man in the tropics than before I went to Australia."

Bewezen is, dat alle zware veldarbeid, het snijden van suikerriet, het sjouwwerk in de dokken enz. zonder nadeelige gevolgen door „fair-haired Britishers" kan worden uitgevoerd bij een vermindering van werkprestatie van niet meer dan 5 hoogstens 10 procent. Hoewel de lucht in Noord Queensland iets minder vochtig is, komt het klimaat aldaar het meest overeen met dat van Calcutta, naar aanleiding waarvan mag worden gezegd, dat het klimaat in die streken gemiddeld minder aangenaam is dan dat van Suriname, waar vooral de nachten over het algemeen koeler zijn. De slechte woningbouw in Queensland maakt het leven der huisvrouwen aldaar zeer onaangenaam, daar deze dikwijls keukenarbeid moeten verrichten bij een temperatuur van 115 tot 120 graden Fahr. Een deel van het jaar heerscht dag en nacht in deze warme streken een temp. van over de negentig graden.

Huntington citeert uit een „Bulletin on Tropical Australia":

„At present time, so far as statistical data provide evidence it appears that the people in the tropical part of Australia are healthy and virile, and are suffering no serious disabilities from tropical conditions."

Door het „Australian Medical Congress" te Brisbane werd 20 Augustus 1920 de volgende resolutie aangenomen:

„After mature consideration of sources of information embodying the results of long and varied professional experience and

observation in the Australian tropics, the Congress is unable to find anything pointing to the existence of inherent or insuperable obstacles in the way of the permanent occupation of tropical Australia by a healthy indigenous white race. It considers that the whole question of successful development and settlement of tropical Australia by white races is fundamentally a question of applied public health in the modern sense, such as has been demonstrated and practised with success amongst civil population, under far more difficult conditions, by the American authorities in the Philippines prior to the great war, and throughout the military forces of every allied power during that war."

„It considers that the absence of semicivilized colored peoples in northern Australia simplifies the problem very greatly. But it desires to emphasize in the strongest manner that any considerable extension of population and settlement under the existing, loose conditions of sanitary administration and sanitary practice using these terms in their modern wider sense, which prevail at the present time in tropical Australia, cannot hope for lasting success, and cannot fail to result in ultimate diaster. The Congress recognizes that a large amount of work still requires to be done in working out the practical details of any scheme of settlement, but it considers that it presents no difficulties beyond those of organization, staff, time, and money. It realizes that a great national question is involved, but it is unable to discern any obstacles which cannot be overcome by earnest and skilful application of the principles of statecraft."

Naar aanleiding dezer hoogst belangrijke resolutie merkt Huntington het volgende op:

„But I am forced to „emphasize in the strongest manner" a second consideration which the physicians have overlooked. „While I believe that „any considerable extension of population and settlement under the existing loose conditions of sanitary administration and sanitary practice .... cannot hope for lasting success, and cannot fail to result in ultimate disaster", I would add that the lasting success of white settlement in the tropics is equally hopeless unless there is a most strenuous and persistent selection of the right types of people. A tropical white race would be a dismal failure if it were composed wholly or largely of persons of the so-called Poor White or cracker type.

„Yet that is just what is likely to happen if one of the recommendations of the Australian Medical Congress should be carried

out. The rest of the nine recommendations let me hasten to add, are admirable."

Hij zegt vervolgens:

„Let the word go out that success is possible only for persons of remarkable health, grit, energy and moral character."

„Let it openly and officially be said that while Queensland is a land of wonderful possibilities, where fortunes easily be made, the climate, especially in the north (tropen), is such that only certain selected types of white men ought to settle there."

De kolonisatie in Noord Queensland bezit twee voordeelen, welke kolonisten in Suriname zouden missen.

In de eerste plaats toch kan degeen, voor wien het klimaat niet deugt, zonder groote kosten zich meer zuidelijk verplaatsen waar een aangenamer klimaat wordt aangetroffen. In de tweede plaats kan de kolonist een deel der productie in Australië plaatsen, terwijl de rest in hoofdzaak kan worden afgezet op markten waar Australische producten „preference rights" ontmoeten.

De kolonist voor wien het Surinaamsche klimaat niet deugt, moet het land verlaten, tenzij kan worden aangetoond, dat het ongeveer 200 KM. van de kust gelegen hoogere bergland zich leent voor vestiging of in staat is zwakke individuen na een verblijf van zekeren duur wederom voldoende krachtig te maken. We weten van dat bergland niet heel veel. In „De West-Indische Gids" van Juli 1923 vinden we belangrijke meteorologische gegevens omtrent het klimaat van den Hendriktop vanaf 11 Februari — 26 Maart 1922.

Wat het afzetgebied betreft staat vast, dat de kolonisten voor hun producten op export zijn aangewezen. Zij zijn gebonden aan de open markten, moeten in het algemeen zeer goedkoop produceeren om behoorlijke winsten te kunnen maken. Een voordeel in deze is, dat een Nederlander over het geheel een gezond, practisch verstand heeft en het genot van behoorlijk onderwijs hem instaat stelt de waarde van wetenschappelijke hulpmiddelen in te zien en te benutten.

Meenen onze tropen-hygienisten, dat een krachtig

blank ras in Suriname in stand kan worden gehouden, dan zou het aanbeveling verdienen goed voorbereid en voorzichtig, een aanvang met een dergelijke kolonisatie te maken. Ik stel me voor, dat de Regeeringssteun, welke natuurlijk niet is te ontberen, reeds aanvangt met het beschikbaarstellen van een gunstig niet bewoond terrein van behoorlijke uitgestrektheid, dat verder de Regeering het aansluitende achterland voorloopig voor die kolonisatie reserveert.

Met goed voorbereid bedoel ik het volgende:

Misdadig acht ik het reeds thans kolonisten naar Suriname te zenden. Ik stel me voor, dat een vereeniging wordt opgericht welke zich ten doel stelt deze zaak te onderzoeken, om later eventueel de kolonisatie te leiden. In het hoofdbestuur dier vereeniging zouden o.m. zitting dienen te nemen, vertegenwoordigers van commissies welke ieder een vitaal onderdeel der kolonisatie in studie nemen.

Onder deze vitale onderdeelen noem ik o.m.:

1. Het medische en hygienische vraagstuk, keuze van toekomstige kolonisten, de woningbouw, de indeeling der vestigingen.

2. Indeeling der cultuurterreinen, ontginning, grondbewerkingsmethoden, bevloeiïng en afwatering der terreinen, transport ter plaatse.

3. Te verbouwen gewassen, fabriekmatige behandeling van enkele ruw-producten, levensvatbaarheid der bedrijven.

4. Verscheep en verkoop der producten.

5. Coöperatie.

In verband met dit laatste punt het volgende.

Ten einde zoo spoedig mogelijk een voldoend quantum van eenzelfde product op de markt te kunnen brengen, hetgeen m.i. vooral in den aanvang in het belang der kolonisatie is, dient te worden vastgesteld, welke exportproducten in aanmerking komen, welke gewassen in hoofdzaak moeten worden geplant. Is zulks eenmaal vastgesteld dan dienen alle kolonisten-verbouwers zich daar-

aan te houden en schijnt mij het werken op coöperatieve basis het meest wenschelijk toe. Of dit systeem in de toekomst moet blijven voortduren behoeft voorloopig niet te worden besproken.

Ik wil er ten slotte nog even op wijzen, dat naar mijn meening het oprichten der vestigingen dient te geschieden op hooger gelegen zandgronden waar niet slechts het wonen aangenamer is, maar waar tevens doorgaans minder last van insecten, muskieten enz., wordt ondervonden. Een goede verbinding met het polderland zou dan in de toekomst noodzakelijk zijn.

Het woord is naar ik meen thans nog aan onze hygienisten.

Meenen zij dat de bezwaren door Huntington naar voren gebracht voor Suriname niet gelden, kunnen zij een weg wijzen waarlangs eventueel die bezwaren kunnen worden opgeheven dan is het oogenblik daar om tot het oprichten van de door mij genoemde vereeniging over te gaan en zal de Regeering zeker niet nalaten deze voor onze natie zoo uiterst belangrijke kolonisatie met kracht te steunen.

Den Haag, Juli 1927.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1927

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Behalve in de Eerste Kamer is ditmaal bij de begrootingsbehandeling veel groot werk geleverd. Toch laat herlezing van de uitvoerige begrootingsstukken onbevredigd. Een troosteloos gedoe is die begrootingsarbeid geweest voor alle belanghebbenden. De gouverneur ontwerpt een begrooting met *f* 4 millioen aan uitgaven en ontvangsten, maar de Koloniale Raad schrapt bijna anderhalf millioen der uitgaven, en dat de raming der middelen door de ontvangsten zal worden overtroffen, spreekt langzamerhand vanzelf. De minister van koloniën maakt er weer wat anders van, maar kan den forschen aanval der Tweede Kamer niet behoorlijk weerstaan; niettemin zegeviert de minister formeel, omdat de kamerleden nog minder op de hoogte zijn en hun souffleurs niet bij de hand hebben. Ten slotte laat de Eerste Kamer alle belangrijke vraagstukken liggen, en twee kamerleden kibbelen wat met den minister over een kwestie van wetsuitlegging, terwijl de zaak zelf ook zonder dat debat heel goed opgelost kan worden. Dat is de zeer korte geschiedenis der totstandkoming van de begrooting voor 1927.

Sinds deze overzichten geschreven worden, zijn zoo harde noten niet gekraakt op Raadhuis en Binnenhof. De toon van de gewisselde stukken moge op meer dan een plaats geprikkeld schijnen, het gesproken woord is bijna steeds waardig gebleven. Dat laatste moet niet altijd gemakkelijk geweest zijn, omdat in een kleine maatschappij critiek op stelsels en daden zoo licht synoniem is met critiek op personen. Aan duidelijkheid heeft de geoefende critiek echter niet te wenschen overgelaten. Het beleid

van het bestuur is in den Kolonialen Raad op de meest volstrekte wijze afgekeurd, en niemand heeft het voor het bestuur opgenomen. En nu moge de minister meenen in blijmoedig optimisme, dat uit de amendeering door den Kolonialen Raad van het begrootingsontwerp geenzins de gevolgtrekking moet worden gemaakt, dat er bij dat college gemis aan vertrouwen in het bestuursbeleid bestaat, de vraag ligt voor de hand, wat de Raad dan moet doen om van zijn gebrek aan vertrouwen blijk te geven. Trouwens de minister zelf heeft, misschien binnenskamers ingelicht, nadat deze woorden geschreven waren, bij de openbare beraadslaging in de Tweede Kamer de roede ook niet gespaard.

De Koloniale Raad heeft bij deze begrootingsbehandeling een groote overwinning behaald en een ernstig échec geleden. Wat de eerste betreft — de Raad heeft ondanks de houding van minister en Staten-Generaal bij de vorige begrooting voet bij stuk gehouden in zake de watervoorziening. Er is een deskundige uitgekomen, die nieuwe plannen heeft gemaakt, waarmee de Raad zich met algemeene stemmen — bij de begrooting voor 1928 — heeft vereenigd.

Anders is het geloopen met de reorganisatie der politie. De kwestie zelf is bij de begrooting noch in den Kolonialen Raad noch in de Staten-Generaal ten gronde besproken. Eerstgenoemd college voerde de aangevraagde gelden, evenals in verschillende andere gevallen, af, omdat het bestuur niet met bepaalde plannen kwam. Intusschen is later een desbetreffend ontwerp ingediend, dat nog hing, toen in Nederland de begrooting met de door den minister herstelde posten in behandeling kwam. De voorgestelde invoering van een gewapende politie heeft scherpe bestrijding ondervonden in den Raad en ook hier liet zich een afwijzing met algemeene stemmen verwachten, toen de minister de door den Raad verworpen begrootingsposten herstelde en in de Tweede Kamer verdedigde. Daar ging het echter niet om de practische vraag: militaire politie of burgerpolitie maar over de principieele, of de beslissing van den Raad niet moest worden afgewacht,

vóór en aleer de regeering zich in de zaak mengde. Zelfs kwam het tot een amendement-Joekes, dat de laatste vraag bevestigend beantwoordde, doch met 38 tegen 19 stemmen verworpen werd.

De begrooting door den Kolonialen Raad vastgesteld, werd sluitende gemaakt met een bijdrage van het moederland, groot ruim ƒ 35.000.

In de Tweede Kamer voerden behalve de heeren IJzerman, Van Boetzelaer van Dubbeldam, Van Vuuren en Joekes, die dit reeds eerder deden, ditmaal de heeren Van Rappard, Van Dijk, Lingbeek en Kersten het woord. Eerstgenoemde, de heer IJzerman, wees er met eenige voldoening op, dat het verloop van zaken zijn critiek van vorige jaren op verscheidene punten in het gelijk gesteld heeft; de heer Van Rappard was de eenige, die de militaire politie verdedigde, en de krachtigste aanval ging ditmaal uit van den heer Joekes, die het vooral voor den Kolonialen Raad opnam.

Over de rede van den minister in de Tweede Kamer valt niet veel te zeggen. In meer dan een opzicht bleek bij deze begrooting het departement niet op de hoogte van de feiten. Soms erkende de minister dit met ronde woorden. Er was dan ook alle reden voor krachtige repliek. En nu is er wel gerepliceerd, en meer dan in langen tijd het geval is geweest, maar, zooals ik reeds zei, blijkbaar niet met voldoende kennis van zaken.

Ook de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs was ter sprake gekomen, en deze was het die in de Eerste Kamer aanleiding gaf tot het zooeven bedoelde academisch debat tusschen den heer Anema en den minister, waarbij het ging om de vraag of de beperking van art. 180, 1ste lid van het regeerings-reglement: "zooveel de middelen gedoogen" zorgt de overheid voor het lager onderwijs, ook geldt voor de in het 2de lid voorgeschreven bekostiging van het bijzonder en het openbaar onderwijs op den voet van gelijkheid. Het betoog van mr. Anema voor een ontkennende beantwoording dezer vraag lijkt ook bij herlezing niet zoo overtuigend als deze debater het wilde hebben ingezien door den minister. Het zou wel

prettig geweest zijn, als een gedeelte van den hiervoor opgeëischten tijd besteed was aan de behandeling van andere zaken, die ook belangrijk zijn.

Amsterdam 29 Juni 1927.

HET SURINAMEVRAAGSTUK

DOOR

MR. O. E. G. GRAAF VAN LIMBURG STIRUM

Dat dit vraagstuk zeer veelzijdig is, werd reeds zoo herhaaldelijk betoogd, dat het nauwelijks geoorloofd mag worden geacht, daarop nogmaals de aandacht te vestigen, ware het niet, dat juist in den laatsten tijd de belangstelling voor Suriname zoo verblijdend toeneemt, dat het inderdaad nuttig kan zijn, nogeens bij dit veelzijdig onderwerp stil te staan.

Voornamelijk sedert het rapport der Suriname Commissie, dat in 1911 verscheen, is dit vraagstuk van allerlei kanten in tallooze schrifturen bezien en zijn vele middelen aan de hand gedaan, om verandering en verbetering te brengen in toestanden, over welker onhoudbaarheid ieder het eens was, doch omtrent welker verbetering de meeningen zeer uiteen liepen. Doch niettegenstaande dit alles deed men in het moederland niets of vrijwel niets, om eenige verbetering aan te brengen en wat men deed was lapwerk. Het strekt dan ook den huidigen Minister van Koloniën tot groote eer, dat hij reeds zoo kort na zijn ambtsaanvaarding zich niet heeft verscholen achter het voorwendsel, dat hij zich eerst een eigen meening omtrent de Surinaamsche quaestie moest vormen, maar dat daarvoor voorloopig in verband met de grootere belangen van Oost-Indië vermoedelijk geen gelegenheid zoude bestaan, doch terstond heeft begrepen, dat nu eindelijk aan deze zijde van den Oceaan eens iets positiefs moest geschieden, terwijl ook gelukkig de Tweede Kamer der Staten Generaal door de begrooting, waarin de Minister de voorstellen van den Ondernemersraad voor Suriname in hoofdzaak had verwerkt, aan te nemen, getoond heeft,

voor de belangen niet alleen van Suriname maar ook indirect voor die des Rijks een open oog te hebben. En dan gebiedt de billijkheid, dat in dit verband een woord van groote hulde wordt gebracht aan den man, die met onverwoestbaar optimisme en nimmer verflauwende energie heeft gearbeid, ja heeft gesloofd en geslaafd voor de belangen van het hem toevertrouwde gebiedsdeel en voor wien het thans bereikte resultaat ongetwijfeld een groote voldoening zal zijn, al zal hij de eerste wezen, om te erkennen, dat dit slechts een eerste — zij het dan ook zeer belangrijke — stap is op den weg van herstel. Het woord is thans aan het Nederlandsche kapitaal, dat moge toonen, dat ook dat gedeelte van ons Nederlandsche volk zich van zijn plicht bewust is en bovendien zijn eigen welbegrepen belang, hetwelk tevens dat van het geheele volk is, voor oogen heeft.

Ongemerkt is echter vooruitgeloopen op de bedoeling van deze bijdrage, om het een en ander te zeggen omtrent een der vele bovengenoemde schrifturen, n.l. het zeer uitgebreide artikel van den Heer H. G. Brandon in den 6en jaargang van dit tijdschrift (1924/25) onder den titel „Het Surinamevraagstuk". De schrijver poneert de stelling, dat het bij dit vraagstuk gaat „om het vinden van wijzen en middelen, om een kleine bevolking in een „groot vruchtbaar tropengebied in staat te stellen, zich „een goed bestaan te verwerven in haar land en een krach„tig gezond welvarend en bloeiend gemeenebest te vor„men."

Het wil mij voorkomen, dat deze stelling te beperkt is. Het gaat er toch niet alleen om, de thans aldaar wonende inderdaad kleine bevolking in gunstiger conditie te brengen, doch om het geheele gebiedsdeel uit zijn verval op te heffen. Dat dit met de thans aanwezige bevolking zou zijn te bereiken, lijkt mij toch wel wat al te optimistisch geredeneerd en in strijd met de ervaring, sinds de afschaffing der slavernij opgedaan. Dat de praemisse onjuist is, dat de inheemsche bevolking — en hiermede moge ik in dit verband de Creolen bedoelen, waarop ook de schrijver schijnt te duiden (pag. 482/83) — niet werken wil

en dat met haar niets te bereiken valt, stem ik den schrijver gaarne toe. Dat bewijst de zware en aan ontberingen rijke arbeid in balata-winning en goudbedrijf, evenals de goede diensten, welke de Creolen als vaklieden o.a. in de Bauxite-industrie praesteeren. Doch de afkeer van den Surinamer-Creool in het algemeen van geregelden, niet-avontuurlijken arbeid is van te algemeene bekendheid en bovendien ook te goed verklaarbaar, dan dat op deze stelling een theorie in de richting, als waarin de schrijver terecht wil, n.l. de opheffing van Suriname, kan worden opgebouwd. Naast liefde en achting voor zijn landgenooten behoort men bij de behandeling van een zoo belangrijke quaestie als deze ook een open oog te hebben voor de werkelijkheid en die is toch wel deze, dat de groote landbouw als verreweg de voornaamste factor voor het herstel moet worden beschouwd en dat voor dien landbouw alleen oosterlingen — en dan nog wel in hoofdzaak Javanen — als de beste arbeidskrachten moeten worden aangemerkt. Hiermede wil ik natuurlijk allerminst beweren, dat er bij dit verheffingsproces voor den Creool geen plaats zou zijn. Dat is — zooals gezegd — op Moengo en elders reeds gebleken, maar een fout is het, de oplossing der moeilijkheden te baseeren op den bloei van den kleinen landbouw en de geschiktheid van den Creool daarvoor.

In de eerste plaats toch zal het kleinbedrijf in den landbouw voorloopig en vermoedelijk steeds beschouwd moeten worden als een complement op het groot bedrijf, in welks toenemenden bloei dat kleinbedrijf zal deelen en waarvoor het inderdaad van zijn kant van zeer veel belang kan zijn (o.a. als reserve voor arbeidskrachten en leverancier van dagelijksche levensbehoeften).

In de tweede plaats is tot nu toe allerminst bewezen, dat de Creool voor dat klein bedrijf zoo zeer geschikt is. Juist het voorbeeld van den Saramaccapolder, dat de schrijver op pag. 485/88 aanhaalt, is geen gelukkige illustratie van zijn bewering.

Ook wil mij de meening, dat van Suriname geen arbeidskolonie te maken is, eenigszins voorbarig voorko-

men. Ongetwijfeld juist is, dat, indien een speciaal product als b.v. de Delitabak in Suriname kon worden geteeld, de opbloei der kolonie (en dan in een zeer snel tempo vermoedelijk!) te bereiken zou zijn. Doch waarom zouden koffie, suiker en vooral katoen niet hetzelfde — zij het dan ook in gestadiger tempo — kunnen bewerkstelligen? Een bevestigend antwoord hierop mag op grond der geschiedenis zeker worden gegeven en te gereeder, nu de mogelijkheid geopend is, de concurrentievoorwaarden met andere, gelijke producten leverende streken te verbeteren.

Op pag. 493 geeft de schrijver een inderdaad origineel beeld als aanduiding van zijn wenschen. Hij vergelijkt den huidigen toestand met een „topzwaar ondoordacht geconstrueerd gebouw" en geeft dan aan, hoe de nieuwe constructie zal moeten worden ontworpen en uitgevoerd. Hierbij houdt hij nu echter te veel vast aan zijn voorstelling van het verbeteren van een verzakt gebouw en komt daardoor tot niet steeds juiste conclusies; waarom kan b.v. immigratie van Javanen niet als opnieuw opbouwen worden beschouwd? De gedachte van zooveel mogelijk zelf te doen, is zeker sympathiek, maar practisch niet uitvoerbaar. Zeer juist is de raad, de staatsinmenging zoo gering mogelijk te laten zijn en aan handel en nijverheid goede gelegenheid te bieden voor hun ontwikkeling.

Het is uiteraard niet doenlijk, bij alle détailpunten van het program van den Heer Brandon stil te staan. Daarom moge worden volstaan, met hier en daar enkele grepen te doen en aldus de belangrijkste punten naar voren te brengen.

Zoo is er dan in de eerste plaats het voorstel tot herziening der Surinaamsche staathuishouding, beschouwd aan de hand van de Surinaamsche begrooting voor 1923. Zeer terecht laakt de schrijver het verleenen van subsidie en het voortdurend voorkomen van tekorten op de begrooting en bepleit hij een zoodanige scheiding in die begrooting, dat „de Surinaamsche gemeenschap haar huis-„houden voert op eigen kosten en met eigen middelen den

„grondslag kan leggen van hare welvaart". Wel zal dan volgens hem de rentebetaling en aflossing der uitstaande leeningen voor rekening van het moederland moeten komen, doch zal verder aan Suriname niet meer mogen worden geleend. Of aldus het subsidie van *f* 4.000.000.— zou dalen tot een bedrag van *f* 1.000.000.— kan ik nietnagaan al lijkt mij dit wel iets te gunstig voorgesteld en al komt mij de vraag gewettigd voor, of na overneming dezer lasten het moederland Suriname geheel zal kunnen loslaten. Na alle jaren van misère schijnt deze overgang wat al te kras en komt het mij verstandiger voor, dezen geleidelijker te doen plaats vinden, zooals ook in de nota van den Ondernemersraad is uiteengezet. Ook wil het mij beter toeschijnen, de verkeersmiddelen voorloopig in handen te laten van het Gouvernement, ook al zullen daardoor de lasten van de koloniale huishouding niet direct worden verminderd, omdat ook al weder in den overgangstijd dergelijke proefnemingen gevaarlijk zijn, terwijl het hoogst twijfelachtig is, of voor den spoorweg althans op het oogenblik een gegadigde voor de exploitatie te vinden zou zijn. Wel verre van een voorstander van overheidsbedrijven à outrance te zijn, meen ik toch, dat zoolang geen gezond economisch herstel is ingetreden, de kans groot is, dat een eventueele particuliere exploitant der verkeersmiddelen — aangenomen, dat hij zou opdagen! — spoedig de onderneming zou moeten liquideeren met het gevolg, dat dan de met zooveel kosten en moeiten verkregen verbindingen teloor zouden gaan of toch weder door het Gouvernement zouden moeten worden overgenomen.

Op het gebied der belastingwetgeving geeft de Heer Brandon weder van groote originaliteit in denkbeelden blijk. Daar alle belasting in laatste instantie volgens hem moet voortkomen uit inkomen of verdienste en het inkomen wordt besteed, om goederen te koopen, wordt „practisch het totale inkomen van de gemeenschapsleden „naar den handelaar — in den ruimsten zin op te vatten „— gebracht." Daarom wil hij die handelaren laten optreden als de belastinginners der gemeenschap, waarbij

dan aan een systeem van indirecte belastingen en in zonderheid aan een verteringsbelasting wordt gedacht. Deze gedachte wordt verder practisch uitgewerkt en hare voorgeelen worden opgesomd, terwijl ook de nadeelen niet worden vergeten, waaronder vooral voor iemand, die blijkens deze zijn studie veel voor den klein-ondernemer gevoelt, op den voorgrond moest treden, dat aldus de groote gezinnen zwaarder worden getroffen dan de kleine en dan alleenstaande personen. Om dit te verhinderen, wil hij deze categorieën bij wijze van compensatie tegemoet komen met schoolgeld, medicijnen en geneeskundige behandeling. Hieruit volgt reeds, dat wij ons hier op een verkeerden weg zouden begeven. Het belastingstelsel zal ongetwijfeld grondig moeten worden herzien en in deze richting doet meergenoemde nota van den Ondernemersraad dan ook concrete voorstellen, waarop thans niet nader kan worden ingegaan, doch een grondbeginsel zal moeten zijn, dat ieder naar zijn vermogen in de staathuishouding bijdraagt en dat noch de handel onnoodig wordt belast noch ook de levensbehoeften onnoodig duurder worden gemaakt.

Tenslotte wijdt de schrijver in dit verband eenige beschouwingen aan een herziening van de inrichting van het bestuursapparaat. Dit is al herhaaldelijk een mikpunt voor aanvallen van verschillende zijden geweest en al moge worden toegegeven, dat het voor de thans te verrichten taak te groot is, dit neemt niet weg, dat de opzet zeer geschikt is voor een zich gestadig uitbreidende gemeenschap en het derhalve zeer ongewenscht zoude zijn, daarin op dit oogenblik ingrijpende veranderingen aan te brengen. Tegen de voorstellen van den Heer Brandon vooral waar zij beoogen, de positie van den Gouverneur te wijzigen, moet in verband met het groote belang van het handhaven der Rijksgedachte ernstig bezwaar worden gemaakt. Wel zegt de schrijver op pag. 513, dat de Gouverneur de representant van het Opperbestuur moet worden (is hij dat dan thans niet?!), maar even verder schrijft hij, dat het eigenlijke Koloniaal Bestuur moet worden gevormd door den Raad van Suriname of Raadpensionaris,

een nieuwe titularis dus en de Koloniale Staten, die tezamen het uitvoerend gezag uitmaken, terwijl het wetgevend gezag dan zou berusten bij den Gouverneur, Raad van Suriname en Koloniale Staten tezamen. Over dien Raadspensionaris zegt de Heer Brandon op pag. 519, dat hij zich dien denkt „als een zeer belangrijke functionaris „met een geheel eigen zelfstandige positie naast den Gou-„verneur staande en evenals deze door de Koningin te be-„noemen. Hij is het feitelijke Hoofd van de Koloniale Ge-„meenschap, de eerste burger van Suriname. Hij vormt „de permanente schakel tusschen den Gouverneur als „zaakgelastigde van den Minister van Koloniën en de Ko-„loniale Staten als gezagscollege van de Koloniale Ge-„meenschap. Tevens is hij de regelaar van de goede sa-„menwerking tusschen de beide onderdeelen van het „hoofdbestuursmechanisme Koloniale Staten en Alge-„meen Landskantoor".

Hierbij wordt den Koloniale Staten de taak toegedacht van het maken van „de verschillende wetsregelingen van „algemeenen aard (verordeningen)" en het vaststellen van het „program van overheidswerkzaamheden", terwijl het Algemeen Landskantoor de verordeningsontwerpen technisch „resumeert", de uitvoeringsregelingen opstelt, de plannen opmaakt voor de uit te voeren werken en de financieele gevolgen berekent.

Nog afgezien daarvan, dat de voorgestelde wijzigingen allerminst belangrijke bezuinigingen zullen tengevolge hebben, is het niet duidelijk, waarom zij van staatsrechtelijk standpunt bezien noodzakelijk zijn. Met name is de functie van den Raadpensionaris in een stelsel, dat de juiste verhouding tusschen moederland en Suriname weergeeft en tevens een behoorlijke verdeeling van verantwoordelijkheid der koloniale organen beoogt, niet te verdedigen. Is het al niet duidelijk, welk voordeel deze verandering volgens het systeem van den Heer Brandon zou doen ontstaan, met de Rijksgedachte is dit nieuwe instituut ten eenen male in flagranten strijd. Hier wordt naast den Gouverneur, de belichaming dier gedachte, een ambtenaar geplaatst, wel eveneens door de Kroon benoemd,

maar overigens geheel zelfstandig. Uit niets blijkt, aan wien hij verantwoording schuldig is en tot wien hij in hierarchische verhouding staat. Dat hij voorzitter is van de beide naast elkander op eigenaardige wijze aan wetgeving en uitvoering medewerkende colleges, de Koloniale Staten en het Algemeen Landskantoor, lost deze vraag natuurlijk niet op. De huidige staatsinrichting is voldoende berekend op een eventueele toepassing der koloniale autonomie en zal dit na de herziening van het thans geldende Regeeringsreglement nog beter zijn, mits in het voorstel van wet, dat daarop betrekking heeft en toch nog wel eens in behandeling zal komen, niet ter elfder ure wijzigingen in den geest van de voorstellen van den Heer Brandon worden aangebracht.

In het tweede gedeelte van zijn bijdrage geeft de schrijver onder IV (pag. 528/559) een „Schetsontwerp", volgens hetwelk naar zijn meening aan de ontwikkeling van Suriname moet worden gewerkt. Hierin komen zeer juiste opmerkingen voor over onderwijs, propaganda voor den ladbouw, lichamelijke ontwikkeling en hygiënische opvoeding, goedkoope arbeidsmarkt en goedkoopen grond. Na deze algemeene en belangrijke beschouwingen komt hij dan tot de verdere uitwerking, welke over vijf punten wordt verdeeld. In de eerste plaats wordt jaarlijksche immigratie van 1200 à 1600 volwassen contractanten uit Oost-Indië onder poenale sanctie aanbevolen. Een fout hierbij is m.i. echter, dat de Heer Brandon voor de kosten dezer immigratie van de werkgevers een retributie wil vorderen. Herhaaldelijk is reeds betoogd, dat, aangezien bevolkingsaanvoer een eerste vereischte is voor een volledig economisch herstel, de kosten van dezen aanvoer op de gemeenschap moeten drukken en niet op de werkgevers. Met deze zienswijze hebben zich dan ook onlangs zoowel de Minister als de Tweede Kamer vereenigd.

Dan wordt gepleit voor een hoofdweg in Oost-Westelijke strekking van Albina over Paramaribo en Coronie naar Nickerie en ontbossching langs dien weg ten behoeve van polders. Dit is inderdaad een voortreffelijk plan,

daar het werk verschaft, waarvoor de Creolen geschikt geacht moeten worden en tevens dient tot „opening" van een zeer vruchtbare streek. Hier zouden de belangen van groot- en kleinbedrijf in den landbouw zeer wel samen kunnen gaan. Zooals bekend is, is een begin van dezen weg reeds in aanleg, zij het dan ook op andere wijze dan door den Heer Brandon en mij gedacht. Zeer te loven is het in ieder geval, dat met dezen noodzakelijken maatregel eindelijk een aanvang is gemaakt.

In de vierde plaats stelt de schrijver voor, de ontwerping en toepassing van een soort „cultuurstelsel", teneinde aldus de productie voor den kleinen landbouwer loonend en aantrekkelijk te maken. Hij wil het stelsel-van den Bosch niet klakkeloos overgenomen zien, maar wenscht het goede uit de grondgedachte in practijk te brengen. Zooals boven reeds is gezegd, komen deze en dergelijke maatregelen eerst aan de orde, wanneer een aanmerkelijk grootbedrijf in den landbouw is gevestigd, al was het reeds daarom, omdat de kleine landbouwer anders geen behoorlijk afzetgebied voor zijn producten zal vinden, maar dan verdient het denkbeeld ten zeerste ernstige overweging en dan zal het van belang blijken, dat hier door den Heer Brandon een zeer uitvoerig uitgewerkt systeem is ontworpen.

Tenslotte komt de schrijver op voor de organisatie van een Gouvernements opkoop- en exportdienst met het doel, „den afzet van de gewonnen producten naar het bui- „tenland te verzekeren en gaandeweg zoo voordeelig mo- „gelijk te doen geschieden". Deze dienst wordt uitsluitend als controleorgaan gedacht en mag niet zelfstandig uitvoeren. Deze maatregel kan m.i. van belang zijn, om een markt voor een bepaald product of bepaalde producten te helpen veroveren, door aldus een garantie van qualiteit te geven (men denke aan vruchten en rijst), doch daarna trede zij terug als zijnde in strijd met de beginselen van vrijhandel , waaraan helaas in den laatsten tijd, zij het vaak onder den drang van moeilijke omstandigheden, herhaaldelijk hier en elders geweld wordt aangedaan.

In zijn „Slotoverdenking" komt de Heer Brandon dan

tot de conclusie, dat Suriname slechts op twee manieren „tot een bevredigenden staat van economische ontwikke- „ling en maatschappelijke welvaart" kan worden gebracht en wel òf op de manier van het Suriname-Studie-Syndicaat door „verbouwing en uitbouwing van de be- „staande economische structuur volgens de principes van „het arbeidskolonieplan" òf op de door den schrijver voor- „gestane wijze volgens de beginselen van een „tropen-ves- „tigingskolonie, gebouwd op de bestaande personeele en „materieele krachten en middelen in het land zelf aan- „wezig".

Uit het voorafgaande is reeds gebleken, dat naar mijn meening een algeheel herstel alleen langs den weg, door den Heer Brandon aangewezen, niet zal kunnen worden bereikt, doch bij de uitwerking van een plan, zooals thans in de begrooting voor 1927 in groote lijnen is aangegeven, zal met verschillende opmerkingen van den schrijver met vrucht rekening kunnen worden gehouden, terwijl, is eenmaal een bloeiend grootbedrijf in den landbouw gevestigd, meer dan een van zijn voorstellen voor de ontwikkeling van een gezond klein-landbouwbedrijf van veel belang kunnen zijn.

Bloemendaal, 7 April 1927.

NOG EENS EMIGRATIE VAN NEDERLANDERS NAAR SURINAME

DOOR

W. R. MENKMAN

In het Algemeen Handelsblad van 24 en 25 Februari d. j. leverde Dr. Th. J. Lens een pleidooi voor emigratie van Nederlanders naar Suriname, waarin hij wilde aantoonen dat, mits dit land geassaineerd wordt, kolonisatie van Europeanen evengoed mogelijk is als van Aziaten. Of de kolonisatie van Europeanen, speciaal Nederlandsche landbouwers, in Suriname gewenscht is zou volgens Dr. L. geen open vraag meer zijn; door verruimd wetenschappelijk inzicht en door een proefneming op groote schaal zou sedert het in 1896 verschenen rapport der Staatscommissie van 1892 deze vraag (in bevestigenden zin) beantwoord zijn.

Had Dr. L. er zich toe bepaald de mogelijkheid eener kolonisatie als de bedoelde uit medisch oogpunt te belichten, aan de hand van de meer recente assaineeringsgeschiedenis van tropische landen, dan zou ik de laatste zijn geweest om zich bevoegd of geroepen te voelen tegen zoodanige voorlichting eenige bedenking in het midden te brengen. De geachte schrijver evenwel gaf een pleitrede voor een emigratie „en masse" van Nederlandsche landbouw-arbeiders naar Suriname, waarmede zonder talmen een aanvang zou moeten worden gemaakt, met het doel om binnen een menschen-leeftijd het Surinaamsche bevolkings-vraagstuk tot oplossing te brengen — en tevens het gevaar eener overbevolking in het Noederland te bezweren — en hij maakte daarbij vergelijkingen en haalde voorbeelden aan, welke aan dit pleidooi steun zouden moeten verleenen. Althans zóó heb ik het artikel

in kwestie gelezen en zóó zullen ook anderen het hebben gelezen; ik geloof door deze bewering aan de intelligentie van den gemiddelden Handelsblad-lezer geen onrecht aan te doen.

Mij leken die vergelijkingen en die voorbeelden niet altijd geheel juist en ter zake dienende en ik heb daarvan blijk gegeven in een artikel van Maart d. j., dat echter eerst in de Juni-aflevering van dit tijdschrift werd opgenomen. Wellicht had ik mijn vragen en opmerkingen naar aanleiding van Dr. L.'s Februari-artikel achterwege gelaten wanneer ik eerder had kunnen kennisnemen van hetgeen het Surinaamsche blad De West onder den titel „Een wonderlijk plan" ter zake in het midden heeft gebracht.

Dr. Lens dient mij van antwoord in het Juli/Augustusnummer van den W. I. Gids; hij doet dit, volgens eigen erkentenis, op scherpen toon, waar ik geen bezwaar tegen zou hebben indien de geachte schrijver zich van „personal verdicts" had weten te onthouden.

In de eerste plaats had mij getroffen de door Dr. L. gemaakte vergelijking tusschen de schaarsche en slappe bevolking van het ongezonde Suriname aan den eenen kant en het overbevolkt geraken, van blanken zoowel als van negers, van het droge en onbeboschte Curaçao anderzijds. Ik maakte hierbij de opmerking dat het verschil in bevolkings-dichtheid niet uitsluitend mag worden verklaard uit het meer of minder „gezonde" van het land. Het gaat hier immers over twee kunstmatig bevolkte gewesten en ik meende het verschil op de kortste wijze te kunnen typeeren door de tegenstelling plantageland-slavendepôt. Waar Curaçao langen tijd het centrum was van den Westindischen slavenhandel, waar negers werden aangevoerd als veel winst-gevende handelswaar voor wederuitvoer naar de Spaansche koloniën en waar het blijvende contingent vergelijkenderwijs mild werd behandeld [1]), kreeg Suriname slechts zooveel zwarte werkkrachten als voor

[1]) In Curaçao bestond in 1850 de bevolking voor ruim 50 % uit vrijen, in 1863 voor ruim 68 %; in Suriname waren de cijfers respectievelijk ruim 34 % en ruim 44 %.

het inheemsche plantage-bedrijf in het kleine ontgonnen gedeelte noodig waren, en vaak zelfs minder dan men verlangde, terwijl later de aanvoer van Aziatische koelies natuurlijk regelrecht verband hield met de meerdere of mindere welvarendheid van den grooten landbouw.

In Suriname zagen de plantage-houders niet altijd het belang in der natuurlijke vermeerdering van de slaven en de plantage-toestanden waren ook niet bevorderlijk aan zoodanige vermeerdering[1]). Klachten over een te geringen aanvoer van vrouwen kwamen in den slaventijd ook voor.

En wat de overbevolktheid van Curaçao aangaat, daarvan is thans niet veel meer te bespeuren, nu op het hoofdeiland industrie en scheepvaart zich zoozeer hebben ontwikkeld. Wel is dit proces er een van den allerlaatsten tijd, maar: „aanzienlijk", zegt de Encyclopaedie van Nederlandsch West Indië (1914/1917) onder het hoofd Curaçao „kan men den aanwas der bevolking niet noemen, want hij bedroeg gedurende de laatste halve eeuw niet veel meer dan 1 % per jaar."

Van 53702 zielen op het einde van 1920 vermeerderde de Curaçaosche bevolking door geboorteoverschot tot einde 1925 met 3790 zielen, of 70.6°/₀₀. Dezelfde berekening makende voor Nederland komt men voor dezelfde periode op 78.9°/₀₀.

Dr. Lens stelt mij de vraag of ik denk dat er op Curaçao nooit „intensen landbouw gedreven is" en spreekt van een cochenille- en aloëcultuur, van handel in oranjeschillen en divi-divi. De geachte schrijver had o. a. ook nog kunnen releveeren de in 1688 gestaakte suiker-cultuur op de Compagnie's-plantages, maar desniettemin zijn op Curaçao nooit groote cultures ontstaan en in stand gebleven als in Suriname. Het begrip plantage is op Curaçao iets anders dan in Suriname en ook voordat Curaçao verindustrialiseerd was, waardoor thans in de buiten-districten zoo weinig werkvolk is te vinden, moes-

[1]) Terwijl in Suriname bij de slaven het sterfte-cijfer voortdurend het geboorte-cijfer overtrof wisten de vrije boschnegers zich te handhaven, ook toen hun aantal niet meer toenam door nieuwe wegloopers.

ten de Curaçaosche plantage-houders maar al te vaak hun rekening trachten te maken door verkoop van putwater, brandhout, houtskool, steenen, kalk, zout, hoewel natuurlijk, zooals algemeen bekend is, het eiland ook oranjeschillen en aloë oplevert en er vele geiten en een weinig rundvee (voor melk-voorziening) wordt gehouden; divi-divi is niet bepaald een landbouwproduct.

De aanvankelijk voor mij minder begrijpelijke overbevolktheid van Curaçao wordt thans door Dr. L. toegelicht door te verwijzen naar de emigratie van zwarte en blanke Curaçaoenaars en naar de ongunstige betalingsbalans van 1913. De — zacht uitgedrukt — sterk overdreven voorstelling van zaken als zou, dank zij den Curaçaoschen arbeider-emigrant, het Papiamentsch in de kustplaatsen van Venezuela inheemsch zijn nu maar ter zijde latende moet thans de bedoeling van den schrijver duidelijk worden geacht. Maar, deze soort overbevolktheid laat zich ook met betrekking tot Suriname aantoonen.

Ook Surinamers, handwerkslieden en intellectueelen, zochten en vonden bij de vleet een goed of een beter heenkomen buiten hun geboorteland, naar Holland, Oost-Indië, Curaçao, de Vereenigde Staten, en wat de verhouding tusschen invoer en uitvoer betreft is het heel natuurlijk dat Curaçao met zijn scheepvaartstation en bunkerhaven reeds in 1913 in een bizondere positie verkeerde [1]).

Een tweede bedenking welke bij mij gerezen was tegen het pleidooi van Dr. L. — en ik zag later dat De West dezelfde bedenking heeft geopperd — had betrekking op het door den geachten schrijver medegedeelde uit de geschiedenis der doorgraving van de Landengte van Panama, dat het bewijs zou opleveren voor de stelling dat ook blanken in de tropen zwaar grond- en handwerk kunnen verrichten, mits de hygiënische voorwaarden goed zijn. Niet dat ik twijfelde aan de geschiktheid van blanken tot lichamelijken arbeid in de tropen, in bepaalde

[1]) Tegenwoordig is van de bevolking van het eiland Curaçao niet minder dan 45 °/₀ ter hoofdplaats gevestigd.

omstandigheden en onder bepaalde voorwaarden, maar ik had bij herhaalde bezoeken aan de Landengte, vóór en nadat het Kanaal geopend was, nimmer den indruk gekregen dat wat de Amerikanen aldaar te aanschouwen gaven kon worden aangemerkt als een geslaagde proefneming van kolonisatie van blanken in de heete luchtstreek; ook lag het m. i. voor de hand dat niet alle blanken bij den kanaal-aanleg handen-arbeid hebben verricht. Ik stelde daarom eenige vragen en sprak over de Jamaica-negers en andere gekleurden, die dan toch ook in 1911, het jaar waarover Dr. L. het had, sterk in de meerderheid waren. De geachte schrijver heeft in Goethals' werk „The Panama Canal" het antwoord op mijn vragen niet kunnen vinden, maar wel dat de gekleurde arbeiders meest negers van Barbados en de Fransche eilanden waren en de ongeschoolde Europeanen meest Spanjaarden. Goed, maar wanneer men daarbij bedenkt dat in het contingent blanken ook begrepen waren de Amerikaansche staf en de geschoolde vaklieden, dan is men wel geneigd om zich te scharen aan de zijde van de schrijvers die beweerd hebben dat, met alle respect voor de prestaties der Amerikaansche Genie, van den Amerikaanschen Geneesk. dienst en van de „gold employees", het toch, wat de eigenlijke „main d'oeuvre" betreft, de Westindische neger is geweest die de doorgraving mogelijk heeft gemaakt.

Dr. Gorgas, de zoo verdienstelijke leider van het assaineerings-werk op de Landengte, moge een enthousiast voorstander zijn geweest der kolonisatie van blanken in de tropen, dat neemt toch niet weg dat het bestuur der Canal Zone nog maar weinige jaren geleden strenge maatregelen nam tegen de toelating van blanken, natuurlijk om tegen te gaan dien allertreurigsten uitwas van alle kolonisatie in heete landen, werkeloosheid en pauperisme onder de blanke bevolking.

Het is steeds de bedoeling geweest kanaal-werkers die niet meer noodig waren zoo snel mogelijk te laten afvloeien; „settlers were not wanted".

In 1910 waren er bij de Isthmian Canal Commission en

de Panama Railroad Company tezamen ruim 38.000 menschen in dienst, waarvan ruim 30.000 bij eerstgenoemde.

De zoogenaamde „silver-force" (ongeschoolde werkkrachten) bestond uit ongeveer 5000 Europeanen (Zuid-Europeanen met lagen levensstandaard) en ongeveer 28.000 Westindische negers.

De nagenoeg geheel uit Amerikanen bestaande „gold-force" omvatte de staf, de administratieve employés, de constructie-werklieden en de andere geschoolde ambachtslieden, tezamen ongeveer 5000 personen.

In tegenstelling met de intellectueele werkkrachten, die schriel betaald werden, waren de handwerkslieden die tot de „gold force" behoorden de best betaalde arbeiders der wereld. Scheepswerf-arbeiders, machinisten, metaal-bewerkers, ketelmakers, timmerlieden, bedienings-manschappen voor de excavateurs, huizenbouw-arbeiders etc. verdienden nominaal evenwel als in de V. S., maar inderdaad was hun loon belangrijk hooger, in aanmerking genomen vrije woning, goedkoope voedingsmiddelen, door de Commissary Departement verstrekt, etc.

Van de kolonisatie van Suriname door Javanen sprekende zeide Dr. Lens in zijn Handelsblad-artikel „ongetwijfeld zal zulk een kolonisatie slagen, mits de gezondheidsdienst in Suriname op Amerikaansche leest geschoeid worde, naar het voorbeeld van dien te Panama „en Cuba, die ook tropenlanden zijn met blanke arbeiders, en de Zuidelijke Staten van N. Amerika."

Dat de Amerikanen veel succes hebben gehad bij de bestrijding van de gele koorts, niet alleen op de Landengte van Panama, maar ook in Havana en in sommige van hun eigen Zuidelijke havens was mij bekend; ik heb het echter wenschelijk geacht te waarschuwen tegen den indruk als zouden ook Cuba en de Zuidelijke Staten der Unie goede voorbeelden zijn van tropenlanden met blanke arbeiders, natuurlijk in verband met het pleidooi voor kolonisatie van Hollanders in Suriname.

Wat Cuba betreft dacht ik aan de arbeiders uit Zuidelijk Europa die althans in vroeger jaren geregeld met de

van Italië en Spanje varende stoomvaartlijnen naar het eiland overkwamen, om na afloop van het seizoen weder naar huis terug te keeren. Ook stond mij voor den geest het rapport van den Vice-consul Dr. E. Bunge „Cuba beschouwd met het oog op de belangen van Nederland" (Consulaire Verslagen 6e jaargang) waarin werd aangehaald een uitspraak van Dr. P. Karntz, Industrial Agent of the Cuban R. R. Co., welke laatste aan landbouwers ontraadde om naar Cuba te komen wanneer niet in het bezit van 10 à 12½ duizend gulden (dat was vóór den oorlog); Dr. Bunge zelf voegde hieraan toe dat er z.i. voor Nederlanders niet veel anders zou overblijven dan hetzij tuinbouwer te worden dicht bij Havana of een andere groote stad, of wel in de buurt van Camagüey of misschien Manzanillo rundvee te koopen en boter en kaas te gaan maken. Blanke kolonisten zouden derhalve op Cuba alleen kans hebben als kleine plantage-houders of veeboeren.

Nu komt Dr. Lens mij vertellen dat ⅔ der Cubaansche bevolking uit blanken bestaat, dat Havana een schoone en volkrijke stad is en dat sedert eeuwen op Cuba blanken den akkerbouw beoefenen; de geachte schrijver vraagt of ik werkelijk meen dat blanken op Cuba geen zwaren physieken arbeid verrichten. In Havana heb ik wel eens enkele dagen vertoefd, met Cuba heb ik nogal eens relaties gehad en, hoewel gedurende mijn Westindischen tijd Paramaribo en Curaçao mijn standplaatsen waren, heb ik door mijn beroep de laatste 20 à 25 jaren volop gelegenheid gehad om algemeene Westindische noties te verkrijgen.

Zoo weet ik dat ook in de Latijnsche landen der Nieuwe Wereld de standskwestie nauw verband houdt met de ras- en kleurkwestie, dat een breede klasse van „criollos" gaarne voor blank doorgaat, ook al is de raszuiverheid dubieus, en dat ook wel statistisch als zoodanig wordt aangemerkt alles wat noch Indiaan, noch Neger, noch Mulat is; in Porto Rico geldt in de bevolkings-statistiek wel drie vierde der bevolking als blank. Op Cuba vond Columbus een Indiaansche bevolking van misschien een miljoen zielen, welke wel niet zal zijn uitgestorven of uit-

geroeid zonder dat van haar bloed een deel in dat van de nieuwkomers was overgegaan; de Spanjaarden, die partij wilden trekken van de vruchtbaarheid des bodems, maar voor zich zelf plantagewerk te zwaar vonden, begonnen ook hier al spoedig negerslaven uit Afrika in te voeren.

De meeningen loopen uiteen over de vraag of en hoeveel Indianen-bloed er nog in de tegenwoordige Cubaansche bevolking is overgebleven. Dat de eigenlijke Cubanen van tegenwoordig in groote meerderheid „negroid" zijn schijnt evenwel niet voor tegenspraak vatbaar, hoewel velen voor blank doorgaan. Waar reeds zeer vroeg in de 16e eeuw een aanvang is gemaakt met den invoer van Afrikaansche slaven ligt dit ook voor de hand.

Of de Cubaansche creolen, die niet behooren tot de categorie van negers en mulatten, geen zwaren lichamelijken arbeid verrichten? Allicht wel; er worden in een land als Cuba vele bedrijven en beroepen uitgeoefend, waaronder echter ook minder inspanning eischende als dat van sigarenmaken, om maar een enkel voorbeeld te noemen. Voor de groote cultures echter hebben de oude meesters van het land negers noodig gehad uit Afrika en ook in onzen tijd zijn er negers heengetrokken uit Jamaica, en ook uit Curaçao, hoewel de Amerikaansche suikerplantages zoodanig zijn geoutilleerd dat met een minimum van handen-arbeid kan worden volstaan; toen de boom-periode voorbij was heeft de Britsche Regeering diplomatieke stappen moeten doen en heeft het Curaçaosche Gouvernement schepen moeten zenden om de menschen terug te halen, wegens de vele klachten welke uit Cuba werden vernomen over mishandeling en armoede.

Inderdaad, ook al hebben de Amerikanen de havenstad Havana practisch vrij gemaakt van gele koorts, toch is het beter aan Cuba niet te denken wanneer men zoekt naar voorbeelden van tropische landen waar de ontginning van den bodem en de landbouw op groote schaal door den handenarbeid van Europeesche kolonisten is tot stand gebracht, hoewel dit eiland, wat ligging, klimaat en bodemgesteldheid betreft, zich beter dan Suriname voor Europeesche kolonisatie zou hebben geleend.

Merkwaardig is het eerder dat Cuba, een der Westindische eilanden waar de Europeanen het eerst vasten voet kregen, zooveel minder dicht bevolkt is geraakt dan Jamaica en Trinidad, om van Barbados niet eens te spreken.

In het algemeen zal men in West-Indië weinig vinden dat steun geeft aan de stelling dat onder gunstige omstandigheden kolonisatie van Nederlandsche landbouwers in Suriname zeker zou slagen, en daarom toch gaat het. De geschiedenis van mislukte kolonisaties moge niet voldoende argumenten opleveren tegen die stelling, de geschiedenis der bevolking, of der herbevolking, van de nieuwe wereld in het algemeen is te gecompliceerd, ook met betrekking tot het blanke element, om houvast te geven aan de propagandisten. Spanje, en ook Engeland, hebben in vroegere eeuwen zelfs door de deportatie van misdadigers en vagebonden het allegaartje van rassen en kleuren in de West-Indiën helpen tot stand brengen.

Te wijzen op de door de Amerikanen bereikte resultaten bij de bestrijding der gele koorts en andere tropenziekten in enkele havensteden der Caraibische Zee en der Golf van Mexico, alsmede op de Landengte van Panama, heeft evenveel, of even weinig waarde voor het vraagstuk eener Nederlandsche emigratie naar Suriname als de aandacht te vestigen op de „jibaros" en de „poor whites" op sommige Westindische eilanden als afschrikwekkende voorbeelden.

En wat de Zuidelijke Staten der Unie betreft, gelegen buiten de tropen, wie uit West-Indië komende die staten doorreist blijft zich omringd zien van negers, in het openbaar overal angstvallig afgescheiden gehouden van het blanke deel der bevolking. Dat de Federale Regeering „farming" in de Zuidelijke Staten door blanken aanmoedigt is goed en wel, maar daarbij zal wel niet de bedoeling voorzitten om den neger in de katoen-velden door den blanke te vervangen, nu eerstgenoemde de neiging is gaan vertoonen om Noordwaarts te trekken, naar de centra met hoogen loonstandaard. Onder „farming" wordt in Amerika ook verstaan wat in Suriname plantagebedrijf zou heeten (vruchten-cultuur, etc.).

Voordat, onder den invloed van den oorlog en van de immigratie-wetten, de negers begonnen te verhuizen naar de Staten met hoogen loonstandaard, werd het grootste deel der producten van de Zuidelijke Staten door hun arbeid verkregen en bijna een zesde van alle land-arbeid in de Unie werd door hen verricht. Gedurende 40 jaren van vrijheid was de neger-bevolking der V. S. van 4½ miljoen tot 9 miljoen toegenomen.

De groote uittocht naar de streken met hoogere loonen bracht een revolutie teweeg in de landbouw-toestanden van die staten waar voorheen de negers het talrijkste waren geweest, vooral in de zoogenaamde „cotton belt"; arbeidsloonen stegen enorm en landprijzen daalden onrustbarend.

Alle krachten moesten worden ingespannen om door betere landbouwmethoden compensatie te verkrijgen voor het verlies van overvloedigen en goedkoopen arbeid en van de hulp en de voorlichting der Regeering hebben de gekleurde „farmers" der Zuidelijke Staten niet minder partij weten te trekken dan de blanke.

Dat blanken in de tropen physieken arbeid kunnen verrichten, zelfs zwaren lichamelijken arbeid, zal niemand ontkennen, vooral niet hij die lang onder de keerkringszon heeft geleefd; ik heb zelf een voorbeeld aangehaald uit Curaçao. Alleen was het mij niet duidelijk welke gevallen Dr. Lens uit eigen Curaçaosche ervaring voor den geest stonden, waar hij den Hollandschen werkman aldaar niet kan hebben waargenomen. Thans blijkt dat de geachte schrijver in zijn tijd wel eens blanke Curaçaoenaars buiten op het veld heeft zien medewerken en in de stad in de winkels heeft bezig gezien, militairen aan sport heeft zien doen, zelf gewoon was een deel zijner practijk te paard af te doen etc. Mijn nieuwsgierigheid is nu bevredigd, maar mijn bezwaar blijft bestaan, wat de strekking betreft, tegen de zinsnede: „vooral op Curaçao, waar tropenziek- „ten niet voorkomen, was ik daarvan getuige."

Ook elders tusschen de keerkringen, waar tropenziekten wèl voorkomen, zijn zelfs geboren Europeanen tot zwaren lichamelijken arbeid in staat gebleken, wanneer

de omstandigheden dat zoo eens meebrachten. Behalve de voorbeelden welke Dr. L. daarvan zelf aanhaalde uit de geschiedenis van Suriname kan o.a. nog gewezen worden op den handen-arbeid welke ook aldaar door Europeesche militairen werd verricht en aan sport deden zij er in mijn tijd eveneens. Een oud-officier hoorde ik eens vertellen hoe men vroeger te Harderwijk aan de voor Suriname gemonsterden den spotnaam van houthakkers gaf, vanwege de soort arbeid welke van hen zou worden verlangd.

Om der wille van de propaganda moge men het er wat dik bovenop leggen, in de verwachting dat de wel geinformeerde lezer veel zal opvatten „cum grano salis", maar daarmede doet men niet altijd goed; men riskeert daarmede misverstaan te worden of zich voor consequenties te zien gesteld welke men niet heeft gewenscht.

Dr. Lens vertoonde zelfs het spook van een „finis coloniae"; tegelijk met de kreet „Java voor de Javanen" zal z. i. in het Westen die van „Suriname voor de Surinamers" weerklinken, en wanneer dan Suriname een bevolking zal hebben van een ander ras en een andere mentaliteit, niet door stamgevoel met de moederlandsche verbonden, dan zal Suriname zelfs niet als „dominion" tot het Nederlandsche Rijk blijven behooren. Dat is wel wat ver gezocht en een ander verschiet, zoowel met betrekking tot het Oosten als tot het Westen is ook nog wel denkbaar. Ik heb hier tegenover gesteld dat, naar de geschiedenis leert, juist van een stamverwante koloniale bevolking allereerst een afscheidings-beweging te verwachten valt, natuurlijk wanneer de toestanden in de kolonie er rijp voor zijn, en dacht daarbij begrijpelijkerwijze aan de Vereenigde Staten; ook in de voormalige Spaansche en Portugeesche koloniën echter waren het in de eerste plaats de met het moederland meest stamverwante hoogere en middenklasse van wie de zelfstandigheids-beweging uitging. En zelfs de neger-republiek Haïti zou kunnen gelden als een voorbeeld van dezelfde strekking, voor zoover aanvankelijk de gedachte aan een zelfstandig gemeenebest alleen onder den hoogeren stand der creolen kan hebben geleefd; de vrije mulatten verlangden

slechts burgerrechten en de slaven persoonlijke vrijheid. Waar dan natuurlijk tegenover staan Canada en Australië als voorbeelden dat een stamverwante overzeesche bevolking ook in eenzelfde staatsverband met het moederland kan willen blijven voortleven, wanneer dit laatste een verstandige politiek voert.

Tegenover de vrees van Dr. L. dat met een bevolking van ander ras en andere mentaliteit Suriname voor Nederland verloren zou gaan heb ik willen stellen de tot nu toe steeds gebleken loyaliteit van den Amerikaanschen neger, die zoowel in de Zuidelijke Staten der Unie als op de Westindische eilanden in den loop van eenige eeuwen zoozeer gehecht is geraakt aan den grond welke hem aanvankelijk met geweld als nieuwe verblijfplaats werd opgedrongen en die zoo trotsch is op zijn tegenwoordige nationaliteit; de Amerikaansche negers vochten mede in den grooten Europeeschen oorlog en de Britsche koloniën leverden hun „West Indian contingent". Haïti is het eenige voorbeeld van een negerrepubliek buiten Afrika en deze republiek ontstond onder den invloed eener crisis in het moederland en niet minder onder dien der oneenigheden tusschen de vrije kolonisten onderling. Intusschen onderwierpen zoowel Haïti als de mulatten-republiek St. Domingo zich na honderd jaar van onafhankelijkheid zonder daadwerkelijk verzet aan een Amerikaansch protectoraat.

Nu wijst Dr. L. wel op de Surinaamsche boschnegers, die, behalve wat de taal betreft, echte Afrikanen zijn gebleven, en op de afgoderij in de binnenlanden van Haïti waarover verschillende oudere auteurs hebben geschreven. Het element der boschnegers in Suriname vormt een anachronisme, dat Nederland niet tot eer strekt (in de Br. West Indiën bestaat dit element allang niet meer) en met den voodoe-dienst op Haïti zullen de Amerikanen wel weten af te rekenen; met het gevaar evenwel voor afvalligheid heeft een en ander niet te maken.

In Javanen als kolonisten voor Suriname zag Dr. Lens een gevaar omdat deze, behalve hun mentaliteit en hun bijgeloof, ook hun hadjis en hun vrouwen medebrengen;

bij dat woord vrouwen plaatste ik een uitroepteeken. De hadjis kunnen de Javanen wel thuislaten, maar de vrouwen moeten meekomen; aan een kolonisatie van enkel of hoofdzakelijk mannen zou men niet veel hebben. De onder de Aziaten in Suriname nogal eens voorkomende „crimes passionels" worden in het land zelf, behalve aan de Oostersche opvattingen omtrent huwelijkstrouw, ook nog toegeschreven aan een relatief gebrek aan vrouwen; zoowel bij de Britsch Indiërs als bij de Javanen in Suriname zijn de vrouwen nog steeds numeriek in de minderheid. Het vraagstuk der venerische ziekten (ik had Dr. Lampe wel degelijk gelezen) is er dunkt mij een op zich zelf.

Wanneer ik den indruk zou hebben gekregen als zou ook Dr. Lens van de tegenwoordige Surinaamsche bevolking — uit meer dan een half dozijn verschillende rassen samengesteld — niet de geschiktheid verwachten om, onder betere — vooral hygiënisch betere — voorwaarden levende dan thans, zich te vermenigvuldigen en tot welvaart te geraken, dan kon dat mede een gevolg zijn van het aantreffen, in het eerste pleidooi van den geachten schrijver, der afgezaagde aardigheid, zij het dan ook tusschen aanhalingsteekens geciteerd, aangaande de groote inundatie welke het mogelijk zou maken om met een geheel nieuwe bevolking te beginnen; die mogelijkheid is er nu eenmaal niet en, heb ik Dr. Lampe goed gelezen, dan wil ook deze laatste de bestaande bevolking in hygiënisch betere conditie brengen.

Dr. Lens ziet bij doorvoering van zijn plan een „naturellen-vraagstuk" in het verschiet, of liever hij acht dat vraagstuk onmiddellijk aanwezig zoodra een Hollandsche kolonisatie in Suriname zou aanvangen, en heeft willen aanbevelen dit vraagstuk op te lossen, om derwille van de hygiëne, door een systeem van afscheiding als Generaal Herzog voor Zuid-Afrika voorstaat. Maar, het Zuidafrikaansche naturellen-vraagstuk is bij lange na niet in de eerste plaats een hygiënisch vraagstuk en wie in Suriname alzoo tot de naturellen zouden moeten worden gerekend is niet duidelijk; ook de ruim 40 % der tegenwoordige bevolking, thans in de statistiek begrepen onder de

algemeene benaming van „inboorlingen"? Deze rubriek omvat hoofdzakelijk alle Surinaamsche kleurlingen, van de meest uiteenloopende schakeering.

Een scheidsmuur, doch geen waterdicht schot, om der wille van de hygiëne en vermoedelijk toch weer niet uitsluitend een hygiënische scheidsmuur, dat opent eigenaardige perspectieven. Dat thans de boschneger gelijkberechtigd is met den beschaafden kolonist, zelfs met den Hollandschen ambtenaar, daarover kan men verschillend denken; de boschneger in zijn isolement trekt van die ge lijkheid niet veel profijt. Maar een differentiatie welke aan den ontwikkelden kleurling een anderen status zou toekennen dan aan den Hollandschen boerenarbeider-immigrant ware toch niet minder bedenkelijk.

Ik geloof dat Dr. Lens zich liever had moeten bepalen tot zijn oorspronkelijke verwijzing naar de groote moeilijkheid om Hollandsche immigranten van stonde afaan vrij te houden van de ziekten waarmede het bewoonde gedeelte van Suriname nu eenmaal is geinfecteerd. Dat is dan echter een argument tegen het plan om zonder talmen, dus terwijl het assaineeringswerk nog in het tegenwoordige stadium verkeert, een aanvang te maken met Europeesche immigratie.

Nogmaals, dit alles zijn bijkomstigheden! Heeft Nederland het menschen-materiaal voor een kolonisatie als de door Dr. Lens bepleitte en zouden inderdaad de belangen van Nederland en van Suriname — wanneer men die werkelijk los van elkander mag noemen in dit verband — er door gediend worden?

De gep. Kolonel der Artillerie F. H. Umbgrove wijst in het Koloniaal Weekblad op de bezwaren tegen het plan-Lens welke gelegen zijn in de mentaliteit van ons volk en in den economischen toestand der arbeiders in Nederland van den tegenwoordigen tijd.

Men informeere maar eens ter bevoegder plaatse wat er tijdens den oorlog terecht is gekomen van de pogingen om de tijdelijk werkelooze havenarbeiders aan werk te zetten van eenigzins anderen aard dan zij gewoon waren te

verrichten en in een eenigzins andere omgeving, hoewel nog altijd dicht in de buurt. Men denke maar eens aan den loonstandaard in Holland van den tegenwoordigen tijd, aan de steunverleening aan werkeloozen en aan de uitkeeringen welke men zich heeft gedacht voor ontginningswerk in Drente.

De trekboeren in Zuid-Afrika en de Amerikaansche pioniers die met de „covered wagon" Westwaartsch trokken waren figuren uit de vorige eeuw en volgers der tradities, van ettelijke geslachten vóór hen, eener kolonisatie welke was aangevangen in een heel anderen tijd dan de onze. Blanke kolonisten in Suriname zouden bovendien voor heel andere moeilijkheden komen te staan dan zij. Dr. Hendrik P. N. Muller, in wiens gezelschap ik in 1902 de Hollandsche boeren buiten Paramaribo bezocht, achtte het bestaan dezer menschen voor zijn Afrikaanders niet aantrekkelijk genoeg.

Suriname is een tropisch land, dat tropische landbouwproducten moet voortbrengen, in concurrentie met andere tropische landen, en de loonstandaard speelt daarbij een zeer groote rol; men lost deze moeilijkheid niet op door te spreken over de grootere prestaties van Europeesche arbeiders en machinaal bedrijf. Ook in het verslag der commissie die een onderzoek heeft ingesteld naar de mogelijkheid eener emigratie van Nederlanders naar Zuid-Afrika wordt gewezen op den lagen loonstandaard van den inheemschen arbeider, waartegen de Europeesche immigrant, als gewoon landarbeider, niet zou kunnen concurreeren.

Het probleem der Nederlandsche landverhuizing is er één, dat van het gebrek aan arbeidskrachten in Suriname een ander! Ook de tegenwoordige Minister van Koloniën is er blijkens een uitlating in de Kamer tegen om het eene met het andere te willen oplossen.

Overbevolking is een betrekkelijk begrip; er zijn in ons land ook menschen die zich ongerust maken over de procentsgewijze afneming van het aantal geboorten en van het geboorten-overschot. Desniettemin bestaat er thans ook in Nederland een landverhuizings-vraagstuk,

mede omdat onder de vigeerende immigratie-wet in de Vereenigde Staten aldaar slechts een zoo klein aantal Nederlanders voor permanente vestiging wordt toegelaten. En ook al bestond dit beletsel niet, dan zou toch blijven bestaan het nadeel dat Nederlandsche emigratie, wanneer die zich richt op landen onder vreemde vlag, daadwerkelijk beteekent verlies voor den Nederlandschen stam; dat valt niet te verhelpen.

Reden te meer om alle krachten in te spannen tot de verdere ontwikkeling van tropisch Nederland, want daar alleen ligt ons expansie-gebied, zij het dan ook niet voor landbouwarbeiders. Meer Hollanders in Oost-Indië — wijlen de groot-Nederlander Cremer wees er reeds jaren geleden op — beteekent meer ruimte in het Moederland, ook al keeren de meesten naar Holland terug en ook al is er in de tropen slechts behoefte aan intellectueelen en geschoolden. Tegenover hen die terugkomen, en voor een groot deel op de arbeidsmarkt niet meer meetellen, komen anderen aan de beurt „to do their bit" daarginds en tegenover de toenemende geschiktheid van inlanders in bepaalde gebiedsdeelen voor verschillende posities welke daar vroeger door Europeanen moesten worden bekleed staat het ontsluiten van telkens nieuwe sfeeren met primitievere toestanden en verhoudingen.

Suriname te betrekken in dit proces is thans aan de orde en ook daar moet begonnen worden met het begin. Om het land tot ontwikkeling te brengen is allereerst noodig een versterking van het voor tropischen landbouw geschikte arbeiders-contingent en dat kan practisch slechts geschieden door overbrenging van inlandsche werkkrachten uit Java; er is geen andere keuze!

En dat is niet een middel dat altijd nog beproefd kan worden; zoolang de poenale sanctie nog bestaat — en de animo aanwezig is — moet gebruik worden gemaakt van de gelegenheid om in Suriname het Nederlandsch-indische contingent te versterken. Tegelijk daarmede moeten krachtige en doeltreffende maatregelen worden genomen om den gezondheidstoestand aldaar te verbeteren, ten einde uit de 135000 menschen die er reeds wonen en de

emigranten die er alsnog heen zullen kunnen worden gevoerd een goede kern te verkrijgen voor een toekomstige, meer aan de grootte van het land en de belangrijkheid zijner hulpbronnen geëvenredigde bevolking.

Een prooi voor kapitalistische uitbuiting zal Suriname door een versterkte immigratie van Javanen niet behoeven te worden; er zijn allerlei factoren die dat kunnen beletten, niet het minst de mogelijkheden welke openstaan voor den kleinen en middenstands-landbouw.

Ook zal het emigratie-gebied van ons volk er niet door teloor gaan, integendeel, ons natuurlijk expansie-gebied zal er door worden vergroot.

Zelfs laat zich in de toekomst Suriname denken als een land waar Hollandsche boom- en vruchtenkweekers zich als kleine plantagehouders zullen kunnen vestigen, zooals de continentale Amerikanen die zich op Pto Rico als „fruitfarmers" hebben neergezet, maar zoover zijn we thans nog niet. Voor het oogenblik gaat het er om de zoo moeilijk op te wekken belangstelling voor Suriname in goede banen te houden en ik zie een gevaar in het propageeren van het denkbeeld als zou Suriname door den handen-arbeid van Hollanders moeten worden ontgonnen en in cultuur gebracht.

LITERATUUR

Encyclopediae van Ned. W. I.
Koloniale Verslagen.
JOHN F. FRASER, Panama and what it means. 1913.
VAUGHAN CORNISH, The Panamic Canal and its makers 1909.
LINDSAY MARSHALL, The Story of the Panama Canal 1913.
I. A. WRIGHT, Cuba.
HARRY E. MONTGOMERY, Vital American problems 1908.
Diverse handboeken v. d. V. S. etc.

Noordwijk a/Zee, Juli/Aug. 1927.

INDIANEN EN NEGERS

Tusschen doperwten en peulen op de groenmarkt zien de meeste menschen méér verschil dan tusschen Indianen en Negers. Voor hen die zoo kleurenblind zijn en veel minder nog 's menschen inhoud dan de oppervlakte kunnen beoordeelen, heeft dr. Van Cappelle het boek over sagen, sprookjes en fabels van Indianen en Negers niet geschreven. De titel van dit boek luidt aldus: *Mythen en sagen uit West-Indië* (Zutfen, W. J. Thieme & Cie, 1926). Inderdaad zijn Indianen en Negers, al wonen beide menschensoorten in Suriname, wel zéér verschillend; in allen deele. Ten Kate schreef in het artikel *Benedenlandsche Indianen* van de W.-Ind. Encyclopaedie (bl. 116) „Men kan zeggen dat de Indiaan psychisch de antipode van den Boschneger is." En op de psyche komt het juist aan in Cappelle's boek. Het geheele Encyclopaedie-artikel zou men als voorrede of inleiding kunnen lezen van de eerste helft des boeks, de Indianen-vertellingen.

In de literatuur die de Encyclopaedie vermeldt kon niet worden opgenomen het boek van Walter E. Roth *An inquiry into the animism and folk-lore of the Guiana Indians*, dat in 1915 verscheen in het 30ste jaarverslag der Smithsonian Institution. Hij heeft het geschreven toen hij was „stipendiary magistrate, medical officer and protector of Indians" in het muskieten-distrikt Pomeroon van Britsch Guiana. „As the Book progressed, I recognised that, for the proper comprehension of my subject, it was necessary to make inquiry concerning the Indians of Venezuela, Surinam and Cayenne", etc. Heel duidelijk: mythen overschrijden ongemoeid politieke grenzen. Uit dit boek van Roth heeft Cappelle geleend ten behoeve zijner Indiaansche collectie, en ook van H. W. Brett, C. van Coll, de Penard's en Gatschett. Het bijzondere karakter dat de vertellingen der Zuid-Amerikaansche Indianen toonen, heeft, volgens Cappelle, zijn oorsprong in de weelderige tropische natuur van Guiana's binnenland; de groote ontwikkeling van het riviernet doet begrijpen, dat 't dikwijls gebeurtenissen aan de rivier zijn, waarvan de fabels vertellen. Het moet lastig zijn geweest een teekenaar te vinden, die het binnenland van Guiana in zijn

potlood voelt gloeien. Ga zoo iemand eens zoeken! Voor schrijver en uitgever is 't een vondst van belang geweest, het ontdekken van Willem Backer. Een fantasie als van Doré, een teekenen zonder model of regels, juist zooals sagen en mythen verlangen. Wie zegt, dat dit of dat niet lijkt, wie aanmerking maakt op bijzonderheden van den plantengroei, op wonderlijke dieren en zonderlinge menschen, maakt zich belachelijk. Evenals de koning in de grondwet is de teekenaar van een sagenschat onschendbaar; hij mag een spin 'n dozijn pooten geven en een korjaal, die geen korjaal is, door middel van lange riemen die geen parels zijn, zich doen voortbewegen over een smal kreekje.

Zeide ik niet dat 't hier juist op de psyche aankomt? De schrijver zelf zegt, dat hij bij de keus van deze verzameling in de eerste plaats zich heeft doen leiden door het streven den lezer belangstelling te geven voor het Indiaansche zieleleven. In de tweede plaats, met een stouten sprong van de ziel naar de kassave-pers en de krabbetjes, heeft hij ervoor gezorgd, dat de voornaamste natuur- en kultuur-voortbrengsels werden vermeld. Zooals duidelijk is zullen de oude verhalen niet het leven te zien geven van de nog aanwezige stammen van onzen tijd; maar de verheven moraal die erin is neergelegd mag worden beschouwd dezelfde te zijn van de oorspronkelijke Indianen, vóór hun aanraking met de beschaving.

Over den inhoud der verhalen worden we door een zestigtal bladzijden ingelicht, als antwoord op de vraag: van welken aard zijn zij? Men zal er aantreffen cosmogeniën, dus beschouwingen over de schepping der wereld, den oorsprong van alles, dat zijn de mythen die in een natuurgodsdienst wortelen, verhalen over de manier waarop het menschdom zijn kultuur-gewassen kreeg, over het onsterfelijk lichaam en ook over den onvergankelijken geest, over de huisvesting der geesten, de verhouding van menschen tot dieren. In de dierenfabels der Indianen gaan de dieren als menschen met elkander om (arme dieren!) en als menschen voeren zij samen gesprekken. De fabel Tijger en miereneter is een voorbeeld daarvan, en óók nog merkwaardig omdat een gelijksoortige vertelling bij eenige Noord-Amerikaansche stammen in omloop is. Behoort deze fabel tot den voorraad vertellingen die eenmaal het eigendom werd van de geheele nieuwe wereld, of kwam zij op verschillende plaatsen te voorschijn uit het brein van den mensch, dat immers overal van gelijke struktuur is?

Alles wat plant heet kan geesten bergen, struiken, heesters, boomen. Menschen kunnen boomen worden en omgekeerd: lees de vertelling van Haboeri of de twee zusters die geen man hadden.

Beroemd in Suriname is de kankantrie (cotton-tree), een majestueuze boom, daarom door de Boschnegers Boesi-gramman of Bosch-gouverneur geheeten; botanici noemen hem Ceiba pentandra. Boschnegers offeren aan de geesten die erin huizen. En nu is 't merkwaardig, dat de Indianen dit reeds deden voor de Negers met deze gewoonte uit hun Afrika kwamen. Indianen noch Negers zullen een kankantrie omkappen; althans zoo was 't vroeger; thans, met de eischen des verkeers....

Zij hebben ons doen afdwalen van den inhoud der verhalen; sommige brengen tot ons de onderscheidene bekoringsmiddelen, andere voeren ons naar zon, maan, sterren en sterrenbeelden, leeren ons goede en kwade voorteekens kennen, tellen de onthoudingen op, alles wat taboe is, wat mag en wat niet mag, zooals de piaiman uitlegt; ze toonen ons wat hij doet om de geesten te lokken, vertellen van het paradijs, en hier moet ik u aanraden déze verhalen in Cappelle's bundel te lezen: *Het verwijderen van een priester uit den Indiaanschen hemel* en *Hoe de Indianen werden gedreven uit den hemel der paters*. Bij meer dan één verhaal kan men de opmerking plaatsen „dat de christelijke invloed wel niet geheel vreemd zal zijn aan de strekking dezer vertelling." Hoe kan het anders? Ook in dit opzicht heeft men hen niet met rust gelaten. Ten Kate schrijft „dat het begrip van één enkel opperwezen en dat het geloof aan een persoonlijken god geheel in strijd is met de oorspronkelijke denkwijze der Indianen. Alle Indianen van Guyana zijn oorspronkelijk animisten, die zich in zeer geringe mate hebben ontwikkeld in de richting eener hoogere religie. Bij deze Indianen heeft hun primitieve godsdienst niets uit te staan met hun moraal; ook genetisch niet". Roth, ter bevestiging van het „no evidence of belief in a supreme being," citeert Gumilla, *Historia natural.... del Orinoco* (Barcelona 1791), een missionaris uit den ouden tijd. Met de namen: de groote geest, de maker, de oude duidt men de dooden aan van iederen stam, de nationale helden die in de herinnering des volks blijven voortleven. Hoe men zich dien oude voorstelt, blijkt duidelijk uit de beide zooeven genoemde verhalen over het paradise lost.

Uit *Mythen en Sagen* leeren we, dat der Indianen mythologie zich streng houdt aan de natuurverschijnselen. In tropisch Amerika, vertelt Cappelle, waar de landbouw der primitieven nog eenvoudige hakbouw is, die naast de jacht en visscherij den Indiaan van het noodige voorziet, is een vrij groote regelmaat in de atmosferische neerslagen. Droge en natte seizoenen wisselen elkander regelmatig af, zoodat hij niet noodig had het inwerken van bovenaardsche

machten te gaan uitdenken, die regelend optreden in de natuur. Alles liep, en het was voldoende door tooverij de dierengeesten te bewerken, opdat de jacht goed zou zijn en de visscherij eveneens. Dit is een benijdenswaardige kalme opvatting der dingen, waarbij ons gehaspel met ontelbare godsdienst-secten droevig afsteekt.

De onderlinge overleveringen waarin hun heilige, godsdienstige overtuigingen zijn neergelegd behooren op een jonger geslacht over te gaan; en ze te vertellen dat is voor den Indiaan een plicht. De legenden die de meeste reizigers en zendelingen te hooren kregen van de Indianen zijn van den eenen verteller op den anderen verplant. En alles wat omtrent den inhoud der verhalen valt te zeggen, groepeert zich bijna zonder uitzondering om het hoofdmotief: de zorg om zich voedsel te verschaffen.... maar speciaal Indiaansch is dit niet, alleen de manier waarop de Indianen gaan fourageeren is niet de onze, en meer dan bij ons dwalen zijn gedachten naar het barbakot, den rooster waarop visch en vleesch worden gedroogd, en gebraden.

Zoo is *Mythen en Sagen* een boek geworden waaruit veel is te leeren. Van Cappelle is met de Indianen zeer ingenomen en betreurt 't dat men hen niet beter heeft beschermd tegen kwaden invloed van buiten; de uitspraak van Im Thurn „the ordinary Indian in his natural state and before be feels the influence of white men, is of decidedly admirable morality", onderschrijft hij gaarne. Voor de white men is 't niet prettig om te hooren, maar alle nuances van geel, bruin en zwart hebben de narigheden dezer aanraking ondervonden en ondervinden ze nog op den duur.

Het verhaal dat heet *De dochter van den geestenbezweerder* volge hier in zijn geheel. Het is niet lang en heel netjes — trouwens ik vermoed, dat men de heele collectie contes choisis zou kunnen noemen, geschikt om een of ander prinsesje aan te bieden. Ziehier de vertelling:

De dochter van een piaiman werd tot over de ooren verliefd op een dapperen, jongen jager; maar deze nam weinig notitie van het meisje. Zij wendde zich nu tot haar vader, en klaagde hem haar nood, erbij voegende, dat de jonge man toch een vrouw diende te hebben, die hem bij zijn thuiskomst kon verzorgen. Het meisje smeekte nu haar vader, om van haar een van 's mans honden te maken, zoodat zij altijd bij hem zou kunnen zijn.

„Neem dit vel," zei de vader, „en hang het over je schouders. Wees bevrijd van je dolzinnigheid en — kom weer bij je vader terug". Het meisje veranderde nu in een hond. Telkens, wanneer nu de jonge man met vier honden op jacht was, rende er altijd een in

den namiddag weg, die niet langer aan den strijd wilde deelnemen — en wat vreemder was, als de jager in zijn hut terugkeerde, vond hij het vuur branden, zijn cassave-brood gebakken, en alles netjes en helder.

De man dacht dat hij dit alles aan een van zijn buren te danken had, wien hij daarom een bezoek ging brengen, om voor de zorg te bedanken. Maar niemand wist iets van het geval. „Het mag dan misschien een of andere Geest geweest zijn, die medelijden met mijn eenzaamheid heeft gehad," gaf hij ten antwoord. Toen hij deze woorden sprak, zag een zijner honden hem zoo vreemd aan, alsof hij zeggen wilde: „ik weet er ook niets van." De man begon nu over het geval te piekeren.

Den volgenden dag, toen hij weer op jacht was, telde hij zijn honden en bemerkte hij, dat er maar drie waren. „Ik ga toch eens zien, wat jelui kameraad is gaan doen," zeide hij tegen het drietal, „ik zal jelui zoo lang aan dezen boom vastbinden."

Stil en geruischloos naderde hij nu zijn hut en zag daar tot zijn verbazing een allerbekoorlijkst meisje, dat druk bezig was cassavebrood voor hem te bakken, terwijl hij de betooverde huid, die hem het geheim oploste, tegen den hutpost zag hangen. Hij sprong nu de hut in, greep het vel met een verlicht hart, zeggende: „Niet langer zal dit bekoorlijke meisje, dat zich op deze wijze verbergt meer toovermacht over mij hebben", en terwijl hij dit zei wierp hij het vel in het vuur. Het meisje wilde het grijpen om haar schoonheid te verbergen, en begon luid te weenen. Dit maakte blijkbaar indruk op hem, want hij riep uit: „Ga nu naar je vader, ik zal je volgen en je vragen, mijn schoone bruid."

Dat ik deze Hollandsche redactie niet fraai vind, doet weinig ter zake. Van Cappelle zegt het verhaal aan Roth te hebben ontleend en deze heeft het van W. H. Brett, *Legends and myths of the aboriginal Indians of British Guiana:* „the story (The sorcerer's daughter) which I am adapted here from Brett". Bij Roth is de geschiedenis eenvoudiger, minder versierd, ontbreekt de toespraak des vaders bij het overreiken van de huid, ook de overpeinzing des jagers, van „De man dacht" tot „over het geval te piekeren"; zoo ook de toespraak tot de drie honden, en de hutpost, en het verlichte hart, en het weenend meisje. De laatste alinea van Cappelle luidt bij Roth aldus: „He swiftly rushed in, seized the skin, and threw it on the already lighted fire. He then claimed the girl from her father for his wife." Hoe de redactie van Brett is heb ik kunnen nazien in het ex. van de Kon. Bibliotheek. Brett's *Legends and myths* is een aardig boekje met mooie hout-

sneden; al de legenden „in metrical form". Blijkbaar heeft v. Cappelle zijn lezing aan Brett ontleend (bl. 176) want deze geeft in een vloeiend gedicht al de bovengenoemde siersels:

„Then he saw gazing at him that dog void of merit,
Whose look was so strange that it puzzled his mind".

Nu komen we aan de tweede helft van het boek; dat is de helft die verhalen geeft van de Boschnegers. Het is precies 25 jaar geleden dat ik in het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap iets schreef over Van Cappelle's opstel in Elseviers Maandschrift (XXIII ,no. 4, 5 en 6). *Bij de Indianen en Boschnegers van Suriname*. Dit was de reis die hem in *Mythen en Sagen* doet spreken als iemand die beide gekleurde rassen huizend op het vasteland van onze West gezien en met hen heeft omgegaan. Vol lof is hij over de Indianen, wier hooge moraal hij telkens prijst; minder gunstig is zijn oordeel over de Negers. Niet overal zijn beide menschensoorten elkander vijandig: in het Indianen-dorp Koffie-hei aan den rechteroever van de Cottica niet ver van het Boschnegerdorp Tamarin, vond hij een neger als dorpshoofd. Er is zelfs vermenging — Cappelle spreekt van „talrijke kruisingen" waaruit de Zambo voortkomen, zooals met een Spaansch woord de afstammelingen worden genoemd van Negers en Indiaanschen.

De vertellingen der Surinaamsche Negers — want daarvan moeten we een en ander zeggen — zijn bijna uitsluitend dierenfabels of sprookjes met als dramatis personae dieren van menschelijken aard en uiterlijk. De verhalen waarin de spin, anansi, te voorschijn komt zijn talrijk; de spin is de nationale held der Negers, de verpersoonlijking van hun ras. De spin heeft de Neger-psyche en des Negers habitus: is buitengewoon listig en taai, heeft altijd honger en weet steeds eten te vinden; zij spint en is dus knap; en daarenboven lui. Om de anansi heen staan andere dieren uit de fauna van Guiana, maar ook de olifant, een oude kennis uit Afrika. Wat opvalt is, dat in de Negerverhalen de kleine en nietige dieren het steeds winnen van de groote en sterke; dit lezende, heb ik gedacht aan La Fontaine's fabels en zijn voorbeelden, de Ezopische fabelen van Fedrus, gewijden slaaf des Keizers Augustus.

....qu'entre nos ennemis
Les plus à craindre sont souvent les plus petits.

Het innerlijk leven van den Neger heeft last van zijn bijgeloof, en daaraan danken we een hoofdstuk over *De Anansi-tori en het bijgeloof*; maar vooraf gaat een kapittel over den oorsprong der verhalen, hun herkomst, en we worden herinnerd aan den ouden tijd toen de Hollanders notabele personen waren op de Goud-

kust in de Bocht van Guinee, er forten hadden, zestien stuks, behalve St. George del Mina; en aan het suikertijdperk, van 1660—1840, toen we uit ons eigen Afrika slaven haalden voor ons eigen Suriname. Dus van de Goudkust; maar ook van Sierra Leone, van West Liberia met het achterland, van de landen aan de boven-Niger, van het stroomgebied der Gambia. Zijn van deze afkomst, vraagt de schrijver, in taal, godsdienstige gebruiken, folk-lore der Surinaamsche Negers sporen te ontdekken? De bladzijden die op deze vraag volgen met de herinneringen aan Afrika en den slaventijd, behooren tot de belangrijkste in de Negerhelft van dit boek. We krijgen, aan dit punt gekomen, liedjes met notenschrift, botosiengi of pagaai-liedjes, zoowaar ook al weer met een legende. Laten we even in Afrika gaan kijken. Aan de Goudkust zijn er speciale vertellers, menschen wier ambt het is dierenfabels en sprookjes te vertellen, waarvoor ze gaan van de eene plaats naar de andere: een allerliefst vak, maar niet voor ònzen tijd. Het volk vraagt den reiziger in fabels iets te reciteeren, in den rusttijd, ook wel 's nachts, en geeft hem tabak en kolanoten als opwekkende middelen. Is er een voldoend aantal toehoorders, dan zegt hij den *korten inhoud „mijn verhaal luidt ongeveer zoo en zoo."* Het auditorium antwoordt „wij luisteren" en dan steekt de verteller van wal.

Nu volgt de lijst der Neger-vertellingen; eerst die waarin de spin optreedt als held, dus de eigenlijke anansi-tori's; dan dezulke waarin zij niet optreedt; vervolgens een anansi-tori der Surinaamsche Boschnegers, de spinvertelsels van Curaçao, en Neger-verhalen van Jamaica; deze (drie) laatste met muziek.

Vreemde invloeden, Nederlandsche en Engelsche, die sedert de overbrenging der slaven naar West Indischen bodem de folklore der Negers hebben bewerkt, lieten de spin, den held onaangeroerd; want in de Surinaamsche vertellingen vinden we dezelfde spin terug, waarvan de Negers der Goudkust en andere Afrikaansche landen vertellen. Evenals hij bij de Indiaansche sproken deed, geeft de schrijver ook van de Negerverhalen een overzicht van de groepen waarin zij zijn te verdeelen, noemend de kenmerken van iedere groep. Van de dierenfabels vertelt hij, dat zij zijn veranderd omdat de Afrikaansche dieren door Surinaamsche zijn vervangen; maar de olifant, de azau of asow is gebleven, waarschijnlijk omdat het onmogelijk bleek een eenigszins equivalent schepsel in zijn plaats te stellen; en in een der verhalen (het 17de) komt de olifant meedoen. „Vertellingen van de spin", bij uitbreiding de naam voor alle sprookjes en verdichtsels. Ba Anansi, Broer Spin, is een hoofdpersoon, toont zich den verleider, den

veinzer, den leugenaar, den bedrieger, den dief. Hij treedt op als gewoon mensch, dikwijls in gezelschap van koningen en prinsessen, ook van bovennatuurlijke wezens en van verpersoonlijkte levenlooze voorwerpen, maar ook als gewone spin met 8 pooten.

Om ten volle van een anansi-tori te kunnen genieten, moet men zelf die hooren vertellen en het Neger-Engelsch goed begrijpen. Want de krachtige uitdrukkingen, het gedempt gefluister, de plotselinge uitroepen, de gebaren, de klank- en spraak-nabootsingen, de korte liedjes die er tusschendoor worden gezongen, kortom de soeba soeba, de smakelijke saus, dat alles is niet in schrift weer te geven. Het is, na deze waarschuwing, een eenigszins stout bestaan alleen in schrift een der anansi-tori te doen volgen die we in Cappelle's boek vinden, omdat althans een poging is te wagen den lezer in te lichten omtrent deze soort van poëzie. Het verhaal dat ik koos heeft tot opschrift „Een feest bij de Waternimf".

De watra-mama (waarover uitvoerig in de W. I. Encycl.) was de beste vriendin van heer Spin. Wanneer zij haar maal gereed had, riep zij haar vriend met luider stem en onmiddellijk kwam heer Spin aan. Ook wanneer heer Spin gekookt had riep hij zijn vriendin, maar met zóó zachte stem, dat niemand het hooren kon. Dit duurde zoo geruimen tijd, tot op zekeren dag de watramama een groot feest gaf op den rivierbodem. Alle boschbewoners waren uitgenoodigd en ook reeds aanwezig; heer Spin alleen liet op zich wachten. Hij was immers te licht en bleef op de wateroppervlakte drijven, waarom zijn vriend hem aanried een groote jas aan te trekken en in elken zak een zwaren steen te doen. Anansi volgde den raad en voegde zich bij de overige gasten.

„Goeden dag, heer Spin", klonk het overal. Een welvoorziene tafel deed Spin watertanden; lag het maar aan hem, hij zou dadelijk beginnen.

„Een bittertje, mati anansi?"

„Als het u belieft, dat geeft eetlust, nietwaar?"

„Zeker," antwoordde het konijn.

„Aan tafel, mijne heeren," zeide watra-mama kort daarop. „Maar mati anansi, je maakt me beschaamd, trek toch die oude jas uit." O wee! dacht heer Spin, nu is alles mis.

„Kom vlug wat vriend."

„Zuster, je weet toch dat ik ziek ben, de dokter heeft me voorgeschreven mij warm te kleeden, laat ik maar zóó aan tafel gaan".

„Je komt niet aan tafel met die oude jas". Doch heer Spin wilde niet opstaan, om zijn jas uit te trekken. „Komaan, wat vlugger, alle heeren zijn reeds aan tafel."

Eindelijk trok heer Spin zijn jas uit, en onmiddellijk rees hij omhoog. Zoo werd heer Spin voor zijn gulzigheid gestraft.

Er bestaan aardiger anansi-tori's dan deze Waterjuffer; Soekroementa bij voorbeeld, nommer VI van de Surinaamsche volksvertellingen, die A. P. Penard verzamelde voor de Bijdragen v. d. taal-, land- en volkenk. (dl. 80, 325). Maar misschien zou de firma Thieme bezwaar hebben gemaakt haar op te nemen in *Mythen en legenden*. Zulke verhalen zijn alweer van alle landen en van alle tijden: de Eunuchus van Terentius; Het Moortje van Bredero, die met „poëetsche vryicheyt" Terentius volgde; Asselijn's Jan Klaaz of Gewaande dienstmaagt, het is alles Soekroementa, een der anansi-tori's van Suriname.

Het bovenstaande is, naar ik vertrouw, voldoende om te bewijzen, dat ik Van Cappelle's *Mythen en legenden* een boek vind waaruit het geestelijk en stoffelijk leven van Indianen en Negers helder verlicht te voorschijn komt.

JOH. F. SNELLEMAN.

BIBLIOGRAPHIE

Algernon Aspinall. The pocket guide to the West-Indies. London, Sifton, Praed & Co 1927.

De Indische Verlofganger, 24 Juni 1927. Eenige bladzijden uit de koloniale geschiedenis van West-Indië, door mevrouw G. Vis—Janssen van Raay.

De Periskoop. Algemeen weekblad voor Suriname, 11 Juni 1927. Bouwkunst in Suriname (Slot). door v. W.

Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap. Tweede reeks dl. XLIV No. 4. Juli 1927. J. W. van Nouhuys, De eerste Nederlandsche Stoomvaart in 1827 van Zr. Ms. Stoompakket Curaçao. Eerste deel. door D.B.V.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, März /April 1927.

Dalmeyer's Volks-Universiteit. Week van 13-19 Juni 1927. Suriname. Cursus onder leiding van G. J. Staal, oud-Gouverneur van Suriname. Het onderwijs (voortzetting).

Idem. Week van 27 Juni—3 Juli en van 11—17 Juli 1927. IX. Lichamelijke zorg.

Idem. Week van 25—31 Juli en van 1—7 Augustus 1927. X. Geestelijke verzorging .

Idem. Week van 8—14 en van 15—21 Augustus 1927. XI. De geldmiddelen.

Het Koloniaal Weekblad. 14 Juli 1927. Suriname geen emigratiegebied voor Nederlanders in massa, door F. B. Umbgrove.

Idem. 21 Juli 1927. Berbice onder het patronaat der Zeeuwsche familie van Peere (1627—1714), door W. — Verkeerde voorstellingen van Surinaamsche toestanden, door C. K. Kesler. (Bespreking van Albert Helman's „Zuid-Zuid-West").

Idem. 28 Juli 1927. Suriname geen emigratiegebied voor Nederlanders in massa, door F. H. Umbgrove.

Idem. 4 Augustus 1927. Suriname en de taal zijner Britsch-Indiërs. (Een cursus van het Instituut Kern te Leiden), door Mr. F. G. Schalkwijk.

De Vrije Bladen, Juli 1927. Mijn aap schreit, door Albert Helman. (Slot).

De Emancipatie Courant. Paramaribo, 1 Juli 1927.

Onze Missiën in Oost- en West-Indie. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Sittard. Juli 1927. Politiek overzicht. (De Curaçaosche begrooting voor 1927 in de Eerste Kamer).

De Indische Mercuur, 6 Juli 1927. Een deel der taak van Nederland in Suriname, door Tj. Pyttersen, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Idem. 3 Augustus 1927. De economische toestand van Suriname in 1926.

Berichten uit de Heidenwereld, Juli-Augustus 1927. Reisindrukken V. door Zendingsdirector H. Steinberg. (Slot). — Moengo (Suriname) door W. Burkhardt, Praeses.

De Aarde en haar Volken, Juni en Juli 1927. Schetsen van de Marowijne (Suriname) door Mevr. J. Bonne-Wepster. (Geïll.).

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indiê. Suriname en Curaçao 1926. II. Suriname.

Jaarboek van de Evangelische Broedergemeente in Suriname voor 1927/ 1928, uitgegeven door „Het Herrnhütter Comité" te Paramaribo. Paramaribo Maart 1927.

Jaarverslag van het Algemeen Nederlandsch Verbond 1926.

Neerlandia. Augustus 1927. Groep Suriname, (1902—1927), door Fred. Oudschans Dentz.

Malaria en de groote Cultures. Amsterdam MCMXXVII. Amsterdamsche Chininefabriek (Geïll.).

Electriciteitsvoorziening als factor in de menschelijke samenleving. Rede uitgesproken op den zevenden verjaardag der Technische Hoogeschool door den Buitengewoon Hoogleeraar in Electrotechniek aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng. Prof. Ir. J. N. van der Ley. (Bandoeng 1927).

Suriname. Sociaal-hygiênische beschouwingen, door Dr. G. H. J. Lampe, Off. v. gez. N.I.L. (Koninklijke Vereeniging Koloniaal Instituut, Amsterdam. Mededeeling No. XXIII. Afdeeling Tropische Hygiêne No. 14). Amsterdam 1927.

William Beebe. Dschungelleben. Forscherfreuden in Guayana's Urwäldern. (Aus dem Englischen von Lothar Tobias, Leipzig). Mit 16 Abbildungen. Leipzig, F. A. Broekhaus 1927.

Water en Gas, 28 Juli en 12 Augustus 1927. Over de hydrologie van Oostelijk Curaçao, door Dr. J. Versluys.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

Mr. B. DE GAAY FORTMAN

IV

De oorlog tusschen Frankrijk en Spanje waarin Curaçao de neutraliteit van het moederland volgde [1]), gaf nog aanleiding tot een vermakelijke gebeurtenis op Curaçao, toen de Fransche fregatten *Thetis* en *Constance* in de haven lagen. 3 Augustus 1823 's avonds 10 uur gaf de commandant van het fort Nassau, de 1ste luitenant der artillerie S. L. Plats onverwachts het alarmsein. Alles kwam in 't geweer, maar wat men op fort Nassau gezien had, het naar den wal roeien van 5 sloepen der Fransche fregatten, wettigde het alarm niet. Te minder daar op het oogenblik, waarop het sein gegeven werd de commandant van een der Fransche schepen, de baron de Bourgainville met eenige officieren na een maaltijd bij den gouverneur den avond bij Van Raders doorbracht. Voor Plats had de gebeurtenis het onaangename gevolg, dat de gouverneur een beschikking nam, waarbij verboden werd, hem voortaan een kommandement van eenige buiten- of afgezonderde post op te dragen [2]). Het geven van het alarmsein stond nl. alleen aan den gouverneur en aan den plaatselijken commandant; Plats had de *Eendragt* in het Schottegat moeten waarschuwen.

Ofschoon geschillen en moeilijkheden geenszins uit-

[1]) Gouvernements-journaal 28 Juni 1823; Oud-archief no. 240.

[2]) 1 Jan. 1824 werd deze maatregel opgeheven. 26 Mrt. 1824 (Oud-archief no. 241) werd een geheel nieuw stel alarmbepalingen vastgesteld, afgekondigd in *de Cur. Crt.*

bleven, toen Nederland zijn houding tegenover de „insurgenten" in beginsel gewijzigd had, trad in de onderlinge betrekkingen van toen af een vredelievend bestanddeel naar voren, dat verder de geheele onderlinge verhouding beheerschte. Het streven werd gericht op het aanknoopen van handelsbetrekkingen op den grondslag van verdragen. In 1824 en 1825 maakte de zeeofficier H. W. de Quartel [1]) een reis naar verschillende Zuid- en Midden-Amerikaansche republieken.

Ofschoon deze reis wel degelijk uitging van de regeering in Nederland, liet men het daar tegenover de mogendheden voorkomen, alsof zij een zaak van den gouverneur van Curaçao was [2]). Zij leidde tot de aanstelling van een

---

[1]) Hendrik Willem de Quartel werd geboren 4 Febr. 1782. Met het fregat *Kenau Hasselaar*, dat in 1802 onder kapitein ter zee J. Buschman op Curaçao kwam, om de bij den vrede van Amiens teruggeven kolonie van de Engelschen over te nemen, kwam De Quartel als luitenant ter zee op Curaçao en bleef daar tot 1807. Hij maakte de gebeurtenissen van 1804 en de verovering door de Engelschen in 1807 mee. Voor een krijgsraad in Nederland terechtgesteld wegens zijn houding op den Nieuwjaarsmorgen van dat jaar, werd hij vrijgesproken. In 1813 — sedert eenige jaren onder het Fransche bestuur was hij adjudant van Kikkert — koos hij evenals deze aanstonds de zijde van het Algemeen bestuur, dat hem tot kapitein ter zee aanstelde. In 1819 kwam hij met de *Merkuur* weer op Curaçao. Na de bovenbedoelde reis bleef hij tot 1834 op dit eiland, keerde toen naar Nederland terug, en werd vier jaar later met den rang van schout bij nacht eervol ontslagen. Hij overleed in 1863. Hij was eerst gehuwd met Sara Briard Schotborgh, in tweeden echt met M. A. Lobry. Zijn verhaal van de verovering in 1807 vindt men bij De Jonge, *Het Nederlandsche Zeewezen*, dl. V, bladz. 634.

[2]) In de *Gedenkstukken der Algemeene geschiedenis van Nederland 1815—1825*, 1ste deel vindt men twee brieven, die op deze reis betrekking hebben. Zoo op bladz. 685 deze uitlating van Meyendorff aan Nesselrode van 9 Mrt. 1824: „Le Roi a chargé M. de Quartel, capitaine de la marine, de se rendre au Mexique, au Pérou et dans la république de Colombie pour y protéger le commerce des Pays-Bas et lui ouvrir de nouveaux débouchés.... „On fait ici un secret de cette mission, et le ministre de France, qui en a parlé à M. Reinhold, n'a pu tirer de lui d'autre réponse, sinon: „que dans la question des colonies comme dans toutes les autres le Roi suivait l'exemple des grandes puissances...." Op 9 Febr. 1823 schreef Von Mier aan Metternich (bladz. 578): „Je l'(le ministre des affaires étrangères) ai questionné sur la mission et les discours de M. Quartel. Il m'a dit que cet officier de la marine Royale n'était chargé d'aucune mission diplomatique; que c'est le gouverneur de Curaçao qui l'avait envoyé à Colombie pour soigner quelques affaires de commerce; qu'il était au désespoir qu'on avait choisi cet orginal, qui ne connaît pas la valeur des mots et qui com-

aantal handelsagenten en consulaire ambtenaren. De eerste was W. J. L. van Raders, in 1824 handelsagent, later consul te La Guayra [1]). Een Engelschman E. Brooke Penny stelde de gouverneur aan als handelsagent voor Zulia; bij Koninklijk besluit van 22 Februari 1827 werd hij benoemd tot consul te Maracaibo. In 1826 was P. A. J. L. ridder de Stuers [2]) benoemd tot consul-generaal te Bogota, en de klerk ter gouvernementssecretarie van Curaçao R. F. van Lansberge, toen nog maar twee en twintig jaar oud, tot vice-consul te Santa Fé de Bogota [3]).

En over de reis van De Quartel èn over de verrichtingen dezer consulaire ambtenaren, ligt Mr. Corporaal de belangstellenden uitvoerig in, daarbij alle aandacht schenkende aan de moeilijkheden, die zich in hun ambtelijke loopbaan voordeden in verband met de vrijheidsoorlog der Zuid-Amerikaansche koloniën van Spanje en de opkomst der nieuwe republieken.

promet son gouvernement de la manière la plus fâcheuse; que la publication de ses ridicules péroraisons dans le même moment que l'Angleterre reconnaissait ces nouvelles républiques, a dû naturellement réveiller l'attention des gouvernemens intéressés.

Falck, destijds gezant te Londen, verwijt De Quartel, dat hij te Bogota vergat, dat hij zijn reis alleen als verkenning beschouwen moest. Hij zou nl. bij een gehoor, dat de vice-president van Columbia hem verleend had, de jonge republiek hebben toegewenscht „een voorspoed gelijk aan dien van Palestina onder den wijzen koning Salomo". Als dit juist is, merkt Falck geestig op, „mag men gelooven, dat hij dien dag niet gelezen had in het Boek der Wijsheid". (*Gedenkschriften*, bladz. 301 en 611).

Het is niet onmogelijk, dat de uitlating van den minister van buitenlandsche zaken tegenover Von Mier op hetzelfde feit betrekking had. Gezien het in den tekst vermelde gevolg van de reis mag men haar geslaagd noemen. De Quartel werd in 1826 benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen leeuw .Zie over De Quartels reis ook Corporaal *t.a.p.*, bladz. 50 e.v.

[1]) Hij was destijds havenmeester op Curaçao, welk ambt hij intusschen voor zijn rekening kon laten waarnemen door den kapitein-adjudant van den gouverneur R. F. van Raders. Tevoren was W. J. L. van Raders op St. Martin werkzaam geweest als kommies van in- en uitklaren en waagmeester (1816), later lid van den Raad van civiele en crimineele justitie. Als consul te La Guayra werd hij benoemd tot commandeur van St. Eustatius en Saba (1828—1836).

[2]) Hij stierf reeds in 1827 in een tweegevecht met een Columbiaansch officier Miranda, die zich smalend over Nederland had uitgelaten. Zie Bosch, *Reizen*, II bladz. 163 e. v.

[3]) Later consul-generaal in Venezuela; van 1856 tot 1859 gouverneur van Curaçao, van 1859—1867 gouverneur van Suriname, † 1873.

Tot tweemaal toe had Kikkert aan personen, die zich aangemeld hadden als Amerikaansch consul voor Curaçao toelating moeten weigeren op grond van art. 18 van het Regeeringsreglement: „Geene Consuls of Agenten van vreemde Mogendheden zullen door den Gouverneur Generaal op Curaçao worden toegelaten, zonder uitdrukkelijke toestemming van Zijne Majesteit." Cantz' laar wist er iets anders op te vinden, toen zich in 1825 Rafael Diego Merida aanmeldde als handelsagent van Columbia op Curaçao. Hij merkte wel op dat een toelating zou afstuiten op de aangehaalde bepaling, maar veroorloofde hem, zooals hij op een mondelinge audientie hem meedeelde, „de belangen van Columbia en deszelfs ingezetenen op dit eiland waar te nemen tot dat het welmeenen van Zijne Majesteit den Koning zoude zijn kennelijk gemaakt." Zelfs kwam het voor, dat de gouverneur Merida om raad vroeg in Columbiaansche aangelegenheden [1]).

Ook de consuls-generaal en de consuls, die na De Quartels reis naar de Midden-Amerikaansche staten gingen, namen hun reis over Curaçao. Zoo C. Higgins [2]) en C. A. Higgins, bestemd voor Mexico als consul-generaal en vice-consul, van welke de eerste nog voor zijn vertrek van Curaçao overleed; de kolonel J. Verveer, die in de kanaalplannen, waarbij het belang van Curaçao volgens het voornemen van Koning Willem I een rol speelde, een werkzaam aandeel nam [3]), en eerst naar Chagres ging; J. Haefkens, F. J. Travers [4]) en J. van Drunen, naar Guatemala gezonden; G. Lobé, consul-generaal voor Cuba; E. J. Grothe en I. I. A. Dieper, opvolgers van de Higgins. Na besprekingen met den gouverneur Cantz'laar vervolgden zij allen hun reis naar hun bestemmingsplaatsen

---

[1]) O.a. over een eed, die ook Curaçaoenaars, die ter kaapvaart of ter koopvaardij onder Columbiaansche vlag dienst namen, moesten afleggen. Oud-archief no. 242, 28 Nov. 1825.

[2]) Over hem *Ambtsbrieven van A. R. Falck*, bladz. 209 en *Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck*, bladz. 72 en 578.

[3]) Zie hierover: C. K. Kesler in *de West-Indische Gids*, 8ste jg., bladz. 125 e. v. en ook *Gedenkstukken der Algemeene geschiedenis van Nederland 1825—1830*, I, bladz. 27 en 28, II, bladz. 336, 504—507, 515.

[4]) Travers was consul te Truxillo voor de baai van Honduras in de destijds bestaande republiek Centro-America.

met een der op het station aanwezige oorlogsschepen.

De handel, die niet naar het Zuiden ging, had meermalen last van zeeroovers. *De Curaçaosche courant* van 10 Januari 1824 bracht het bericht van de buitmaking van de golet *Dorothea* van George Curiel onder de kust van Puerto Rico door een klein zeerooversvaartuig onder de Fransche republikeinsche vlag, waarbij de geheele bemanning op één jongen na vermoord werd. De gouverneur zond de *Merkuur* daarheen met een brief aan den Spaanschen kapitein-generaal doch zonder goeden uitslag. Van toen af verleenden herhaaldelijk de Nederlandsche oorlogsschepen convooi aan koopvaardijschepen, die van Curaçao uitzeilden, tot aan de Mona-passage.

Over den handel op Haïti nog een enkel woord.

In April 1823 werden de kooplieden en reeders opgeschrikt door een besluit van Jean Pierre Boyer, den president van Haïti, die als repressaille tegenover het verbod van handel met dat eiland op de andere eilanden, welk verbod heimelijk overtreden werd, vanaf 1 Mei alle gemeenschap met de West-Indische eilanden onder Haïtiaansche of vreemde vlaggen verbood [1]). Tevergeefs trachtte de gouverneur den president met een beroep op de toelating van Haïtiaansche schepen op Curaçao te bewegen tot het maken van een uitzondering voor Curaçao. Slechts een uitstel van 6 maanden wist hij te verkrijgen, om de kooplieden in de gelegenheid te stellen hun zaken af te doen. De volgende maand werd de kapitein Van Raders met Zr. Ms. brik *Zwaluw* naar Haïti gezonden, om nogmaals te trachten den president tot andere gedachten te brengen [2]). Zelfs kreeg ik de kapitein-luitenant ter zee C. A. Bodel, die het bevel over de *Zwaluw* voerde, opdracht om zich, hoewel de republiek Haïti noch haar vlag door de Nederlandsche regeering erkend was, toch te gedragen als ten aanzien van bevriende regeeringen was

---

[1]) Zie de proclamatie van den president in *de Cur. Crt.* van 19 April 1823. Een exemplaar der proclamatie ligt in Oud-Archief no. 387.

[2]) Het verslag zijner reis van Van Raders in Oud-Archief no. 395.

voorgeschreven. De poging mislukte niettemin. Eerst drie jaren later werd het besluit ingetrokken, daar toen de onafhankelijkheid der nieuwe republiek erkend was. Met name werd met St. Thomas en Curaçao de handel ongehinderd toegelaten.

Afzonderlijke vermelding verdient een poging van Cantz'laar om voor het z o u t van Curaçao en Bonaire een afzetgebied in het moederland te vinden. Op de vaste kust was de invoer verboden, en de uitvoer naar de Vereenigde Staten van Amerika was zeer gering, sedert in de zuidelijkste dier staten zoutpannen aangelegd waren. Het gouvernement zat met groote voorraden van Bonaire, en ook de eigenaren van zoutplantages op Curaçao konden niet meer — zij het tegen matige prijzen — voldoende hoeveelheden verkoopen, om de kosten der winning goed te maken. Tegelijkertijd kwam het zeer dikwijls voor, dat schepen uit het moederland lang op lading moesten blijven wachten, om soms nog zonder volle lading terug te keeren. Zoo werden dan als eerste zending met de *Zeemeeuw*, kapitein J. R. Bonning, het schip waarmee Niewindt de reis gemaakt had, en dat reeds zes maanden op vracht had liggen wachten, 600 vaten „Bonairesch" zout aan de „consignatie" van de heeren Crommelin en Scheidius gezonden tegen betaling van veertig stuivers Ned. het vat voor vracht. Den 1sten Maart 1825 vertrok dit schip van Curaçao onder convooi van Zr. Ms. brik *Kemphaan* tot de Mona-passage. Nimmer heeft men verder van dit schip iets vernomen, zoodat het vermoeden voor de hand ligt, dat het met man en muis vergaan of wellicht door zeeroovers genomen is [1]).

Een half jaar later nam de *Sara Maria*, kapitein P. Bostijn op dezelfde voorwaarden 150 vaten mee. Omtrent deze zending werd later bericht ontvangen, dat het

[1]) De mededeeling van Teenstra, *t. a. p.*, II bladz. 182, die als vertrekdag 1 Mei opgeeft, dat ook het eerste goud van Aruba aan boord was, is onjuist, daar dit volgens het gouvernements-journaal aan Van Raders meegegeven is, toen deze met baron Krayenhoff op de *Amstel* naar Nederland ging. Wel waren aan boord de weesmeester Mr. W. Webb Duyckinck en 14 militairen, wier dienstijd verstreken was.

zout van Bonaire gebleken was te zijn „in kragt als het minste zout dat hier van de bogt van Frankrijk word ingevoerd" [1]); de opbrengst was minder dan de kosten beliepen.

Trots alle bepalingen ten voordeele van den handel en in weerwil van alle maatregelen, om dien handel tegemoet te komen, gelukte het niet langs dezen weg Curaçao tot bloei te brengen. Ook de vrijverklaring van zijn haven heeft dit niet kunnen bereiken. Als een staaltje van de moeilijkheden, waarin groote kooplieden konden geraken, vermeld ik het verzoek van George Curiel, eigenaar van Santa Barbara, kerkmeester der Roomsche kerk, aan den Raad van politie om uitstel van betaling voor verschillende bedragen, tot een gezamenlijke som van Ps. 16.338.5.5, die hij aan de koloniale kas schuldig was. Onder borgstelling van G. F. Lenz en I. N. C. Jutting en van het huis Ths. Jutting en Abm. de Veer Jr. kreeg hij 4 maanden uitstel. Hij had o.a. belangrijke vorderingen op het Spaansche gouvernement te Habana. De gouverneur ried inwilliging van het verzoek aan „zoo wel uit consideratie van de zeer groote voordeelen welke de uitgebreide handel die hij gevoerd heeft aan den Lande heeft toegebragt", als met het oog op de vele aanzienlijke vaste goederen, die hij bezat, terwijl bij verkoop zijn handelshuis wel zou moeten ophouden te bestaan. De Raad stemde in het verzoek toe [2]). Curiel kon het echter niet houden. Vier jaar later vroeg en verkreeg hij „surchéance" van betaling [3]). Andere kooplieden verkeerden in dergelijke moeilijkheden; soms bleek daarvan eerst na hun overlijden, en moest hun boedel „insolvent" verklaard worden. Dit was o.a. het geval met den boedel van den bekenden C. L. Parker, die jarenlang het verwhout van Bonaire gepacht had [4]).

Bij Koninklijk besluit van 10 Juli 1826 werd de haven

[1]) Oud-archief no. 359.
[2]) Oud-archief no. 471, 14 Oct. 1823.
[3]) Id. no. 244, 30 Mrt. 1827.
[4]) Parker was feitelijk een niet-erkend Amerikaansch consul. Oud-archief no. 576.

van Curaçao met ingang op 1 Januari 1827 vrij verklaard, hetgeen „voor de wederkeerige belangen van het Moederland en van het Eiland Curaçao hoogst belangrijk werd geacht. Het voorstel daartoe is van De Quartel uitgegaan. In het midden van 1824 had hij een handelsverslag ingeleverd, waarin de noodzakelijkheid van vrijmaking der haven van Curaçao was betoogd. Cantz'laar had zich aanvankelijk hiermee niet kunnen vereenigen; de Koning had het evenwel overgenomen.

Bij besluit van denzelfden dag werd de gouverneur verzocht, nu met den Raad van politie een plan te ontwerpen, ten einde het deficit, na de afschaffing der inkomende en uitgaande rechten voor de koloniale kas te verwachten, te bestrijden; zooveel mogelijk in den weg van „consumtive" belastingen, om ook de vreemdelingen te laten bijdragen. In afwachting van de werking van dit plan, dat 1 Januari „bij provisie" zou uitgevoerd worden, werd een geldelijke bijdrage van 30.000 gld. van het moederland toegestaan; in geval van nood zou de gouverneur wissels op het ministerie mogen trekken tot een bedrag van 15.000 gld.

In de vergadering van den Raad van politie van 16 November 1826 kwam de gouverneur met zijn ontwerp van het gevraagde plan. De nieuwe fiscale maatregelen, die hij voorstelde waren:

a. een belasting voor de veiligheid en het behoud van schip en goederen binnen de haven: *f* 10.— voor schepen van en beneden 10 ton en *f* 150.— voor schepen van en boven 150 ton;

b. een nieuw tarief van accijns van wijnen en andere dranken;

c. import op consumtive goederen, bij den invoer te betalen;

d. afschaffing van het oude hoofd- en familiegeld en vervanging daarvan door een nieuw hoofdgeld alleen van *alle* slaven zonder aftrek;

e. belasting op vaste goederen en eigendommen: ½ % van de waarde of koopschatten, in den loop van het jaar te verhoogen tot 1 % of te verlagen, naar gelang de behoefte zou blijken;

f. nieuwe regeling van het waagloon.

De Raad van politie keurde alle maatregelen goed.

Op den nieuwen toestand zien blijkbaar twee calculatieve staten van uitgaven en ontvangsten der kolonie over een geheel jaar, in het Oud-archief aanwezig [1]). Zij krijgen hier een plaats, omdat zij de eenige stukken zijn, die een volledig overzicht geven van de kosten der koloniale huishouding. Het jaar, waarop zij betrekking hebben, is niet aangegeven, waarschijnlijk zal dit 1827 geweest zijn, want de nieuwe belastingen zijn er in opgenomen, en aan de achterzijde staat aangeteekend, dat zij 24 November 1826 en 24 Januari 1827 naar het moederland gezonden zijn. Gemakshalve zijn de cijfers van den laatsten staat in een kolom achter die van den eersten staat geplaatst.

Uitgaven		
politieke traktementen . . . . *f*	86.800.—	*f* 97.381.67
pensioenen	4.800.—	6.061.35
gratificatiën	2.000.—	1.283.34
indemmiteiten, ook voor vervallen emolumenten	25.000.—	14.970.—
onkostenrekening	22.000.—	22.000.—
justitiekosten	2.000.—	2.000.—
militaire uitgaven (zonder traktementen en soldijen) voor garnizoen en hospitaal . . .	53.000.—	53.000.—
landsgebouwen, kantoren en slaven op Curaçao	13.800.—	13.800.—
Bonaire (zonder kosten van houtkap) . . .	12.000.—	12.000.—
Aruba	4.000.—	4.000.—
schoolwezen	4.000.—	4.000.—
materieel der artillerie	5.000.—	5.000.—
onvoorziene uitgaven	10.000.—	10.000.—
f	244.400.—	*f* 245.496.36
Ontvangsten		
aandeel (1/2) in de loodsgelden . . . . *f*	1.100.—	*f* 1.100.—
50ste penning bij alienatie van onr. goed . .	5.800.—	5.800.—
10de penning van hypotheken	5.700.—	5.700.—
belasting op verkoop van slaven	3.500.—	3.500.—
klein zegel	14.600.—	14.600.—
5% op publieke verkoopingen	9.300.—	9.300.—
import op de collaterale successie	1.300.—	1.300.—
belasting op verkoop van vreemde vaartuigen	3.800.—	3.800.—
„ op uitvoer van slaven	3.400.—	3.400.—
Overbrengen *f*	48.500.—	*f* 48.500.—

[1]) Oud-archief no. 387.

Overgebracht	*f* 48.500.—	*f* 48.500.—
strandrecht	600.—	600.—
belasting op het slachten van vreemd hoornvee	700.—	700.—
belasting op de geusurpeerde gronden	200.—	200.—
aandeel (1/3) in boeten	200.—	200.—
1/2 % grondbelasting	20.000.—	20.000.—
hoofdgeld van slaven [1]	1.700.—	1.700.—
belasting op vaartuigen tot veiligheid en behoud van schip en goederen binnen de haven	40.000.—	40.000.—
belasting op consumtieve goederen	30.000.—	30.000.—
accijnsen op dranken	10.000.—	10.000.—
waagloon	3.000.—	3.000.—
revenuen van Bonaire (geen verwhout)	16.000.—	16.000.—
revenuen van Aruba	6.600.—	6.600.—
Nadeelig verschil	66.900.—	67.996.36
	f 244.400.—	*f* 245.496.36

Niet onvermeld mag blijven het lot van de *één-percent-kaapvaartkas*, ingesteld in 1725 door Du Fay tot bestrijding van de uitrusting van commissievaarders en van het zeeliedenhospitaal [2]). Tot 1816 genoot dit fonds 1 % van den invoer van goederen, aan inkomende rechten onderhevig. Op 1 Januari 1807 bedroeg het kapitaal dezer kas niet minder dan Ps. 122893.3.3. De Engelschen vereenigden het beheer, dat steeds afzonderlijk gehouden was, met de koloniale administratie, die eerst alleen de rente getrokken had, en gebruikten van dit geld, zoodat bij de overdracht der kolonie in 1816 het kapitaal nog slechts Ps 22255.2.3 groot was. De heele kas was in 1798 aan den rijken geldschieter der kolonie P. F. Diedenhoven verbonden voor een schuld van 40.000 pesos [3]). Toen nu, na diens dood, deze vordering uit de koloniale kas voldaan was, werd de kaapvaartkas daarin overgeboekt, maar intusschen was de waarde der hypotheken, waarin zij belegd was, aanzienlijk gedaald.

Na mijn uitvoerige beschouwingen over de m u n t-

[1]) Een aanteekening in het gouvernements-journaal van 8 Juli 1827 (O u d-a r c h i e f no. 475) wijst uit, dat deze belasting, voorzoover opgemaakt, toen reeds 2343 gld. beliep.

[2]) Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 136 e.v., 206.

[3]) De Hullu, *Curaçao in 1817*, bladz. 606/7.

moeilijkheden, die zich onder Kikkerts en Cantz'laars bestuur voordeden, kan ik volstaan met eenige aanvullende mededeelingen.

Om in het groote gebrek aan klein geld te voorzien werden in 1821 7500 pesos aan zilveren schellingen of realen, in de Vereenigde Staten van Amerika gemunt, door het Fonds tot vernietiging der bewijzen van afgekeurde johannissen in omloop gebracht tegen 6 stuivers Curaçaosch courant; de intrinsieke waarde was $^1/_5$ zilveren Spaansche daalder. In de tweede helft van 1822 werden 360.000 nieuwe stuivers, eveneens in Amerika aangemunt, in omloop gebracht, tegen intrekking der oude stuivers, waarvoor echter, uit hoofde van het kleine bedrag hunner schade, aan de eigenaars geen vergoeding werd verstrekt.

In de raadsvergadering van 11 October 1825 was een brief ingekomen van den minister met de vraag, of het doelmatig zou zijn de gekapte pattinje door een regelmatige scheidemunt te vervangen. De Raad sprak zich daarop uit, dat geen ander of meer kleingeld noodig was dan het destijds in omloop zijnde. Het gekapte zilvergeld van 18 stuivers wilde de Raad tot 15 stuivers verminderen, ook de realen en stuivers moesten in omloop blijven, maar de 21- en de 30-stuivers-stukken moesten aan het verkeer onttrokken worden. Uitgaande van de Spaansche daalder of pattinje = *f* 2.50 zouden de gekapte 15 stuivers-stukken gelijk zijn aan $10^5/_{12}$ stuiver Ned., de reaal aan 6 stuivers Cur. of $4^1/_6$ stuiver Ned., de dubloen aan 16 daalders van 12 realen en de gestempelde gouden johannis aan 12 realen of 72 stuivers pennyweight. Alle andere munten mochten als handelsgeld in omloop blijven, wettig betaalmiddel zouden zij niet zijn. De benaming „peso van achten" wilde de Raad wegnemen en de pattinje daarvoor in de plaats stellen.

Als antwoord op dit voorstel kwam het Koninklijk besluit van 10 Mei 1826 het nieuwe muntstelsel brengen. Reeds te voren had Zr. Ms. brik *Panter* voor veertig duizend gulden aan kwartjes, centen en halve centen aangebracht; vóór de invoering van het nieuwe muntstelsel, tegelijk met de openstelling der haven, kwamen er nog

dertig duizend gulden, ook zilveren dubbeltjes en stuivers, bij [1]).

Het was het Nederlandsche munstelsel volgens de wet van 28 September 1816 (Stbl. no. 50), dat werd ingevoerd, echter alleen voor de guldenstukken en de onderdeelen daarvan [2]). Van de Curaçaosche munten bleven gangbaar de $^1/_5$ Spaansche daalders of 3 realen tegen 50 cent en de Curaçaosche stuivers tegen 2½ cent. Buiten omloop werden gebracht de realen of schellingen van 1821, de realen of oude Deensche schellingen, de ⅓ deelen van de Spaansche daalder en de 3½-reaalstukken [3]). Na 31 December 1826 zou het gouvernement deze munten slechts tegen de werkelijke waarde mogen aannemen. Als negotiepenningen mochten particulieren dit geld en ook het niet uitdrukkelijk gangbaar verklaarde Nederlandsche geld blijven gebruiken. Aan de koloniale kassen zouden ook gangbaar zijn de Spaansche pilaardaalders tegen *f* 2.50, de gouden en zilveren Spaansche munten, in vaste verhouding tot den pilaardaalder, en de oude Portugeesche gouden johannissen tegen *f* 1.47 per Nederlandsch wichtje. Alle boeken en publieke administratiën moesten met 31 December 1827 in guldens en centen omgerekend worden tegen 1 peso van achten = *f* 1.33½.

Na hetgeen ik reeds meedeelde over het economisch leven in Curaçao, honderd jaar geleden, moeten nog vermeld een reeks van maatregelen, die de Raad van politie of de gouverneur nam tot regeling van het maatschappelijk leven. Zij vormen een bonte mengeling van bepalingen op verschillend gebied, die ik zoo goed mogelijk bijeengebracht heb. Naar volledigheid is zelfs niet gestreefd. Ik noem dan allereerst de regeling

[1]) In het geheel waren ingevoerd 50.000 gld. aan kwartjes, 10.000 gld. aan dubbeltjes en stuivers, 7500 gld. aan centen en 2500 gld. aan halve centen. Oud-archief no. 243, 31 Dec. 1826.

[2]) Dus niet de 3- en de 2-guldenstukken, zooals de gouverneur 23 Jan. 1827 den fiskaal meedeelde. Oud-archief no. 244.

[3]) Voor *f* 20.392.92 werden aan die stukken ingewisseld. Door het nieuwe tarief zouden de pontvoerders schade lijden, daar de als stuivers gangbare muntspeciën 10 % minder waard zouden zijn; het ponttarief werd daarom van 1 stuiver tot 3 centen verhoogd.

van de uitoefening der *geneeskundige praktijk*, tengevolge waarvan verscheidene praktizeerende geneesheeren, wier diploma's niet in orde bevonden waren, zich aan een examen moesten onderwerpen [1]). Het recht om verlof tot het uitoefenen der genees- en heelkunde te verleenen, werd aan den gouverneur-generaal toegekend (Publicatie van 8 Juli 1816), die ook vergunning moest geven om het apothekersbedrijf uit te oefenen [2]).

Wij zijn hier op het gebied der *volksgezondheid* zonder twijfel behoorende tot „zoodanige zaken, als ter bevordering van goede orde, rust en het welvaren van de Ingezetenen kunnen verstrekken." (art. 35). Hiertoe en tot 's Raads „opperdirectie" over de publieke marktplaatsen is ook te rekenen het besluit om op het Molenplein aan de Overzijde een vleeschhal op te richten ter vervanging van de zeer onreine hallen [3]). Misschien is dit plan, dat door de Eén-percentskaapvaartkas bekostigd had moeten worden, en waarvoor de Weeskamer in ruil voor hypotheken, de noodige contante gelden had moeten verschaffen, niet uitgevoerd, want een half jaar later werd den slagers bevolen, hunne hallen binnen 8 dagen te verplaatsen naar buiten de Steenenpadspoort aan de Krommelijn [4]). Ook de visch- en vruchtenmarkt moest daarheen verplaatst worden met verbod „om voortaan vrugten of enige andere zoorten van goederen op de straaten van de Overzijde of Pietermaay te koop te plaatsen, of de gemeene wegen aldaar op enigerhande wijze daarmee te belemmeren".

---

[1]) Men zie over den uitslag *Het Koloniaal Weekblad* van 19 Febr. 1925.

[2]) De chirurgijn-majoor Groesbeek had een apotheek; verder komen als apothekers voor J. C. Meinhardt, G. J. Hoyer en C. A. Zeppenfeldt. Zie over den laatste *De oprichting der Curacaosche schutterij*, t.a.p., bladz. 102, Met A. W. Zeppenfeldt uit Berne in Oldenburg nam hij later de apotheek van dokter Groesbeek over. C. A. Zeppenfeldt komt 9 Sept. 1826 in *de Cur. Crt.* ook voor als reeder of agent van koopvaardijschepen.

[3]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 19 Mrt. 1925.

[4]) De Krommelijn was de naam van de batterij aan het zeestrand aan het begin van Pietermaai. Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 61 en 62 heeft het nog over de vleeschhallen daar, „bestaande uit ellendige houten hutten of opstallen met stroo gedekt". Hij beweert, dat die in 1812 door het Engelsche gouvernement ingericht zijn.

Eigenaardig zijn de maatregelen, die van overheidswege genomen werden om de vaccinatie ingang te doen vinden. De gelegenheid tot inenting met koepokstof werd in de kerken afgekondigd, en verlies van onderstand werd bedreigd jegens bedeelden, die voor zichzelf en hun kinderen hiervan geen gebruik maakten. Het mooiste was nog, dat de uit La Guayra aangebracht koepokstof niet voldeed, zoodat een dokter met eenige kinderen voor te nemen proeven daarheen gezonden moest worden, om bruikbare stof te halen. Vele jaren later, midden 1827, brak een pokkenepidemie uit, die in verscheidene gevallen met den dood eindigde. Nu deed de regeering een beroep op de meewerking der dokters voor vaccinatie onder toezegging van „vereerende onderscheiding dergenen dewelke daarin den meesten ijver zullen hebben aan den dag gelegd." Ook werd de ziekte van politiewege aan de besmette woningen aangekondigd.

Op deze plaats moge vermeld worden het raadsbesluit van 16 Juni 1818, waarbij aan het departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd toegestaan, om op stukken gronds op Pietermaai en Otrabanda algemeene kerkhoven op te richten. Twee jaar later werd aan de Hervormde kerk veroorloofd, met de Lutherschen een kerkhof bij den berg Altena aan te leggen. Reeds 4 jaren tevoren was op Pietermaai het oude kerkhof opgeruimd [1]) De uitvoering van het laatste raadsbesluit volgde spoedig: 1 Dec. 1820 werd het Protestantsche kerkhof aan den voet van den berg geopend. Van de kerkhoven der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die zelf op Curaçao geen bloeiend bestaan gehad heeft, heb ik niet meer gelezen.

In een hoofdstuk *Godsdienst* zal alle gelegenheid bestaan te wijzen ook op hetgeen de Raad van politie op dit stuk deed, wat nog wel iets verder ging dan „de opperdirectie over Kerkenadministratien", die hem met die over „Armen-mitsgaders over alle andere publieke administratien" was toevertrouwd (art. 25). Het waren in hoofdzaak de rekeningen der Gereformeerde of Hervormde kerken- en armenkas, welke met die der Joodsche en

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 14 Mei 1925.

gouvernements-Weeskamer aan de contrôle van den Raad werden onderworpen. Aanmerkingen werden er zelden of nooit gemaakt, ook niet toen na eenige jaren (Not. 16 Jan. 1821) het onderzoek vooraf commissoriaal gemaakt was. Verder kwamen telkens aan de orde, wat wij „declaraties" zouden noemen van den stads-chirurgijn, den auditeur-militair, en andere ambtenaren.

De „opperdirectie" over minderjarigen en andere toezicht behoevende personen, curateele wegens krankzinnigheid en wangedrag behoorden mede tot des Raads taak (art. 35).

Daarvoor bestond van ouds de *Wees-, onbeheerde en desolate Boedelkamer*, die in art. 67 uitdrukkelijk gehandhaafd werd. Haar instructie werd in 1817 vastgesteld. [1]) De Raad-fiskaal was voorzitter en de Raad-contrarolleur-generaal ambtshalve lid; de eigenlijke werkzaamheden werden verricht door de administreerende weesmeesters, „twee der kundigste en meest bevoegde personen, zoomogelijk, geene negotie doende", waartoe de gouverneur-generaal de eerste maal benoemde Gerardus Duyckinck en Frans Royer. De laatste wilde geen borg stellen, en werd daarom in 1818 vervangen door G. Vos Jzn. Duyckinck werd in 1822 door zijn zoon Mr. W. W. Duyckinck opgevolgd. In 1825 kwam deze evenwel zooals wij zagen, op een reis naar Holland om met de *Zeemeeuw*, en werd 2 jaar later opgevolgd door Cancrijn.

Wat men van de werkzaamheden der Weeskamer leest, geeft ook weer een kijk op den treurigen economischen toestand van Curaçao. Het onderpand der in hypotheken belegde kapitalen was in waarde hard achteruitgegaan, en vele schuldenaren betaalden noch rente noch aflossing. Reeds in 1871 stond de Raad van politie den weesmeesters toe, om op eigen verantwoordelijkheid de renten bij de hoofdsom te voegen onder nieuw hypothecair verband. De achterstallige renten beliepen op 31 December 1823 ruim 11000 pesos.

Meermalen kwam het ook voor, dat de Weeskamer uitbetalingen moest doen, en niet over de noodige gelden beschikte. Zoo in 1819, toen de Raad haar machtigde beta-

[1]) Oud-archief nrs. 246, 247.

lingen in hypotheken te doen. De belanghebbenden zullen hiermee weinig ingenomen geweest zijn, tenzij hun die hypotheken gegeven werden tegen zoo lage waarde, dat de Weeskamer groote bedragen moest afschrijven. Acht jaren later was het weer juist zoo: de Kamer moest aan verschillende personen uitbetalen Ps. 48110.6.4, „zonder eenig middel of vooruitzigt om die som nu of onder de bestaande omstandigheden spoedig te kunnen aflossen." Ook toen trachtte men een uitweg te vinden, maar het bleef sukkelen, omdat de oorzaak der moeilijkheden lag in economische omstandigheden, die nog jaren ongunstig bleven.

Over de voorstellen van Nuboer, om tot een *Bank van leening* te komen, in art. 68 uitdrukkelijk genoemd, waarover den Raad van politie ook de „opperdirectie" zou toekomen (art. 68) is reeds gesproken [1]). Wel eigenaardig is, dat Cant'zlaar deze zaak niet ter handgenomen heeft. Waarschijnlijk heeft hij voor geldelijke verliezen ten laste van de koloniale kas gevreesd. Een plan-Delvalle, in 1822 eerst bij den Raad en eenige maanden later bij den gouverneur ingediend, werd kortweg wegens onvolledigheid niet aanvaardbaar geacht.

Van de bevoegdheid om „publicatien te doen wegens de *prijzen der eetbare waren*" (art. 35) werd spoedig en ruim gebruik gemaakt; ook een *ijk van maten en gewichten* werd ingesteld, die intusschen eerst onder Cantz'laar voldoende geregeld werd.

Ten slotte zij uit het overvloedige artikel 35 vermeld de „opperdirectie" over de *gebouwen, wegen, straten en veren*. Over het toezicht op de wegen volge hier iets. De toestand der wegen was slecht. De kapitein-ingenieur H. J. Abbring werd onder Van Starckenborgh benoemd tot inspecteur-generaal der publieke wegen [2]), een weidschen tirel, die Cantz'laar tot de eerste helft en eene bezoldiging van 400 pesos of *f* 666.13 terugbracht. Na Abbrings ver-

---

[1]) *Munt- en geldmoeilijkheden* enz. I, t. a. p. bladz. 355 e.v.

[2]) Zie Abbring, *Weemoedstoonen*, bladz. 80.

slag stelde de Raad van politie een verordening op het onderhoud der openbare wegen vast, volgens welke dit onder leiding en op vordering van den inspecteur door de slaven der planters zou worden uitgevoerd [1]). Dit was op zichzelf niets nieuws; van ouds bestond op Curaçao voor particulieren de verplichting om alleen tegen vergoeding van voedsel slaven voor openbare werken af te staan [2]). Wel werd de verplichting, om op elke tien slaven er één voor dit werk af te staan op boete van 3 realen per dag en per slaaf, als bezwarend gevoeld. De inspecteur trad met lankmoedigheid op, maar vorderde toch, dat van Axon Pinedo, die heelemaal geen slaven gestuurd had, de verschuldigde boete van Ps 56.2 zou ingevorderd worden. Die boeten moesten weer dienen tot bestrijding der ondershoudskosten van wegen en straten. Twee jaar later waren er geen klachten over planters, die te weinig slaven afgestaan hadden, maar wel stemde de inspecteur in met de slaven, die erover klaagden, dat zij van hun meesters het wettelijk rantsoen niet kregen; Donderdags was hun rantsoen in den regel op, en dan kwamen zij Vrijdags of Zaterdags niet op het werk of verlieten dat van honger [3]). Abbring werd na zijn vertrek opgevolgd door den luit. kolonel-ingenieur J. C. Ninaber.

Voor het verrichten van deze alle en van meer werkzaamheden bepaalde art. 34, dat de Raad *tweemaandelijksche vergaderingen* zou houden, en dan bijeen blijven tot alles afgedaan was, behalve de buitengewone vergaderingen zoo dikwijls de gouverneur-generaal die noodig zou oordeelen. Na in Maart en April 1816 gedurende 10 dagen bijeen geweest te

[1]) Zie de verordening in *de Cur.Crt.* van 24 Febr. 1821. Reeds 8 April 1816 was besloten tot het plaveien der straten aan de Overzijde op kosten van hen, die daar huizen bezaten, naar de uitgestrektheid van ieders huis. Aan de huiseigenaars was het in het algemeen opgedragen de straat vóór en in den omtrek hunner huizen en erven altijd in goede orde te houden en daaraan op eigen kosten de noodige herstellingen te doen.

[2]) Het is dan ook onbegrijpelijk, waarom A. Jesurun, *Een gedenkwaardig feit* in het Derde jaarlijksch verslag van het geschied-, taal-, lande en volkenkundig genootschap de Publ. van 22 Aug. 1825, een overeenkomstige verplichting opleggend, „een zonderlinge verordening" noemt.

[3]) Oud-archief no. 471, 19 Aug. 1823.

zijn, besloot de Raad om in het vervolg den derden Dinsdag van iedere maand bijeen te komen uit overweging, dat de aangehaalde bepaling aan de leden niet het recht ontzegde „om de vacatie tusschen ieder sessie te verkorten" Buiten deze gewone zittingen kwamen herhaaldelijke extraordinaire vergaderingen voor. Cantz'laar, de man van de letter van de wet, herstelde de tweemaandelijksche vergaderingen, behoudens uitstel, wanneer er niets van belang zou zijn. Van zoodanig uitstel kwam niets, hoewel de belangrijkheid der vergaderingen onder Cantz'laar gaandeweg verminderde. Bracht Kikkert zoo veel mogelijk in den Raad, zijn opvolger bepaalde zich hierin tot het noodzakelijke, en wist zich in den regel ook in de gewichtigste zaken te laten machtigen om naar bewind van zaken te handelen. Buitengewone vergaderingen waren dan ook toen niet meer noodig behalve soms om de laatste notulen nog voor het vertrek van een mail te doen goedkeuren.

Trouwens het Regeeringsreglement was erop ingericht om het zwaartepunt reeds in de vergaderingen van den Raad van politie bij den gouverneur te leggen: geen lid mocht buiten des voorzitters toestemming een voorstel doen (art. 33), en bij staking van stemmen besliste diens stem (art. 32).

In onzen tijd zou zeker aanleiding tot veel strijd zijn een vage bepaling als die van het slot van artikel 35,dat de beschikkingen van den Raad „in zaken van groote aangelegenheid.... alleen provisioneel (zouden zijn), en aan de approbatie van het Departement van Koophandel en Kolonien ondergeschikt zijn". Toen was in de eerste plaats de gouverneur overtuigd van het oppergezag van het moederland, dat er heusch geen been in zag ook in kleine aangelegenheden niet-provisioneel afgekondigde beschikkingen met zijn afkeuring te treffen.

In sommige gevallen was uitdrukkelijk des Konings goedkeuring voorbehouden. Zoo in art. 40: „De Raad van Policie zal geene goederen of effecten, aan den Lande of Ingezetenen behoorende, mogen veraliëneren of verpanden, geene penningen opnemen, of lasten voor langer tijd

dan een jaar heffen, dan met toestemming van Zijne Majesteit, op poene van nulliteit".

In de notulen der raadsvergadering van 15 Mei 1821 leest men van een klacht, die tot op dezen tijd gehoord is. De districtmeester van het 1ste district West-divisie, M. E. van der Dijs klaagde over het *nadeel, dat de planters leden van het vee van vrije lieden op hun plantages*. Er werd een commissie van onderzoek benoemd, bestaande uit de raadsleden Cancrijn en Beaujon met den raad-fiskaal om naar de gegrondheid der klachten en het bestaan van verordeningen op dit stuk een onderzoek in te stellen. De gouverneur voegde aan deze commissie toe Frans Royer en C. L. van Uytrecht. Inmiddels werd bepaald, dat de planters de beestialen, die zij op hun gronden mochten aantreffen, bij de districtsmeesters konden doen schutten, en tevens werd in herinnering gebracht de verordening van 25 November 1807, waarbij den planters bevolen was, hun plantages behoorlijk met trankeer af te sluiten; wanneer zij hieraan niet voldeden, zou de schade, die zij ondervonden van vee, dat geprivilegieerd was, om op publieke weiden te grazen, voor hun eigen rekening komen. Een latere eindregeling van deze zaak heb ik niet gevonden.

Naar aanleiding van art. 36, dat de meewerking van den Raad van politie voorschrijft bij de vrijlating van slaven moge thans iets volgen over slavenhandel en slavernij in dezen tijd in Curaçao.

Slavenhandel „Onder zijn bestuur", zegt Brusse van Cantz'laar, „bleef de schandelijke slavenhandel niet alleen als vroeger bestaan, maar hij moet zelfs in 't geheim in de hand zijn gewerkt, daar de koloniale kas en enkele personen er voordeel uit trokken" [1]), Simons, die nader aanduidt, dat dit voordeel moet gelegen hebben in de afgifte van paspoorten, voegt hieraan toe: „'t Kan mogelijk zijn" [2]). Voorzoover met deze laatste woorden bedoeld is, twijfel uit te spreken, is deze zeker gewettigd ten aanzien van het antwoord, dat moet gegeven worden

[1]) *T. a. p.*, bladz. 120.
[2]) *T. a. p.*, bladz. 71.

op de vraag, of voor eenig bijzonder verwijt aan het adres van den genoemden gouverneur reden is. De wettelijke maatregelen, die genomen werden, zijn bekend. Bij besluit van 17 September 1818 verbood Willem I, ter uitvoering van het eenige maanden tevoren met Engeland gesloten verdrag, den slavenhandel. 16 April 1821 volgde een Koninklijk besluit, waarbij de invoer van slaven in de koloniën werd verboden uit zoodanige vreemde koloniën, waar de rechtstreeksche invoer uit Afrika toegelaten was. Ten slotte moet vermeld het Koninklijk besluit van 6 Juli 1825, opgenomen in *de Curaçaosche courant* van 22 October 1825, waarbij de strafbepalingen binnen de West-Indische koloniën en de kust van Guinea tegen den verboden slavenhandel in overeenstemming werden gebracht met de zwaardere straffen, tegen dien handel in Nederland bij de wet van 23 Dec. 1824 Stsbl. no. 75 vastgesteld. S. v. B., die in de West-Indische encyclopaedie dit onderwerp behandelt, zegt dat er weinig van bekend is, in hoever op de Nederlandsche Antillen al deze bepalingen als in Suriname ontdoken werden; hij haalt aan een mededeeling van Teenstra [1]), dat in 1778 op Curaçao het laatste Hollandsche slavenschip kwam, en voegt daaraan toe de veronderstelling, dat „de economische toestanden op deze eilanden, waar geen groote plantages van koloniale uitvoerproducten bestonden, er toegeleid (hebben) dat de slavenbevolking weinig of geen aanvulling van buiten behoefde en door natuurlijken aanwas in stand bleef" [2]). Ik kan ook niet anders verklaren dan dat ik in de geraadpleegde archivalia niets gevonden heb, wat eenigen invoer van slaven doet vermoeden.

Het schijnt dan ook de uitvoer te zijn, die Brusse en Simons met hun verwijten op het oog hebben. Deze was echter niet in strijd met de wettelijke bepalingen [3]).

Twee gevallen wil ik nog vermelden, waarin de gou-

---

[1]) *T. a. p.*, 1, bladz. 273.

[2]) *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, bladz. 637.

[3]) Zie Teenstra, *t. a. p.*, I. bladz. 168/9. De Raad van politie handhaafde in zijn vergadering van 16 Mrt. 1819 uit drukkelijk het uitvoerrecht van slaven van 10 Pesos.

verneur met den slavenhandel in het algemeen in aanraking kwam.

9 Dec. 1823 viel het Engelsche oorlogsschip *Gloucester* de haven van Curaçao binnen, komende van Jamaica met de schoener *Eugenia* die onder zeer verdachte omstandigheden op de kust van Cuba aangehouden was, toen de Nederlandsche vlag vertoond had, en bij onderzoek bleek te bevatten een groot aantal negers, op de kust van Afrika gekocht, en bestemd om op Cuba binnengesmokkeld te worden. De Engelsche commandant wilde schip en lading met de bemanning in handen van den gouverneur stellen, om te handelen als de aard der zaak zou vereischen, maar deze weigerde nadrukkelijk zich in eenig opzicht met de zaak te bemoeien, op grond dat hij anders tegen zijn plichten zou handelen. Het gevolg was, dat een week later *Gloucester* en *Eugenia* ieder op eigen gelegenheid de haven verlieten [1]).

Het tweede geval, dat eenigszins als een tegenhanger is te beschouwen, vond 2 jaren later plaats. 23 Februari 1826 verzocht een Engelschman A. Chrystel om het burgerrecht. De gouverneur overweegt dan in zijn journaal, dat het blijkbaar alleen de bedoeling van aanvrager is om het door hem als schipper gevoerde Columbiaansche schip *Belen*, dat eenige dagen te voren van Puerto Cabello de St. Michielsbaai binnengekomen was, onder Nederlandsche vlag te blijven voeren, en wijst het verzoek af, omdat hij vreest, dat Chrystel zich zou kunnen laten gebruiken voor tochten, die in verband staan met den slavenhandel, „welke op alle mogelijke wijze moet worden geweerd" [2]).

Slavernij. Men is het er vrijwel over eens, dat de behandeling der slaven op Curaçao gunstig afstak bij die, welke zij elders hadden te verduren. Grovestins en Boey oordeelen nochtans, dat men bij een nauwkeurig onderzoek zal bevinden, „dat slaven aldaar van veel ongelukkiger conditie zijn dan de slaven op de vaste kust van Guyana" [3]), doordat hun het noodige voedsel slechts met alle

[1]) Oud-archief no. 240.
[2]) Oud-archief no. 243.
[3]) *Curacao tegen het einde der West-Indische Compagnie*, t. a.p., bladz. 15.

mogelijke spaarzaamheid wordt uitgedeeld. Tegen een bepaalden misstand, door deze verslaggevers genoemd, het vrijlaten van oude en verminkte slaven, waakte het Regeeringsreglement, door aan den Raad van politie, die de manumissies moest goedkeuren, voor te schrijven, dat deze slechts mochten — maar dan ook moesten — worden toegestaan, wanneer de verzoeken behoorlijk waren afgekondigd, en zes weken lang aangeplakt hadden gestaan, en de manumittentes cautie hadden gesteld voor het onderhoud van de vrij te laten slaven (art. 36) [1].

Ook uit hetgeen Teenstra meedeelt [2]) als zijn eigen ervaring, is men geneigd het lot der Curaçaosche slaven weinig rooskleurig te achten, al hadden zij misschien niet veel rechtstreeksche hardheid van hun meesters te lijden. Aan Abbrings opmerkingen [3]) zou men meer waarde hechten, wanneer hij ,de inspecteur der wegen, niet, naar den geest van de lyriek van zijn tijd, zoo overdreven gevoelig was, en niet zulk een omhaal van fraaie woorden noodig had, om weinig te zeggen. Nu moeten wij zijn verklaring, dat de Curaçaosche planter „welligt de menschlievendste eigenaar van den slaaf, zoo in de Oost- als Westindiën is", laten voor wat zij is.

Met andere, oudere, bepalingen, van 1761, 1789 en 1791, gold bij de herstelling van het Nederlandsche gezag de publicatie van den Engelschen gouverneur-generaalmajoor John Hodgson .Daarin vindt men een verbod van zondagsarbeid voor slaven, een regeling van hun arbeidstijd (van zonsopgang tot 11 uur v.m. en van 1 uur tot zonsondergang), van hun rantsoen, met verbod hen voor zichzelf te laten werken in plaats van hun leeftocht te geven, van hun kleeding, die zeer sober kon zijn, daar alleen het noodige moest gegeven worden „tot dekking

---

[1]) 17 Juni 1823 bepaalde de Raad van politie, dat deze borgstelling, 600 pesos, ook zou moeten gegeven worden voor bij uiterste willen vrij te laten slaven. Ook persoonlijke borgstelling ten genoege van dezen Raad mocht gegeven worden. De belasting van 75 pesos voor iedere vrijlating werd opgeheven en maatregelen genomen om het vervoer van slaven naar elders om te mannumitteeren zonder vrijstelling te voorkomen.

[2]) *T. a. p.*, I bladz. 167 e.v.

[3]) *T. a. p.*, bladz. 84.

haarer naaktheid en om hun tegens de Strengheid van het weder te beschutten", voorts een verbod om aan slaven uit plantagewinkels rum, suiker, tabak enz. ter verrekening met hun rantsoen te verkoopen, en een verbod om de slaven op onredelijke wijze te straffen; alles op boete van 50 pesos bij overtreding.

De Raad van politie trok 28 September 1824 al deze bepalingen in, en stelde een nieuwe verordening vast op de behandeling, voeding en kleeding van slaven en het opsporen van weggeloopen slaven. De bestraffing van deze laatsten was aan het fiskalaat overgelaten. Niemand zou eens anders slaaf mogen straffen, dan alleen hem bij beleediging een hand-, rotting; touw- of bulpeesslag toedienen „om zich voor de beleediging te dekken". Andere slaven dan veehoeders, tuinwachters en huisbedienden zouden op Zondag niet tot werken gedwongen mogen worden. De werkuren voor tuinslaven — niet veehoeders of wachters — en voor ambachtslieden werden aldus gewijzigd, dat de rusttijd viel van 12 tot 2 uur. Het wekelijksch rantsoen van mais werd vastgesteld op ten minste 6 kan voor een man en 5 kan voor een vrouw van 1 October tot 31 Maart; van 1 April tot 30 Sept. waren deze cijfers 5 en 4; voor jongens en meisjes naar evenredigheid. De slaven mochten niet uitgezonden worden om hun eigen kost te zoeken. Op de plantages mochten geen winkels zijn van rum en andere dranken, tabak, suiker e.d. ten verkoop of ruiling voor het rantsoen der slaven, van het rantsoen mocht niets worden ingehouden tot betaling van hetgeen op crediet gekocht was. De straffen moesten in evenredigheid met het vergrijp zijn; grove misdaden en vergrijpen met verzwarende omstandigheden moesten aan het fiskalaat worden meegedeeld. Troepsgewijze bestraffing was verboden. Om te voorkomen, dat de eigenaars hun slaven, die zich aan buitengewone ongeregeldheden, wederspannigheid of diefstal schuldig maakten, niet aangaven, was reeds in het vorige jaar bepaald, dat de kosten aan hun opneming in de gevangenis verbonden, waaronder die hunner voeding, niet langer ten laste van de eigenaars zouden komen.

Dat van overheidswege nauw werd toegezien op de behandeling der slaven, blijkt ook uit den last, die de gouverneur-generaal 31 Juli 1819 uit het moederland ontving, om „op de meest gepaste wijze, aan President en Raden van Civile en Criminele Justitie.... 's Ministers bijzonder welgevallen te betuigen, over den ernst en de gestrengheid waarmede de wetten der Menschelijkheid.. zijn gehandhaafd geworden, ten aanzien van zekere inboorling, een Planter alhier, met name Samuel Henriquez, ter oorzake van zware mishandelingen door hem aan een Jongen Slaaf gepleegd en waarvan het gevolg de dood geweest is." Ik spaar den lezers de bijzonderheden der „gruwlijke kastijdingen", die deze onverlaat zijn slaaf Iwan Carlo liet ondergaan. Haar ernst blijkt voldoende uit den eisch van den fiskaal: de straffe van het zwaard, en uit het vonnis, waarbij hij veroordeeld werd „gebragt te worden ter plaatse alwaar men gewoon is Crimineele Iustitie te doen, en te worden verklaart eerloos, en ten eeuwige dage uit dit en de onderhoorige Eilanden te worden gebannen" [1]).

De gouvernements-slaven, waren meerendeels op Bonaire .Op Curaçao kwam men handen te kort, vandaar de reeds genoemde bepaling, dat particulieren voor zekere werken, o.a. bij den vestingbouw, slaven moesten leveren.

---

[1]) O u d-a r c h i e f no. 624, sententie van 4 Sept. 1818. Heel wat beter liep het een jaar later af met den eigenaar van de plantage St. Hieronymus,van wien geruchten den fiskaal bereikten,dat hij en vooral zijn vrouw hun slaven op een onmenschelijke manier kastijdden. De adjunkt-fiskaal Mr. Hayunga ging er heen, maar alle slaven antwoordden bevestigend op diens vraag, of zij hun rantsoen kregen, den Zondag tot hun beschikking hadden, en wel behandeld werden. O u d-a r c h i e f no. 715.

REMARKS ON AN OLD VOCABULARY FROM TRINIDAD

BY

THOMAS E. PENARD

In 1871 Daniel G. Brinton [1]) gave an account of the Arawak language of Guiana, based on the study of a manuscript of Theodore Shultz in the Library of the American Philosophical Society at Philadelphia. The distinguished American ethnologist compared the language of the Guiana Indians with that spoken in the Antilles as recorded in the works of early explorers, and pointed to Trinidad as the original home of the Surinam Arawaks.

He said:

"The Arawaks of today when asked concerning their origin point to the north, and claim at some not very remote time to have lived at Kairi, an island, by which generic name they mean Trinidad. This tradition is in a measure proved correct by the narrative of Sir Walter Raleigh, who found them living there in 1595, and by the Belgian explorers who in 1598 collected a short vocabulary of their tongue. This oldest monument of the language has sufficient interest to deserve copying and comparing with the modern dialect."

The vocabulary of sixteen words which Brinton compared with the dialect of about a century ago was taken from Johannes de Laet's Novus Orbis, published in 1633. He expressed astonishment in finding such close agreement between the old and modern terms, saying:

"When it is remembered that the dialect of Trinidad no doubt differed slightly from that of the mainland; that

[1]) D. G. Brinton, The Arawack Language of Guiana in its Linguistic and Ethnological Relations, Philadelphia, 1871.

the modern orthography is German and that of De Laet's list is Dutch; and that two centuries have intervened between the first and the second, it is really a matter of surprise to discover such a close similarity."

Evidently Brinton had overlooked an earlier vocabulary collected in Trinidad by Robert Dudley, and appended to the narrative of his voyage published by Richard Hakluyt [1]). According to this narrative Dudley was in Trinidad from 1 February to 12 March, 1595, departing only a few days before the arrival of Sir Walter Raleigh at that island.

Since Dudley's vocabulary is not only older but also more extensive than de Laet's, it is interesting to compare the words preserved by him with those of modern Arawak. Fortunately I am able to make use of a manuscript vocabulary of that language, collected in Dutch Guiana by my brothers and myself since the year 1900, thus more than three centuries after Dudley's visit to Trinidad.

Dudley's list contains 69 words, including a few short phrases. A comparison with modern Arawak is given in the following table. Words from Dudley's vocabulary are spelled as in the original; words from the manuscript referred to above are in accordance with the system of orthography (phonetic) outlined by C. H, de Goeje in his Études Linguistiques Caraibes, 1909.

For several words I have been unable to find current equivalents. The majority, however, agree remarkably well with modern Arawak of Surinam, establishing beyond question the fact that in 1595 at least some of the inhabitants of Trinidad were Arawaks. Dudley calls the islanders Simerones. He says of their enemies, the Caribs, "The Caribes I learned to be man-eaters or Canibals, and great enemies to the islanders of Trinidad".

In many instances the discrepancy between definitions

---

[1]) A voyage of the honourable Gentlemen M. Robert Duddeley, now knight, to the isle of Trinidad, and the coast of Paria. Written at the request of M. Richard Hakluyt. In: Principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the English Nation, London, 1598—1600.

given by Dudley and the meaning today is readily explained as the result of a misunderstanding of just what object was to be named. Wishing to know the word for "toe", the questioner may actually have pointed to the toenail which was correctly given by the Indian as *dabodda*, "my toenail". The following are obviously examples of this class: *desereth*, "an eye" = my nose; *daria*, "the gummes" = my teeth; *desire*, "the lips" = my nose; *dacabbo*, "the palme of the hand" = my hand; *dadena*, "the wrist" = my arm; *daddano*, "the calfe of the legge" = my leg; and *weevah*, "the heaven" = star. The syllable "da" = my, prefixed to words for the parts of the body, as has since been the case, was not appreciated by Dudley

The term *Guttemock*, denoting "man", is probably identical with *Otomaca*, an Orinoco tribe, of which Crevaux published a short vocabulary in the Bibliothèque linguistique americaine, tom. viii, p. 262, and *Uttumaku*, mentioned by Schumann in his Arawakisch-Deutsches Wörterbuch, under the word *paletti*. Judging from the words recorded by Crevaux, the Otomacos were neither Carib nor Arawak. Raleigh in the narrative of his first voyage speaks of a place at the mouth of the Orinoco called Hororotomaka, apparently from *hororo*, land and *Otomaka*, the name of the tribe referred to by Schumann and Crevaux.

We find a number of post-Columbian words, viz., *tolletillero*, bells; *mointiman*, iron; *arkeano* and *arguecona*, scissors; *addehegaeno*, mirror; *perota*, silver; *casparo*, sword; *yeddola*, knife; *sambolers*, hat; some of which as *perota* (Sp. plata), *casparo*, and *yeddola* have a wide distribution. For two of these, *tolletillero* and *mointiman* I find no allied forms. *Tolletillero* is apparently an onomatopœic word.

Arkeano (or *arguecona*) scissors, finds a counterpart in Surinam in *arekekona*, from *alükan* or *arükan*, to cut and *kona*, thumb or thing. Nordenskiöld [1]) (pp. 108—110) has

[1]) E. Nordenskiöld, Comparative ethnological studies 5; Deductions suggested by the geographical distribution of some post-Columbian words used by the Indians of S. America, Göteborg, 1922.

no term like it in his table of words for scissors, unless the Aparai and Oyana *erachi* (ex Crevaux) is related to it. *Addehegaeno*, mirror, is found in Surinam in the form *adekhekona*, or *dogökwana*, from *adeken*, to see, and *kona* thumb or thing. It seems to me that these words for scissors and mirror, occurring nowhere else but in old Trinidad and in Guiana, confirm in no small degree the tradition of relationship between the Trinidad and Surinam Arawaks, alluded to by Brinton.

Comparison of words collected by Robert Dudley in Trinidad in 1595 with the modern Arawak dialect of Surinam.

Arawak 1595	Definitions given by Dudley	Modern Arawak of Surinam (Penard M.S.)
Guttemock	A man	*wadili*; *loko* (man in general).
Tabairo, *Dabarah*, Or *Dabarra*	The heare of ones head	*dabala*, *dabara*, my ear.
Dessie	The forehead	*dasi*, my head; *sibaroko*, forehead.
Dasereth, or *Dacosi*	An eye	*dasiri*, my nose; *dakosi*, my eye.
Dalacoack	The mouth	*daleroko*, my mouth.
Archeh	The teeth	*arihi*, tooth.
Daria	The gummes	*dari*, my tooth; *dari-siroko*, my gums.
Desire	The lips	*dasiri*, my nose; *reroko-üda*, lips.
Dill	The tongue	*daye*, *dĭyeh*, my tongue; *tala*, chin.
Dudica	The eares	*dadikĕ*, my ear.
Dacan	A hand	*dakhabo*, my hand.
Dacabbo	The palme of the hand	*dakhabo*, my hand; *khabrokoh*, palm.
Dadena	The wrist	*dadenha*, *dadhüna*, my arm; *khabo-andakha*, wrist.
Dacurle	A knee	*dakolo*, my knee.
Daddano	The calfe of the legge	*dadana*, my leg; *bitunaha*, calf of the leg.
Dabodda	The toes	*dabada*, my nail (of toe or finger); *kotihi-übira*, the toes.
Dacutti	The feete	*dakoti*, my feet.
Cattie	The moone	*katsi*, *katši*.
Tauraroth	A rope	*tĕmé*; *mibi*.
Arkeano	A paire of cizers	*arekekonah*, *lökökwana*, from *alükan*, to cut, and *kona*, thing.
Weevah	The heaven	*wiwa*, star.
Harowa	A stone good for the head	

Arawak 1595	Definitions given by Dudley	Modern Arawak of Surinam (Penard M.S.)
Mointiman	Yron or steele	*siparali.*
Howa	Munkeis in generall	*howa, huwa, horowe,* names for certain monkeys.
Carotta	A thing like pappe	
Sakel	It is well, or I am well.	*sakwada,* I am well.
Techir	A bracelet	? *dikehe,* ear ornament.
Bodah	A boxe or chest	*bodale,* cassava-pan; *dosu,* from Dutch "doos".
Mentinie	A tree	? *manikinya,* banana-plant; *ada, adaya,* tree.
Addehegaeno	A glasse	*adekhe-konaha, dogö-kwana,* from *adeken,* to see, and *kona,* thing.
Calcouri	Gold	*kalokoli,* copper.
Perota	Silver	*pelata,* from Spanish "plata".
Tacorao	A green stone	
Arrara	Copper	*kalokoli.*
Caulpiri	A white stone	
Casparo	A sword	*kasipara,* cutlass.
Marrahabo	A bow	*simala-abo, simalahau.*
Tibetebe	Cockles	
Semaro	An arrow	*simara.*
Huculle	A bow-string	*simalau-tšereme.*
Halete	A potato roote	*halitsi, halithe.*
Caerwoda	A sweete root	? *karowada,* "wild Bromelia".
Maurisse	Wheat	*marisi,* corn.
Queca	A basket	*kiwēke, keke.*
Yeddola	A knife	*yadawala, yadowala.*
Beyou	A pipe	? *beyoga,* bamboo flute; *paipa,* pipe.
Sabolers	A hat	*sambeleru* (from Spanish).
Callit	Bread	*kali, khale.*
Oronuie	Water	*oni.*
Arguecona	A paire of cizers	*areke-konaha, lökö-kwana.*
Heldaro	A spoone	*halaro,* calabash spoon.
Hemachugh	A bread which they eate	
Hicket	Fire	*hiki, ikhi.*
Ureit	Tabacco	*yuli, yuri.*
Walrowa	A parrot	*warara,* macaw (*Ara ararauna*).
Barudda	A combe	*barüda, bareda, balida.*
Addoth	A sticke	*ada,* wood.
Barrennaire	A button, or beads	*knopo,* button (from Dutch); *kasoro, yedihi,* beads; *bala,* hair.
Curaballa & Sibath	for 2 sundry stones	*siba,* stone.
Tolletillero	Bels	*kampana* (from Spanish).

Arawak 1595	Definitions given by Dudley	Modern Arawak of Surinam (Penard M.S.)
Ullasso	A Tuny fish	*koraso*, a certain fish which the negroes call *kodokoe*.
Bohery	A flying fish	*bohori*, bat.
Bara	water	*bala*, sea; *oni*, water.
Haddalle	The Sunne	*hadali*.
Babage-Canoaseen	The manner of the Indians hailing a ship	
Non yuo, or *Non quapa*	I know not, or I cannot tell.	*meitsinda*, I do not know.

VAN WAAR MOET HET WATER KOMEN VOOR EENE WATERLEIDING TE PARAMARIBO?

DOOR

DR. J. W. JENNY WEIJERMAN

In mijn artikel in de W. I. Gids van 1923, bladzijde 295, berekende ik het bedrag dat jaarlijks ontvangen zou moeten worden om eene waterleiding te Paramaribo tot eene economisch bestaanbare, niet bij voortduring noodlijdende onderneming te maken. Nadien heb ik van meer dan éene, naar ik zeker weet betrouwbare, zijde vernomen dat dit bedrag de draagkracht der bevolking niet te boven ging. Dit is van groot gewicht, want economisch mogelijk zijnde, is nu de aanleg dezer waterleiding een sociaal en hygiënisch werk, dat om velerlei redenen ten spoedigste uitgevoerd behoort te worden.

Terwijl bij den aanleg eener waterleiding in Paramaribo geene bijzondere technische moeielijkheden overwonnen zullen behoeven te worden, moet evenwel groote aandacht worden gewijd aan de keuze der waterwinplaats. Want indien men ten volle de verbetering der volksgezondheid, die beoogd wordt, wil bereiken, zal met den aanleg der leiding gepaard moeten gaan het Overheidsbevel om alle thans bestaande middelen van watervoorziening, als zijnde minderwaardige, op te ruimen. Maar dit bevel zal alleen door de Overheid gegeven kunnen worden indien zij, naar menschelijke berekening, de zekerheid bezit dat de waterleiding in alle toekomst, zonder haperen en in ruim voldoende mate, drinkwater zal leveren van minstens even goede hoedanigheid als het thans voor de bevolking beschikbare. Anders toch zou Overheidsdwang zedelijk niet verantwoord zijn, want het in gebreke blijven van de waterleiding zou dan eene onoverzienbare

ramp over de plaats brengen. En nu dreigt er in dit opzicht, als ik goed zie, eenig gevaar.

Verschillende plaatsen zijn voor en na genoemd geworden als geschikt om aldaar het voor Paramaribo noodige water te winnen. Mij zijn bekend geworden:

1°. de diepere bodemlagen onder de plaats;

2°. de schelprits, zich uitstrekkende onder en westelijk van de stad tot ongeveer aan de Saramacca;

3°. de Tawajariezwamp;

4°. de Para;

5°. de Saramacca;

6°. de Savannen of hare uitloopers.

Ik zal mij veroorloven omtrent elk dezer winplaatsen enkele opmerkingen te maken.

1°. Wat de diepere bodemlagen betreft, wordt sterk naar voren gebracht dat, als het mogelijk zou zijn daaruit het water te verkrijgen, de benoodigde buisleidingen, door het vervallen van lange transportleidingen, korter konden zijn en dat ook geen personeel zou behoeven te wonen in een weinig aantrekkelijk, afgelegen oord. Beide voordeelen zouden leiden tot verminderde kosten van aanleg en exploitatie. Dit moet worden toegegeven. Maar er staan tegenover deze voordeelen zoodanige groote nadeelen, althans kwade kansen, dat ik mij verplicht acht te waarschuwen! Waterwinning uit den dieperen ondergrond zou, naar ik meen, alleen in nadere overweging genomen mogen worden als alle andere mogelijkheden uitgeput zijn.

Wat toch is het geval? Onderscheiden moet worden, als men over diepboringen te Paramaribo spreekt, tusschen de diepere aardlagen (voornamelijk zand- en kleilagen) en het daaronder liggende oorspronkelijke gesteente, zijnde graniet. Bij het aanbevelen van artesische boringen om in de behoefte van water te Paramaribo te voorzien, steunt men voornamelijk op de uitkomsten, welke met dergelijke boringen in het naburige Demerara verkregen zouden zijn. Het is mij dusver niet gelukt om volledige gegevens te verkrijgen over wat aldaar is bereikt. Ik weet dus niet of het daar aangeboord water uit het graniet komt of uit hooger

liggende lagen. In het Rapport betreffende de drinkwatervoorziening van Paramaribo, dat onder dagteekening van 15 Maart 1916 is uitgebracht door den Directeur van het Departement van Openbare werken en verkeer in Suriname vond ik evenwel alreeds het navolgende, waarop ik meen de aandacht te moeten vestigen, over den aard van dit water:

„De temperatuur van het water bedroeg bij beide genoemde boringen te Georgetown rond 90° Fahrenheit of 32° Celsius."

Zeer wel wetende dat ook het rivierwater in de tropen eene vrij hooge temperatuur pleegt te hebben en dat dus eene rivierwaterleiding te Paramaribo niet zal kunnen leveren het koele water, dat in Nederland de goede waterleidingen leveren; alsmede dat in Oost-Indië sommige waterleidingen ook wel water van 32° C. of hooger nog leveren of althans geleverd hebben, vóórdat zij werden verbeterd — toch meen ik er de aandacht op te moeten vestigen dat het artesisch water te Paramaribo wellicht nog een aantal graden hooger in temperatuur zou zijn dan rivierwater en dit acht ik, als blijvende toestand, niet de meest gewenschte. Uit dien hoofde acht ik het voorbeeld van Georgetown niet dadelijk navolgenswaardig.

Maar er is grooter bezwaar nog. Het gevaar dat bronnen, die het water opbrengen uit den ondergrond van Paramaribo, plotseling zout water zullen gaan leveren, is nimmer uit te sluiten. Hierop wezen ook reeds de heeren van Hasselt en Hoogesteger in hun „Voorloopig rapport inzake de drinkwatervoorziening voor de stad Paramaribo", uitgebracht op 7 November 1909, waarin zij schrijven:

„Het komt ons daarom voor, dat afgezien moet worden om door middel van diepboringen in de stad Paramaribo of de omgeving eene oplossing van het vraagstuk te vinden.

Het gevaar van binnendringend brak-, resp. zout water van de zeezijde is bovendien bij dergelijke diepboringen zeer groot.

Diepboringen tot diep in het graniet, om misschien een watergevende scheur te treffen, komen ons in verband met de groote kosten er van te speculatief voor, waarbij eveneens het gevaar van verzouting van de zeezijde blijft bestaan."

Er zijn bovendien nog andere, door reeds verrichte onderzoekingen verkregen aanwijzingen dat het niet raadzaam is om het water voor eene waterleiding aan den ondergrond van Paramaribo te onttrekken. In 1903 is op het Sivaplein te Paramaribo reeds eene diepboring gedaan, gaande tot 164,50 M[1]. onder maaiveld. Over de bij deze boring verkregen uitkomsten heb ik nergens nog volledige gegevens kunnen vinden. Toch heb ik alreeds in het „Verslag over de uitkomsten verkregen bij een aantal ondiepe boringen te Paramaribo in verband met de drinkwatervoorziening", hetwelk op 17 April 1907 werd uitgebracht door den Leider der Mijnexploratie van Gouvernementswege, den heer E. Middelberg, het navolgende gevonden dat de aandacht verdient:

„Weliswaar heeft de artesische boring op het Sivaplein water geleverd dat na een betrekkelijk eenvoudige bewerking (ontijzering) als „goed" kon worden gekwalificeerd, doch de beschikbare hoeveelheid is eenerzijds zoo gering, (8 à 10 L. per minuut) en de kansen tot het verkrijgen van grootere hoeveelheden op grooter diepte, alhoewel niet uitgesloten, met het oog op het thans verkregen resultaat en in verband met de bodemformatie zoo weinig gunstig dat alvorens over te gaan tot het doen van aanzienlijke uitgaven dit punt nadere overweging vereischt."

Wat hier gezegd wordt over de geringe hoeveelheid water, die verkregen werd, wordt volkomen duidelijk uit wat de heeren van Hasselt en Hoogesteger in hun meergenoemd rapport zeggen:

„Het artesisch water, resp. diep-grondwater onder Paramaribo moet dus uit het zuidelijk heuvelland, hetwelk ca. 40 K.M. ten Zuiden van Paramaribo aanvangt, aangevoerd worden.

Nu zijn de aangeboorde grondlagen zoo moeilijk waterdoorlatend, dat niet verwacht kan worden, dat water in voldoende hoeveelheid over zulk een afstand aangevoerd zal worden.

Deze beschouwing is geheel in overeenstemming met de feiten, bij de diepboring op het Sivaplein waargenomen."

Maar van meer beteekenis nog acht ik thans dat men het aangeboorde water slechts met „goed" kan kwalificeeren. Zoo aanstonds zal nader blijken dat men dusver in Suriname water met een veel te hoog zoutgehalte

„goed" placht te noemen. „Goed" beteekent daar kennelijk niet meer dan „iets minder slecht".

Over de boring op het Sivaplein vond ik nog eene andere mededeeling, die duidelijk in dezelfde richting wijst. In de W. I. Gids van Juli 1926 schrijft de heer Apotheker D. G. J. Bolten, die destijds in de kolonie verbleef en aldaar een groot aantal watermonsters scheikundig heeft onderzocht — zijnde hij een erkend bekwaam onderzoeker —:

„De diepe boring (tot 164,5 M.) in 1903 op het Sivaplein door Mr. Wardle [1]) leverde *òf zout* [2]) òf sterk ijzerhoudend water in niet overmatig groote hoeveelheid."

Ik herhaal dat ik alsnog niet beschik over alle gegevens omtrent de diepboringen in Demerara en die in Paramaribo, maar wat mij dusver bekend werd, noopt mij tot de boven neergeschreven waarschuwing.

Het behoeft wel geen uitvoerig betoog, dat het verzouten — onherstelbaar verzouten! — van de bronnen eener waterleiding een ramp met groote gevolgen zou zijn. In Suriname, dat reeds zoo vaak tegenslag heeft ondervonden, mag men dergelijk risico niet loopen.

2°. Door den heer Bolten is in een artikel in de W. I. G. van Juli 1926 de aandacht gevestigd op de schelprits, die zich uitstrekt van de Suriname-rivier naar de Saramacca en waarop een deel van Paramaribo is gebouwd.

Naar zijne meening zou deze schelprits eene goede waterwinplaats voor eene waterleiding zijn.

Over deze schelprits zeggen de heeren van Hasselt en Hoogesteger in hun meergenoemd Rapport alreeds het volgende:

„Deze schelpritsen zijn plaatselijke geringe verhoogingen in de lage zeer vlakke kustformatie.

---

[1]) Dit is waarschijnlijk eene vergissing. Wardle verrichtte in 1907, als particulier, een tweetal boringen, die slechts tot ± 50 M gingen en geen succes hadden. Zie Rapport betreffende de drinkwatervoorziening van den Directeur van het Departement van Openbare werken en Verkeer, boven reeds meer genoemd.

[2]) Ik cursiveer.

Zoo is o.a. het noordelijk deel van de stad Paramaribo op eene schelprits gebouwd, welke bij eene grootste breedte van ca. 300 à 400 M. eene grootste dikte van 4.50 à 3 M. bezit.

(Zie de ondiepe boringen behoorende tot het rapport van den ingenieur E. Middelberg dd. 17 April 1907).

Volgens de kaart van W. L. Loth (Kaart van Suriname naar de opmetingen van J. F. A. Cateau van Roosevelt en J. F. A. E. van Lansberge, aangevuld tot 1898 met die van en geteekend door W. L. Loth, Gouvernements-Landmeter in Suriname. Schaal 1 : 500,000. Uitgegeven bij J. H. de Bussy, Amsterdam, 1899) loopt deze schelprits ongeveer 10 K.M. ten zuiden van de kustlijn, nagenoeg parallel aan de kustlijn, in de richting oostwest, vanaf het Fort Zeelandia te Paramaribo tot aan de Saramacca rivier.

Deze schelpritsen zijn plaatselijke betere infiltratiegebieden dan de onmiddellijke omgeving ervan.

In het algemeen leveren de putten, welke in de schelpritsen aangelegd zijn, beter grondwater dan die welke in het fijne alluviale zand gezonken zijn.

Het komt ons echter voor, dat deze schlepformatie van te geringen omvang is, vooral wat de dikte betreft om daar veilig de watervoorziening van Paramaribo op te baseeren.

De voorraad grondwater in de schelprits zal in den drogen tijd spoedig uitgeput zijn, waardoor het gevaar ontstaat, dat minder goed water van de naastliggende gronden en zwampen in de schelprits zal dringen en voorts het brakke water van onderop in de schelprits zal opdringen."

Bovenstaande bedenkingen verdienen overweging.

Voor zoover de heer Bolten aan deze schelprits water zou willen onttrekken binnen de bebouwde kom, zou ik daartegen bovendien bezwaren van hygiënischen aard willen inbrengen. Ook bij de snelle mineralisatie van allen organischen afval in de tropen, moet toch worden gevreesd dat bij de geweldige afpomping, die noodig zou zijn, om eene hoeveelheid van 4000 M^3 en later misschien nog meer, dag aan dag aan deze laag te onttrekken, het snel toestroomende water uit de omgeving nog niet geheel ontlede afvalproducten der menschelijke huishouding zou medevoeren.

Eenigszins anders sta ik, na een langdurig onderhoud met hem, tegenover het voorstel van den heer Bolten, om

het water aan deze schelprits te onttrekken, voor zoover zij buiten de stad, in maagdelijk terrein, gelegen is. Althans zou ik meenen dat, wegens het gewicht der zaak, het eenvoudige onderzoek ingesteld behoorde te worden, hetwelk de heer Bolten voorstelt in de W. I. Gids 1926, blz. 123, waar hij schrijft:

„Op domeingrond bijv. achter „Kwatta" worden op eenige plaatsen in de schulprits aan de Noordzijde proefwatervangen gegraven, bestaande:

1°. uit een put, die zoo ver mogelijk in de schelpenlaag doordringt, met een grondvlak van 0,5 tot 1,0 vierkante meter. Deze put moet machinaal leeggepompt kunnen worden.

2°. aan deze put verbindt men een iets hooger gelegen kanaal, evenwijdig aan de lengte-as van de rits met een breedte op den bodem, bijv. van 30—50 c.M., eerst 5 M. later 10, 15, 20, 25, enz. Meter lang. Telkens wordt van elk nieuw gegraven stuk het debiet opgenomen. Na eenige dagen pompen wordt van het water eene analyse gemaakt door den militair apotheker belast met den keuringsdienst van levensmiddelen te Paramaribo."

Echter ben ik het volstrekt oneens met hem, waar hij verder zegt:

„Bij de beoordeeling heeft men vooral er op te letten of het water smakelijk is. Een streng vasthouden aan den eisch dat er niet meer dan eene bepaalde hoeveelheid keukenzout in aanwezig mag zijn heeft geen zin, mits er niet zooveel aanwezig zij dat het water beslist zout smaakt."

Water met een zoutgehalte van 200—300 m.Gr. per liter moge drinkbaar zijn, als evenwel eene centrale drinkwatervoorziening te Paramaribo niet anders dan dergelijk water kan leveren, wordt zij beter niet aangelegd. Dan is het regenwater misschien van tijd tot tijd op, maar als het er is, veel beter.

Ook de heeren van Hasselt en Hoogesteger zijn in hun reeds vroeger genoemd Voorloopig rapport van dezelfde meening. Zij zeggen:

„Ten opzichte van het zoutgehalte wenschen wij nog de volgende opmerking te maken. Bij de beoordeeling van de aan drink-

water te stellen eischen, blijkt uit de rapporten dat men ten opzichte van het zoutgehalte noodgedwongen de eischen later veel lager heeft gesteld dan bij den eersten opzet. Nog daargelaten of een zoutgehalte liggende tusschen 100 en 500 m.Gr. per Liter het water even geschikt doet zijn voor het gebruik, als wanneer men beneden de 100 m.Gr. blijft, zoo is water met dergelijk hoog zoutgehalte toch zeker af te raden voor eene waterleiding, waarbij het water in ijzeren buizen moet vervoerd worden en zulks met het oog op snelle roestvorming."

3°. Omtrent de Tawajariezwamp vond ik het navolgende in het Rapport betreffende de drinkwatervoorziening van Paramaribo, uitgebracht door den Directeur van het Departement van Openbare werken en Verkeer.

„Op aandrang van uit de Kolonie is toen door den Minister van Koloniën aan genoemde deskundigen nog verzocht een nader rapport uit te brengen omtrent de mogelijkheid om als prise d'eau voor de waterleiding te gebruiken een der groote zwampen bij de stad gelegen, omdat daarvan een beteekende besparing van kosten het gevolg kon zijn.

Aan dit verzoek is gevolg gegeven door den heer van Hasselt bij schrijven van 19 December 1910. Volgens diens meening zou de Tawajariezwamp wel geschikt als prise d'eau zijn te benutten; het water is van goede hoedanigheid en door chemische middelen gemakkelijk van zijn bruine kleur te ontdoen. De kosten van dit plan werden globaal op ƒ 950.000.— gesteld; met het ontwerpen van een behoorlijk uitgewerkt definitief plan zonder terreinopnemingen zoude een bedrag van ƒ 12.000.— gemoeid zijn. De toenmalige Minister van Koloniën gaf als zijn voorloopige meening te kennen dat ook dit plan wegens de hooge kosten in de toenmalige omstandigheden niet aannemelijk was."

Naar ik meen behoeft dit voorstel geene lange overweging, als zijnde het van begin af weinig aanbevelenswaardig. Het maken van vrijwel stilstaand, vermoedelijk met organische stoffen overrijk bedeeld water, niet in kleine hoeveelheid in het laboratorium, maar in groote hoeveelheid jaar in jaar uit in den dagelijkschen sleur der practijk, tot goed leidingwater, acht ik alleen in uitzonderingsgevallen mogelijk.

4°. Door mij is voorgesteld waterwinning uit de Para. Sedert heb ik bevonden dat de heeren van Hasselt en Hoogesteger in hun rapport reeds hebben geschreven:

„De Parakreek zal, wat haar benedengedeelte betreft, in den grooten drogen tijd ook nog sterk aan de werking van ebbe en vloed onderhevig zijn. Het verschil tusschen normaal hoog- en laagwater bedraagt te Paramaribo toch immers 1.80 M.

Dit verschil zal bij springvloeden nog veel aanzienlijker kunnen zijn.

Toch biedt de Parakreek boven de hiervoren genoemde groote rivieren veel meer zekerheid.

Nagegaan zal moeten worden, in den loop van een jaar, wat de afvoerverhoudingen en hoedanigheid van dit water op verschillende plaatsen van den rivierloop is en in welk punt van den rivierloop eventueel eene geschikte plaats voor prise d'eau is te vinden; waarbij in het oog dient gehouden te worden dat de drukbuisleiding naar Paramaribo langs een gebaand tracé moet gevoerd worden.

Behalve de kans van een te groot zoutgehalte en de middelen, welke voor elk rivierwater aangewend moeten worden, om dit voldoende te zuiveren, zal bij het rivierwater van Suriname nog een uitvoerig onderzoek ingesteld moeten worden naar middelen om dit te ontkleuren, daar uit de overgelegde stukken blijkt, dat deze ontkleuring waarschijnlijk niet zal kunnen worden verkregen door enkele sedimentatie en filtratie."

Wat dit laatste betreft, moge ik verwijzen naar het op dit punt alreeds in het Centraal laboratorium voor de volksgezondheid ingestelde onderzoek, waarover ik heb bericht in de W. I. Gids van 1924.

Om met zekerheid zoet water te verkrijgen, heb ik voorgesteld het water aan de rivier te ontnemen bij Onoribo. Sedert bereikten mij berichten dat ook daar bij de laatste groote droogte het water zout bevonden is, maar onbeantwoord bleef mijne vraag of dit gedurende zoo langen tijd van elk etmaal het geval is geweest, dat geen tijd over bleef voor waterinneming; waarbij er op worde gewezen dat in Nederland ook groote plaatsen als Rotterdam slechts enkele uren per dag water kunnen verkrijgen ter voeding

hunner waterleiding, zonder dat dit tot hinderlijke bezwaren aanleiding geeft.

In hoeverre de plaatselijke gesteldheid zou toelaten om desnoods eenige K.M. hooger de Para op te gaan, kan ik niet beoordeelen. Dit kan alleen door plaatselijk onderzoek worden uitgemaakt.

5°. Aangezien de afstand tusschen den mond der Saramacca en het punt, alwaar deze rivier Paramaribo het meest nadert, groot is en bovendien ook het stroomgebied der Saramacca vrij groot, zoodat ik onderstel dat de waterafvoer belangrijk is, ware wellicht, indien het opdringen van het zoute water een werkelijk beletsel tegen waterwinning uit de Para zou blijken, na te gaan of op een geschikt punt aan de Saramacca water onttrokken zou kunnen worden. Door anderen vind ik deze rivier echter nog niet als winplaats genoemd, zoodat ik vermoed, dat er bezwaren bestaan, die mij nog niet bekend zijn.

6°. Nadat ik in het Voorloopig rapport der heeren van Hasselt en Hoogesteger het navolgende had gelezen:

„Waar uit het bovenstaande blijkt, dat in de onmiddellijke omgeving der stad Paramaribo grondwater in voldoende hoeveelheid en van voldoende kwaliteit niet zal gevonden worden, schijnt de kans op succes grooter in de streek tusschen ca. 40 en 75 K.M. bezuiden Paramaribo. Deze ongeveer 35 K.M. breede strook heuvelland, welke tot ruim 30 M. boven Surinaamsch peil oploopt en welke nagenoeg parallel aan de kust loopt, zijn de zoogenaamde Savannen.

Deze Savannen bestaan in hoofdzaak uit een door verwering van graniet ontstanen zandgrond. De nieuwe spoorbaan van Paramaribo naar Dam gebruikt het Savannazand voor ballast. Het is de eenige door de spoorbaan doorsneden streek, waar zand is aangetroffen.

Ofschoon aan ons van bevoegde zijde werd medegedeeld, dat dit zand weinig doorlaatbaar is voor water, zoo geeft de omstandigheid, dat de Savannen zijn groote open vlakten met gras begroeid en deze dus voor andere gewassen het water niet genoeg in den bovengrond vasthouden, ons aanleiding, om te concludeeren, dat de kans niet is uitgesloten, dat deze strook ter breedte van ca.

35 K.M. een uitstekend infiltratiegebied is. Vooral wanneer men daarbij bedenkt, dat bij den grooten regenval in Suriname een betrekkelijk geringe infiltratie reeds voldoende is, om te voorzien in de behoeften van eene waterleiding.

Nadere onderzoekingen zullen natuurlijk uit moeten maken, of deze conclusie juist is.

Zwampen, waarin het water bederft, en bruin gekleurd wordt, komen in het algemeen in de Savannenstreek niet voor, terwijl de omstandigheid, dat in de lagere gedeelten verschillende kreken haar oorsprong hebben en deze ook gedurende den drogen tijd geregeld water afvoeren, eene aanwijzing geeft niet alleen, dat hier infiltratie plaats heeft, maar ook dat het water zich langzaam genoeg beweegt, om in den natten tijd de vorming van een reserve voor den drogen tijd mogelijk te maken.

Dit alles in verband met de groote oppervlakte der Savannen, maakt dat hier allicht alle factoren aanwezig zijn, om vermoedelijk voldoende en goed grondwater te kunnen verkrijgen.

Omtrent dit Savanna-zand schrijft de heer Jhr. J. C. van Reigersberg Versluys in zijne „Aanteekeningen betreffende spoorwegaanleg in Suriname" De Ingenieur A° 1908, blz. 137:

„Savannazand. Dit is het reeds vermelde materiaal dat als ballast dient.

Het is spierwit, zeer zwaar en daardoor niet aan stuiven onderhevig. Op taluds worden de zeer fijne deeltjes uitgespoeld. De zwaardere blijven echter liggen. De vegetatie op dit zand is zeer gering en gelijkt veel op die der Brabantsche heiden.

Op blz. 138:

Hierbij kwam dat de eerste zandsavanna aangetroffen wordt een drietal K.M. bezuiden de politiepost Republiek. Ook al was de Para geheel onbewoond geweest dan zou toch daarheen de baan zijn gericht, terwille van de nergens anders vindbare ballast."

De zanderijen zijn bij K.M. 44 en K.M. 64. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat diepboringen b.v. op 30 K.M. bezuiden Paramaribo en nabij de spoorbaan goed en voldoende water geven. De diepere grondlagen aldaar zouden dan hare voeding vinden in het zuidelijk gelegen Savanna-heuvelland. Het is dus van het grootste belang om een geohydrologisch profiel te krijgen ten zuiden van Paramaribo in de richting noord-zuid b.v. langs de spoorbaan.

Daarvoor zouden langs de spoorbaan b.v. te beginnen bij K.M. 25 en vervolgens ongeveer elke 5 K.M. zuidelijker tot en met K.M. 60 diepboringen verricht moeten worden.

De geologische formatie van het Surinaamsche laag- en heuvel-

land blijft in de richting oost-west nagenoeg gelijk, verandert echter zeer snel in de richting noord-zuid.

Indien door middel van grondboringen bewezen werd, dat b.v. 40 à 45 K.M. ten zuiden van Paramaribo goed grondwater in voldoende hoeveelheid kan gewonnen worden, dan biedt de pas aangelegde spoorbaan het groote voordeel, dat daarlangs een drukbuisleiding kan gelegd worden om het water van de prise d'eau naar Paramaribo te transporteeren. Ware geen spoorbaan of weg aanwezig, dan zoude het praktisch niet mogelijk zijn eventueel goed grondwater uit de binnenlanden naar de stad te voeren. Eventueel zouden de verschillende nederzettingen langs de spoorbaan uit de drukbuisleiding eveneens van drinkwater voorzien kunnen worden."

trof het mij zeer toen ik in het hiervoor reeds meer aangehaalde Rapport betreffende de drinkwatervoorziening van Paramaribo van den Directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer las:

„teneinde met eenige meerdere zekerheid te kunnen vaststellen de diepte van het onverweerde gesteente (bedrock) te Paramaribo, (zijn) een tweetal ondiepe boringen met het Bankatoestel verricht, een bij Post Republiek (K.M. 41) en één bij K.M. 36 van de spoorbaan.

De eerste boring moest ter diepte van ruim 28 M. worden gestaakt omdat het onmogelijk was de buizen dieper te doen zakken in de aangeboorde taaie kleilaag; deze grondsoort is naar alle waarschijnlijkheid verweerd oorspronkelijk gesteente. In het witte zand tusschen de kleilagen in gelegen, werd een krachtige stroom drinkbaar water geconstateerd, hetwelk bij den bouw van een nieuwe spoorbrug over de nabijgelegen Coropinakreek het werkvolk voor drinkwater heeft gediend.

Bij de tweede boring nabij K.M. 36 van de spoorbaan moest met boren worden opgehouden op 38.50 M. beneden maaiveld wegens gebrek aan meerdere boorbuizen. De bedrock werd hier evenmin bereikt. Sterk waterhoudende zandlagen werden ook hier doorsneden."

Het is dus hoogst waarschijnlijk dat op ongeveer 36 K.M. van Paramaribo goed grondwater gewonnen zal kunnen worden. Maar dan moet ook daarop in de eerste plaats alle aandacht gevestigd worden.

Het bezwaar dat de leiding van het pompstation naar den watertoren in de stad dan nog langer wordt dan de door mij voor de Para-waterleiding reeds voorgestelde, acht ik niet overwegend — zelfs van vrij geringe beteekenis tegenover de voordeelen, die eene waterleiding met waterwinning uit deze aardlagen zou geven [1]). Bij nader inzien neem ik terug wat ik in de W. I. Gids, destijds nog niet het vraagstuk zoo van alle kanten bekeken hebbende, schreef:

„Vast staat reeds door vroegere onderzoekingen, dat grondwater niet verkrijgbaar is op korteren afstand van de stad dan 50 K.M. (bij Republiek). Het zal dus eene rivierwaterleiding moeten worden."

De directe meerdere exploitatiekosten, welke het gevolg zullen zijn van de noodzakelijkheid om het water aan het pompstation hooger op te persen, ter overwinning van het meerdere wrijvingsverlies in de langere leiding zullen niet van beteekenis zijn. Daartegenover staat zeer waarschijnlijk dat het veel zuiverder water ook veel minder zal kosten aan arbeid en dus ook aan loonen voor zuivering en aan daarbij noodige chemicaliën.

De eenmalige aanlegkosten der werken zullen hooger zijn. Echter ook al weder niet zoo veel als wellicht op het eerste gezicht ondersteld zou worden. Volgens mijne in de West-Indische Gids van 1923 gepubliceerde en nimmer als onjuist aangevallen berekening van de kosten eener rivierwaterleiding, met wateronttrekking uit de Para, is de aanleg van dit werk, met:

eene transportleiding van het pompstation naar de stad ter lengte van	± 25 K.M.
eene aanvoerleiding van de Para naar het pompstation ter lengte van	± 6 K.M.
samen	± 31 K.M.

economisch nog alleszins mogelijk. Zelfs zou nog wel

[1]) Toen ik de waterleiding voor Zuid-Beveland tot stand bracht is ook zonder aarzelen besloten om de waterwinplaats te kiezen op 35 K. M. van den hoofdwatertoren. In de praktijk is van geene bezwaren dientengevolge gebleken.

f 100.000.— meer dan het als kostprijs geraamde bedrag van *f* 1.600.000.— uitgegeven kunnen worden [1]). Aannemende dat de groote transportleiding ongeveer *f* 25.000 per K.M. in het werk zal kosten, zouden de meerdere kosten ongeveer *f* 125.000 bedragen. Maar anderzijds zal bespaard kunnen worden omdat verschillende bij het gebruiken van rivierwater noodige bezinkingsbassins en filterbassins niet gebouwd zullen behoeven te worden of althans veel kleiner zullen kunnen worden gemaakt.

Op al deze gronden meen ik dat financiëel de aanleg eener waterleiding uit de uitloopers der Savannen naar de stad volstrekt niet, zonder verder onderzoek, onmogelijk behoeft te worden geacht. De zaak is zeker zoodanig verder onderzoek waard.

Resumeerende veroorloof ik mij als mijne meening uit te spreken dat als eerstvolgende daad om te komen tot eene waterleiding voor Paramaribo gewenscht is:

1°. het ter plaatse nagaan wat van de diepboringen in Demerara geworden is;

2°. het verzamelen uit de archieven te Paramaribo van al wat daarin nog omtrent de diepboring op het Sivaplein voorkomt;

3°. het instellen van het eenvoudige onderzoek, dat de heer Bolten voorstelt om de bruikbaarheid van de door hem aangegeven schelprits als waterwinplaats te toetsen;

4°. het verzamelen van alle nog verkrijgbare gegevens omtrent het indringen van zeewater, althans brak water, in de Para en de Saramacca tijdens de laatste groote droogte;

5°. het verzamelen van alle gegevens, welke nog in de archieven te Paramaribo gevonden kunnen worden omtrent de uitkomsten der bij K.M. 36 van den spoorweg destijds verrichte boring, alsmede het instellen van een nader onderzoek naar de uitgestrektheid en het watergevend vermogen van de daar aangeboorde zandlagen.

[1]) Bij de tegenwoordige materiaalprijzen, die lager zijn dan toen ik de berekening maakte, zou het werk wel niet meer dan *f* 1.500.000, — vorderen. Maar daarop worde niet gesteund. Over een jaar zijn de prijzen misschien wederom gestegen.

Voor dit laatste zal waarschijnlijk, maar alleen ter plaatse zelve zal daarover nader geoordeeld kunnen worden, noodig zijn het doen van eenige ondiepe boringen, met proefpomping, en scheikundig en bacteriologisch onderzoek van het opgepompte water.

Echter zou ik bij dit onderzoek in geenen deele zoo ver willen gaan als de heeren van Hasselt en Hoogesteger, die voorstellen:

„Langs de spoorbaan tot op het vaste gesteente (bedrock) diepboringen met onderzoek der watervoerende lagen te verrichten nabij K. M. 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55 en 60, welk hoofdonderzoek door een détailonderzoek kan aangevuld worden."

Afgezien nog daarvan dat de goede tijd voor het tot stand brengen van een groot werk, door al dat onderzoeken vaak verloren gaat; de kosten van het door de heeren voorgestelde onderzoek zullen al heel weinig minder bedragen dan de aanlegkosten van een paar K.M. buisleiding. Het gaat hier nu eenmaal niet om het wetenschappelijk ongetwijfeld uiterst belangrijke vraagstuk der geologie en hydrologie van Suriname, maar om het tot stand brengen eener waterleiding voor Paramaribo.

Bij K.M. 36 van den spoorweg was men op 36.5 M[1]. diepte reeds lang door de watervoerende laag heen. Deze ligt dus ondiep. Hoe diep weet ik niet. Is dit eenmaal bekend, dan kan worden nagegaan of er aannemelijke redenen bestaan om te verwachten dat die laag bijv. bij K.M. 30 ook nog niet te diep zal liggen en dan doe men ook daar nog eens eene ondiepe boring. Misschien kan men dan nog eens dichter bij de stad gaan. Het opzoeken van de „bedrock" is echter bij dit onderzoek allerminst noodig — wel noodig daarentegen is het om er terdege op te letten hoeveel het watervoerend vermogen afneemt, naarmate men verder Noordwaarts gaat. Dat raakt de hoofdzaak.

Al deze onderzoekingen te zamen zullen niet langer dan enkele maanden behoeven te vorderen. Dat zij het best in den drogen tijd worden verricht is duidelijk. Waarschijnlijk zal daarna voldoende zekerheid zijn verkregen om te kunnen besluiten over de plaats, waar het voor Paramari-

bo benoodigde water veilig kan worden betrokken en zal het financieele vraagstuk aan de orde kunnen komen om het geld bijeen te brengen voor het eenvoudige samenstel van (putten?), motoren, pompen, (filters?), buizen en watertoren, die ten slotte in technischen zin de waterleiding van Paramaribo zullen vormen.

Goes, 7 Augustus 1927.

BIBLIOGRAPHIE

De Indische Mercuur, 17 Augustus 1927. De scheepvaart op West Afrika en West-Indië in de 18e eeuw, door J. Hudig Dz. (Bespreking). — Suriname en Curaçao (Mededeelingen ontleend aan het verslag van de Kamer van Koophandel te Rotterdam).

Idem, 24 Augustus 1927. De rubbercultuur en de Zuid-Amerikaansche Heveabladziekte in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel.

Handboek voor verlofgangers. (Vereeniging van Indische verlofgangers) Zesde uitgave, 1927 (Geïllustreerd). Den Haag 1927.

The Auck. July 1927. The Duck Hawk in Guiana. — Egg of the Sun Parrot. — The Yellow Warbler (Dendroica aestiva aestiva) in Dutch Guiana, by Thomas E. Pcnard.

Het Koloniaal Weekblad, 1 September 1927. Dialecten in onze West. Nederlandsch vrijwel een vreemde taal, door C. K. Kesler. — Sichterman's in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 15 September 1927. Nog eens: Verkeerde voorstellingen van Surinaamsche toestanden, door C. K. Kesler.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, Mai/Juni en Juli-Augustus 1927.

Dalmeyer's Volks-Universiteit, Week van 22—26 Augustus en van 5—11 September 1927. Cursus onder leiding van G. J. Staal, Oud Gouverneur van Suriname. XII. Indianen en Boschnegers.

Idem. Week van 19—25 September en van 3—9 October 1927. Slot.

Oedaya (Opgang). September 1927. Iets over de oorspronkelijke bewoners van Suriname, door J. F. E. Einaar. (Met ill.).

Eigen Haard, 10 September 1927. Curaçao. Een onderhoud met Gouverneur Brantjes, door G. M. Nieuwenhuis. (Met ill.).

Tijdschrift voor Economische Geographie. 15 September 1927. Eenige beschouwingen over Suriname, (Slot), door Fred. Oudschans Dentz.

Berichten uit de Heidenwereld, September—October 1922. De wereldreizigers, door P. M. Legène. — Granman Staal-Kondre. Ons eerste Boschlandstation met ziekenbehandeling, door H. Zangen. — De Emancipatie-courant. — Een boodschap uit Bethesda, door Zr. Jenny Lange.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 6 Augustus 1927. Feestnummer gewijd aan het Groene Kruis.

Idem. 13 Augustus 1927. Abraham de Veer, door S. H. A. /zijnman/. — Filaria en Lepra, door A. P. Penard. — Pimba-doti, door H. J. Krolis.

Idem. 20 Augustus 1927. Abraham de Veer (Slot), door S. H. A/zijnman/. — Lobisingi, door A. P. Penard. (wordt voortgezet).

Aardrijkskundige opstellen over Suriname verzameld door J. H. Ferrier en F. Th. van Trikt. Met een voorwoord van W. de Hart. Paramaribo, H. van Ommeren. 1927.

Jaarvergadering van „Bethesda" 15 Juni 1927. Paramaribo, J. H. Oliviera.

A. W. Marcus. De emballagekwestie zonder einde. Paramaribo, 1927.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1926. Paramaribo, 1927.

Hervormde Gemeente te Paramaribo. Geheimzinnige beroeping van een predikant oftewel Voorziening in de tweede, dan wel in de derde predikantsplaats? (een blik op toestanden in Suriname tijdens het bestuur van den Gouverneur Mr. A. J. A. A. baron van Heemstra), door Multapaucis. Paramaribo, 1927.

Suriname. Aardrijkskundig leesboek, door Herm. J. Jacobs. Derde druk. J. B. Wolters, Groningen, Den Haag, 1927.

Toriman. Aan de grenzen van Cayenne. (Geïll.) Amsterdam, 1927.

(Tomson C. L.). Iets over Bacoven-export. Aangeboden aan H.H. Planters en belangstellenden in Suriname. (Geïll.). Paramaribo, 1926.

De Vaderlander, 16 September 1927. Koloniaal bewind. Nederlandsch West-Indië, door N. W. C. Brouwer.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. September 1927. Curaçaosche begrooting 1927. — Koloniale Raad van Curaçao.

British Guiana. Report of the British Guiana Commission. Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by Command of His Majesty, April 1927. London 1927.

World Traveler, February 1927, New York. Surinam-South America's Melting Pot, by John W. Vandercook.

Economisch-Statistische Berichten, 28 September 1927. De voorgestelde munthervorming en Suriname, door I. Bos.

Map of British Guiana. Published by authority of his Excellency the Governor Sir Graeme Thomson K. G. B. Revised and corrected to date from the records of the Department of Lands and Mines, Georgetown, Demerara, under the direction of Thom. G. D. Bayley, Commissioner of Lands and Mines. 1924. Scale 1 : 1.000.000 or 1.014 inches to 16 miles. (Komt voor in het hiervoren genoemde Report of the British Guiana commission).

LANTI SA PAI

DOOR

W. R. MENKMAN

Iedere waarheid wordt een gemeenplaats, wanneer zij maar vaak genoeg wordt herhaald, en in iedere gemeenplaats schuilt wel een kern van waarheid.

Maar er komt altijd een oogenblik dat het van belang is om de puntjes op de i's te zetten, nauwkeurig te onderscheiden en critisch te oordeelen.

Met betrekking tot Suriname is dit zelfs een plicht, waar de publieke opinie in Nederland ten aanzien van dit gewest maar al te veel wordt beheerscht door vooroordeelen, gangbare opvattingen en aan boord van de mailbooten gedebiteerde aardigheden.

De legende van het „Lanti sa pai" is er een die kwaad doet en Suriname heeft vooral thans behoefte aan een billijke en zuivere beoordeeling, nu de neiging aanwezig schijnt om in het beleid ten opzichte van dit gewest een nieuwe richting te kiezen. De vertroebelende invloed van overleveringen kan de oriënteering slechts belemmeren.

Het zou te betreuren zijn wanneer de gevleugelde uitdrukking in kwestie — of is het misschien nooit iets anders geweest dan een geestigheid, zooals er in het Neger Engelsch zoovele voorkomen? — in een mate ongeevenredigd aan hare beteekenis steun zou verleenen aan een opvatting, welke in haar algemeenheid even onjuist als verderfelijk is. De opvatting n.l. als zou men in Suriname maar parasiteeren op de Moederlandsche schatkist, in plaats van de tering naar de nering te zetten en zelf de hand aan de ploeg te slaan.

Ten einde deze materie in het juiste licht te plaatsen moet het in de eerste plaats nuttig worden geacht naast

elkander te stellen wat er in zake sociale verzorging in den ruimsten zin in Nederland zelf wordt gedaan en hoe het daarmede gesteld is in Suriname; en het kan geen kwaad in die vergelijking ook Curaçao te betrekken, dat vrijwel in dezelfde positie verkeert, wat aangaat de verhouding tot het Moederland.

Onderwijs [1]). Het zuiver bedrag der uitgaven voor openbaar en bizonder onderwijs (lager, middelbaar en hooger) komende ten laste van openbare kassen bedroeg in Nederland voor het jaar 1923 *f* 203.512.000.— (exclusief militair onderwijs, gevangenisscholen en bewaarscholen) of *f* 28.— (ruim) per hoofd der bevolking; het lager onderwijs alleen kostte bijna *f* 22.— p. h. d. b.

Gaat men de Surinaamsche begrooting na voor 1927 dan vindt men daarin voor de afdeeling Onderwijs uitgetrokken *f* 1.114.701.— (met inbegrip der kosten van het bewaarschool-onderwijs en der uitkeeringen aan opvoedingsgestichten etc.) terwijl de inkomsten aan schoolgelden en examen-gelden geraamd waren op *f* 38130.—; zuivere kosten derhalve iets meer dan één miljoen gulden, of iets meer dan zeven gulden per hoofd der bevolking.

De onderwijs-begrooting voor Curaçao over hetzelfde dienstjaar geeft een bedrag van *f* 473.109.— en de opbrengst der schoolgelden werd geraamd op *f* 19000.—; zuivere kosten derhalve ruim vier honderd vijftig duizend gulden, of ongeveer acht gulden per hoofd der bevolking.

Geheel zuiver is de vergelijking niet, immers in de Nederlandsche cijfers zijn begrepen die betreffende pensioenen, welke in de Westindische begrootingen afzonderlijk worden opgenomen en niet gespecificeerd naar de dienstvakken, terwijl sommige kosten, in deze begrootingen ressorteerende onder Onderwijs, in Nederland niet tot dat dienstvak behooren.

Volksgezondheid. Het totaal der gewone Rijksuitgaven voor de volksgezondheid in Nederland (waarin begrepen

[1]) De Nederlandsche cijfers zijn verkregen uit de publicatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek 1925-26.

de kosten voor opleiding van vroedvrouwen en die voor drankbestrijding) vinden wij voor 1925 aangegeven met 4.461.000 gld.

Telt men hierbij op de Provinciale uitgaven voor de volksgezondheid, 861.000 gld., en de gezamelijke nadeelige saldi der Gemeentelijke gezondheidsdiensten, 5.153.000 gld., dan verkrijgt men een totaal van 10.475.000 gld., of *f* 1.43 p. h. d. b.

Dr. P. H. J. Lampe stelt in zijn artikel in de W. I. Gids van September—October 1926 de kosten der medische verzorging in Suriname op acht gulden p. h. d. b. en citeert daarbij een uitspraak van den vorigen Minister van Koloniën als zoude in geen enkel koloniaal gebied de Regeering een zoo ruim bedrag voor dit doel beschikbaar stellen als in Suriname.

Bij vergelijking met Nederlandsche cijfers evenwel dient bedacht te worden dat in West-Indië belangrijke uitgaven behandeld worden als gedaan ten behoeve van den Gezondheidsdienst die in het Moederland onder andere dienstvakken (in de eerste plaats de Armenzorg) ressorteeren, terwijl in de West uit de voor den Gezondheidsdienst toegestane gelden ook de kosten der geneeskundige verpleging worden bestreden van bepaalde categoriën van landsdienaren.

Voor Curaçao zijn voor 1927 de kosten van den Openbaren Gezondheidsdienst begroot op 264.421 gulden en de ontvangsten van deze tak van dienst geraamd op 17.500 gld; nadeelig saldo derhalve 246.921 gld., of *f* 4.35 p. h. d. b.

Volkshuisvesting. Het totaal der gewone Rijksuitgaven voor de volkshuisvesting in Nederland bedroeg in 1925 niet minder dan 11.575.000 gld., het totaal der nadeelige saldi op de Gemeente-begrootingen van dat jaar voor dezelfde tak van dienst 6.464.000 gld., tezamen 18.039.000 gld., of ruim *f* 2.46 p. h. d. b.

Noch op de Surinaamsche noch op de Curaçaosche begrootingen komen tot dusver posten voor de volkshuisvesting voor; de overheidszorg strekt zich in de West nog niet zoover uit.

Terloops zij opgemerkt dat Nederland in dit opzicht achterstaat bij de Vereenigde Staten; zie het rapport der „Homestead Commission" van Porto Rico betreffende de „workmen's settlement in San Juan (Barrio obrero)" voorkomende in het jaarverslag van den Gouverneur van het eiland.

Armenzorg. Voor 1925 vinden wij de Rijksuitgaven voor armenzorg (onderstand, kosten en subsidiën ten behoeve van armen, zieken enz. en krankzinnigenzorg) aangegeven met 2.596.000 gld., de Provinciale kosten voor krankzinnigen-verpleging met 3.529.000 gld., de Gemeentelijke uitgaven wegens ondersteuning van behoeftigen (46.885.000 gld.) en werkeloozen (6.601.000 gld.) met 53.486.000 gld., tezamen 59.611.000 gld., of *f* 8.15 p. h. d. b.

In de Surinaamsche begrooting voor 1927 werd uitgetrokken 117.347 gld. voor armenzorg, of ruim *f* 0.85 p. h. d. b., in de Curaçaosche begrooting voor hetzelfde jaar 22.900 gld., of ruim *f* 0.40 p. h. d. b.

Tucht- en opvoedingswezen. Voor deze tak van Overheidszorg (Voogdijraden, Rijksinrichtingen, subsidiën etc.) werden in de Staatsbegrooting voor 1927 uitgetrokken 5.042.000 gld. of *f* 0.67 p. h. d. b.

In Suriname worden de uitkeeringen aan opvoedingsgestichten beschouwd als onderwijs-uitgaven; in de begrooting voor 1927 is een bedrag van 2240 gld uitgetrokken voor den Voogdijraad en 9720 gld als uitkeering aan het Kinderhuis Saron, tezamen 11.960 gld., of nog geen *f* 0.09 p. h. d. b.

De Curaçaosche begrooting voor 1927 geeft 520 gld. voor de voogdijraden en 18.800 gld voor uitgaven ten behoeve van verwaarloosde kinderen, tezamen 19.320 gld., of nog geen *f* 0.34 p. h. d. b.

Arbeiderszorg. Voor deze tak van Staatsdienst (Arbeidersbescherming, Arbeidersverzekering, Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling) werden in de moederlandsche begrooting voor 1927 aangevraagd 54.957.000 gld. of *f* 7.30 p. h. d. b.; aangaande de gemeentelijke uitgaven voor arbeidsbeurzen etc. werden geen gegevens gevonden.

In Ned.-West-Indië bemoeit de Overheid zich met den arbeid, of althans met den vrijen arbeid, niet in zoodanige mate dat van arbeiderszorg gesproken kan worden; de bemoeienis van het Surinaamsche Gouvernement met immigratie en kolonisatie kan hier buiten beschouwing blijven.

In onze beide Westindische gebieden behoort het aanmonsteren van schepelingen en het contracteeren van arbeiders ten behoeve van bepaalde bedrijven tot de taak der Politie; de begrootingen geven geen afzonderlijke cijfers voor de uitgaven, wel voor de inkomsten.

Porto Rico, wel eens genoemd „the island of too many people", zou als zoodanig als tegenhanger kunnen gelden van Suriname. Dat evenwel op dit Amerikaansch Westindische eiland het hoofd van een der departementen van algemeen bestuur den titel voert van Commissioner of Agriculture and Labor en er een Workmen's Relief Commission en een Mediation and Conciliation Commission werken heeft minder te maken met de dichtheid der bevolking dan wel met de Amerikaansche opvattingen betreffende den omvang der regeeringstaak, ook in tropische gewesten.

Eeredienst. Om de grens der sociale voorzieningen wat ruim te trekken moge ook de eeredienst in dit overzicht worden opgenomen; de kosten overigens, uit de openbare kassen bestreden, spelen in de West een belangrijker rol dan in Nederland.

Voor 1927 werd ten behoeve van de Eerediensten in Nederland uitgetrokken 2.542.000 gld., of *f* 0.33 p. h. d. b. in Suriname 110.000 gld., of. *f* 0.80 p. h. d. b. en in Curaçao 80.577 gld., of *f* 1.42 p. h. d. b.

Waar uit de gegevens hierboven blijkt dat dezelfde uitgaven niet overal tot dezelfde takken van dienst worden geacht te behooren is slechts door recapitulatie een meer waardevol overzicht te verkijgen; de totaalcijfers zijn zeker vergelijkenderwijze voor de West niet te gunstig, men bedenke o.a. dat voor Nederland slechts ge-

wone uitgaven zijn opgenomen en buitengewone buiten beschouwing zijn gelaten.

UITGAVEN PER HOOFD DER BEVOLKING

	Nederland	Suriname	Curaçao
Onderwijs	*f* 28.—	*f* 7.—	*f* 8. —
Volksgezondheid	1.43	8.—	4.35
Volkshuisvesting	2.46	—	—
Armenzorg	8.15	0.85	0.40
Tucht- en opvoedingswezen	0.67	0.09	0.34
Arbeiderszorg	7.30	—	—
Eeredienst	0.33	0.80	1.42
Totaal	*f* 48 34	*f* 16.74	*f* 14.51

Bij vergelijking met Nederland kan dus niet worden gezegd dat in Suriname, of in Ned. West-Indië in het algemeen, voor volksopvoeding en ontwikkeling, hulp aan behoeftigen, hygienische en sociale verzorging, voor al die overheids-bemoeienissen dus welke tot doel hebben de volkskracht te verhoogen, in overdreven mate uit de openbare kas wordt geput.

Toch houdt de reputatie van armlastigheid welke speciaal Suriname geniet — of waaronder dit gewest meer dan eenig ander gebukt gaat — in de eerste plaats verband met de uitgaven welke voor de hier bedoelde doeleinden vereischt worden. Het lijkt echter niet voor ernstige tegenspraak vatbaar dat „de taak waarvoor de historie Nederland heeft gesteld", ook met betrekking tot de West, zoowel ligt op het sociale en cultureele gebied als op het economische en dat op eerstgenoemd terrein in veel sterkere mate dan op laatstgenoemd de Overheid opvoedster en voorgangster behoort te zijn, met de daaraan verbonden geldelijke gevolgen.

Waarmede allerminst gezegd wil zijn dat de ontwikkeling der natuurlijke hulpbronnen in de West geheel zou moeten worden overgelaten aan particulier initiatief en

„Lanti" daarbij lijdelijk toeschouwer zou moeten blijven, met de hand op de zak.

Het is waar, de ruim 48 gulden per hoofd der bevolking welke volgens het hierneven gegeven overzicht in Nederland worden uitgegeven worden in Nederland door de bevolking zelf opgebracht, buiten en behalve al hetgeen voor andere doeleinden noodig is, met inbegrip van de nadeelige sloten der Surinaamsche en Curaçaosche rekeningen.

Men kenne evenwel een niet te groote beteekenis toe aan administratieve indeelingen, maar stelle zich liever op het Grootnederlandsche standpunt, dat slechts ruimte laat voor de onderscheiding tusschen Europeesch en Overzeesch gebied van een en hetzelfde Rijk en niet voor die tusschen belasting-betalers en bedeelden.

Niemand vermag te berekenen voor welk deel de Moederlandsche bevolking tot het opbrengen der gelden, noodig om te voorzien in de kosten der gemeenschap, in staat wordt gesteld door de bizondere positie waarin Nederland als Europeesch-Aziatisch-Amerikaansch rijk verkeert. De directe uitgaven voor het handhaven dier positie drukten op de Staatsbegrooting voor 1927 (Hoofdstuk XI) met een bedrag van vijf en een half miljoen gulden, geen buitensporig hoog cijfer op een totaal van ruim 730 miljoen, terwijl als kosten van het Departement van Buitenlandsche Zaken bijna vier en een half miljoen werd uitgetrokken.

Maar vooral — en dit kan niet vaak genoeg worden herhaald — terwijl de vrije Nederlandsche volksgemeenschap zich gedurende zoovele eeuwen heeft kunnen ontwikkelen tot het tegenwoordige peil van welvaart en beschaving, waren Suriname en Curaçao tot 1863 gewesten waar een overwegend, respectievelijk een belangrijk deel der bevolking in slavernij leefde. Bij de emancipatie ging in Suriname ongeveer 60 % (in Curaçao echter slechts ongeveer een derde deel) der toenmalige bevolking van den toestand van slaven in dien van vrije menschen over; de elementen waarmede sindsdien de Surinaamsche bevolking van buitenaf numeriek is versterkt geworden brach-

ten van huis uit geen hoogere economische, sociale of cultureele volkskracht mede.

Ook thans nog staat men in de West tegenover een bevolking waarvan in het algemeen niet kan worden verwacht dat de drang naar veredeling, ontwikkeling en welvaart uit eigen boezem zal voortkomen. Wat Dr. Lampe in zijn reeds eerder aangehaald artikel zegt van de geringe neiging bij de Britschindische immigranten in Suriname om zich uitgaven te getroosten ter wille van eigen gezondheid geldt niet alleen voor deze bevolkingsgroep en niet alleen voor Suriname, noch is voor andere dan hygienische belangen voorshands veel meer belangstelling bij de groote massa te verwachten, en veelal ook geen vermogen om zelf op te brengen wat voor de behartiging dier belangen noodig is.

Met weldadig aandoende frischheid heeft de Ondernemersraad de zienswijze naar voren gebracht dat Nederland zich tegenover Suriname moet gedragen als tegenover „een nieuw land" en deze zienswijze moge ingang vinden ook daar waar het geldt de sociale verzorging der bevolking onzer Westindische gebiedsdeelen.

Die gebiedsdeelen liggen in de nieuwe wereld, waar jonge naties de toon aangeven en ook voor het oude Nederland, dat echter in de West staat tegenover een nieuwe taak, is het zaak nauwkeurig en objectief te onderscheiden, om daarop met voortvarendheid te handelen.

Waar de Gouverneur van Porto Rico, Amerikaansch grondgebied sedert 1898, in het 25e aan de Regeering uitgebrachte jaarverslag wil toelichten aan welke eischen een zoodanig rapport moet voldoen, daar zegt hij o.a.: „But it is more and more becoming understood that if „correct judgments are to be formed accurate knowledge „is required."

Dat men hier te lande tot eenzelfde inzicht moge komen met betrekking tot de West; maar dan behooren allereerst oudbakken vooroordeelen te worden vergeten.

Amsterdam, Mei 1927.

KOLONISATIE IN SURINAME

DOOR

L. DE WAAL

Een Kolonisatie-Schema voor eene bepaalde landstreek of gebied wordt beinvloed door en dient dus rekening te houden met een aantal factoren, waarvan het meerendeel als onveranderlijk aanvaard dient te worden, andere aan onze plannen dienstbaar gemaakt kunnen worden, enkele van onze keuze of wil afhankelijk zijn.

Onder de eerstbedoelden behooren: de *uitgestrektheid* en *samenstelling* der beschikbare *gronden*, hun *topografische gesteldheid* en de heerschende *meteorologische omstandigheden*, resp.: de hoogteligging boven den zeespiegel, alle factoren die van invloed zijn op de keuze der te verbouwen producten.

Invloed der uitgestrektheid

Immers, bij aanwezigheid van groote, aaneengesloten complexen van overigens aan de te stellen eischen voldoende gronden, zal de keuze kunnen vallen op producten van den grooten landbouw, die in een centrale fabriek of inrichting verwerkt moeten worden, waarbij de transport kosten een belangrijke rol spelen.

Zijn die complexen van kleinere uitgestrektheid en overigens goede hoedanigheid, zoo kunnen deze niet in aanmerking komen voor exploitatie door den grooten landbouw, (afstand v/h verwerkingscentrum) doch deze zullen voor afzonderlijke hoeven bestemd dienen te worden, al dan niet in samenwerking met de groote landbouwbedrijven, afhankelijk van hunne ligging ten opzichte dier ondernemingen en der op de hoeven te telen producten.

De hoedanigheid der gronden

Hoewel, zooals gezegd, aan de hoedanigheid der gronden, wat hunne samenstelling betreft, door den mensch niets veranderd kan worden, bestaat er toch een groote verscheidenheid daarvan en kan er dus in zooverre sprake zijn van keuze, dat men aan bepaalde complexen van zekere grondsoorten, die voor verschillende cultuurgewassen gewenscht of geschikt zijn, ook verschillende bestemmingen kan geven, in verband met andere omstandigheden of te stellen eischen.

Topografische gesteldheid

Hierbij speelt de behoefte aan vocht eene rol, zoodat op heuvels of geaccidenteerd terrein als regel geene producten in aanmerking komen, die een groote behoefte aan vocht hebben, b.v. rijst. Bij hellingen tot 1 : 5 kan door terrassen-aanleg de rijstcultuur nog mogelijk gemaakt worden; bij zwaardere hellingen tot 1 : 2 zijn koffie, mais, thee enz. nog zeer goed te verbouwen, terwijlvoor de veeteelt zelfs steilere hellingen nog te benutten zijn.

Meteorologische omstandigheden resp.: hoogte-ligging

Als gevolg der lagere temperatuur en grooteren neerslag der op grootere hoogte gelegen terreinen, kunnen deze niet dienen voor producten, die voor hunne rijping een hoogere temperatuur en droogte noodig hebben b.v. suikerriet, doch voor die welke òf geen hoogere temperatuur daarvoor behoeven (b.v. koffie) òf wier product niet uit de vrucht, doch uit het te oogsten blad bestaat b.v. thee of vezelplanten.

Ook kunnen deze met voordeel voor de veeteelt benut worden.

Onder de aan onzen wil dienstbaar te maken factoren kunnen gerekend worden de *drooglegging* of *draineering* en *bevloeiing*, al naar gelang de overigens aan te stellen ei-

schen voldoende gronden te groote of te geringe vochtigheid hebben om het gekozen product met succes te kunnen verbouwen; alsmede de *structuurveranderingen* door aanwending van physische middelen en het beïnvloeden der samenstelling door het planten en onderploegen van bepaalde gewassen als b.v. leguminosen, die door de vastlegging der atmosferische stikstof deze in voor de planten opneembaren vorm in den bodem brengen; en ten slotte door directe bemesting met chemische (kunst) meststoffen, een middel dat in den regel slechts bij zeer intensief gedreven cultuur loonend is en langjarige proefneming vereischt.

De van onze keuze geheel afhankelijke factor is ten laatste de persoonlijke factor, de *kolonist*, die van overwegenden invloed is op het te behalen succes bij de kolonisatie en waarvan de keuze beslissend daarvoor kan worden genoemd.

Waar, zooals uit het voorgaande duidelijk is, slechts door middel van twee factoren invloed op het welslagen der kolonisatie kan worden uitgeoefend, n.l. door de *keuze der gronden* (in verband met het te planten product) en den *persoonlijken factor*, moge deze laatste allereerst aan eene nadere beschouwing onderworpen worden en eenige opmerkingen eene plaats vinden, mede in verband met eenige in het Hoofdstuk „Immigratie en Kolonisatie" van het Rekest van den Ondernemersraad voor Suriname geuite denkbeelden.

Stelsel van Kolonisatie

Bedoeld Rekest zegt o.m. op blz. 3, 4e alinea: „maar „wèl acht onze Raad de stelling niet aanvechtbaar, dat „voor Suriname de tot dusver gevolgde weg, waarbij de „plantages gebruikt worden om de aangevoerde Javanen „op te voeden tot *zelfstandige kolonisten*, ook in de toe- „komst moet worden beschouwd als *de* weg, welke het „zekerst en met het minste risico voor het Gouvernement

„tot het doel leidt; dat dus de belegging van nieuw kapi-
„taal in Surinaamsche ondernemingen in het algemeen en
„in den grooten landbouw in het bijzonder als het aange-
„wezen *middel* moet worden beschouwd, om het *doel:*
„sneller vermeerdering van bevolking te bereiken".

Naar mijne bescheiden meening worden „doel" en „middel" hier verwisseld; de *ondernemingen* zijn het *doel*, waartoe men geraken wil en één der middelen om het bestaan daarvan mogelijk te maken, is een voldoend aantal werkkrachten.

Wat nu die „*Vermeerdering van bevolking*" betreft, (Speciaal is hier sprake van Javanen) zij het volgende opgemerkt: De ondervinding leert dat de Javaansche bevolking zich zeer snel vermeerdert en moeten niet meer Javanen worden aangevoerd, dan in 't *vigeerende stelsel* verwacht kunnen worden *direct* of binnen afzienbaren tijd emplooi te zullen vinden. Wat er meer wordt aangevoerd wordt armlastig voor den Staat en niet voor korten tijd, doch tot tijd en wijle er meer vraag ontstaat, hetgeen afhankelijk is van de uitbreiding resp.: de oprichting van nieuwe ondernemingen. Daar hieraan echter aanvrage of koop van gronden en kapitaal-verstrekking vooraf dienen te gaan zijn deze plannen tijdig genoeg bekend om daarmede rekening te kunnen houden in zake de werkvolk-questie. Tegen het op Java voorbereiden en gereedhouden van eenige contingenten, om op eerste aanvrage te vertrekken behoeft intusschen geen bezwaar te bestaan.

Een ander punt in de bovenaangehaalde passage betreft *de opleiding op de plantages van zelfstandige kolonisten uit de Javaansche Immigranten*. Deze wordt genoemd *de* weg, die het *zekerst* en met de *minste risico* voor het Gouvernement tot het doel leidt.

Er moge in dit denkbeeld een ideeële kern zijn, dat het de bovenvermelde uitkomst zoude hebben is op practische gronden niet aan te nemen.

1°. Wordt met „*zelfstandige* kolonisten" bedoeld „op den duur „*welvarende*" kolonisten, dan is twijfel gerechtvaardigd aan het welslagen dezer poging, gezien de tot

heden bereikte resultaten van vestiging van Javanen, waar van een „tot welvaart komen" geen sprake is geweest.

Hiertegen zou eventueel kunnen worden aangevoerd dat deze menschen niet de goede landbouwopleiding hebben genoten, welke nu van de plantages wordt verwacht. Welke „opleiding" stelt men zich echter voor, dat de Javanen op de groote ondernemingen zullen ontvangen? In de eerste plaats *is* de plantage noch *kan zij zijn* de aangewezen plaats tot vorming van kolonisten. Wie bekend is met den gang van zaken op eene onderneming, hetzij dan suiker-, koffie- of andere onderneming is ook bekend met het feit dat geen der daarop werkende Europeanen van hoog tot laag ook slechts den tijd zou kunnen vinden om zich met die vorming bezig te houden, afgescheiden nog van de vraag of zij daartoe de noodige geschiktheid zouden bezitten.

Zoude men dit denkbeeld willen doorzetten, dan zoude dit op den weg liggen van primaire landbouwscholen of door het oprichten van demonstratie-velden, zooals dit in Argentinië en Brazilië plaats heeft. Voor zoover het de op leiding van Javanen betreft, blijft de kans van slagen van zulk een systeem evenwel hoogst twijfelachtig, om het minste ervan te zeggen.

Risico v/h Gouvernement

2°. Blijkt uit het bovenstaande reeds, dat bij verwezenlijking van het genoemde systeem „paupers" in stede van welvarende Kolonisten zouden worden gekweekt, zoo volgt daaruit onmiddellijk dat de risico voor het Gouvernement juist een *maximale* zoude zijn wegens het nietslagen der door de Regeering ondernomen en geleide kolonisatie en de gevolgen van dien.

Er is echter meer. Op blz. 15 bespreekt de Ondernemersraad voor Suriname hoe hij zich de inrichting en werking van een Javaansche Immigranten-kolonie denkt: „de immigranten moeten door *„directen* of *indirecten*

„*dwang*" zoowel in hun eigen belang als in dat der *geheele* „*kolonie* tot een behoorlijke arbeidsprestatie worden *opge-* „*voed*"; en is een „*krachtige* en *strenge* leiding der Gou- „vernements-vestigingsplaatsen noodig".

Blijkbaar zit dus de gedachte voor aan eene „gemeenschap" en wel eene in wezen overeenkomende met de Javaansche desa, wier bewoners ook door „zachten dwang" (printah aloes) door het desa-hoofd en zijne trawanten naar de sawahs worden geleid tot het op gezette tijden bewerken der velden, planten en oogsten van de rijst, daar anders weldra hongersnood voor de deur zou staan. En zoo zou dan in Suriname de Javaansche desa haar intrede doen, met dit verschil echter dat het Gouvernement de *installatie-kosten* draagt niet alleen, doch ook voor het *onderhoud* der kolonisten zal moeten zorgen, indien de werkgelegenheid niet voldoende daarvoor aanwezig is. De leiding der Gouvts Vestigingsplaats moge dan nog zoo „krachtig en streng" zijn, zij zal nimmer in staat zijn de psyché der Javaansche immigranten te veranderen, en het is niet duidelijk wat overigens van dat strenge optreden verwacht kan worden tegenover de gelatenheid en het fatalisme van den Javaan. Er behoort m.i. wel een bijzonder groot optimisme toe om van hem méér arbeid te verwachten dan hij voor zijn levensonderhoud en dat van zijn gezin strikt noodig heeft; een dergelijk stelsel kan m.i. nimmer tot „krachtige kolonisatie en een sterke toeneming van den stand der kleine landbouwers" leiden; integendeel is het niet moeilijk te voorspellen dat het niet anders dan tot groote teleurstelling en vergeefsche kosten zal leiden, het tijdverlies nog buiten beschouwing gelaten.

Ook om het bovenaangehaalde verdient het aanbeveling de immigratie slechts naar de *behoefte* te doen plaats hebben.

De vraag rijst: Waarom moet hier uitsluitend aan zelfstandige *Javaansche* kolonisten gedacht worden, waar deze noch door hunne kunde noch door hun aanleg daartoe geschikt zijn? Hier is plaats voor iets anders en beters: Europeesche kolonisten als klein-ondernemers, werkende met Javaansche arbeiders voor het zware veldwerk.

Kolonisatie

Werden hiervoren de bezwaren van psychischen, agrarischen en finantieelen aard naar voren gebracht, welke aan de verwezenlijking van het denkbeeld: „Zelfstandige Javaansche kolonisatie" in den weg staan, thans moge het stelsel aangewezen worden, dat ik daarvoor in de plaats zou willen aanbevelen: *„Europeesche kolonisten als klein-ondernemers, werkende met Javaansche arbeiders* (eventueel negers), deze klein-ondernemers al dan niet als aanhangsel van — resp.: leveranciers van de grondstoffen aan de groote landbouw-bedrijven, al naar gelang van den aard der door hen geteelde producten en afhankelijk van de streek van vestiging.

Deze wijze van kolonisatie (waarvan de plaats in het stelsel en de verhouding tot de grootbedrijven nader zal worden omschreven) heeft verschillende voordeelen, waarvan wij in de eerste plaats zouden willen noemen de *mogelijkheid* voor het *klein-kapitaal* tot belegging in Suriname en door het stichten van kleinere hoeven (50—100 H.A.) eene gezonde ontwikkeling van het *individueel initiatief* te bevorderen door de gelegenheid te openen voor jonge landbouwers met eenig kapitaal om door ijver, kunde en organisatie-vermogen tot welvaart te komen, waartoe in Nederland de gelegenheid steeds moeilijker wordt.

Ook zou in dit verband plaats zijn voor jongelieden met landbouwkundige opleiding die na eenige jaren practijk een zelfstandigen werkkring verkiezen boven het werken in loondienst van een grooten ondernemer of maatschappij, waar de genoemde prikkel ontbreekt, althans niet in die mate aanwezig is en de kans om aan het hoofd der onderneming te komen in ieder geval geringer is; bovendien zijn niet alle daartoe geschikt of aangewezen, terwijl zij als klein-ondernemer zeer goed op hun plaats kunnen zijn.

Deze hoeven stel ik mij voor als *landbouw-*, *veeteelt-* of *gemengd bedrijf*, waarop dus zoowel vee gehouden kan worden voor het verkrijgen van *zuivelproducten* als voor

levering van slachtvee aan *bevroren-vleesch* inrichtingen voor den uitvoer; en landbouw-producten geteeld kunnen worden voor *eigen gebruik* en *export*, zooals die in alle Zuid-Amerikaansche republieken bestaan en b.v. in Brazilië onder den naam „fazenda's" onder analoge omstandigheden als in Suriname heerschen een onmisbare schakel vormen in het economische bedrijfsleven, geknipt als zij zijn voor en trouwens hun ontstaan danken aan den economischen toestand in schaars bevolkte landen (nog geaccentueerd na de afschaffing der slavernij), de daar gevolgde werkwijzen en de productievormen [1]).

Uitvoer: doel der bedrijven

Als doel der bedrijven staat voorop het leveren van producten voor uitvoer. Vermeldden wij reeds wat de veeteelt betreft het fokken van *vee voor levering aan bevroren-vleeschinrichtingen*, zoowel als het verkrijgen van *zuivelproducten* (*boter* en *kaas*) voor export, hieraan is nog toe te voegen de *hooihandel* in *geperste balen*, welke b.v. in Argentinië een aparte tak van bedrijf is geworden en groote afmetingen heeft aangenomen; van landbouwproducten noemen wij *rijst* en *mais* om opgekocht te worden door de overzeekantoren der groote exporthuizen met hoofdzetel in Europa, zooals dit in Argentinië eveneens met mais, graan, lijnzaad enz. plaats heeft. Hier ligt voor de bij dien handel betrokken huizen nog een onmetelijk onontgonnen terrein open.

Voor een jong land dat tot ontwikkeling moet worden gebracht is de normale ontwikkelingsgang die *via de kleinbedrijven*, welke later tot groot-bedrijven kunnen uitgroeien, hetzij door vereeniging van eenige daarvan of wel door uitbreiding.

Op deze wijze zal eene *particuliere kolonisatie* ontstaan waarbij de betrokkenen, in tegenstelling van hetgeen bij Rijks-kolonisatie plaats heeft, van den aanvang af *op eigen krachten* zullen hebben te bouwen, hetgeen de beste

[1]) Statistieken der door de kolonisten in de Staten Minas Geraes en Rio de Janeiro geproduceerde producten voor export zijn ter beschikking van belangstellenden. Deze koloniën bestaan grootendeels uit Duitschers, Zweden en Noren.

waarborg is voor het slagen. Overheidssteun doodt het initiatief en de vindingrijkheid, welke juist de hoofdeigenschappen van den kolonist moeten zijn.

De door den Staat bij de Kolonisatie door particulieren te bieden hulp zal m.i. moeten bestaan in: het op gemakkelijke voorwaarden verkrijgbaar stellen van gronden; het verleenen van transport-gelegenheid; onderstand der kolonisten voor beperkten duur; assaineering.

Wat dit laatste betreft wordt ons door Brazilië een werkelijk schitterend voorbeeld gegeven, waar Dr. Oswaldo Cruz er in weinige jaren in geslaagd is de beruchte gele koorts en pest geheel te doen verdwijnen en malaria tot zeer enge grenzen heeft teruggebracht. (Zie J. C. Oakenfull. „Brazil". Uitg.: Butler & Tanner, Selwood Press-Frome (Engeland).

Is aan de economische eischen van voortbrenging voldaan, dan zal het grootkapitaal, dat steeds dáár gaat, waar het voordeel ziet, ook in Suriname belegging zoeken. Zonder behoorlijken ondergrond als hiervoren uiteengezet, is dit nauwlijks te verwachten; m.i. is het in dat kapitaal hoogelijk te apprecieeren dat het geene millioenen beschikbaar stelt voor ondernemingen, indien niet de levensvatbaarheid daarvan *practisch is aangetoond*. Immers, bij het niet uitblijvende echec door onvoldoende voorbereiding zou dit de goede zaak een slechten dienst bewijzen; proefnemingen daargelaten.

Waar de genoemde producten reeds in Suriname verbouwd worden, zij het op kleine schaal door de kolonisten, kan eene eventueel uit te zenden *Commissie* als Vertegenwoordigende eene groep belangstellenden in de Kolonisatie zich van de omstandigheden ter plaatse overtuigen en daarvan rapport uitbrengen aan hunne Vertegenwoordigden, zooals zulks reeds meermalen geschied is naar Zuid-Afrika, met het gevolg dat een groep landbouwers daarop haar besluit baseert tot emigratie, zooals nu onlangs weder een 20 tal vertrokken is naar de Kendrew-Estate bij Graaf Reynet om de vruchtencultuur uit te oefenen op irrigeerbare velden.

Wanneer dus contact gezocht wordt met landbouwvereenigingen kan deze zaak daar aanhangig gemaakt worden [1]).

Deze beschouwingen zouden niet volledig zijn, zonder de al of niet geschiktheid van den Noord-Europeaan voor kolonisatie in Suriname te vermelden. Betreffende deze questie loopen de meeningen zeer uiteen, vastgekoppeld als zij dikwerf wordt aan de al of niet wenschelijkheid van gekleurde werkkrachten voor de grootbedrijven.

Het is hier niet de plaats noch acht ik mij bevoegd een definitief oordeel uit te spreken over de vraag of Suriname voor Europeesche kolonisatie geschikt is, al zou ook mijne persoonlijke ervaring in streken onder analoge omstandigheden en even hooge temperatuur mij deze vraag bevestigend doen beantwoorden. Bij objectieve beschouwing en raadpleging van bestaande lectuur, statistieken enz. van aangrenzende landen blijkt de tropische temperatuur alléén geen beletsel daartoe te zijn, mits op sanitair gebied de noodige voorzieningen worden getroffen. (Men leze hierover: „Four Brazilian States" van Julio Pompeu — Uitg. Typogr. Leuzinger—Rio de Janeiro).

Zooveel is in ieder geval wel zeker dat de billijkheid eischt onzen Nederlandschen landbouwers minstens evengoed een „fair chance" te geven als den Javanen en valt het moeilijk aan te nemen dat er eene Nederlandsche Regeering te vinden zou zijn die onze landbouwers zou achterstellen bij ongeschoolde Javaansche arbeiders, die in de buitenbezittingen nog een ruim expansie-gebied bezitten.

Hebben in het voorafgaande de *persoonlijke factor* en de *te verbouwen producten* een punt van beschouwing uitgemaakt, ten slotte mogen eenige terreinen worden genoemd welke voor kolonisatie in aanmerking komen:

1°. *De alluviale laagland-terreinen.*

Aan de hand van het artikel van den Heer Tj. Pyttersen (W. I. Gids Dec. '22) komt de streek, ingesloten

[1]) Overigens zij voor inlichtingen betr. klimaat onz. verwezen naar het art. van den Hr. T. Pyttersen „Opbouw" in den W. I. Gids van Dec. '22 en Mei, Juni en Nov. 23.

door de Nickerie-Rivier, de Wajombo en de Coppename, ongeveer 400.000 H. A. groot, volgens de gegevens bij de Waterpassing verkregen, in aanmerking voor rijst- en suikerriet cultuur waarop dus voor een groot aantal suikerfabrieken ruimte is, met in achtneming van behoorlijken wisselbouw met rijst. Vooraf zal dit terrein echter gedraineerd moeten worden en voor een afscheepgelegenheid der producten, tevens aanvoerplaats voor machineriën enz. gezorgd dienen te worden. De kosten hiervan behoeven niet enorm hoog te zijn. Bij baggering van een afvoerkanaal met een profiel van 10×2 M². en voorloopig 10 K.M. lengte = 200.000 M³. grondverzet à f 0.40 p. M³. = *fl.* 80.000, waarbij dan komen sluiswerken, gezamenlijk hoog getaxeerd à *f* 2 ton.

Een eenvoudige aanlegsteiger op schroefpalen met plankbedekking, 100 Meter lang en 15 M. breed met een drietal loskranen is ongeveer op hetzelfde bedrag te schatten.

Wanneer men bedenkt dat die vlakte ongeveer voor 40 suikerfabrieken van groote capaciteit plaats biedt, verzinken deze kosten in het niet tegenover de inkomsten, door den staat daarvan te trekken. Om de hiervoren genoemde Kendrew-Estates van bevloeiingswater te voorzien besteedde de Unie-Regeering in Zuid-Afrika £ 400.00 dus juist $12 \times$ zooveel voor eene $10 \times$ kleinere oppervlakte; when a thing is worth doing, it is worth doing well!

II. Het terrein tusschen de genoemde alluviale laagvlakte en de eigenlijke Savannen hetwelk reeds vroeger door de *suikercultuur* in gebruik was genomen en ook voor *veeteelt* en *mais* zéér geschikt is bevonden. Deze streek komt dus voor de *Vrije kolonisatie* in aanmerking, zooals boven omschreven.

III. De eigenlijke *Savannen*. Zooals bekend zijn deze terreinen (en ook sommige der onder II genoemde) een gedeelte van het jaar overstroomd door de ondoorlatendheid van den bodem wegens een zich op ± 1 Meter en meer daaronder bevindenden oerbank, in andere tijden zóó droog, dat zij slechts voor weinige planten geschikt zijn. Het zou te ver voeren aan te toonen, dat deze gronden,

wat samenstelling betreft, tot de vruchtbaarste gerekend moeten worden; kortheidshalve zij verwezen naar de brochure van Essed B. Sc. Edinb overgedrukt uit de „Periskoop" van Febr. 1926.

Wat het middel betreft dat in deze brochure aangeprezen wordt om het genoemde euvel te verhelpen en deze gronden geschikt voor den landbouw te maken n.l. het graven van een groot aantal evenwijdige en loodrecht daarop staande afvoerkanalen, meen ik dit stellig te moeten ontraden vooreerst om de hooge kosten en tweedens wijl door drainage de gronden nog droger zouden worden.

Er bestaat daarvoor een ander middel n.l. het beplanten met *alfalfa*, een klaversoort met een zéér uitgebreid en diepgaand wortelstelsel, dat tot 5 Meter diep gaat en de voor water ondoordringbare laag doorboort, waardoor eene natuurlijke draineering bereikt wordt met benutting van het regenwater. Daar deze alfalfa tot de vlinderbloemigen behoort, zal zij bovendien nog tot verbetering van de gronden bijdragen. Deze alfalfa levert eenige snitten per jaar en zelfs de dorste zandvlakten zijn daardoor in vruchtbare streken herschapen. (provincie Mendoza in Argentinië).

Wat *veeteelt* voor deze streken betreft, verwijzen wij naar het artikel van den Hr. J. W. Gonggrijp in den W. I.-Gids Nov. 1923.

IV. De hooger (tot 1200 M. hoogte) gelegen, thans nog met oerbosch bedekte terreinen. Deze, zich tot de Braziliaansche grens uitstrekkende terreinen, leenen zich zoowel door ligging als samenstelling voor hooglandcultures; en speciaal voor Europeesche Kolonisatie door het frisschere bergklimaat.

Ik ben gaarne bereid wat Kolonisatie betreft belangstellenden in te lichten omtrent de in Brazilië en Argentinië bereikte resultaten door Noord-Europeesche kolonisten.

Dordrecht, Juni 1927.

POGINGEN TOT OPRICHTING VAN EENE CIRCULATIEBANK IN SURINAME (1849–1864)

STICHTING VAN DE SURINAAMSCHE BANK

DOOR

J. VAN ETTINGER

In Januari 1925 is het 60-jarig bestaan van de circulatiebank van Suriname, de te Amsterdam gevestigde Surinaamsche Bank, herdacht. In de groote pers en de financieele bladen werd aan bedoeld jubileum slechts weinig aandacht geschonken. Alleen de Nieuwe Financier en Kapitalist wijdde in haar nummer van 25 Januari 1925 een hoofdartikel aan genoemde bankinstelling [1]). Noch in dit hoofdartikel noch in het verslag van De Surinaamsche Bank over 1925, waarin uiteraard het jubileum wordt herdacht (bldz. 1 tot en met 3), wordt er evenwel met een woord over gerept, hoe de oprichting van de Surinaamsche circulatiebank zich heeft toegedragen, hoe de voorgeschiedenis der instelling is geweest.

Daar ook in het bekende werk van Mr. G. J. Fabius, het „Bankwezen in Nederlandsch-West-Indië", niets omtrent deze aangelegenheid vermeld wordt [2]) — het tijdvak van 1849—1865 wordt onbesproken gelaten — heb ik gemeend de bestaande leemte in de kennis van het Surinaamsch circulatiebankwezen te moeten aanvullen door mededeeling te doen van wat ter zake vóór 1865 is voorgevallen.

De eerste circulatiebank, welke in Suriname gewerkt

---

[1]) Nederlands twaalfde provincie.

[2]) Vgl. bladz. 23 en 36 van het Bankwezen in Nederlandsch-West-Indië.

heeft, was de ten gevolge van de bemoeiingen van den Commissaris-Generaal J. v. d. Bosch in 1829 te Paramaribo opgerichte Particuliere West-Indische Bank. Deze bank was — wat uit den naam niet viel af te leiden — eene zuivere Gouvernementsinstelling, welke hare gestie bepaalde tot Suriname. Reeds in 1831 moest zij hare werkzaamheden voor een goed deel stopzetten. Een aanzienlijk gedeelte harer middelen was vastgelegd geworden in langjarige hypotheken. Voorts was haar kapitaal, dat in het moederland moest berusten en waar tegenover in Suriname bankbiljetten zouden worden uitgegeven, nimmer bijeengebracht. De bank steunde zoodoende op het Opperbestuur in het moederland, dat ten gevolge van den Belgischen opstand in 1831 ophouden moest met het accepteeren van de door de instelling getrokken wissels.

Nog eenmaal van 1839—1842 hervatte de West-Indische Bank hare wisselafgiften en begon in verband daarmede hare circulatie uit te breiden. Weldra gingen de bankbiljetten deprecieeren en deden de wissels agio. Het gevolg was, dat de werkzaamheden van de bank opnieuw — en nu voor goed — werden stopgezet.

Bij Koninklijk besluit van 6 Februari 1847, Letter O[5] (G. B. Bo. 4) werd bepaald, dat de bankbiljetten van de Particuliere West-Indische Bank vervangen zouden worden door Nederlandsche muntspeciën. 21 Maart 1848 trad de instelling in liquidatie. De afwikkeling liep allesbehalve vlug van stapel en werd eerst in 1870 beëindigd.

Van 1849 tot —zooals we hieronder zullen zien — 1865, was Suriname derhalve zonder circulatiebank en bijgevolg ook zonder eigen bankpapier. Een geluk was het voor de kolonie, dat de Ned. muntwet van 28 September 1816, Ned. Staatsblad No. 50, die sedert 1826 (G. B. No. 4) ook op Suriname van toepassing was, verviel door de wet van 26 November 1847 (Ned. Staatsblad No. 69). De wet van 1847, die den zilveren standaard huldigde, werd op geheel West-Indië van toepassing verklaard (wet van 14 December 1853, Ned. Staatsblad No. 126). Deze wet, welke bij

publicatie van 22 December 1854 (G. B. No. 12) in Suri name werd afgekondigd, machtigde 's Lands kassen tot aanneming van vreemde munten (o. a. Fransche 5 francsstukken, Mexicaansche dollars, Boliviaansche dollars, Noord-Amerikaansche dollars) tegen een vastgestelden koers. Door dezen maatregel werd de taak van de Nederlandsche Regeering om in de circulatie te voorzien aanmerkelijk verlicht.

Het eerste ontwerp voor eene Surinaamsche Bank was dat in 1862 van S. Abendanon Sz., „exploiteur" te Paramaribo. Abendanon was getroffen door den min gunstigen toestand van landbouw, nijverheid en handel in zijne omgeving. Bij herhaalde bezoeken aan Demerara viel het hem op, dat de economische toestand in die Britsche kolonie veel beter was dan in Suriname. Hij schreef dit toe aan de aanwezigheid van twee flinke banken, de Colonial Bank en de British Bank of Guyana, terwijl in geheel Suriname geene enkele credietinstelling te vinden was. Als grondslag voor zijn ontwerp-octrooi had de voorsteller genomen de statuten van de beide banken uit Britsch-Guyana en het octrooi van De Javasche Bank (Ind. Staatsblad 1827, No. 111, zooals dat sedert gewijzigd was, het laatst in 1859 (Ind. Staatsblad No. 98)). De bank zou als naamlooze vennootschap te Paramaribo gevestigd worden en uitsluitend octrooi verkrijgen voor den tijd van 10 jaar. Het kapitaal zou aanvankelijk *f* 2.000.000 bedragen, maar met toestemming van den Gouverneur tot *f* 4.000.000 opgevoerd kunnen worden. De Bank mocht nimmer aan eenige onderneming deelnemen of roerende en onroerende goederen koopen. De bankbiljetten, welke wettig betaalmiddel zouden zijn, moesten minstens voor de helft door specie gedekt zijn. Het bestuur zou berusten bij een directeur en een secretaris onder toezicht van 6 commissarissen. In de commissie uit de deelhebbers der bank, belast met het onderzoek van de balans en de rekening en verantwoording, zou ook een vertegenwoordiger van het Gouvernement zitting nemen. $^1/_4$ van de zuivere winst moest in het reservefonds gestort worden, totdat dit 25 % van het gestort kapitaal zou bedragen. Tot directeur, se-

cretaris of employé van de bank zou ook kunnen worden benoemd een koloniaal ambtenaar, die alsdan tijdelijk van zijn ambt zou worden ontheven.

Het ontwerp werd door den Gouverneur Van Lansberge (1859–1866) onderworpen aan het oordeel van de leden van den Kolonialen Raad en van een ambtenaar van de Administratie van Financiën. Enkele leden van den Kolonialen Raad meenden, dat de oprichting van eene circulatiebank in een leemte zou voorzien. De meesten waren niet zoo optimistisch. Zij wezen op den jammerlijke afloop van de Particuliere Bank voor West-Indië. Zij wilden eerst afwachten de afschaffing der slavernij in West-Indië en de regeling van de schadeloosstelling der eigenaren. Wellicht, merkten zij op, zou de kolonie dan zoo achteruitgegaan zijn, dat eene circulatiebank volkomen overbodig zou zijn. Eenige deelneming van belang in Suriname in de bank achtten zij onwaarschijnlijk.

In 1863 heeft Abendanon, die toentertijd sedert eenige maanden te Amsterdam verblijf hield, een gewijzigd ontwerp ingediend, blijkbaar onder den invloed van Amsterdamsche kooplieden. Het bestuur der bank te Paramaribo zou worden opgedragen aan een president, vier directeuren en een secretaris. De vier directeuren zouden jaarlijks aftreden, de president en de secretaris werden voor vast benoemd. Er zou een bijkantoor of vast agentschap te Amsterdam komen, bestuurd door een agent, benoemd door en onder toezicht van vijf commissarissen, die op hunne beurt gekozen werden door de stemgerechtigde aandeelhouders in Europa. 't Agentschap mocht uitsluitend in Europa voor de Bank handelen, maar was daarin ook geheel vrij. Tusschen de Bankdirectie en den agent moest elke 14 dagen uitwisseling van gegevens plaats hebben en voortdurende samenwerking bestaan.

De voornaamste grond voor de veranderingen was, zooals dadelijk voor den dag komt, eene poging om Amsterdamsch kapitaal voor de Bank te verkrijgen. In de Bijbank met hare geheel zelfstandige positie ligt al de kiem van de tegenwoordige Hoofddirectie.

Blijkbaar zijn de plannen van den heer Abendanon niet

voor ernstig door de Regeering opgenomen, waarschijnlijk is hij er voorts niet in geslaagd het benoodigde kapitaal te vinden, want de Minister van Koloniën Fransen v. d. Putte (1863—1866) vond het niet noodig, er over advies uit te brengen aan de Kroon. Toch heeft de heer Abendanon zijn plan tot vestiging van eene circulatiebank in Suriname niet opgegeven. Het eerst heeft hij de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid te Amsterdam weten te bewegen, voorstellen tot oprichting van eene Surinaamsche Bank in te dienen en toen de onderhandelingen ten slotte niet slaagden en de Maatschappij zich terugtrok, gaf hij den moed nog niet op en wist de Nederlandsche Crediet- en Depositokas, eveneens te Amsterdam, voor zijne plannen te winnen.

De Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid die in Juni 1863 met een plan kwam, om eene Surinaamsche Bank op te richten en daarvoor een octrooi van 50 jaren vroeg, was in April van dat jaar pas opgericht. Het kapitaal bedroeg *f* 40.000.000.— waarvan *f* 10.000.000.— dadelijk gestort was; de gelden waren vooral bijeengebracht door Fransche en Belgische bankiers.

Toen, zooals wij hieronder zullen zien, de pogingen tot stichting van De Surinaamsche Bank niet spoedig vlotten, trok de Maatschappij zich terug en sloeg eene andere richting in. Nog in hetzelfde jaar (1863) richtte zij op de Nederlandsch Indische Handelsbank en de Nederlandsch-Indische Spoorweg-Maatschappij, terwijl zij tot de oprichting van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen krachtig medewerkte. Door een en ander legde de Maatschappij haar kapitaal op te langen termijn vast. In 1868 moest zij ten slotte liquideeren.

De Algemeene Maatschappij vroeg tegelijk goedkeuring van de statuten der op te richten N. V. Surinaamsche Bank en goedkeuring van het Octrooi. Ze deed de toezegging het geheele kapitaal voor hare rekening te nemen. De Bank zou gevestigd zijn te Amsterdam en een Hoofd-Agentschap te Paramaribo hebben. Het kapitaal zou *f* 4.000.000.— bedragen, waarvan *f* 2.000.000 dadelijk te storten. Te Amsterdam zouden de zaken gedreven

worden door 3 directeuren onder toezicht van 10 commissarissen, te Paramaribo door een Hoofdagentschap (een voorzitter en 2 leden).

Het Octrooi werd voor 50 jaar bij uitsluiting gevraagd. De Bank zou biljetten uitgeven van *f* 2.50 tot *f* 1000.— en wel door middel van haar Hoofdagentschap. Deze bankbiljetten zouden in de kolonie wettig betaalmiddel zijn en moesten voor minstens $^1/_3$ door specie gedekt worden. De Bank mocht geen credieten in blanco verstrekken, geen gelden op hypotheek of scheepsverband geven, geen deel in ondernemingen nemen en geen goederen koopen.

In Augustus 1863 diende de Maatschappij een gewijzigd Octrooi in. Er werd nu octrooi gevraagd voor den tijd van 25 jaar in plaats van voor 50 jaar. De kleinste biljetten zouden *f* 5.— beloopen in stede van *f* 2.50. De hoedanigheid van wettig betaalmiddel werd niet meer voor de bankbiljetten gevorderd, maar wel werd gevraagd dat zij in betaling zouden worden aangenomen aan alle Gouvernementskassen in de kolonie. De Bank zou zonder provisie betalingen en ontvangsten doen voor het koloniaal bestuur.

Bij de Afdeeling West-Indische Zaken van het Departement van Koloniën had men nog al bezwaren tegen het gevraagde octrooi. Een tijdvak van 25 jaar kwam te lang voor, 10 jaar zou beter zijn. Biljetten van minder dan *f* 10.— in omloop brengen verdiende geen aanbeveling. De voorgestelde dekking was onvoldoende; men wilde vrijheid van uitgifte geven tot een bepaald maximum. De boven dat bedrag uit te geven biljetten moesten ten volle door specie gedekt zijn. Toekenning van de hoedanigheid van wettig betaalmiddel aan de bankbiljetten, zooals eerst gevraagd was, scheen gevaarlijk. Beter zou 't zijn de biljetten in de Gouvernementskassen aan te nemen, zooals de Bank later voorstelde, maar slechts zoolang de Bank aan hare verplichtingen voldeed.

Aan enkele van deze bezwaren was door het gewijzigd ontwerp-octrooi al tegemoetgekomen. Blijkbaar was ondershands overleg gepleegd.

Voorts werd te rade gegaan met den Minister van Financiën Betz en den President van De Nederlandsche Bank Mees. De Minister van Financiën vond vestiging van eene *Surinaamsche* Bank te *Amsterdam* met een *agentschap* in Suriname zeer oneigenaardig. Hij zag aankomen, dat dit agentschap of hoofdagentschap te veel gebonden zou zijn door de instructiën van de Directie. Hij was voorts bevreesd, dat De Surinaamsche Bank in strijd met de rechten van De Nederlandsche Bank hare biljetten ook in Nederland in omloop zou brengen. Suriname zou eenvoudig de brug zijn, waarover eene nieuwe circulatiebank naar Nederland werd overgebracht. Er zou dus moeten worden gewaakt tegen het tot stand komen onder den naam van Surinaamsche Bank van eene in Nederland werkende, biljetten uitgevende en inwisselende circulatiebank. Wilde eene circulatiebank aan gene zijde van den Oceaan gewenschte resultaten leveren, wilde zij een weldaad voor de regeering en de bevolking der kolonie kunnen heeten, dan diende hare gestie niet verdeeld te zijn, niet in Nederland te berusten, maar in Suriname zelf gevoerd te worden. Een voorbeeld kon veilig genomen worden aan het Octrooi en de Statuten van De Javasche Bank.

Mr. Mees, de president van De Nederlandsche Bank, achtte de vestiging te Amsterdam eveneens zonderling, maar meende er in te moeten berusten, omdat voor eene maatschappij uitsluitend in Suriname gevestigd geen geld te krijgen zou zijn. De bezwaren van Minister Betz achtte hij door aanvulling of wijziging van octrooi en statuten te ondervangen.

Verder werden nog verschillende opmerkingen gemaakt betreffende het gevraagde monopolie, de dekkingsvoorschriften, openbaarmaking van de weekbalans, staking van de betalingen in specie, toezicht door een Gouvernementscommissaris, enz.

Ten slotte werd besloten, dat ondershands met de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid in over leg zou worden getreden.

De tijd drong. Er was een ontwerp van wet tot vast-

stelling van het Regeeringsreglement voor Suriname bij de Staten-Generaal aanhangig. Zoodra dit ontwerp wet zou zijn geworden en in werking getreden, zou bij koloniale verordening eene circulatiebank in Suriname kunnen worden opgericht [1]). Men vreesde aan het Departement van Kolonien, dat in dat geval noch Amsterdamsch noch ander Europeesch kapitaal zich bij de instelling zou interesseeren.

In September 1863 trok de Algemeene Maatschappij van Handel en Nijverheid hare aanvraag om verleening van octrooi ten behoeve van eene op te richten Surinaamsche Bank in. Blijkbaar duurde de onderhandeling haar te lang en zag zij kans in eene andere richting met meer succes werkzaam te zijn.

De heer Abendanon zat echter niet stil. Aan zijn toedoen is het te danken, dat in Januari 1864 wederom een aanvraag om octrooi voor eene Surinaamsche Bank werd ingediend, thans door de Nederlandsche Crediet- en Depositobank te Amsterdam.

De Nederlandsche Crediet- en Deposito-Bank was even als de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid in het Schwungjaar 1863 opgericht. Het initiatief tot de stichting werd genomen door Dr. S. Sarphati. Het kapitaal was groot *f* 20.000.000.—, waarvan *f* 10.000.000. geplaatst en *f* 4.000.000.— gestort was. Een groot aandeel in de oprichting werd genomen door het Parijsche bankiershuis Bischofsheim. De aandeelen waren meest geplaatst in Frankrijk, België en Zwitserland en werden al spoedig in francs uitgedrukt. De Bank vestigde filialen te Parijs, Brussel, Antwerpen en Genève. Hoe langer hoe meer ging zij zich toeleggen op buitenlandsche leeningen. Haar bijkantoor te Parijs werd al spoedig veel belangrijker dan het hoofdkantoor te Amsterdam. In 1871 vereenigde de Bank zich ten slotte met de Banque de Paris tot de Banque de Paris et des Pays Bas, welke instelling thans nog agentschappen te Amsterdam en te Rotterdam

---

[1]) Cf. art. 164 van het „Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Suriname" (Nederlandsch Staatsblad 1865, no. 55).

heeft en op het gebied van internationale leeningen een eerste plaats inneemt.

Het voornemen van de Nederlandsche Crediet- en Deposito Bank om Nederlandsche ondernemingen te helpen oprichten, is slechts in beperkte mate verwezenlijkt; behalve De Surinaamsche Bank heeft zij alleen nog de Nederlandsche Bouwmaatschappij gesticht.

Het verzoek van de Nederlandsche Crediet- en Deposito Bank om octrooi gedurende 50 jaar voor eene op te richten Surinaamsche Bank was niet voor inwilliging vatbaar, omdat niet gelijktijdig ontwerp-statuten werden ingediend voor de te stichten naamlooze vennootschap.

Uit het zeer eenvoudig opgezette ontwerp-octrooi blijkt echter, dat de heer Abendanon zich de tegen het ontwerp van de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid geopperde bedenkingen had ten nutte gemaakt. De werkkring van de Bank zou zich bepalen tot Suriname. Het kapitaal zou minstens *f* 1.000.000.— groot zijn. Van het zijn van wettig betaalmiddel der bankbiljetten werd niet meer gerept. Alleen zouden de biljetten in de koloniale kassen als wettig betaalmiddel worden aangenomen. De kleinste coupure zou zijn *f* 10.— De dekkingsverhouding werd aanvankelijk op $^1/_3$ vastgesteld, maar zou later bepaald worden door de Regeering, de Bankdirectie gehoord. De Regeering had de bevoegdheid de gepubliceerde balansen te vergelijken met de boeken en de bezittingen. De Bank zou zonder belooning werkzaam zijn als financieel agent en kassier van de Regeering in Suriname. Het octrooi zou vervallen, zoodra de Bank de voorschriften niet nakwam.

Nadat de Bank aan het verzoek om indiening der ontwerp-statuten voldaan had, werd het advies van den Minister van Financiën ingewonnen. Het oordeel van Minister Betz was veel gunstiger dan over het ontwerp van de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid. Wel werd ook thans de oprichting van eene zelfstandige koloniale bank niet beoogd, daar de eigenlijke Directie in Nederland gevestigd bleef, doch dit was in verband met

den toestand in Suriname onvermijdelijk. In de kolonie waren de elementen nog niet aanwezig om eene circulatiebank op te richten, zooals in Nederlandsch-Indië geschied was. Nu de werkkring van de Bank tot Suriname beperkt zou blijven, was het nadeel verbonden aan de verdeeling van het bankbeleid over Directie en Hoofdagentschap sterk verminderd.

Minister Betz had ten slotte bezwaar tegen de uitkeering van rente voor in rekening-courant gegeven gelden. Als Koninklijke Commissaris zou volgens hem kunnen optreden de Administrateur van Financiën of zijn plaatsvervanger.

In de voordracht aan de Koningin werd uiteengezet, dat de Ned. Bankwet van 22 December 1863 (Staatsblad No. 148), geen bezwaar opleverde voor de vestiging van eene Surinaamsche circulatiebank hier te lande. Voorts werd het wenschelijk verklaard, dat de kolonie zelf de krachten in zich bevatte om eene credietinstelling tot stand te brengen, maar aangezien Suriname geen bestanddeelen van eene zelfstandige maatschappij bezat was het noodzakelijk, althans vooreerst het bankwezen in de kolonie van hieruit te besturen. Minister Fransen v. d. Putte achtte het tijdverlies om op de totstandkoming van het nieuwe Regeeringsreglement te wachten. Het kwam hem beter voor niet te spreken van een Directie te Amsterdam en een Hoofd-Agentschap te Paramaribo, maar van eene Hoofddirectie te Amsterdam en eene Directie te Paramaribo, om zoodoende het denkbeeld van afhankelijkheid niet te zeer te doen uitkomen. Zoowel wisselhandel als het nemen van deposito's met rentevergoeding moest toegelaten worden.

Alvorens het ontwerp — zij het ook met eenige wijzigingen — goed te keuren, had Minister Fransen v. d. Putte nog advies gevraagd aan Mr. W. C. Mees, president van De Nederlandsche Bank, en Jhr. C. A. van Sypesteyn, toenmaals chef van de West-Indische afdeeling van het Departement van Koloniën, later van 1873—1882 Gouverneur van Suriname.

Mr. Mees vond een te *Amsterdam* gevestigde Bank,

wier werkkring zich bepaalt tot *Suriname*, nog altijd eene zonderlinge inrichting. Hij zag echter in, dat eene zelfstandige Surinaamsche Bank voorshands niet te verwezenlijken was. Vestiging van filialen te Nickerie en op de West-Indische eilanden wilde hij mogelijk maken. Mr. Mees had geen bezwaar om aan de Bank wisselhandel en rentevergoeding voor deposito's te veroorloven. „Een dorpswinkel moet dikwijls kruidenierswaren en manufacturen voorhanden hebben. Zoo zal ook de Surinaamsche (circulatie) bank meer moeten omvatten dan een biljettenbank in eene Europeesche hoofdstad".

Jhr. van Sypesteyn betreurde het, dat een Bank in Suriname al niet tot stand gekomen was; eene dergelijke instelling zou goede diensten hebben kunnen verrichten, om de wegvloeiing van het geld na de opheffing van de slavernij (1 Januari 1863) tegen te gaan. Hij wees er op, dat van de ontwerpen van Abendanon en de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid niets gekomen was en drong verder met kracht er op aan de aanvrage van de Nederlandsche Crediet- en Deposito Bank zonder vertraging af te doen. Deed men dit niet, dan vreesde hij, dat men ten slotte geen Europeesch kapitaal zou vinden, dat zich in Suriname zou willen wagen. Hij achtte het overbodig het advies van den Gouverneur van Suriname te vragen.

De Minister Fransen v. d. Putte beantwoordde de gemaakte bedenkingen en handhaafde, op enkele ondergeschikte punten toegevende, in hoofdzaak zijn standpunt.

Bij Koninklijk besluit van 19 Mei 1864, No. 30, kwam eindelijk het eerste Octrooi van De Surinaamsche Bank tot stand.

Bij dit Octrooi (G. B. 1864, No. 14) kreeg De Surinaamsche Bank het recht om gedurende 25 jaar als circulatiebank in de kolonie Suriname te mogen optreden. Aan geene enkele andere bankinstelling zouden meer voorrechten worden verleend. De werkzaamheden van de Bank zouden zich bepalen tot de kolonie Suriname, waar

de Directie te Paramaribo zou werken onder leiding van de Hoofddirectie te Amsterdam. De Bank mocht hare bankbiljetten niet in omloop brengen in het Rijk of in de andere koloniën.

Het kapitaal bedroeg *f* 1.000.000.— ten volle gestort. De werkzaamheden van de Hoofddirectie bestonden o. m. in het geven van instructiën aan de Directie, het ontvangen en verzenden van landsmunt, het koopen en verkoopen, ontvangen en verzenden van specie, het accepteeren, betalen en afgeven van wissels, incasseering van wissels, beleggen van kassaldi in beleeningen, prolongatiën, enz.

Tot het terrein van de Directie te Paramaribo behoorde o. a. het disconteeren van wisselbrieven, het koopen en verkoopen van wissels, het beleenen van goederen, het handelen in goud en zilver, het ontvangen van gelden in rekening-courant, het uitvoeren van financieele commissies voor het Gouvernement en voor particulieren. De Bank mocht geen crediet in blanco verstrekken, niet deelnemen aan ondernemingen, geen eigen aandeelen inkoopen, geen goederen, waren, enz. koopen, geen hypotheek nemen of gelden op scheepsverband uitzetten.

De helft van haar kapitaal en haar reservefonds mocht de Bank beleggen in Nederlandsche Staatsschuld en pandbrieven van hypotheekbanken.

De bankbiljetten mochten tot geen lager bedrag worden uitgegeven dan *f* 10.—. Zij waren dagelijks tegen gangbare specie inwisselbaar bij de Bank te Paramaribo. Zij konden als betaalmiddel in de Gouvernementskassen der kolonie worden toegelaten.

Het dekkingspercentage voor bankbiljetten, rekening-courantsaldi, enz. zou worden bepaald bij K. B. op voorstel van de Hoofddirectie. De Gouverneur kon het percentage in dringende omstandigheden op voordracht van de Directie te Paramaribo onder nadere Koninklijke goedkeuring tijdelijk wijzigen.

Aanvankelijk werd bepaald, dat de bankbiljetten en de dadelijk opeischbare vorderingen voor $^1/_3$ door specie

gedekt moesten zijn en dat boven de *f* 3.000.000.— de genoemde biljetten en vorderingen ten volle door standaardmunt of muntmateriaal gewaarborgd moesten zijn. Over ontvangsten en uitbetalingen voor de kolonie zou de Bank geen provisie berekenen. De Hoofddirectie zou bestaan uit 2 leden. Toezicht zou uitgeoefend worden door 6 Commissarissen. De Directie te Paramaribo zou gevormd worden door een voorzitter en twee leden. In plaats van door Commissarissen zou hier toezicht uitgeoefend worden door eene Commissie. Van Regeeringswege werd toezicht gehouden op de Directie te Paramaribo door een Gouvernements-Commissaris.

Aan den Gouverneur van Suriname werd nu een afschrift van het K. B., waarbij het octrooi werd vastgesteld, aangeboden, met verzoek om afkondiging en uitvoering.

Tevens werd een en ander van de voorgeschiedenis medegedeeld. De Gouverneur zal zonder twijfel wel verbaasd geweest zijn, toen hij vernam, dat zonder voorafgaande raadpleging met hem de koloniale circulatiebank tot stand was gekomen.

Haasten deed de nieuwe Bank zich niet. Eerst in October 1864 kwam het verzoek om Koninklijke goedkeuring der ontwerp-statuten. De goedkeuring volgde bij Koninklijk besluit van 9 November 1864, No. 65. In Februari 1865 werden de statuten notarieel verleden en in de Staatscourant (Nos. 42 t/m 44) openbaar gemaakt.

Tot leden van de Hoofddirectie werden benoemd de Amsterdamsche reeder en koopman Ch. M. Fraissinet en de later zoo bekend geworden econoom N. G. Pierson. Deze benoeming werd goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 10 Februari 1865, No. 52.

Vervolgens had de benoeming van de Directieleden te Paramaribo plaats. Tot Directeur-Voorzitter werd aangewezen H. G. C. Muller, tot Directeur W. E. Ruhmann en tot Directeur-Secretaris S. Abendanon Sz., de man aan wiens ijverige propaganda de stichting van De Surinaamsche Bank feitelijk te danken is. De benoemingen

werden goedgekeurd bij het Koninklijk besluit van 4 Maart 1865, No. 29.

Onder de Commissarissen treffen we o.a. aan Dr. S. Sarphati en A. C. Wertheim. De eerste was de stichter van de Nederlandsche Crediet- en Depositokas, de laatste werd later een van de meestbekende bankiers uit ons land. Tot Gouvernements-Commissaris bij de bank in Suriname werd benoemd de Administrateur van Financiën Mr. C. H. Immerzeel.

NEGERS IN NEGERLAND

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN

Met een plaat

Het rijk Ghâna, de negerstaat in tropisch Afrika, daarvan vertellen de Arabische schrijvers reeds in de 10de eeuw, hetzij dat zijzelven in Soedan hadden gereisd of vandaar berichten kregen: een machtig rijk, stevig ingericht, met handel op Noord-Afrika, en een Koning die opperleenheer was van naburige staatjes, minder belangrijk dan Ghâna, dat verbindingen onderhield met vele negerstammen buitenaf, ook met Berber-confederaties in de Sahara en met het Berber-Koninkrijk Aoedaghost. Niet vandaar hebben we onze eerste indrukken van negers; het waren de Portugeesche zeevaarders die ons met de Westkust van Afrika in verbinding brachten en ons negers toonden, negros, zooals zij hen noemden omdat ze zwart schenen bij Portugeezen vergeleken. Zoo kwam het woord in de wandeling, dat veel verwarring heeft gesticht. Al wat uit Afrika komt heet een neger, gemakshalve en ten onrechte: inderdaad is 't in Afrika een wirwar van ongelijksoortige menschen, die, toen zij eenmaal in Afrika waren aangekomen, in stede van te blijven waar ze zaten en in plaats zich afzijdig te houden van hun buren, zijn gaan trekken, anderen hebben nagezeten en op hun beurt zijn vervolgd; die oorlog hebben gevoerd aan den eenen kant en een toeschietelijke teederheid toonden over de andere grens heen. Nu zijn de negers wel iets duidelijker te onderscheiden dan andere groepen, vooral tusschen 10° noorder- en 25° zuiderbreedte; maar ten Zuiden van die neger-zone huizen weer andere, lichtkleurige menschen en wanneer men de negers zelven op den keper beschouwt, dan blijken ook zij niet van eenzelfde merk te zijn, onderling afwijkingen te vertoonen die nogal sterk zijn, en overgangen die van het eene type naar het andere leiden.

Iets, niet alles, kan men van deze afwijkingen zien op de eerste zes platen van het in den aanvang des jaars verschenen boekje van Maurice Delafosse, „Les Nègres" (Paris, Les éditions Rieder),

zoo geschikt voor hen die op aangename wijze den neger willen leeren kennen, zonder last te hebben van diens odeur de la peau, een van de tien neger-eigenaardigheden die de grieksche medicijnmeester Galienus registreerde. Over Delafosse's opusculum schrijft P. L. Couchoud in een aankondiging: „Cet ouvrage est le dernier qu'ait écrit le grand ethnologue français mort l'an passé. C'est le suprême résumé de sa pensée sur l'immense sujet auquel il a consacré sa vie: Les Nègres." Wel, dit is merkbaar aan le style serré; hij die een boekje als dit kan schrijven moet veel meer ervan weten dan hij thans zegt. En verder: „Il montre d'abord pourquoi nous connaissons plus mal les Nègres, que toute autre grande race de l'antiquité ou de nos jours. Il expose ce que nous savons de leur préhistoire et de leur histoire. Il les étude enfin dans les manifestations les plus caractéristiques de leur civilisation: le collectivisme, la moralité, l'art, la littérature." Deze materie is over zeven hoofdstukken verdeeld die samen niet meer dan 70 bladzijden tellen; dan volgen 59 platen in heliogravure.

Il fut un temps .... ik moet iets overschrijven uit het boek zonder vooraf te zeggen waarom. „Il fut un temps où l'homme ne connaissait pas encore le moyen de faire du feu et où, par suite, il ignorait et la cuisson des aliments et la fabrication des métaux et de la poterie. Les légendes conservées par les nègres dans leur littérature orale parlent constamment de cette époque, où les lointains ancêtres, vivant principalement des produits de la chasse, de la pêche et de la cueillette, mais se livrant aussi à la culture de certaines racines, telles que l'igname, et de certaines plantes à graines comestibles, telles que le sorgho, n'avaient d'autres instruments que les haches, les pointes de sagaie, de flèche et de harpon, les pioches grossières, les couteaux, les racloirs et autres outils qu'ils fabriquaient en taillant ou en polissant la pierre, selon la nature des roches qu'ils trouvaient sur le sol de leur habitat ou des galets qu'ils recueillaient dans le lit des cours d'eau, ou bien en utilisant les cornes des ruminants et les arêtes des poissons. Leurs ustensiles domestiques se réduisaient à quelques récipients en boit et à quelques corbeilles de vannerie et outres de peau, dont ils ne faisaient d'ailleurs usage que pour puiser l'eau des rivières et transporter des provisions au cours de leurs déplacements, puisqu'ils mangeaient crus leurs aliments carnés ou végétaux."

Dan volgt de periode waarin zij boomen omhakken, niet ter wille van het verkeer, maar om er prauwen van te maken; waarin zij aan kleeding gaan denken tegen de nachtelijke koude en den

regen, en een beschutting gaan maken tegen de zon, nadat eerst een grot, een groote boom hen heeft beschermd: een windschut dat later een hut wordt, de kern eener nederzetting. „Lorsque de nouveaux arrivants s'installaient à proximité des premiers venus, il s'ensuivait, selon les cas, soit une série de rapts de femme et de rixes sanglantes entre les deux familles, chaque offense reçue appelant sa vengeance, soit le début d'un groupement d'intérêts et d'unions matrimoniales, marquant le commencement de la formation d'une tribu. Toutefois, les relations demeuraient rares entre les diverses agglomérations naissantes; le commerce n'existait pas; chacun se méfiait du voisin plus qu'il n'attendait de lui de bons offices. Entre les familles déjà sédentarisées et celles qui nomadisaient encore à la recherche d'un bon emplacement, c'était la guerre lorsqu'un contact se produisait, les premières se montrant jalouses des prérogatives qu'elles avaient acquises et qu'elles considéraient comme des droits sacrés."

Dit is, naar ik vind, een mooie bladzijde; maar is zij Afrikaansch? Opzettelijk heb ik den aanvang „Il fut un temps, en Afrique comme ailleurs" de laatste vier woorden weggelaten. Was het niet, met lokale verschillen, overal zoo? Is er niet veel, na vele eeuwen, gebleven tot op dezen dag en niet in Afrika alleen? het wantrouwen over en weer, de onaangename gewaarwording wanneer een nieuweling in onze buurt zich komt vestigen en wil medegenieten van onze voorrechten. Tal van gewoonten der primitieven verraden telkens onze afkomst; maar we willen 't niet weten; en dat is menschelijk.

Wat ik citeerde is te vinden in het hoofdstuk Le passé lointain; dit is het tweede. Vooraf gaat Comme quoi nous connaissons mal les nègres, en de kapittels die volgen heeten Du moyen âge à nos jours. — Le collectivisme des nègres. — La moralité des nègres. — L'art nègre. — La littérature nègre. Delafosse heeft onder de negers gewoond, kende hen door en door, wist de bekoring te waardeeren van een in hun taal vertelde fabel, getooid met het gebarenspel van den verteller, zijn afwisselende intonatie. Onlangs nog hebben we die vertellingen gehoord door het boek van dr. Van Cappelle; zij brengen ons nader tot deze merkwaardige menschensoort die we nog onvoldoende kennen. Dit spint Delafosse uit in zijn eerste hoofdstuk en hij doet 't ons voelen door het geheele boek heen. Wij beoordeelen den neger en nemen als norm ons eigen-ik, meten hem met onze maten, wat verkeerd is. In onze havensteden kan men wel eens een exemplaar ontmoeten; talrijker zijn ze in Brussel, dat is de Congo-soort, nog talrijker in

Parijs in de buurt van het Café de la paix, of van de Place Pigalle en de Rue Pigalle; gewoonlijk keurig gekleed, een beetje voyant naar onzen smaak; in deze buurt heb ik de eerste negerdame gezien, every inch a lady, alleraardigst. En dan in Marseille, maar dat is voor 'n deel Afrikaansch.

Er zijn, we zagen het reeds, verschillende soorten van negers, en de schrijver van Les Nègres vindt de zich Europeesch kleedende negers geenszins een verworden soort .... we moeten tegenwoordig een beetje voorzichtig zijn want onze soort beweegt zich stellig niet langs de opgaande lijn. Delafosse spreekt doorgaans kortweg van negers, of hij de Bantoe's bedoelt of Soedan-negers, dan wel de volken die in noordoost-Afrika wonen van de Nijlmeren tot aan de Somali-kust en tot aan Nubië, die noch zuivere negers, noch zuivere Hamiten zijn. Maar sorteeren is een gevaarlijk werk, vooral in Afrika; de groote woestijn behoort voor zoover zij is bewoond, aan stammen die tusschen de negers en de Berbers staan; de Tibboe sluiten zich aan bij eerstgenoemden, de Toeareg bij de laatsten. De negerslaven in Xerxes' leger, zij zijn de eerste negers uit oude beschrijvingen, niet het vrije volk levende op Afrikaanschen bodem; slaven uit Ethiopië, volgens Herodotus, die verder dan Egypte woonden. Interessante bladzijden geeft de schrijver ons over legende en werkelijkheid in de latere verhalen van het varensvolk uit de 14de eeuw, over de graden van waardeering wanneer het woord neger werd genoemd, over den bekoorlijken glimlach waarmede men hen „net kinderen" heette. Ook hiertegen kant zich Delafosse, zooals hij op andere bladzijden van zijn welsprekend betoog (c'est le coeur qui fait les éloquents) zich verzet tegen de zotheden die men vaak over negers kan hooren; en daarbij doet hij uitkomen hoe groot de slagboom is, de woestijn, waarachter zij zitten opgesloten, doet opmerken dat er volksgroepen zijn in het Europa van thans, die in beschaving weinig zijn vooruitgegaan sedert Xerxes' tijd.

Het derde hoofdstuk dat vertelt de geschiedenis der negers van de middeneeuwen tot in onzen tijd; over het rijk Ghâna zeide ik iets, nog niet over den inval der mohammedanen in Soedan, en wat daarop volgde ten ongunste der oorspronkelijke bevolking, de treurige toestanden die in deze eeuw en in de vorige de blanken er aantroffen, volgens dezen schrijver de schuld der mohammedanen. Een goede kaart van Afrika is een te waardeeren hulpmiddel bij dezen tekst.

Over het collectivisme der negers handelt een afzonderlijk kapittel. „Socialistisch stelsel, zegt Prick van Wely, verlangende,

dat de productie-middelen aan de gemeenschap zullen behooren en niet aan de enkelingen." Kramers' kunstwoordentolk van 1863 geeft het woord niet, want het socialisme huisde toen nog aan gene zijde der Middellandsche Zee, bij de negers. Ziehier de aanvang: „Les collectivités sont multiples en pays noir et établies selon une gradation qui correspond au développement historique du noyau initial. Celui-ci, au début, était le petit groupe formé par l'ancêtre, mâle ou femelle, et ses enfants et petits-enfants partageant sa destinée. C'est la l'origine de la famille nègre qui, actuellement encore, est constituée, non point par un couple et ses enfants, mais par tous les descendants vivant ensemble d'un ancêtre commun. Là où l'ancêtre, fondateur de la famille, fut un homme, la parenté s'établit, en ligne masculine et la mère n'est rien, en droit, pour ses enfants. Là où l'ancêtre fut une femme — cas très fréquent — la parenté s' établit en lign eféminine et le père n'est qu'un père nourricier .... Quant aux enfants, ils suivent normalement le sort de celui des deux conjoints dont ils sont les descendants légaux, c'est-à-dire celui de leur père là où prévaut la coutume de la filiation masculine, celui de leur mère là où prévaut la coutume de la filiation utérine .... La famille est basée, non sur le mariage, mais sur la descendance."

De oorsprong van het systeem, dat ginds van wijder strekking is dan dat de productie aan de gemeenschap behoort en niet aan den enkeling, is dus de wijze waarop het gezin ontstaat en zich verhoudt tegenover de familie, en voornamelijk vindt het collectivisme steun in den godsdienst; duidelijk komt het te voorschijn bij het huwelijk, nog duidelijker bij de verovering, de bezetting van een land, die geenszins insluit de bevoegdheid om over den grond van dit land te beschikken. Er is dus in elk neger-individu een tweetal personen, de mensch en het onbenoemde fragment van de collectiviteit. „Sans doute, le patriarche, qualifié du titre de maître du sol ou chef de terre, peut répartir l'usufruit de la parcelle familiale entre les diverses fractions de la famille, voire même entre des individus.... Mais il n'a pas qualité pour céder, aliéner ou même diviser le droit et le privilège acquis sur la parcelle familiale par le fondateur de la famille.... L'inaliénabilité des droits est un principe tellement enraciné dans l'esprit des négres, qu'à leurs yeux la conquête d'une region n'entraîne nullement l'acquisition de droits quelconques sur le sol de cette région. Et les conquérants les mains alourdis de scrupules ont généralement respecté cette loi." Zij die verder lezen zullen het stelsel in al zijn onderdeelen uitvoerig beschreven vinden, het collectivisme

bij de bewerking van den bodem, „le sol lui-même est complètement exclu du droit de propriété véritablé", de bestemming der producten, de ontginning der mijnen, de industrieën, bij den handel, den oorlog en den oorlogsbuit, de slaven incluis, waarbij echter valt op te merken, dat krijgsgevangenen vaak werden afgestaan aan vechtersbazen die zich in den oorlog bijzonder hadden onderscheiden, dus als levende decoraties. Maar de kinderen van slaven kwamen weer aan de gemeenschap. Een sprekend voorbeeld van de groote breedte waarlangs het stelsel zich uitbreidde geeft de schrijver in de volgende woorden: „La houe fabriquée par un forgeron ou la pirogue creusée par un menuisier est rarement la propriété individuelle de ce forgeron ou de ce menuisier mais plutôt la propriété collective de la caste professionnelle dont l'un et l'autre font partie." Het gereedschap behoorde dus aan het gilde. Veel van hetgeen men geneigd is af te keuren wordt zoo niet vergeeflijk dan toch verklaarbaar door het collectivisme. Het voorbeeld dat staat geschreven op bladz. 54 is instruktief; feitelijk behoort deze bladzijde tot La moralité des nègres, maar zij raakt onmiddellijk het hierboven besproken onderwerp. „Vous demandez à un nègre s'il y a beaucoup d'habitants dans son village. Son premier mouvement, celui de sa nature individuelle, celui d'un homme libre des chaînes de la superstition, serait peut-être de vous répondre par le chiffre exact de la population, en admettant qu'il le connût. Mais il songe que de la réponse qu'il vous fera peut découler du bien ou du mal pour la collectivité du village, du bien si votre intention supposée est de faire un cadeau par tête d'habitant, du mal si, comme il est plus vraisemblable, votre but est de taxer le village au prorata de sa population; et c'est ici que la moralité collective viendra détruire les tendances de la moralité individuelle. Il pense aussi que, parmi les interdits qui pèsent sur son groupement, et qui sont si nombreux que nul ne peut les connaître tous, il s'en trouve peut-être un d'opposant à ce que soit énoncé le nombre des habitants ou bien à ce que ce nombre ne soit pas enoncé exactement. Alors pour éviter toute chance de malheur, soit tangible, soit occulte, à son village et à lui-même, il vous répondra: „Je ne sais pas." S'il est musulman, il s'en tirera mieux encore en disant: „Dieu le sait". Ou bien, pris à l'improviste n'ayant pas le temps de trouver une échappatoire habile, il vous dira indifférement qu'il n'y a personne dans son village ou que celui-ci renferme tellement d'habitants qu'on ne peut les compter. Dans la première circonstance vous le traiterez de fourbe, dans la seconde de menteur ou d'imbécile; en réalité, c'est un homme qui

a peur, parce qu'l se sent faible en face de sa collectivité, en face des ses superstitions, en face de vous."

Ziehier weer 't algemeen menschelijke; en dat ontmoeten we telkens in de beschrijvingen van Delafosse; hij ontleedt den neger, maar tegelijk den onbenoemden mensch, een soort soldat inconnu. Een Maleier, niet een koeli, maar een penghoeloe kapala, een dorpshoofd, zou evenzoo redeneeren: waartoe die vraag van meneer? wat zou hij daarmede voorhebben? Ik hoop, dat de lezer zal gaan inzien hoe interessant het boekje is dat ik hem aanraad te koopen.

Er is ook een hoofdstuk over kunst; negerkunst, dat is een epineus onderwerp; negerplastiek, men moet erover kunnen meepraten, als over Mahler en Vincent van Gogh. Ik heb 't nog altijd niet zoover gebracht en ik begin te wanhopen; want in het museum te Rotterdam heb ik vele jaren te midden van negerkunst geleefd en ze leeren waardeeren. Dr. Maes, beheerder van het Congo-museum in Tervueren, zegt dat wie negerplastiek vatten wil en al het schoone en diepe ervan wil begrijpen, moet afdalen in de ziel des negers. Dat is mij nooit gelukt, zooals ik vroeger schreef in een opstel „Afrikaansche beeldjes en ook andere" in Nederl. Indië oud en nieuw van Mei 1927. Maar waardeeren.... o, zeker! En ten bewijze daarvan toon ik den lezers een mooi staal van negerplastiek, een dubbel-beeldje, een mijner afgoden, dat ik altijd met eerbied nader. Ik kreeg het vele jaren geleden van den heer P. D. van Eysden, die destijds een broer te Banana had aan den Congomond. Mr. J. G. Huyser had de vriendelijkheid een scherp negatief van het beeldje te maken, de heer L. D. Petit verheugde mij met een vergrooten afdruk, ongeveer op ware grootte. De verlenging van het hoofd door een hoog kapsel doet het beeldje tot de Mangbetu-sculptuur naderen, aldus onderrichtte Dr. Maes mij indertijd. „Quand nous nous trouvons en présence de ces hommes ou de ces femmes aux genoux ployés, aux membres singulièrement courts par rapport à la longeur du tronc, à la tête énorme, ou de ces masques à l'expression terrifiante ou hideuse, nous avons peine à nous défendre de l'impression que ces représentations sont grotesques et que le caractère artistique en est absent".

Onmacht, zegt de een; negers die zulke monsters maken zijn niet in staat een behoorlijk menschengezicht te snijden. Delafosse vat 't anders op, zeggende, „que l'artisan qui a scupté ces statuettes avait en vue la représentation, non point d'hommes vivants, mais de défunts divinisés, que celui qui a imaginé ces masques pensait exprimer par eux le symbole d'une divinité redoutable à

ceux qui ne sont pas initiés à ses mystères: l'un et l'autre sont des croyants, comparables aux artistes anonymes auxquels nos vieilles cathédrales gothiques sont redevables de ces gargouilles extraordinaires, de ces têtes grimaçantes de démons, de ces statues de saints au de défunts stylisés en des attitudes hiératiques ou compassées. Ni l'un ni l'autre n'ont travaillé à reproduire, en les flattant le plus possible, les traits d'un modèle humain: ils ont sculpté des dieux — ou des diables — et non point des hommes, et ils ont sculpté ces dieux comme les représentaient à leur esprit les traditions admises de leur temps." Dus goden zooals de tradities voorstelden van den tijd waarin de beeldsnijders leefden; neemt men dit aan dan vervalt ook het niet-begrijpen, en eenigszins gemakkelijker wordt 't deze laat ons zeggen vreemde schoonheid te waardeeren. Ernst Vatter schrijft in zijn „Religiöse Plastik der Naturvolker" (bl. 7): „.... solange insbesondere das Schönheitsideal der Antike der Ausgangspunkt jeder ästhetischen Beurteilung war, konnten ihr die bildnerischen Erzeugnisse der Naturvölker in Afrika, in Amerika, der Südsee usw. nur eine seltsame, vielleicht nicht uninteressante Verirrung des Menschengeistes bedeuten." Dat is nu ein ueberwundener Standpunkt, en langzamerhand schrijden we naar het andere uiterste, misschien is het al bereikt.

Delafosse heeft zich veel moeite gegeven om de negerkunst tot ons te doen naderen, en de zestien platen die bij dit hoofdstuk behooren helpen duchtig mede: zij zijn verreweg de beste uit het boek. De platen die de andere hoofdstukken moeten toelichten kan ik niet prijzen, doorgaans zijn ze te zwart en dikwijls is de voorstelling onduidelijk. Zijn we niet verwend door de scherpe foto's waarmede vele boeken prijken?

De literatuur komt aan het slot van het boek; zij is de eigendom van den toovenaar-letterkundige-historicus-dichter-toonkunstenaar. In negerland kent men niet onze zucht tot splitsing. Deze man-van-alles behoort tot de kaste der geleerden, der opperintellectueelen; en door hem is veel van de oude geschiedenis tot ons gekomen, niet zuiver, hier en daar, maar daaraan lijdt ook wat door middel van Arabisch schrift ons bereikte.

BOEKBESPREKING

De scheepvaart op West-Afrika en West-Indië in de achttiende eeuw, door J. HUDIG DZN. Druk de Bussy, Amsterdam (1927) [1]).

In „De West-Indische Gids" van Februari 1923 (4e jaarg. blz. 562) besprak ik de brochure „De West-Indische Zaken van Ferrand Whaley Hudig, 1759—1797, door zijn achterkleinzoon J. Hudig Dzn." Nu ligt naast mij het niet minder interessante geschrift welks titel aan het hoofd dezer bespreking staat.

"De hieronder volgende gegevens — aldus de schrijver in den aanhef zijner brochure — zijn in hoofdzaak ontleend aan eenige boeken, papieren en brieven, afkomstig uit het archief van de Heeren *Coopstad* en *Rochussen*, kooplieden, die in de tweede helft van de achttiende eeuw te Rotterdam eene voorname plaats innamen op het gebied van handel en reederij. Oprichters van de firma waren *Herman van Coopstad*, Schepen van Rotterdam en Directeur van den Levantschen Handel, en *Isaäc Jacobus Rochussen*, Oud Schepen van Vlissingen, Lid van 't Edelmogende Collegie ter Admiraliteit van de Maze, wegens de provintie van Zeelant. *Rochussen* huwde in 1749 te Rotterdam met *Esther Hudig*, dochter van *Jan Hudig* en *Maria Geertrui van Coopstad*, zuster van *Herman*. *Herman van Coopstad* was dus oom van *Rochussen*. Na het huwelijk volgde *Esther* haar echtgenoot naar Vlissingen; kort daarop verhuisden zij naar Rotterdam, waar zij zich voor goed vestigden."

Uit de 15 boeken, loopende van 1754—1776, alsmede uit de papieren en brieven, doet de heer *Hudig* een schat van mededeelingen, die een schel licht werpen op den slavenhandel in die dagen. Het kost den mensch uit de twintigste eeuw moeite zich in te denken in de mentaliteit van de Hollanders die den slavenhandel dreven als elken anderen handel, zonder een oogenblik hun gemoedsrust te verliezen, daarbij Gods hulp inroepende voor het welslagen hunner ondernemingen.

Bij het huwelijk van Rochussen werd een gedicht ten beste ge-

[1]) De heer Hudig is op 3 October 1927 in den ouderdom van 86 jaren overleden.

geven, waarin ter eere van den bruidegom de volgende versregel voorkwam: „Wiens schepen krielden van zijn noesten slavenhandel."

Kapitein J. Grim schreef op 19 December 1770 uit Elmina: „God, hoop ik, zal zijn zegen daartoe geven, dat de slavennegotie mag beter worden, anders zal het een lang liggen voor mij worden." [1])

Al de kapiteins van de slavenschepen en al die reeders waren godsvruchtige menschen en bij geen hunner kwam het op dat er iets ongeoorloofds in dien menschenhandel zou steken. Die negers waren immers nakomelingen van Cham, die door zijn vader Noach vervloekt was: „een knecht der knechten zij hij zijnen broederen", Dit bijbelwoord heeft zijn werk gedaan.

Aan de menschen van dien tijd mogen wij onzen modernen maatstaf niet aanleggen. Wreedheid was het algemeene kenmerk van die eeuwen.

Bij de beoordeeling van den slavenhandel verlieze men niet uit het oog, dat hij niet mogelijk zou zijn geweest, wanneer de negers, de in hunne oorlogen tusschen de verschillende stammen en stammetjes gemaakte gevangenen niet te koop aanboden. Aan den anderen kant laat het geen twijfel dat de mogelijkheid de gevangenen te verkoopen, de oorlogen tusschen de stammen, die dikwijls eenvoudig slavenjachten waren, aanwakkerde. Soms verkochten de hoofden ook hun eigen onderdanen.

Hoe de Overheid in Nederland over den slavenhandel dacht? Zie hier art. VI van het Octroy der West-Indische Compagnie van 23 September 1682:

"Dat dewyle ghemelte Colonie [Suriname] niet wel kan wor-

[1]) In de instructie, die in 1761 aan kapitein Jan van der Sluys, commandeerende het schip de „*Frans Willem*", werd medegegeven staat:

„Eerstelijk zal den Capt. zorgen dragen dat het Gebed tot God almagtig alle morgen en avonden behoorlijk werden gedaan ten eynde zynen goddelyken zeegen geduurende de reys af te bidden"....

Heine kende den toestand, zooals blijkt uit zijn „Sklavenschiff":

De Superkargo Mynheer van Koek slaat het dansen der slaven gade,

„Und faltet betend die Hände:

„Um Christi willen verschone, o Herr,
Das Leben der schwarzen Sünder!
Erzürnten sie dich, so weiszt du ja,
Sie sind so dumm wie die Rinder.

„Verschone ihr Leben um Christi will'n,
Der für uns Alle gestorben!
Denn bleiben mir nicht dreihundert Stück,
So ist mein Geschäft verdorben."

den voortgezet, dan door middel van swarte Slaven of Negros, ende dat niemandt buyten de voorsz. Compagnie in dese Landen bevoeght is eenige Slaven te halen van de Kusten van Africa, alwaer alleen in gehandelt worden, soo sal de voorsz. Compagnie geobligeert zijn aen de gezegde Colonie jaarlycks te leveren soodanigen aental Slaven, als aldaer sullen wezen gerequireert" [1]).

Wie meer weten wil van de rechten en plichten in vroegere en latere Octroyen van de West-Indische Compagnie leze in de „*Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*" de artikelen „Compagnie (West-Indische)" en „Slavenhandel". De Staat der Nederlanden wettigde op de plechtigste wijze het koopen en verkoopen van Afrikaansche slaven en de Staten-Generaal moedigden den handel krachtig aan. Zoo bevatte het plakaat van 24 November 1789 deze overweging:

"Nademaal de Handel op de West-Indiën een der aanzienlijkste takken uitleverde, van het bestaan voor de Ingezeetenen deeser Landen, en het Zeeker was, dat zoo lang er geen nieuwe middelen waren uitgedagt, om de Colonien in Westindien van de noodige handen te voorzien tot het verrigten van den Arbeid, de Negerhandel behoorde aangemerkt te worden als onafscheidelijk van den bloey en voorspoed dier Colonien, en van de geheele Commercie" [2]).

In 1734 werd het uitsluitend recht der West-Indische Compagnie om slaven van Afrika te halen haar ontnomen en de vaart voor alle Nederlanders opengesteld tegen betaling van recognitie aan de Compagnie voor den slavenaanvoer in de koloniën. Zoo konden dan ook de reeders *Coopstad* en *Rochussen* aan den slavenhandel deelnemen.

"De reederij van de 18de eeuw was, — aldus de heer Hudig — voor zoover die de vaart op West-Indië betrof, van een ander karakter dan die van latere tijden. Evenals de tegenwoordige stoomvaartmaatschappijen waren de reeders van de 19de eeuw uitsluitend vrachtvaarders, wier verdienste gelegen was in de vrachtpenningen van voor rekening van derden vervoerde goederen. Het verschil tusschen de bedongen vracht en de onkosten van de reis vormde de winst; het vervoer van handelsgoederen voor rekening van de reederij zelve kwam slechts bij uitzondering voor. Geheel anders was het met de reederijen, waarvan *Coopstad &*

[1]) Zie ook: „*Bescheiden over den slavenhandel der West-Indische Compagnie*", medegedeeld door Mr. Dr. S. van Brakel, „*Economisch Historisch Jaarboek*", vierde deel, 's-Gravenhage, Mart. Nyhoff, 1918.

[2]) Zoo dacht men er in Engeland ook over. Zie het artikel „*Het Assiento*" in „*De West-Indische Gids*" van Juli/Aug. 1927, blz. 159/160.

Rochussen de boekhouders waren; eigenlijk waren die reederijen handelszaken, en de schepen het middel om die handel te voeren. Voor rekening van de reeders werd het schip beladen met ruilartikelen en verzonden naar West-Afrika, de ruilartikelen aldaar verhandeld tegen negerslaven, dezen gevoerd naar West-Indië en voor rekening der reeders verkocht"....

„Op de thuisreis werden de koloniale producten soms voor rekening der reeders, soms op vracht vervoerd."

Hoe zoo'n reederij tot stand kwam?

„Eenige personen brachten een som gelds bij elkaar, kochten een schip, benoemden een boekhouder, die de leiding had en de reederij begon haren arbeid. Meestal onvatte zij maar één schip, doch er waren ook reederijen, die meer dan één schip hadden. Het kapitaal der reederij werd verdeeld in aandeelen of scheepsparten, meestal 32 in getal, waarvan sommige deelhebbers een, andere meer parten hadden. Ook bevonden zich als mede-reeders verschillende eigenaren van West-Indische plantages, die zich een recht van voorkeur op de over te voeren slaven bedongen"....

„Na afloop van elke reis werd verantwoording gedaan en afgerekend. In den regel werd door dezelfde reederij met hetzelfde schip eene nieuwe reis ondernomen, doch het gebeurde ook wel dat de reederij ontbonden werd, en dat de boekhouder ter zake van hetzelfde schip met andere deelhebbers eene nieuwe reederij vormden."

De schepen, waarmede de vaart op Afrika en West-Indië werd onderhouden waren klein. Van een aantal schepen die van 1754—1774 voor *Coopstad* en *Rochussen* in de vaart waren geeft de heer Hudig de tonnenmaat op: 150, 58, 94, 106, 149, 118 last. Deze schepen vervoerden gemiddeld 300 slaven, soms meer, soms minder, afhankelijk van de grootte van het schip. Hoe de slaven opeengepakt waren laat zich begrijpen. Terecht zegt bovengenoemde Encyclopaedie: „In letterlijken zin was er op vele slavenschepen voor iederen persoon minder ruimte dan in een doodkist."

De reizen naar Suriname geschiedden òf direct òf via de kust van Guinee. In het eerste geval gingen de schepen met een lichte lading voor de kolonie bestemd, zoo noodig aangevuld met baksteen voor ballast, in het tweede geval met een lading ruilartikelen. Deze waren van groote verscheidenheid, soms meer dan honderd soorten. De voornaamste waren weefproducten van allerlei soort, topzeilen buskruit, geweren in soorten, gedistilleerd en aardewerk, messen, doeken, kralen, tabak, spiegels, capspiegels, snuyfdoosen, tinne comme, trompette, ketels enz. Onder de weefgoederen vindt men

de zonderlingste namen: Geneesen, Niconeesen, Schellons, Bejuttepont, Chitzen, Chamoyse.

Mijnheer van Koek zei:

> „Ich hab' zum Tausche Branntwein,
> Glasperlen und Stahlzeug gegeben;
> Gewinne daran achthundert Procent,
> Bleibt mir die Hälfte am Leben."

Zoo hoog was de winst niet, maar braken er geen epidemieën gedurende de reis uit dan was de slavenhandel een zeer winstgevend bedrijf. De normale sterfte schijnt 15 procent te zijn geweest [1]).

Om een denkbeeld te geven van de waarde der ruilartikelen, geeft de heer Hudig een uittreksel uit de lading van een der schepen. De geheele lading had een waarde van *f* 37,986.— in groote trekken verdeeld als volgt: weefgoederen *f* 20,269.—; topzeilen *f* 5,250.—; buskruit *f* 3,500.—; geweren *f* 2,075.—; gedistilleerd *f* 2,000.—; diversen *f* 4,892.—

Een kapitein, die om slaven aan de kust aankwam, kon zich die op twee manieren verschaffen. Soms was er door *Coopstad & Rochussen* een contract van levering met den Directeur-Generaal [2]) der West-Indische Compagnie, die zijn zetel te Elmina had, aangegaan; deze moest dan voor de levering van slaven zorgen, hetzij op Elmina, hetzij op een der andere kustplaatsen. Kon de Directeur Generaal zijn tusschenkomst niet verleenen, dan moest de kapitein zich zelf zien te helpen, langs de kust zeilen en zich op de verschillende plaatsen met de handelaren in slaven verstaan.

De heer Hudig drukt zoo'n contract met den Directeur-Generaal af. Voor elken slaaf, die in goede conditie verkeerde, werd den Directeur-Generaal *f* 125.— in ruilgoederen betaald. Een vaatje buskruit kwam b.v. op *f* 16 te staan, zoodat met 8 vaatjes een slaaf ruim betaald was.

De kapiteins die zelf kochten waren soms goedkooper uit. Zoo kocht kapitein Leyndie Smidt in 1754 een jonge Slaev voor *f*47.9 st. betaald met 1 geweer, 3 vaate kruit, 1 Topzeyl, 1 Nico-

---

[1]) „In het Gedenkboek van R. Mees & Zoonen 1720/1920 komt een polis voor, einde der achttiende eeuw, waarbij een armazoen slaven tegen natuurlijke, moewillige of geweldige sterfte verzekerd wordt tot een premie van 3 %, doch vrij onder 15 %, dat wil zeggen, dat assuradeuren alleen dàn betalen, wanneer de sterfte 15 % te boven gaat."

[2]) De Directeuren hadden soms aandeel in de uitrusting der slavenschepen.

nees, 1 Genees, 1 Kelder, voorts een Vrouw Slaev voor *f* 75.12 en een Manslaev voor *f* 102.2.

Op 18 Mei 1754 — dat is in 5 maanden — was de geheele lading, bestaande uit 328 koppen, compleet, t.w. 202 mannen, 77 vrouwen, 43 jongens en 16 meisjes tezamen kostende *f* 31,760.16.8. Bovendien moesten aan neger-makelaars tengeschenke worden gegeven goederen tot een bedrag van *f* 5,872.18.8; voor scheepsonkosten werd betaald *f* 117,10; voor 15 papegaaien *f* 25.16, paantier voor de slaven *f* 142.15, totaal een bedrag van *f* 6,015.13.8. Totaal generaal dus *f* 37,776.10. Van deze 328 slaven gaf kapitein Smidt 78 over aan kapitein Sterck van dezelfde reederij. Hij vertrok met 253 slaven naar Suriname, waarvan 250 ingekocht; een slavin cadeau gekregen van den koning en twee overgenomen van kapitein Sterck. Aan boord stierven er 14. Hij kwam dus in Suriname aan met 239 stuks.

Deze werden verkocht:

op vendutie	180	voor	*f* 49,180
uit de hand	30	„	- 8,390
op „looten"! [1])	29	„	- 7,946
totaal	239	„	*f* 65,516

Per hoofd dus ± *f* 274.

De pas aangevoerde slaven, de z.g. „zoutwaternegers", brachten op de verkoopingen veel minder op dan de creolen-negers, waarvan velen tot bekwame ambachtslieden waren opgeleid. De verkoopprijs der „zoutwaternegers" hing ook af van den stam waartoe zij behoorden. (Zie het artikel „*Slavernij*" in de „*Encycl. van Nederl. W.-Indië*, blz. 638).

Mochten de kapiteins bij aankomst in Suriname vernemen dat de slaven niet genoeg zouden opbrengen, dan hadden zij de bevoegdheid deze naar St. Eustatius of Curaçao te brengen.

Ik moet de verzoeking weerstaan om nog meer mede te deelen uit het boekje van den heer Hudig, maar ik mag niet nalaten hem, zij het ook een late, hulde te brengen voor het volbrachte werk, het napluizen van een massa oude schrifturen om het belangrijkste daaruit aan de vergetelheid te ontrukken.

Den Haag, Mei 1927. H. D. BENJAMINS.

---

[1]) De slaven „op looten" waren die, welke door plantage-eigenaren in Europa reeds bij vertrek van het schip voor zich waren gereserveerd.

STROOMINGEN IN SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

De uitnoodiging om bij gelegenheid van eene Zendingsconferentie in het Conferentie-oord te Lunteren, waar gehandeld zou worden over stroomingen in China en in Oost-Indië, een referaat te houden over stroomingen in Suriname, bracht mij ertoe de vraag te overwegen of het wel mogelijk was van stroomingen in Suriname te spreken, of er wel sprake van kòn zijn, althans wanneer de bedoeling moest voorzitten om uiteen te zetten wat zich in den tegenwoordigen tijd daar te lande in den geest van het volk beweegt en richting geeft aan zijne houding en daden, in dien zin, dat iets blijkt van een zeker specifiek, karakteristiek, algemeen volksstreven — zooals in China — of van een leidende gedachte, die, hoewel uitgesproken, gepropageerd en bijwijlen in incidenten omgezet door verhoudingsgewijze kleine groepen, toch vatbaar is, en kans heeft, om door de groote massa te worden gegrepen. Is er dus in Suriname iets te bespeuren van eene volksstrooming, evolutionnair of revolutionnair, die naar een bewust volksdoel wijst?

Bij een poging tot beantwoording van die vraag valt al dadelijk het begrip van "volk" als éénheid, — hetzij nationale eenheid of ras-eenheid, — weg. Van saamhoorigheid kan, in den zin van een Staatsrechtelijk verband, zeer zeker gesproken worden en dan kan zelfs aan dat begrip een inniger, intiemer beteekenis worden gegeven dan het woord uitdrukt wanneer er — bijvoorbeeld — sprake is van saamhoorigheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië. Het samen-wonen binnen dezelfde landsgrenzen, het samen-leven onder dezelfde wetten, het

samen-bèleven van nabije gebeurtenissen, het nauw onderling verkeer, — nauwer bijvoorbeeld dan in Oost-Indië, daar het gebied zooveel kleiner is en een ononderbroken vastelandsterrein vormt, — en de enge gemeenschap van belangen, dat alles verstevigt de Staatsrechtelijke saamhoorigheid tot inniger verband. Maar het schept geen volk in den stricten zin. Dàt heeft Suriname niet; het land wordt bewoond door een "bevolking", dat wil zeggen: door een zeker aantal individuën (ongeveer 138000), die groepsgewijze in herkomst, in innerlijke neigingen, in innerlijk bezit van gaven, taal, zeden, gewoonten, en geloof, in levensbewegen, ver genoeg uiteen loopen om als gemeenschap datgene te missen, wat haar tot een volk stempelt.

Zoeken wij, historisch opklimmende, de groepen, waaruit de tegenwoordige bevolking is ontstaan, dan vinden we in de eerste plaats de Indianen als oorspronkelijke bewoners, voortlevende in de huidige geslachten uit de Karaïben, Arowakken, Warrau's, en de zijtakken, in het bijzonder van de eerstgenoemden: de Ojana's, Trio's e.a., die met de naam-dragende Karaïben tot het volk der Kalinja's behooren, en waarnaast dan nog eenige zeer kleine groepen van anders betitelde Indianen, niet- of misschien niet-verwanten van de Karaïben, bestaan of heeten te bestaan. Heeten te bestaan: want sommige worden alleen gekend van-hooren-zeggen.

Geschiedkundig volgen de vertegenwoordigers van het blanke ras, eerst avonturiers, namelijk in de eeuw na de ontdekking van de "Wilde Kust", (1499), toen het goudsprookje van El-dorado, het gevonden Goudland, zoo sterke aantrekking uitoefende; daarna, omstreeks 1630, kolonisten, voor dienstvervulling in openbaren en anderen dienst, in handel en bedrijf, en te allen tijde, ten minste die van onvermengden bloede, geweest en gebleven een kleine minderheid van meerendeels komenden-en-gaanden.

Voor het grootste deel zijn dezen als enkellingen in het land gekomen; van drie groepsgewijze geïmmigreerden moge een enkel woord gezegd worden: van de Portugeesche Joden, de Hollandsche boeren en de Madeireezen.

De Portugeesche Joden kwamen in de 17de eeuw

op ons gebied, omdat zij daar niet, zooals in de Roomsche landen, bloot stonden aan geloofsvervolging. Zij hebben geruimen tijd in de Surinaamsche maatschappij een voorname plaats ingenomen en behielden, door de beperking der huwelijken tot den eigen kring, hun oorspronkelijk wezen. Nog zijn er zuivere afstammelingen der stamvaders in Suriname aanwezig, doch hun aantal is door uitzwerming sterk geminderd.

De nu nog in Suriname wonende Hollandsche boeren zijn nakomelingen van de gezinnen, die in 1845 derwaarts gebracht werden om een proef te nemen met eene kolonisatie. De onderneming verliep allerongelukkigst; velen lieten er het leven bij en uit de sterksten zijn de tegenwoordige familiën voortgekomen, voor een deel door uitsluitend onderling aangegane huwelijken.

Portugeezen van Madeira werden in de 60-er jaren aangevoerd als arbeiders voor plantages; hunne afstammelingen nemen nog eene plaats in, vooral in het winkelbedrijf.

Dan komen de Afrikaners, als neger-slaven ingevoerd, die wel is waar in hoofdzaak van de kust van Guinea, van Boven- en Benedenland, — in het algemeen uit een gegebied van Kaap Verde tot Angola, — werden verkregen, maar toch grootendeels niet behoorden tot de kustbevolking zelve, doch door de slavenhandelaars werden bijeengebracht uit de binnenlanden, tot uit ver verwijderde streken toe, en die dus afkomstig waren van onderling uiteenloopende stamverbanden (Bantoe-, Coromantijn (w.o. Ashanti)-, Loangonegers enz.).

Van deze Afrikaners stammen de in het binnenland van Suriname, aan den bovenloop der rivieren wonende Boschnegers, en de bont-geschakeerde groep van die Creolen (dat zijn: in Suriname geborenen), in wier bloed de volle maat, aanmerkelijke graden of alleen sporen van negerbloed aanwezig zijn, en die men — althans theoretisch — naar gelang van hunne afkomst onderscheidt in: negers, mulatten (menging: blanke-neger), mestiezen (blanke-mulat), kasties (blanke-mesties) en poesties (blanke-kasties), tusschen welken dan weer ook hunne

onderlinge kruisingen aanwezig zijn, zoomede de kruisingen met anderen dan blanken [1]).

Op de negers zijn gevolgd Chineezen (en de reeds genoemde Madeireezen), ter voorziening in de behoefte aan plantage-arbeiders; de eerste Chineezen in 1853 van Java, de volgenden in 1865—1869 uit Hongkong; later kwamen nog enkellingen op eigen gelegenheid. Ook hunne afstammelingen, waaronder van zuiveren bloede, treft men onder de bevolking aan.

In 1873 begon de immigratie van Britsch- Indiërs, mannen en vrouwen, die tot 1917 werd voortgezet; in 1895 die van Javanen, eveneens van beide geslachten, die nog steeds doorgaat. Ook dezen ten behoeve van de plantages.

Indianen, Kaukasiërs, Ethiopiërs, Mongolen, Hindoes, Ariers en Maleiers vormen dus de ras-bestanddeelen van de bevolking van Suriname.

Wat de getalsterkte der hoogergenoemde groepen aangaat, kan worden aangenomen, voor:

Indianen: 2500.

Boschnegers: 17500.

Britsch-Indiërs: 32500.

Javanen: 22000.

Chineezen: 1500.

Creolen, en blanken en kleurlingen van elders: 64000, waaronder 59000 Creolen en 700 in Nederland geborenen.

Naar het geloof onderscheiden, telt de bevolking:

Christenen: 69000.

Mohammedanen: 27000.

Hindoes: 27000.

(andere) Heidenen: 16000, waaronder 600 volgelingen van Confucius.

Israëlieten: 700.

Tegenover de 68000 Christenen staan dus 70000 andersdenkenden. Dat niettemin — en terecht — de Surinaamsche maatschappij een Christelijke maatschappij genoemd wordt en dit karakter sprekend aan den dag

[1]) Kruising van mulat met negerin (neger met mulattin) = karboeger; van indiaan met negerin (neger met indiaansche) = karboeger-indiaan.

treedt, is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de niet-Christelijke groepen tot dusver daarop geen invloed hebben kunnen uitoefenen. Trouwens als men in dit verband spreekt van de maatschappij, dan kan men gerust de Indianen en Boschnegers uitschakelen, ook de Christenen onder hen, daar zij in hunne afgelegen woonplaatsen een geheel eigen leven leiden, dat het groote, het algemeene maatschappelijke leven voorbij gaat. De vergelijking tusschen de getalsterkten van Christenen en niet-Christenen kan derhalve beperkt worden tot de verhouding tusschen die groepen in het bewoonde kustgebied, het cultuurgebied van Suriname, en dan nog, voor practische gevolgtrekkingen, tot de Christenen eenerzijds en de Mohammedanen en Hindoes anderzijds. De tegenstelling wordt dan : 65000 Christenen, 54000 niet-Christenen. Op de beteekenis hiervan zal later worden ingegaan.

De feitelijke gegevens, hiervoren verschaft, verduidelijken en bevestigen wat in den aanvang gezegd is, dat alleen van eene "bevolking", niet van een "volk" van Suriname mag worden gesproken.

Zij doen ook dadelijk beseffen welk een verscheidenheid van geloof, geestesrichting, volkskarakter, neigingen en behoeften, aanleg en beschaving, talen en traditie de stamvaders van de thans samen-levende geslachten hebben medegebracht. Zelfs zij, die onder één benaming saamgevoegd kunnen worden, zijn of waren nog niet één van geest, één van taal. De negerslaven, van heinde en ver aangevoerd, bezaten geen gemeenschappelijke taal, zij moesten voor het onderling verkeer er een maken; het Neger-Engelsch en Neger-Portugeesch is daardoor ontstaan. En de groep der Britsch-Indiërs omvat immers ook nu nog Mohammedanen en Hindoes, Oerdoe- en Hindostani-sprekenden. Het ligt voor de hand, dat in een zoo veelsoortig samenstel, indien er stroomingen zijn, eer groeps-stroomingen dan algemeene stroomingen verwacht moeten worden. Stroomingen dus, die eigen zijn aan een bepaalde groep, omdat zij rechtstreeks samen-

hangen met de eigenaardige kenmerken van die groep, hare geestesgesteldheid, haar afkomst, haar vatbaarheid om zich door stroomingen onder ras- of volksgenooten elders te laten meevoeren, en ten slotte met de omstandigheden, waarin de groep te midden der anderen verkeert.

De stroomingen in zoo'n groep kunnen naar verschillende doelpunten gericht zijn; het beöogde eindpunt kan een nationalistich, politiek doel zijn, een economisch doel en een zuiver geestelijk.

Zijn nu zulke stroomingen in de groepen waar te nemen?

Wanneer die vraag gesteld wordt met betrekking tot de Indianen en de Boschnegers, dan is een eenvoudig "neen" genoeg om haar te beantwoorden. Zij leven, zooals gezegd, hun eigen leven, het leven hunner keuze, op de plaatsen hunner keuze en in een maatschappelijke orde naar hunne keuze. Alles, omgeving, levenswijze, bestaansvoorwaarden, aard en vormen der bedrijven, gezag en stelregelen voor de handhaving van het gezag, — het is alles in volkomen overeenstemming met hun bijzonderen volksaard, hun verlangens; het past alles prachtig aan bij hun voorkeur, hun aanleg, hun gansche wezen. De uit geheel andere bronnen ontstane wetten en op geheel andere basis gegrondveste algemeene bestuursorganen, hoewel theoretisch ook op hen toepasselijk en ook voor hen ingesteld, bereiken hen niet of slechts incidenteel. Zij worden dus al zeer weinig gehinderd en verhinderd in het ongestoord genot van hunne, slechts door eigen beperkingen gebonden vrijheid. Dat die vrijheid, naar onze begrippen, geen waarachtige vrijheid is, noch materiëel, noch geestelijk, staat boven twijfel; de idylle omsluit harden dwang en bangen gruwel. Maar zijzelven voelen dat anders, of althans willen niet anders. Hoe hardnekkig hebben de Aukaners zich niet verweerd tegen een poging om aan hunne kinderen eenig onderwijs te verschaffen! Wat een uitvluchten en ten slotte welke beloften, die geen meerderen werkelijken inhoud hadden dan een botte weigering! En wat een stug, diep-innerlijk verzet

was er waar te nemen in het Groot-opperhoofd Amakti van Otterloo, toen de Overheid besloten had een Posthouder bij zijn volk te plaatsen! [1])

Zooals het groote woud Indianen en Boschnegers insluit in zijne ontoegankelijkheid, zoo sluiten zij zich af in zichzelven; de stroomen van buiten stuiten op de dammen van hun star verzet. Een oogenblik scheen het alsof de woelingen van de groote wereld, waarvan zelfs tot Suriname ijle vlaagjes toezweefden, ook de Boschnegers bereikt hadden. Dat was toen voor vijf jaren de Boschnegers-vrachtvaarders op de Marowijne, uit ontevredenheid over de regeling der vrachtgelden, — de vervoerders van den Franschen oever rekenden in franken af en de frank daalde maar, terwijl daartegenover alle waren duurder werden, — hunne vaart staakten, waardoor alle verkeer met de boven-rivier onmogelijk werd. Staking! Solidariteit! Loon-staking, vak-beweging! Zou waarlijk iets van het rumoer der wereld zijn overgewaaid en opgevangen? Och neen, het had evenmin iets te maken met een economische strooming, als dat de brief dien Jankoesoe, het Groot-opperhoofd der Saramaccaner-boschnegers, onlangs toezond aan het Secretariaat van den Volkenbond, in verband zou staan met een vredesstrooming in zijn stam. Die Jankoesoe is een geslotene bij uitstek, maar van politieken aanleg, en hij laat nu en dan eens een vriendelijk, aantrekkelijk vlaggetje waaien uit een onschadelijk gaatje in zijn veilig gesloten luiken[2])!

Gesloten! De Zendings-arbeiders onder de Boschnegers zouden ervan kunnen getuigen! Toch is er eenmaal een gestelijke opwekking van opmerkenswaardigen aard onder de Boschnegers geweest, namelijk in 1790 bij den stam der Saramaccaners aan de Boven-Suriname, waarin een bekeerde uit het eigen volk, vroeger afgodspriester, de leidende figuur was [3]). Nog heden is onder hen de

[1]) Het voorspel der installatie van den Posthouder bij de Aukaners, West-Ind. Gids, 3de jaargang, blz. 630 vlg.

[2]) Zie over Jankoesoe: Boschnegerherinneringen, W. I. Gids, 4de jaarg., blz. 42 vlg.

[3]) H. Weiss: Ons Suriname, bl. 69.

grootste gemeente der Christen-Boschnegers gevestigd en de Zendingsdirector der Broedergemeente, de heer H. Steinberg, berichtte onlangs dat hij bij de heidensche Saramaccaners belangstelling voor het Christendom vond. Maar in het algemeen is noch bij Boschnegers, noch bij Indianen in den tegenwoordigen tijd eenige bijzondere strooming te bespeuren.

Wanneer er één groep is, waarvan verwacht zou kunnen worden, dat zich daarin bijzondere stroomingen zouden openbaren, dan is het wel de dubbel-groep der Britsch-Indiërs en Javanen, hier — ondanks hunne onderlinge verschillen — tezamen gevoegd èn als groep van Aziaten èn omdat zich in de landen hunner herkomst gewichtige verschijnselen vertoonen, die in verschillende opzichten met elkaar overeenstemmen. De Chineezen, hoewel zij als mede-Aziaten ervoor in aanmerking zouden komen, zijn niet in de groep opgenomen, aangezien China en het Chineesche volk in een geheel andere staatkundige positie dan Engelsch-Indië en Nederlandsch-Indië en de daar levende volkeren verkeeren, en dientengevolge de in China deinende machtige beweging, wat ook de elementen van gelijksoortigheid mogen zijn, toch een ander karakter heeft.

Hebben, — dat is de vraag, die dadelijk opduikt — de nationalistische, politieke stroomingen van Britsch-Indië en van onzen Oost, — stroomingen, die ook door een religieus-geestelijke stuwing worden bevorderd, — vat gehad op de Britsch-Indiërs en Javanen in Suriname?

Alleen een ontkennend antwoord past op die vraag.

Daar de laatste Britsch-Indische nieuwelingen in 1917 in Suriname aankwamen, toen de verhoudingen in Engelsch-Indië en de incidenten nog niet de latere scherpte hadden verkregen, en sedert dien alle levende aanraking met de landgenooten daar te lande is verbroken, heeft hunne groep de gelegenheid gemist personen te ontmoeten, die zelf getuigen en misschien deelgenooten geweest waren van de roeringen, persoonlijke dragers van de revolutionnaire gedachten, die er verspreid worden. Maar

met de Javanen is dat anders: hunne immigratie is voortgezet; nog steeds komen nieuwelingen binnen, die tot in den jongsten tijd hebben beleefd wat er op Java omgaat.

Hiertegenover staat, dat de Britsch-Indiërs op andere wijze zeer goed op de hoogte kunnen — en wel zullen — blijven van de stroomingen in hun stamland. Langer dan de Javanen in Suriname gevestigd, is de schoolsche ontwikkeling door het verplicht onderwijs dieper in hunne kringen doorgedrongen; het tegenwoordig geslacht is niet meer met werkcontracten aan de plantages verbonden en dus geheel vrij in zijne bewegingen en verscheidenen zijn tot welstand gekomen. Het zou dus niet te verwonderen zijn als zij, ondanks het gemis van levend contact, beter dan de Javanen bekend waren met de bewegingen in het Oosten.

Hoe dit ook zij, zooveel is zeker, dat bij hen evenmin als bij de Javanen de gindsche stroomingen tot waarneembare uiting gekomen zijn. Hieruit mag echter niet worden afgeleid, dat zij geenszins meer meeleven met hun geboorteland of stamland en hunne verre landgenooten. Toen Engeland in 1918 het Immigratie-verdrag met Nederland van 1870 opzegde, waardoor dus voorgoed een eind kwam aan de intrede van nieuwe immigranten uit Britsch-Indië, hebben de Britsch-Indische kolonisten daartegen met kracht stelling genomen en pogingen in het werk gesteld om de Engelsche autoriteit te bewegen de immigratie mogelijk te laten blijven, juist uit overweging dat zij anders geheel en al van hun stamland en landgenooten zouden worden afgesloten; dat zij vervreemden zouden. Er bleek dus gehechtheid aan eigen land en volk in hen te bestaan, ondanks het feit, dat zij zich op vreemden bodem gevestigd hadden, vrijwilig en om er te blijven. Doch er valt nòg iets bij op te merken, namelijk, dat de afschaffing van deze immigratie het gevolg was van eene politieke beweging in Britsch-Indië, door Britsch-Indiërs uit volkstrots opgezet tegen het stelsel van emigratie-met-werkcontract, waarin de politieke volksleiders een volksvernedering zagen. Dit onder-

deel der politieke volksstrooming in hun stamland stond den kolonisten in de West (ook in de Engelsche West-Indische koloniën) dus weinig aan.

Wel ontstond in den tijd na het Engelsch besluit, — misschien ook onder de allerwege opdoemende neiging naar bonden, — eene behoefte aan aaneensluiting. Zoo kwam de Immigranten-vereeniging tot stand, waarin aanvankelijk ook Javanen werden opgenomen en die zoowel werk-immigranten als kolonisten aannam. Het doel van die vereeniging was evenwel niet van nationalistischen, politieken aard, maar economisch: de bevordering van de bijzondere belangen van de immigranten en hunne nakomelingen. Later gingen de Javanen er uit, echter niet om nationalistische redenen, en splitste zich de oude Britsch-Indische kern in tweeën. In de jongste der twee zijn toen even klanken gehoord van een nationalistisch timbre, doch ze verstomden.

Nog een opmerkelijk feit moet vermeld worden: toen een groep volgelingen van Gandhi, die zich in het land waar zij verbleven, niet op hun gemak voelden, lieten verluiden, dat zij wel naar Suriname zouden willen komen, is van de zijde der Britsch-Indische kolonisten geen enkele poging bij het Bestuur gedaan om aan die wenschen tegemoet te komen.

Onder de duizenden Javaansche immigranten is het slechts één of tweemaal voorgekomen, dat een nieuweling iets medebracht, en trachtte door te geven, van de politieke stroomingen van Java; een lid der Sarikat Islam, die op Java ter school geweest was, — een uitzonderingsgeval onder de immigranten, — poogde te propageeren. Het is niet ingeslagen.

Van een economische strooming in de hier behandelde dubbelgroep kan hoogstens sprake zijn, voor zoover de Immigrantenvereenigingen een economisch doel beoogen. Maar ook dan is het om zoo te zeggen een doodgewone behartiging van erkende belangen; het gaat niet om verovering van onthouden voorrechten, die aan andere groepen wèl ten deel vallen. In economischen aanleg — dit zij even opgemerkt — verschillen de Britsch-Indiërs wel

zeer van de Javanen; de eersten zijn veel meer bedachtzaam, zuinig, spaarzaam.

Ieder, die van de Javanen op Java maar iets heeft kunnen waarnemen en wat weet van hunne instellingen en gebruiken, waaraan zij zoo gehecht schijnen, zal het verwonderen, dat zij die — behalve de minder goede gewoonten — in Suriname al even gemakkelijk afleggen als den hoofddoek, dien zij voor sportpet of stroohoed verwisselen. Van eene behoefte aan dorpsorganisatie met wat daarbij behoort, ook voor het religieus leven (dorpsmoskee, dorpsgeestelijke), is niets of slechts sporadisch iets te bemerken. Evenzoo — aldus verklaren anderen, die Britsch-Indië kennen — gaat het met de immigranten van daar; veel van hun kostelijkst goed werpen zij weg [1]). Toch is het een religieus-voelend volk en bij hen komt daarvan meer voor den dag dan bij de Javanen. De groote Godsdienstige feestdag der Mohammedaansche Britsch-Indiërs (het Tadja- of Hassan-Hoesainfeest) wordt althans publiek gevierd; bij menig huis van de Hindoes onder hen wappert het aan den vereerden aap Mahabir gewijd vlaggetje en in hunne nederzettingen vervult de Hindoe-priester een belangrijke rol.

Een speurbare geestelijke beweging is echter onder de Aziaten niet aan te wijzen; van een neiging om ter bedevaart naar Mekka te gaan is bij de Javanen niets te bemerken. Ook in het geestelijke werkt de verlevendiging onder de Oosterlingen in de stamlanden blijkbaar niet in op de Aziaten in Suriname. Maar al schijnen zij lauw of onverschillig ten opzichte van hunne belijdenissen, zoodra de Christen-zendeling hen tracht te bereiken, verschansen zij zich achter het geloof hunner vaderen en het is dan niet gemakkelijk door de verschansing heen te komen. In zoover is er dus een gemeenschappelijke strooming, doch een negatieve, een van afweer. Geen stroom van levend water.

Nu de, in getalsterkte en beteekenis grootste groep der Creolen van gemengden bloede.

[1]) Berichten uit de Heidenwereld, 1924, no. 3.

CREOLEN

De groep vertoont, zooals werd aangeduid, verscheidene onderlinge verschillen wat de afkomst van de individuën aangaat; niettemin kan zij gerust als één groep in beschouwing genomen worden. Er zijn in haar natuurlijk allerlei graden: heel blanken en heel donkeren, aanzienlijken en onaanzienlijken, ontwikkelden en onontwikkelden, fijn-beschaafden en anderen, die nog niet geheel zijn aangepast aan onze cultuur, maar dit zijn geen intrinsieke verschillen, doch slechts graduëele, zooals ze voor een groot deel ook in onze eigen gemeenschap voorkomen. In Suriname zelf zal men het niet in allen deele met deze conclusie eens zijn — ten minste in zijn hart niet — want dekleur is er een heel teer punt en de blankeren zien tusschen zichzelven en de donkersten wel iets meer dan alleen een graduëel verschil.

Op den voorgrond zij gesteld, dat deze groep is doortrokken van den Hollandschen geest. Geloofsgemeenschap en taalgemeenschap hebben het nauwst verband geknoopt tusschen ons, Nederlanders in Europa, en de Nederlanders van gemengden bloede of van onvervalscht negerbloed in Suriname. En onze karaktertrekken zijn merkbaar in hen waar te nemen. Typisch is in dit opzicht hun uitgesproken vrijheidszin, hun afkeer van gebonden zijn, en hun conservatisme. Wat niet beteekent — evenmin als voor ons — dat zij niet met hun tijd mede willen.

Hieruit volgt dat, als zich in deze groep opmerkelijke stroomingen doen kennen, haar karakter zal overeenstemmen met dat van de stroomingen, die zich bewegen in ons eigen land, tenzij uitzonderlijke, plaatselijke omstandigheden en verhoudingen er een andere wending aangeven. Alleen de laatstbedoelde komen in aanmerking om hier bezien te worden.

Wordt de vraag of er een nationalistische strooming is, — een strooming, die ten doel zou kunnen hebben: "Suriname voor de Surinamers" of "los van Nederland", — getoetst aan het begrip strooming, zooals het hiervoren in den aanhef is omschreven, dan moet gezegd worden, dat een dergelijke beweging niet eigen is aan de groep der Creolen. Ontevredenen zijn er altijd en overal, en wanneer

die hunne stem laten hooren, dan klinken er wel eens geluiden, die aan iets van dien aard kunnen doen denken; maar dat is heel wat anders dan het doelbewust streven van de groep als zoodanig en bewijst volstrekt niet, dat zooiets werkelijk in haar leeft, noch dat zij er warm voor gemaakt zou kunnen worden.

Deerlijk zou zich ook vergissen wie denken mocht, dat er bij de Creolen maar een sprankje verlangen zou bestaan naar een ander Oppergezag dan dat van de Nederlandsche Kroon, b.v. het gezag van de Vereenigde Staten. Er stond eens iemand, zelf Creool, op het Gouvernementsplein te Paramaribo te praten met een paar vriendenlandgenooten, waarvan er een, onder den indruk van de kommervolle economische omstandigheden, uitriep, dat Amerika het dan maar eens probeeren moest! De ander wees toen naar het Sociëteitsgebouw aan den hoek, waar het donkergekleurde lid even goed toegang heeft als het blanke, en zei niets anders dan: "Weet je wat dan gebeuren zou? Dan zouden menschen als wij daar niet mogen komen!"

Voor eenige jaren is, van buiten af, getracht iets in Suriname binnen te leiden, dat men den naam van een nationalistisch streven zou kunnen geven, een soort Neger-Zionisme: terugkeer van de Ethiopiërs naar Afrika. Dit Ethiopisme is er echter niet ingegaan [1]).

Aan binnenlandsche politiek doen de Creolen wèl. Dat spreekt van zelf in een land met een vertegenwoordigend, mede-wetgevend college (de Koloniale Staten), waarvan de leden door en uit de bevolking gekozen worden. Die politiek is er niet een van bepaalde beginselen; zij wordt meer beheerscht door de omstandigheden van het oogenblik, en al is er méér dan één kiesvereeniging, zoodat schijnbaar gesproken zou kunnen worden van een partijgroepeering, toch zou men verkeerd doen met daarin de uitdrukking van een partijverdeeling, in den geest als wij die in Nederland kennen, te zien. Een scheidingslijn tus-

[1]) Is het een naklank dáarvan, die gehoord wordt in de benaming van het „Comité tot viering van 1 Juli als Algemeene Dankdag ter versterking van het Rasgevoel"?

schen Christelijke en niet-Christelijke partijen is er onbekend; onze revolutionnaire partijen hebben er geen aanhang: de communistische in het geheel niet, de sociaaldemocratische moge er een enkele hebben, die zich aanhanger denkt, het valt te betwijfelen of de partij hier te lande het er mede eens zou zijn.

Wat dan wèl de splitsing beheerscht, is eigenlijk moeielijk uit te maken. Men kan niet op duidelijk blijkende gronden zeggen, dat de mate van vooruitstrevendheid of behoudzucht de kiezersgroepen vereent of scheidt. Wel trekt het in den voortijd van verkiezingen de aandacht, dat er in een der Vereenigingen bijzondere belangstelling bestaat voor een of ander bepaald onderwerp of een bepaald persoon, met name een landgenoot, hoewel het niet juist zou zijn in de onderscheiding kleurling tegenover blanke het beslissend criterium te zoeken.

De onderscheiding Surinamer tegenover Hollander zou er nader aan toe komen, maar ook die is niet het eind van alles.

Over dit lastige onderwerp, dat alleen met bezonken onpartijdigheid en loyale gevoelens mag worden aangeroerd, moet in het algemeen, afgescheiden dus van eenig verband met de besproken partij-splitsing, iets gezegd worden.

Tegenstelling is er, zonder twijfel; er leeft in den kleurling een verklaarbare beduchtheid voor achterstelling en wanneer de kleurlingen meenen, dat zij of een hunner tekort gedaan zal worden, ziet men hen "klonteren" en zich als partij stellen tegenover de anderen. Anderzijds is de blanke geneigd om in den kleurling al gauw eene opzettelijk tegen hem gerichte bedoeling te onderstellen en dan doet hij het zelfde.

De diepe grond van zulke verschijnselen moet gezocht worden in de wonderlijke werking van rasverschillen.

Rasverschil is een onloochenbaar, onaantastbaar feit. Het veroorzaakt een samenhang tusschen rasgenooten, een tegenhang tusschen rasgescheidenen. Rasverschil trekt niet aan, het stoot af; in elk ras schuilen de geheimzinnige, onontleedbare elementen, die botsen met tegengerichte elementen van elk ander ras. Zij sluiten persoonlijke vriendschap tusschen rasgescheidenen niet uit, en

onderlinge waardeering niet; maar toch moet bij de ontmoeting van rasgescheidenen aan weerszijden iets overwonnen, iets uitgeschakeld worden om de botsing onschadelijk te maken. Bij de vertegenwoordigers van het blanke ras is die tegenzinnigheid vermoedelijk sterker dan aan de andere zijde. Evenmin als de mensch machtig is de uiterlijke raskenmerken te veranderen, uit te wisschen, evenmin is hij bij machte de verborgenheden te vernietigen. Maar wat hij wèl moet en wèl kan is datgene, waartoe het Christelijk gebod der naastenliefde hem roept en bekwaamt: den rasvreemde als broeder tegemoet te treden met een liefdevol hart. Dan mag gerust de diepe waarheid van het rasverschil en zijne krachten open en oprecht erkend worden.

Een economische strooming van bijzonderen aard is al evenmin onder de Creolen waarneembaar. Wel lijden zij onder een economischen druk, doch het is hier niet de plaats om daarover uit te weiden. Vakbeweging, bondsleven is er, doch niet van revolutionnair karakter, al heeft ook een enkele maal de stakingsgedachte vat op hen gekregen. De bonden zijn producten van den na-oorlogschen tijd; imitatiën van wat ook in Nederland in het leven geroepen werd. Kenschetsend is zeker, dat bij de oprichting van de werklieden-vakbonden de bondslieden voorlichting en medewerking zochten bij Voorgangers der Evangelische Broedergemeente en Geestelijken der R. K. Kerk. In elk geval heeft op dit gebied de nieuwe tijd zijne intrede gedaan.

Moeielijker valt de beantwoording van de vraag of zich onder de Creolen ook opmerkelijke geestelijke stroomingen bewegen. Een groot verschijnsel, waaraan de vraag getoetst zou kunnen worden, is niet te bespeuren en toch zou het onbevredigd laten als om die reden met een simpele ontkenning werd volstaan. Want onwillekeurig worden de gedachten geleid naar deze andere vraag: wat is het geestelijk bezit der Creolen en is er iets, dat wijst op vermeerdering of vermindering? Al evenmin eenvoudig om te beantwoorden! Zoodra men er zich in verdiept, treden de moeielijkheden aan den dag, die voortspruiten uit de verscheidenheid dergenen, die in één groep zijn

saamgevoegd en die toch inderdaad als één groep moeten worden beschouwd, terwijl bovendien een eenigszins volledige détailbeschrijving zou brengen op zijpaden, die nu niet kunnen worden bewandeld. Wat gezegd zal worden, zal dientengevolge niet altijd waar zijn voor allen.

Het Christendom is algemeen geestelijk bezit van de Creolen, in zekere mate echter, bewust of onbewust, samengaand met overgebleven bijgeloof, in den werkelijken vorm van bijgeloof of als volksgeloof en volksgebruik, uit oud heidengeloof ontstaan. Het verbreid geloof aan het "booze oog", dat aan wisi (toovermiddel om iemand kwaad te berokkenen of hem tot iets te dwingen), zijn er eenige van de meeste bekendheid; treef (het geloof, dat het eten van een voor een bepaald individu verboden spijs hem melaatschheid bezorgt) is meer *volks*geloof, en bijvoorbeeld de gewoonte (waarvan Dr. van Blankensteyn vertelt in zijn boek "*Suriname*") om als een lijkstoet bij een hoek van een straat is gekomen, even op te houden en dan haastig den hoek om te slaan, is een volks*gebruik*, waarvan de oorsprong — het ontloopen van den boozen geest — blijkbaar vergeten is of in elk geval heeft afgedaan.

Soms kan werkelijk bijgeloof in apert heidenschen vorm nog een groote ontroering veroorzaken. De Hoofdvoorstander der Broedergemeente in Suriname, de heer Burkhardt, verhaalde, twee jaar geleden, hoe een man in het Paradistrict, eenige uren van Paramaribo, vereerd werd omdat hij na het dooden van een slang bijzondere krachten had ontvangen (Berichten uit de Heidenwereld, 1925, no. 4); en onlangs pleegde een Surinaamsch militair te Paramaribo, die tegen den raad van een kameraad gespuwd en gepraat had in de nabijheid van een nest van houtluizen, waarin een geest heette te huizen, zelfmoord uit vrees voor wraak van dien geest. Men kan hierbij opmerken, dat bijgeloof ook in ons eigen land wel voorkomt en dat is volkomen juist, doch de geestelijke gevaren van bijgeloof zijn in de Christengemeenschap van Suriname, die nog niet zoo lang geleden uit het heidendom is opgebouwd, veel grooter. Sterk is er de drang naar het geheimzinnige; de eigen aanleg en de mystiek van het land werken er toe mede.

Wordt het bezit van Godsdienstigen zin afgemeten naar de mate van deelneming aan het kerkelijk leven, dan zou de vaak gehoorde klacht over verslapping in vergelijking met vroeger tijden, kunnen duiden op afneming. Het is echter niet zoo eenvoudig een juiste gevolgtrekking te maken. Zeker, het jonge geslacht *is* anders dan de vroegere generatie, in alles. Dat is niet iets specifiek Surinaamsch; de levensomstandigheden zijn ook dàar anders geworden, de levenshouding mede, al is het dan niet door precies dezelfde oorzaken en op precies dezelfde wijze als hier in Nederland. Er zijn oude kernen uiteen gesprongen — en dit geldt in hooge mate voor de districten — tengevolge van economische rampspoeden; de achteruitgang van den Creolenlandbouw heeft de jongeren uitgedreven uit de eigen kringen, waarin zooveel bewaard werd. Zooals reeds eenmaal in vroeger tijd, na de afschaffing van de slavernij, is het andermaal de stad geworden met haar verlokking en afleiding, die een magische aantrekkingskracht uitoefende, en waar de traditiën van buiten schade leden. De boschbedrijven, — goudbedrijf en balatawinning — trokken eveneens aan en vervreemdden almede van de oude gebruiken en de getrouwheid. Verschuiving is er ook en dit houdt weer verband — ten minste onder meer, want het is niet met een enkele verklaring uitgemaakt — met maatschappelijke eigenaardigheden. Bijvoorbeeld: een statistiek van de Evangelische Broedergemeente, groote Volkskerk evenals de Roomsch-Katholieke, wijst uit, dat haar ledental tot 1903 sterk toenam, in dat jaar zijn hoogtepunt bereikte en nadien zich in dalende lijn is blijven bewegen. Dit is het feit en toch zou het onjuist zijn uit dat feit een evenredig beslist verlies van geestelijk bezit van de Creolengroep af te leiden. Voor een deel moge het verlies zijn, geheel stellig niet, waarschijnlijk voor het grootste deel niet. Naast andere oorzaken werkt hier een element van maatschappelijke ontgroeiïng, dat dringt naar verschuiving naar eene andere gemeente. De zoon van eenvoudige Negerfamilie, die zich ontwikkeld heeft en opgewerkt tot een hoogeren, misschien in de gindsche verhoudingen aanzienlijk hoogeren trap op

den maatschappelijken ladder, ondergaat daardoor iets, dat hem verwijdert van de eigen omgeving en dat meer is dan alleen standsverschil, zooals wij dat hier verstaan. Voor hem beteekent het een naderen tot — wellicht geheel intreden in — andere levensvormen, welke die der pur-sang blanken zijn. Wat de verworven intellectueele ontwikkeling op zich zelf reeds in hem opwekt, wordt door de verkregen positie bijzonder versterkt; in eigen oogen en in de oogen der zijnen, zoowel nabestaanden als anderen, behoort hij van deftiger levensmanier te zijn en daarmede zou niet kloppen, dat hij de eenvoudige volkskerk bleef bezoeken: hij hoort thuis in de kerk der blanken, bij den Dominee, in de Hervormde of Luthersche gemeente. Aangezien tegenwoordig in de Herrnhutterkerk ook in het Hollandsch gepredikt wordt en niet meer uitsluitend in het Neger-Engelsch, kan het in de taal niet meer zitten, hoewel ook op dit gebied zekere gevoeligheid bestaat. Ik woonde eens op zoo'n nietig districtsplaatsje den Zondagdienst bij in een kerkje der Broedergemeente, waar de Leeraar voorging in het Neger-Engelsch, en na afloop kwamen eenige leden van den Kerkeraad bij mij, die mij verontschuldigingen brachten, dat er in die taal gesproken was; dit achtten zij een tekortkoming aan de deftigheid!

De deftigheid! Ik denk aan die vrouw, die 's avonds zelve haar groenten en bananen sjouwen moest van haar grondje even buiten de stad naar haar huisje in de buitenbuurt, waar zij woonde met haren zoon, en die, toen ik haar vroeg of de zoon haar dan niet helpen kon, mij met de diepste verbazing toevoegde: "Maar mijn zoon is een Meneer!" Inderdaad, hij was klerk op een Departement.. "Stomme hoogmoed" was mijn eerste gedachte, maar ik zocht naar de oorzaak en vond die in den slaventijd en oordeelde zachter. Ik had den afstand niet gemeten tusschen het heden en dàt verleden!

Er is zooveel in Suriname, dat om het te kunnen begrijpen en billijk, naar den werkelijken inhoud te beoordeelen, bezien moet worden uit de onmetelijke tegenstelling tusschen de maatschappelijke ordening in den tijd der

slavernij en die van de gemeenschap na de emancipatie.

Doet men dat, dan treden uit verschijnselen, die van ons eigen standpunt bezien, ons verleiden tot haastige, conventioneele gevolgtrekkingen, natuurlijke, verklaarbare neigingen voor den dag van een volk, dat is voortgekomen — nog niet zoo lang geleden — uit slaven voor wie alles was gesloten en verboden.

Tegenover waarnemingen, die aan achteruitgang doen denken, mag gewezen worden op de toenemende belangstelling in de practijk van het geestelijk leven door de oprichting van vereenigingen in verband met de Kerken en de persoonlijke medewerking aan de verwezenlijking van hare bedoelingen. Er wordt tegenwoordig werk gedaan op dit gebied, waarvan vroeger geen sprake was. En cursussen voor rijpere jeugd en jonge mannen en vrouwen, van de Kerken uitgaande, blijken aantrekkingskracht te bezitten.

Een bedenkelijk iets, waarop de heer S. Beck (Chef der Zendingsfirma C. Kersten & Co) in zijne "Lezingen over Surinaamsche problemen" gewezen heeft, is de toenemende noodzakelijkheid om voor het volkskind te zorgen. Het zal bekend zijn, dat aan de goede orde van het gezinsleven in Suriname nog heel wat ontbreekt. Wie in het Koloniaal Verslag leest, dat in 1924 buiten echt geboren werden: 1223 kinderen (die van B. Indische en Javaansche ouders niet medegerekend, noch die van Indiaansche en Boschneger-ouders) tegen 1014 in echt, en dat bij 403 huwelijken 596 kinderen werden gewettigd, begrijpt er alles van en zal, als hij daarbij nog de ongunstige materiëele omstandigheden in aanmerking neemt, beseffen, dat het kind er aan vele kwade kansen bloot staat. Het groot aantal onwettige geboorten is niet iets van de latere jaren; de groote verarming echter wel;- die is begonnen met de ramp in de cacaocultuur, tegen het begin dezer eeuw. Van toen af bleek de noodzakelijkheid om de weezen beter te verzorgen; tien jaren later moest aandacht gegeven worden aan de verzorging van het verwaarloosde kind en van het kind, dat gevaar liep verwaarloosd te worden, en in den laatsten tijd blijkt het

noodig te worden om misdadige jeugd onder hoede te nemen. Hoewel het feit, dat in het algemeen meer dan vroeger aandacht aan het kind wordt geschonken, nooden aan het licht gebracht zal hebben, die eertijds niet zijn opgemerkt, schijnt het toch, dat er hier achteruitgang gaande is en geestelijk, moreel verlies wordt geleden. Tot dezelfde gevolgtrekking leidt ook het feit, dat in de gevangenissen de verhouding tusschen het aantal Aziaten en dat der Creolen ongunstiger voor de laatstgenoemden is geworden. De criminaliteit onder hen is dus toegenomen.

Het intellectueel bezit van de Creolengroep is buiten twijfel belangrijk vermeerderd en nog steeds stijgende. Wanneer op dit stuk gevraagd wordt of er eene strooming is waar te nemen, dan kan daarop worden geantwoord, dat er een uitgebreid streven bestaat naar intellectueele ontwikkeling, natuurlijk met het doel om de levensvoorwaarden te verbeteren, hetgeen — helaas! — te vaak alleen mogelijk is buiten de grenzen van het geboorteland. Helaas, want het uitzwermen van zoovele ontwikkelden beteekent een bedenkelijke geestelijke verarming van die gemeenschap, die zoo slecht iets missen kan wat goed is. Men houde hierbij in de gedachten, dat de Creolengroep, wegens de daarin levende hoogere geestelijke en intellectueele ontwikkeling, de toon-aangevende groep in de bonte gemeenschap is en haar algemeen karakter beheerscht.

Om nu terug te komen op de hooger gestelde vraag omtrent de geestelijke stroomingen onder de Creolen: uit het voorafgaande zal al gebleken zijn, dat er geene van treffenden aard aangewezen kunnen worden.

De nog niet besproken groepen der bevolking van Suriname behoeven voor het vraagstuk, dat aan de orde is, niet in beschouwing genomen te worden. Alleen zal, in verband met de gebeurtenissen in China, de vraag gesteld worden of daarvan niet eenige terugslag op de Chineezen in Suriname is bespeurd? Neen. De uitroeping van de Republiek in 1911 heeft niet, als in Oost-Indië, een schok onder hen teweeg gebracht, en de jongste troebelen schij-

nen dat al evenmin te hebben gedaan. Natuurlijk wordt met een schok hier alleen bedoeld een zoodanige, die aanleiding geeft tot een volksbeweging.

Een voor de hand liggende vraag, die niet onbeantwoord mag blijven, is: hoe is te verklaren, dat de nationalistische, politieke stroomingen in het Oosten geen toegang hebben gevonden in de Surinaamsche gemeenschap?

Ziehier het antwoord: die bewegingen hebben in Suriname geen politiek aangrijpingspunt.

Dit is de hoofdreden. Het feit, dat de maatschappij uit zooveel verschillende volken bestaat geeft op zichzelf geen afdoende verklaring. Dat is elders, waar wel onrust is — behalve in China — ook het geval. Evenmin is het gescheiden leven der groote groepen een afdoend motief. Inderdaad doen zij dat, want hoewel in vrede en in één gemeenschap verbonden samen-levend, is er toch geen nauw onderling verband tusschen de groepen der Creolen, Britsch-Indiërs en Javanen. Maar dat zou ten slotte wel een belemmerende, nièt een belettende omstandigheid zijn, wanneer het ging om een in die groepen begeerd politiek einddoel.

Neen, dat andere is de hoofdzaak: geen politiek aangrijpingspunt. En dat is een gevolg van de wijze, waarop de Staatshuishouding van Suriname is ingericht. Nadat in 1863 de slavernij was afgeschaft, kreeg Suriname een nieuwe Staatsregeling — het Regeerings Reglement van 1865 — welke berustte op het beginsel, dat allen, die zich op het grondgebied der Kolonie zouden bevinden, volkomen dezelfde rechten en verplichtingen zouden hebben en dat die rechten en plichten zouden worden beheerscht door eene wetgeving op dezelfde leest als de in Nederland geldende. Allen, wie het ook zijn: Inboorlingen, Hollanders, andere Europeanen, Oosterlingen, Amerikanen; Christenen, Heidenen, Mohammedanen, wat ze ook zijn, àllen zijn dientengevolge in Suriname geheel gelijkgerechtigd, zonder onderscheid. Burgerlijk recht, strafrecht, fiscaal recht, agrarisch recht, wat men maar noemen wil, het is voor allen gelijk, en alle Overheidsinstituten staan

open voor allen en al hare organen zijn dezelfde voor allen. Bovendien werd door de instelling van een vertegenwoordigend College — de reeds vermelde Koloniale Staten — voor de bevolking in al hare geledingen de gelegenheid opengesteld om door hare afgevaardigden mede te werken aan de wetgeving des lands, aan de vaststelling van de begrooting der huishouding, aan zooveel meer, dat alles te zamen de verzorging van de gemeenschapsbelangen beteekent.

Geen groep dus, die eenig recht bezit, dat een andere ontbeert; geen groep, die lasten dragen moet, waarvan een andere vrij is; geen groep, die overheerscht en geen overheerschte, door verschil in toebedeeling van rechten en plichten.

Het zal duidelijk zijn wat dit voor de positie van de verschillende groepen zeggen wil.

Bezien wij het voor de besproken groepen afzonderlijk, dan blijkt ten aanzien van de Chineezen al dadelijk, dat zij in Suriname niet vinden de politieke aangrijpingspunten, zooals bewegingsvrijheid en gelijkstelling met Europeanen, die in Oost-Indië, in tijden van roerige stemming als gevolg van roering in China zelf, aanleiding zijn geweest en geworden voor onrustige manifestaties.

Britsch-Indiërs en Javanen vinden er evenmin een uitgangspunt voor een beweging om gelijkgerechtigdheid op welk gebied ook te verkrijgen, of medezeggingschap; er valt niets te veroveren dat een ander wèl heeft.

En wat het Oppergezag van Nederland aangaat, zullen zelfs zij, tot wier begrip eenige voorstellingen van de Staatsrechtelijke afhankelijkheid is doorgedrongen, in feite niets kunnen ontdekken, dat het gevoelig sentiment van overheerschten prikkelt.

Het is een onweersprekelijk feit, dat die Aziaten zich in Suriname thuis voelen; het land is hun een tweede Vaderland en wel een, waarin zij voorrechten genieten, die zij in hun eigen land niet hadden. Het beste bewijs, dat dit geen theorie, maar werkelijkheid is, levert het verschijnsel, dat het grootste deel (ruim $^4/_5$) der immigranten, hoewel slechts voor 5 jaren gebonden, er zich voor goed

vestigt. Op treffende wijze kwamen de gevoelens der Britsch-Indiërs aan den dag, toen in 1918, na den wapenstilstand, afgevaardigden hunner den Gouverneur verzochten om aan Hare Majesteit de Koningin hun oprechten, warmen dank over te brengen voor de bescherming, rust en goede zorgen, die zij gedurende den bangen oorlogstijd hadden genoten, en de verzekering van hunne wèlbevinding onder het gezag van Nederland.

Wat de Creolen betreft, is het iets oneigenlijks te denken aan de bestaanbaarheid van een onafhankelijksbeweging. Zij zijn Nederlanders, voelen zich Nederlanders en waardeeren het dat te zijn[1]). Het is, goed beschouwd, beleedigend iets anders van hen te onderstellen, even beleedigend als, (gelijk helaas, in woord en geschrift, hier te lande met dom, ongevoelig cynisme wel geschied is), de mogelijkheid te overdenken van een opzettelijke vervreemding door een daad van Nederland! Het grove woord, dat den vorm der vervreemding uitdrukt, blijve hier verzwegen!

Ten slotte een vraagstuk van eenigszins anderen aard, dat wèl eene positieve beteekenis heeft en eenigermate samenhangt met dat der stroomingen. Namelijk het vraagstuk van de inwerking der groepen op elkander.

Aan dit probleem werd gedacht, toen bij de bespreking van de verhouding van de aantallen Christenen en niet-Christenen, toegezegd werd, dat daarop later zou worden ingegaan.

Al mogen er geen stroomingen zijn van den aard als hiervoren in beschouwing genomen werden, het spreekt van zelf, dat in de groepen, als afzonderlijke bevolkingseenheden bezien, onderling verschillende en sterk van elkaar afwijkende levensbeginselen en levensuitingen in het licht komen en dat door de onvermijdelijke aanrakingen van de groepen met elkander de kans ontstaat, dat over en weer daarvan iets zal blijven hangen.

De arbeid van Zending en Missie, reeds vóór de afschaffing van de slavernij ingezet; daarna het werk, door

[1]) Ik herinner mij den redacteur van een Volkskrant, volbloed-neger, die zich zelven en de zijnen bij voorkeur Nederlandsche Ethiopiërs noemde.

Bestuur en Wetgever volbracht, hebben aan de overwegende groep, die der Creolen, het karakter gegeven, dat de Surinaamsche gemeenschap thans vertoont; cultureel en geestelijk dient zij zich aan als een Christelijk-Nederlandsche maatschappij. Het behoudend eigendommelijk wezen van Indianen en Boschnegers heeft daarop geen invloed uitgeoefend. Iets anders is echter of op den duur de Britsch-Indische en Javaansche kolonisten, naarmate zij vaster voet in de samenleving krijgen, geen merkbare verandering in het karakteristieke zullen teweeg brengen. Wel werken het geldend recht en de geldende maatschappelijke ordening ook op hen in, en mag met name de invloed van het in taal en inhoud Hollandsch onderwijs niet onderschat worden — de beknotting van den laatsten tijd om redenen van besparing is daarom diep te betreuren — maar die andere, veel sterkere inwerking, de innerlijke, geestelijke, kan daardoor alléén niet krachteloos worden gemaakt. Hiermede wil niet gezegd worden, dat de Creolen-Christenen tot Mohammedanisme of Hindoeïsme zullen worden bekeerd, noch dat zij de levensbeweging van de Aziaten zullen overnemen; het gaat hier echter om de subtiele inwerking, de onbewuste, van andersgestemden, en daarin schuilt een geestelijk en maatschappelijk gevaar, wanneer zij de overhand krijgen.

Zooals gezegd, is de verhouding tusschen Christenen en niet-Christenen (voor zoover de onderscheiding voor de onderwerpelijke vraagstukken belang heeft) 65000 : 54000. Van de eersten wordt de groote meerderheid gevormd door diegenen, die in het Koloniaal Verslag te boek staan als "Inboorlingen" (zonder Indianen en Boschnegers), te weten: omstreeks 59000. Het aantal Britsch-Indiërs neemt, nu geen immigratie meer plaats heeft, alleen toe door geboorte; het aantal Javanen echter door geboorte en aanwas van buiten. Het zal dus niet zoo heel lang meer duren of het totaal der beide groepen zal de getalsterkte der Creolen overtreffen, het Christelijk deel der bevolking dus het niet-Christelijke.

Dan zal het aanzien veranderen, meer en meer, en de inwendige gesteldheid mede. Uitvoeriger heb ik daarop al

eens gewezen in een artikel in den West-Indischen Gids: Suriname's Behoeften (4de jaargang, bl. 65 vlg.).

Het is al meermalen uitgesproken, dat de Aziaten in Suriname economisch een betere toekomst tegemoet gaan dan de Creolen. Is dat zoo, — en het is waarlijk geenszins uitgesloten, noch wordt het hun misgund — dan ligt daarin een vingerwijzing, dat hun overwicht een dieper beteekenis zal verkrijgen dan alleen die van een aanzienlijker getalsterkte.

Hier moge ik daarom met nadruk herhalen, wat ik in het bovenbedoeld artikel reeds noemde een gebiedenden eisch: kloeke waakzaamheid en stoere werkzaamheid van zending en onderwijs om het karakter van Suriname te bewaren, te versterken, te verbreeden.

En dan, ook wel degelijk in dit verband: land en bevolking op te heffen uit den economischen ondergang.

Misschien zullen er zijn, die dit verband niet dadelijk willen aanvaarden en prijs stellen op eene nadere toelichting. Ik zou hen dan in de eerste plaats willen verwijzen naar de reeds vermelde „Lezingen over Surinaamsche problemen" van den heer Beck, — zij zijn te Paramaribo in druk verschenen bij de firma C. Kersten & Co.—, en wel in het bijzonder naar de vierde lezing: Volksonderwijs, Arbeidsopvoeding en Beroepsopleiding, en naar de slotbeschouwingen in de vijfde, waarin hij de gevolgtrekking maakt, dat de economische nood van Suriname alleen duurzaam verholpen kan worden door de toepassing van maatregelen van tweeledige strekking: een economische èn een opvoedkundige.

De heer Beck dacht daarbij speciaal aan opvoeding en onderricht voor het landbouwbedrijf, maar als men het economisch leven in zijn geheel neemt, het gansche samenstel van belangen der Surinaamsche gemeenschap, dan opent hetgeen hij betoogt en dat hij samenvat in de stelling: „schoolonderwijs en economisch leven moeten voor de opvoeding en opleiding der kinderen eene arbeidsgemeenschap aangaan", het perspectief naar eene innerlijke, geestelijke toerusting en versterking, waarbij het niet meer gaat om een bepaald bedrijf, doch om een heerschende,

algemeene gezindheid, die naar opleving streeft door zelfwerkzaamheid.

Doch er is nog iets anders, waarvoor ik in de tweede plaats de aandacht wil vragen en dat het door mij bedoelde verband tusschen stoere inspanning op het gebied van zending en onderwijs eenerzijds en economische opheffing anderzijds wellicht verduidelijken zal.

Het is dit. Suriname heeft zonder twijfel voor den economischen opbouw krachtige hulp van buitenaf noodig. Om bij het beeld te blijven: voor het gebouw moeten de steenen en materialen worden ingevoerd. Maar het moet ook rusten op een stevigen grond, het moet gedragen worden door een gesloten, vasten bodem; dat is een eisch voor de veiligheid van het gebouw en voor zijn waarde. Welnu, de gemeenschap moet die bodem zijn, de gemeenschap met hare gevoelens, hare zeden, hare rechtsopvattingen, haar gansche karakter. Ik spreek hier alleen over Suriname en wat dàar nog ìs in het wezen der gemeenschap; ik spreek alleen over hetgeen dàar te verliezen is: onze eigen geest. En dien te behouden is òok voor de economische ontwikkeling, zooals wij die ons in het belang der bevolking het liefst denken, van groot belang.

Terwijl, anders om, het voortbestaan van den economischen druk zeker niet bevordelijk is aan eene gezonde, geestelijke ontwikkeling.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

V

Tot de taak van de leden van den Raad van politie behoorde de *sluiting der huwelijken*. Al spoedig kwam een bepaling, door den gouverneur 12 Februari 1822 op last van den minister van Koloniën afgekondigd, dat huwelijken voortaan eerst ten overstaan van den Raad van politie zouden moeten gesloten zijn, vóór zij kerkelijk zouden kunnen worden ingezegend [1]). Als de gouverneur hiervan meedeeling doet in den Raad, voegt hij daaraan toe, dat de meening van den minister niet anders kan zijn, dan dat het huwelijk als een civiel contract moet worden beschouwd. Bijna twee jaar later, 16 Dec. 1823, stelde de Raad op voorstel van den gouverneur vast, dat de gewoonte om aan huis te trouwen zou zijn afgeschaft op grond van het gebruik in Nederland en „uit hoofde het strijdende is met de achtbaarheid der Leden welke .... dikwyls in de verpligting geweest zijn van zich daartoe in zeer gemeene huizen te begeven en alzoo aan onaangename ontmoetingen zijn blootgesteld geweest die behooren vermeden te worden" [2]). In geval van ziekte met periculum in mora of „uit hoofde van andere erkende wettelijke oorzaken" zou uitzondering zijn toegelaten. Het aantal

---

[1]) Men leze B. A. J. Gijlswijk, O. P., *De huwelijksvorm der burgerlijke wetgeving in de kolonie Curaçao* in het Koloniaal Missie-Tijdschrift, Febr. 1922, bladz. 202 e. v. De aangehaalde beschikking is opgenomen in *de Cur. crt.* van 16 Febr. 1822.

[2]) Oud-archief no. 471.

huwelijksgeboden, op achtereenvolgende zondagen, werd van 3 op 2 gebracht, en ook van één daarvan kon nog vrijstelling verleend worden, maar Cantz'laar was daarmee niet gemakkelijk [1]). Van Gijlswijk ziet in de verordening, die de burgerlijke huwelijkssluiting vóór de kerkelijke be vestiging verplicht voorschreef, een aanslag op de gewetensvrijheid der Roomsch Katholieken en laat erop volgen, dat overtredingen door hun geestelijken niet konden uitblijven. Meermalen werd dan ook door den gouverneur bij den kapellaan geklaagd over diens afwijking van de bestaande wetten „wegens het inzegenen van voltrokken huwelijken."

Het onbedoeld gevolg van de bepaling is ook geweest, dat de kerkelijke huwelijksplechtigheden zoozeer verminderden, dat Gouverneur en Raden 21 Febr. 1826 een nieuwe publicatie uitgaven, waarin wordt gezegd, dat de regeering „wel verre van eenigen tegenzin te hebben aan de godsdienstige inzegening van huwelijken na de voltrekking derzelve voor de commissarissen uit dezen Raad, als de daartoe bevoegde autoriteit, integendeel gaarne zoude zien dat dergelijke inzegening .... op de plegtigste wijze geschiede." [2])

Voor toelating als *vast ingezetene* was noodig een pas vanwege den Koning of, voor vreemdelingen, een toelating door den gouverneur-generaal. Vóór 1821 bestonden hieromtrent geen nadere regelen, en werd elke aanvrage van het burgerrecht ingewilligd.

Cantz'laar kondigde 13 Februari 1821 [3]) een reglement op het burgerrecht af. Als „burgers en ingezetenen" zouden worden beschouwd: 1ste alle inboorlingen der drie eilanden, die niet meer dan 10 jaar afwezig geweest waren; 2de allen, die met een pas vanwege den Koning daar verblijf hielden; 3de allen, die als zoodanig waren geadmitteerd, terwijl zij die van 4 Mrt. 1816 tot 4 Mrt.

---

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad*, 15 Oct. 1925.

[2]) Gouvernements-journaal 17 Mei 1827, Oud-archief no. 474.

[3]) Opgenomen in *de Cur. Crt.* van 17 Febr. d.a.v. Zie ook *de Cur. Crt.* van 8 Juni 1822 over de inrichting van requesten ter verkrijging van het burgerrecht.

1818 op Curaçao hun verblijf hadden gehad een bewijs van burgerrecht konden krijgen; 4de allen, die, in vreemde landen geboren, wier vader of moeder inboorling van Curaçao was, vóór hun 23ste jaar zich op Curaçao, Aruba of Bonaire metterwoon hadden terneergezet; 5de allen, die, op een der drie eilanden geboren, hun ouders naar vreemde landen gevolgd waren of voor hun opvoeding buitenslands gezonden waren, en binnen twee jaar na hun meerderjarigheid teruggekomen waren. Alle anderen, ook Nederlandsche onderdanen, waren vreemdelingen. Zij hadden voor het drijven van koophandel en het uitoefenen van een beroep vergunning van den gouverneur noodig, tenzij zij korter dan 6 maanden bleven. Vreemdelingen, die sedert 4 Maart 1816 op het eiland waren, konden binnen 30 dagen een burgerbrief krijgen.

Einde 1826 ontving de gouverneur een aanschrijving uit het moederland, dat in afwachting eener algemeene herziening van de bepalingen omtrent het verleenen van burgerrecht en van zeebrieven, mee in verband met de openstelling der haven op 1 Januari 1827 [1]), zoo met het een als met het ander groote behoedzaamheid zou moeten worden betracht: zeebrieven zouden alleen mogen verleend worden aan personen, die den wil hadden zich op Curaçao als Nederlandsche onderdanen te vestigen, met waarborg voor de nakoming der wetten en voorwaarden, waarop de zeebrieven verleend werden; en wat het verleenen van burgerrecht betreft, zouden niet dadelijk aan vreemdelingen de voorrechten van Nederlandsche onderdanen mogen worden toegekend, maar zou liever eerst een vergunning tot tijdelijke inwoning moeten worden gegeven.

Voor het maken van een voorloopige nadere regeling omtrent de afgifte van zeebrieven was de meewerking van den Raad van politie noodig [2]); ter vervanging van

---

[1]) Wat het verleenen van zeebrieven betreft had zich een geval van slavenhandel onder Nederlandsche vlag voorgedaan.

[2]) Die 16 Jan. 1827 verkregen werd. De toen voorgestelde provisioneele regeling werd 21 Febr. 1827 aangenomen, ter vervanging van het reglement van 16 Nov. 1824.

het reglement van 1821 op het burgerrecht bracht de gouverneur reeds in Februari 1826 een nieuwe regeling tot stand, die hierop neerkwam: het burgerrecht zou genoten worden 1ste door alle inboorlingen der drie eilanden en door allen, die bij de afkondiging van het nieuwe reglement in het genot van dat burgerrecht waren, voorzoover zij niet meer dan 10 jaar uit de kolonie afwezig geweest waren; 2de door allen, die met een pas vanwege den Koning binnen de kolonie verblijf mochten houden; 3de door hen, wier vader of moeder inboorling der kolonie waren, die in vreemde landen geboren waren, maar zich vóór hun 23ste jaar metterwoon in de kolonie gevestigd hadden; 4de door alle inboorlingen der kolonie, die in onmondigen staat hun ouders naar vreemde landen gevolgd waren of buitenslands ter opvoeding gezonden waren, wanneer zij binnen 2 jaar na hun meerderjarigheid binnen de kolonie zouden zijn teruggekeerd.

Daarnaast zouden „vaste ingezetenen" zijn alle Nederlandsche onderdanen, buiten de kolonie geboren, en zonder het Nederlandsche burgerrecht verkregen te hebben, alsook vreemdelingen, niet vallende onder de vorenstaande bepaling, die op hun verzoek zouden zijn toegelaten, om hun verblijf in de kolonie te houden. Zij moesten eerst als tijdelijke ingezetenen zijn toegelaten, 2 jaar in de kolonie verbleven hebben, en een bewijs van goed gedrag overleggen. „Tijdelijke ingezetenen" waren de op hun verzoek na een verblijf van zes maanden in de kolonie voor een bepaalden tijd toegelatenen. „Vreemdelingen" bleven alle inboorlingen van vreemde landen, die geen speciale toestemming verkregen hadden, om zich als vaste of tijdelijke ingezetenen in de kolonie neer te zetten.

Alleen zij, die het burgerrecht bezaten, zouden verkiesbaar zijn tot regeeringsposten en het bekleeden van andere ambten en bedieningen behoudens de vereischte geschiktheid en bekwaamheid, en zij alleen zouden het privilege hebben om vaartuigen onder Nederlandsche vlag te bezitten. De vaste en de tijdelijke ingezetenen beiden genoten met hen, die het burgerrecht hadden, het voorrecht van terechtstelling voor hun competente rechters.

De tijdelijke ingezetenen zouden in geval van nood de wapenen alleen tot verdediging in binnenlandsche onlusten behoeven op te nemen, de vaste ingezetenen ook tegen een buitenlandschen vijand.

Door afwezigheid van drie achtereenvolgende jaren werd het vaste ingezetenschap verloren. Vreemdelingen, die langer dan zes achtereenvolgende maanden in de kolonie verbleven, zouden evenals burgers en ingezetenen aan alle belastingen en imposten onderworpen zijn. Zij mochten wel koophandel drijven, maar geen winkelnering of eenig ander beroep uitoefenen.

Het burgerrecht zou alleen worden verleend aan vaste ingezetenen, die als zoodanig twaalf achtereenvolgende maanden in de kolonie gewoond hadden en overlegden de bewijzen van een vast middel van bestaan en van voortdurende behoorlijke betaling van 's Lands belastingen, alsmede een getuigschrift van goed, rustig en vreedzaam gedrag.

Waren te voren de telkens voorkomende verzoeken om burgerrecht, waarvan ook het fonds tot vernietiging van bewijzen van afgekeurde Johanissen genoten had, op weinige uitzonderingen na zonder eenig bezwaar ingewilligd, hierna werd dit anders en moest de vreemdeling, die het burgerrecht wilde verwerven den langen weg langs tijdelijk en vast ingezetenschap volgen. Verzoeken om vrijstelling hiervan werden dan ook niet ingewilligd.

Er zouden nog veel meer wettelijke maatregelen, dikwijls diep ingrijpend, ook in het persoonlijk leven, te noemen zijn. Daargelaten nog talrijke gevallen, waarin de overheid zonder wettelijke bevoegdheid optrad, en dwingende maatregelen nam, haar vrijgelaten door den geest van dien tijd, welke tegenwoordig niet meer verstaan wordt [1]).

Rechtswezen. — In den tijd van de West-Indische Compagnie waren „politie" en justitie niet gescheiden. De

[1]) Zie eenige voorbeelden in *Het Koloniaal Weekblad* van 30 Juli 1925, 31 Dec. 1925, 14 Jan. 1926, 18 Mrt. 1926, 6 Juli 1926.

„politieke" Raad oordeelde ook in rechtszaken, voorzoover die een bedrag van 300 pesos te boven gingen; anders kwamen deze voor de Commissarissen van mindere quaestiën en geschillen. Na het eerste Engelsche tusschenbestuur kwam in zooverre hierin wijziging, dat, kort voor den beruchten Oudejaarsnacht van 1806, een afzonderlijke Raad van civiele en crimineele justitie werd ingesteld. Van dezen èn van den Raad van politie zou de gouverneur voorzitter zijn. De Engelschen vereenigden in 1807 beide bevoegdheden weer in één college, zij het al, dat de administratie der tweeërlei taak gescheiden gehouden werd. De „Kleine Raad" bleef al dien tijd bestaan voor de bovengenoemde geringe geschillen [1]).

In 1816 kwam hierin voor goed verandering. Den gouverneur-generaal was bij het nieuwe Regeeringsreglement het voorzitterschap in beide rechterlijke colleges uitdrukkelijk ontzegd (art. 6). „De administratie der Justitie zal van die van de Policie zijn afgescheiden", bepaalde art. 44, en art. 51: „Geen politiek gezag zal zich met de administratie van de Justitie eenigzins moge bemoeijen, veelmin derzelver loop stremmen, maar zal de Raad van allen invloed vrij en onafhankelijk regt spreken, uit naam en vanwege den Koning, zooals dezelve in goede justitie zal oordeelen te behooren".

En als aan den president en de leden van den Raad van Justitie de plicht wordt opgelegd den gouverneur-generaal „respect en eere" te bewijzen en daarin de overige ingezetenen voor te gaan (waartegenover de gouverneur-generaal „de eer en digniteit" van den raad van justitie moet ophouden), wordt daaraan toegevoegd: „hoezeer in hunnen post van allen politieken invloed onafhankelijk". In dit verband mag ook nog genoemd het verbod van bloedverwantschap in den derden en van zwagerschap in den tweeden graad tusschen den president eenerzijds en den gouverneur-generaal en den raad-fiskaal anderzijds (art. 49).

Ten aanzien van de zaken, die voor het College van

[1]) Men vindt een en ander uitvoeriger meegedeeld in den inventaris van het Oud-archief door Mr. Bijlsma.

commercie en zeezaken kwamen — „alles, wat relatie heeft tot commercie en navigatie, en met name .... alle kwestien van vragten, assurantien, avarijen, rafacties, lossen en laden van schepen, leverantie van schepen, en generalijk over alle kwestien tusschen Reders, Schippers en Zeelieden, over zaken tot die betrekkingen specterende alsmede tusschen Kooplieden en Makelaars, over het stuk van commercie en navigatie" en kleine zaken beneden 150 gulden, ook van niet commercieelen aard — was de scheiding tusschen justitie en politie niet zoo volkomen. Niet alleen zou een lid van den Raad van politie dit college voorzitten, ook zou deze Raad de appèlrechter zijn in zaken boven 300 gulden, door het College van commercie en zeezaken berecht (art. 65) [1].

De Raad van civiele en crimineele justitie bestond uit een president en vier leden, die aan dezelfde vereischten als de raden van politie moesten voldoen, maar „zoo mogelijk" niet tot het politieke college moesten behooren (art. 46).

De benoeming van den voorzitter, die meester in de rechten zou moeten zijn, was aan den Koning voorbehouden; die der leden moest door den gouverneur-generaal geschieden uit een voordracht van drie personen, door den Raad van justitie opgemaakt, waarop de aftredende niet mocht ontbreken (artt. 47, 46).

Het is wel eigenaardig, dat bij de eerste benoeming geheel buiten het Regeeringsreglement om uitdrukkelijk werd onderscheiden tusschen gegradueerde leden, door den Koning te benoemen en bezoldigd, en niet-gegradueerde leden.

Tot voorzitter benoemde de Koning bij Koninklijk besluit van 8 October 1815 Mr. M. Lamaison of la Maison op een bezoldiging van 6000 gld. 's jaars en tot gegradueerd lid Mr. I. J. Elsevier op 5000 gld. „Onder Zijner Majesteits nadere approbatie" benoemde Kikkert op 4 Maart 1816 tot gegradueerd lid Mr. W. Webb Duyckinck, den reeds

[1]) In het hierna te noemen reglement voor dit college wordt naast de guldenswaarde de pesowaarde genoemd naar de verhouding: 2 peso = 1 gulden; later is dit gewijzigd.

genoemden lateren weesmeester, zoon van den raad van politie G. Duyckinck, niet wetende, dat de Koning inmiddels reeds benoemd had Mr. D. Serrurier [1]). Tot ongegradueerde leden werden benoemd door den gouverneur-generaal Frans Royer [2]) en Charles August baron de Larrey [3]). Zij genoten geen bezoldiging; eerst in 1821 werd hun zittingsgeld toegekend, als de leden van den Raad van politie toen reeds genoten. Een ander onderscheid tusschen gegradueerde leden en niet-gegradueerde maakte het Koninklijk besluit van 9 Mei 1817, waarbij de zittingsduur der onbezoldigde leden op 4 jaar werd vermeld, hoewel art. 46 Regeeringsreglement den diensttijd voor alle raden zonder meer op 6 jaar stelde. Van een jaarlijksche aftreding van één lid merkt men ook niets, dank zij de waarschijnlijk evenmin bedoelde bepaling, dat een nieuw lid niet den diensttijd van zijn voorganger zou overnemen.

Als secretaris was door den Koning op een bezoldiging van 2500 gulden Mr. H. R. Hayunga benoemd [4]).

De bevoegdheid van den Raad van justitie is in het Regeeringsreglement van 1815 niet omschreven. Noch de bepaling, dat de Raad, totdat de Koning anders zou hebben beschikt, „volgens de in de Kolonie .... bestaande wetten" had recht te spreken (art. 52), noch een argumentum a contrario uit hetgeen omtrent de bevoegdheid van het College van commercie en zeezaken wordt gezegd, was afdoende om alle vragen, die zich hierover voordeden te beantwoorden, en zelfs niet om ernstige meeningsverschillen tusschen de Raden van politie en justitie te voorkomen. Het waren niet alleen vragen van „competentie", die de beide Raden verdeeld hielden.

Het eerste verschil, dat zich voordeed, openbaarde zich

[1]) Bij Kon. besl. van 19 Dec. 1815 op dezelfde bezoldiging als Mr. Elsevier. Eerst einde 1816 kwam hij in de kolonie, waar hij huwde met J. P. Duyckinck, waardoor hij een zwager van zijn ambtgenoot Mr. Duyckinck werd. Hij overleed 1 April 1828.

[2]) Tot 1818 tevens weesmeester.

[3]) De latere raad van politie.

[4]) Abbring, *t. a. p.*, bladz. 37 e. v. prijst hem zeer. 23 Maart 1816 wordt hij op zijn verzoek reeds weer ontslagen wegens „vexatien en humiliatien van die over hem gesteld is" (Mr. Lamaison), om eenige dagen later

reeds den 6den Maart 1816. De Raad van justitie meende, dat de Raad van politie ten onrechte *„de aantekening en Solemnisatie van Huwelijken"* aan zich getrokken had. Behalve op geschiedkundige gronden deed het Hof van justitie, zooals de Raad van civiele en crimineele justitie reeds in dezen tijd genoemd werd, zijn gevoelen hierop steunen, dat het huwelijk is een „Civil Contract" en „alle kwestien daaruit vloeyende behoren tot de Judicature van het Rechtbank door welk dat Huwelijk gesolemniseerd is."

In dezelfde lijn, die van een beroep op het verleden, toen politieke en rechterlijke macht in één hand waren, en scherp onderscheid niet in het oog viel, lag een verzoek van den Raad van justitie om de *archieven* „tot het justitieele behorende", ter stads-secretarie berustende, naar des Raads archief over te brengen.

En als derde geschilpunt tusschen beide colleges uit den allereersten tijd dient vermeld de vraag, tot welker bevoegdheid het verlijden van *hypotheekacten* en van overdrachten van vaste goederen behoort.

De Raad van politie hield zijn bevoegdheid in het eerste en laatste geval vol, en wees het verzoek aangaande de archieven af. In alles handhaafde de Koning deze beslissingen [1]).

Allesbehalve vriendschappelijk gingen de gedachtenwisselingen in deze zaken tusschen de beide Raden. Reeds komt dit uit in den toon van het eerste schriftelijk advies van den raad-fiskaal aan den Raad van politie, waarin hij op den voorgrond stelt, dat laatstgenoemde Raad geen bevelen heeft af te wachten van den Raad van Justitie. En op een voorstel van dit college, dat blijkbaar meer meeningsverschillen verwachtte, „om in alle voor-

adjunct-fiskaal te worden zonder traktement ten laste van het land; de fiskaal gaf hem vrije woning in het fiskaalshuis, en stond hem alle emolumenten van zijn ambt af. Jacob Thielen, procureur, volgde hem op als secretaris van den Raad van Justitie. Mr. Hayunga was daarna nog ongeveer 1 jaar lid van den Raad van justitie a. i. en werd 16 Nov. 1820 weer secretaris van dat college. Ook was hij auditeur-militair bij het garnizoen en een korten tijd eveneens bij de schutterij. Later, in 1826, werd hij lid van het Hof van Justitie in Suriname; hij overleed in 1850 te Kampen.

[1]) Kon. besluit van 19 Juni 1816 no. 70. Oud-archief no. 303.

komende zaken Commissarissen te benoemen om met elkander te aboucheeren", werd kortweg een afwijzende beschikking gegeven, omdat de Raad van politie van gevoelen was „het beter te zijn, dat alle wederzijds te doene voordragten, propositien en Communicatien, en voorts alles wat tusschen de beide Hoven te verhandelen mogte zijn, in geschrifte geschieden."

Men is geneigd de scherpe toespitsing dezer verschilpunten ondanks zijn hoogdravende lofrede bij de instelling van het Hof op 1 April 1816 gehouden op de Oud-Hollandsche wetgeving, de nieuwe rechtbank en .... den gouverneur-generaal, althans voor een deel te stellen op rekening van den president van den Raad van justitie Mr. M. la Maison, wiens geestesgesteldheid al spoedig tot krasse maatregelen te zijnen opzichte leidde. Eerst, reeds 25 April 1816, berispte de gouverneur-generaal hem erover, dat hij nooit op zijn kantoor in het fort Amsterdam te vinden was, als men hem noodig had, en daarna regende het klachten o.a. over „het krenken der reputatie eener Jonge Jufvrouw" [1]). Na een gecombineerde vergadering der beide Raden werd Mr. La Maison in zijn waardigheid geschorst [2]). De klachten over zijn onbehoorlijk en hinderlijk gedrag hielden daarna allerminst op, en 5 Juni 1816 werd hij door den Raad van politie, daar zijn gedragingen „het waare en zeker kenmerk van een meer en meer toenemende verbijstering van zinnen en verergerde krankzinnigheid" droegen, met toepassing van art. 35 van het Regeeringsreglement als „toezigt behoevende persoon" onder curateele van Mr. Elsevier en den raad-contrarolleur Nuboer gesteld. Nog tot Maart 1817 duurde het, vóór 's Konings beschikking aangaande den gewezen president van den Raad van civiele en crimineele justitie vernomen werd. Mr. La Maison kreeg ontslag en Mr. J. J. Elsevier werd voorzitter; Mr. Duyckinck kon aldus naast Mr. Serrurier zijn plaats blijven behouden.

---

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 12 Maart 1925.

[2]) Mr. Elsevier werd toen waarnemend voorzitter en het lid van het College van commercie en zeezaken J. H. Apitsz werd geassumeerd lid van den Raad van Justitie in afwachting van de komst van Mr. Serrurier.

Kort daarna deed zich een nieuw verschil voor tusschen beide Raden, dat in scherpte van behandeling niet afstak bij de reeds genoemde verschillen. Het ongelijk was hierbij onmiskenbaar aan de zijde van den Raad van politie. Men vergeve den jurist een eenigszins uitvoerige beschrijving: dit geschil typeert de wrijving tusschen politieke en rechterlijke macht, niet alleen toen, en niet alleen op Curaçao, tot uiting gekomen. Een koopman, H. Leyer, tegen wien een ander koopman, Marchena, voor den Raad van justitie een burgerlijk geding gevoerd had, wendde zich na een voor hem ongunstigen afloop tot den Raad van politie, die besliste, nog wel na advies van den toch ook rechtsgeleerden raad-fiskaal, dat dit geding behoord had tot de kennisneming van het College van commercie en zeezaken .Dit besluit werd ter kennis van den Raad van justitie gebracht, die daarop geweldig te keer ging over „eene vernietiging *eener regterlijke Sententie* in 's Konings naam gewezen en volgens de vigeerende manier van procedeeren in *vim Rei Iudicatae* [1]), ... ende zulks door een incompetent Collegie onder welkers superintendentie dit Hof geenzints behoort en alzo een gepleegde ingreep is, in deszelfs, door zijn Majesteit erkende digniteit en autoriteit". Met een beroep op de hiervoor besproken artikelen hield het Hof den Raad van politie voor, dat de administratie der justitie uitdrukkelijk van die der politie gescheiden was, en dat de Raad van politie met rechtszaken niets te maken had dan alleen als appèlrechter in handels- en zeezaken.

Op zijn beurt schoot de raad-fiskaal over dezen brief, „*vilipendi* voor den Raad van Policie" en beleedigend voor den gouverneur-generaal, uit zijn slof, en betoogde, dat de Raad volstrekt niet als rechter over de zaak Marchena contra Leyer gezeten had, maar slechts had willen te kennen geven, dat de Raad van justitie, „tegen de wet of wel tegen de begeerte van zijne Majesteit gehandeld heeft." Bovendien was het de taak van den gouverneur-generaal volgens art. 2 van diens instructie om voor nale-

[1]) In kracht van gewijsde.

ving van het Reglement op het beleid der regeering te zorgen. En wat de „onafhankelijkheid" van den Raad van justitie betreft, deze was beperkt tot „regt te doen in zaken die voor hun collegie gebragt worden en de civile en criminele Iustitie concerneren; maar dat dezelve Raad geenszins met het politieke van den Lande te bemoeijen heeft." Mr. Van Starckenborgh stond erop, en de Raad van politie ging met hem mee, om de genomen beslissing te handhaven en des Konings hulp in te roepen, „tot maintien van zijne Excellentie [den gouverneur-generaal] en den Raad van Policie". Een week later, toen de Raad van justitie nog had opgemerkt, dat het bewuste geding aanhangig was gemaakt, vóór het College van commercie en zeezaken bestond, krabbelde de raad-fiskaal wel een beetje terug, en stelde een minnelijke schikking voor: beide Raden zouden de zaak uit hun notulen lichten, en „als een Poinct van Iurisdictie" aan den Koning voorleggen. Maar de Raad van politie wilde de eerste stap niet doen, en zoo vinden wij de zaak uitvoerig beschreven.... in zijne notulen. Des Konings beslissing van meer dan een jaar later, 21 Februari 1818, was onmiskenbaar een erkenning van het gelijk van het rechtscollege.

Toen na de eerste strubbelingen de wederzijdsche gebieden waren afgepaald, bleef elk college op eigen terrein, en vooral bij gouverneur Cantz'laar neemt men waar een nauwkeurig zich onthouden van inmenging in de zaken der justitie. Ten minste een streven in die richting, want ook als hij zich blijkbaar niet heeft kunnen bedwingen, zooals in de dubloenenkwestie meermalen, hetzij in zijn journaal hetzij in brieven aan den fiskaal, een enkele maal ook in een brief aan den Raad van justitie, dan verzuimt hij toch nooit vast te leggen, dat hij de grenzen van art. 51 Regeeringsreglement niet overschrijdt. Zelf ingrijpen doet hij ook in het critiekste geval niet, dan laat hij de beslissing aan den Koning.

Van Kikkert moet in dit verband nog vermeld, dat hij zich 17 April 1816 tot den Raad van justitie wendde met een aanmaning tot vaststelling der rechtsdagen. 's Raads nalatigheid in dit opzicht schreef hij toe aan Mr. La Mai-

son [1]). Men heeft hierin niet anders te zien, dan een uitvloeisel van zijn verantwoordelijkheid voor het op gang brengen der staatsmachine; de Raad van justitie was trouwens eerst van meening geweest, dat deze vaststelling op den weg van den gouverneur-generaal lag.

Cantz'laar stond op zijn bevoegdheden, ook al was de gebruikmaking daarvan onder zijn voorganger verslapt, zooals meer dan eens het geval was. Op het einde van 1822 herinnerde hij den fiskaal er ineens aan, dat deze volgens art. 23 zijner instructie crimineele sententiën alleen mocht executeeren na communicatie van deze sententiën aan den gouverneur en met diens goedvinden. Van tevoren leest men van zulke mededeelingen niets, maar sedert bleef de fiskaal niet in gebreke. Willekeur van den gouverneur bij de tenuitvoerlegging der vonnissen was uitgesloten ingevolge art. 62 van het Regeeringsreglement, waarbij hem opgedragen was aan de „regterlijke bevelen en sententien" van den Raad van justitie „de sterke hand.... (te) leenen, zoo dikwijls, als die zal worden gerequireerd."

Tot tweemaal toe deed ook de fiskaal Mr. Elsevier tegenover den gouverneur een beroep op de onafhankelijkheid der rechterlijke macht maar beide malen m.i. ten onrechte en in ieder geval tevergeefs. Eerst betrof het de niet-aanhouding van B. Irvine, een der hoofdaanleggers van de expeditie tegen Puerto-Rico, en gebrek aan voortvarendheid bij diens vervolging. En een volgend maal, toen de vrouw van C. Meyer zich tot den gouverneur had gewend met een klacht over de gevangenneming en daarbij gepleegde mishandeling van haar man, en de gouverneur den fiskaal inlichtingen had gevraagd „over de klagten en bezwaren van de rekwestrante opzigtelijk de gevangen neming en behandeling van haren man, alsmede over deszelfs detentie en al het gene verders daarmede in betrekking staat", antwoordde de gouverneur op het bovengenoemde verwijt van den fiskaal, dat een van des gouverneurs plichten was de handhaving der burgerrechten van de ingezetenen, en voorts, dat hij zich als opperhoofd der kolonie volkomen bevoegd achtte, om van den

[1]) Oud-archief no. 352.

raad-fiskaal berichten, inlichtingen en ophelderingen te vragen nopens procedures, door dezen tegen personen of zaken gevoerd, en hij beriep zich daarbij op des fiskaals verplichting volgens zijn instructie om maandelijks opgaven omtrent de gevangenen aan den gouverneur te verstrekken.

Omtrent de *manier van procedeeren* hield art. 53 in, dat de in de kolonie gebruikelijke procesorde voorloopig zou worden gehandhaafd, en dat de Raad van justitie uiterlijk binnen twee jaar een „verbeterde manier'' zou ontwerpen ter vaststelling door den Koning. Intusschen heb ik in de archivalia alleen een ontwerp, als hier bedoeld, gevonden, waarvan de vaststelling als reglement niet blijkt. Wel werd in 1816 reeds zulk een reglement voor het College van commercie en zeezaken [1]) gemaakt, en later een reglement op het kosteloos procedeeren [2]). Uit het Regeeringsreglement is zeker der vermelding nog waard de verplichting van den Raad van justitie om zooveel mogelijk partijen tot minnelijke schikking te brengen (art. 54; art. 65 schreef iets dergelijks voor aan het College van commercie en zeezaken), waarvan o.a. in de dubloenenkwestie zonder goeden uitslag gebruik gemaakt werd.

Ook vindt men in het Regeeringsreglement de bepaling dat hooger beroep „binnen den behoorlijken tijd'' mogelijk was „op het Geregtshof, dat daartoe bij de Wet zal worden aangewezen'' (art. 56). Bij Koninklijke besluiten (sic!) van 4 Mei 1816 en van 6 Maart 1824 [3]) was in afwachting van de instelling van den Hoogen Raad het gerechtshof in Den Haag aangewezen. Het merkwaardige geval deed zich daarbij voor, dat de Raad van justitie zelf de vraag te beantwoorden kreeg of hooger beroep al of niet zou mogen worden ingesteld, bij de beantwoording waarvan hij zich zeker wel aan rechtsregels gebonden achtte, die echter ter vrije beschikking van leeken-rechters meer dan eens tot bedenkelijke uitspraken leidden, zooals de weigering van het hooger beroep in de zaak der

[1]) Oud-archief no. 245, 11.
[2]) Id. no. 249, 1825-1.
[3]) Id. no. 303, *de Cur. crt.* van 26 Juni 1824.

nalatige landsschuldenaren en in die van het protest der kooplieden [1]).

Het Reglement op de appellen van het College van commercie en zeezaken is van 19 Februari 1822 [2]). Intusschen had toen de Raad van politie als appèlrechter reeds eenige malen een beslissing genomen. Het is zeker te hopen, dat dit college daarbij meer juridisch inzicht getoond heeft, dan toen het nota bene het College van commercie en zeezaken bevoegd verklaarde om kennis te nemen van de invordering van boeten wegens het begraven van lijken zonder permissiebiljet en wegens het verzuimen der noodige opgaven volgens de ordonnantie op den impost der collaterale successie, een beslissing, die op last van hooger hand moest worden ingetrokken. Veel vertrouwen in de scherpzinnigheid van den Raad van politie krijgt men ook niet, als men ziet, dat de raad-contrarolleur, die — in zooverre gelukkig — maar zelden aanwezig was, in strijd met art. 71 Regeeringsreglement, dat hem slechts een adviseerende stem gaf, in appèlzaken telkens meestemde. Zelfs is het voorgekomen, dat eens de stemmen — met inbegrip van die van Nuboer — staakten, en men de stem van den gouverneur den doorslag geven liet. Juist dit geval bracht de Raad tot bezinning, en op denzelfden dag der vaststelling van het reglement op de appèllen besloot de Raad, dat, hoe ook te voren mocht gehandeld zijn, voortaan aan het eerste lid van art. 71 de hand zou worden gehouden.

Nog moet gewezen op de instelling in 1823 van een correctioneele rol bij den Raad van justitie, te houden door den voorzitter en een der leden voor „alle kleine misdaden die gewoonlijk begaan worden door lieden welker rang, stand en omstandigheden tot hun eigen belang en nut, zoowel als ter bevordering der Justitie, eene uitzondering in de gewone regtpleging tot bestraffing derzelve

[1]) *Munt- en geldmoeilijkheden* enz. II, t. a. p., bladz. 51 en 56. Oud-archief no. 317 bevat een brief van den procureur van den fiskaal in Den Haag met de meedeeling, dat in een Surinaamsche zaak reeds was uitgemaakt, dat het Hof in de kolonie de bevoegdheid niet had over de al of niet interjectie van het appel te beschikken.

[2]) Oud-archief no. 248, 1822 no. 1c, *de Cur. crt.* van 23 Febr. 1822.

vorderen" [1]). De fiskaal besliste omtrent het aanbrengen der zaken, die zonder vorm van proces werden afgedaan. Commissarissen hadden de bevoegdheid de zaken naar den Raad te verwijzen, en mochten anders ten hoogste 8 dagen gevangenisstraf of 3 dagen kromsluiting opleggen, deze laatste straf echter niet aan werkelijke leden van schutterij en landstorm. Een soort politierechtspraak van dezen tijd dus.

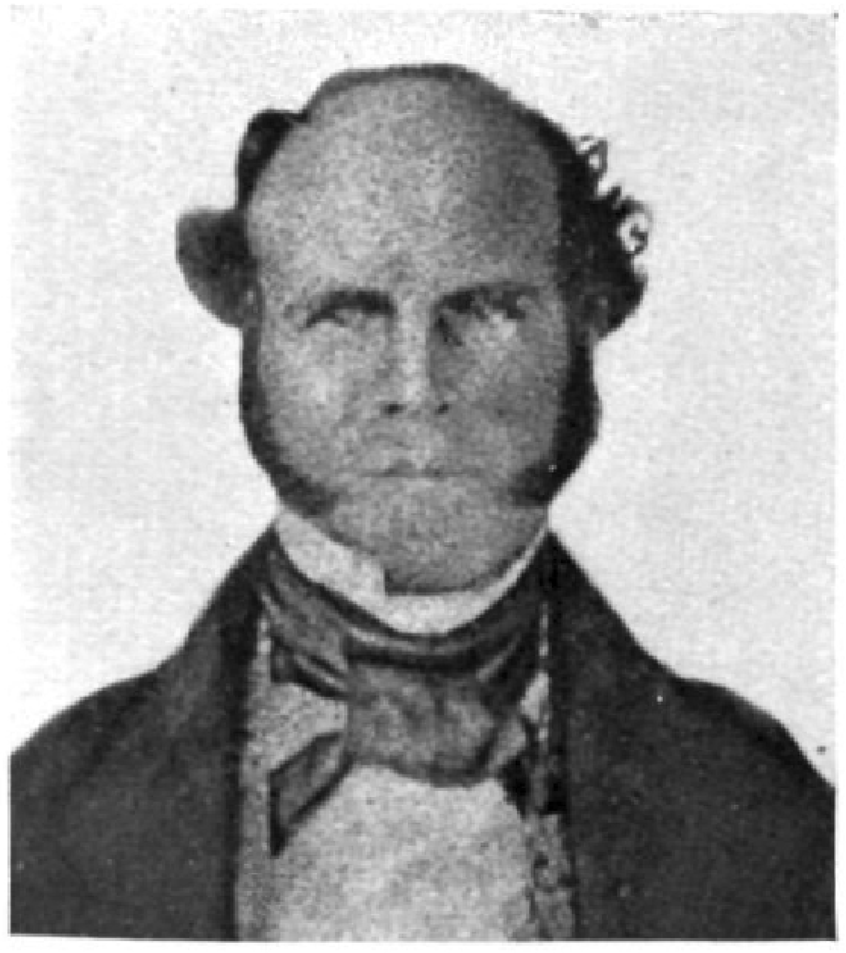
[1]) *Oud-archief* no. 240, 10 Nov. 1823.

9. C. L. VAN UYTRECHT.

10. H. W. DE QUARTEL. (1782—1863)

11. Mr. J. BENNEBROEK GRAVENHORST. (1801 of 1802—1859)

12. J. PH. BOSCH. (1790—1871)

HET VERVAL VAN SURINAME. POGINGEN TOT HERSTEL

DOOR

F. H. UMBGROVE

Met groot genoegen heb ik het artikel van Mr. Dr. van Gybland Oosterhoff „Suriname en de Rijksgedachte" in de Maart aflevering 1927 van Neerlandia gelezen.

Over de oorzaken van het verval van Suriname behoef ik niet te schrijven, want het genoemde artikel heeft deze reeds uiteengezet, maar bovendien hebben er de laatste jaren herhaaldelijk belangrijke artikelen over Suriname in de groote Nederlandsche bladen en in tijdschriften gestaan, zoodat die oorzaken thans voldoende bekend mogen heeten.

Nu dus de belangstelling van Nederland in Suriname weder toeneemt en vooral wegens de belangstelling, welke het buitenlandsche kapitaal, — in tegenstelling met het Nederlandsche— de laatste jaren voor Suriname aan den dag legt, wil ik nog eens op enkele punten de aandacht vestigen. Het Rekest van den Ondernemersraad aan den Minister van Koloniën wijst er op, dat Suriname een reserve-koloniaal gebied voor ons beteekent, altijd nog groot genoeg, om de Nederlandsche geestkracht en het Nederlandsche kapitaal een arbeidsveld te verschaffen, wanneer Ned.-Indië door omstandigheden minder aan trekkelijk mocht worden; maar dan moeten wij zorgen eerst aan Suriname de grondslagen te hebben verstrekt om weer tot bloei te kunnen geraken. Suriname heeft een bevolking, die aan Nederland is gehecht, die Nederlandsch spreekt en Nederlandsch wil blijven, zoodat het te recht de meest Nederlandsche kolonie genoemd wordt, ofschoon er duizenden zijn die tengevolge van een verzuim

van overheidswege geen nationaliteit bezitten. Behalve het rekest van den Ondernemersraad zijn er nog twee andere actueele stukken, n.l. het rapport over Suriname, uitgebracht aan de Vereeniging van Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland door W. de Cock Buning, en Beschouwingen naar aanleiding van een studiereis naar Suriname door Mr. J. H. van Laer. In het algemeen sluiten beide geschriften zich aan bij de voorstellen van den Ondernemersraad.

De Heer de Cock Buning noemt het merkwaardig, dat juist de twee producten, welke in den slaventijd zooveel rijkdom aan Suriname hebben gebracht (katoen en koffie) en opgegeven moesten worden, omdat de cultuur daarvan te veel handenarbeid vergde, ook thans weer blijken de voor Suriname meest voordeelige producten te zijn, en hij wijst er op, van hoeveel beteekenis het is, ook uit een oogpunt van handelsbelang (want „trade follows the flag") dat Nederlands aandeel in groote landbouwondernemingen er toeneemt. Speciaal wijst hij op de groote uitbreiding, welke een Amerikaansch-Engelsche maatschappij aan de sedert weinige jaren weder opgevatte katoencultuur in Suriname gegeven heeft [1]) en dat het voor de Nederlandsche handelsbelangen in Suriname van het grootste gewicht is, dat zeggenschap verkregen wordt in een landbouwbedrijf, dat, onvoorziene gebeurtenissen voorbehouden, een belangrijke rol zal spelen in de ontwikkeling van het district Nickerie, zoo niet van geheel Suriname.

Niet lang geleden heeft Mr. J. J. Eekhout voor het Indisch Genootschap een rede gehouden met als onderwerp „Heeft Suriname een toekomst?" Hij komt tot de volgende conclusie:

„De suiker heeft zich nog steeds kunnen handhaven, „gunstiger nog is de stand van zaken voor de Liberia- „koffiecultuur. De katoencultuur, welke vroeger in Su- „riname bloeide en door de vrijmaking der slaven en „andere omstandigheden totaal te niet ging, herleeft ech-

[1]) In den laatsten tijd zijn de berichten over deze onderneming ongunstig. Men schijnt aan stopzetting te denken.

„ter, zoodat van deze cultuur de beste resultaten ver-
„wacht mogen worden en zij in de toekomst groote win-
„sten zal afwerpen. In het buitenland ziet men dit reeds
„in. Reeds is een groote Amerikaansch-Engelsche maat-
„schappij opgericht, welke zich voorneemt de katoen-
„aanplant in Nickerie met duizenden hectaren uit te
„breiden [1]). Elders, aan de Commewijne, is een gefortu-
„neerd Amerikaan op eigen houtje een katoenaanplant
„begonnen. En wat doet Nederland? Niets. De omvang
„van enkele bescheiden ondernemingen staat in geen ver-
„houding tot de grootsche plannen van Amerikanen en
„Engelschen. Blijft Nederland, — zoo eindigde spreker —
„ziende blind en hoorende doof, dan zullen de vruchten
„uitsluitend aan het buitenland ten deel vallen. Suriname
„zal er boven op komen, desnoods zonder Nederland.
„Nederland, pas op uw zaak!"

Zeer onlangs is wederom een nieuw boekje verschenen van de hand van den Heer Tj. Pyttersen onder den titel „Een deel der taak van Nederland in Suriname". Dit boekje van dezen bekwamen, tot oordeelen bevoegden schrijver over Suriname, bevat in beknopten vorm zeer veel lezenswaardigs en is juist door zijn beknoptheid gemakkelijk en aangenaam te lezen. Het behandelt de mogelijkheid van de cultuur van verschillende producten en wat daarmede in verband staat, de werkkrachten, zoowel levende als mechanische enz. Ieder die belang stelt in de toekomst van Suriname wordt de lezing van dit boekje aanbevolen. Een der cultures, welke in dit boekje behandeld worden is de rijstcultuur, welke behalve als cultuur voor den kleinen landbouw, ook als grootbedrijf wordt aanbevolen. De Heer Pyttersen zegt er over: „De mogelijkheid is dan ook niet uitgesloten, dat een groot rijstbedrijf in Suriname in krachtige westersche handen, beschikkende over in alle opzichten goede rijstsoorten en uitstekende wetenschappelijke voorlichting, zeer bevredigende winsten zal kunnen afwerpen."

De Heer C. van Drimmelen, destijds Agent-Generaal der immigratie, die door zijn langdurig verblijf in Suri-

[1]) Zie noot 1.

name en het vervullen van verschillende betrekkingen èn met de bevolking èn met den economischen toestand grondig bekend is, zeide in 1918 reeds: „Geen deel van Amerika leent zich beter voor deze (de rijst-)cultuur dan dat, waarin Suriname is gelegen. De rijst kan in Suriname worden, wat de tarwe is voor Argentinië en Canada." Deze uitspraak werd door den landbouwleeraar in Suriname, den Heer A. Liems, onderschreven.

Wanneer men van mechanische werkkrachten gebruik maakt, heeft men slechts weinig arbeiders noodig. Kan men over zoet irrigatiewater beschikken dan is een mislukking van den rijstoogst vrijwel uitgesloten. Aan de rijstcultuur is dus weinig risico verbonden en er is niet zooveel kapitaal voor noodig als voor andere cultures. De rijstcultuur is voornamelijk in den oorlogstijd, toen geen rijst kon worden ingevoerd, op initiatief van den Gouverneur Staal tot ontwikkeling gebracht en heeft zich sedert dien zoodanig uitgebreid, dat practisch gesproken bijna geen rijst meer behoeft te worden ingevoerd en thans aan uitvoer kan worden gedacht. In Suriname kunnen de beste rijstsoorten worden voortgebracht en de opbrengst per H.A. is er grooter dan elders, terwijl gewoonlijk twee oogsten in een jaar op denzelfden grond kunnen worden verkregen. Door geringe vervoerkosten in Suriname zelf en door de gunstige ligging van Suriname ten opzichte van de havens aan den Atlantischen Oceaan kan de Surinaamsche rijst mededingen met die uit andere landen.

De Minister van Koloniën heeft verschillende voorstellen van den Ondernemersraad overgenomen en daarvoor gelden op de begrooting gebracht, waardoor eenige op de exploitatie der ondernemingen drukkende lasten komen te vervallen, terwijl de Minister ook in beginsel heeft toegezegd, om nieuwe ondernemingen, zoo noodig, steun te willen verleenen. Een rijstbedrijf in Suriname is dus zeker een zaak, die ernstig door belanghebbenden in overweging genomen mag worden.

Hoe komt het nu, dat bij al het geschrijf over Suriname nog steeds geen nieuwe Nederlandsche ondernemingen ontstaan, een enkele kleine wellicht uitgezonderd? Daar-

toe wil ik een vergelijking maken met Ned.-Indië. In onze Oost werken tal van groote kapitaalkrachtige maatschappijen. Willen deze zich uitbreiden of willen geheel nieuwe combinaties landen opkoopen om daarop een cultuurbedrijf uit te oefenen, dan kan men door zijn relaties genoeg verkrijgen en dan kost het weinig moeite om zich door vertegenwoordigers, superintendenten of vertrouwde deskundigen volkomen te laten inlichten over de grootte, de reeds beplante oppervlakte, de opbrengst, de vruchtbaarheid, arbeidskrachten, aanwezige installaties, kostprijs product, winstberekening, in één woord over alles wat men noodig heeft om na te gaan of de gevraagde prijs voor het land niet te hoog is om een behoorlijke winst te waarborgen. Bovendien treden dikwijls cultuurbanken als tusschenpersonen bij den verkoop van landen op, die goed op de hoogte kunnen zijn, omdat zij meestal sedert jaren de producten voor die landen hebben verkocht.

Maar in Suriname heeft men bijna geen groote cultuurbedrijven. De meeste plantages zijn eigendom van enkele personen of van kleine vennootschappen en zijn doorgaans noodlijdend of weinig bloeiend. Het is dus niet te verwachten dat cultuurbedrijven in Ned.-Indië en evenmin nieuwe combinaties zich naar Suriname zullen wenden, wanneer zij in Ned.-Indië te kust en te keur kunnen slagen en daar hun relaties hebben. Zouden zij het in de gedachte krijgen om in Suriname een cultuurbedrijf op te richten, dan zullen zij meestal een deskundige speciaal naar Suriname moeten zenden om een onderzoek in te stellen en daarvan verslag uit te brengen, hetgeen te kostbaar zou worden.

Doch sympathie of geen sympathie voor Suriname, wanneer blijkt dat met zekerheid daar in een of ander bedrijf geld te verdienen is, en veel geld, dan zal het Nederlandsche kapitaal morgen er heenvloeien, even zoo goed als naar andere landen, waar geld te verdienen is. Suriname zou dus zelf moeten zorgen met *uitgewerkte* aanbiedingen voor den dag te komen en daaraan bekendheid moeten geven [1]) in koloniale (ook Ned. Indische) en Nederland-

[1]) Zulk een aanbieding vindt men in de „*Dagelijksche Beurscourant*" van 21 en 22 Oct. '27.

sche tijdschriften of bladen, zoodat kapitaalverstrekkers zich een oordeel kunnen vormen over de winstkansen. Er zijn in Suriname zeker wel eigenaren van plantages, die hetzij voor zich zelf of in combinatie met andere eigenaren, wat aan te bieden hebben bij de oprichting van een cultuurbedrijf door hunne plantages in te brengen tegen een redelijken prijs of liever nog, als een bewijs van vertrouwen in een nieuwe combinatie, tegen aandeelen daarin. Wanneer dan daarbij een deskundige opstelling gemaakt wordt van het benoodigde kapitaal, van de opbrengst met winstbecijfering, een en ander onderzocht door een Rijkslandbouwconsulent of door het Landbouwdepartement; en laat men deze aanbiedingen in Nederland bekend maken bij Nederlandsche bankinstellingen en het Koloniaal Instituut, dan heeft men tenminste met concrete aanbiedingen en niet met algemeenheden te doen, en zijn die aanbiedingen aanlokkelijk, dan bestaat er kans, dat er aandacht aan geschonken wordt. Maar dan moeten die aanbiedingen op conservatieve wijze zijn opgesteld, dus niet overdreven optimistisch zijn, eerder met niet te gunstige omstandigheden rekening houden. Kan men dan een zeer goed winstcijfer aannemenlijk maken, dan heeft zoo'n aanbieding kans; anders kan men het wel achterwege laten. Stel b.v. dat een plantage bezit een flinke oppervlakte stompvrij land, de sluiswerken en dammen zijn behoorlijk in orde, de grond is goed, doch men heeft geen kapitaal om de cultuur te drijven; is deze plantage b.v. zoodanig gelegen, dat men steeds over zoet irrigatiewater kan beschikken of dat men b.v. uit zwampen door motorpompen steeds over irrigatiewater beschikken kan, dan kan zoo'n land bij mechanische bewerking geschikt zijn om in een rijstcultuur bedrijf te worden ingebracht en zou men daarvoor een uitgewerkte geldelijke berekening moeten maken. Op gelijke wijze zou men ook voor andere cultures kunnen handelen.

Suriname zal dus m.i. zelf reclame moeten maken op de bovenbedoelde wijze om kans van slagen te verkrijgen.

Middelburg, Juni 1927.

NOG IETS OMTRENT SURINAAMSCHE PLANTAGE-LEENINGEN

DOOR

C. K. KESLER

In een artikel „West-Indische Plantageleeningen" in de „Bijdragen en Mededeelingen" van het Historisch Genootschap vermeldt Dr. W. W. van der Meulen, dat er meer dan honderd van zulke leeningen bekend zijn en, dat er wellicht meer gesloten zijn en voegt hierbij, dat onder de papieren van verscheidene families daaromtrent nog wel meer zal te vinden zijn. Dat dit inderdaad het geval is, blijkt uit de hierbij gevoegde reproductie [1]) van een obligatie van zulk een leening uit het jaar 1765. De Heer Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm, Oud-Gouvernements-Secretaris van Suriname, trof deze onder zijn familie-documenten aan en was zoo welwillend, haar voor de „West-Indische Gids" af te staan.

De negotiatie, waarop dit stuk betrekking heeft, dateert van 1 Mei 1765 en behoort dus tot de oudste groep. Zooals bekend is, kwam de eerste leening ten behoeve van Surinaamsche plantages in Mei 1753 tot stand door de bemoeiingen van den Amsterdamschen bankier en burgemeester W. G. Deutz, ten bedrage van *f* 1.000.000. Later werden er wel negotiaties gesloten tot nog hoogere bedragen, enkele zelfs van meer dan *f* 2.000.000. Die, waarop deze obligatie betrekking heeft, werd vastgesteld op een bedrag van honderd à honderdvijftig duizend gulden, dus belangrijk minder. Of dit kapitaal geheel volteekend is en of er ook obligaties tot een minder bedrag dan *f* 1000 zijn uitgegeven, heb ik niet kunnen opsporen; het komt mij

[1]) Alleen de derde bladzijde gereproduceerd. En twee coupons.

voor, dat het eerste niet onmiddellijk het geval geweest is en daar het gestorte bedrag op het stuk met de pen is ingevuld, zal dit wel niet tot *f* 1000 alleen beperkt geweest zijn. Op de coupons staat echter dit bedrag wel gedrukt.

De „Conditiën en Voorwaardens", waarop het kapitaal door verschillende particulieren verstrekt werd, waren ongeveer gelijk aan die van de meeste negotiaties uit de 18e eeuw.

Er zou geld worden verschaft, als 1e hypotheek op plantages door tusschenkomst van het Hof van Politie, en wel tot een bedrag, dat niet hooger mocht zijn, dan de helft van de getaxeerde waarde, tegen 6 % 's-jaars en voor den tijd van 20 jaar. De eerste tien jaar hadden de geldnemers alleen rente te betalen, daarna moest elk jaar 10 % van het voorgeschoten kapitaal afgelost worden.

De producten der verhypothekeerde plantages moesten uitsluitend geconsigneerd worden aan den Directeur der negotiatie, Nicolaas Brant, te Amsterdam; deze had te zorgen voor assurantie en voor den verkoop. Na aftrek van verschenen interest van het verschafte kapitaal, provisie en onkosten, was het netto provenu ter beschikking van den betrokken plantage-eigenaar. Ingeval deze van het bepaalde, omtrent consignatie van zijn product, afweek, was het geheele bedrag van de hypotheek met de verschenen interest onmiddellijk opvorderbaar.

Ingeval een plantage reeds met hypotheek bezwaard was, zou deze eerst moeten worden afgelost uit de verstrekte gelden.

Om de twee of drie jaar zou de plantage op kosten van den geldnemer opnieuw getaxeerd worden door één of twee, door de geldschieters, gemachtigden. Deze laatsten hadden tevens toe te zien, dat de bepaling omtrent de consignatie niet overtreden werd. De kosten van deze hertaxatie en van de verdere bemoeiingen der gemachtigden mochten niet meer dan ½ % van het bedrag der hypotheek bedragen.

De acte van oprichting der negotiatie werd gepasseerd ten kantore van den Amsterdamschen notaris P. de Wilde. Op het Gemeente-Archief, waar de minuten der acten

van dezen notaris berusten. trof ik de oorspronkelijke acte van oprichting niet aan, wel andere, die op deze negotiatie betrekking hebben. Op 31 December 1771, b.v. compareerden voor den genoemden notaris „de Heer Nicolaas Brant, in zijn privé en als Directeur van een negotiatie ten Lasten van Planters in de Colonie Surinamen, opgericht primo May 1765 ten eenre, en de Heer Cornelis Buys van Keulen, ten anderen zijde". De laatste werd bij deze acte, door Nicolaas Brant, „vermits deszelfs swakke Lighaamsgestalte," gemachtigd, om als compagnon „ter algemeenen nutte en welslagen van voorschreevene zijne negotiatie" op te treden, welke overeenkomst „door een groot gedeelte der Intressanten, Geldschieters in deze negotiatie was geapprobeerd."

Blijkbaar gingen de zaken van deze negotiatie, evenals die van andere trouwens, niet naar wensch. Herhaaldelijk ontmoet men in het notarieel archief protesten van non-acceptatie of non-betaling van in Suriname afgegeven wissels, vaak belangrijke bedragen betreffende. Zoo vond ik op 17 Augustus 1770 een protest van wissels van Salomon Lijnslager in Suriname op Jan van de Poll Harmsz., door den nemer, Louis Richard, geëndosseerd aan Nicolaas Brant, loopende over bedragen van *f* 3650, *f* 3000, *f* 2500 en *f* 2100. Jan van de Poll Harmsz. weigerde acceptatie dezer wissels volgens de protest-acte „omreden, dat hij met Trekker geene Particuliere Correspondentie had." Op dezelfde wijze weigerden Jan en Th. van Marselis acceptatie en betaling van een wissel van Mosseh Henriquez, door Saml. Uz. d'Avilar geëndosseerd aan N. Brant of order, „omdat den Trekker bij hun onbekend was". Dergelijke acten komen herhaaldelijk voor; trouwens, het is bekend, dat juist in dien tijd heel wat met wissels in Suriname geknoeid werd.

Bepaalde feiten, waardoor deze negotiatie, evenals vele andere een mislukking geworden is, heb ik niet kunnen vinden. Dat het kapitaal slechts geleidelijk gefourneerd werd, wordt waarschijnlijk, doordat in latere jaren, dan dat van de oprichting der negotiatie nog obligaties geregistreerd werden. Zoo b.v. 2 Mei 1771 en 26 Mei 1772, en wel:

9 obligaties ten name van Mr. Jan Cornelis Rademacher,

1 obligatie ten name van Dirk de Bak,

2 obligaties in blanco,

1 obligatie ten name van Ferd. Baron de Geyen en Vrouwe Alida Agnes de Fays.

Blijkens een aanteekening op de hierbijgevoegde obligatie werd tot 1 Mei 1770 de interest geregeld betaald; toen werden nieuwe coupons verstrekt voor de volgende vier jaar, dus tot Mei 1774, die vermoedelijk ook betaald werden. Daarna gingen de zaken blijkbaar verkeerd. De coupon van 1775 is waarschijnlijk nog betaald, die van '76 slechts voor $\frac{1}{3}$ en daarna bleef rentebetaling geheel achterwege.

In 1843 werd door de bankiersfirma Jos. Mendes da Costa te Amsterdam een onderzoek ingesteld, hoe het met deze negotiatie stond. In een particulier briefje bericht deze daaromtrent: „Op genoemde Obligatiën is sedert dien tijd (het is niet na te gaan, hoe lang. K.) niets betaald geworden, zoodat dezelven, althans nu, volstrekt geene waarde hebben."

„Althans nu", — d. i. 27 April 1843. De bankiers laten echter in het midden, of zij nog ooit iets waard zullen worden, want zij voegen erbij: „Ik zal zorg dragen, zoo er nog vroeg of laat daaromtrent iets mogt geannonceerd worden, UEd. daarvan te verwittigen." Zouden het altijd vergeelde familiepapieren, niet meer dan herinneringen aan Suriname's achteruitgang blijven? Of zal in de laatste binnen kort een gunstige keer komen?

[illegible] Nicolaas Brant N°. 453
6 betaald d' Interessen à 6 p.c. tot 1e May 1766
1e May 1767 [illegible] 12 m. de Interest
1e May 1768 [illegible] 12 m. de dito
1e May 1769 [illegible] 12 m. de dito
1e May 1770 [illegible] 12 m. de dito
D' Interessen [illegible]
[illegible]
Nog wederom Coupons voor [illegible] Jaaren uitgegeeven

ters iets van het aan hen te verstrekken Capitaal zal moogen werden gegeeven, dan het geene daar van, na afloffinge van dezelve verbanden of bezwaarnissen, overschieten zal, en zullen de gezegde hypothecatien wyders moeten inhouden een speciaal en onherroepelyke authorisatie van de verlyders op de Secretarissen in de Colonie, dat zy na dato van dat Declaratoir geen andere verbanden zullen admitteeren of registreeren, dan met kennisse en voorweeten van den Directeur, die daar inne niet verder zal moogen consenteeren, dan uitterlyk tot de helft der waarde van de Plantagie toe.

XI.

De Planters zullen gehouden zyn alle twee à drie Jaaren haar Plantagie de novo te rixideeren, en, des gerequireerd, den staat derzelven schriftelyk aan den Directeur over te zenden. En op dat alles ter goeder trouwe mag gaan, reserveeren zig de Geldopschieters, omme een à twee persoonen van haarentwegen, edog op kosten van de Planters, aan te stellen, om in haar naam op alles, en dus zoo wegens de revideeringe, als de getrouwe afzending der Producten agt te slaan, en deswegens met den Directeur te correspondeeren, over welke kosten (die niet boven een half percent van de opgenoomen Somme Jaarlyks zullen monteeren) de Geldopneemers na redelykheid zullen kunnen accordeeren.

XII.

Den Directeur van dit Fonds in der tyd zal zyn gequalificeerd, en onwederroepelyk geautoriseert, zelfs met magt van substitutie ad negotia en ad lites, om in cas de Planters in gebreeken bleeven aan alle de voorschreeven Conditien te voldoen, ofte haare Producten in Surinaamen te verkoopen, ofte dezelve anders te diverteeren dan hier voor is gestipuleerd, onder welke benaming het mogt zyn, aanstonds het aan hun verstrekte op te eisschen met de Interessen van dien, en by Executie aan haar Plantagien, Persoonen, en andere geene uitgezonderde Goederen en Effecten, nevens de kosten daar omme te doen, te verhaalen, 't welk inzonderheid in de hypothecatien zal werden geinsereerd.

XIII.

En ten einde een ieder van de Geldgeevers egaal regt hebben zal, zal gemelde Nicolaas Brant *(aan wien het maaken van de nodige schikking overgelaaten werd) zyn gequalificeert de voorsz. penningen op te neemen, en daar voor na ontfangst der voorsz. Hypothecatien, inqualiteit als Directeur, Obligatien uit te geeven.*

XIV.

Eindelyk, dat zoo ras al het in deezen gemelde afgeloopen ende de hypothecatien alhier gearriveert zyn, twee Commissarissen by meerderheid van stemmen zullen werden verkooren, in wiens plaatsen by afsterven anderen genomineerd zullen werden, aan wien Nicolaas Brant *of zyne Successeuren, niet alleen zal of zullen verleenen visie, des verzogt van alle de hypothecatien en verdere documenten, maar ook alle Jaaren gehouden zyn, van derzelver directie, en dus zoo van de ontfangene Producten, als de daar uit betaalde Interessen, in de maand January te moeten doen behoorlyke verantwoording.*

N°. 453 Ik ondergeschreeven Nicolaas Brant, bekenne in de voorenstaande myne qualiteit ontfangen te hebben uit handen van

f 1000.— de Somme van Een duizend Guldens voor het aandeel van

in voorgemelde Negotiatie.

Nicolaas Brant

[illegible] msteldam den Eersten May 1765.

[illegible]

[illegible] Wilde
[illegible]

Coupon N°. 153. – Betaalbaar Pmo. May 1776. met *f* 60:- Holl. Ct.

Op den Eersten May 1776. zal aan Toonder deezes, ten Comptoire van *Nicolaas Brant*, binnen Amsterdam, werden betaald *Sestig Guldens* Hollands Courant, voor een Jaar Intrest van *f* 1000: - Capitaal, aan hem ingevolge zyn Obligatie No. 153. - als Directeur der Negotiatie Ao. 1764. opgeregt, ten behoeven van *Planters in de Colonie van Suriname* verstrekt. Nicols. Brant

Op betaald 2½? Twintig Gulds

Coupon N°. 153. – Betaalbaar Pmo. May 1777. met *f* 60:- Holl. Ct.

Op den Eersten May 1777. zal aan Toonder deezes, ten Comptoire van *Nicolaas Brant*, binnen Amsterdam, werden betaald *Sestig Guldens* Hollands Courant, voor een Jaar Intrest van *f* 1000: - Capitaal, aan hem ingevolge zyn Obligatie No. 153. - als Directeur der Negotiatie Ao. 1764. opgeregt, ten behoeve van *Planters in de Colonie van Suriname* verstrekt. Nicols. Brant

HOE STAAT 'T THANS MET DE CORANTIJN-KWESTIE?

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Het is wel beschamend dat men, nadat deze zaak reeds sedert 1900 aan de orde is, nog de vraag moet stellen, die hier boven staat. Uit hetgeen volgt zal blijken, dat het gemakkelijker is te vragen dan een behoorlijk antwoord te geven. Hiertoe zal veel moeten worden herhaald, dat reeds in vorige opstellen is gezegd.

Het laatste van de reeks artikelen in dit tijdschrift had tot titel: *„De Corantijnkwestie op den goeden weg?"* Op den goeden weg omdat Minister Koningsberger den moed heeft gehad de met de Britsche Regeering over deze kwestie gevoerde briefwisseling aan de Tweede Kamer over te leggen.

En het vraagteeken?

Dat was gerechtvaardigd, 1o. omdat de bescheiden werden overgelegd „uitsluitend ter kennisneming van de leden", en 2o. omdat de Minister verklaarde „geneigd te zijn zich te plaatsen op het standpunt, laatstelijk ingenomen door zijn voorganger, Minister de Graaff", een standpunt dat zoowel in als buiten de Staten-Generaal bij herhaling een duw heeft gehad.

In aansluiting aan het zoo even genoemde artikel zal ik hier nu vastleggen wat in deze lijdensgeschiedenis in en buiten de Kamers is geschreven, gezegd en gedaan sedert de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1926.

In het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer nopens het derde hoofdstuk van de Staatsbegrooting voor 1927, vastgesteld op 26 October 1926 werd in § 15 gezegd:

„*Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana*. Het had de aandacht getrokken, dat in de briefwisseling tusschen de Britsche Regeering en de Nederlandsche Regeering na de uitspraak in 1899 van het scheidsgerecht te Parijs in zake de grensscheiding tusschen Britsch-Guyana en Venezuela — welke briefwisseling den 15den Juni j.l. door den Minister van Koloniën aan de Kamer is overgelegd — de standpunten, door die Regeeringen ingenomen ten aanzien van de vraag, of het gebied tusschen de New River en de Coetari Coeroeni tot Britsch-Guyana dan wel tot Suriname behoort, lijnrecht tegenover elkaar staan. De vraag werd gesteld, of sindsdien door de Nederlandssche Regeering stappen zijn gedaan om met de Britsche Regeering tot overeenstemming aangaande de grensscheiding te geraken. Zoo ja, welke zijn dan die stappen? Zijn dergelijke stappen niet gedaan of zonder resultaat gebleven, dan ware het gewenscht, dat de Regeering alsnog pogingen aanwendde om tot een oplossing van de quaestie te komen.
Op publicatie van alle bescheiden, op dit vraagstuk betrekking hebbende werd aangedrongen".

De Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 16 November 1926 gaf daarop het volgende bescheid:

I. „§ 15. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana*. Zooals reeds bij de Memorie van Antwoord inzake de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1924 werd medegedeeld, hebben opvolgende Regeeringen geene aanleiding gehad om nà de briefwisseling, die tusschen de Britsche Regeering en de Nederlandsche Regeering na de uitspraak in 1899 van het Scheidsgerecht te Parijs inzake de grensscheiding tusschen Britsch-Guyana en Venezuela, heeft plaats gehad, op deze aangelegenheid terug te komen. Aan de Kamer is door de overlegging van de briefwisseling door den Minister van Koloniën dd. 15 Juni een inzicht in de aangelegenheid gegeven. Voor publicatie van de bescheiden bestaat naar het voorkomt geene aanleiding. Overigens blijft de aandacht van de Regeering op deze quaestie gevestigd".

Drie dagen vóór deze Memorie werd ingezonden had Dr. J. W. IJzerman in de algemeene bestuursvergadering van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap (zie het tijdschrift, Januari 1927, blz. 167/168) de volgende mededeeling gedaan:

„*De rivieren van Suriname*. In de vergadering van 10 Januari 1926 had hij medegedeeld, hoe een voorloopig onderzoek, op verzoek van den Gouverneur van Suriname gedaan, hem had geleid tot de conclusie, dat het stroomgebied van de Coeroeni belangrijk grooter was dan dat van de New River en wel in verhouding van 4 : 3. Hij legde er den nadruk op, dat wanneer overigens alle omstandigheden, die op het vermogen der beide rivieren invloed hebben, gelijk waren, de rivier met het grootste stroomgebied het meeste water zou afvoeren, en dus als de voornaamste moest worden beschouwd. Aan deze stelling als algemeene waarheid wenscht hij vast te houden. Sedert heeft hij van een lid der expeditie Stahel naar het Wilhelminagebergte berichten ontvangen, die hem tot de overtuiging hebben gebracht, dat er in dit geval zeer bijzondere omstandigheden oorzaak zijn, dat

de waterafvoer van de New River die van de Coeroeni belangrijk overtreft.

Op 16 en 17 September zijn door de leden van deze expeditie gelijktijdig in beide rivieren stroomopmetingen gedaan, welke tot resultaat hadden, dat op dien datum de afgevoerde hoeveelheid water van de Coeroeni en de New River zich verhielden als 1 : 1$^3/_4$. Zijn berichtgever voegt daaraan toe: deze opneming zou eigenlijk vele malen in het jaar moeten worden herhaald om de juiste verhouding te leeren kennen, maar de omstandigheden zijn nu zeer gunstig. De groote droge tijd is aangebroken; geen regen meer en de rivieren zijn langzaam en gelijkmatig dalende. Van fouten door plaatselijke hevige regens is dus geen sprake.

Wat zijn de oorzaken van den grooteren waterafvoer der New River? Ik geloof dat op een daarvan reeds door dr. van Bemmelen gewezen is, n.l. de Noordoosten wind, die het geheele jaar met meer- of minder kracht heerscht en die door het Wilhelmina- en het Eilerts de Haan-gebergte wordt tegengehouden.

Op een ander feit wijst zijn berichtgever. Deze zegt: Het blijkt dat de gebieden „zonder afwatering" een groote oppervlakte in beslag nemen in het binnenland, voor zoover men tenminste met vlak terrein te doen heeft. Groote swampen (moerassen) houden het water vast en drogen langzaam uit in den drogen tijd. Daar men in het Coeroeni-New Rivergebied met praktisch vlak terrein te doen heeft, zooals duidelijk van het Wilhelminagebergte af te zien is, kan deze kwestie van belang zijn voor de verhouding van den waterafvoer van beide rivieren. Slechts nadere studie zal omtrent dit probleem verder licht kunnen geven.

Hij besluit met te constateeren, dat hij onder den indruk der laatste berichten tot de overtuiging is gekomen, dat de waterafvoer van de New-River ondanks haar kleiner stroomgebied dien van de Coeroeni zeer belangrijk overtreft".

Besloten wordt dat de Secr. zorg zal dragen dat de dagbladen een afdruk van deze mededeeling krijgen [1]).

---

[1]) In het verslag van de expeditie naar het Wilhelminagebergte in het Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap, Maart 1927 (ook verschenen als bulletin 86 van de Maatsch. ter bevordering v.h. Natuurk. Onderzoek d. Nederl. Koloniën) schrijft kolonel J. Kremer: „Het resultaat der op dezelfde dagen uitgevoerde metingen onder dezelfde omstandigheden van water en rivier (peilschaal) geeft als gemiddelde dier dagen voor de Coeroeni 153 (m. i. eigenlijk 148) m^3 sec, en voor de New River 277 m^3 sec".

In hetzelfde nummer de „meting der stroomsterkte van de Corantijn (Koeroeni) boven de monding van de New River", met dwarsdoorsnede en de cijfers der gedane meting. Ik veroorloof mij hier twee vragen: 1°. waarom niet ook de dwarsdoorsnede, enz. van de New River gegeven? 2°. waarom „Corantijn (Coeroeni)" terwijl uit de meting blijkt dat de New River de Corantijn is?.

Volgens het verslag in de dagbladen concludeerde de heer R. IJzerman, die aan de expeditie heeft deelgenomen, in zijne lezing op 29 September 1926 voor het Genootschap gehouden, dat de New River de hoofdrivier is.

Barrington Brown had bevonden dat de New River ruim tweemaal zoo groot is als de Koeroeni. Zijn metingen waren op 20 December 1871 verricht.

De mededeeling stond dan ook in de N. R. Ct. van 16 November, Ochtendblad C, en in andere bladen, toevallig op den dag dat de Minister zijne Memorie inzond.

Naar aanleiding van vorenstaande Memorie van Antwoord van Minister van Karnebeek schreef ik in de N. R. Ct. van 21 Nov. 1926, Ochtendblad A, het volgende:

„Ik noem dit antwoord van zijne Excellentie een zeer eigenaardig spel met de Kamer, want nu de leden hebben kunnen kennis nemen van de door den Minister van Koloniën — na jarenlange onverklaarbare weigering van vorige Regeeringen — overgelegde correspondentie over de grenskwestie, hebben zij zich kunnen overtuigen dat de beschouwingen van wijlen Lord Salisbury afdoende zijn weerlegd in de nota's uit Suriname van 26 Februari en van 1 Maart 1901. De leden zullen daarbij den indruk hebben verkregen dat een *krachtige* regeering in de gevoerde correspondentie juist *aanleiding te over* heeft gehad om *wel* op deze aangelegenheid terug te komen.

Na hetgeen nadien tot mijne kennis is gekomen zou ik tegen de bedoelde beschouwingen van wijlen Lord Salisbury nog veel meer in het midden kunnen brengen.

Had jhr. van Karnebeek tijd gevonden om mijn artikel over deze grenskwestie in „*De West-Indische Gids*" van deze maand aandachtig te lezen, dan ben ik overtuigd dat zijn antwoord anders zou hebben geluid.

„Overigens blijft de aandacht van de Regeering op deze quaestie gevestigd." Moet deze meer dan 80 jaren oude kwestie nog ouder worden, beschimmelen, terwijl al de andere grenskwesties in de Guiana's zijn opgelost?

Juist dezer dagen — zie de N. R. Ct. van 16 November, ochtendblad C — komt uit Suriname het bericht dat de Expeditie-Stahel de ontdekking van Barrington Brown, dat de New River de Koeroenie-Koetari in belangrijkheid verre overtreft, heeft bevestigd. Er is geen enkele reden om de behandeling dezer grenskwestie uit te stellen. Vroeger of later zou er uit het onbepaald zijn der grens wrijving ontstaan.

Naar het den Minister voorkomt bestaat er voor publicatie van de bescheiden geen aanleiding. Maar uit het antwoord van den Minister zelf blijkt de dwingende noodzakelijkheid dier publicatie!"

Bij de openbare behandeling van het hoofdstuk Buitenlandsche Zaken in de Tweede Kamer op 21 Dec. 1926 is er over de grenskwestie niet gesproken en de Eerste Kamer is op de kwestie niet teruggekomen.

Het op 1 Dec. 1926 vastgestelde Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1927 bevatte over de grenskwestie de volgende passage:

„Met voldoening werd geconstateerd, dat de tegenwoordige Minister eenigszins is afgeweken van de politiek van geheimhouding, door zijn ambtsvoorgangers ten aanzien van de bekende grensquaestie gevolgd, en een aantal bescheiden betreffende die quaestie aan de Kamer heeft over-

gelegd. Waar voor deze quaestie ook buiten de Kamer, zoowel in Suriname als in ons land, belangstelling bestaat, werd gevraagd of de Minister op den door hem ingeslagen weg nog iets verder zou willen gaan door zijn medewerking te verleenen tot publicatie van de genoemde bescheiden.

Op inlichtingen omtrent 's Ministers standpunt in zake de grensquaestie verklaarde men prijs te zullen stellen".

In zijne bij brief van 28 Januari 1927 ingezonden Memorie van Antwoord gaf de Minister het volgende bescheid:

II. „Voor de beantwoording van de vraag, of tot openbaarmaking zou mogen worden besloten van de door den ondergeteekende, onder dagteekening van 15 Juni 1926, aan de Kamer overgelegde bescheiden nopens de Westelijke grens van Suriname, is het oordeel van den Minister van Buitenlandsche Zaken beslissend. Blijkens het dienaangaande aangeteekende in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens het IIIde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1927, is Jhr. van Karnebeek van meening, dat tot eene publicatie als bedoeld niet moet worden overgegaan.

De ondergeteekende is nog steeds geneigd zich op het in de praktijk al sedert vele jaren ingenomen standpunt te stellen, dat die Westelijke grens wordt gevormd door de rivier Corantijn-Coeroeni-Coetari, met dien verstande, dat alle in genoemde rivier gelegen eilanden als Nederlandsch territoir moeten worden beschouwd".

Minister Koningsberger is onbewogen gebleven tegenover de uitkomsten van de Expeditie-Stahel omtrent de bronrivieren van de Corantijn!

Het antwoord van den Minister gaf mij aanleiding tot een ingezonden stuk in de N. R. Ct. van 4 Febr. 1927, Av.-blad A, waarin ik wees op de vele tegenstrijdigheden in de verklaringen der opvolgende Ministers. Aan het slot zeide ik:

„Ik wensch de aandacht van Zijne Excellentie er op te vestigen dat de opvatting van de Koetari-Koeroeni als de bronrivier van de Corantijn van na 1843 dateert, terwijl de Engelschen *sedert meer dan een eeuw* de geheele Corantijn als „Dutch waters" beschouwen. Stelt de Minister zich, wat de bronrivieren betreft „op het in de praktijk sedert vele jaren ingenomen standpunt," waarom stelt hij zich dan niet wat het bezit der rivier betreft op het veel oudere standpunt dat de geheele rivier Nederlandsch is?

Tot dusver hebben de opvolgende Regeeringen zich weinig laten gelegen liggen aan de meening der Staten Generaal in deze kwestie. Hare antwoorden waren of ontwijkend of verrieden gebrek aan kennis van zaken.

Wordt het geen tijd dat de Staten-Generaal een eind maken aan deze droevige vertooning?"

De West van 14 Jan. 1927 bevatte het volgende bericht:

„Volgens een bericht in de Argosy van Demerara wordt aan de Engelsche zijde van de Boven-Corantijn op dit oogenblik peprospecteerd naar diamant. De vooruitzichten heeten niet ongunstig te zijn. Hetzelfde bericht meldt, dat aan de Hollandsche zijde eveneens een onderzoek naar diamant wordt ingesteld, door een Hollandsche expeditie".

Het *Algemeen Handelsblad* van 17 Februari, het bericht vermeldende, teekent daarbij aan:

„Dit laatste was ons niet bekend, doch het bericht achten wij van belang, aangezien bij eventueele vondsten van diamant aan de Corantijn, de quaestie van de Westgrens van Suriname plotseling in een acuut stadium kan geraken. Het is dan zelfs niet onmogelijk dat men voor groote moeilijkheden komt te staan, vooral ook ingeval eveneens aan de Hollandsche zijde — bijv. in het dubieuse gebied tusschen de Koetari en de New River — vondsten gedaan worden. Dan zal het begrijpelijkerwijze niet gemakkelijk gaan om met de Engelsche regeering tot een voordeelig vergelijk te komen.

Meer dan ooit is het daarom noodzakelijk dat thans eindelijk door de moederlandsche regeering stappen worden gedaan om tot oplossing van de Westgrens-quaestie van Suriname te geraken".

Het Koloniaal Weekblad van 24 Febr. 1927, dit stuk overnemende, liet daarop de volgende beschouwing volgen:

„Nu het blad dit inziet, mogen wij verwachten dat het „*De West-Indische Gids*" en „*Het Koloniaal Weekblad*" niet langer alleen zal laten staan in hun reeds zoo vele jaren volgehouden strijd tegen den onverklaarbaren onwil van de Regeering om in deze aangelegenheid tot eene regeling te komen.

Reeds in een in December 1898 in het „*Tijdschrift v. h. Nederl. Aardrijksk. Genootschap*" verschenen artikel „*De grenzen van Nederlandsch Guiana*" kan men het volgende lezen:

....„De aandrang om tot eene grensregeling te komen zal van Nederland moeten uitgaan en het ware te wenschen dat de beide regeeringen tot eene oplossing kwamen vóór dat de blikken der goudzoekers zich richten naar de Boven-Corantijn". (blz. 822).

En verder op blz. 843:

.... „Verrassingen van allerlei aard kunnen het gevolg zijn van deze onzekerheid (van de grens). Landstreken waarin tot heden niemand eenig belang stelt, van welker bestaan wellicht slechts de geografen zich bewust zijn, kunnen morgen om den gebleken mineralen rijkdom van den bodem in hooge mate de begeerlijkheid der natiën opwekken en zoo de bron worden van ernstige verwikkelingen. Meer dan andere streken heeft Guiana — nog altijd de klassieke bodem voor hen die zoeken naar Eldorado — hiervan voorbeelden opgeleverd. Het is wijs beleid, waar dit nog mogelijk is, omtrent de grenslijnen tot overeenstemming te geraken vóór dat de gebleken of gewaande rijkdom van den bodem daartoe dwingt, maar dan ook de oplossing zooveel te moeilijker maakt".

Van „wijs beleid" hebben, sedert dit geschreven werd, de opvolgende

regeeringen geen blijk gegeven .Integendeel! Erger verknoeiing en vertroebeling van een eenvoudige zaak is niet denkbaar. Daaraan zal eerst een einde komen wanneer de geheele correspondentie met de Britsche Regeering en ook die tusschen onze Ministers van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken over deze zaak gepubliceerd worden.

Tot dusver heeft onder allerlei voorwendsels, de Regeering hardnekkig geweigerd dit te doen, hoezeer de Kamers ook aandrongen".

Op 23 Febr. 1927 was de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1927 in de Tweede Kamer aan de orde. De onvermoeide strijder voor een eindelijke grensregeling, de heer IJzerman, zeide over de kwestie het volgende:

„Een eersten stap in de goede richting heeft de Minister reeds op ander terrein gedaan, op dat van de quaestie van Suriname's westgrens.

Hadden zijn voorgangers steeds zoowel het verzoek om overlegging van de stukken aan de Kamer als dat om publicatie van die stukken afgewezen, hij althans heeft het eerste verzoek ingewilligd. Wat het tweede betreft, de Memorie van Antwoord zegt, dat de inwilliging afstuit op een weigering van den Minister van Buitenlandsche Zaken. Ik geloof, dat eenige aandrang van Zijn Excellentie voldoende zou zijn om zijn ambtgenoot op die weigering te doen terugkomen. Zijn Excellentie kan hem er op wijzen, dat het argument, waarmee de Regeering vroeger die weigering van publicatie motiveerde, niet meer bruikbaar is. Dat motief was: die stukken zijn zeer omvangrijk, de publicatie zou dus veel geld kosten. Maar dank zij de overlegging der stukken, hebben de Kamerleden er zich van kunnen overtuigen dat de omvang van die stukken zeer bescheiden is. Het motief, aan hun grooten omvang ontleend, kan dus niet meer gebruikt worden.

Wat de Memorie van Antwoord over 's Ministers inzicht in de grensquaestie betreft, heeft den indruk gewekt, dat omtrent een deel van die quaestie de Minister een heel ander standpunt inneemt dan Minister de Graaff, die weer een ander standpunt innam dan vorige Ministers. Maar ik wil aannemen, dat die indruk alleen aan een minder duidelijke formuleering is toe te schrijven. Bovendien, er zijn sinds 1899 door onze Ministers over dat onderwerp zoo veel tegenstrijdige mededeelingen aan de Kamer gedaan, dat het op één tegenstrijdigheid meer of minder niet aankomt.

Over het andere deel van de quaestie, over het betwiste gebied tusschen den New-River en de Coeroeni-Coetarie, is hier al zoo vaak gesproken, dat ik geen roeping voel er op terug te komen.

Alleen wil ik opmerken, dat het nu vast staat, dat de briefwisseling tusschen de Britsche en Nederlandsche Regeering, naar aanleiding van een scheidsrechterlijke uitspraak over een andere grensquaestie, dit resultaat heeft opgeleverd: aan den eenen kant stond de Nederlandsche Leeuw, die brulde: Het gebied tusschen de bronrivieren van den Corantijn is mijn! Aan de andere zijde stond de Britsche Luipaard, die even beslist decreteerde: Neen, het is van mij!

De tegenstelling was dus zoo scherp mogelijk.

Die tegenstelling wordt niet opgeheven door de troostrijke verzekering in de Memorie van Antwoord van den Minister van Buitenlandsche Zaken,

dat de aandacht der Regeering op deze quaestie gevestigd blijft, en evenmin door de daarmee niet bepaald overeenstemmende verklaring in de Memorie van Antwoord bij deze begrooting, dat het betwiste de laatste jaren als Engelsch gebied wordt beschouwd.

Ik hoop, dat de Minister er toe zal medewerken, om de ook door het bestuur in Suriname uitgesproken wensch te vervullen, dat die quaestie eindelijk definitief wordt opgelost, zoodat we de kans op allerlei verwikkelingen niet blijven loopen.

Ik heb mij altijd op het standpunt gesteld, dat het er voor Suriname veel minder op aankomt hoe die grens wordt geregeld dan dàt ze, eindelijk, wordt geregeld. Dit heeft echter niet belet, dat de Regeering in 1925 het onopgelost laten van deze quaestie heeft trachten te rechtvaardigen o.a. met een beroep op de meening van den voorzitter van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap, dr. J. W. IJzerman, waaruit moest worden afgeleid, dat het Engelsche standpunt juist, het Nederlandsche onjuist was. Daarom wil ik er op wijzen, dat dr. IJzerman onlangs, op grond van de uitkomsten van de jongste Suriname-expeditie, volkomen op zijn meening is teruggekomen. Ook dit beroep kan dus zelfs geen schijn van rechtvaardiging meer geven aan de houding, de onthouding van de Regeering.

Niet lang geleden, hoorden wij hier een Minister treffende woorden zeggen over de noodzakelijkheid, in het huidige tijdsgewricht de oude vóóroorlogsche quaesties te liquideeren. Tot die quaesties behoort ook deze quaestie.

Het schijnt alsof de Departementen van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken er een eerezaak van gemaakt hebben, om deze quaestie slepend te houden. Maar als deze quaestie nu eindelijk geliquideerd werd, zou de eer dier Departementen toch geen gevaar loopen, zij zouden er zich dan toch op mogen beroemen, dat ze er in geslaagd zijn, om, wat ook in de Kamers werd gezegd, die zaak ongeveer 30 jaar slepende te houden. Een in haar soort zeer respectabele prestatie".

Ook de heer Droogleever Fortuyn voerde over deze zaak het woord:

„Ik besluit met een korte opmerking over de grensregeling. Daarover is het vorige jaar uitvoerig gesproken en ik vind geen aanleiding daarop thans weer uitvoerig in te gaan.

Alleen dit. De geachte Minister verklaart, dat hij nog steeds geneigd is zich op het standpunt te stellen, dat in de practijk al vele jaren is aangenomen, dat de westelijke grens wordt gevormd door de rivier Corantijn—Coeroeni—Coetarie.

Ik wil twee feiten noemen, die, naar ik meen, den Minister aanleiding moeten geven om van zijn standpunt af te komen.

In de eerste plaats is in 1899 aan Engeland uitdrukkelijk te kennen gegeven — en dat standpunt is nooit tegenover Engeland verlaten —, dat er ten aanzien van de grens tusschen Engelsch en Nederlandsch Guyana verschil van meening bestond, en dat Nederland zich uitdrukkelijk de bevoegdheid voorbehield om de New-River als grens te beschouwen.

In de tweede plaats wil ik er op wijzen, dat terwijl de Minister hier zegt, dat hij de westelijke grens nog steeds ziet in de rivier Corantijn—Coeroeni—Coetarie, de laatste onderzoekingen, zooals de heer IJzerman reeds mededeelde, zeer sterk tot de conclusie leiden, dat niet de Coeroeni, maar de

New-River de voortzetting is van de Corantijn en dus de grens uitmaakt. In de practijk volgt men in Suriname de opvatting, door den geachten Minister verkondigd, niet.

Een voorbeeld.

Er is op het punt, waar de Corantijn en de Kabalebo samenkomen, een politiepost gevestigd, die o. a. tot taak heeft het vervoer van de balata te controleeren en tegen het stroopen te waken. Daartoe geeft die ambtenaar geleibiljetten af voor de vervoerde balata, waarvoor een zeker bedrag moet worden betaald. Welnu, wanneer er schepen komen op de Corantijn, die balata vervoeren, dan laat de politiepost die ongemoeid passeeren, omdat men niet weet of de Corantijn daar Nederlandsch of Engelsch gebied is. Daaruit ziet men dus, dat de practijk anders is dan de voorstelling, die men uit de Memorie van Antwoord zou afleiden, dat zich dienaangaande geen moeilijkheden voordoen.

Daarenboven wil ik er nog op wijzen, dat er, volgens de berichten, op den anderen oever van de Corantijn diamanten gevonden zijn. Ik laat daar of dat voor een land een geluk is of niet, maar vaststaat, dat het, wat de grensregeling betreft, een groote bron van moeilijkheden kan worden, zoodat ik zou willen zeggen: Laat de Regeeering zich toch haasten met deze quaestie uit de wereld te helpen en ze niet laten slepen, want hoe meer belangen voor exploranten, exploitanten en vooral speculanten in of bij het betwiste gebied ontstaan, des te moeilijker zal het worden de grensquaestie langs minnelijken weg op te lossen".

In de vergadering van 24 Feb. was de Minister aan het woord:

III. „Door onderscheiden sprekers is gewezen op de wenschelijkheid, dat het grensregelingsvraagstuk wederom in beschouwing wordt genomen. Op dit gebied is de toestand zóó, dat Engelend eigenlijk sinds ongeveer een eeuw de beschikking heeft over het gebied tusschen de New-River en de Coeroeni-Coetari. Daarover is vroeger wel eens gesproken, maar Engeland stelt zich op het standpunt, dat het aan hem toebehoort. Dit standpunt is ongeveer 50 jaren geleden in een brief van Lord Salisbury, die ook aanwezig is onder de stukken, die aan de Kamer zijn overgelegd, nog eens met kracht uitgesproken. Waar wij nu historisch geworden grenzen hebben, die ons volstrekt niet hinderen (d. w. z. de grens, die gevormd wordt door den westelijken oever van de Corantijn en Coeroeni-Coetari-rivieren) zijn onze aanspraken toch niet bijzonder sterk. Het wil mij daarom voorkomen, dat het Nederlandsche standpunt, wanneer die zaak met Engeland ter sprake zou worden gebracht, zwak zou zijn. Het wil mij ook voorkomen, dat er geen algemeen Nederlandsch belang mede gemoeid is om het gebied tusschen die rivieren Nederlandsch te mogen noemen. Terreinen hebben wij in Zuid-Amerika genoeg en waar het gerucht gaat, dat in dit dubieuze terrein tusschen die rivieren diamanten verscholen zouden zijn, daar wil ik er wel op wijzen, dat het bezit van grond, waarin diamanten worden vermoed, den eigenaren tot heden nooit veel geluk heeft gebracht".

Dat dit een onbevredigend antwoord was bleek uit de repliek van den heer IJzerman:

„Ten aanzien van de grensregeling wensch ik op te merken, dat hetgeen

de Minister daarover meedeelt het wel wenschelijk maakt, dat de Minister die zaak nog eens nader bestudeert. Ik zal een voorbeeld noemen, waaruit blijkt, hoe volkomen de Minister er naast is. De Minister heeft gezegd, dat sinds ongeveer 100 jaar het gebied tusschen de New-River en de Coeroeni-Coetari als Engelsch gebied wordt beschouwd en dat eerst veel later daaromtrent een ander standpunt werd ingenomen. Nu is het onmogelijk, dat al ongeveer 100 jaren dat gebied tusschen die rivieren als Engelsch gebied wordt beschouwd, want de eene rivier is ongeveer 80 jaar geleden ontdekt, en de andere ongeveer 50 jaar geleden. Het gebied tusschen die rivieren kan dus moeilijk al sinds ongeveer een eeuw als Engelsch gebied zijn beschouwd. Immers dat gebied is nog lang geen eeuw bekend!"

Al wat de Minister daarop repliceerde was dit:

IV. „Wat betreft de eeuw, die verloopen zou zijn sinds het betwiste gebied Engelsch geworden is, ik meen te hebben gesproken van „ongeveer" een eeuw, omdat omtreeks 1840 een Engelsche expeditie daarheen gezonden is, waarbij wij in gebreke zijn gebleven om onzerzijds iemand mede te zenden".

In cauda venenum! Maar ik kom straks daarop terug.

Het is een hoogst eigenaardig verschijnsel dat opvolgende Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën het hun plicht hebben geacht.... *het Engelsche standpunt* te verdedigen. Afgezien van de verklaring van Minister de Marees van Swinderen in 1913 is Dr. Koningsberger hierin het verst gegaan, een gevolg van onvoldoende bestudeering van de stukken, die hij aan de Tweede Kamer heeft overgelegd, en van de geschiedenis der grenskwesties in Guiana in het algemeen.

De beschouwingen van den Minister gaven den redacteur van het Kameroverzicht in *De Vrijheid* aanleiding om in het nummer van 2 Maart het volgende op te merken:

...... „Minister Koningsberger, die op menig ander punt een tegemoetkomende houding aannam, bleek tegenover de grensquaestie vrij onverschillig te staan, noemde het Nederlandsche standpunt in de grensquaestie zwak en achtte er geen belang mee gemoeid om het betwiste gebied Nederlandsch te mogen noemen; juist nu in dit, wat eigenaar betreft, dubieuze terrein diamanten moeten zijn gevonden, scheen de Minister er eerder van af te willen dan er op gebrand te zijn! *Daarmee lijkt ons de quaestie practisch zonder beteekenis te zijn geworden*" [1]).

Omtrent de bedoeling van den overzichtschrijver met de gecursiveerde woorden verzocht *Het Koloniaal Week-*

[1]) Cursiveering van mij.

blad van 10 Maart uitleg. De schrijver kon toch niet van meening zijn dat men, waar duidelijk blijkt dat de Minister geen ernstige studie van de kwestie heeft gemaakt, de pogingen om tot een grensregeling te komen, zou moeten staken?

Niet de Kameroverzichtschrijver, maar zijn medewerker aan het blad, Dr. van Blankenstein, heeft in *De Vrijheid* van 6 April geantwoord op de vraag van het *Koloniaal Weekblad*.

Na op geestige wijze te hebben verteld hoe dat zoo is gekomen, gaat hij als volgt voort:

...... „Als wij dan, ter bevrediging van het Koloniaal Weekblad, onze meening moeten zeggen, dan luidt die: De Minister van Koloniën sprak op zonderlinge wijze over die kwestie. De grens tusschen Suriname en Britsch Guyana is bij verdrag bepaald als te worden gevormd door de Corantijn. De Corantijn, een in zijn benedenloop geweldige rivier, zooiets als acht kilometers breed, wordt in zijn bovenloop gevormd doordat twee stroomen daar samenvloeien. De belangrijkste van die twee moet gelden als de eigenlijke bronrivier van de Corantijn. Is, zooals de Engelschen aannemen de Koeroeni-Koetari de hoofdstroom [1]) dan behoort het gebied in de gaffel der twee waterloopen tot Britsch Guyana. Is echter — en alle nieuwere onderzoekingen wijzen daarop — de New-River de hoofdrivier, dan behoort dit gebied tot Suriname.

De Engelschen hebben zich steeds erop beroepen, dat hun oude vaststelling met lijdelijke instemming van het Nederlandsch gouvernement heeft plaats gehad en daarom rechtsgeldigheid bezit. Dat zegt ook de oude brief van Lord Salisbury, waarvan de Minister in zijn antwoord gewag maakte. Het zou echter niet moeilijk zijn te bewijzen dat Salisbury zich vergiste, als eindelijk eens alle oude correspondentie over het geval — die van onzen kant om onbegrijpelijke reden nog steeds wordt achtergehouden — werd gepubliceerd.

De houding van den minister bij de jongste debatten over de kwestie was te merkwaardiger, omdat hij toen juist de beschikking had gekregen over de resultaten van de expeditie.-Stahel, die de watermassa van beide bronrivieren had gemeten en geconstateerd had, dat de New-River tweemaal zooveel water aanvoert als de Koeroeni.

Wij zullen hier deze pikante kwestie niet wederom geheel oprakelen. Slechts willen wij nog wijzen op den vreemden redeneertrant van den Minister. Volgens Z.Exc. komt het er op dat terrein niet aan. „Terreinen hebben wij in Zuid-Amerika genoeg", zoo luidde zijn oordeel. Zonderlinge uitspraak van een Minister van Koloniën. Zou Z.Exc. zoo spreken als het een eilandje — hoe waardeloos ook — in den Oost-Indischen Archipel betrof?

Even zonderling echter was deze voortzetting: „en waar het gerucht gaat, dat in dit dubieuze terrein tusschen die rivieren diamanten verscho-

[1]) Begrijpelijkerwijze hebben de Engelschen over *deze* alles-beslissende kwestie zich nimmer uitgelaten. H. D. B.

len zijn, daar wil ik er op wijzen, dat het bezit van grond, waarin diamanten worden vermoed, den eigenaren tot heden nooit veel geluk heeft gebracht".

Het is den Minister blijkbaar niet bekend, dat door diamantvondsten het naburige Engelsch-Guyana over een hevige suikercrisis heen is geholpen.

De Minister zal wel willen toegeven, dat zijn opmerking zeker niet minder ten opzichte van goud- dan van diamantvelden van kracht zou moeten zijn. Hoopt hij daarom wellicht, dat Frankrijk een reden vindt om de goudhoudende terreinen in het Lawa-gebied op de Fransch-Nederlandsche grens van Suriname de hand te leggen? Dan zijn wij ook van die kans op ongeluk af!

Het is werkelijk een heel oorspronkelijke paradox in den mond van een in het parlement sprekend minister: Dat gebied komt er niet op aan, want er zit misschien diamant in.

Zou men in Londen de logica ervan begrijpen?

De luchthartigheid van den Minister lijkt ons dus meer dan ongerechtvaardigd. Als de diamant eindelijk gevonden is, zal een opvolger er allicht anders over denken. Ware de kwestie dan echter niet — hoe ook — definitief geregeld, dan hadden wij een nieuw netelig souvereiniteitsvraagstuk waaraan niet bepaald behoefte is".

In haar Voorloopig Verslag nopens de Surinaamsche begrooting voor 1927 heeft de Eerste Kamer niet gerept van de grenskwestie. De Minister had dus in zijne Memorie van Antwoord geen aanleiding iets over deze zaak te zeggen.

Het Koloniaal Weekblad van 5 Mei, deze Memorie besprekende, merkte op:

.... „Een vraag moet ons hier uit de pen: de Minister heeft de correspondentie tusschen de Britsche en onze regeering over de westelijke grens van Suriname aan de Tweede Kamer overgelegd. Hebben de leden van de Eerste Kamer daarvan ook kennis mogen nemen en hebben ze dat gedaan? Zoo ja, dan is het wel vreemd dat daarvan niets te merken valt in het Voorloopig Verslag. Vinden de heeren de zaak de moeite niet waard? De dood van Senator van Kol is wel een groot verlies voor Suriname geweest".

Om volledig te zijn moet ik hier nog melding maken van een artikel in de rubriek „Van Weten en Zoeken" in de *Haagsche Post* van 14 Mei 1927, getiteld *De Drie Guyana's, Onbepaald Gebied*, blijkbaar niet geschreven door een deskundige. Ik acht het dan ook niet noodig het artikel hier over te nemen, maar zal mij er toe bepalen mede te deelen wat *Het Koloniaal Weekblad* van 19 Mei daarop had aan te merken:

...... „Wij hadden verwacht in den schrijver een medestrijder te zullen vinden, die er met kracht bij de Regeering op zou aandringen om onverwijld de regeling van Suriname's westelijke grens ter hand te nemen, nu de Expeditie-Stahel de ontdekking van Barrington Brown bevestigd heeft dat de New-River en *niet* de Koeroeni-Koetari de voortzetting van de Corantijn is.

In plaats daarvan deelt de schrijver mede, dat men zich in Nederland over de Surinaamsche grenskwesties „het hoofd niet breekt — en eigenlijk terecht".

Onder meer zou dat „niet zich het hoofd breken" zijn toe te schrijven aan de geringe waarde die men hecht aan een grensregeling „wegens het onbelangrijke van de in aanmerking komende gebieden".

Nu is er, zoowel in als buiten de Staten-Generaal, op gewezen, dat het in de Corantijnkwestie niet gaat om de waarde van het gebied, maar dat het geldt een zaak van *recht*, waarvoor het toch wel de moeite waard is te strijden.

Men stelle zich de vraag hoe de Engelsche Regeering zou hebben gehandeld wanneer de zaak juist andersom stond, n.l. dat een Nederlandsch reiziger een onjuiste opname van de rivier had gedaan, dat daarna gedurende vele jaren een verkeerde bronrivier voor de grens was gehouden, totdat een andere Nederlandche opnemer de onjuistheid had aangetoond, die ten slotte door een Engelsche expeditie was bevestigd. Is er iemand die er aan twijfelt of de Britsche Regeering de zaak onmiddellijk zou ter hand nemen?

De schrijver deelt voorts mede dat er zijn, die meenen dat men deze zaak vooral niet te ernstig moet opvatten, er vooral geen *kwestie* van maken, want dat er voor Nederland met de twee groote mogendheden waarlijk belangrijker dingen te behandelen zijn, waarbij de atmosfeer niet mag worden vertroebeld door „het zoeken van spijkers op laag water".

Aan deze kleinmoedigen moeten wij opmerken, dat de Britsche Regeering het, in het zooeven door ons onderstelde geval, volstrekt geen „spijkers op laag water zoeken" zou achten zoo zij trachtte een fout hersteld te krijgen, die door ons zou zijn gemaakt.

Of er met „de twee mogendheden" belangrijker dingen te behandelen zijn doet niets ter zake. Het Foreign Office beschikt over genoeg personeel om ook minder belangrijke zaken te behandelen, zelfs in deze zoo moeilijke tijden.

Frankrijk heeft zelfs *midden in den wereldoorlog* kans gezien een gedeeltelijke grensregeling in de Marowijne ter hand te nemen. Men zie daarover *De West-Indiche Gids*, 2e jaargang, (1920), blz. 337.

Men doet de Britsche Regeering onrecht aan door te veronderstellen dat zij niet voor rede vatbaar zou zijn in een zoo eenvoudige aangelegenheid als juist *deze* grenskwestie, zoo eenvoudig, dat ze in een telefoongesprek tusschen het Foreign Office en ons Departement van Buitenlandsche Zaken zou kunnen opgelost worden.... mits dit laatste Departement zich eerst op de hoogte van het vraagstuk stelde.

„Zeker is het onjuist" — aldus de schrijver in de *Haagsche Post* — dat sommige atlassen tusschen de beide bronrivieren „betwist gebied" vermelden.

Hoe nu?

Na de arbitrale uitspraak in 1899 inzake de grensregeling tusschen Britsch Guiana en Venezuela gaf onze Regeering aan de Britsche te kennen dat de uitspraak van 't scheidsgerecht geenszins kon praejudicieeren op

onze rechten, om de New-River als grens tusschen de beide Guyana's te beschouwen. De Britsche Regeering wenschte toen daarover niet in discussie te treden. Onze opvolgende Regeeringen zijn sindsdien niet op deze aangelegenheid teruggekomen. Of zij daar goed aan gedaan hebben, willen wij hier in het midden laten, maar uit het niet terugkomen op de aangelegenheid volgt niet dat „onze rechten" niet meer bestaan.

De bedoelde atlassen vermelden dus zeer terecht tusschen de beide bronrivieren „*betwist gebied*" [1]).

Wij hebben er niet tegen op gezien ons in een grenskwestie te begeven met de Vereenigde Staten inzake het bezit van het eilandje Miangas.

Beschouwen wij de Vereenigde Staten niet als groote mogendheid of zit het hem daarin, dat Miangas in de Oost ligt.... en de Corantijn maar in Suriname?"

De Haagsche Post heeft hierop niet geantwoord.

Ik meen hier het voornaamste te hebben bijeengebracht dat sedert het vorige artikel over deze kwestie is geschreven en gesproken.

Nu iets dat men, met eenigen goeden wil, een *daad* zou kunnen noemen: Op 27 Mei 1927 richtte de redactie van *De West-Indische Gids* — overtuigd dat in deze grenskwestie slechts klaarheid te brengen is door nauwkeurige bestudeering van hetgeen voorafgegaan is aan Schomburgk's exploratie van de Corantijn — tot den Minister van Koloniën het verzoek om een vijftal oude brieven, dateerende uit de jaren 1840, 1841 en 1843, in het tijdschrift te mogen publiceeren. De redactie meende dat die meer dan 80 jaren oude bescheiden mogen geacht worden „geschiedenis" te zijn en vertrouwde dat er geen bezwaar zou zijn tegen de publicatie, vooral ook omdat de Engelsche Regeering reeds in 1840 een „Parliamentary Paper" had gepubliceerd, betrekking hebbende op de voorgenomen exploratie door Schomburgk. Van de bedoelde vijf brieven heb ik, met toestemming van den toenmaligen gouverneur, in de Surinaamsche archieven afschriften mogen maken.

Volgens het gewone gebruik zal de brief dadelijk aan den Minister van Buitenlandsche Zaken voor advies zijn gezonden. Op 6 Augustus, d. i. *na bijna 10 weken*, ontving de redactie, tot haar groote verwondering, van den Administrateur, Hoofd der 7de Afdeeling van het Ministerie van Koloniën het volgende bescheid:

---

[1]) Zie ook hierachter blz. 410.

„In antwoord op Uw schrijven van 27 Mei j.l., heb ik de eer U namens den Minister van Koloniën mede te deelen, dat Zijne Excellentie na overleg met Haar ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken geen vrijheid kan vinden U machtiging te verleenen tot publicatie van de in Uwen brief vermelde bescheiden, betrekking hebbende op de West-grens van Suriname."

Het motief voor deze afwijzende beschikking is niet medegedeeld. Zoo moet ik mijn toevlucht nemen tot hypothesen, een gevaarlijk werk, waarbij men zeer licht mistast. Voor ik deze de revue laat passeeren, moet ik teruggaan tot eenige uitingen van de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën.

Aan het slot van zijne hiervoren met I aangeduide Memorie heeft Minister van Karnebeek verklaard:

„Overigens blijft de aandacht van de regeering op deze aangelegenheid gevestigd."

Een soortgelijke verklaring had Minister de Graaff afgelegd aan het slot zijner op 28 April 1925 in de Tweede Kamer uitgesproken rede:

„Intusschen kan ik de verzekering geven dat in het algemeen de aandacht der Regeering op het vraagstuk gevestigd blijft."

Wat met dat *„in het algemeen"* bedoeld is zal den heer de Graaff zelf wel niet helder voor den geest hebben gestaan.

Hoe het zij, de beide uitlatingen beteekenen òf niets, òf ze beteekenen dat de kwestie — trots de in 1913 door Jhr. de Marees van Swinderen afgelegde verklaring — *niet uit is*, en dat onze diplomatie op een gunstige gelegenheid wacht om de zaak op nieuw ter tafel te brengen, waaruit dan weer volgt dat die Ministers de Engelsche aanspraken, *die feitelijk op niets anders berusten dan op een onvoldoende verkenning*, aanvechtbaar achten. Maar waarom dit zoo langs den neus weg gezegd en niet rond en duidelijk voor den dag gekomen met wat men voor heeft? Daarmee zou toch een eind zijn gemaakt aan het jaarlijksche optreden van de Tweede Kamer en aan het vele geschrijf. De gevolgen van de geheimzinnigheid zijn niet uitgebleven. Want daar komt Minister Koningsberger in zijn hiervoren met II aangeduide Memorie verklaren dat hij

„nog steeds geneigd is zich op het in de praktijk al sedert vele jaren ingenomen standpunt te stellen, dat die Westelijke grens wordt gevormd door de rivier Corantijn-Coeroeni-Coetari, met dien verstande, dat alle in genoemde rivier gelegen eilanden als Nederlandsch territoir moeten worden beschouwd."

In zijne met III hiervoren aangeduide rede maakt Zijne Excellentie het nog erger. Zonder zich bewust te zijn van de kracht van wat het Nederlandsche standpunt moet zijn, treedt hij onbekommerd op als Engeland's pleitbezorger! En in zijne repliek — hiervoren met IV aangeduid — voegt hij bij zijn pleidooi nog de verklaring dat wij *in gebreke zijn gebleven om onzerzijds iemand mede te zenden*, met de expeditie van Schomburgk n.l.

Op dit laatste argument moet ik voor de zooveelste maal eenig licht laten vallen:

Zooals ik reeds in vorige artikelen heb medegedeeld, richtte het Foreign Office op 18 Maart 1840 (*Parliamentary Paper*, 11 Mei 1840) een brief tot James Stephen Esq. (onderstaatssecretaris voor de Koloniën) waarin — naar aanleiding van voorstellen van Henry Light, Gouverneur van Britsch Guiana — wordt medegedeeld

„that the course of proceeding which Lord Palmerston would suggest for the eonsideration of Lord John Russell is, that a map of British Guiana should be made out according to the boundaries described by Mr. Schomburgk; that the said map should be accompanied by a memoir, describing in detail the natural features which define and constitute the boundaries in question, and that copies of that map and memoir should be delivered to the governments of Venezuela, of Brazil, and of the Netherlands, as a statement of the British claim. That in the meanwhile British commissioners should be sent to erect landmarks on the ground, in order to mark out by permanent erections the line of boundary so claimed by Great Britain. It would then rest with each of the three governemnts to make any objection which they might have to bring forward against these boundaries, and to state the reasons upon which such objections might be founded, and Her Majesty's Government would then give such answers thereto as might appear proper and just" [1]).

---

[1]) In de boekerij van het Departement van Koloniën vond ik (no. 6530 van den Catalogus) een gedrukten, niet geadresseerden brief van Lord Salisbury, gedagteekend 26 November 1895 (blijkbaar gericht tot den Britschen ambassadeur te Washington) waaruit ik het volgende citeer, als bevestiging van bovenstaanden brief: „En 1885, le gouvernement britannique accorda une concession pour l'exploration à l'interieur de la Colonie, M. (ensuite Sir Robert), Schomburgk qui avait été chargé de cette mission, attira, à son retour au chef-lieu, en Juillet 1839, l'at-

Bij deze „course of proceeding" dus *geen sprake van gezamenlijke exploratie.* Nòch Suriname, nòch Venezuela, noch Brazilië waren uitgenoodigd „om iemand mede te zenden". Wat Suriname betreft was dat „medezenden" bovendien uitgesloten door de door Schomburgk gevolgde route. (De Essequebo op tot de bronnen, verder over land en daarna de Corantijn afgezakt). En het is de vraag of de Engelsche Regeering en Schomburgk dat medezenden van een dwarskijker zouden hebben op prijs gesteld. Schomburgk was mans genoeg om de exploratie alleen te doen en had hij geen gebrek aan levensmiddelen gehad, dat hem dwong de Corantijn haastig af te zakken, dan zou hij ongetwijfeld de New River niet voorbijgevaren zijn, te minder daar hij, blijkens zijn kaart — waarschijnlijk van de Indianen — wist dat er een bronrivier was, die de richting had van de later door Barrington Brown ontdekte rivier.

En dan ware er geen grenskwestie geweest!

Men mag het dezen bekwamen geograaf niet aan rekenen dat men uit zijn vluchtige verkenning van de Corantijn verkeerde gevolgtrekkingen heeft gemaakt.

---

tention du gouvernement sur la nécessité de procéder, sans retard, à la démarcation des frontières. Il fut, en conséquence appelé, au mois de novembre 1840, aux fonctions de commissaire spécial, chargé de la reconnaissance et de la délimitation provisoire des frontières de la Guyane britannique; avis de cette nomination fut donné aux gouvernements intéressés, au nombre desquels était celui du Vénézuela.

A cette époque, le gouvernement de Sa Majesté avait l'intention, une fois que ce commissaire aurait achevé son travail, de faire part, aux autres gouvernements, de sa manière de voir au sujet de la ligne exacte de frontière de la Colonie anglaise, pour procéder ensuite au règlement des détails sur les points qui auraient pu soulever des objections de la part des gouvernements intéressés".

Op 15 Juni 1926 deelde Minister Koningsberger aan den Voorzitter van de Tweede Kamer mede, *dat eene mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie niet is ontvangen.* Ware die wel ontvangen en waren daarbij gevoegd een verslag van Schomburgk's „*hasardous descent*" (zooals Barrington Brown die noemde) en de kaart, dan was de mogelijkheid niet uitgesloten dat de een of andere pientere ambtenaar op het Departement van Buitenlandsche Zaken lont had geroken en zich afgevraagd of dat nu een behoorlijke exploratie van het brongebied was en of Schomburgk die andere op zijn kaart geteekende bronrivier, door hem Pani genoemd en die blijkbaar identiek is met de New River van Brown, ook had verkend.

Uit de brieven, waarvan de publicatie geweigerd is, zou zonneklaar zijn gebleken dat een *gezamenlijke exploratie* niet alleen nooit in de bedoeling heeft gelegen, maar ook niet wel mogelijk zou zijn geweest. Doch aangenomen dat wij waren uitgenoodigd om iemand mede te zenden en dat wij daaraan geen gevolg hebben gegeven, dan volgt daaruit geenszins dat wij ons moeten neerleggen bij een onvolledige verkenning. Zou Engeland, als de zaak anders stond, zoo gehandeld hebben?

In zijne rede in de Eerste Kamer op 19 Juni 1924 wenschte Minister de Graaff alsnog in het licht te stellen dat

„wel geheel andere gegevens aanwezig zullen moeten zijn dan de oppervlakkige exploratie, een vijftigtal jaren geleden, van een Engelsch geoloog omtrent den bovenloop van de Corantijnrivier, alvorens de Nederlandsche Regeering termen aanwezig zou kunnen achten om zich met het Britsche Gouvernement in onderhandelingen te begeven omtrent dit grensvraagstuk."

Welnu, die „oppervlakkige exploratie" van een „Engelsch geoloog" is bevestigd door de Expeditie-Stahel. Maar de heer de Graaff is geen Minister meer en Dr. Koningsberger heeft zich niet uitgelaten over de bevinding van deze Nederlandsche expeditie.

Ik acht deze bevestiging van Barrington Brown's ontdekking voldoende aanleiding om met de Britsche Regeering onverwijld in nader overleg te treden. Zoo'n gelegenheid zal zich niet licht meer voordoen. Het is nu het psychologisch moment.

Dit wat de bronrivieren betreft.

Maar er is meer. Er is n.l. een conflict, al houdt onze Regeering zich van den domme, althans in het openbaar:

In zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1924 — ingezonden bij brief van 27 Maart 1924 — schreef Minister de Graaff en Minister van Karnebeek was het daarmede eens „voorzoover hij zich tot oordeelen bevoegd acht":

„Wat aangaat de scheiding tusschen Suriname en Britsch Guyana lijdt het geen twijfel, dat sedert Suriname in 1816 onder Nederlandsch

gezag is teruggebracht, steeds de Corantijn als grensrivier heeft gegolden. Dat de linkeroever van de rivier de grenslijn uitmaakt en dus de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, vindt sinds lang in de praktijk bevestiging."

Dit in lijnrechte tegenspraak met de verklaring van Minister de Marees van Swinderen in 1913. Inderdaad is *langer dan een eeuw* de Corantijn door de Engelschen als „Dutch waters" erkend [1]). Maar daar verschijnt in 1913 op een kaart van Britsch Guiana, „published by authority of his Excellency the Governor Sir Walter Egerton, by L. S. Hohenkerk, Government Surveyor", deze aanteekening:

„The Eastern boundary of the Colony is the middle of the deepest channel (Thalweg) of the river Courantyne and when an Island is passed the deepest channel (Thalweg) between the Island and the West bank of the river". [2])

De rivier is nu niet meer in haar geheel „Dutch waters" [3]).

Het bestuur van Britsch Guiana is dus bezig te tornen aan den status der rivier, dien zij langer dan een eeuw heeft erkend. Ziet onze Regeering hierin geen conflict? Heeft zij dit stilletjes geslikt? Dan zou er aanleiding zijn tot herhaling van de klacht, die de Tweede Kamer uitte in het Voorloopig Verslag nopens het ontwerp tot goedkeuring van het tusschen Nederland en Brazilië gesloten verdrag tot regeling der grens tusschen Suriname en Brazilië, vastgesteld 23 Mei 1907, toen verscheidene leden

„niet konden nalaten uiting te geven aan hun twijfel, of de Nederlandsche Regeering in haar diplomatiek beleid met betrekking tot de grenzen van Suriname wel altijd bijzonder gelukkig is geweest, of daarbij niet te

[1]) Zie „*De West-Indische Gids*" van Dec. 1922 (4e jg.) blz. 408—412.

[2]) De aanteekening wordt herhaald op een kaart van 1924 „published by authority of his excellency the Governor Sir Graeme Thomson, K. C. B. Revised and corrected to date from the records of the Department of Lands and Mines, Georgetown, Demerara, under the direction of Hon. G. D. Bayley, Commissioner of Lands & Mines". — De kaart is opgenomen in „*Report of the British Guiana commission*". Presented by the Secretary of State for the Colonies to Parliament by command of his Majesty, April 1927.

[3]) Ik wil hier aanteekenen dat dit de grens is, die ik in mijn artikelen in „*De West-Indische Gids*" van Dec. 1924 (6e jrg.) blz. 363 en van Nov. 1926 (8ste jrg.) blz. 312 als redelijk erkende, mits *bij verdrag* vastgesteld, *tegelijk met de regeling van de grens in het brongebied.*

veel gestreefd is naar een vriendschappelijke verstandhouding met onze naburen en of daarbij wel altijd genoegzaam rekening is gehouden met de belangen en de rechten der kolonie."

Na de scheidsrechterlijke uitspraak van 1899 gaf de Nederlandsche Regeering aan de Britsche te kennen

„dat die uitspraak geenszins kan praejudicieeren *op onze rechten om de New River als grens tusschen de beide Guiana's te beschouwen"* [1]).

De Britsche Regeering ging hierop niet in. Lord Salisbury beriep zich op den langen duur van den bestaanden toestand, en Minister Koningsberger vindt dat, volgens zijne, hiervoren met III aangeduide rede, juist. Maar hierbij verliest Zijne Excellentie het een en ander uit het oog. In het algemeen — en niemand kon dit beter weten dan Lord Salisbury — dat de regeling van grenzen overal en te allen tijde een langdurig en dikwijls netelig werk is. en in dit bijzondere geval, dat de Britsche Regeering — als hiervoren reeds werd opgemerkt — aan onze Regeering geen kennis heeft gegeven van Schomburgk's uitkomsten.

Zooals uit den hiervoren aangehaalden brief van Lord Salisbury blijkt, dateerde de opdracht aan Schomburgk om de grenzen van Britsch Guiana te verkennen en voorloopig af te bakenen van November 1840. De verkenning duurde een drietal jaren. Het laatst was de Corantijn aan de beurt, n.l. in 1843. De grens van Britsch Guiana met Venezuela werd in October 1899 bij arbitrale rechtspraak vastgesteld; de verkenning van Schomburgk was toen bijna 60 jaren oud. De grens met Brazilië werd op 6 Juni 1904 door den scheidsrechter, Koning Victor Emmanuel vastgesteld, d. i. meer dan 60 jaren na Schomburgk's exploratie [2]).

Toen onze Regeering in 1900, na de eerstgenoemde arbitrale beslissing aan de Britsche Regeering te kennen gaf, dat die uitspraak niet kon praejudicieeren op onze

---

[1]) Ik cursiveer.

[2]) Wil Dr. Koningsberger weten welke lange voorgeschiedenis grensregelingen kunnen hebben, hij leze het zeer interessante *Urteil des Bundesrates der Schweizerischen Eidgenossenschaft über den Franko-Brasilianischer Grenzstreit,* vom 1 Dezember 1900, een boekdeel van 840 bladzijden.

rechten om de New River als de grens te beschouwen, was de verkenning van Schomburgk nog geen 60 jaar oud, dus niet ouder dan de beide andere verkenningen. Er was dus voor Lord Salisbury geen reden om zich te beroepen op den langen duur van den bestaanden toestand [1]).

Men heeft in 1900 een mooie gelegenheid laten voorbijgaan om tot een grensregeling te komen. Kort vóór en kort na dat jaar waren grensregelingen in Guiana aan de orde van den dag.

Als het niet zoo ernstig was zou men er om moeten lachen dat wij een gebied dat ons rechtens toekomt, zouden moeten verliezen omdat.... *Schomburgk een te kort aan levensmiddelen heeft gehad.*

In de laatste 25 jaren is deze grenskwestie door de opvolgende Regeeringen op jammerlijke wijze mishandeld, zoowel door het Departement van Buitenlandsche Zaken als door het Departement van Koloniën, het ergst door eerstgenoemd Departement. Van de vele tegenstrijdige verklaringen heeft Mr. Droogleever Fortuyn in de vergadering van de Tweede Kamer van 28 April 1926 (zie *W.-I. Gids* van Nov. 1926, 8ste jg., blz. 306/307) een opsomming gegeven, die nog aangevuld zou kunnen worden.

Als een merkwaardig staaltje van den weinigen ernst, waarmede de zaak behandeld wordt, moge het volgende dienen: Eenige jaren geleden (na 1922) werd *van regeeringswege* uitgegeven: *Holland and her Colonies. Economic guide book.*

Op het titelblad staat te lezen:

„The contents of this book — with the exception of one addition — are to be considered as a translation, brought up to date of the Handboek

---

[1]) Die duur had niet zoo lang behoeven te zijn als de Britsche Regeering in 1871 ons de ontdekking van Barrington Brown had medegedeeld. Maar, zooals ik in een vorig artikel („*West-Ind. Gids*", Dec. 1924 (6e jg.) blz. 355 zeide, het is best mogelijk dat de ontdekking niet tot het Foreign Office is doorgedrongen, zooals ook onze Regeering er niets van wist voordat in 1889 uit Suriname haar aandacht daarop werd gevestigd.

Dat de Engelschen, als het in hun kraam te pas komt, niet zoo'n bijzondere waarde hechten aan den langen duur van een toestand, bewijst wel de hiervoren genoemde aanteekening op de kaarten van Britsch Guiana van 1913 en 1924.

voor de kennis van Nederland en Koloniën, which was published in 1922 by the Netherlands Foreign Office (Directie van Economische Zaken) assisted by various ministerial departments and by some private persons."

Terwijl nu twee Ministers van Buitenlandsche Zaken (Loudon en de Marees van Swinderen) hebben verklaard dat er geen grenskwestie was en een derde (van Karnebeek) wegens een „misverstand" er niet rond voor uitgekomen is wat zijne meening is omtrent de kwestie van de bronrivieren, bevat het boek een kaart van Suriname, waarop het gebied tusschen de beide bronrivieren van de Corantijn en dat tusschen de Litani en de Marowijnekreek is gearceerd, met deze aanteekening:

„Het gearceerde gebied tusschen Nieuwe Rivier en Coeroeni Riv. en tusschen Litani Riv. en Marowini Riv. nog betwist."

En dit terwijl in *De W. I. Gids* van December 1922, 4de jg., blz. 417, noot 3, de aandacht is gevestigd op een dergelijke aanteekening op een kaart in de Hollandsche uitgave. Waarom zouden Buitenlandsche Zaken ook kennis nemen van artikelen in *De West-Indische Gids ?*

In het Verslag der Eerste Kamer over hoofdstuk III der Staatsbegrooting voor 1914 wenschte men overlegging der gewisselde stukken betreffende de grenskwestie in Suriname omtrent de Corantijnrivier. Minister Loudon antwoordde:

„De ondergeteekende kan geene vrijheid vinden om de overlegging van stukken betreffende de grensscheiding tusschen Suriname en Britsch Guyana te bevorderen".

Een reden werd niet opgegeven tenzij men als zoodanig wil beschouwen de verzekering „dat een grensgeschil daar ter plaatse niet bestaat". Juist om zich daarvan te overtuigen had de Eerste Kamer — vóór dien ook de Tweede Kamer — om de overlegging gevraagd.

Kort daarna — op 21 Maart 1914 —zeide de Minister van Koloniën, de heer Pleyte, in de Eerste Kamer dat de Regeering bereid was bij gelegenheid van de door den heer van Doorn te houden interpellatie — die intusschen niet is gehouden [1]) —

[1]) Zie de *W. I. Gids* van Nov. 1920, 2e jg., blz. 350.

„alle gegevens te verstrekken waarover zij beschikt en die zij voor publicatie geschikt zal achten."

Deze slag om den arm gaf te denken. Waren er dan stukken, die niet geschikt waren voor publicatie? Of kende de Minister het dossier nog niet in zijn geheel?

In het 18 Maart 1921 gedagteekende Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer over de Surinaamsche begrooting voor 1921 werd overlegging van alle stukken gevraagd.

De Minister, de heer de Graaff, zegde in zijne Memorie van Antwoord overleg toe met zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken. Na een vraag van den heer van Kol [1]) kwam het antwoord, ingezonden 8 Sept. 1921. Voor het overleg is dus alle tijd genomen.

Het antwoord luidde:

„Ten vervolge op zijn schrijven van 27 Juli, 10de afdeeling no. 66, nopens de wenschelijkheid van openbaarmaking [2]) van bescheiden betreffende het beloop der grens tusschen Nederlandsch- en Britsch Guyana, heb ik de eer U Hoogedelgestrenge mede te deelen, dat de uitgebreidheid van de briefwisseling over deze aangelegenheid, die in de eerste helft van de vorige eeuw haar oorsprong neemt, de publicatie van de desbetreffende bescheiden tot een werk van zeer grooten omvang zou maken, van geheel ander karakter dan de gebruikelijke overlegging [2]) aan de Staten-Generaal van stukken over loopende of kortelings beeindigde diplomatieke onderhandelingen. Uit dien hoofde acht de Minister van Buitenlandsche Zaken publicatie niet wel mogelijk".

Dus geen ander bezwaar dan *de omvang der bescheiden*.

In mijn artikel over deze grenskwestie in *De W. I. Gids* van Dec. 1921, 3de jg., trachtte ik aan te toonen dat de omvang van de briefwisseling, als ze gedrukt werd met een niet te groote letter, den Minister zou meevallen en dat de kosten door den Staat der Nederlanden zonder veel bezwaar gedragen zouden kunnen worden.

In het Voorloopig Verslag over de Surinaamsche begrooting voor 1922 spraken eenige leden van de Tweede Kamer hunne teleurstelling uit over de weigering van de

---

[1]) Zie *De W. I. Gids* van Dec. 1921, 3e jg. blz. 393/394.

[2]) Ik moet hier opmerken dat de Eerste Kamer om „overlegging" der bescheiden had gevraagd. Eerst in een op 26 Mei 1921 door den heer van Kol ingezonden vraag was er van „openbaarmaking" sprake. Des Ministers bezwaar betrof de publicatie.

Regeering om de bescheiden openbaar te maken. Zij meenden dat de publicatie zoowel uit een historisch als uit een practisch oogpunt voor ons land niet zonder beteekenis zou zijn. De uitgebreidheid van de briefwisseling achtten zij geen voldoende grond voor de weigering.

Minister de Graaff zag het practische belang niet in en daar het historische belang niet in die mate weegt dat de kosten in het midden zouden mogen worden gelaten, achtte hij zich niet verantwoord aandrang tot de openbaarmaking uit te oefenen op zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken.

Het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1923 vroeg of de Regeering breid was de correspondentie over te leggen. Men was blijkbaar bescheiden geworden. Nu niet de omvangrijke en kostbare publicatie, maar slechts overlegging der bescheiden.

Geduldige, lijdzame menschen, die leden van de Tweede Kamer!

De Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 14 Dec. 1922, gaf het volgende merkwaardige bescheid:

„In zake de grenzen van Suriname blijft de Regeering streven naar definitieve oplossingen ten aanzien van nog overgebleven vraagpunten. De ondergeteekende is van meening dat, daargelaten of overlegging aan de Kamer van de aangaande deze aangelegenheid gevoerde ambtelijke briefwisseling te eeniger tijd zou kunnen plaats vinden, in elk geval het tijdstip daarvoor thans nog niet daar is".

Bij de openbare behandeling der begrooting op 6 Februari 1923 zeide Minister de Graaff nog:

„Van een overleging van stukken kan op dit oogenblik bezwaarlijk sprake wezen; daarvoor zou ook in werkelijkheid geen urgentie bestaan"..............

„Het komt mij bovendien voor, dat vooral in een tijd als deze, waarin elke uitgave zwaar weegt, tot een publicatie als bedoeld niet bij voorkeur zou moeten worden overgegaan".

Dus geen urgentie en weer het kostenbezwaar [1]).

In het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1923 verzocht men den Minister een duidelijk overzicht te willen geven van de vraagpunten die nog moesten worden opgelost.

[1]) Is men in het Miangasgeschil ook zoo zuinig?

De Minister antwoordde:

„De in het Voorloopig Verslag verzochte uiteenzetting nopens bestaande vraagpunten ter zake van de westgrens van Suriname, hoopt de ondergeteekende, voor zooveel vereenigbaar met de beperking in het tweede lid van artikel 95 der Grondwet, te zijner tijd te kunnen verstrekken in een, na overleg met zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken ten behoeve van de Staten-Generaal te maken overzicht, met de samenstelling waarvan eenige tijd gemoeid zal zijn".

Ik voorspelde dat het overzicht een teleurstelling zou zijn. Een jaar na de toezegging verscheen op 27 Maart 1924 het overzicht als antwoord op een vraag in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1924. En het was teleurstellend door zijne onvolledigheid en bovendien bevatte het een groote onjuistheid, die een gevolg was van een *onvoldoende bestudeering van de oudste bescheiden*. In zijne op 8 April 1924-gehouden rede heeft de heer IJzerman dit alles op meesterlijke wijze uiteengezet.

Het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1924 kwam uitvoerig op de zaak terug, maar dat betoog kon Minister de Graaff niet terugbrengen van het standpunt

„dat het tegenwoordig stadium van die zaak geene openbaarmaking van stukken zou motiveeren".

Wilde dat zeggen dat de Minister zich een stadium dacht, waarin die openbaarmaking wèl gemotiveerd zou zijn?

Nadat de Tweede Kamer bij Minister van Karnebeek, wegens een „misverstand" van den Minister bot had gevangen, drong zij in haar op 4 November 1925 vastgesteld Voorloopig Verslag nopens de Surinaamsche begrooting voor 1926 aan op de overlegging van

„1°. de briefwisseling, welke voorafgegaan is aan de opdracht-Schomburgk, zoowel die met onze Regeering als die tusschen de Gouverneurs van Britsch-Guyana en Suriname;

2°. de mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche Regeering van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie;

3°. de briefwisseling tusschen de beide genoemde Regeeringen na de uitspraak in 1899 van het scheidsgerecht te Parijs in zake de grensregeling tusschen Britsch-Guyana en Venezuela, alsmede de nota's van het Gouvernement van Suriname over deze aangelegenheid".

Ik had verwacht dat de komst van Dr. Koningsberger aan het hoofd van het Departement van Koloniën een frisscher wind op het Plein zou doen waaien. Dit zou ook zijn gebeurd indien de nieuwe bewindsman, inplaats van zich, omtrent deze kwestie, te gaan laven aan de troebele bron van zijn ambtsvoorganger, Minister de Graaff, voorlichting had gezocht in de beschouwingen, die van de beide Kamers waren uitgegaan.

Bij de openbare behandeling der begrooting op 28 April 1926 zeide Minister Koningsberger:

„Voor zoover ik de stukken heb bestudeerd, die door de Kamer ter inzage is gevraagd, om zich over de zaak een juist oordeel te kunnen vormen, heb ik den indruk, dat het lectuur is, die zelfs aan het meest onschuldig lid dezer vergadering veilig in handen kan worden gegeven".

Bij brief van 15 Juni 1926 werden de gevraagde stukken onder inventaris, uitsluitend ter kennisneming van de leden, overgelegd. Daarbij voegde de Minister, zooals ik hiervoren reeds mededeelde de merkwaardige verklaring *dat eene mededeeling van de Britsche Regeering aan de Nederlandsche van de uitkomsten van Schomburgk's exploratie niet is ontvangen.*

Eindelijk dan was de Tweede Kamer in de gelegenheid kennis te nemen van een deel der correspondentie. Of vele leden de gelegenheid gebruikt hebben valt te betwijfelen. Iets anders zou het geweest zijn als zij de stukken gedrukt voor zich hadden gehad.

Nu de Minister heeft verklaard dat de correspondentie zoo dood onschuldig is, moet men zich afvragen waarom de overlegging zoovele jaren, onder allerlei voorwendsels, hardnekkig is geweigerd. Kenden de vorige Ministers de bescheiden niet, of is het Minister Koningsberger, die ze niet nauwkeurig heeft bestudeerd?

Na dit eentoonige relaas, dat noodig was om goed den indruk te vestigen hoe er jaren lang met deze kwestie is gesold, kom ik terug op het afwijzende antwoord op het verzoek van de redactie van *De West-Indische Gids* om een vijftal, meer dan 80 jaren oude brieven te publiceeren.

Voor deze weigering moeten wel zeer ernstige redenen

bestaan. Hier is geen sprake van den „grooten omvang". De brieven zouden niet meer dan een vijftal bladzijden van *De West-Indische Gids* beslaan. Van groote kosten evenmin. Hebben vorige Regeeringen dan niet alle motieven voor hare weigering om de briefwisseling openbaar te maken aan de Staten-Generaal medegedeeld? En de bescheiden zijn volgens Minister Koningsberger toch zoo dood onschuldig!

Zijn er onderhandelingen met de Britsche Regeering gaande — zooals men misschien uit de hiervoren aangehaalde duistere uitingen van de Ministers de Graaff en van Karnebeek zou mogen afleiden — en acht de Regeering daarom geschrijf over de kwestie niet wenschelijk? Dit zou zeer natuurlijk zijn, maar waarom dit dan niet vertrouwelijk medegedeeld aan de redactie, die dan zou hebben gezwegen als het graf?

Heeft men aan de Britsche Regeering vergunning gevraagd om die meer dan 80 jaren oude brieven te mogen publiceeren. en heeft die Regeering bezwaren geopperd? Dit acht ik niet aannemelijk, waar die Regeering in 1840 zelf een op de zaak betrekking hebbenden brief heeft gepubliceerd.

Of heeft het Departement van Buitenlandsche Zaken voor het eerst met aandacht kennis genomen van die oude brieven, heeft men toen ingezien hoe verkeerd men gedaan heeft te zwijgen na het afwijzend gebaar van Lord Salisbury en wil men de begane fout van een voorganger met den mantel der liefde bedekken en niet op de zaak terugkomen? Ook dit is niet waarschijnlijk omdat aan die edelmoedige opwelling het belang van het land zou worden opgeofferd. Fouten van vorige Regeeringen ontslaan de tegenwoordige Regeering niet van den plicht te doen wat recht is.

Of beteekenen de bedoelde uitlatingen van de Ministers de Graaff en van Karnebeek niet dat er besprekingen gaande zijn of worden voorbereid en is de verklaring van de weigering deze dat men met de zaak verlegen zit en er tegen opziet om, na de verklaring van Minister de Marees van Swinderen in 1913, met de Britsche Regeering op-

nieuw besprekingen te openen? Maar het Foreing Office is geen boeman, ontoegankelijk voor rede, en onze Minister van Buitenlandsche Zaken is geen beschroomd bakvischje. Wanneer men de zaak opnieuw ter tafel brengt moet men voorbereid zijn op een strak of zuur gezicht, maar Jhr. Beelaerts van Blokland heeft op 6 September 1927 in de Assemblée van den Volkenbond getoond dat hij zich daardoor niet laat afschrikken. Heeft Lord Salisbury niet zelf aangewezen hoe een regeering terugkomt op een beslissing van een vorige regeering? (Zie *De West-Indische Gids* van Dec. 1921, 3e jg., blz. 400.) En heeft niet onze Koning-Stadhouder gezegd: „Je tacheres de faire voir à nos gens qu' en parlant ferme et en allant le grand chemin qu' on vient toujours mieus a bout de son dessein qu'autrement''?

Aannemelijk is geen dezer hypothesen. Vast staat alleen dat er een zeer ernstige reden moet zijn om de publicatie te verhinderen. *De West-Indische Gids* heeft — met weinig steun van de Pers in Nederland — zijn plicht gedaan. Aan de Staten-Generaal om den sluier op te lichten, die zoo lang reeds hangt over deze toch zoo uiterst eenvoudige grenskwestie.

Den Haag, Oct. 1927.

NASCHRIFT

Er is juist nu een zeer dringende reden om niet te talmen om met Engeland tot een grensregeling te komen. In Britsch Guiana is n.l. eene organisatie van den vliegdienst naar het achterland en naar de naburige eilanden in wording. (Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 3 en 10 Nov. 1927). Het gebied tusschen de bronrivieren van de Corantijn, dat nu uiterst moeilijk te bereiken is (Kolonel Kremer en Dr. Fernandes deden er vele weken over) en daardoor zoo goed als geen waarde heeft, zal door de lucht in een paar uur te bereiken zijn.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VI

Over de *samenstelling* van de rechterlijke colleges nog een enkel woord.

Allereerst de Raad van civiele en crimineele justitie. Toen Mr. Van Starckenborgh als gouverneur-generaal ad interim overleden was, had niet zonder strijd dezelfde opschuiving plaats als toen Mr. Elsevier tot het fiskaalsambt geroepen was. Mr. Serrurier werd raad-fiskaal en Mr. W. W. Duyckinck met de waarneming van het voorzitterschap belast. Met Cantz'laars komst traden Mr. Elsevier en Mr. Serrurier een stap terug, achtereenvolgens tot raad-fiskaal en tot voorzitter van het Hof van justitie. De gegradueerde leden werden afgeschaft [1]); in hun plaats kwamen G. Striddels [2]) en I. N. C. Jutting. De Larrey was reeds in 1819 vervangen door W. A. van Sprengler, die bij zijn benoeming tot gouverneur van St. Eustatius in 1823 opgevolgd werd door D. Specht. In 1824 trad Royer af wegens hoogen leeftijd en particuliere werkzaamheden; zijn opvolger I. C. Meyer kreeg in 1827 drie nieuwe leden naast zich: H. van der Meulen voor G. Striddels, M. B. Schotborgh voor I. N. C. Jutting en M. E. van der Dijs voor D. Specht. Verscheidenen hunner waren met nog vele anderen vóór hun benoeming plaatsvervangende leden,

[1]) Mr. Duyckinck werd gouvernements-secretaris.
[2]) Toen nog majoor-commandant van de schutterij. Zie *De oprichting der Curaçaosche schutterij*.

geassumeerde leden of leden ad hoc in verschillende gevallen, als de gewone leden zich wegens verwantschap met de gedingvoerende partijen aan de behandeling van zaken moesten onttrekken.

Bij de benoeming van I. N. C. Jutting in 1820 heeft zich het geval voorgedaan, dat zijn bedanken niet wordt aangenomen, „aangezien zijne opgegeven redenen niet van dat gewigt zijn om hem van de waarneming des opgemelden posts te ontslaan", een reeds in den tijd van de West-Indische compagnie aan het hoofd der kolonie gegeven bevoegdheid [1]), nochtans in het Regeeringsreglement van 1815 slechts gehandhaafd voor de raden van politie (art. 29). Wel eigenaardig is, dat juist met Jutting dit geval zich voordeed; hij werd een der felste tegenstanders van den gouverneur. Met hem en Striddels, ook al geen vriend van Cantz'laar, deed zich, toen hun tijd van aftreden daar was, een weinig verheffend incident voor. De Raad van justitie vroeg den gouverneur beide leden te herbenoemen, maar dit werd afgewezen en den Raad verzocht de vereischte voordrachten te doen. Overeenkomstig het Regeeringsreglement werden daarop de beide aftredenden geplaats. In de vacature-Striddels werd H. van der Meulen, plaatsvervangend lid van het College van commercie en zeezaken, benoemd [2]). Op de andere voordracht werd toen naast Jutting Striddels geplaatst, waarop de gouverneur M. B. Schotborgh benoemde. Dadelijk daarop kreeg het raadslid D. Specht op verzoek ontslag, en toen werd met den weesmeester B. A. Cancrijn en J. Muller J.Azn. weer I. N. C. Jutting, als eerste, voorgedragen. De gouverneur vond hierin aanleiding zijn standpunt ten opzichte van de niet-herbenoeming der aftredenden uiteen te zetten. Vooreerst meende hij, dat uit het verzoek van den Raad om voorziening

[1]) Zie Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 156.

[2]) (1799—1871). Hij was scheepsbouwmeester en reeder, later lid van den Kolonialen Raad. In eersten echt was hij gehuwd met Jkvr. C. M. L. van Raders een zuster van den baron R. F. van Raders, die in dubbelen zin v. d. Meulens zwager was, gehuwd als hij was met Elizabeth van der Meulen.

ten opzichte dezer heeren, wier diensttijd verstreken was, mocht worden afgeleid, dat deze niet verlangden langer in die betrekking te blijven; in de tweede plaats zou het aangehaalde voorschrift van art. 46 te beschouwen zijn „eerder als eene eerbewijzing aan den aftredende.... dan wel als een dwangmiddel ten opzigte van den Gouverneur om zoodanig lid te herkiezen," terwijl in de derde plaats uit de niet-herkiezing moest worden afgeleid, „dat of om redenen des Gouverneurs keuze op dat Lid niet gevallen is, of wel dat aan hetzelve een rusttijd, ten minste geëvenredigd aan zijnen afgeloopen diensttijd verleend wordt." Ook Cancrijn kwam niet in aanmerking, terwijl ten aanzien van ds. Muller werd overwogen, „dat geestelijke ambtenaren ambtshalve verschoond zijn van de waarneming van het regtersambt," „en dat geen plaats gehad hebbend precident van dien aard binnen deze kolonie de gronden dezer stelling kan ondermijnen"[1]). De voordracht was dus onaannemelijk. En toen de nadere voordracht ook nog twee namen bevatte, die den gouverneur niet aanstonden, dus maar één persoon, die volgens zijn inzicht verkiesbaar was, besloot de gouverneur „tot vermijding van contestatiën" dezen, M. E. van der Dijs, te benoemen.

De plechtige zittingen tot installatie van nieuwe leden woonde Cantz'laar geregeld bij.

De secretaris Mr. Hayunga werd in 1824, toen hij met verlof naar Holland ging, vervangen door den procureur J. Ferguson, en bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1826 opgevolgd door J. K. Latté.

Wat de samenstelling van het College van commercie en zeezaken betreft — als voorzitter trad eerst A. A. Beutner op; in 1822 besloot de Raad van politie echter, dat bij toerbeurt telkens twee zijner leden als voorzitter en plaatsvervangend voorzitter zouden optreden. Tot leden benoemde de gouverneur-generaal in 1816 de koop-

[1]) Waarschijnlijk werd hier gedoeld op het door Euwens, *De eerste dagen van het Engelsche bewind op Curaçao in 1807* meegedeelde geval van ds. P. J. van Esch, die in de toen gelijk bezette Raden van politie en justitie zitting had.

lieden J. F. G. Ziegler en J. W. G. Jutting; als plaatsvervangende leden komen voor J. H. Apitsz en G. F. Lenz, A. de Veer Jr., J. C. Meyer en H. v. d. Meulen; als geassumeerd lid werd in 1818 bij afwezigheid van Jutting J. H. Schieling aangewezen.

De *additioneele artikelen* van het Regeeringsreglement, bij Koninklijk besluit van 28 Januari 1823 vastgesteld [1]), gaven den gouverneur een macht, die weinig met art. 44 van dat reglement in overeenstemming lijkt. Minder dan de verplichting van den Raad van justitie om den gouverneur te dienen van raad over verzoeken om surséance van betaling en brieven van „sessie" [2]). bedoel ik de bepaling, dat de notulen der raadsvergaderingen driemaandelijks aan den gouverneur moesten worden ingezonden. Wel staat erbij, dat dit was om die stukken naar het departement van koloniën te zenden, doch dit zou niet kunnen verhinderen, dat de gouverneur er ook een ander gebruik van kon maken, zooals hij dan ook deed in de dubloenenzaak, waarin de notulen hem op de hoogte brachten van de beweegredenen van den Raad voor de ongegronde kostenveroordeeling [3]).

Er waren eerst vier *praktizijns*, bij het College van commercie en zeezaken niet toegelaten: S. Bulté, D. Gaerste, C. F. Römer en M. Ricardo [4]). Als procureurs waren zij beëedigd. In den loop der jaren kwamen erbij: J. W. Nuboer [5]), J. Ferguson, Mr. C. C. Römer en Mr. W.

[1]) Meegedeeld in dit tijdschrift, 7de jg. bladz. 505.

[2]) Brieven van cessie of boedelafstand.

[3]) *Munt- en geldmoeilijkheden*, enz. II, t. a. p. bladz. 50 en 51.

[4]) Zijn portret vindt men bij Euwens, *Admiraal Pedro Louis Brion*, t.a.p. tegenover bladz. 296. Dat hij Mr. was, zooals daar vermeld, lijkt mij niet waarschijnlijk. Behalve praktizijn was hij gouvernementstolk en -vertaler en auditeur-militair bij de schutterij na Mr. Hayunga. In 1823 werd hij geschorst, toen hij medeplichtig bleek aan de ontvluchting van Irvine (Zie *Een wonderlijke onderneming tegen Porto-Rico*). Voor de tweede maal geschiedde dit, toen hij in 1824 zijn diensten verleende aan het door den gouverneur strafwaardig geachte protest in de dubloenenzaak. Zijn beroep op den Koning mocht niet baten. Bij Kon. besl. van 5 Mrt. 1826 werd beslist, dat hij werd gehouden voor ontslagen. (Oud archief no. 305). Toch komt hij bij de reorganisatie van Van den Bosch weer voor als gouvernementstranslateur en interpreteur. Later werd hij nog secretaris van den Kamer van Koophandel.

[5]) Die in 1822 dienst nam in het Spaansche leger op de vaste kust Oud-archief no. 318.

M. Forbes [1]). Van Mr. Hayunga wordt vermeld, dat hij 5 April 1816, hij was toen reeds adjunct-fiskaal, als advocaat beedigd werd, en P. F. V. Rigaud [2]) adverteerde in 1823 in *de Curaçaosche courant*, dat hij, licentiaat in de beide rechten, door den Raad van justitie als „consulteerend advocaat" was toegelaten.

In de eerste zitting van het Hof kwamen de advocaten en praktizijns telken jare hun gelukwenschen aanbieden bij monde van een hunner en tevens het verzoek doen, om ook in het nieuwe jaar op hun reeds afgelegden eed te mogen praktizeeren. Zeer omvangrijk was die praktijk echter niet, en dat was ook de reden, dat Nuboer aan den overkant, op de vaste kust, zijn geluk ging beproeven. Eenige jaren hadden zij bovendien een soort van oneerlijke mededinging te doorstaan van zekeren Mens de Broyer. Curaçao was nl. een verbanningsoord, waarheen de tot deportatie in het moderland veroordeelden gebracht werden. Hun werd geen andere belemmering hunner vrijheid opgelegd, dan noodig was, om hun terugkomst in Europa te verhinderen [3]). Zij werden bij aankomst allen „onder de surveillance van het officie Fiscaal, ... in volle vrijheid gesteld". Mens de Broyer, die in 1820 aangekomen was, schijnt zich als praktizijn verdienstelijk te hebben willen maken. Anderhalf jaar na zijn aankomst werd hem door den gouverneur op aanschrijving van den Koning „de uitoefening van eenige burgerlijke regten . . . . toegestaan." Toen de fiskaal daarvan meedeeling deed in *de Curaçaosche courant* van 5 Januari 1822, voegde hij daaraan toe, dat daaronder niet te verstaan

[1]) Hij had alleen examen in het Oud-Hollandsch recht gedaan, niet tevens in de Code Napoleon en had daarom vrijstelling noodig, die hem door den gouverneur onder nadere goedkeuring des Konings verleend werd. Hij behoorde tot degenen, die in 1826 solliciteerden naar het commissariaat van politie. Kort daarna ging hij naar Suriname, waar hij spoedig overleed.

[2]) Zie over hem Bosch, *t. a. p.* II, bladz. 333 e. v. en *Het Koloniaal Weekblad* van 7 Jan. 1926.

[3]) Aldus stond in het Kon. besluit van 9 Juli 1816, dat betrekking had op de eerste gedepoteerden Pierre Rogist en Guillaume van Campenhout uit België, nog onder het Fransche bestuur veroordeeld. Andere bannelingen waren J. Heinen, P. J. van den Berghe, D. B. Smit. G. Heerbaart, Cornelis Ridderkerk, D. Nap en de reeds genoemde Graham.

was, „eenige qualificatie tot het exerceeren van de judicieele praktijk, en welke hem gansch en al verboden blijft." Nog hetzelfde jaar wendden zich de procureurs tot den Raad van justitie met nieuwe klachten en met verzoek om maatregelen, „als welke dat sujet in de onmogelijkheid stellen zijne chicaneuse minées en opstokingen te continueren." Een verscherpte bekendmaking tegen De Broyer in *de Curaçaosche courant* was het gevolg. Hij overleed in 1827.

Blijkbaar weinig begeerd, was de betrekking van *regter van den scherpen zwaarde*, wiens ambt geen sinecure was. Meer dan een half jaar zocht de adjunkt-fiskaal tevergeefs naar een opvolger voor den einde 1818 overleden titularis, en juist toen hij den gouverneur-generaal in overweging gegeven had, maar een gouvernementsslaaf vrij te laten onder voorwaarde, dat hij dit werk op zich zou nemen, werd eene liefhebber gevonden, die zich beschikbaar stelde tegen een extra-handgeld van één gouden Johannis. In 1827 vindt men voor hem het volgende tarief vastgesteld: voor geeseling *f* 3.33, voor geeseling met brandmerk *f* 6.66, voor doodstraf *f* 13.33 en *f* 1.— voor het luiden der justitieklok bij de uitoefening van crimineele justitie.

Met de *politie* was het allertreurigst gesteld. Onder Van Starckenborgh bestond de sterkte uit 1 substituut-schout, 2 blanke dienaars der justitie, 1 opperpolitiewachter en 8 gewone wachters, hoofdzakelijk voor het ontdekken van belastingfraudes. Bij deze minimale bezetting was het nog onmogelijk het korps voltallig te houden. De bezoldiging was van 12 tot 15 pesos per dag. Er bestond een vooroordeel tegen de betrekking, schreef de gouverneur aan den fiskaal in antwoord op diens klachten. Misschien ten gevolge van het wangedrag, waaraan de politiemannen zich schuldig maakten [1]).

Cantz'laar kwam met een reorganisatie, volgens welke het ondergeschikt personeel, onderschout, 2 dienaren van politie en 6 onderagenten, nieuw aangesteld zouden wor-

---

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 26 Febr. 1925 en 11 Febr. 1926.

den en allen blanken zouden moeten zijn; de onderagenten zouden alleen worden gebruikt voor dienstzaken, de crimineele justitie betreffende.

Des nachts werden ook door de schutterij politiediensten verricht, wat meer dan eens aanleiding gaf tot botsingen met de eigenlijke politie.

De bronnen helderen niet op, hoe de minister van Koloniën einde 1826 ineens kwam tot zijn last aan den gouverneur om een commissaris van politie aan te stellen tusschen fiskaal en schout om de „directie der politie" [1]) waar te nemen. Hij moest „tot den fatsoenlijken stand.. behooren." Benoemd werd met ingang van 1 Januari 1827 de zes en twintig-jarige Mr. J. Bennebroek Gravenhorst [2]).

Men kent de eensdeels gemoedelijke en anderdeels willekeurige behandeling van politie- en justitiezaken onder de bedeeling van het oud-Hollandsche recht voldoende, dan dat het noodig zou zijn, hier daarop nogmaals de aandacht te vestigen. Genoeg zij, dat het op Curaçao niet beter was dan elders. Bovendien had men daar het groote onderscheid tusschen blanken, vrije gekleurden en slaven. De instructie van den gouverneur-generaal legde dezen uitdrukkelijk de verplichting op, ervoor te zorgen, dat de naturellen noch de vrije gekleurde lieden in hun rechten benadeeld werden.

Een oude verordening, van 19 Juli 1808, bepaalde, dat zij, die voor misdaad of wangedrag ingesloten waren, en op gouvernementskosten onderhouden werden, dat levensonderhoud met arbeid aan openbare werken moesten terugbetalen. Men zag het nu gebeuren, dat „gemeene lieden, die niets bezitten," zich schuldig maakten aan rustverstorende daden, bij onmacht om boeten te betalen eenige dagen gevangenisstraf moesten ondergaan, en in dien tijd door familie onderhouden werden, zoodat de

[1]) De „opperdirectie.... over de policie van de Stad en het geheel Eiland" had de Raad van politie (art. 35).

[2]) Kort te voren had hij, nog als advocaat te Amsterdam, om een benoeming tot weesmeester gevraagd. Hij bracht het tot president der Rechtbank, en nam van 1854 tot 1856 het ambt van gouverneur waar. Hij overleed in 1859.

gevangenisstraf niets beteekende. De Raad van politie bepaalde daarop, dat ook boeten konden verhaald worden door tewerkstelling aan openbare werken en op vaartuigen.

Al heeft de fiskaal met zijn dienaren handenvol werk, van groote criminaliteit kan men in dezen tijd niet spreken; tal van kleine diefstallen moeten geweten aan den slechten economischen toestand der slaven. De krijgsraden hadden het in den eersten tijd niet veel minder druk dan het Hof van justitie in strafzaken Halsmisdrijven kwamen slechts bij uitzondering voor [1]). Het dagboek van den commissaris van politie over 1827 [2]) geeft een aardig inzicht in de wijze, waarop de politie destijds buiten vorm van proces alle mogelijke klachten wist af te doen.

L e g e r e n V l o o t. Het was een groot garnizoen, dat in 1816 met de *Prins van Oranje* en de *Haay* op Curaçao gebracht werd. Het waren 3 kompagnieën van het bataljon jagers no. 11 [3]) en 1 kompagnie artillerie. Tot de staf behoorden 1 luitenant-kolonel, 1 kapitein-ingenieur, 1 kapitein-kwartiermeester, 1 luitenant-adjudant, 1 chirurgijn-majoor, 1 chirurgijn 2de en 2 chirurgijns 3de klasse. Voorts waren er 9 officieren der jagers met 267 onderofficieren en minderen, 4 officieren der artillerie met 41 onderofficieren en minderen, een kleine staf van 4 personen, in het geheel 333 soldaten. De namen van eenige officieren zijn reeds genoemd, andere zullen in het volgende ter sprake komen.

Waarschijnlijk zal een zoo sterke bezetting wel noodig geweest zijn in een tijd, waarin men de mogelijkhed van verdediging van het eiland tegen een buitenlandschen vijand nog niet opgegeven had, ofschoon er in het verleden weinig reden was, om te veronderstellen, dat die

[1]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 18 Juni 1925.
[2]) O u d-a r c h i e f no. 714.
[3]) Bij Kon. besl. van 27 Febr. 1819 werd dit in no. 28 veranderd. O u d-a r c h i e f no. 303.

met vrucht zou kunnen geschieden [1]). En in vredestijd miste men ook toen de gave, om de soldaten den tijd niet te doen dooden maar nuttig te doen doorbrengen. Men zal zich niet veel daarom bekommerd hebben, en het is de vraag of het gehalte der troepen van dien aard was, dat van een andere behandeling veel verwacht kon worden. Het groote aantal krijgsraden, die over mishandeling en diefstal, verzet tegen meerderen en andere militaire misdrijven had te oordeelen, wijst voldoende op de moeilijkheden, die zich voordeden. Dit trok de aandacht van den minister van Koloniën, die door den gouverneur den garnizoenscommandant deed aanschrijven, om als regel de strafbare feiten krijgstuchtelijk af te doen. Toen daarmee niet voldoende naar des gouverneurs zin rekening gehouden werd, weigerde hij herhaaldelijk de benoeming van zulke krijgsraden.

Ook onder de officieren kwamen meermalen moeilijkheden voor, zoo onderling als met het gouvernement. De garnizoenscommandant, overste Knotzer, had den 1sten luitenant der artillerie P. C. Simon [2]) voor den krijgsraad gebracht, en kon diens vrijspraak niet verkroppen. Toen de gouverneur-generaal bezwaar maakte hem verlof naar Holland toe te staan, om van dit vonnis in beroep te gaan, legde hij zijn degen op tafel, zeggende: „ik begeef mij in arrest, ik wil met den luitenant Simon niet dienen". Dit kwam hem echter duur te staan, want Kikkert, die hem in het geheel niet lijden mocht wegens zijn voortdurende ontevredenheid, hield hem aan zijn woord, en eerst na een jaar in arrest te hebben doorgebracht, kon hij in 1818 met 's Konings verlof naar het

---

[1]) Weinig hoopvol schijnt ook de woordenkeus van art. 9 van het Regeeringsreglement: Alvorens tot eene kapitulatie over te gaan, zal de Gouverneur Generaal met den Raad van Policie de puncten van dezelve, voor zoo verre die betrekking hebben tot de personele veiligheid, en het behoud der publieke en particuliere eigendommen en bezittingen, beramen, waarbij derzelve belangen en regten, zooveel de omstandigheden zulks zullen toelaten, in het oog gehouden worden.

[2]) 1793—1864; gehuwd met Jeannette Schotborgh. Hij had deelgenomen aan den slag bij Waterloo.

moederland gaan [1]). Zijn opvolger in het commando over het bataljon jagers was de kapitein B. Krapf [2]), terwijl de majoor der artillerie W. Schmidt [3]) tijdelijk als garnizoenscommandant optrad. Echter niet voor lang; hij was niet meer geschikt voor zijn militaire taak, en werd kort na de komst van Knotzers opvolger, de overste D. J. van de Linde, gepensionneerd, slechts eenige dagen voor zijn dood op 18 Augustus 1819.

Onder Van de Linde, 26 November 1818 op Curaçao gekomen, raakten de poppen eerst recht aan het dansen. Het begon in Januari 1819 met een klacht van Nuboer, wiens vrouw hij het hof scheen te maken, aan den gouverneur-generaal, die V. d. Linde aanried, om „de woning van den heer Nuboer te menageren." Deze beloofde dit. Doch daarna stapelden de klachten over hem zich op. De 2de luitenant der jagers P. van Otterloo beklaagde zich over een provooststraf zonder acces, hem opgelegd, en over hoonende uitdrukkingen jegens hem, door V. d. Linde gebezigd. De chirurgijn-majoor J. Groesbeek had klachten over „herhaalde aanmatigingen" van den garnizoenscommander Majoor Schmidt volgde en daarna de kapitein Bauer [4]). Ook de gouverneur-generaal had klachten over V. d. Linde, en wel over gebrek aan eerbied jegens hem, daar hij de dagelijksche rapporten door een ondergeschikte liet brengen in plaats van dit zelf te doen. Ook moest hij tegen den garnizoenscommandant optreden, toen deze gestrafte militairen naar diens woning Steenrijk [5]) boven Pietermaai liet brengen, blijkbaar om zich daar in het schouwspel van het toedienen van rietslagen te verlustigen. Voorts had

[1]) Hij bracht het nog tot generaal-majoor, en nam in dien rang deel aan den tiendaagschen veldtocht. Zie A b b r i n g. t. a. p., bladz. 23, die meer met hem ophad dan Kikkert.

[2]) † 31 Mei 1821.

[3]) Over hem: Euwens, *Curaçao in 1803—1804*.

[4]) Geboren in 1789; streed van 1806—1809 in Duitschland, in 1815 in Frankrijk. Abbring, *t. a. p.*, bladz. 24, deelt mee, dat hij in 1834 kolonel in Oost-Indië was. O u d-a r c h i e f no. 397 bevat een brief van V. d. Linde over insubordinatie van den kapitein-adjudant Bauer en over tegenwerking van den gouverneur.

[5]) Steenwijk noemt Feenstra I, bladz. 138, het.

de Raad-fiskaal herhaaldelijk moeite met hem, en het zal een opluchting voor dezen geweest zijn, toen hij als waarnemend gouverneur in Juni 1820 's Konings last ontving, om den overste V. d. Linde met de eerste geschikte gelegenheid terug te zenden. Dat kon 31 Augustus geschieden [1]).

Het plan van bezuiniging, waarmee Cantz'laar kwam, hield ook in een vermindering van het garnizoen en van andere militaire uitgaven, waarvan een besparing van 87.000 gld. werd verwacht. In den loop van 1821 werd daaraan uitvoering gegeven. De sterkte van het garnizoen werd teruggebracht tot 14 officieren en 184 onderofficieren en manschappen, ongerekende de 30 man van het korps batterij- en seinwachters [2]). Het lag in de bedoeling gebruik te maken voor militaire doeleinden van de schutterij, toen bestaande uit 1251 man, waaronder 213 vrije negers en 157 vrije mulatten. Een groot aantal officieren kreeg de keus tusschen pensionneering of overgang naar Oost-Indië. Tot hen, die bleven, behoorde de majoor der artillerie D. W. Dusteler [3]), die V. d. Linde als garnizoenscommandant opgevolgd was, de kapitein-ingenieur H. J. Abbring [4]), de kapitein-kwartiermeester S. Platz [5]), de kapitein-adjudant R. F. van Raders, de tweede luitenant R. H. Esser [6]). Na Dustelers vertrek

---

[1]) Als zijn opvolger was bij Kon. besl. van 12 Dec. 1819 no. 65 (Oud-archief no. 304) luit. kol. J. P. Sprenger benoemd; deze is echter niet op Curaçao aangekomen.

[2]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 178, geeft de sterkte van het garnizoen van 1818 tot 1827. Daaruit blijkt, dat het in 1818 323 man telde, in 1820 tot 268 en het volgens jaar tot 183 daalde; sedert was het hoogste cijfer 224 in 1827, het laagste 147, in 1822.

[3]) Later ging hij naar Suriname, waar Ds. G. B. Bosch, *t. a. p.* III, bladz. 65 hem vermeldt.

[4]) Zooals hij zelf meedeelt, vroeg hij in 1820 nog 3 of 4 jaar op Curaçao te mogen blijven, en deed hij afstand van bevordering tot majoor, omdat zijn weinige kunde en ervarenheid hem daarvan afschrikten. In 1825 keerde hij naar Nederland terug.

[5]) In 1822 ging hij naar Suriname, werd daar tot majoor bevorderd, doch keerde einde 1826 terug als gezaghebber van Aruba. Acht maanden later, 14 Aug. 1827, stierf hij daar.

[6]) Hij ging in 1823 naar Holland en vandaar naar Suriname. Als majoor en garnizoenscommandant kwam hij op Curaçao terug, waar hij van 1845 tot 1848 gouverneur was. † 27 Dec. 1864.

naar Suriname werd kapitein Dietz [1]) plaatselijk commandant. Onder hen, die naar Holland gingen, was de 1ste luitenant J. M. van Eps [2]), die het volgend jaar als adjudant van het bataljon terugkwam. De gewezen adjudant van den gouverneur-generaal Kikkert, I. Kikkert, vroeg pensioen, maar ging kort daarop toch naar Holland waar hij zeer spoedig, 7 Augustus 1822, overleed.

Reeds in Augustus 1821 zond Cantz'laar een plan van verdediging der kolonie naar den minister van koloniën. In afwachting van de goedkeuring daarvan werd reeds dadelijk begonnen met het bouwen van batterijen op het rif en Punto Bravo.

26 Juni 1825 kwam op Curaçao met het fregat *Amstel* onder den kapitein ter zee T. Bakker de generaal der genie baron Krayenhoff met een opdracht aangaande het vestingstelsel [4]). Hem vergezelden de kolonel I. Versteer, de majoors A. F. Trip en P. Balfour van Burleich, de kapiteins-ingenieur J. C. Biben en J. Mouchard, en, als secretaris, de adjunct-commies aan het departement van oorlog H. M. Schouten. 15 October 1825 was

---

[1]) † 27 Juni 1826; was gehuwd met mej. J. A. J. Webb Duyckinck.

[2]) Hij was gehuwd met J. S. Muller, dochter van den magazijnmeester G. C. Muller.

[3]) VanKrayenhoff bestaat een door hem zelf geschreven, door Mr. H.W. Tydeman uitgegeven beschrijving zijner *levensbijzonderheden*. Aan v. d. Aa, *Biografisch Woordenboek* ontleen ik slechts het volgende. In 1758 geboren, studeerde hij te Harderwijk en promoveerde in de wijsbegeerte en in de geneeskunde. Door zijn partijkiezen voor de revolutie aan de zijde van de Fransche legers gebracht, werd hij in 1795 benoemd tot adjunct-inspecteur-generaal der rivieren en adjunct-contrarolleur der Hollandsche fortificatiën met den rang van luitenant-kolonel. Napoleon benoemde hem tot brigade-generaal en inspecteur-generaal bij de Fransche genie. In 1813 koos Krayenhoff de zijde der omwenteling, en werd het volgend jaar luitenant-generaal, inspecteur-generaal der fortificatiën en van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs en der pontonniers. Hangende het onderzoek naar den bedriegelijken bouw der zuidelijke vestingen werd hij naar Curaçao gezonden, na zijn terugkeer voor het Hoog Militair Gerechtshof gedaagd en in zijn betrekking geschorst doch volkomen vrijgesproken. (Zie *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland 1825—1830*, bladz. 10, 259 noot [1]), 347). Hij overleed in 1840.

Tot zijn opdracht bij zijn vertrek naar Curaçao behoorde een onderzoek in verband met de op Aruba ontdekte goudmijn. Kon. besl. 12 Mrt. 1825 La. I[a] geheim.

[4]) Oud-archief no. 368.

Krayenhoff reeds gereed met zijn verslag, dat bij Koninklijk besluit van 10 Aug. 1826 geheim werd goedgekeurd. De voltooiing van den vestingbouw, van 1826 tot 1828, werd op 954.756 gld. begroot. Onder leiding van den luitenant-kolonel-ingenieur J. C. Ninaber werkten de volgende genie-officieren aan de uitvoering van het plan: de 1e kapitein J. H. F. de Veye de Burmé [1]), de 2e kapitein E. J. van Eekhout [2]), de 1ste luitenants P. B. van Duin [3]), F. G. van Limburg Stirum en H. G. van Bronkhorst [4]) en de 2de luitenants H. M. van der Goes en J. van der Stok. De trasspecie voor den bouw werd van St. Eustatius gehaald. 29 December 1828 werd het nieuwe Riffort aan het gouvernement overgedragen [5]).

Was de landmacht vrijwel werkeloos, des te meer hadden de oorlogsschepen te doen. De *Prins van Oranje* en de *Haay* gingen weer spoedig naar het moederland terug. Eerstgenoemd schip bracht de Engelsche troepen naar Jamaica, de *Haay* onder bevel van De Quartel deed eerst nog dienst voor de overneming van Aruba van het Engelsch bestuur. Voorts was er reeds dadelijk de korvet *Ajax*, die konvooi verleende naar Puerto Cabello en La Guayra. Einde 1816 kwam Zr. Ms. brik *Daphne*, een jaar later het fregat *Euridice* onder den kapitein ter zee I. M. Polders. 19 Maart 1818 ging dit schip naar La Guayra, door Brion geblokkeerd, om de eigendommen der Curaçaoenaars te beschermen en henzelf naar Curaçao te brengen. In het voorjaar van dat jaar, nog vóór de komst van de brik *Zwaluw*, brak er een geweldige gele koortsepidemie uit onder de bemanningen der koopvaardij- en der oorlogsschepen. Met name de *Zwaluw* en de *Euridice* moesten vele officieren en minderen missen. Op den kapitein-luitenant I. F. C. Wardenburg, die in Maart 1819 met de korvet *Dolfijn* kwam, tegelijk met de brik *Merkuur*, had dit zulk een invloed, dat hij met zijn officieren

[1]) † 6 Jan. 1826 op Curaçao.
[2]) Hij huwde een dochter van den ontvanger-generaal, Catharina Striddels van Uytrecht.
[3]) Ging 4 Dec. 1826 naar Holland terug.
[4]) † 24 Oct. 1827 op Curaçao.
[5]) Zie *de Cur. Crt.* van 3 Jan. 1829.

tot den gouverneur-generaal het verzoek richtte, om naar Holland terug te mogen gaan, wat hem een scherpe terechtwijzing over zijn kleinmoedigheid bezorgde, en de meedeeling, dat de regeering er niet onkundig van gelaten zou worden. De *Dolfijn* bleef, maar ook daarop moesten velen de tol aan de natuur betalen, en hetzelfde bleek op de *Merkuur* het geval te zijn geweest, toen dit schip van een reis naar St. Martin terugkwam. De gouverneur-generaal wist van de aanwezigheid met verlof van den kapitein-luitenant ter zee H. W. de Quartel gebruik te maken, om hem als 1sten officier op de *Merkuur* te plaatsen. Toen eenige maanden later de ziekte zich daar aan boord herhaalde, kon ook de kapitein-luitenant A. G. Pool, de kommandant, het niet langer uithouden, en vroeg hij voor zichzelf verlof om naar Holland te gaan, wat de gouverneur-generaal weigerde, maar einde 1819 door den minister verleend werd, waarop De Quartel het bevel van hem moest overnemen. Eerst 15 Maart 1820 werd aan dit bevel uitvoering gegeven. Pool ging met de *Dolfijn* naar Holland en De Quartel bleef met de *Merkuur* als stationsschip.

De korvet *Komeet*, einde 1819 over Suriname naar Curaçao vertrokken, had in uitdrukkelijken last de haven, die het schip 19 Juni 1820 bereikte, niet binnen te loopen van wege „de verwoestingen der op deze station van tijd tot tijd heerschende klimaat ziekte" [1]). Een en andermaal verleende de *Komeet* zonder binnen te komen konvooi naar de vaste kust, deed nog een reis naar Suriname en kwam in November 1820 met uitdrukkelijk verlof van den nieuwen gouverneur de haven binnen. Wel een bewijs van den langen duur der epidemie [2]).

13 September 1821 strandde de *Merkuur* aan de Oostpunt. Met veel moeite kreeg De Quartel het schip vlot en bracht het zes weken later de haven binnen, waar her-

---

[1]) Kon. besl. 13 Oct. 1819 no. 77. Oud-archief no. 304.

[2]) Oud-archief no. 308 bevat een verslag van de dokters Beevers en Cabrera over de ziekte van Mrt. tot Oct. 1818; op 177 lijders hadden zij tezamen 46 sterfgevallen. Alleen op de schepen heerschte de ziekte.

stelling mogelijk bleek. De gouverneur betuigde den kommandant zijn tevredenheid over diens activiteit tot redding van de brik, en bij Koninklijk besluit van 11 October 1822 no. 82 [1]) werd besloten dien officier ter zake der stranding, „een onvermijdelijk ongeluk", niets te laste te leggen.

Onder Cantz'laar werd, gelijk wij reeds zagen, steeds meer konvooi verleend naar de vaste kust wegens de maatregelen der oorlogvoerenden en van hun kapers, en op reis naar Holland tot aan de Mona-passage wegens de aanwezigheid van zeeroovers in de Caraïbische zee. Van de oorlogsschepen, die deze diensten verleenden, noem ik de *Zwaluw*, een oorlogsbrik onder den kapitein-luitenant ter zee J. J. de Jonge (1821), de *Kemphaan* onder den overste Dingemans, die de toren op Klein-Curaçao bouwde [2]), de korvet *Eendragt*, Zr. Ms. brik *Valk*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee W. J. van Es, de korvet *Pallas* onder den kapitein-luitenant ter zee H. v. d. Velde, die de consuls Lobé, Grothe en Dieper in 1826 op Curaçao bracht, en de brik *Panter* onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee D. Buys.

In 1825 werd de eerste geregelde paketvaart tusschen het moederland en Curaçao ingesteld. Voorloopig zouden daartoe oorlogsvaartuigen worden gebezigd onder bevel van een zeeofficier. Den 1sten van alle twee maanden, ingaande 1 Augustus 1825, vertrok een paketboot van Hellevoetsluis. De rijksbrik *Zwaluw*, onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse F. H. Ampt was de eerste, die, 4 October 1825, op Curaçao aankwam. Daarna volgden de brikken *Sirene* em *Brak*. Op Curaçao bleven zij een maand. In verband daarmee werd een reglement op de posterij [3]) gemaakt. Het tarief voor een brief naar Curaçao was *f* 1.20 en vandaar naar Holland 4 gld. In afwachting van de invoering van een zegel zou de post

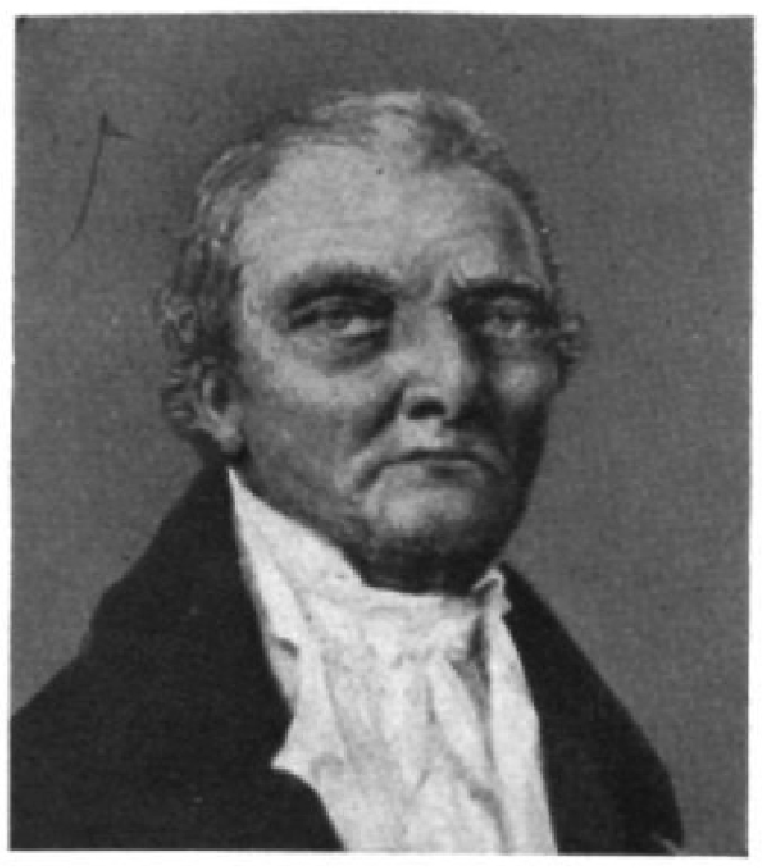
---

[1]) Oud-archief no. 304.
[2]) Zie P. A. Euwens, *Klein Curaçao* in dit tijdschrift 7de jg., bladz. 406.
[3]) Opgenomen in *de Cur. Crt.* van 24 Dec. 1825.

directeur J. A. F. Hellmund aan de voorzijde der brieven zijn naamteekening stellen. Twee jaar later werd de stoompaket *Curaçao* in de vaart gebracht [1]). Op deze eerste reis had dit schip o. a. de opperbergraad Stifft aan boord.

---

[1]) Over dit schip, een raderstoomschip zie men J. W. van Nouhuys, „*'s Konings Stoom Packet Curaçao*" in Marineblad 1923, bladz. 3 e. v. en ***De eerste Nederlandsche transatlantische stoomvaart in 1827 van Zr. Ms. stoompakket Curaçao.***

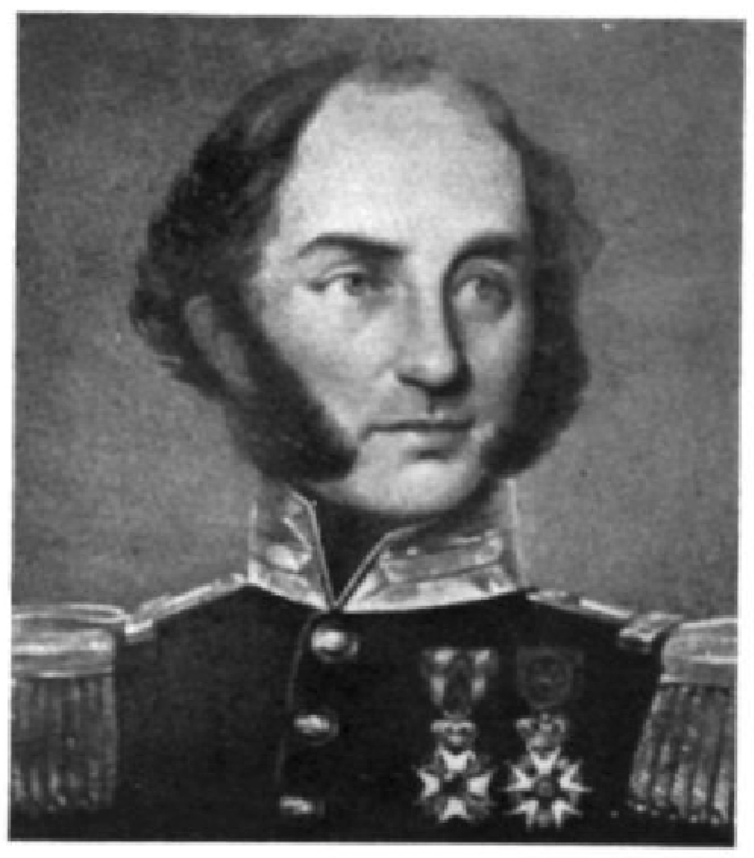
13. Frans Royer

14. C. R. Th. Krayenhoff
(1758–1840)

15. J. M. van Esp
(1792–1843)

16. R. H. Esser
(1800–1864)

HOE MEN IN SURINAME IN DEN LOOP DER EEUWEN DEN TIJD HEEFT AANGEGEVEN

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

Op verschillende wijzen is in den loop der eeuwen in Suriname de tijd aangegeven. Kent men in Nederland sinds onheugelijke tijden slechts de torenklok van onze kerken, in Suriname heeft men velerlei methoden toegepast om de bevolking den juisten tijd te doen kennen. Zij, die in tropische landen hebben gewoond, weten, dat schoten als tijdsein werden gebezigd. Ook in Transvaal werd des middags een uur van het fort te Johannesburg een tijdschot gelost. Althans tot 1902. Het zal daarna wel zijn opgehouden.

Het aangeven van den tijd geschiedde op de plantages in Suriname van de oudste tijden of door het luiden van een *bel*. Op verscheidene plantages zijn nog zeer oude bellen bewaard gebleven, door middel waarvan de plantagebewoners, en in hoofdzaak het werkvolk, eertijds de slaven, later de Britsch-Indiërs en Javanen, zouden weten wanneer de dagtaak begon en eindigde. Zelfs gebruikte men daarvoor soms stukken ijzer, waartegen de uren werden geslagen.

Het luiden van een bel met de hand vond ook in Suriname toepassing. Vervolgens hebben wij gekend de schrille fluit van de *sirene* (geluidsignaal) van een der koloniale vaartuigen en tenslotte hebben de *klokken* op palen in de stad Paramaribo, naast de *torenklokken* de taak overgenomen, die in oudste tijden het schot was toebedeeld.

Wij willen vervolgens deze tijdseinen een voor een behandelen, opdat hun geschiedenis worde vastgelegd.

De beide tijdschoten, het morgen — of dagschot en het wacht- of avondschot zijn de seinen geweest voor de slaven. Deze mochten zich na 8 uur des avonds niet op straat vertoonen zonder voorzien te zijn van een biljet, inhoudende den naam van den slaaf en den datum. Het biljet moest geteekend zijn door dengene, die hem uitzond, of anders moesten zij zijn voorzien van een lantaarn met licht. Gingen zij na negen uur des avonds uit, dan moesten zij beide, zoowel lantaarn als biljet bij zich hebben. Bij gemis daarvan werden zij door de burgerpatrouille opgevangen en naar het fort Zeelandia gebracht, vanwaar de meesters ze tegen betaling van *f* 6 konden inlossen vóór 9 uur den volgenden dag, anders werden zij met de spaansche bok gestraft en aan de meesters teruggezonden tegen een extra betaling van *f* 1.—,ten voordeele van den provoost.

Deze bepalingen, bij notificatie van 17 Mei 1769 en van 16 December 1774 vastgesteld door den Hove van Politie en Crimineele Justitie, werden opnieuw bij notificatie van 14 Maart 1781 bekend gemaakt en aangevuld, tengevolge van de "daglijksche toenemende disobedientie der slaaven aan Paramaribo".

Reeds was bij notificatie van 6 Mei 1760 bepaald, en bij resolutie van 12 December 1760 genovelleerd, "dat geen slaaven 's avonds *na de Taptoe* zonder lantaarn of briefje van den meester langs Paramaribo mochten loopen."

De eerste bekendmaking van een schot als tijdsein vindt men opgeteekend in de notificatie van 17 Augustus 1780 no. 1046. luidende:

"Den Hove van Politie en Crimineele Justitie deeser Colonie doet bij deesen aan alle Planters en Eygenaaren van Plantagien en gronden, mitsgaders verder Ingesetenen notificeeren ende bekend maken, dat met primo September aanstaande, alle dagen des morgens ten *vier* en des avonds ten agt uuren, op het cordon sullen worden gedaan wagtschooten, en wel op de volgende Posten:

Namentlyk

In de Divisie van Pirica en Cottica op de Posten Oranje-

woud en Belair. In de Divisie Cassawinica en Surinaamen op de Posten Imotapi, Mauritsburg, Frederiksdorp.

zoodaanig dat het eerste wagtschot zal vallen op de voorn. Post Oranjewoud en zoo voort tot op de Post Frederiksdorp, alwaar het laatste der voornoemde wagtschoote zal worden gedaan.

En opdat niemand hiervan eenige ignorantie sal kunnen pretendeeren zal deese alomme worden genotificeerd en geaffigeerd ter plaatse daar men gewoon is Notificatie en afixie te doen, en voorts in de Rivieren van Plantagie tot Plantagie worden rondgezonden en geteekend en vervolgens weederom ter Secretary deeser Colony te worden besorgt.

Actum Paramaribo 14 Augustus 1780.

Onderstond Ter Ordonnantie van den Ed. Hove en get. A. Gootenaar.

Accordeert met syn origineel
gepubliceerd den S. E. Dieulefit.
17 Augustus 1780 Prov. gesw. clercq.

Voor de posten op het cordon was alzoo het dagschot om 4 uur en het wachtschot om 8 uur bepaald. Blijkbaar is deze notificatie ook op de stad Paramaribo van toepassing verklaard, maar dan om 5 en om 8 uur. Reeds was door den Hove van Politie op 14 Augustus gearresteerd een "Reglement of instructie voor de Burgernagtwagt aan Paramaribo" waarin bepaald werd in art. 3 "de wagt zal 's avonds precies 7 uuren worden opgezet, om 8 uuren de Taptoe geslaagen en des morgens om 5 uuren na de Reveille afgedankt worden." Deze taptoe (tapperyen toe) dateerde reeds van 1728.

Dat het dagschot in 1785 reeds bestond, moge blijken uit het gedicht [1]) van F. P. Roos, getiteld "Myne wooning bij myn derde aankomst in Suriname in den jaare 1785" waarin de dichter schrijft:

"k ontwaak door 't dagschot, en myn uitgeruste leden
Doen my niet aarselen ten bedstonde uit te treden".

[1]) Eerstelingen van Surinaamsche mengelpoezy, Amsterdam 1783—1789.

Ook Stedman rept van de schoten in zijn "Narrative of a five years' expedition against the revolted Negroes of Surinam". Zijn werk verscheen in 1796. In de 2de uitgave van 1813 lezen we in deel I, blz. 303 [1]):

"At six o'clock in the morning and the same hour in the evening, the morning and evening guns are fired by the commanding ship in the harbour; at the evening signal, all the flaggs are instantly lowered on board the different vessels; their bells are set a ringing, whilst the drums and fifes beat the Tattoo through the town. The watch is then set, and no negro of either sex is allowed to appear in the streets or on the river, without a proper pass signed by his owner; without this he is taken up, and finally flogged the next morning. At ten at night, a band of black drums beat the burgher or militia retreat, through the streets of Paramaribo."

Volgens Teenstra [2]) stonden achter een kleine verschansing in het Fort Zeelandia eenige ijzeren en een paar metalen stukken geschut, uit een van welke men elken morgen te 5 uren een dag- en des avonds een nachtschot deed. Ditzelfde vindt plaats — aldus Teenstra — in het kampement van Weltevreden bij Batavia. Het morgenschot kondigt te 5 uren de reveille (1e reveil) aan, en het avondschot te 8 uren wordt onmiddellijk gevolgd door de taptoe.

Spreekt Stedman van een avondschot om 6 uur, elders blijkt, dat het wachtschot om 8 uur des avonds werd gelost. Zoo lezen wij in de notificatie van Gouverneur Generaal Charles Bentinck van 17 October 1810:

"Nademaal Wij in ervaaring gekomen zijn, dat bij het optrekken der Militaire Taptoe des Avonds, door de Slaaven niet alleen een woest gedruisch en geschreeuw, tot stoorenisse der Publieke rust is werden gemaakt, maar de baldaadigheid zelve zooverre is gegaan, dat op Maandag Avond laatstleeden, bij die gelegenheid de

---

[1]) Zie ook de Nederl. vertaling: Reize naar Suriname, door J. G. Stedman 1799, dl. II, blz. 49.

[2]) De Landbouw in de kolonie Suriname, M. D. Teenstra, 1835.

Tambours door de menigte te zijn werden geinsulteerd, en door het op hen werpen van Steenen, in het uitoeffenen van deezen Militaire dienst zijn werden verhinderd. Zoo is het, dat Wij ten aller hoogste geindigneert over soortgelijke gedraagingen, en daar tegen voor het vervolg efficacieuselijk willende voorzien, hebben goedgevonden te gelasten en te bevelen, gelijk Wij gelasten en bevelen mits deezen, dat geene Slaaven, na het Wachtschot, en bij het optrekken der militaire Taptoe zich daar by zullen vertoonen, veel minder door een vreeselyk misbaar dezelve zullen volgen ofte door eenige beleedigingen van welke aart ook aan de uitvoering van deezen Militaire Dienst eenige hindernisse toebrengen", enz.

Het Havenreglement G. B. 1828 no 14 spreekt in art. 53 van twee schoten, het nachtschot en het dagschot.

Het middagschot deed zijn intrede in 1838, toen Gouverneur De Kanter bepaalde, dat er om 12 uur een schot zou worden gelost. De bekendmaking luidde:

Paramaribo den 6 December 1838.

"Het torengebouw binnen het Fort Zeelandia afgebroken, en mitsdien het zich daarin bevindende uurwerk voor eerst buiten werking gesteld zullende worden, zoo zal, tot nadere voorziening, ter regeling van den juisten tijd, voortaan op de middag, telkens een kanonschot van een van Z.M. ter reede aanwezige oorlogsschepen worden gedaan.

De Kapitein adjudant,
R. H. Esser.

Het eerste middagschot viel op 6 December 1838, de verjaardag van Willem Frederik George Lodewijk, Prins van Oranje, de latere Koning Willem II, geboren in 1792, gehuwd met Anna Paulowna van Rusland. Op dien datum (6 Dec.) had Willem I ook de souvereiniteit der vereenigde Nederlanden aanvaard.

Het oudejaarsnachtschot werd voor het eerst gelost op 31 December 1834. Nadat het verzoek jaren lang was herhaald, schreef de Generaal Majoor, Gouverneur-Generaal der N. W.Indische Bezittingen, E. L. baron van

Heekeren, aan den Luitenant Kolonel-Kommandant: [1]).

"Ik inviteere U. E. G. om op aanstaande oudejaar des nachts om twaalf uren een kanonschot te laten vallen van uit het fort Zeelandia"

Dit is het eenige schot, dat al de andere schoten, welke op 1 Juli 1916 werden afgeschaft (waarover later) heeft overleefd).

Als bijzonderheid kan worden vermeld, dat blijkens "De latere geschiedenis van Suriname" in het Surinaamsche Weekblad van Augustus 1852 no. 32, "de bewoners van huizen en erven op en in de nabijheid en in den omtrek van het Gouvernementsplein in de eerste dagen van January 1836 vele schaden aan hun glaswerk en glazen ruiten geleden hadden door de geweldige dreuning welke de morgen- en avondschoten veroorzaakten".

Dat de schoten een groot gerief werden geacht, ook voor de districtsbewoners, blijkt wel uit het volgende:

Den 21sten November 1859 [2]) stelde de toenmalige Landdrost van Coronie, A. H. Tydeman aan den Gouverneur voor goed te keuren, dat op de post Coronie 2 tijdschoten zouden worden gelost, en wel een morgenschot om 6 uur en een voormiddagschot om 11 uur, naar aanleiding van het veelvuldig voorkomen van tijdverschil tusschen den Directeur en de slavenmacht, zooals uit het voorgevallene op plantage "Sarah" was gebleken. De Raad van Hoofdingelanden van Coronie kon zich met dit denkbeeld goed vereenigen en gaf in eene vergadering van 12 November als zijn meening te kennen, dit reeds lang te hebben gewenscht, vooral, omdat het zoo moeilijk was om het volk om 6 uur des morgens uit de negerhuizen te krijgen en in verband met de circulaire van den Gouverneur van 5 December 1857 no. 1586 [3]).

---

[1]) Brief van 12 December 1834, nr. 907.

[2]) Brief van 21 November 1859, nr. 26, ontvangen te Paramaribo 29 November (agenda Nr. 16).

[3]) In deze circulaire werden de Landdrosten van Nickerie en Coronie en Heemraden der districten er o. m. op gewezen, dat het den gouverneur gebleken was, dat de op de plantages voorvallende ongeregeldheden daaraan moesten worden toegeschreven, dat de slaven des morgens niet ten behoorlijken tijde naar de werkplaats gaan en niet dan laat, soms niet voor 9 uur

Dat men het voormiddagschot om 11 uur voorstelde, vond zijn grond hierin, dat alsdan op de plantages in Coronie de etens- en rusttijd van het volk begon, welke tot 1 uur duurde.

De Gouverneur besloot echter hieraan geen gevolg te geven, aangezien — naar Z. E. was geinformeerd — het schot niet op al de plantages in het district zou kunnen gehoord worden en het dus te minder raadzaam zoude zijn tot eene uitgave van ruim *f* 400.—, 's jaars over te gaan [1]).

Evenzoo blijkt het uit den brief van den waarnemenden Landdrost van Nickerie, M. van Son, van 5 April 1862 no. 82 aan den Gouverneur gericht uit Nieuw-Rotterdam (de door de zee verzwolgen hoofdplaats van het district) "dat de in 's Gouvernements dienst arbeidende Chineesche immigranten zich in den laatsten tijd hadden voorgenomen om des morgens ten elf ure en somtijds nog vroeger hun werk te verlaten, ten einde hun middagmaal te gaan gebruiken, gevende dan steeds voor niet te weten hoe laat het is".

Ook van eenige ingezetenen hoorde hij reeds meermalen de klacht dat er "bij het ontbreken van een gemeenteuurwerk, niet eenig teeken van den tijd op den dag werd gegeven, waarnaar men zich in het algemeen en voornamentlijk bij den arbeid kan regelen en was hem laatstelijk gevraagd geworden," of het niet zoude kunnen geschieden, dat daartoe des middags ten 12 ure op de militaire post een kanonschot werd gedaan, hetgeen zeer ten gerieve zou wezen van de inwoners dezer plaats".

Voornoemde Landdrost meende den wensch van ongetwijfeld alle ingezetenen van Nieuw-Rotterdam, aan den Gouverneur te moeten kenbaar maken," terwijl hij tevens volgaarne dat verlangen aan een gunstige overweging aanbeval, aangezien het inderdaad dikwijls

---

met hun arbeid een aanvang maken, waarvan het gevolg is, dat zij — zelfs op plantages, waar de taken beneden het tarief opgelegd worden — hun werk niet of slecht voltooien. Het slavenreglement toch bepaalde, dat de arbeid des morgens om 6 uur behoorde aan te vangen.

[1]) Resolutie van 16 December 1859 Nr. 1657/6, archief nr. 654.

vrij lastig is, dat iedereen zijne eigene tijdrekening volgt".

Wel bestond er door de zorg van een vorigen Commandant der militaire bezetting, de heer Cateau van Roosevelt, naar hij was onderricht, een zeer goede zonnewijzer met tabellarische opgaven, waarmede een vrij juiste tijdsbepaling verkregen kon worden, "weshalve de Kommandeerende Officier bij het garnizoen alhier de klok aan de hoofdwacht steeds bij den tijd kon doen houden, waaraan trouwens ook toen reeds nauwkeurig de hand werd gehouden"

De Landdrost meende, dat de "onkosten wegens verbruik van buskruit te veroorzaken, voorzeker niet opwogen tegen het nut en gerief welke deze maatregel voor de ingezetenen zoude te weeg brengen."

Deze brief werd op 8 April te Paramaribo ontvangen en is blijkens de registers ter Gouvernements Secretarie niet beantwoord. Ik vond hem bij de overbrenging en ordening van het oud-archief in 1907 in een oude doos met papperassen, toebehoord hebbende aan den voormaligen Gouv. Secr. Mr. Van Emden.

Op 28 Juli 1867 schreef de Commandant [1]) van Z.M. stoomschip "Kykduin" ter reede van Paramaribo liggende aan den Gouverneur, dat hij in navolging van zijn voorgangers 3 schoten per etmaal deed, maar, daar er geen noodzakelijkheid toe bestond en naar zijn gevoelen het dagschot minder doeltreffend was dan het middagschot, deed hij het voorstel om het dagschot te doen vervallen. Zijne bepalingen — aldus de Commandant — schreven hem slechts een dag- en een nachtschot voor, dus 2 schoten per etmaal, in plaats van 3 evenals het havenreglement.

Gouverneur van Sijpesteijn, die de bevolking goed kende en wist hoe zeer zij aan de tijdschoten gehecht was, kon zich met dit voorstel niet vereenigen. Hij gaf den Commandant bij resolutie [2]) te kennen, dat het wenschelijk werd geacht, dat de bij zijn missive bedoelde drie

[1]) H. E. Hunnik, brief van 28 Juli 1867 nr. 3 (agende nr. 4) in resolutie van 27 Juli 1867 nr. 988/I, archief nr. 278.

[2]) Resolutie van 1 Augustus 1867 nr. 1013/2, archief nr. 285.

schoten bij voortduring zouden worden gelost en dat, indien er thans om huishoudelijke of andere bepalingen bezwaren mochten ontstaan zijn tegen het doen, als tot dusverre door een van Z.M. oorlogsschepen te dezer reede, van drie schoten per etmaal, alsdan het middagschot door het fort Zeelandia zou worden gelost.

De Commandant werd tevens uitgenoodigd in dat geval, om door middel van eenig door hem aan den Gouverneur vooraf mede te deelen sein, genoemd fort in staat te stellen, het schot op het juiste oogenblik te doen vallen.

Slechts een korten tijd werden de dag- en avondschoten door het fort Zeelandia gelost.

Bij resolutie [2]) werd vastgesteld, dat het middagschot van den 8sten Augustus 1867 door het fort Zeelandia zou worden gelost. Tevens werd bepaald, dat om het bedoeld schot op het juiste oogenblik te kunnen lossen, op het tijdstip zou moeten worden gelet, dat de tijdbal aan boord van Z.M. Kommandantschip valt. Deze zou tot waarschuwing 5 minuten voor den middelbaren middagtijd halverwege geheschen worden en als nadere waarschuwing geheel aan den nok van de groote ra aan de stadszijde worden voorgehaald.

Werd dus het middagschot van dien tijd af door het fort Zeelandia gelost, sedert het vertrek van het Stationschip van de reede van Paramaribo in 1899 werden alle drie schoten door het fort Zeelandia gelost. Ongestoord ging zulks jaren voort, toen in 1906 Gouverneur Idenburg het *dag* en *avondschot* afschafte [3]), op aanraden, om bezuinigingsgronden, van den toenmaligen Kapitein-Commandant der Troepen en van het Garnizoen. In het G.A.B. van 30 October 1906 no. 30 verscheen de volgende aankondiging:

"Van af 1 November 1906 zal door de militaire bezetting in het fort Zeelandia inplaats van drie, dagelijks

[1]) Resolutie van 6 Augustus 1867 nr. 1041/2, archief nr. 285.

[2]) Dit was het gevolg van het gebrek aan buskruit. Daar het aangevraagde buskruit van Z. M. Stationschip „Kykduin" aangekomen was, kon het dag- en avondschot weder van het stationschip plaats hebben, aanvangende 6 Januari 1867. Resolutie van 5 Januari 1867.

[3]) Resolutie van 26 October nr. 14233.

een tijdschot worden gelost en wel des namiddags te 12 uur.

Paramaribo, 28 October 1906

De Kapitein Commandant der Troepen en van het Garnizoen C. M. H. Kroesen.

De reden die tot die afschaffing aanleiding gaf, moet gezocht worden in het weinig nut, dat de dag- en avondschoten hadden, en de dus onnoodige daaraan verbonden uitgaven, die op de Staatsbegrooting drukten.

Dat de bevolking deze meening niet deelde, mag wel blijken uit de verwarring, die deze afschaffing ten gevolge had voor den landbouwersstand, den arbeidersstand, de scholen, de kerk, enz. De bevolking was menschenlevens gewoon geweest aan de schoten en moest door de afschaffing wel veel ongerief ondervinden. In de zitting der Koloniale Staten van 12 November 1906 [1]) dienden de heeren Fabriek en Thomson een voorstel in tot wederinvoering der tijdschoten, waarbij vooral het laatstgenoemde lid krachtig pleitte. Voor den arbeidersstand stond z.i. de afschaffing gelijk aan een onherstelbaar verlies en, konden ze zich duidelijker uitdrukken, ze zouden — volgens spreker — in navolging van den dichter moeten uitroepen:

"Alles alles kan ik derven,
U, mijn morgenschot u niet!"

Volgens den gedelegeerde ter vergadering aanwezig, den wd. Gouvernements-Secretaris G. J. Staal, was geenszins bezuiniging — er was maar een bedrag van *f* 400.— mee gemoeid — de aanleiding tot de afschaffing geweest, maar het feit, dat ze door de Staatsbegrooting werden betaald ingevolge art. 107 van het Regeeringsreglement. Ze waren echter voor den dienst van 's Rijks Zee- en Landmacht niet noodig en nergens ter wereld werden drie tijdschoten gelost. Volgens den gedelegeerde waren ze in Ned.-Indië afgeschaft.

[1]) Handelingen Koloniale Staten, zitting van 12 November 1906, vel 17, blz. 55/61.

Het voorstel Fabriek-Thomson werd met 10 tegen 2 stemmen [1]) aangenomen. Op voorstel van den voorzitter werd de gedelegeerde uitgenoodigd [2]) het verzoek der Staten aan den Gouverneur over te brengen. Zulks geschiedde. Bij brief van 14 November 1906 no. 14808 aan de Koloniale Staten deed de Gouverneur mededeeling, dat de morgen- en avondschoten weer zouden worden ingevoerd en steeds bereid te zijn het oor te leenen aan de wenschen der bevolking. Tot groote vreugde der bevolking viel op Woensdag 14 November opnieuw het avondschot, door de bevolking met uitbundig gejuich ontvangen. Naar aanleiding van het besprokene in de genoemde vergadering en ter voldoening aan de voorwaarden, waaronder de schoten opnieuw werden ingevoerd, werden bij resolutie van 22 November 1906 no. 15068 de kosten van tijd- mail- stop- en brandschoten gebracht op de Kol. huish. begrooting (art. 31), voor het eerst over het dienstjaar 1908 tot een gezamenlijk bedrag van ƒ 2000—. Daarbij werd gerekend op de kosten dier schoten te Paramaribo, Nickerie, Albina en Nieuw-Amsterdam. De kosten voor de tijd- en mailschoten bleken te bedragen te Paramaribo 64,25 cent, in Nickerie, Albina en Nieuw-Amsterdam 47,625 cent. Die voor stop-en brandschoten 98,25 cent. Daar de noodzakelijkheid van mail-, stop- en brandschoten op dezelfde gronden werd aangenomen als ten aanzien van de tijdschoten was aangevoerd, werd het noodig geoordeeld dat de kosten daarvan ook door de kolonie behoorden te worden gedragen [3]).

Bij resolutie van 27 Juli 1910 no. 12 werd bepaald, daar de torenklok van het gebouw van de Administratie van Financiën niet juist ging, het tijdsein bij het niet ter reede zijn van een oorlogschip, door het Departement der Koloniale Vaartuigen zou worden gegeven.

In 1913 begon de toenmalige Gouverneur van Asbeck weer te tornen aan de het lossen der tijdschoten en de

---

[1]) Tegen stemden de heer Coutinho en de voorzitter.

[2]) Tegen stemden de heeren Tammenga en Bibaz.

[3]) Zie noot 51 van de uitgewerkte en toelichtende staat van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1908, blz. 17.

kosten van de begrooting voor 1914 af te voeren. Na het amendement van den heer Thomson verklaarde het Bestuur zich echter bereid het morgen- en avondschot, alsmede de mailschoten te handhaven, waarop de heer Thomson zijn amendement introk. Het avondschot werd evenwel niet meer gelost.

Maar Gouverneur Van Asbeck gaf zijn poging niet op. Op de begrooting voor 1917 werd niet meer gerekend op kosten van schoten en reeds op 1 Juli 1916 werden de tijdschoten op last van den Minister van Koloniën voor goed afgeschaft [1]). De geheele Surinaamsche pers kwam tegen die maatregel in opstand en één inzender — onder de velen — stelde in de krant voor een dubbeltjesvereeniging te stichten, tot instandhouding van de tijdschoten. Het heeft niet mogen baten. De motie van het Statenlid Harry van Ommeren was het laatste [2]) wat ons herinnert aan de geschiedenis van deze oude instelling. Zij luidde:

„De Koloniale Staten, overwegende, dat de afschaffing der tijdschoten den geregelden gang van het leven te Paramaribo en omstreken zal verstoren, overwegende dat op de voorloopige vastgestelde huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1917 geen gelden voor het lossen der tijdschoten gedurende dat dienstjaar zijn uitgetrokken, noodigen den Gouverneur uit de tijdschoten te blijven lossen zoolang het daarvoor bestemde crediet reikt en inmiddels stappen te nemen om ook voor den vervolge de tijdschoten te behouden. En gaan over tot de orde van den dag."

* * *

Met de geschiedenis van de tijdschoten is het voornaamste vermeld over het aangeven van den tijd in de kolonie Suriname. Rest ons nog met een enkel woord te gewagen over de klokken en de sirene (geluidsignaal).

---

[1]) Resolutie van 5 Juni 1916, nr. 2324.

[2]) Bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1918 in de 2de Kamer (de 78ste vergadering) van 10 April 1918, drukte het lid F. M. Knobel andermaal zijn leedwezen uit over de afschaffing der tijdschoten.

Het raadhuis op het kerkplein, waarin de Hervormde gemeente tevens haar bijeenkomsten hield, werd in 1768 voorzien van een klok, die met het opstellen een som van *f* 2.000.— had gekost. In hetzelfde jaar werd een klokkenist benoemd [1]), nl. de heer S. Robert voor den tijd van 10 jaren, op een jaarwedde van *f* 500.— "om het horlogie alle dagen op te winden en te onderhouden" Robert had het bij request van 10 December 1767 aan Gouverneur W. Crommelin aangeboden voor *f* 1500.—. De opstelling kostte *f* 500.—. Zij sloeg het uur ten volle en had een wijzerplaat aan beide zijden van den toren. Lang schijnt die klok geen dienst te hebben gedaan, want Fermin [2]) vermeldt in zijn werk van 1770 "dat er op een der bolwerken van 't fort Zeelandia een klok onder een dak hangt daar alle uuren een soldaat op een klein trapje naar toe klimt, om zoowel bij nacht als bij dag, de klok te slaan; en dat er geen ander uurwerk ten dienste van de stad gevonden wordt".

Later schijnt men in dien toren een klok met uurwerk te hebben geplaatst, het eenige publieke uurwerk van Paramaribo. Deze klok en uurwerk, zonder wijzerplaat, hing in een koepeltorentje staande op het "messhuis". Dit "messhuis" grensde aan de hoofdwacht en de z.g. ophaalbrug, was een tweeverdiepingsgebouw, langwerpig vierkant met kruisdak. Er was een biljart in, een tapkast, een koffiehuis voor officieren, terwijl boven de krijgsraad werd gehouden en een eetzaal voor officieren gevonden werd. Dit "messhuis", in welker frontespies, men het wapen der kolonie zag, was volgens de inscriptie in 1789 gebouwd, en voerde tot zinspreuk: "Arcus non semper tenditur" (de boog kan niet altijd gespannen blijven). Het gebouw werd in November 1838 onder den a. i. Gouverneur op grond van bouwvalligheid afgebroken. In 1821 verbrandde het raadhuis op het kerkplein. Het stadhuis, (steenen gebouw, waarin thans het Departement van Financiën is gevestigd) kwam eerst in 1841 na 5

[1]) Politieke notulen van 17 Mei 1768.

[2]) Nieuwe algemeene beschrijving van de Colonie van Suriname, Ph. Fermin, M. D., Harlingen. 1770.

jaren arbeid gereed. Vandaar de invoering in 1838 van het middagschot om 12 uur, hiervoren behandeld.

* * *

Als tegemoetkoming voor het gemis der tijdschoten voerde het Gouvernement op 1 Juli 1916 stadsklokken in, waarvoor in Mei 1916 een crediet beschikbaar werd gesteld. Zij werden op vier punten der stad geplaatst, nl. op het Vaillantsplein, op Charlesburg, in de Zwartenhovenbrugstraat, bij politiepost no. 3 en op den hoek van de Rust en Vredestraat. Bovendien had men nog de klokken in de torens van het Administratiegebouw en de Willemschool. Een horlogemaker werd, voor een bedrag van *f* 35.— in de maand, met het opwinden der 4 stadsklokken belast. Deze voldeden in den beginne maar matig en hadden zeker niet het nut als de tijdschoten, welke zelfs ver buiten Paramaribo, in Boven-Suriname tot "Bergendal" en tot "Berlijn" in Boven-Para konden worden gehoord.

In Juni 1916 werd in Nederland voor het Departement van Openbare werken, afdeeling verkeer te water een sirene (geluidsignaal) besteld, waarmede in Februari 1917 de eerste proeven werden genomen. Zij werd opgesteld op de fabriek der koloniale vaartuigen en liet haar geluid drie malen per dag hooren; om half acht, om twaalf uur en om 5 uur. Het duurde geruimen tijd, eerdat het schrille geluid eenigszins voldeed. Men was verplicht een klankbord aan te brengen om het geluid te versterken. Eerst in October 1917 kon de Directeur van Openbare werken aan den Gouverneur melden, dat waargenomen was, dat de sirene aan hare bestemming beantwoordde. Een vervanging van het schot kon zij evenwel niet worden genoemd. Zij is echter blijven bestaan. In 1927 werd de werkplaats der koloniale vaartuigen opgeheven, om te worden gevoegd bij die der koloniale spoorwegen op Beekhuizen. De opening der samengetrokken werkplaatsen had op 2 Mei 1927 plaats. Tijdelijk is de sirene nu opgesteld op de fabriek van de zaagmolen Swyt op de Combé. Een nieuwe sirene, welke electrisch in werking

zal worden gebracht, is uit Nederland besteld om op Beekhuizen te worden geplaatst, waar men over electriciteit beschikt, zoodat eerlang het tijdsein automatisch en stipt op tijd zal kunnen worden gegeven, beter, dan waartoe de torenklok thans in staat is [1]).

* * *

Het duurde vele jaren, eerdat een officieele tijd in Suriname werd vastgesteld. Een kwestie hierover was gerezen tijdens een belangrijke aanbesteding in Dec. 1925 door den administrateur van financien, over de te late inlevering van een inschrijvingsbiljet. Toen het uur van inlevering was verstreken, bleken de torenklok en de sirene te verschillen, een zeer gewoon verschijnsel trouwens. Het gevolg was, dat de Gouverneur bij resolutie van 6 October 1926 no. 3296 bepaalde, dat de officieele tijd voor Paramaribo wordt aangegeven door de klok van den toren op het gebouw van de Administratie van Financien. (G. B. 1926, no. 90).

Het zal dan later wel blijken, dat het geluidsignaal van de electrische sirene op Beekhuizen, als officieele tijd, die van de torenklok kan vervangen.

Nog mag hier gewag worden gemaakt van de in het begin van dit jaar (Februari) in het Militair Hospitaal geplaatste electrische klokkeninrichting, waardoor alle klokken in die inrichting gelijk loopen, zich regelende naar de moederklok. De wijzers worden des avonds electrisch verlicht. Zelfs is men in staat, met behulp dezer klok, die automatisch wordt opgewonden, een sirene of brommer op het dak van het gebouw in beweging te brengen. Voorzeker een modelinrichting, welke het tegenwoordig Hoofd eer aandoet.

---

[1]) Aangezien de ontvangen sirene op Beekhuizen opgesteld en beproefd, niet voldeed, is besloten deze op te stellen op den toren van het gebouw van de Adm^{ie}. van Financiën. De benoodigde geringe stroomsterkte zal — tegen vergoeding — worden geleverd door de electr. inrichting ten huize van den directeur van de Sur. Bauxiet. Mij.

Wat aangaat de saluutschoten[1]), kan worden medegedeeld, dat bij G. O. nr. 249 van II September 1837 werd bepaald "dat voortaan alleen op Z. M. geboortedag bij uitsluiting aan de hoofdplaats het vereischte saluut zal worden gegeven van 101 schoten, omdat meer eigenaardig en doelmatig geoordeeld wordt, dat alle autoriteiten, waar dezelve ook zich in de kolonie bevinden, moeten geacht worden in het toebrengen dier hulde te deelen." Een en ander geschiedde overeenkomstig art. 8 van het Reglement op het vieren der geboortedagen van de leden van de Koninklijke familie en der belangrijke staatsgebeurtenissen. (Recueil Militair, deel I, blz. 757).

De aanleiding tot het nemen van deze beslissing was het lossen te Nickerie van 21 schoten op 24 Augustus 1838, waarin werd berust. Trouwens ze waren gelost!

In 1923 werden de gebruikelijke saluutschoten op H. M. verjaardag gevuurd. Nadat er enkele waren gelost, gebeurde er een ernstig ongeluk, waarbij een militair zoodanig werd gewond, dat deze langen tijd in het Militair Hospitaal moest worden verpleegd. De schoten werden dien dag niet voortgezet en en zijn sedert niet meer gelost. Men durfde met het verouderd geschut en de ongeoefendheid der militairen blijkbaar geen menschenlevens meer wagen.

Thans is de bevolking gewend aan den bestaanden toestand. Aan menschen in den vreemde zal het vasthouden aan de tijdschoten misschien vreemd of behoudend voorkomen, maar men vergete niet, dat in Suriname openbare tijdwijzers ontbraken, zoodat de schoten daar dienden ter vervanging van de torens en klokken, die elders de bevolking elk uur aan den tijd herinneren. Nu hierin is voorzien, zijn schoten overbodig. De eenige schoten welke nog gelost worden zijn de mail-, stop- en brandschoten, waarvoor op de kol. huish. begrooting een bedragje van *f* 100.— is uitgetrokken en, zooals boven vermeld, het oudejaarsnachtschot.

Juni/Juli 1927.

[1]) Bij resolutie van 18 September 1911 nr. 3 stelde de Gouverneur Van Asbeck vast wanneer en hoeveel saluutschoten er bij verschillende daarvoor in aanmerking komende gelegenheden zouden worden gelost.

ECONOMISCH SURINAME EN HET LOONSTELSEL

DOOR

THEOD. A. C. COMVALIUS

Ieder, die op de hoogte is van Surinaamsche toestanden en eenigen kijk heeft op de politiek van den laatsten tijd, zal moeten toegeven, dat in de afgeloopen twintig jaren bij het Surinaamsch Bestuur een streven is waar te nemen, om op allerlei wijzen te trachten, den economischen toestand van dat gebiedsdeel te verbeteren. Er zijn eenige punten waarop de aandacht niet genoeg schijnt gevestigd, die althans met stilzwijgen worden voorbijgezien. Daarover zou ik iets willen zeggen.

De nood is in Suriname zeer hoog. Men moge in eene opwelling van optimisme beweren wat men wil — spoedige en afdoende hulp blijft noodig. Telkens verlaten jongelieden uit alle standen hun geboorteplaats om zonder eenige bestaanszekerheid in den vreemde hun brood te gaan zoeken, omdat hun eigen land trots zijn rijkdom en vruchtbaarheid hun dat niet kan verschaffen.

De klein-landbouw gaat ten onder, omdat men tot nu toe niet in staat blijkt, *één uitvoerproduct* aan te wijzen, waarvan de teelt aan den landbouwer waarborg kan bieden voor een behoorlijk bestaan. De uitdrukking: „zij willen niet naar den landbouw." is onjuist. Zij willen wel, maar er is geen vooruitzicht in, niettegenstaande het van oudsher een landbouwende kolonie is.

Het balatta-bedrijf staat te wankelen. Het goud, dat er nog in grooten voorraad aanwezig is, laat zich niet meer met geringe kosten ontginnen. Er zullen dure machineriën noodig zijn en zoover reiken de middelen niet van den Surinaamschen ondernemer. Het „repasseerwerk" op de concessie's, waar het goud vroeger slechts gedeelte-

lijk was verwerkt, is thans afgeloopen. Het eenige, dat in staat zal zijn, aan de noodlijdende bevolking arbeid te verschaffen, is het vrije onderzoek naar de aanwezigheid van goud op alle domeingronden in het midden en zuiden des lands, zooals het in Fransch Guyana geschiedt.

Om tot dit doel te geraken is de aangewezen weg, te breken met het systeem, dat speculanten of z.g. maatschappijen grootere of kleinere concessie's in bezit houden, die zij wegens gebrek aan kapitaal niet kunnen exploiteeren, of die zij op een gunstig oogenblik aan anderen overdragen en zoo voort: een windhandel dus.

Deze concessie-gelden komen de koloniale kas wel ten goede, doch het land en de bevolking waren beter gebaat door eene „vrije ontginning", omdat zoodoende aan een ieder, die werken wil, daartoe de gelegenheid kan worden verschaft.

Nog schijnt men in Suriname steeds uit te kijken naar vreemd kapitaal, dat maar niet wil verschijnen en ondertusschen verarmt de bevolking meer en meer. Men vergeet, dat het vreemd kapitaal in de eerste plaats — en terecht — aan zichzelf zal denken, niet om Suriname en zijne bevolking zich zal beschikbaar stellen. Men onderschat de slechte gevolgen voor den Surinamer, die in eigen land door vreemden zal worden teruggedrongen.

Als het een bestuursman met de voortvarendheid en de stuwkracht van Baron van Heemstra tot nu toe niet is gelukt, het vreemde kapitaal naar Suriname te lokken, is 't beter vooruitgang in eigen omgeving te beproeven.

Het Grootlandbouw-bedrijf in den bestaanden vorm heeft in de kolonie zijn tijd gehad. Toen het nog ruime winsten gaf waren de werkkrachten goedkoop: dat was in den slaventijd. Trots den invoer van immigranten is echter na de opheffing van het Staatstoezicht in 1873 een inzinking merkbaar geworden en de uitkomsten van den grooten landbouw bewegen zich sinds dien in dalende lijn.

Zoowel de Creolen als de Br. Indische immigranten zijn gaan inzien, dat hun belangen lijnrecht tegenover die der plantage-eigenaars stonden en langzamerhand be-

gonnen zij zich als „eigen meester" te wijden aan den *kleinen landbouw, het ambacht* of *de kleine nering*. Het loon-vraagstuk, dat tot nu toe in Suriname schromelijk werd verwaarloosd, deed zich gelden.

Wel heeft men in de laatste jaren den toestand trachten te beheerschen door den invoer in massa van Javanen als goedkoope werkkrachten, doch ook dezen gingen na ommekomst van hun contracttijd denzelfden weg op als de vorigen. Zoodat gerust kan worden gezegd, dat de groote landbouw eerst dàn zal kunnen opleven, wanneer moderne werktuigen en groote complexen grond overvloedige oogsten zullen waarborgen en degelijke loonen de arbeidskrachten aantrekken. Dan komt er nog bij: het groote verschil in de waardeering van gelijken arbeid bij het hooger personeel, waarbij ten onrechte veelal de persoon en niet de *geleverde arbeid* wordt beloond.

De bevolking van Suriname in al hare groepen is Hollandsch opgevoed. Geen veranderde onderwijsrichting kan dit meer tegengaan. Er heerscht over de gansche kolonie dezelfde geest als onder de verschillende bevolkingslagen in Nederland: de zucht naar meer weten en de gevolgen daarvan in kleeding en leefwijze. Een bedrijf, dat zich ten doel stelt, om, in het vooruitzicht van goede winsten, kunstmatig het loon van den arbeider te drukken zal op den duur geen levensvatbaarheid bezitten. Vandaar dat Suriname *middenstandsboeren* en *klein-landbouwers* noodig heeft.

De Surinamer is zoozeer doortokken van den Hollandschen geest, dat hij zich langzamerhand Hollander is gaan voelen, wat aanstekelijk heeft gewerkt op de vrijgekomen immigranten. De tijden zijn voorbij, dat deze arbeiders lijdelijk toezagen, dat dezelfde arbeid van anderen meer werd gewaardeerd dan hun eigen arbeid. De groote ontevredenheid onder de Surinaamsche handwerkslieden op Curaçao vindt grootendeels ook hierin hare verklaring. De Surinamer ziet misnoegd, dat de Hollandsche arbeider bij gelijke prestatie een loon geniet, van twee- tot driemaal het zijne. Een maatschappij, die oog en oor sluit voor dezen billijken eisch, moet ten laat-

ste de gevolgen voelen van het „penny wise and pound foolish".

Men dient bij eene beoordeeling der Surinaamsche toestanden voor oogen te houden, dat in vroegere jaren een goedkoop landbouw-bedrijf de hoofdbron van het bestaan was en dat de winsten, in de beurzen van enkelen vloeiden. De veranderde levensvoorwaarden van den ex-slaaf brachten een ommekeer in den gang van zaken.

Later begon de energie zich te verdeelen over de ambachten, het goud- en het balatta-bedrijf. Velen weten hoeveel wilskracht en taaie volharding de Surinamer toont bij het uitoefenen der boschbedrijven.

Met de veranderde levensvoorwaarden kwam ook de behoefte aan gemak en genot. Gedurende het Staatstoezicht bedroeg het dagloon van een volwassen arbeider niet meer dan 80 cts, en de toegenomen beschaving en ontwikkeling dulden niet meer zulke lage loonen. Tot kort geleden genoten ambachtslieden en anderen loonen, die veel minder bedroegen dan de meest primitieve behoeften eischten. En als men in dezen tijd van de „luiheid" der Surinamers spreekt, dan heeft men zich daarbij te denken, dat de tegenwoordige Surinamer gaarne ziet, dat zijn arbeid goed wordt beloond. Dit is een eisch, die over de gansche wereld bestaat.

Had men het geluk, voor den kleinen landbouw een uitvoer-product te bezitten, waardoor een bestaan in dat bedrijf mogelijk was; en mocht de jonge man daarenboven op afdoende hulp rekenen, dan zou een ieder naar den landbouw willen. Maar niemand vangt in onze dagen iets aan, waarvan de uitkomst, zij het ten naaste bij, niet vooruit kan worden berekend.

In 1919 werd aan Gouverneur Staal in overweging gegeven, om in verband met den heerschenden toestand een loonregeling bij wet in te voeren. Is zulks voor andere landen met hunne invloedrijke organisatie's een particuliere zaak, voor Suriname mag het een plicht van den Staat heeten. Iemand, die het werken schuwt, dient de gevolgen daarvan te ondervinden. Maar hij, die een werkgever zijn lichaamskracht of intellekt verschaft, ten

einde met goede winst een bedrijf gaande te houden, maakt ook aanspraak op een loon, dat hem in staat stelt, een gezin te onderhouden en de gemeenschap niet tot last te zijn.

Er wordt vaak door sommigen eene vergelijking gemaakt tusschen Br. Indiërs en Creolen. Maar de Br. Indiër blijft de vreemdeling, die zich allerlei ontberingen getroost in de hoop, om eenigszins bemiddeld naar zijn land terug te keeren. En als hij het geluk heeft, zijn doel te bereiken, dan zal hij, in Indië aangekomen op behoorlijker voet kunnen leven, dan hij in Suriname deed. Maar ook deze menschen, die hoofdzakelijk voor den landbouw zijn overgebracht, hebben hun krachten over andere vakken verdeeld.

De creool uit de volksklasse en den kleinen middenstand denkt er niet aan, zijn land zonder noodzaak te verlaten. Hij moet dus zijn leven zoo kunnen inrichten, dat het hem eenig gemak verschaft. En dat kan hij slechts door een behoorlijk loon bereiken. De Surinaamsche werknemers klagen er altijd over, dat de werkgevers zelf inzien, dat de loonen, die zij betalen, verre van voldoende zijn. Vandaar dat dezen voor den zelfden arbeid aan een vreemdeling 100 tot 200 % *meer* vergoeden. Indien dit waar is, zal men moeten toegeven, dat zulke maatregelen uit den tijd zijn.

Men ziet in den laatsten tijd de jongelieden in groote groepen het land verlaten uit gebrek aan brood. Men zou hun willen toereopen: „Hebt geduld, blijft op Uw post en wacht op betere tijden!" Maar indien zij dezen raad volgden en bleven, wat dan?

Er is geklaagd, dat zij niet naar den landbouw willen. Maar degegenen, die dit verwijt uiten, weten al te goed, dat er onder de huidige omstandigheden geen heil in den landbouw is te vinden voor een jongen man, die naar vooruitgang streeft. Dit hebben de Br.-Indiërs, die zich met grooten ijver op dat bedrijf hadden toegelegd, reeds lang begrepen. Men ziet hunne zonen op de kantoren, in de winkels, in de scholen, in den handel, in de garage's, enz. de meesten in de stad, overal, behalve in den landbouw.

En al zou men in grooten getale Javanen invoeren, om goedkoope krachten onder contract te krijgen, dan zal op den duur ook deze poging ijdel blijken, want elke tijd heeft zijne eischen en behoeften; daaraan ontkomen, kan niemand.

Wanneer groote ondernemingen in Suriname worden opgezet met een willekeurige loonbepaling, waarbij de *persoon* en niet de *arbeid* wordt beloond, dan zullen de economische toestanden achterstaan bij die van andere landen. De bedrijfsleider heeft niet te zien naar landaard of kleur. Hij heeft slechts in iederen degelijken arbeider te erkennen een voornaam onderdeel van zijne machine.

Bij de behandeling der Begrooting van ieder dienstjaar kan men in de Koloniale Staten de verzuchting van menig lid hooren over den slechten economischen toestand van Suriname. Velen zijn de meening toegedaan, dat de kolonie uitsluitend met de hulp van het vreemde kapitaal of het Nederlandsche er bovenop is te brengen. Deze meening wordt door sommigen in den lande niet gedeeld. Dezen zijn van meening, dat al zouden millioenen worden beschikbaar gesteld, de opbloei slechts tijdelijk zal zijn, en gevolgd worden door nog grooteren druk.

Niet van de soort kapitaal, maar van de bevolking en het Bestuur zal het in de allereerste plaats afhangen, of de economische toestanden zullen plaatsmaken voor betere.

Paramaribo

AANTEEKENINGEN OVER DEN LANDBOUW IN SURINAME

DOOR

CHAS. DOUGLAS
(oud-Planter in Suriname)

In deze bladzijden heb ik het een en ander over den landbouw bijeengebracht. Mijn jarenlange ervaring heb ik getoetst aan de huidige toestanden en ik ben tot de slotsom gekomen, dat Suriname in een vicieuzen cirkel ronddraait. Onze neiging, om het verleden te loven, doet ons spreken van „den goeden ouden tijd''. De geschiedenis leert, dat Suriname nooit een werkelijk goeden tijd heeft gekend.

Zij, die door het product van zijn vruchtbaren bodem waren rijk geworden, trokken weg om van hun schatten elders te genieten, wat verklaarbaar is. Deze menschen, die hun vaderland verlieten, waren niet van zins de arme bevolking van Suriname tot eenige welvaart te brengen, maar hadden alleen hun eigen belang op het oog. Men trachtte zooveel mogelijk uit de West te halen om in Nederland of elders in Europa te gaan leven.

Het Moederland profiteerde van deze wijze van koloniën-exploitatie, moedigde ze aan en ondersteunde de gelukzoekers. Werden eertijds de slaven uitgebuit, niet minder geschiedde dit den vrijen employé's, die op de plantages de leiding hadden; zij genoten een hongerloon. Op hun ouden dag waren zij aan armoede prijs gegeven na gedurende een menschenleeftijd zeer zwaren arbeid te hebben verricht.

Waarom werden er plantages aangelegd? Omdat er nagenoeg geen eigen bevolking was. Het paar duizend Indianen, die de Europeanen hier aantroffen, werden

dieper het land ingejaagd. Er was dus geen volk, zooals op Java, om ermede handel te drijven, zooals steeds het doel was der Europeanen, die naar Oost en West trokken. Het bevorderen van bloei, welvaart en ontwikkeling lag niet in hun lijn, rijk te worden, was hun doel.

Dr. Kramer schreef in Jong Nederland: „.... de opmerkzaamheid der Hollanders in en betreffende Indië was bijna uitsluitend gericht op den handel. Bijzondere moeite om de bewoners (om zichzelfs wil) te leeren kennen deden ze niet. Dat is pas in de laatste 150 jaren anders geworden".

Er kon geen handel gedreven worden in Suriname, dat geen bevolking had; besloten werd dus: den bodem te exploiteeren.

Na het met de Indianen beproefd te hebben moest men, omdat deze onwillig waren of ongeschikt voor landbouwarbeid, naar andere arbeiders omzien. Negers uit Afrika werden als slaven ingevoerd, weinig menschelijk behandeld en tot zwaren arbeid gedwongen.

Als een staaltje van de wijze, waarop het Hollandsch kapitaal in de kolonie vroeger werd belegd, vertelt men het volgende. Toen vele plantages door lage marktprijzen van hun produkt als anderszins waren achteruitgegaan, was er om aan dien kwaden tijd het hoofd te bieden geen geld. Dit werd hun geleend door zoogenaamde „fondshouders" in Holland, onder voorwaarde, dat het produkt beneden marktprijs aan hen zou worden verkocht, terwijl de plantages al het noodige van hen zouden betrekken. Hiervoor moest wel meer dan 2 maal de prijs betaald worden. Zoodoende konden de plantages niet uit de schuld raken en het gevolg daarvan was, dat vele in handen van de Hollandsche geldschieters overgingen, die ze òf weer verkochten, òf ze in wied lieten opgaan. Dit was de oorzaak van het verval van vele plantages.

Nadat Engeland de slavernij in zijne koloniën had opgeheven, moest Nederland volgen, hoewel het eerst 30 jaren later geschiedde.

De begrijpelijke onwil der vroegere slaven om als vrije arbeiders de plantages te blijven dienen, had tot ge-

volg, dat er Britsch-Indiërs en later Javanen voor plantagearbeid werden ingevoerd, nadat de Chineesche immigratie niet langer kon worden voortgezet. De bevolking van Suriname bestaat dus hoofdzakelijk uit vreemdelingen, door Nederland in Suriname gebracht, om als arbeidskrachten op de plantages den landbouw in het leven te houden. Het gros hunner nakomelingen verkiest op zichzelf te staan, evenals nu de contractanten na ommekomst van hun contracttijd. Deze hebben, evenals de zwarte bevolking weleer, grondjes aangelegd, die zij met vlijt bearbeiden en zich niet laten ontmoedigen door de teleurstellingen. Dat het vooral Aziaten zijn geweest, die na de afschaffing der slavernij den landbouw in de kolonie voor geheelen ondergang hebben behoed, wordt algemeen erkend. Want de vrijgemaakte negers hadden de plantages, waar zij de diepste eillende ondergaan hadden, den rug toegekeerd en hunne afstammelingen volgden dit voorbeeld. Het eenige wat deze kinderen ontvingen, was goed onderwijs. Landbouw beschouwen zij te zijn slavenarbeid, daarom gaven zij er de voorkeur aan, een ambacht te leeren. Wanneer zij als arbeiders of kleinexploitant in het goud- en balatabedrijf hun brood zoeken, staat men verbaasd over hetgeen zij in de oerbosschen kunnen praesteeren en over hun taaie volharding. De beschuldiging, hen vroeger vaak naar het hoofd geslingerd, van lui te zijn, wordt op afdoende wijze gelogenstraft. Zij wenschen hun arbeid beloond te zien. Dit is een billijke eisch.

Is Suriname de schuldenaar van Nederland?

Heeft Nederland, toen door zijne tekortkomingen deze kolonie hulpbehoevend werd, tijdig krachtige en doeltreffende middelen aangewend, om haar weer tot bloei te brengen? Jarenlang wordt er, om de uitgaven van Suriname te dekken, subsidie gegeven, waarmede niets wordt bereikt. Een deel daarvan vloeit naar Nederland terug als spaarpenningen van ambtenaren, die uitgezonden worden en bijzondere voorrechten boven de inheemschen genieten.

Nederland wordt door personen en toestanden aangespoord, ruimer aandacht te schenken aan zijn behoud als Europeesche mogendheid. Reeds lang is het gedwongen, de baten van zijne bezittingen in Azië, niet geheel tot zich te nemen, maar ten deele in het belang van de eigen bevolking te gebruiken.

Suriname met een bevolking, die nooit een andere regeering dan de Nederlandsche zal verlangen, is aan Oranje verknocht en biedt een schoone vergoeding als ooit Insulinde voor Nederland mocht verloren gaan. Aan Nederland ligt het, maatregelen te nemen, opdat dit verlies zoo weinig mogelijk zal schaden.

De kolonie is vruchtbaarder dan Oost-Indië. De landbouw, met verstand uitgeoefend, moet hier voordeeliger zijn dan ginds. Al mogen minerale rijkdommen geen blijvende welvaart verzekeren, deze kunnen toch den bloei van een land bevorderen. Zeer waarschijnlijk is Suriname rijk aan goud en misschien liggen er in den bodem nog andere kostbaarheden; het aluminumerts gaf met Amerikaansch kapitaal het aanzijn aan een dorp. De bosschen bevatten vele soorten waardevol hout en balata. Vreemd kapitaal geeft blijk, zich voor den rijkdom van Suriname te interesseeren. Het Nederlandsch kapitaal blijft weg of stelt onmogelijke eischen.

Onze Minister van Koloniën wil den grooten landbouw steunen door de plantages te ontlasten van een groot deel der belasting. Duidelijk hebben bevoegden erop gewezen, dat dit alleen onvoldoende is. Ik zal niet herhalen, hetgeen gezegd is, noch aangeven, wat nog noodig is, maar hoop slechts, dat Nederland in zijn eigen belang, vooral thans, naar goeden raad zal luisteren. De kleine landbouw, die op het oogenblik even belangrijk is als de groote, verdient minstens evenveel hulp als deze. Als men de verslagen nagaat, zal het blijken, dat gedurende de jaren 1893—1912 de kleine landbouw veel bijgedragen heeft in de cacaoproductie met een uitvoer van 48.691.600 K.G.; zijn aandeel bedroeg 13.966.300 K.G. tegenover den grooten landbouw met 34.725.300 K.G.

Maar die hulp zal niet alleen van stoffelijken aard moe-

ten wezen, ze zal ook moeten bestaan in wetenschappelijke voorlichting. Het Landbouwstation moet krachtiger kunnen werken. Er mag niet in den blinde landbouwer gespeeld worden zonder uitvoerprodukten en afzetgebied.

Suriname had oorspronkelijk geen grooten landbouw, te oordeelen naar de wijze, waarop gecultiveerd werd. De periode, waarin alleen de groote landbouw paste, is voorbij, maar laten wij leering putten uit hetgeen de tijd ons heeft geleerd, n.l. *dat zonder een welvarende eigenbevolking geen land tot bloei kan gebracht worden*. De heer van Reygersberg Versluys zeide niet lang geleden in het Indisch Genootschap, dat „als Suriname opgebouwd moet worden, het niet anders dan voor de bevolking moet zijn".

De eerste Surinaamsche plantages waren feitelijk grondjes. Later kwam er dan middenstands-landbouw en omstreeks 50 jaren daarna groote landbouw. Eerst onder het bestuur van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk ontstond de eerste behoorlijk aangelegde plantage, die ingepolderd was en van eene sluis voorzien. De plantage-aanleg vond plaats aan de oevers van den benedenloop der rivieren, dicht bij de kust. Vele der vroegere grondjes werden toen verlaten, uitgebreid of opnieuw aangelegd volgens het inpolderings-systeem.

Vroeger werden, zooals ik zeide, Indianen als arbeiders voor den landbouw gebruikt en als slaven beschouwd. Toen deze de mishandelingen en den zwaren arbeid, waaraan zij nimmer gewoon waren, niet langer wilden dulden, verplaatsten zij zich dieper het bosch in, zoodat er een tekort aan arbeidskrachten kwam te ontstaan. Naar andere bronnen moest men uitzien en Afrika kwam in 't zicht. Over den eersten tijd van de slavernij, ook over den lateren kan de lezer zich doen onderrichten door het artikel Slavernij in de W. I. Encyclopaedie.

De oudste plantages werden aan de Surinamerivier en de Commewijne aangelegd.

In het district Saramacca werden door Gouverneur de Frederici in 1790 de plantages Catharina Sophia en La Prévoyance aangelegd. In Nickerie werden in 1797 loten

uitgegeven en op 2 dezer loten (later Paradise en Plaissance) werd door Gouverneur de Federici katoen aangeplant. In 1800 kwam een Engelschman, John Stuart geheeten, met eenige slaven uit Grenada zich aan de monding van de rivier vestigen, die den naam van de Punt kreeg. Hij kocht de twee met katoen beplante loten en legde de plantage Diamond aan. Het volgend jaar volgden meerderen uit Grenada en Berbice, die katoenplantages aanlegden, welke later omgezet werden in rietvelden.

In 1804 werd Coronie in loten verdeeld en op één der loten (later plantage Burnside) werd in 1808 door A. Cameron katoen geplant.

Aan de Coppenamerivier en de Marowijne werden geen plantages aangelegd.

Alzoo kan gezegd worden, dat de landbouw in de kolonie grootendeels door de Engelschen, Joden en Franschen is begonnen, met hulp der slaven, die door Nederland in Suriname werden aangevoerd, wier afstammelingen thans door Nederland vrijwel aan hun lot worden overgelaten.

Gedurende de 18e eeuw en voornamelijk tusschen de jaren 1750—1775 heeft Suriname ongeveer 265 millioen guldens aan suiker, koffie, katoen, cacao, enz. uitgevoerd naar Nederland. De Geoctroyeerde Sociëteit trok daarvan een profijt van 2 millioen gulden 's jaars; aan vracht werd ƒ 800.000.— per jaar betaald. Alleen in 1775 vertrokken 63 schepen naar het Moederland met:

16.204.000 ponden suiker,
13.300.000 „ koffie,
114.428 „ katoen,
733.338 „ cacao, en de betaalde vracht werd geschat op ƒ 1.416.000.—.

De uit Suriname uitgevoerde producten gaven I. I. Reesse aanleiding om in 1908 te schrijven „dat gedurende de 18de eeuw het Suriname was, dat het meest heeft bijgedragen tot het steunen van den suikerhandel van ons land, vooral van Amsterdam en rijkdom in het Vaderland vermeerderde", en reeds in 1818 schreef graaf Van

den Bosch, dat de winsten uit de West-Indische koloniën, in vergelijking met het kapitaal, daartoe gebezigd, ver overtroffen die van eenigen anderen tak van onzen nationalen handel.

In 1923 werd uitgevoerd eene waarde van:

f 2.754.357.—	aan	suiker,
1.556.555.—	„	koffie,
565.312.—	„	cacao,
6.090.—	„	katoen,
1.792.—	„	bacoven,
22.567.—	„	rijst,
6.081.—	„	maïs,
4.957.—	„	vruchten,
1.317.—	„	aardvruchten
148.174.—	„	hout,
23.564.—	„	rum,
15.919.—	„	huiden,
38.903.—	„	andere producten,
2.596.961.—	„	balata,
99.036.—	„	bauxite,
546.803.—	„	goud
f 8.388.388.—,	waarvan naar:	

Nederland	*f* 2.839.313.—
Amerika	1.982.044.—
Elders	3.567.031.—

Ingevoerd werd:

uit Nederland	*f* 3.331.989.—
„ Amerika	2.601.418.—
„ andere landen . . .	1.951.754.—
	f 7.885.161.—

Gedurende 3 voorgaande jaren werd gemiddeld per jaar 6 millioen meer in- dan uitgevoerd. Deze cijfers toonen het groot verval van den grooten landbouw en nog meer, als men er rekening mede houdt dat onder de genoemde bedragen het product van den kleinen landbouw begrepen is.

Deze cijfers leeren, dat de tegenslagen niet ontmoedigd

hebben. Er is volhard geworden, doch aan kapitaal heeft het ontbroken, om de plantages uit te breiden. Suriname is blijven steken op het doode punt.

De winsten in de goud- en balata-bedrijven, die voor een groot deel naar het buitenland gingen, waren niet van veel beteekenis en zijn niet gebruikt, om den landbouw uit te breiden. Menige mislukking heeft ook het hare er toe bijgedragen, om het groot-kapitaal van den grooten landbouw verwijderd te houden.

Die mislukkingen waren, zooals men weet, aan de ondernemers zelven te wijten.

Aan administrateuren met groote salarissen, die niets van landbouw afwisten, werden de zaken toevertrouwd. De gezagvoerders en opzichters, die hun vak kenden, kregen een hongerloon voor hun arbeid .Hunne raadgevingen werden afgewezen en dan dikwijls moesten zij, als de zaken slecht gingen, tevergeefs wachten op hun tegoed gemaakt loon. Kon het op deze wijze goed gaan?

Er zijn vele factoren, behalve gebrek aan kapitaal en bevolking, die de kolonie in haar bloei hebben tegengehouden. Kennis en verstand hebben ontbroken, willekeur en betweterij hebben ook remmend gewerkt.

Na de opheffing van het Staatstoezicht in 1873 werden de vrijgemaakten aan hun lot overgelaten, ofschoon verwacht mocht worden, dat hunne opvoeding tot nuttige burgers krachtig zou worden ter hand genomen. Geen wonder dan ook, dat zij het voorbeeld hunner vroegere meesters volgden, door in ledigheid hun tijd door te brengen, vooral daar zij, door hunne geringe beschaving geen eischen aan het leven stelden.

Ofschoon zij gedurende hun geheel leven landbouwarbeid hadden verricht, waren zij niet voldoende onderlegd, om dat bedrijf in hun gewijzigden toestand behoorlijk te kunnen uitoefenen. Leiding moest er toen hebben bestaan, om van hen landbouwers te maken. Was dat het geval geweest dan zouden hunne nakomelingen, de resultaten ziende, den landbouw den rug niet hebben toegekeerd en er thans beter aan toe zijn.

Toen het Bestuur den toestand inzag, werden te elf-

der ure perceelen op het fort Amsterdam en Domburg in 1874 voor den kleinen landbouw uitgegeven, echter niet onder eenige leiding, maar alleen onder een soort toezicht, waaraan het begrip leiding geheel vreemd was.

De vroegere plantage-slaven, die eigendommen hadden gekocht, werden ook losgelaten. Alleen trachtte men de verschuldigde belasting van hen te innen.

De kleine landbouw werd na het staatstoezicht voor een deel door de vrijverklaarde slaven in het leven geroepen op de door hen gekochte plantages. Sommigen hunner konden door vlijt en spaarzaamheid tot eenige welvaart komen, voornamelijk in het Saramacca-gebied, alwaar de vruchtbaarheid van den bodem, evenals in Nickerie, die van het oostelijk deel der kolonie overtreft. Ofschoon deze lieden vroeger tot eenige welvaart konden geraken, gaan hunne nazaten thans gebukt onder de tegenslagen, die zij door de krullotenziekte hebben ondergaan. Al deze landbouwers hadden zich bezig gehouden met het verbouwen van cacao, bananen en aardvruchten; later hadden sommige op zeer bescheiden schaal koffie aangeplant.

Toen de daarna van hunne contracten ontslagen immigranten zich op den landbouw gingen toeleggen, hebben deze ook bijgedragen in den uitvoer van cacao. Door verkoop der andere producten voor binnenlandsch verbruik hebben de klein-landbouwers een zeker vertier onder de bevolking gebracht.

Indien zij nu steun zouden erlangen, zouden zij weder welvaart onder de bevolking brengen.

Niet alleen dat de kleine landbouw van het Bestuur der kolonie geen daadwerkelijke hulp verkrijgt, maar het stelt ook slechte gronden te zijner beschikking. Ofschoon tijdig er voor gewaarschuwd, werden de arme menschen, die geen kennis van landbouw hadden, er toe gebracht, zich op de gronden langs de spoorbaan te vestigen. Zij waren teleurgesteld en verloren hunne spaarpenningen, door daarmede het landbouwbedrijf uit te oefenen. Ook de arme immigranten, die zich daar vestigden, hebben het gelag moeten betalen.

Iedere werknemer beschouwt zijn belangen als tegenstrijdig met die van den werkgever. Door deze en andere omstandigheden is een eigenaardige toestand onder onze bevolking geschapen. Het jongere geslacht is niet geneigd, om evenals zijne voorouders achtergehouden te worden door op onzekere gronden het landbouwvak uit te oefenen. Aan wien de schuld?

SURINAME [1])

SOCIAAL-HYGIENISCHE BESCHOUWINGEN

DOOR

DR. P. H. J. LAMPE

I

DE NEDERLANDSCH-INDISCHE IMMIGRATIE IN SURINAME
(Uittreksel uit het derde gedeelte)

Het probleem, van welks oplossing algemeen een herstel van het ontwrichte Suriname wordt verwacht, is, hoe het productieven arbeid verrichtende gedeelte van de bevolking kan worden vergroot.

Slechts enkelen bepleiten een toename van het productieve element, door een meer oeconomische arbeidsverdeeling en een meer productieve arbeidsverrichting van de tegenwoordige bevolking.

Voor hen is het „Suriname Vraagstuk" gedeeltelijk een paedagogisch vraagstuk, waarbij de fouten, bij de emancipatie der slavan begaan, voor zooverre mogelijk, moeten worden hersteld; gedeeltelijk een technisch-kultureel vraagstuk, waarbij met een keuze van de juiste producten de vruchtbare bodem met eigen kracht zoo productief mogelijk moet worden gemaakt.

Meer algemeen wordt de oplossing gezocht in toename van het aantal productieve inwoners door immigratie en kolonisatie. Voor hen — die òf wel alle illusies in de tegenwoordige bevolking verloren hebben, òf wel een onmiddellijk en tastbaar resultaat door middel van een massale toename van arbeidskrachten noodzakelijk achten — is het „Suriname Vraagstuk" een bevolkings-vraagstuk in den zin, die daaraan meer algemeen gegeven wordt.

1. *Geslachtsverhouding, kinderverhouding*

---

[1]) Uitgave van de Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut, Amsterdam".

Een goed inzicht in het bevolkingsvraagstuk wordt verkregen, als wordt nagegaan:

a. de geslachtsverhouding van de volwassenen (boven 15 jaar);

b. de geslachtsverhouding van de kinderen (beneden 15 jaar);

c. de kinderverhouding (verhouding van het aantal kinderen beneden 15 jaar tot het aantal volwassenen boven 15 jaar).

Ten einde eenig inzicht hierin te verkrijgen is dit nagegaan van een aantal nederzettingen, uitsluitend bewoond door Inboorlingen, Britsch-Indiërs en Nederlandsch-Indiërs, met een totale bevolking van minstens 2000 zielen van iedere groep.

De uitkomsten van dit onderzoek waren als volgt:

TABEL 216

	Inboorlingen	Britsch-Indiërs	Nederl.-Indiërs	Totale Bevolking
Geslechtsverhouding:	M. V.	M. V.	M. V.	M. V.
volwassenen	1000 : 934	1000 : 713	1000 : 658	1000 : 890
kinderen	1000 : 882	1000 : 794	1000 : 861	1000 : 950
totaal	1000 : 914	1000 : 741	1000 : 705	1000 : 910
Kinderverhouding . . .	601 : 1000	637 : 1000	348 : 1000	487 : 1000

Van de Nederlandsch-Indische „contracten" was de geslachtsverhouding op 1 Juli 1926:

van de volwassenen	als	1000 : 562
van de kinderen	„	1000 : 1091
totaal	„	1000 : 600
De kinderverhouding was	„	102 : 1000.

Bij de vergelijking van de in tabel 216 genoemde verhoudingen blijkt:

1. dat het aantal volwassen mannen in de nederzettingen, door Inboorlingen bewoond, slechts weinig grooter is dan het aantal volwassen vrouwen;

2. dat in de Britsch-Indische en meer nog in de Nederlandsch-Indische nederzettingen het vrouwen-tekort zeer belangrijk is;

3. dat het aantal kinderen, vergeleken met het aantal volwassenen het grootst is in de Britsch-Indische nederzettingen;

4. dat het aantal kinderen in vergelijking met het aantal volwassenen op de Nederlandsch-Indische nederzettingen slechts ruim half zoo groot is als op de Britsch-Indische nederzettingen.

2. *Vruchtbaarheids-coëfficient, opgroei-coëfficient.*

Onder vruchtbaarheids-coëfficient wordt verstaan het gemiddeld aantal voldragen kinderen, dat door de vrouwen ter wereld wordt gebracht.

Onder opgroei-coëfficient wordt verstaan het gemiddeld aantal kinderen, dat — per vrouw — den leeftijd van 15 jaar bereikt, of dat ten tijde van het onderzoek nog in leven is. Teneinde dit te berekenen werd een aantal Inlandsche vrouwen, Britsch-Indische vrouwen en Nederlandsch-Indische vrouwen, die den leeftijd van het klimacterium bereikt hadden, hieromtrent ondervraagd. Belangrijke gegevens konden verder nog verzameld worden uit de registers van het immigratie-departement. De ondervraagden werden zoo willekeurig mogelijk gekozen, het onderzochte aantal bedroeg minstens 200 van iedere groep.

De uitkomsten van dit onderzoek waren als volgt:

TABEL 217

	Vruchtbaarheids-coefficient	Opgroei-coefficient
Inlandsche bevolking	6.3	3.6
Britsch-Indische bevolking	2.6	2.3
Nederlandsch-Indische bevolking	1.2	0.7
Geheele bevolking (naar schatting)	4.4	2.7

Bij de Inlandsche bevolking is de vruchtbaarheids-coëfficient van de vrouwen buitengewoon groot (6.3); tengevolge van de groote sterfte is de opgroei-coëfficient zeer veel kleiner (3.6).

Bij de Britsch-Indische bevolking is de vruchtbaarheids-coëfficient veel kleiner (2.6); tengevolge van de geringe sterfte is de opgroei-coëfficient nog betrekkelijk groot (2.3).

Bij de Nederlandsch-Indische bevolking bedraagt de vruchtbaarheids-coëfficient slechts 1.2 en de opgroei-coëfficient slechts 0.7.

Hieraan kan nog het volgende worden toegevoegd, om de toestanden op de plantages te schetsen.

Op twee groote plantages in Suriname, waar de hygiënische toestanden zeker niet slechter zijn dan op de overige plantages en waar met name zorg wordt besteed aan zwangere vrouwen en jonge moeders en kinderen (geregeld onderzoek, vrijstelling van arbeid enz.), was het aantal geboorten en de kindersterfte als volgt:

Op een gemiddeld aantal Javaansche vrouwen van 15—45 jaar, respectievelijk op de beide plantages, groot 495 en 308, werden in tien jaren tijds (1916—1925) totaal geboren 443 en 302 kinderen, dit wil zeggen nog niet één kind per vrouw van 15—45 jaar in 10 jaren tijds.

Van de 443 kinderen overleden 86 kinderen in hetzelfde jaar van de geboorte, dit is 194 per 1000 geborenen.

Van de 302 kinderen overleden 75 kinderen in hetzelfde jaar van de geboorte, dit is 249 per 1000 geborenen.

3. *Onderzoek van 100 willekeurige Inlandsch-, Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische vrouwen, ouder dan 45 jaar, naar het aantal voldragen kinderen, dat zij gebaard hebben en naar het aantal kinderen, dat ten tijde van het onderzoek nog in leven was.* (Zie graphiek XXXIII en XXXIV).

TABEL 218

A. AANTAL KINDEREN, DAT TER WERELD IS GEBRACHT

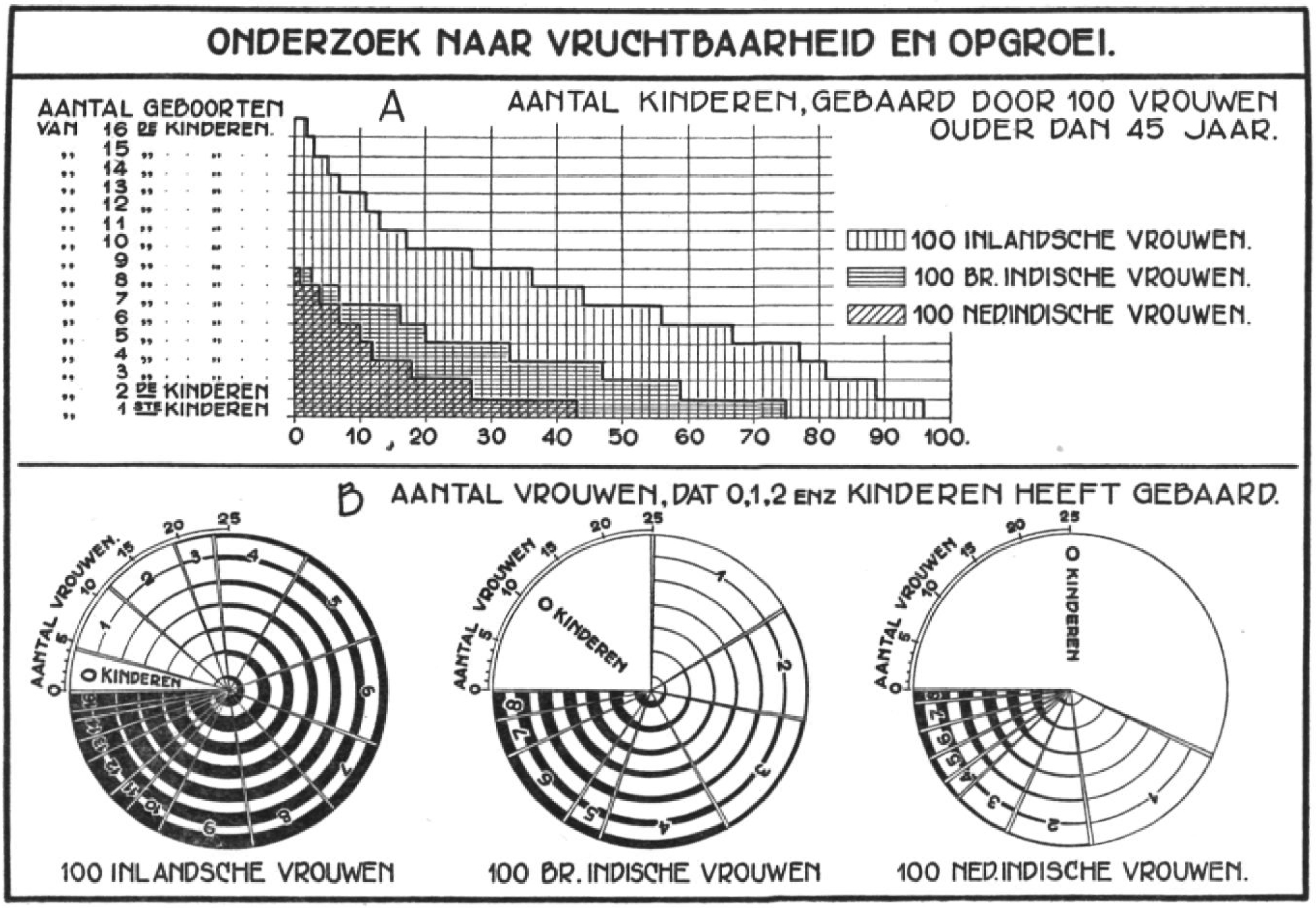
	Kinderloos	Met 1 kind	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Totaal
100 Inl. vrouwen	4	7	8	4	10	11	12	8	9	10	4	2	4	2	2	1	2	631
100 Br. Ind. vrouwen	25	16	12	14	13	4	9	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	260
100 Ned.-Indische vrouwen	57	16	9	6	2	3	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	122

B. AANTAL KINDEREN, DAT OVERLEDEN WAS

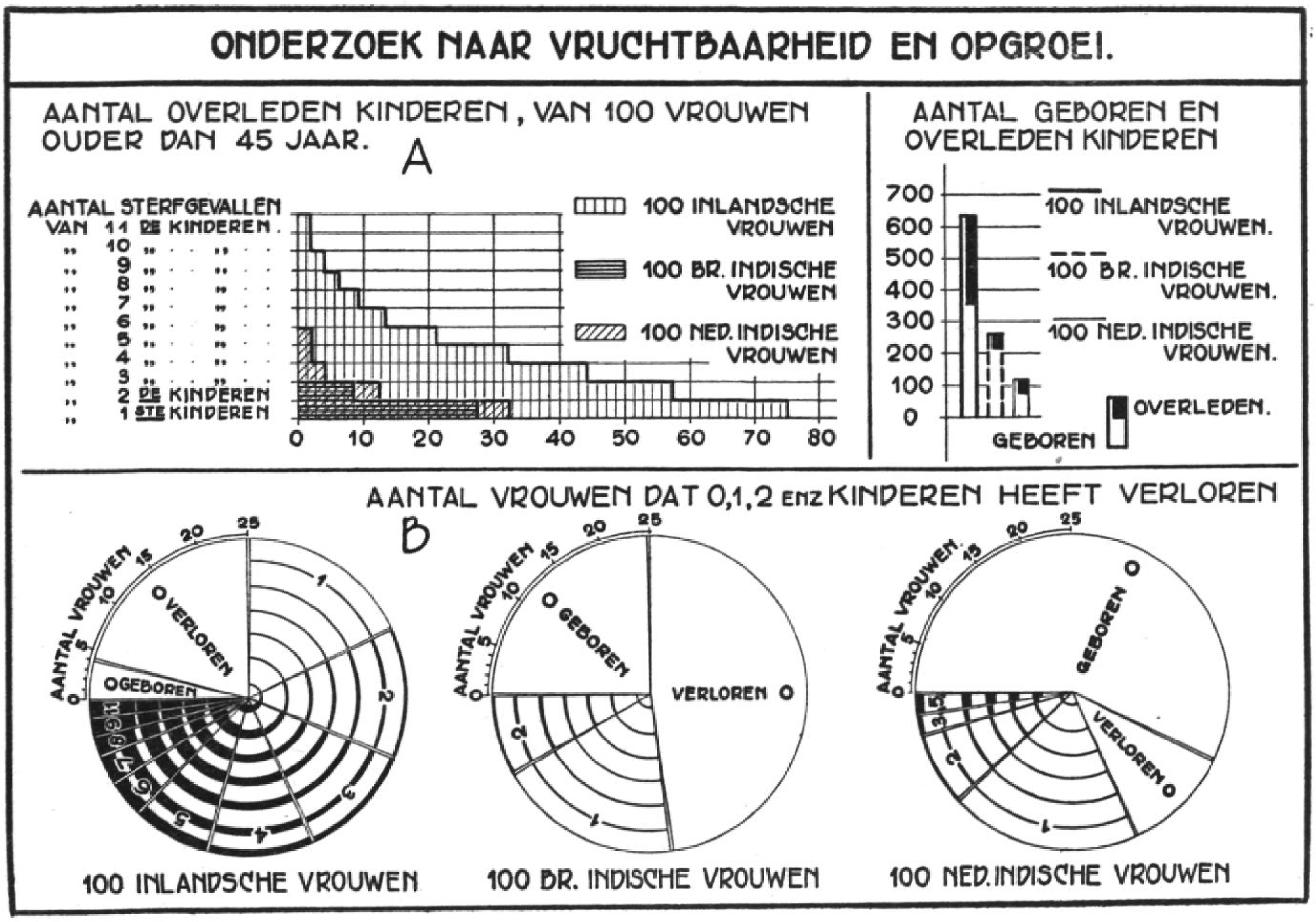
	Kinderloos	Verlies van 0	Verlies van 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
100 Inl.vrouwen	4	21	18	13	12	11	8	4	3	2	2	—	2	—	265
100 Br.-Ind. vrouwen	25	48	19	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35
100Ned.Indische vrouwen	57	11	20	8	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	52

De resultaten van dit onderzoek zijn geheel in overeenstemming met de vruchtbaarheids- en opgroei-coëfficient van de verschillende rassen in Suriname, zoals vermeld op blz. 467.

Graphiek XXIII

Graphiek XXIV

Bijzondere aandacht verdient:

1. het percentage vrouwen, dat kinderloos blijft:
   bij de Inlandsche vrouwen . . . . 4 %,
   bij de Britsch-Indische vrouwen . . . . . 25 %,
   bij de Nederlandsch-Indische vrouwen . . . 57 %!!!!
2. het percentage vrouwen, dat slechts één kind krijgt:
   bij de Inlandsche vrouwen . . . . 7 %,
   bij de Britsch-Indische vrouwen . . . . . 16 %,
   bij de Nederlandsch-Indische vrouwen . . . 16 %;
3. het verloop van de curve, voorstellende het aantal vrouwen dat respectievelijk 0, 1, 2, 3, enz. kinderen krijgt (zie graphiek XXXIII);
4. de groote sterfte van Inlandsche kinderen en Nederlandsch-Indische kinderen (zie graphiek XXXIV);
5. de geringe sterfte van Britsch-Indische kinderen.

4. *Samenvatting en conclusies.*

TABEL 219

	Inboorlingen	Britsch-Indiërs	Nederl.-Indiërs	Totale Bevolking
Geslachtsverhouding				
volwassenen	1000 : 934	1000 : 713	1000 : 658	1000 : 890
kinderen	1000 : 882	1000 : 794	1000 : 861	1000 : 950
totaal	1000 : 914	1000 : 741	1000 : 705	1000 : 910
Kinderverhouding ..	601 : 1000	637 : 1000	348 : 1000	487 : 1000
Vruchtbaarheids-coëfficient	6.3	2.6	1.2	4.4
Opgroei-coëfficient . .	3.6	2.3	0.7	2.7

De opgroei per 1000 volwassenen bedraagt:
bij de Inboorlingen . . . . 3477 [1])
bij de Britsch-Indiërs 1891
bij de Nederlandsch-Indiërs 555

Volgens Kulz („Zur Biologie und Pathologie des Nachwuchses bei den Naturvolkern" — Leipzig, 1919) kan men in verband met de opgroei-coëfficient drie typen onderscheiden, namelijk;

[1]) Op 1000 vrouwen boven 15 jaar bedraagt de opgroei 3600
Op 1934 volwassenen boven 15 jaar (1000 mannen + 934 vrouwen): $\frac{2 \times 934}{1000} \times 3600$

Op 1000 volwassenen boven 15 jaar. $\frac{2 \times 934}{1934} \times 3600$ d.i. 3477

a. Type I, de opgroei per 1000 volwassenen bedraagt 1000;

b. Type II, de opgroei per 1000 volwassenen is kleiner dan 1000;

c. Type III, de opgroei per 1000 volwassenen is grooter dan 1000.

Een bevolking met een bevolkingsaanwas volgens type I blijft op dezelfde sterkte; een bevolking volgens type II gaat te gronde een bevolking volgens type III vermeerdert.

Op grond van de bovenvermelde gegevens moet worden aangenomen, dat de Inlandsche bevolking zal blijven toenemen, evenals de Britsch-Indische bevolking (type III) en dat de Nederlandsch-Indische bevolking in Suriname — aan zichzelve overgelaten — op den duur te gronde zal gaan [1]).

De invloed van de immigratie — waarbij bij voorkeur vrouwen zonder kinderen worden aangenomen — is te gering om deze uitkomst ook maar eenigszins te beïnvloeden.

Alvorens dit vernietigend oordeel uit te spreken, is het wel aangewezen om aan een grooter materiaal de bovenomschreven uitkomsten nog eens te toetsen, al kan zeer zeker worden aangenomen, dat de verschillen uiterst gering zullen zijn (zie ook tabel 216 en 217).

§ III. *Het lot van een transport Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische immigranten van 1899 en 1900* (gegevens van het Immigratie-Departement)

In 1900 kwamen 930Nederlandsch-Indische mannen, ouder dan 15 jaar, als contractanten in Suriname aan.

---

[1]) Deze uitspraak is gebaseerd op de uitkomsten van een aantal onderzoekingen van uit Ned.-Indië aangevoerde immigranten.

Mogelijk is, dat de opgroei van een tweede,derde of latere — in Suriname geboren — generatie voldoende zal zijn, om dit ras dan in stand te houden.

Het rekenen op deze mogelijkheid, die ten overvloede nog geenszins eenige zekerheid biedt, kan evenwel nimmer als basis bedoeld zijn van de plannen, om door immigratie te komen tot kolonisatie, in een zoo kort mogelijken termijn.

Aannemende, dat de opgroei uit het eerste in Suriname geboren geslacht Nederlandsch-Indiërs voldoende zal zijn, beteekent dat, dat de verwachte opgroei eerst na verloop van een gemiddelden menschenleeftijd een aanvang neemt en dan uitgaande van een inmiddels gehalveerde stam (de opgroei per 1000 volwassenen bedraagt nu slechts 500).

Het is wel van belang hier nogmaals op te merken, dat de opgroei van de uit Britsch-Indië aangevoerde immigranten van meet af aan ruimschoots voldoende is geweest (de opgroei per 1000 volwassenen — uit Britsch-Indië aangevoerd — bedroeg ongeveer 2000).

Bij het naslaan van de registers van het Immigratie-Departement in September 1926 bleek, dat van deze mannen 309 mannen vertrokken waren naar Oost-Indië (na afloop van contract of her-contract); dat 22 mannen nog gecontracteerd waren (hercontracten); dat 286 mannen in Suriname overleden waren; dat 56 mannen een perceel in huur of eigendom hadden van het gouvernement; dat 257 mannen met een certificaat van ontslag nog in Suriname aanwezig waren.

In 1899 kwamen 396 Britsch-Indische mannen, ouder dan 15 jaar, als contractanten in Suriname aan.
Stand in September 1926: 133 mannen vertrokken naar Britsch Indië; 85 mannen overleden in Suriname; 40 mannen een perceel in eigendom of huur van het gouvernement; 139 mannen met een certificaat van ontslag nog in Suriname aanwezig.

In 1900 kwamen 381 Nederlandsch-Indische vrouwen, ouder dan 15 jaar, als contractanten in Suriname aan.
Stand in September 1926: 102 vrouwen vertrokken naar Oostdië; 95 vrouwen overleden in Suriname; de 184 Nederlandsch-Indische vrouwen van dat transport, die nu nog in Suriname in leven zijn, hebben te zamen 221 kinderen ter wereld gebracht, waarvan er nu nog 134 in leven zijn; van die 184 vrouwen zijn 100 vrouwen kinderloos gebleven en 29 vrouwen kregen niet meer dan één kind.

In 1899 kwamen 150 Britsch-Indische vrouwen, ouder dan 15 jaar, als contractanten in Suriname aan.
Stand in September 1926: 26 vrouwen vertrokken naar Britsch-Indië, 38 vrouwen overleden in Suriname; de 86 Britsch-Indische vrouwen van dat transport, die nu nog in Suriname in leven zijn, hebben te zamen 195 kinderen ter wereld gebracht, waarvan er nu nog 161 in leven zijn; van die 86 vrouwen zijn 28 vrouwen kinderloos gebleven en 14 vrouwen kregen niet meer dan één kind.
Ter onderlinge vergelijking zijn in tabel 220 deze gegevens in percenten uitgedrukt:

TABEL 220

Registratie in Sept. 1926	Nederlandsch-Ind. contractanten, mannen ouder dan 15 jaar. Transport 1900	Britsch-Indische contractanten, mannen ouder dan 15 jaar. Transport 1899
Teruggekeerd naar Ned. of Britsch-Indië	33.6% van het totaal aantal aangekomenen	33.0% van het totaal aantal aangekomenen
Overleden in Suriname	46.5% van de niet gerepatrieerden	32.2% van de niet gerepatrieerden
Nog gecontracteerd . .	3.6% van de niet gerepatrieerden	-.-% van de niet gerepatrieerden
Perceel van het gouvernement in eigendom of huur	9.1% van de niet gerepatrieerden	15.2% van de niet gerepatrieerden
Met certificaat v. ontsl.	40.8% van de niet gerepatrieerden	52.6% van de niet gerepatrieerden
Totaal	100 % van de niet gerepatrieerden	100 % van de niet gerepatrieerden

Registratie in Sept. 1926	Nederlandsch-Ind. contractanten, vrouwen ouder dan 15 jaar. Transport 1900	Britsch-Indische contractanten, vrouwen ouder dan 15 jaar. Transport 1899
Teruggekeerd naar Ned. of Britsch-Indië	26.8 % van het totaal aantal aangekomenen	17.3 % van het totaal aantal aangekomenen
Overleden in Suriname	34.1% van de niet gerepatrieerden	30.6% van de niet gerepatrieerden
Aantal geboorten per 100 vrouwen	120	230
Aantal kinderen nog in leven per 100 vrouwen	73	187
Aantal kinderlooze vr. per 100 vrouwen.	54	33
Aantal vrouwen met één kind per 100 vrouwen	16	16

De belangrijkste verschillen zijn:

1. De grootere emigratie van de Nederlandsch-Indiërs, vooral

van de vrouwen. Van de Nederlandsch-Indische vrouwen is 27 %, van de Britsch-Indische vrouwen 17 % gerepatrieerd.

2. De grootere sterfte van de achtergebleven Nederlandsch-Indiërs in Suriname, vooral van de mannen. Van de Nederlandsch-Indische mannen is 46 % en van de Nederlandsch-Indische vrouwen is 34% overleden. Bij de Britsch-Indische mannen, en vrouwen bedraagt dit respectievelijk 32 % en 31 %.

3. De geringe vruchtbaarheids-coëfficient van de Nederlandsch-Indische vrouwen, namelijk 1.2. in tegenstelling met de grootere vruchtbaarheids-coëfficient van de Britsch-Indische vrouwen, namelijk 2.3.

4. De geringe opgroei-coefficient van de Nederlandsch-Indische vrouwen, namelijk 0.73, in tegenstelling met de grootere opgroei-coëfficient van de Britsch-Indische vrouwen, namelijk 1.87.

5. Het groote aantal Nederlandsch-Indische vrouwen, dat geen kinderen krijgt, namelijk 54 %, in tegenstelling met het kleinere percentage van de Britsch-Indische vrouwen, namelijk 33 %.

Ook dit onderzoek naar het lot van een transport Nederlandsch-Indische immigranten dwingt wederom tot het constateeren van het ontstellende feit:

dat de opgroei van dit ras in Suriname verre van voldoende is, om gehandhaafd te blijven,

dat de Nederlandsch-Indische bevolking in Suriname, aan zich zelve overgelaten — zonder verdere immigratie dus — gedoemd is op den duur geheel te verdwijnen en dat in betrekkelijk korten tijd. (Zie noot blz. 472).

§ IV. *Welke maatregelen zijn noodig, om een fataal einde van de door de regeering opgezette onderneming te voorkomen?*

De onvoldoende opgroei van het Nederlandsch-Indische ras in Suriname wordt veroorzaakt door:

1. Het gering aantal geboorten.

2. Het groot aantal levenloosgeborenen en de groote kindersterfte.

1. *Het gering aantal geboorten*:

Behalve het vrouwen-tekort spelen twee factoren hier een belangrijke rol, namelijk:

a. steriliteit, tengevolge van geslachtsziekten (gonorrhoe);

b. kunstmatige verhindering van conceptie en vruchtafdrijving.

a. In zeer vele gevallen moet de geringe vruchtbaarheid van de Javaansche vrouwen verklaard worden als gevolg van venerische besmettingen, vooral van gonorrhoe. Deze laatste ziekte is opvallend frequent bij mannen en vrouwen, heerscht soms zelfs epidemisch op de plantages. Bij de heerschende gebruiken, de slechte gezinsvorming, het kortdurend samenwonen van man en vrouw en de herhaalde wisselingen, die hiervan het gevolg zijn, kan het ook niet anders of iedere besmetting vormt een haard van nieuwe besmettingen. Deze steriliteit — voor zooverre veroorzaakt door gonorrhoe — is meestal blijvend en daarom van verstrekkende gevolgen.

b. Het is zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk, de noodlottige gevolgen van den anderen factor — kunstmatige verhindering van conceptie en vruchtafdrijving — afzonderlijk te schatten. De Javaansche vrouwen zijn over het algemeen weinig mededeelzaam, vooral wat betreft deze aangelegenheden.

Volgens sommige kenners van Javaansche gebruiken zouden kunstgrepen worden toegepast, waardoor blijvende steriliteit kan ontstaan. Als zij later van inzicht veranderen is de fout onherstelbaar. Persoonlijk heb ik eenige malen meegemaakt, dat vrouwen, die zeker meenen te weten om die reden nimmer moeder te kunnen worden, verzoeken de verzorging van een ander kind op zich te mogen nemen.

Massage zou hier o.a. een rol spelen, waardoor liggingsanomalieën van de uterus, ontstekingen en vergroeiingen optreden. Ik weet niet of die inlichtingen voldoende betrouwbaar zijn, evenmin of het mogelijk is, dat door dergelijke kunstgrepen steriliteit (blijvende) zou kunnen ontstaan. Wel staat vast, dat het percentage liggingsanomalieën van de uterus bij de Javaansche vrouwen in Suriname opvallend hoog is.

Andere praktijken, die ook wel genoemd worden, ga ik stilzwijgend voorbij. Het voornaamste is, dat vele Javaansche vrouwen wenschen kinderloos te blijven en daartoe niet nader bekende kunstgrepen toepassen of dulden [1]).

In tegenstelling met deze min of meer vage kennis, betreffende de kunstmatige verhindering van de conceptie, is het van algemeene bekendheid, dat de Javaansche vrouwen met een ware vir-

[1]) Volgens Stratz is de overgroote menigte der retroversies bij Javaansche vrouwen een kunstproduct, ontstaan door manupilaties der Inlandsche wijze vrouwen (Doekoe), met opzet tot stand gebracht om steriliteit te verwekken. Stratz, Dr. C. H. — De vrouwen van Java — Een gynaecologische studie, Amsterdam, 1897.

tuositeit de kunstmatige vruchtafdrijving beoefenen. Over de in zwang zijnde methoden behoeft hier niet nader uitgewijd te worden.

In zeer vele gevallen zijn de Javaansche vrouwen reeds bij aankomst in Suriname — voor de tewerkstelling op de plantages — tot voortplanting ongeschikt. Een specialistisch onderzoek van pas aangekomen Javaansche contractanten heeft dit nader aangetoond (nadere bijzonderheden hieromtrent worden in dit resumé weggelaten).

Het zijn dié contractanten, die misschien zeer bruikbare krachten zijn voor de plantages, maar die voor de kolonie Suriname van geen waarde zijn. De poging van de regeering om door aanvoer van veel vrouwen (het laatste transport bestond voor ongeveer twee-derde gedeelte uit vrouwen) te komen tot vruchtbare kolonisatie en opgroei van het Javaansche ras in Suriname is dan toch tot mislukking gedoemd.

2. *Het groot aantal levenloosgeborenen en de groote kindersterfte.*

Het groot aantal levenloosgeborenen hangt samen met ziekten van de moeder, zooals in de eerste plaats syphilis en verder malaria en nephritis. De groote kindersterfte wordt veroorzaakt door syphilis (aangeboren zwakte en gebreken), malaria (nephritis), longaandoeningen en ingewandsaandoeningen. Longaandoeningen en ingewandsaandoeningen hangen ten nauwste samen met de verzorging van het kind en dit is weer voor een groot deel afhankelijk van de bestaande gezinsverhoudingen. In het kort samengevat, moeten dus als oorzaken van de groote kindersterfte genoemd worden de slechte gezinsverhoudingen, de venerische infecties en de malaria.

3. *Welke maatregelen moeten genomen worden?*

Uit het voorgaande volgt, dat de beantwoording van de bovengestelde vraag neerkomt op bestrijdingsmaatregelen van:
De veelvuldig voorkomende venerische infecties,
De slechte gezinsvorming,
De wensch van vele vrouwen om kinderloos te blijven.

De dessa-bevolking in de Oost is niet sterk, soms weinig, soms in het geheel niet besmet. Het gevaar treedt op bij het verkeer in groote steden, gedurende het verblijf in de dépôts vóór het trans-

port, gedurende het transport, gedurende het verblijf in de dépôts na het transport en niet het minst tijdens het verblijf op de plantages. Een zeer belangrijke factor is verder het vrouwen-tekort, de slechte gezinsvorming en de talrijke wisselingen daarin als immigrant en kolonist. De bestrijding moet dus eigenlijk reeds in de Oost beginnen. Strenge selectie van emigranten, liefst uitsluitend dessabevolking en streng toezicht gedurende het verblijf in de dépôts en gedurende het transport.

Dat een strenge selectie van de Javaansche vrouwen, die zich laten aanwerven, geen overbodige weelde is, volgt wel uit de resultaten van het onderzoek van pas aangekomen contractanten, in het voorgaande vermeld. De meerdere kosten van een streng specialistisch onderzoek behoeven natuurlijk niet eens overwogen te worden.

Veel moeilijker werk wacht na aankomst op de plantages. Aan het vrouwen-tekort wordt nu reeds aandacht besteed, maar de gezinsvorming en de gezinsinstandhouding, die hier moet worden opgezet en hier blijken moet geven van standvastigheid, zal steeds — ook na strenge selectie in de Oost — talrijke slachtoffers eischen, slachtoffers, die blijven zoeken en probeeren, ook bij de reeds aanwezige rasgenooten; die zich besmetten, omdat die kans niet is te ontgaan en die op hun of haar beurt bronnen vormen van nieuwe besmettingen, waarvan de gevolgen niet te overzien zijn.

Beter zou het zijn, als het proces van de gezinsvorming zich afspeelde in Oost-Indië, waar het minder gevaren oplevert, zoolang het blijft in het kringetje van de dessa. Immigratie van gevormde gezinnen, die waarborgen gegeven hebben van duurzaamheid, liefst met één of meer kinderen, zou de bovengenoemde gevaren kunnen bezweren. Bovendien ontgaat men dan de kans geheel, dat Suriname bevolkt wordt met een categorie van vrouwen, die geen kinderen kunnen krijgen of geen kinderen wenschen te hebben; die, of wel tengevolge van een doorstane venerische besmetting, of wel moedwillig zich zelf (voor altijd) steriel gemaakt hebben.

De grootere kosten, die een immigratie van Javaansche gezinnen met zich zou brengen, omdat deze zedelijk hoogerstaande individuen minder dikwijls door socialen nood of sociale vergrijpen hiertoe gedwongen worden, zullen ruimschoots vergoed worden, omdat dan de immigratie zeker zal beantwoorden aan haar doel, namelijk het tot stand brengen van een nieuw ras kleine landbouwers in Suriname.

Hieraan annex een verbetering van de woningtoestanden, een streng toezicht op de gezinsverhoudingen, verplichte aangifte van beginnende besmettingen, een goed doorgevoerde behandeling. . en goede resultaten zullen niet uitblijven.

Uit deze immigranten worden de kolonisten gerecruteerd. Zoo voorbereid zullen ook de kolonisten minder moeilijkheden geven en zullen bij de kolonisten minder ingrijpende maatregelen noodzakelijk zijn. Maar ook bij de vrije immigranten blijft waakzaamheid geboden.

Voorzoover nog aan de plantages verbonden, moeten zij zich onderwerpen aan de verplichtingen,die zij van hun contractantentijd kennen. Op de nederzettingen, waar misschien niet alles in denzelfden geest is door te voeren — verplichte aangifte vooral zal moeilijk zijn — zal men dan moeten volstaan met toezicht, contrôle, propaganda en individueele behandeling.

Resumeerende blijkt dus, dat in ieder geval hoogst noodzakelijk is een zeer strenge selectie van de immigranten in Oost-Indië (bij voorkeur uitsluitend dessabevolking). Vooraf stelle men zich op de hoogte van de mentaliteit van de vrouwen. Men zoeke slechts in kringen, waar de verderfelijke praktijken van moedwillig opgewekte steriliteit nog niet zijn doorgedrongen. *Een nauwkeurig specialistisch onderzoek is absoluut noodzakelijk* en alle eenigszins verdachte gevallen (liggingsanomalieën van de uterus, salpingitiden, parametriden, enz. enz.) moeten onvoorwaardelijk worden geweigerd. Noodig is verder streng toezicht in de dépôts en gedurende het transport op de schepen. Het verkeer van mannen en vrouwen moet niet afhankelijk zijn van het verantwoordelijkheidsgevoel van opzichters, maar „*absoluut onmogelijk*" zijn. Op de plantages is een verbetering van de woningtoestanden gewenscht; verder streng toezicht op de gezinsverhoudingen (invoering van een burgerlijken stand?) om het proces van de gezinsvorming met zoo weinig mogelijk nadeelen te doen verloopen; verplichte aangifte van venerische infecties en streng doorgevoerde behandeling. Geregelde kinderinspecties op de plantages (geen sleur, maar geregeld zoeken naar bepaalde indices, miltindex, parasietenindex, bloedgehalte, enz.), verzorging van kleine kinderen gedurende den werktijd van de moeders in een daartoe bestemde ruimte onder toezicht van een geschikt persoon en dergelijke maatregelen meer zullen de kindersterfte drukken. Verder zou het misschien overweging verdienen door het stellen van kinderpremies de vrouwen op te wekken tot het verkrijgen van meer kinderen. In denzelfden geest werken nog andere kleine

maatregelen, zooals extra-voeding en lichte werkzaamheden van zwangeren en jonge moeders zonder loonsvermindering, enz. enz.

Zeer veel nader zou men komen tot het gestelde doel van de immigratie, als kon worden overgegaan tot immigratie van Javaansche gezinnen, die reeds blijken hebben gegeven van duurzaamheid, die getoond hebben niet afkeerig te zijn van kinderen en die in staat zijn kinderen te krijgen. De hoogere eischen, die deze gezinnen zullen stellen om naar hier te immigreeren, zullen misschien geen te groot bezwaar zijn, omdat zij zeker goede resultaten zullen waarborgen [1]). De meest ideale toestand zou zijn, als groepen van gezinnen met kinderen, afkomstig uit dezelfde dessa, na blijken te hebben gegeven hier te zullen voldoen, konden worden overgehaald zich in Suriname te vestigen als contractanten of kolonisten. Als één geheel overgebracht op geschikte plantages of met veel steun en tegemoetkoming van het gouvernement geplaatst op goede vestingsplaatsen, zouden deze kolonies een uitgangspunt vormen voor een succesvolle kolonisatie, tevens misschien een voorbeeld zijn voor rasgenooten, die nog voor verbetering vatbaar zijn.

---

[1]) Ook reeds vroeger is ingezien, dat een eventueele gezinswerving het gehalte en het nuttig effect van de aangevoerde immigranten zou kunnen verbeteren.

Volgens een missive van den tijdelijken Emigratie-Agent te Semarang, (6 Mei 1907, Archief Immigratie-Departement) zijn de voornaamste bezwaren van het werven van landbouwersgezinnen de volgende:

1. Gehuwden met kinderen zijn zelden of nooit te bewegen naar Suriname te gaan, omdat de vrouw van een gehuwd paar voor Suriname ook contract moet sluiten.

2. De wervers willen niet graag medewerken tot het aanwerven van gehuwden met kinderen, omdat de kans zeer groot is, dat of de man, of de vrouw, of een der half volwassen kinderen zal worden afgekeurd. In onderling overleg met het Werfagentschap in Oost-Indië en met de plantagebeheerders in Suriname, die overeenkomsten zouden moeten sluiten met niet gecontracteerde Javaansche vrouwen, zullen deze bezwaren — voor zooverre zij nog bestaan — geenszins onoverkomelijk zijn. Vele plantagebeheerders zijn geneigd niet-gecontracteerde vrouwen werk te verschaffen, sommigen doen dit nu zelfs bij voorkeur. Nu het bovendien langzamerhand duidelijk wordt hoe gering het nuttig effect van de tegenwoordige immigranten is,zullen tegen de hoogere kosten van de gezinswerving wel geen steekhoudende bezwaren geopperd kunnen worden.

§ V. *Aanvulling en correctie*

Volgens de registers van aanvoer en vertrek van Nederlandsch-Indische immigranten in Suriname, bedroeg in de jaren 1890—1925

het aantal immigranten	15394 mannen,	9368 vrouwen,
het aantal teruggekeerden . . .	2027 „	961 „
het aantal in Suriname geblevenen	13367 „	8407 „

Volgens de gegevens van den Burgerlijken Stand bedroeg het aantal Nederlandsch-Indiërs in Suriname op 31 December 1925 . . . . 12776 mannen, 9425 vrouwen.

Hieruit zou geconcludeerd moeten worden, dat er gedurende de jaren 1890—1925 een sterfte-surplus geweest is van de mannen, groot 591 en een geboorte-surplus van de vrouwen, groot 1019. Het totale geboorteoverschot zou dan slechts 427 bedragen.

Zeer terecht werden deze ontstellende cijfers — zooals deze uitkomsten bij een nog immigreerende bevolking genoemd moeten worden — niet zonder meer aanvaard.

Naar aanleiding van dit onderzoek werden dan ook op het Immigratie-Departement alle betreffende registers nageslagen, om de uitkomsten van den Burgerlijken Stand hieraan te toetsen.

De voornaamste conclusies, waartoe de bestudeering van deze cijfers aanleiding geeft, zijn:

1. Vóór 1923 zijn er zeer belangrijke verschillen tusschen het aantal geborenen en het aantal overledenen, zooals dit wordt opgegeven door den Burgerlijken Stand en zooals de Registers van het Immigratie-Departement aanwijzen.

Die verschillen zijn vooral groot in 1906, 1909, 1910, 1920 en 1922.

Na 1923 zijn de cijfers van Burgerlijken Stand en Immigratie-Departement eensluidend, behalve het aantal overledenen in 1923

2. Het totaal aantal geborenen bedraagt:
   volgens den Burgerlijken Stand 6831
   volgens het Immigratie-Departement. . . . 6963

Het totaal aantal overledenen bedraagt:
   volgens den Burgerlijken Stand 4782
   volgens het Immigratie-Departement 4936

Het geboorte-overschot bedraagt:
   volgens den Burgerlijken Stand 2049

volgens het Immigratie-Departement 2027

3. Volgens de gegevens van den Burgerlijken Stand bedroeg het aantal Nederlandsch-Indiërs in Suriname op 31 December 1925 12776 mannen, 9425 vrouwen, dit is 22201 totaal.

(Dit aantal is verkregen door registratie, gebaseerd op de telling van het jaar 1921).

Vergelijkt men deze uitkomst met het aantal immigranten, dat in Suriname is gekomen en dat niet is teruggekeerd — namelijk 13367 mannen en 8407 vrouwen — dan volgt hieruit, dat er bij de mannen een sterfte-surplus is van 591 en bij de vrouwen een geboorte-overschot van 1018, dit wil zeggen een totaal geboorte-overschot van 427.

Dit cijfer is derhalve in tegenspraak met de nader verkregen gegevens van den Burgerlijken Stand. Volgens deze gegevens bedraagt het totale geboorte-overschot 2049.

Aangezien de juistheid van het aantal aangevoerde en teruggevoerde immigranten niet betwijfeld kan worden, moet ofwel de uitkomst van de volkstelling in 1921 onjuist zijn, ofwel de registratie van geboorte en sterfte in die mate foutief zijn, dat het geboorte-overschot in plaats van 2049 slechts 427 bedroeg.

Aangezien het aantal geborenen zeker niet kleiner is geweest dan het aantal aangiften bedroeg, zouden dus minstens 1600 Nederlandsch-Indiërs méér overleden zijn, dan er in die jaren als overleden zijn aangegeven en geregistreerd.

Uit de overeenkomst van het geboorte-overschot volgens Burgerlijken Stand en Immigratie-Departement behoeft tot de juistheid van die cijfers niet geconcludeerd te worden, omdat de bronnen van fouten dezelfde kunnen zijn.

Het is evenwel moeilijk aan te nemen, dat er zulke grove fouten bij de registratie zijn gemaakt, omdat gedurende de eerste jaren de Nederlandsch-Indische bevolking klein en geheel onder contract verbonden was, terwijl in de latere jaren het Bevolkings-Register bestond.

Vermoedelijk zal zoowel de volkstelling als de registratie van geboorte en sterfte min of meer onjuist zijn.

Hoe groot het geboorte-overschot in werkelijkheid zal zijn, is niet te zeggen.

a. *Is de registratie van geboorte en sterfte bij benadering juist, dan bedraagt het geboorte-overschot ongeveer „2000"'. Bij de volkstelling zouden dan „1600" Nederlandsch-Indiërs niet geteld zijn.*

b. *Is de volkstelling juist geschied, dan bedraagt het geboorte-overschot ongeveer 400". Bij de registratie van geboorte en sterfte zou*

dan minstens een fout gemaakt zijn van „1600" overledenen, die niet geboekt zijn (Zuigelingensterfte?)

SLOTWOORD

In het gunstigste geval, aannemende dat inderdaad bij de volkstelling in 1921 „1600" Nederlandsch-Indiërs aan de aandacht zijn ontsnapt, bedraagt het geboorte-overschot *in 35 jaren tijds van geregelden aanvoer van jonge mannen en vrouwen* niet meer dan 438 mannen en 1589 vrouwen bij een totale immigranten-bevolking op 31 December 1925, groot 22201 zielen.

Dit uiterst geringe geboorte-overschot wijst er wel op, dat bij een eventueele beëindiging van deze immigratie, dit geboorte-overschot zal plaats maken voor een sterfte-surplus.

Door relatief betere bezetting van de oudere leeftijdsklassen en minder sterke bezetting van de jongere voortbrengingsklassen zal de sterfte zoodanig toenemen en de geboorte zoodanig afnemen, dat — overeenkomstig de vroeger berekende *„opgroei-coëfficient" — de Nederlandsch-Indische bevolking in Suriname, aan zich zelve overgelaten, in korten tijd te gronde zal gaan.*

Slechts bij betere selectie van de immigranten in Ned.-O.-I. (werving van „dessagezinnen") en bij betere hygiënische verzorging in Suriname, zal de vruchtbaarheid toenemen en de opgroei van dit ras in Suriname zoo groot worden, dat voortgezette immigratie voert tot blijvende kolonisatie.

II

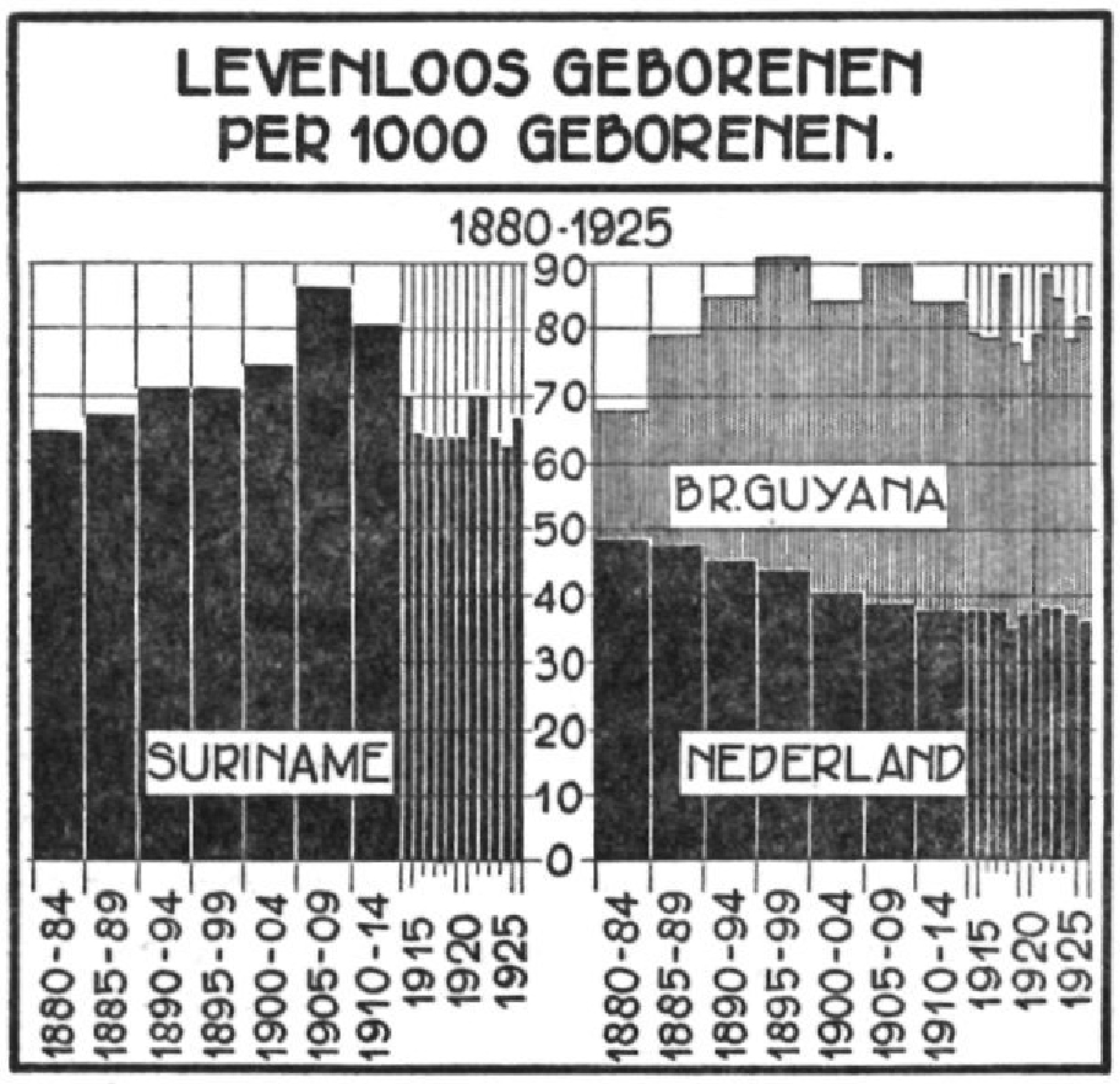
BESCHOUWINGEN OVER DEN HYGIËNISCHEN TOESTAND IN SURINAME EN BRITSCH-GUYANA

In Britsch-Guyana heerscht een grootere welstand in het algemeen en een betere ontwikkeling en hoogere beschaving van de vroegere immigranten in het bijzonder. Typeerend is onder andere, dat in Britsch-Guyana de verhouding van de wettig en de niet wettig geboren kinderen uit immigranten-ouders even groot is als van de wettig en niet wettig geboren kinderen uit Inlandsche ouders.

Tegelijkertijd met dien meerderen welstand in het algemeen en die betere ontwikkeling en hoogere beschaving bij de vroegere immigranten in het bijzonder, vinden wij in Britsch-Guyana, vergeleken met Suriname:

1. een hooger sterfte-cijfer van „Blacks" en „East-Indians".
2. een grooter percentage levenloosgeboren kinderen bij de „Blacks" en „East-Indians".
3. een grootere sterfte in het eerste levensjaar bij de „Blacks", de „Mixed Races" en „East-Indians".
4. een lager geboorte-cijfer bij de „East-Indians".

XXIX

a. Het hoogere sterfte-cijfer van „Blacks" en „East-Indians" in Britsch-Guyana.

De meerdere welstand van de naburige kolonie berust grootendeels op de meerdere winstgevende industrieën in de districten en het binnenland en de uitgebreider bodemcultuur in de districten.

Bij de industrieën wordt de arbeid ter plaatse voornamelijk geleverd door de „Blacks", bij de cultivatie van den bodem voornamelijk door de „East-Indians".

Bij de vergelijking van de doodsoorzaken-statistieken van Britsch-Guyana en Suriname en bij de vergelijking van de sterftecijfers aan de voornaamste ziekten is gebleken, dat het hoogere totale sterfte-cijfer van Britsch-Guyana voor een groot gedeelte berust op de grootere sterfte aan malaria, nephritis en pneumonie-bronchitis, allemaal ziekten, die bijna uitsluitend bij de uitoefening van de werkzaamheden in de districten en in de binnenlanden worden opgedaan.

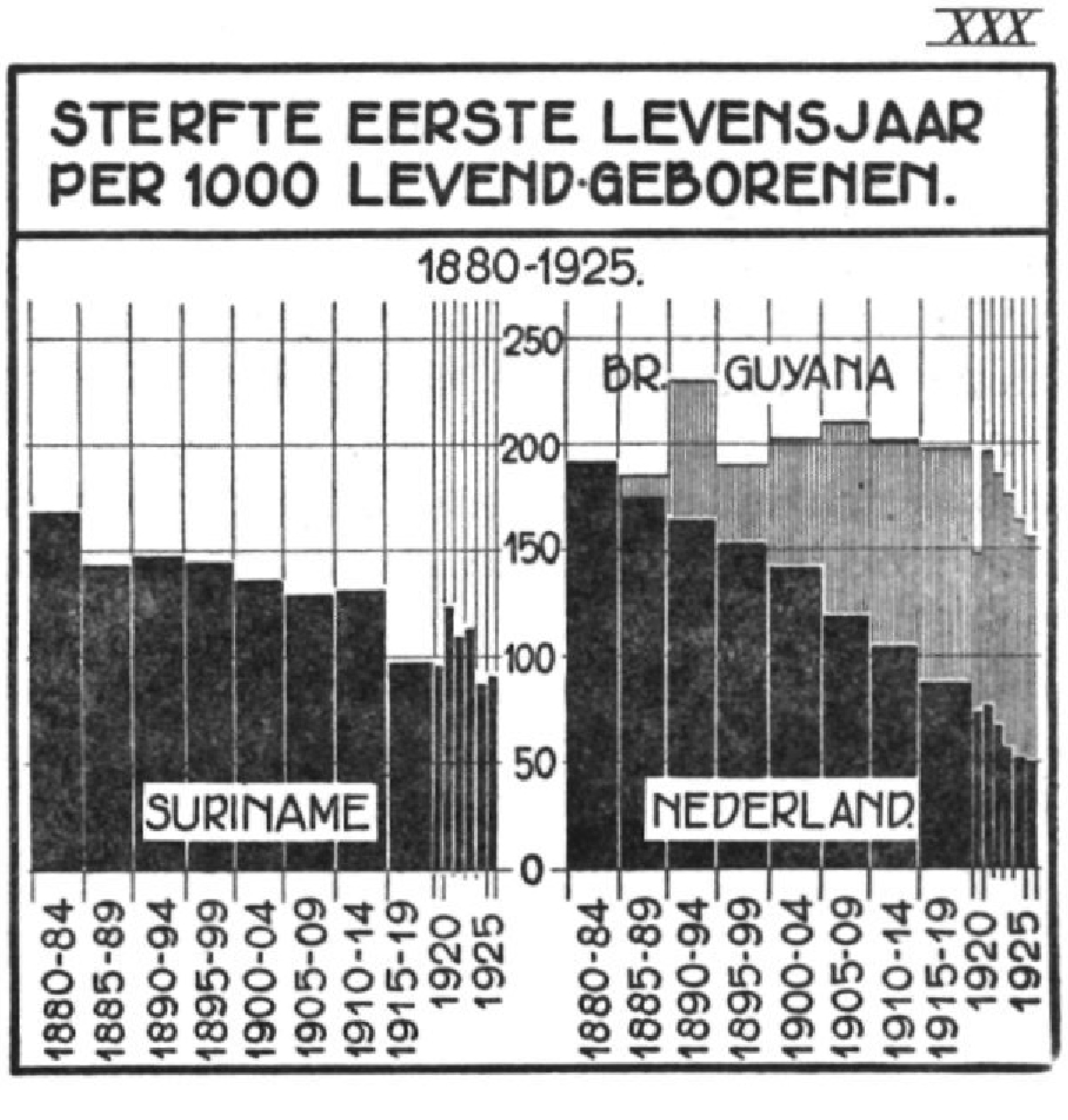
(Opmerkelijk is ook, dat in Britsch-Guyana de sterfte aan

tuberculose per 100 overledenen zooveel kleiner is dan in Suriname. Dit kan dan beschouwd worden als een van de weinige goede gevolgen van den meerderen welstand in Britsch-Guyana, mindere concentratie van de bevolking in de stad en betere woningtoestanden aldaar).

Een oorzakelijk verband tusschen de ruimere exploitatie van de binnenlanden en de meerdere cultivatie van den bodem eenerzijds en het grootere sterfte-cijfer van „Blacks" en „East-Indians" anderzijds is dus geenszins onaannemelijk.

b. Het grootere percentage levenloosgeboren kinderen en de grootere zuigelingensterfte bij de „Blacks" en „East-Indians"

XXX

Ook bij dezen factor van den slechten gezondheids-toestand van Britsch-Guyana moet gedacht worden aan de gevolgen van malaria en nephritis en bovendien aan de gevolgen van de venerische infecties, waarvan het voorkomen maar al te vaak in verband staat met meerdere welvaart en ontwikkeling, zooals bij de Britsch-Indiërs in Britsch-Guyana.

c. Het lagere geboorte-cijfer van de Britsche-Indiërs in Britsch-Guyana.

Het lagere geboorte-cijfer van de Britsch-Indiërs in Britsch-Guyana, vergeleken met het geboorte-cijfer van de Britsch-Indiërs in Suriname, is — gezien de ervaring in de meeste landen van Europa opgedaan na 1880 — zeer waarschijnlijk ook in verband te brengen met den meerderen welstand en de betere ontwikkeling.

d. Besluit.

De— in verhouding tot Suriname — slechte gezondheidstoestand van Britsch-Guyana, zich uitende in een hooger sterftecijfer van „Blacks and East-Indians", in een grooter percentage levenloosgeboren kinderen bij „Blacks and East-Indians", in een grootere sterfte in het eerste levensjaar bij „Blacks, Mixed and East Indians" en een lager geboorte-cijfer van de „East-Indians", is als een onmiddellijk gevolg te beschouwen van de meedere exploitatie en de ruimere productie in de binnenlanden en districten van Britsch-Guyana,waar de werkverschaffing nimmer voldoende hygiënisch werd voorbereid.

De betere oeconomische toestand van Britsch-Guyana, op die meerdere exploitatie en ruimere productie gebaseerd, is dus wel duur gekocht.

Het is een waarschuwend voorbeeld voor Suriname, waar dezelfde noodlottige gevolgen van meerdere exploitatie en ruimere productie dreigen, indien de hygiënische voorbereiding van de massale vermeerdering van productieve krachten nog langer zou worden verzuimd.

De meerdere gemiddelde welstand van de bevolking van Suriname zal dan tenslotte wel worden bereikt, maar evenals in Britsch-Guyana ten koste van zware offers, die ieder jaar opnieuw zich zullen doen gelden in den vorm van een groot verlies aan arbeidskracht en een groot verlies aan menschenlevens, die vroegtijdig zullen vallen als slachtoffers van een kortzichtige politiek.

Met nadruk moge hier gewezen worden op het feit — in het tweede gedeelte nader gedocumenteerd —:

1. dat van Overheidswege uitsluitend de individueele ziekenzorg behartigd is en wel op een zeer lofwaardige wijze;
2. dat het Surinaamsche volk (de lagere klassen van de Inlandsche bevolking en de Immigranten) nimmer nog goed geholpen werd, zich te weren tegen tal van ziekten.
3. dat een meer rationeele verdeeling van de belangrijke sommen, die jaarlijks voor de geneeskundige verzorging van Suriname beschikbaar zijn, is aangewezen, in dien zin dat het voorkomen en bestrijden van ziekten meer op den voorgrond en het verzorgen en genezen van zieken van Staatswege meer op den achtergrond wordt geplaatst;
4. dat iedere bezuiniging op de individueele ziekenverzorging, die niet in haar geheel den dienst ter voorkoming en bestrijding van ziekten ten goede komt, slechts in naam een besparing, maar

in der daad steeds grooter wordend en moeilijker te herstellen verlies zal beteekenen.

Deze beschouwingen vormen een klemmend bewijs te meer voor de stelling, dat een gezonde ontplooiing van den oeconomischen toestand van Suriname slechts mogelijk is, indien van Overheidswege voldoende maatregelen genomen worden ter voorkoming en bestrijding van die ziekten, die bij een werkverschaffing op ruimer schaal in binnenlanden en districten en bij het concentreeren van werkkrachten aldaar, meer nog dan nu den gezondheidstoestand van Suriname zullen bedreigen, van de stelling, *dat het Surinamevraagstuk is een vraagstuk van hygienisch voorbereide immigratie.*

Slechts op die basis kan een nieuwe toekomst worden gebouwd een nieuwe toekomst, niet alleen van meerdere materieele welvaart, duur gekocht ten koste van den algemeenen gezondheidstoestand, maar een nieuwe toekomst, die zal zijn tot een zegen voor allen, gedragen door een gezond geslacht [1]).

---

[1]) *Met nadruk wil ik er op wijzen, dat uit de boven medegedeelde bijzonderheden niet geconcludeerd mag worden, dat Suriname een ongezond land zou zijn, of dat in Suriname een ongezond klimaat zou heerschen.*

Met meer nadruk nog, wil ik hier ontkennen, dat deze onjuiste meening ooit de mijne zou zijn geweest.

Mijn vaststaande overtuiging is, dat Suriname een gezond land is voor ieder, die zich met enkele voorzorgen tegen bepaalde ziekten kan behoeden en dat het klimaat van Suriname niet alleen aangenaam, maar ook zeer bevorderlijk is voor het behouden van een goeden gezondheidstoestand.

De Europeanen in Suriname en de betere klassen van de Inlandsche bevolking mogen zich dan ook verheugen in een gezondheidstoestand, die zeker niet achtergesteld behoeft te worden bij die in de meest gezonde, gematigde zônes van Europa.

Het zijn de slechte hygiënische toestanden, die gevonden worden bij het overige gedeelte van de bevolking — helaas het overgroote deel — waarvoor ik de aandacht vraag; de slechte hygiënische toestanden bij de gewone Inlandsche bevolking en bij de Immigranten, niet slecht ten gevolge van klimaat of anderszins, maar slecht, omdat deze menschen — paupers en onwetenden — niet in staat zijn en niet in staat gesteld worden zich te te weren tegen bepaalde infectie-ziekten, die ook overal elders ter wereld voorkomen.

VELERLEI HOUT VAN SURINAME

II

Dr. J. Ph. Pfeiffer. De houtsoorten van Suriname, II; met 43 afbeeldingen en een atlas met platen. Uitg. Kol. Inst. 1927.

In den 8sten jaargang van dit tijdschrift, bl. 421, kan de lezer iets vinden over het eerste deel van dit boek. Het tweede geeft de uitkomsten van een onderzoek naar de technische eigenschappen van 28 der voornaamste houtsoorten; en wel van soorten die in overleg met de hout-importeurs werden gekozen. Zij zijn: *Groep I* mora (roode en witte var.) Dimorphandra excelsa Baill.; basralocus of angelique, Dicorynia paraensis Bth.; wane, Nectandra sp. div.; krappa, Carapa sp. div.; purperhart (grof), Peltogyne confertiflora Bth., dito (fijn), P. paniculata Bth.; kopie, Goupia glabra Aubl.; manbarklak, Eschweilera sp. div.; jarrah, Eucalyptus marginata Don. *Groep II* bolletrie, Mimusops sp. div.; slangenhout, Loxopterigyum Sagotii Hook. F.; zwarte kabbes, Diplotropis sp. div.; roode kabbes, Andira coriacea Pulle; locus, Hymenaea Courbaril Linn.; walaba of bijlhout, Eperua falcata Aubl.; bruinhart, Vouacapoua americana Aubl.; eikenhout, Quercius sp. *Groep III* surinaamsch groenhart, Tecoma sp. div.; pakoelie of surin. geelhart, Platonia insignis Mart.; matakki, Symphonia globulifera Linn. F.; rood ceder, Cedrela odorata Linn.; pisie, Nectandra sp. div. en Ocotea sp. div.; salie, Tetragastris sp. div.; possentrie, Hura crepitans Linn.; djati (teak) Tectona grandis Linn. *Groep IV* soemaroepa, Simaruba sp. div.; kaneelhart, Acrodiclidium Canella Mez.; kwarie (echte) Vochysia tomentosa D. C.; gronfoeloe, Qualea albiflora Warm.; gevlamd satijnhout (satiné rubané), Ferolia guyanensis Aubl.; tonka, Dipterix odorata Willd.; aratta, Minquartia guyanensis Aubl.; ijzerhart, Swartzia sp. div.; simaloer ressak, Shorea sp. div.

Inderdaad, dit onderzoek van hout is een vak apart en de schrijver vertelt ervan met groote openhartigheid, voorziende, dat er zouden zijn die vragen: hoe gaat dat „onderzoeken?" Het

materiaal bestond uit stamstukken van 3 meter lengte, vooraf door den houtvester in Suriname gekapt; zoo kon het onderzoek binnen den gestelden termijn van 3 jaar ten einde loopen. Het chemisch en fysiesch onderzoek behandelt het eerste hoofdstuk; daarbij komt te pas het krimpen en zwellen der houtsoorten, de bepaling van het soortelijk gewicht en het verband tusschen deze waarde en het vochtgehalte van het hout, zoomede het doorlaten van vloeistoffen. De biologische onderzoekingen zijn het onderwerp van het tweede hoofdstuk; de weerstand dien de houtsoorten bieden aan houtzwammen komt in de eerste plaats; het derde hoofdstuk loopt over het mechanisch houtonderzoek, over den weerstand tegen samendrukking, tegen indrukking, buiging, afschuivende en trekkende krachten en tegen splijten en afslijten. De in de voorafgaande hoofdstukken vermelde uitkomsten der onderzoekingen omtrent de technische eigenschappen van het hout worden in het vierde hoofdstuk bekeken in verband met voor de praktijk belangrijke technische hoedanigheden. En in het vijfde worden de eischen besproken die enkele der voornaamste toepassingen aan de technische eigenschappen der houtsoorten stellen en daarbij wordt tevens vermeld welke der onderzochte soorten voor die toepassingen in aanmerking komen en in welke mate ze daarvoor kunnen worden geschikt geacht. Met een ernstig gebaar waarschuwt dan de schrijver tegen al te groot vertrouwen in de uitkomsten der proefnemingen, zeggende, dat de hier gedane uitspraken omtrent de bruikbaarheid der houtsoorten wel een groote mate van waarschijnlijkheid bezitten, maar dat ten slotte de definitieve uitspraak zal moeten steunen op uitgebreide proefnemingen *in de praktijk*. En zulke proeven zijn ongevaarlijk, want de hier neergelegde gegevens bieden een goede waarborg, dat de aanbevolen houtsoorten nooit tot een mislukking zullen leiden.

De mikroskopische bouw van het hout heeft een grooten invloed op alle technische eigenschappen; in 't bijzonder is de dikte der celwanden, der vezels van belang; de vezels vormen het mechanische weefsel; doordat zij steeds alle min of meer in dezelfde richting zijn gerangschikt in den boom (in de lengte of axiale richting) vertoont het hout ook polaire eigenschappen en biedt het meer weerstand aan krachten die in deze richting werken dan aan krachten loodrecht daarop. Drie hoofdrichtingen zijn te onderscheiden bij het hout, waarin het typisch verschillende eigenschappen toont. De eerste is de axiale of lengte-richting; de tweede is de radiale, d. w. z. die welke van een punt aan den

omtrek van den boom naar het hart loopt, in welke richting ook de mergstralen of spiegels liggen; de derde is die welke loodrecht staat op de voorgaande en dus een raaklijn of tangent vormt aan den omtrek van den boom: d. i. de tangentiale richting. Het vlak dat loodrecht staat op den as van den boom, dus op de axiale richting, heet het kopsvlak, de vlakken die door het hart loopen in radiale richting en die welke evenwijdig aan den as in tangentiale richting loopen noemt men het radiale of spiegelvlak en het tangentiale of dossevlak. Na deze toelichting zal het bekijken van den atlas meer nut geven. Op 18 platen staan 105 stukjes hout afgebeeld, en deze afbeeldingen toonen van iedere houtsoort drie richtingen: kopsch, radiaal en tangentiaal; blijkbaar vergroot, maar hieromtrent heb ik in den tekst niets gevonden.

In de tropen wordt het hout spoediger en heviger door dieren aangetast dan in gematigde luchtstreken; behalve de zg. nathoutboorders, boktor- en vlinderlarven, die het nog staande of 't pas gevelde hout aantasten, zijn vooral de drooghoutboorders (houtwormen), houtbijen, termieten (witte mieren of houtluizen), de gribbel-, paalworm en boormosselsoorten, de vertegenwoordigers van de vijanden uit het dierenrijk. De gribbel (Limnoria sp.) is een soort ringkreeft, met scherpe verhoornde kaken, waarmede het dier in het Panama-kanaal een sluis van Demerara Groenharthout nagenoeg geheel heeft vernield. De verwoestingen door een gribbel en een vlookreeftsoort (Chelura sp.) zijn betrekkelijk gering vergeleken met het onheil waarvan de paalworm de oorzaak is. Van overwegenden invloed is de hardheid van het hout niet; de paalworm boort niet meer dan noodig is om zichzelf bij zijn groei voldoende ruimte te verschaffen, „en in het algemeen is deze groei langzaam genoeg om ook de hardste houtsoorten te kunnen binnendringen. Hoogstens wordt de groei in de zeer harde houtsoorten vertraagd, waardoor deze dus niet de meest gewenschte verblijfplaatsen vormen en dus langzaam vernield worden.'' Dr. Pfeiffer verwijst hier naar de verhandeling van J. W. Gronggrijp, „Over paalworm en tegen paalworm bestand hout'' in De Indische Mercuur van Juni 1923. Een afdoende en natuurlijke bescherming tegen dit weekdier is de aanwezigheid van een voldoend kwantum kiezelzuur in de houtcellen; de kiezelzuur-afzetting stomt snel af de scherpe groeven in de schelpen, waarmede de paalworm boort. Uit de beschikbare gegevens blijkt, dat van de onderzochte houtsoorten alleen het manbarklak en het basralocus vrijwel volledig bestand zijn tegen het boren van den paalworm. Van de andere soorten zullen

waarschijnlijk het ijzerhout, kaneelhart, bolletrie, demerara groenhart en jarrah in gematigde luchtstreek voor werken in zout en brak water bruikbaar zijn, zonder dat men voor een ernstige schade behoeft te vreezen; de overige komen waarschijnlijk niet in aanmerking voor permanente zeewerken.

Bij de bespreking der toegepaste methode ter bepaling van den weerstand der houtsoorten tegen fungi, wordt in 't licht gesteld, dat voor het verkrijgen van vergelijkbare uitkomsten noodig is gedurende de geheele proefneming met een reinkultuur van de fungus te werken èn de onderscheidene proefblokjes gelijkmatig aan de inwerking van de schimmeldraden bloot te stellen. Voor de proef koos men drie bekende houtzwammen, Coniophora cerabella Alb. et Schw., de kelderzwam, Polystictus versicolor L. de veelkleurige zwam, en Poria vaporaria Pers., de gaatjeshuiszwam. Hoe er werd gewerkt met de blokjes van iedere hootsoort, 2 × 2 × 5 cm. groot, toonen de afbeeldingen van de glazen schalen onder een glazen klok, en de houtblokjes die door het luchtmycelium van de kelderzwam geheel overwoekerd zijn; en een andere die doet zien hoe de veelkleurige zwam de blokjes geheel bedekt met een gelijkmatige laag van hyphen. Na verloop van 6 maanden werden de glazen klokken geopend, de blokjes van het mycelium ontdaan en gedroogd; door weging kon de hoeveelheid houtstof worden bepaald die door de fungus werd vernietigd.

Talrijke afbeeldingen in het hoofdstuk Het mechanisch onderzoek geven te zien hoe het hout op zeer verschillende manieren wordt gebeukt, gebogen, gemarteld tot het breekt of kraakt en splijt; werktuigen van kunstig samengesteld maaksel zijn de beproevings-machines die den weerstand der houtsoorten onder cijfers brengen, kunstig ineengezet is ook het werktuig voor het nauwkeurig automatisch registreeren der beproevings-diagrammen, zooals deze bij het verrichten van buigproeven worden gebruikt, en het instrument ter aflezing van de indrukking loodrecht op de vezelrichting. En zoo komen we aan de plaat met de afbeelding van vijf balkjes die aan het eind van de buigproef zijn geknauwd; men ziet ze gerangschikt naar de mate van broosheid: het onderscheid in de breuken is opvallend; en mede interessant mag de plaat heeten die het verschil in broosheid van het hout toont na de slagproef.

Iets over den weerstand der houtsoorten tegen afslijten moeten we nog mededeelen; de eene methode, de zandstraalproef, bestaat hierin dat men zand van een bepaalde korrelgrootte door middel van een luchtstroom met konstanten druk, blaast tegen

een oppervlak van konstante grootte van het hout en het gewichtsverlies bepaalt. Bij de tweede methode, de slijpproef, drukt men een proefstuk onder een bepaalde belasting per $cm.^2$ tegen een met zandpapier beplakte schijf en gaat na hoeveel het onderzochte proefstuk na een bepaald aantal omwentelingen van de schijf is afgeslepen. De gegevens die met de zandstraalproef worden verkregen leenen zich vooral voor de beoordeeling van de deugd en houtsoorten voor scheeps- en brugdekken, traptreden, vloeren en dorpels, toepassingen waarbij het hout op de langsvlakken wordt aangetast. Voor bestrating wordt vrijwel uitsluitend kopshout gebruikt (ook dikwijls voor brugdekken, Sn.). Door het vervlechten der vezels op het aangegrepen vlak, het vasthouden der zandkorrels vormt zich een zeer bijzondere laag aan de oppervlakte van het kopshout die veel weerstand biedt aan de vernieling. Houtsoorten met lange taaie vezels zullen grooteren weerstand bieden aan deze soort afslijting dan houtsoorten met korte en broze vezels. Zoodat zacht hout voor bestrating (wat de mechanische beschadiging betreft) vrijwel even goed en soms beter voldoet dan hard hout.

Van bijzonder belang voor hen die hout moeten verwerken is het vijfde hoofdstuk dat de waarschijnlijke geschiktheid der houtsoorten bespreekt voor een aantal toepassingen, binnenbetimmeringen, meubels, instrumenten, huisbouw, scheepsbouw; voor het maken van spoorwegrijtuigen en van dwarsliggers, van onderdekken en rijvloeren van bruggen, voor bestrating en voor alles wat er te bouwen valt in het water. Zelfs zij die nooit iets anders van hout hebben gemaakt dan het simpele spietje om een rammelend raam vast te zetten, zullen al lezende gaan belangstellen in de fijne onderscheiding die de keus van houtsoorten moet leiden; en misschien is voor velen nieuw de oude waarheid, dat voor scheepsdekken die moeten bestand zijn tegen de hitte en de nattigheid der tropen teak of djati, djati of teak nog altijd de eenige houtsoort is die 't uithoudt. Van de hier besproken houtsoorten, zegt dr. Pfeiffer, is er geen enkele van wie, op grond van de wetenschappelijke onderzoekingen, met voldoende zekerheid kan worden gezegd dat zij het djatihout volkomen zal evenaren of 't zal overtreffen.

Er zit, wel beschouwd, meer poezie in dit droge houten boek dan de buitenkant doet onderstellen.

SN.

DE CORANTIJNKWESTIE.

(Aanvulling)

Het Decembernummer van *De West-Indische Gids* — waarin het artikel *„Hoe staat 't thans met de Corantijnkwestie?"* — was reeds verschenen toen mij bleek dat in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer d.d. 21 October, nopens de begrooting van Buitenlandsche Zaken voor 1928 de volgende vraag voorkwam:

> § 16. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* Gaarne zouden sommige leden vernemen, of de grensquaestie tusschen Suriname en Britsch-Guyana thans als afgedaan moet worden beschouwd in dien zin, dat het betwiste gebied als Engelsch territoir wordt behandeld. Zoo dit niet het geval is, wat wordt dan gedaan om tot oplossing van deze quaestie te geraken?"

In zijne Memorie van Antwoord, gedagteekend 14 November, gaf de Minister het volgende bescheid:

> § 16. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* De ondergeteekende is sedert eenigen tijd over de vraag of het aanbeveling verdient stappen te doen om tot eene nadere grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana te geraken in overleg getreden met zijnen ambtgenoot van Koloniën".

Dit is een hoogst verblijdend bericht. Jhr. Beelaerts van Blokland heeft dus gelukkig gebroken met de houding van zijn voorgangers en erkent dat er nog geen grensregeling is. Men mag verwachten dat er nu eindelijk, zoowel op zijn departement als op het departement van Koloniën, een ernstiger studie van de zaak zal worden gemaakt dan tot dusverre, te beginnen met de brieven waarvan de publicatie aan de redactie van dit tijdschrift is geweigerd en de nota's uit Suriname.

Ik zou daarbij den raad geven de verwarringstichtende mededeelingen van vorige Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën ter zijde te leggen en aandacht te wijden aan de redevoeringen van de leden der Staten-Generaal over deze kwestie en aan de artikelen daarover in dit tijdschrift, waarvan steeds overdrukken zijn gezonden aan beide departementen.

Men houde daarbij in het oog dat een grensregeling niet kan worden getroffen zonder medewerking der Staten-Generaal.

Maar nu ik het antwoord van Minister Beelaerts van Blokland heb gelezen vraag ik mij af welk staatsbelang er door zou zijn geschaad, wanneer hetzelfde aan onze redactie ware medegedeeld. Dan zou het bovengenoemde artikel in de pen zijn gebleven.

Nu ik eenmaal deze aanvulling geef wil ik tevens mededeelen dat de Tweede Kamer in het 7 December vastgestelde Voorloopig Verslag nopens de Surinaamsche begrooting voor 1928 gevraagd heeft

> „of de resultaten van de jongste onderzoekingen in zake den bovenloop van de Corantijn-rivier de Regeering niet aanleiding geven tot het doen van stappen, ten einde tot een nadere grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana te geraken".

Den Haag, 16 Dec. 1927.

Dr. H. D. BENJAMINS.

BIBLIOGRAPHIE

De Aarde en haar Volken, September 1927. Schetsen van de Marowijne, (slot), door J. Bonne-Webster (geïll.).

Nederlansch Indië Oud & Nieuw, October1927.Winning van alaminiumerts in de kolonie Suriname, door J. F. E. Einaar (geïll.).

Vragen des Tijds, October 1927. Kolonisatie van blanken in de tropen, door Tj. Pyttersen.

De Indische Verlofganger, 30 September 1927. Het Diaconessenhuis „Bronovo" te 's Gravenhage en eenige bijzonderheden over de Stichteres en haar familie, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 7 October 1927. De Pers in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne, door Fred. Oudschans Dentz. Amsterdam [1927].

The Petroleum Times, 8 October 1927. Oil prospects in Surinam.

Het Koloniaal Weekblad. 13 October 1927. Schermen met Titels, door C. K. Kesler. — De Curaçaosche geldmiddelen, door W. R. Menkman.

Idem, 20 October 1927. De Curaçaosche geldmiddelen. (Slot), door W. R. Menkman. — Straatnamen en de West-Indische Koloniën, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 27 October 1927. Zending en Welvaart in Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm.

Idem, 3 November 1927. West-Indië op de Arnhemsche Tentoonstelling. — Het Vliegwezen in West-Indië, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 10 November 1927. Nogmaals het Vliegwezen in West-Indië, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem, 8 December 1927. De Curaçaosche betalingsbalans, door W. R. Menkman.

Idem. 15 December 1927. Petroleumvooruitzichten in Suriname. Vertaald uit *The Petroleum Times* van 8 October 1927.

Idem. 22 Dec. 1927. De Evangelische Broedergemeente in Suriname en de Nederlandsche taal, door Fred. Oudschans Dentz. — Opheffing van Suriname, door F. H. Umbgrove.

India Rubber World. 27 Augustus 1927. The South American Hevea leaf disease in Surinam, by G. Stahel.

Algemeen Landbouw weekblad voor Ned.-Indië. 17 September 1927. De Zuid-Amerikaansche Heveabladziekte in Suriname. (Uit „The India Rubber World" van 27 Aug. '27).

De Macedoniër. October 1927. Jaarboek der Evangelische Broedergemeente in Suriname. (Bespreking).

De Planter. Orgaan der Vakvereeniging voor Assistenten in Deli. 15 September 1927. De Zondagsrust in de cultures in Suriname.

De Volksmissionaris. 15 October 1927. De Redemptonisten in de heidenmissies. Suriname en zijn bewoners (met ill.) — Uit Suriname (Kennismaking met Nickeric. — Naar de Indianen).

Idem, 15 November 1927. De Redemptoristen in de heidenmissies. Zielzorg voor alle volken (in Suriname).

Waarom moet men ontwikkeld zijn? Een bijdrage tot de bevordering der ontwikkeling (met toegift), door J. R. Sleur. (Paramaribo, Erven H. van Ommeren).

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1926. Curaçao 1927.

Eigen Haard, 29 October 1927, Kwassie, een merkwaardige Surinaamsche neger.

Stemmen uit Bethesda, XXXIII. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen-gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. 1927. (Geïll.)

Nederlandsch Zendingsblad, November 1927. Het Melaatschen-dorp Bethesda in Suriname. (Geïll.)

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging, October 1927. Curaçao.

Idem, November 1927. Onthulling van het Mgr. Niewindts-Standbeeld. — De gelijkstelling van het onderwijs op Curaçao.

Idem, December 1927. Curaçao.

De Groene Amsterdammer, 22 October 1927. Emigratie naar Suriname, door Dr. Th. Lens.

Haagsch Maandblad, November 1927. Suriname als Reclasseeringsland, door Mr. P. H. W. G. van den Helm.

Economische-Statistische Berichten, 9 November 1927. Het nieuwe Surinaamsche Bankoctrooi, door Mr. Dr. C. F. Schoch.

Idem, 16 November 1927. De Surinaamsche begrooting voor 1927, door Mr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

Idem, 7 December 1927. Nogmaals: De voorgestelde Munthervorming en Suriname, door I. Bos.

Het Missiewerk. November 1927. Missiekaart van Nederlandsch Oost- en West-Indië in 1927.

De Periskoop, 19 November 1927. Batjauw (Bakeljauw), door S. H. A(zijnman).

Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, 1926—1927. Verslag van de lezing op 7 Januari 1927 gehouden door den heer F. Oudschans Dentz over „De Kolonisatie van de Portugeesch-Joodsche natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden-Savanna".

Supplement No. 1, afgesloten op 1 Nov. 1927, op de 6e uitgave van Indië's jonge kracht, eenige der nieuwste gegevens omtrent de koloniale huishouding van Ned.-Indie, Suriname en Curaçao. Economisch-statistisch jaarboekje. Samengelezen door C. Lekkerkerker. (Uitgave van het Kol. Instituut te Amsterdam).

Jaarboek van het onderwijs en de opvoeding der R. K. jeugd in Nederland en Koloniën, 1927. Uitgave van het R. K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding, 's-Gravenhage.

De Indische Gids, 1 November 1927. Suriname, Sociaal-hygiënische beschouwingen, door Dr. P. H. Lampe, besproken door Tj. Pyttersen.

Géographie universelle, publiée sous la direction de P. Vidal de la Blache et L. Gallois. Tome XV. Amérique du Sud, par P. Denis. Première partie. Paris 1927.

American Anthropologist, October-December 1927. Mythen en Sagen uit West-Indië, H. van Cappelle, besproken door Dr. H. ten Kate.

Berichten uit de Heidenwereld. November-December 1927. Jaarverslag Suriname-Zending, door W. Burkhardt, Praeses. — Uit mijn dagboek, door Leni-Beck-Tietzen. — Onze scholen in Suriname.

De Indische Mercuur, 30 November 1927. Iets over de samenstelling van Balata-melk uit Suriname, door Ir. W. Spoon (met afb.).

Idem. 7 Dec. 1927. De houtsoorten van Suriname, door Dr. Ir. J. Ph., Pfeiffer. Deel II. Bespreking door Prof. Dr. A. te Wechel.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname August-September 1927. Paramaribo.

Aphra Behn, the incomparable Astrea; by V. Sackville.-West. London 1927. (Het eerste hoofdstuk en Appendix I handelen over Aphra Behn in Suriname).

Dr. A. A. L. RUTGERS
Directeur van Landbouw in Nederlandsch-Indië, benoemd tot Gouverneur van Suriname

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VII

G o d s d i e n s t. Er waren in 1816 vier kerkelijke gemeenten op Curaçao: de Gereformeerde of Hervormde, de Luthersche, de Israëlietische en de Roomsch-Katholieke. De gouverneur-generaal gaf op, dat er 1444 Gereformeerden, 238 Lutherschen, 1021 Portugeesche Joden en naar schatting 13952 Roomschen waren [1]).

Het verband van de *Gereformeerde gemeente* met het gouvernement was het sterkst. De gouverneur-generaal was, als in den tijd der West-Indische Compagnie, voorzitter van den kerkeraad. De predikant werd geheel bezoldigd uit de koloniale kas. Bij Koninklijk besluit van 6 September 1815 was een commissie in uitzicht gesteld die een maand later ook benoemd werd [2]), om der Regeering voorstellen tot welzijn der Indische kerken te doen, te rapporteeren op van gouvernementswege haar toegezonden stukken, de proponenten voor de Oost- en West-Indische

[1]) De Hullu, *Curaçao in 1817*, bladz. 567/8.

[2]) Leden werden de Haagsche predikanten Jorissen, Krieger, Noordink, Van de Kasteele, Dermont en Verwey, Ds. Metelerkamp uit Delft, en correspondeerende leden de professoren Te Water, Heringa en Muntinghe, en de predikanten Van Voorst en Le Sage ten Broek uit Amsterdam, Van Brandenburg uit Delfshaven en De Fremery uit Middelburg. Deze „provisioneele" commissie, die alleen voor de zaken der Hervormde kerken was, werd bij Kon. besluit van 7 Dec. 1820 vervangen door een commissie voor alle protestantsche kerken van 7 leden en 28 buitengewone leden of consulenten, waarin opgenomen de „Commissarissen tot de Luthersche Zaken in de Oost- en West-Indien."

kerken te examineeren en de derwaarts bestemde predikanten te bevestigen.

Het zal niet noodig zijn over de Hervormde of Gereformeerde en over de Luthersche gemeente veel te zeggen. Van Dissel heeft in zijn aangehaalde werken meegedeeld, wat ervan mee te deelen valt. Het belangrijkste is wel de vereeniging der beide gemeenten in één Vereenigde Protestantsche Gemeente en daarover is Van Dissel zeer uitvoerig. Ook Ds. Bosch, die daarbij een der leidende personen was, geeft er in zijn *Reizen in West-Indië* [1]) eenige beschouwingen over. Toch is er nog wel iets van te zeggen, dat men elders niet vindt.

Het kerkgebouw der Gereformeerden was mee in gebruik bij de Luthersche gemeente, die, sinds bij het bombardement door de Engelschen in 1804 haar kerk een prooi der vlammen geworden was, geen middelen had gehad, om een nieuw kerkgebouw op te richten. De Luthersche predikant [2]) ds. J. Muller J.Az., die reeds sinds 1798 in dit ambt alle wisselvalligheden van het eiland had meegemaakt, hield den 10den Maart 1816 een *leerrede bij gelegenheid der gelukkige hereeniging van het Eiland Curaçao met het Koninkrijk Nederland*, die blijkens aankondiging in *de Curaçaosche Courant* ook in druk verschenen is [3]).

In April 1816 kwam ds. G. B. Bosch [4]).

Koning Willem I greep een verzoek van den kerkeraad der Luthersche gemeente om steun voor het opbouwen der kerk aan, om de weigering van inwilliging van het verzoek te doen gepaard gaan met een uitnoodiging tot vereeniging der beide protestantsche gemeenten. Gouver-

---

[1]) I, bladz. 235 e. v.

[2]) De andere predikant was Ds. P. Will, een Engelschman meent Van Dissel. *De Cur. Crt.* van 11 Mei 1816 meldt zijn vertrek „onlangs" met zijn beminde.

[3]) Tot 1841 bleef hij predikant bij de Vereenigde Protestantsche Gemeente, en stierf in het volgend jaar. Zijn dochter Henriette Catherina huwde in 1823 met den lateren gouverneur Jhr. I. J. Rammelman Elsevier.

[4]) Daar hij als vrijwillig jager met het korps der Utrechtsche studenten den veldtocht naar Frankrijk had meegemaakt, was hij te laat geweest, om de reis met de *Prins van Oranje*, waarvoor hij bestemd was, te maken. Zie over hem *het Koloniaal Weekblad* van 16 Juni 1927.

neur-generaal Kikkert bracht dit in 1818 aan de beide Kerkeraden over. En Bosch èn Van Dissel stellen het verloop der zaak wel als wat heel vlot voor. Gouverneur Cantz'laar vermeldt in zijn journaal op 9 Maart 1822 [1]), dat er bij zijn weten nog niets ten aanzien der vereeniging tot stand gebracht was, en sprak zijn vrees uit, dat er geen voortgang zou worden gemaakt, als het gouvernement zich niet ermee bemoeide. Op zijn uitnoodiging had er toen een gemeenschappelijke vergadering der kerkeraden plaats. De Commissie tot de zaken der protestantsche kerken betuigde haar instemming, doch eerst in October 1823 kwamen de kerkeraden tot overeenstemming, omtrent „de hoofdpunten ter vereeniging". Aan de gemeenten werd gelegenheid gegeven deze te lezen en te overdenken, waarna de mansleden werden opgeroepen ter goedkeuring. Toen bleek, „dat niemand op eenigen grond deze vereeniging afkeurde", en eerst daarna werd vernomen, dat de vereeniging niet ten genoege van eenige leden was.

Van Dissel geeft een kort overzicht van het Koninklijk besluit van 12 Nov. 1824 no. 111, waarbij in 5 artikelen de vereeniging geregeld werd [2]). Ter vergelijking geef ik hier de hoofdpunten, zooals deze door de kerkeraden ontworpen zijn.

I. De *godsdienstleer* der vereenigde gemeente is „het protestantismus, gebouwd op de Hoofdwaarheden van den Christelijken Godsdienst waarin het alle Protestanten met elkander eens zijn". Als naam wordt aangegeven: de Protestantsche of Evangelische kerk [3]). De leden behoeven hun geloofsbelijdenis niet op te geven, maar blijven Gereformeerden en Lutherschen, doch verwerpen deze

[1]) Oud-archief no. 239.

[2]) Te vinden bij C. Hooyer, *Kerkelijke wetten voor de Hervormden in het Koningrijk der Nederlanden*, bladz. 317 e. v. Ook in *de Cur. Crt.* van 30 April 1825.

[3]) Bij de aankondiging der „godsdienstuitoefeningen" in *de Cur. Crt.* wordt na de vereeniging eerst gesproken van de „Evangelische gemeente", een maand later van de „Protestantsche kerk" en ten slotte van de „Vereenigde Protestantsche gemeente"; in 1826 echter weer van de „Evangelische kerk".

sectennamen en vereenigen zich tot één Christelijke gemeente.

II. *Godsdienstige instellingen en gebruiken*: De sacramenten Doop en Avondmaal worden in de vereenigde gemeente bediend; de bestaande formulieren vervallen, en de predikanten mogen hierin naar goedvinden en tot de meeste stichting der gemeente te werk gaan.

De gebruikelijke bijbel, psalm- en gezangboeken zullen als tot nu toe bij de Hervormden en Lutherschen in gebruik blijven „tot zoolang de kerkeraad in de gelegenheid zal zijn, om, ter vermijding van overgebleven verdeeldheid en van moeielijkheden in de geregelde uitoefening des openbaren Godsdienst eene nieuwe Bijbelvertaling en een nieuw gezangboek in te voeren" [1]).

De preekbeurten en andere openlijke ambtsverrichtingen zullen de predikanten beurtelings en gemeenschappelijk waarnemen.

Overigens worden voor den openbaren eeredienst predikanten en kerkeraad vrijgelaten om veranderingen te maken tot meer stichting der gemeente, „ echter alles in den geest der besluiten, welke daaromtrent door de algemeene Synode der Hervormde kerk in Nederland genomen zijn of nog mogten genomen worden".

Kerkelijke fondsen en inkomsten: Kerke- en armenkassen zullen vereenigd worden; van de aanbreng van elke gemeente zal een akte worden opgemaakt. Het kerkgebouw der Hervormde gemeente zal eigendom der nieuwe gemeente worden [2]). De Luthersche pastorie zal verkocht en het overschot na aflossing der schuld in de Kerke- en armenkas gestort worden. In deze kas zullen ook vallen de van 's landswege toegedachte gelden der openbare verkoopingen enz. „ter verpligting om hiervan verarmde en

---

[1]) In den begeleidenden brief werd aangeraden van hooger hand de bestaande gezangboeken te vervangen bijv. door de Liederen voor den openbaren en huisselijken Godsdienst verzameld door I. van Geuns, M. Siegenbeek enz. en de bijbelvertaling bijv. door de toen bijna gereed zijnde van V. d. Palm.

[2]) Ofschoon de eigenlijke bewijsstukken van het eigendom der Hervormde gemeente ontbraken, gaf de Raad van politie 6 April 1825 voorloopig toestemming het aldus te beschouwen. Oud-archief, no. 479.

verlaten matrozen en vreemdelingen te ondersteunen en bij hun overlijden ter aarde te doen bestellen". Voorts zullen uit de kerke- en armenkas de armen der „vereenigde protestantsche gemeenten" (!) ondersteund, het kerkgebouw onderhouden en de kerkelijke ambtenaren betaald worden. De kerkeraad zal voor het bestuur der kerkelijke kas een nieuw reglement maken.

Kerkelijke ambtenaren: De predikanten zullen gelijke rechten en voordeelen genieten. „Bij het overlijden of het neerleggen van den Post van een der Predikanten zal er aanzoek tot de vervulling der vacature gedaan worden uithoofde van de grootte der gemeente en van den verren afstand van het Moederland, waardoor men bij ziekte of nog meer bij een sterfgeval van den Leeraar zonder Godsdienstoefening zijn zou. Ook vorderen de onderhoorige eilanden jaarlijks het bezoek van eenen Predikant".

De beide voorzangers en organisten zullen slechts blijven tot andere kerkboeken zijn ingevoerd, als dan zal er één aftreden [1]).

Boekhouder, koster en andere beambten der Hervormde gemeente zullen hun posten blijven waarnemen, en wie voorts zijn betrekking zal verliezen, zal pensioen krijgen.

Het *kerkelijk bestuur* zal in handen zijn van den Kerkeraad, bestaande uit de beide predikanten, die bij beurten telkens een jaar zullen voorzitten, drie ouderlingen en vijf diakenen, alleen ondergeschikt aan de Commissie voor de Protestantsche kerken in Nederlandsch Oost en West-Indië, aan welke de Kerkeraad zoo van het voorgevallene in de gemeente als van de gehouden administratie verslag zal doen.

Het traktement van ds. Muller werd gelijk gemaakt met dat van ds. Bosch: 3000 gulden, vermeerderd met 600 gulden als zijnde gehuwd en 120 gulden voor ieder kind (beneden 14 jaar, als het jongens, en beneden 18 jaar, als het meisjes waren; ds. M. had 4 zoons en 3 dochters,

---

[1]) In 1827 werden de tweede organist en de tweede voorzanger uit bezuiniging bedankt, zegt Van Dissel, *De Hervormde, thans Vereenigde Protestantsche Gemeente van Curaçao*, t. a. p. bladz. 343.

die in deze termen vielen); voorts nog Ps. 22.4 per maand voor huishuur [1]). Het was niet mogelijk gebleken de vrijwillige bijdragen, die voor het traktement van den Lutherschen predikant gegeven waren, onder de gemeenschappelijke middelen op te nemen.

Volgens de opgemaakte acte bracht de Gereformeerde gemeente behalve het kerkgebouw en een stuk grond aan hypotheken met loopende renten Ps. 55038.4.2 [2]) mee, voorts avondmaalszilver, een zilveren doopbekken, en 228 zilveren nummers en 108 letters, wegende 158 oncen, geschenk in 1821 van D. Specht, eindelijk nog 149 mahoniehouten stoelen, bijbels enz. De Luthersche gemeente was heel wat minder rijk bedeeld; zij had een pastorie, een zilveren doopbekken, aan hypotheken Ps. 2440.2.2 maar daartegenover Ps. 5679.2.2 schuld.

De gouverneur benoemde tot ouderlingen Mr. D. Serrurier, C. Spencer en J. N. C. Jutting, tot diakenen J. C. Schuler, J. Dam, A. W. Neuman, A. de Veer Jr. en H. v. d. Meulen.

Op de voorgenomen vereeniging bevatte *de Curaçaosche courant* van 12 April 1823 de volgende „hartelijke uitboezeming van een welmeenend verdraagzame Christen", die zich Sincerus teekende:

Juichen *Luther* en *Calvijn* met al de Hemellingen!
Ik hope, regt verheugd uit kwellende aardsche kringen,
Ook eens hierna, volmaakt door d'liefdrijk Evangelie leer,
Te zingen 't onuitdrukbaar heil bestemd bij onzen Heer!
O! vrienden van 't zegenvol geloof! ziet en komt alom:
Verbinden w'ons met hart en zin aan 't echte Christen-
[dom,
Laat reine Godsvrucht, ijver, trouw en broederlijke deugd,
Thans blijkbaar worden ten nut van elk, en tot 's konings
[vreugd.

[1]) Aan Ds. Bosch was in 1822 nog 100 pesos per jaar toegelegd als vergoeding voor het gemis van inkomsten, voortvloeiende uit het overbrengen der trouwregisters naar de gouvernements-secretarie, waaruit hij eerst de noodige uittreksels afgaf.

[2]) Van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 391, geeft 55379 pesos en 340 pesos schuld.

Mijn loopbaan steeds met doornen bezet, kon niet onverwacht
Aan 't eindpaal zijn; mijn taak is af, *mijn wensch is nu volbragt*! [1])

Op den voor de kerkelijke plechtigheid der vereeniging bepaalden 24sten April 1825 hield de Raad van politie een extraordinaire zitting; het Koninklijk besluit der vereeniging werd van de pui van het gouvernementshuis afgekondigd, waarna de gouverneur met de verschillende colleges en autoriteiten den kerkdienst bijwoonde [2]).

Voor de beschrijving daarvan verwijs ik verder naar Van Dissel, die echter ten onrechte den 24sten Mei als dag van de plechtige viering der vereeniging noemt.

Reeds werd gesproken over de opperdirectie der kerken- en armenadministratiën van den Raad van politie. De omvang dezer bevoegdheid was echter in het Regeeringsreglement niet geregeld, en in 1822 leidde dit tot een eigenaardig geschil met den Gereformeerden kerkeraad.

Toen de Raad van politie een verzoek kreeg van den kerkeraad om aan ds. Bosch 4000 pesos ter leen te mogen verstrekken onder hypothecair verband van diens tuin Zeelandia, had hij daartegen geen bezwaar, als er voldoende geld in kas zou over zijn,nadat eerst 1700 pesos onder gelijk verband zouden zijn verstrekt aan A. O. Römer, die zonder dat geruïneerd zou zijn. In een volgende vergadering bleek, dat het kerkeraadsbesluit omtrent de leening aan ds. Bosch reeds eenige maanden geleden genomen was, en het geld hem ook al uitbetaald was, de Raad was hierover ontstemd, en besloot het gebeurde met handhaving van zijn recht ter verantwoording van den kerkeraad te laten. Deze laatste achtte zich toen verplicht te berichten, dat hij den last van den Raad van politie zou opvolgen — ook Römer kreeg dus zijn geld —, maar meende

[1]) Het bleef niet bij dit eerste „gedicht". Sinceria volgde met anderen, maar Sincerus werd de volgende week aldus beantwoord:

„Sincer! wij raden U den zangberg nooit te nad'ren
Uw bloed is al te koud, geen dichtvuur zwelt Uwe ad'ren."

[2]) Over de vereeniging zie men ook Prof. Dr. L. Knappert, *Koning Willem I en de protestantsche gemeente op Curaçao*, in dit tijdschrift, 7den jaarg., bladz. 193 e.v.

tevens den Raad een lesje in staatsrecht te moeten geven, te kennen gevende, dat de noodzakelijke goedkeuring zijner besluiten door den Raad van politie niet veel meer dan een formaliteit was, te vergelijken met de approbatie door den Koning van bepaalde besluiten van dien Raad. Het is te verstaan, dat deze laatste hierover weinig gesticht was. Aan den kerkeraad werd geantwoord, dat de Raad van politie zeer ontevreden was over de ongepaste uitdrukkingen en aanmerkingen van den kerkeraad, en geen „lessen van regeeringskunde of dergelijke" verwachtte van een „minder" college; anders dan de kerkeraad beschouwde de Raad van politie zijn goedkeuring als een conditio sine qua non voor de rechtsgeldigheid van de handelingen en besluiten des kerkeraads [1]).

Ook bij de vaststelling van het nieuwe reglement voor het beheer der kerk- en armenkas [2]) beriep de Raad van politie zich op art. 35 van het Regeeringsreglement voor zijn bevoegdheid boven die des kerkeraads. Zeer opmerkelijk is, dat de Raad van politie daarbij met zooveel woorden zegt, dat het aangehaalde artikel hem geeft de opperdirectie over kerken en armen terwijl er uitdrukkelijk gesproken wordt van de „opperdirectie over Kerken- en Armen mitsgaders over alle andere publieke *ad ministratien*".

De *Roomsch Katholieke gemeente* verkeerde in het begin der 19de eeuw in eigenaardige moeilijkheden. De verhouding tusschen gouvernement en Roomsche kerk in ons land ten tijde van de oude Republiek is genoeg bekend. De verandering, die de denkbeelden in de eerste jaren der 19de eeuw hadden ondergaan, is slechts langzaam op Curaçao doorgedrongen. Euwens zegt, dat tot 1824 toe het Hollandsche bestuur daar „telkens slechts een enkele priester „privilegieerde"; zelden werd nog een tweede en een enkele maal een derde „geadmitteerd" [3]).

[1]) Oud-archief no. 575.
Men zie Dahlhaus, *Een levensschets*, bladz. 20 omtrent gelijken maatregel in vroeger jaren ten aanzien van de Roomsch-Katholieke kerk.

[2]) Het geschil, hierbij ontstaan, vermeldt van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 354 e.v.

[3]) *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* sub voce Missie, bladz. 475.

In 1816 was reeds jaren J. J. Pirovano pastoor op Curaçao. Op zijn roepstem kwam hier nog in hetzelfde jaar J. Stöppel [1]) uit de graafschap Lingen, die reeds twee jaren later overleed aan gele koorts. Pirovano heeft het onderspit gedolven in den strijd in zijn eigen kerk tegen de kerkmeesters, die een macht en gezag uitoefenden, in de Roomsche kerk voor leeken ongeoorloofd. Volgens Dahlhaus [2]) liep deze strijd over de kerkgebouwen, en dit stemt overeen met hetgeen men leest in een brief van de kerkmeesters aan den Raad van politie in 1824, waarin zij als oorzaak hunner geschillen met Pirovano opgeven den vervallen en slechten toestand van de pastorie en andere huizen [3]). In November 1819 naar Aruba gegaan, om kinderen te doopen, waarvoor hij vroeger nooit langer dan 6 weken wegbleef, was hij op 16 Mei 1820 nog niet weergekeerd. Tevergeefs riepen de kerkmeesters G. Curiel, W. J. Fournier en D. de Graaff [4]) de hulp in van den gouverneur-generaal, wien zij schreven, dat de gemeente op Curaçao „om veele gewigtige redenen zijne terugkomste gretiglijk tegemoet" zag, Pirovano liet zich niet verbidden, ook door den gouverneur niet, wien hij tot tweemaal toe als reden van zijn wegblijven zijn gezondheidstoestand en het ontbreken van goede reisgelegenheid opgaf. Hij bleef op Aruba tot zijn dood 9 November 1820 op 70-jarigen leeftijd na 34 jaren missiewerk [5]).

Zoo geprezen als Pirovano is, ook door zijn protestantsche tijdgenooten als Bosch en Abbring, zoo weinig is men te spreken over Stöppel. Hij geraakte in ernstig geschil

[1]) Zoo noemt Pirovano, wiens eigen naam veel verbasterd is, hem; anderen schrijven Stoppel.

[2]) *Een levensschets*, bladz. 28.

[3]) Notulen Raad van politie 7 Juli 1824. Oud-archief no. 472; zie ook no. 314.

[4]) Hij was in 1816 als chirurgijn 3de klas bij de jagers op Curaçao gekomen, had anderhalf jaar later den zeedienst verlaten, en werd in 1822 als apotheker toegelaten.

[5]) Over Pirovano's dood zie men *het Koloniaal Weekblad* 25 Juni, 16 Juli, 6 en 13 Aug. 1925. Hoe weinig Ds. G. B. Bosch betrouwbaar is, zelfs ten aanzien der gebeurtenissen van zijn tijd, blijkt behalve uit het daar meegedeelde, ook uit zijn verhaal, dat Pirovano op Aruba bleef „omdat hij zijn' onrustigen en onverdraagzamen ambtgenoot.... wilde ontvlugtten", terwijl Stöppel al ' jaar dood was, toen Pirovano naar Aruba ging.

met het Koloniaal bestuur. In het voorjaar van 1817 had hij zich gewend tot Koning Willem I met een verzoek om door eenige aangegeven maatregelen te bevorderen de verbetering van den zedelijken en godsdienstigen toestand der slaven. Van den Directeur-Generaal van het Departement van Koophandel en Koloniën kreeg de gouverneur-generaal het stuk om raad; hij bracht het in den Raad van politie, die den raad-fiskaal en het raadslid Van Uytrecht in een commissie van onderzoek benoemde. Deze commissie wendde zich tot Pirovano als praefectus missionis, die in een kort briefje Stöppel verloochende en de juistheid van diens klachten omtrent belemmering in zijn toegang tot de slaven en hun toestand ontkende [1]). De verontwaardiging was zoo groot, dat, zooals Dahlhaus schrijft, „Stöppel zou in ballingschap gedreven zijn door het koloniaal bestuur, indien een onverwachte dood hem daarvoor niet gespaard had" [2]).

Nog vóór Stöppels komst op Curaçao vermeldt het gouvernements-journaal een verzoek van Thomas Domingo Cabrera, om zijn beroep als Roomsch priester te mogen uitoefenen. „Dan daar 't aan geene Vreemde geestelijken geoorloofd is hun beroep in het openbaar uit te oefenen, en in hun gewaad in het openbaar te verschijnen, wierd aan den Rekwestrant toegestaan zulks privativelijk te doen alwaar hij mogte geemployeerd worden".

Na Stöppels dood was hij de eenige priester op Curaçao. Allengs kwamen er andere Spaansche geestelijken bij, die van de kerkmeesters hun aanstelling ontvingen: J. A. Robles als pastoor en Joaquin de Bertia. Deze laatste wordt niet door Dahlhaus genoemd. Tegen deze benoemingen werd van de zijde van het gouvernement niet het minste bezwaar gemaakt. In 1822 ging Robles heen wegens ruzie met de kerkmeesters; er kwamen toen 2 pastoors: P. J. Hernandez, provinciaal der Franciscaners in Venezuela en Nicholas Antonio Diaz. Hernandez kon het ook al niet best vinden met het kerkbestuur; na anderhalf jaar ver-

---

[1]) Men zie hierover uitvoerig Dahlhaus, *t. a. p.*, bladz. 397 e. v.

[2]) *T. a. p.*, bladz. 29. De brief, waarin Kikkert ditzelfde schrijft, is te vinden in O u d - a r c h i e f no. 353.

trok hij en werd opgevolgd door den Capucijner pater Joaquin de la Olleria. Deze benoeming geschiedde evenals met alle voorafgaande na Pirovano's overlijden het geval was geweest, in afwachting van de uitzending der 2 Hollandsche priesters, die de kerkmeesters aan de regeering in het moederland gevraagd hadden. 29 September 1823 is de datum van het benoemingsbesluit van Martinus Johan Niewindt tot pastoor en van Jacob Bernard Eisenbeil tot kapelaan van Curaçao. Intusschen was reeds 11 Juli 1823 de gouverneur aangeschreven om geen R. K. geestelijken als vaste geestelijken toe te laten, welke aanschrijving 6 November van dat jaar in het gouvernements-journaal als ontvangen vermeld is [1]).

Omtrent het aantal Roomschen kan geen zekerheid gegeven worden door Kikkert in zijn *Verslag omtrent de kerkelijke statistiek van Curaçao in 1816* [2]), „dewijl door den kerkeraad geene aanteekening der gestorvenen gehouden wordt, waardoor zij nimmer weten hoe sterk de gemeente is. De reden hiervan is dat de slaven, welke allen roomsch-catholijken zijn het grootste gedeelte der gemeente uitmaken en buiten kennis van de kerk begraven worden. Er zijn zeer weinig blanke roomschgezinden, en de vrije lieden, zoo zwarten als gecouleurden, met uitzondering van een zeer gering getal (naamlijk 20) behooren tot die gezindheid". Om toch tot een cijfer voor de drie eilanden te komen, werd het totaal getal hunner inwoners, 16655, verminderd met 1444 gereformeerden, 238 Lutheranen en 1021 leden der Portugeesche Joodsche gemeente, zoodat er 13952 Roomschen overbleven.

De aanraking van het gouvernement met de Roomsch-Katholieke gemeente was van weinig of geen beteekenis. Het kerkbestuur zond zelfs het verslag van het beheer der kerkekas niet aan den Raad van politie. Met den inwendigen strijd tusschen kerkmeesters en geestelijken bemoeide het koloniaal bestuur zich zoo weinig mogelijk.

---

[1]) Oud-archief no. 240.

[2]) Meegedeeld door dr. J. de Hullu in het Nederlandsch Archief voor kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie, deel XVII, afl. 2 (1923).

Wat over dien strijd te zeggen is, doet Dahlhaus aan de hand zijner kerkelijke bronnen beter dan ik het zou kunnen doen.

Zelf heb ik uitvoerig stilgestaan bij de bloedige gebeurtenis van 1 Juni 1824, den doop van een Jood door den Spaanschen priester der Roomsch-Katholieke gemeente, dien een onschuldig slachtoffer met den dood bekoopen moest. Ik vlei mij te hebben aangetoond, dat het niet alleen onbillijk maar zelfs onrechtvaardig en met de feiten in strijd is, Cantz'laar hiervan — al is het maar voor een deel — de schuld te geven. Trouwens zijn geheele houding tegenover de Roomsche kerk getuigt van welwillendheid, die hem zelfs de grenzen, van het Moederland uit gesteld, deed overschrijden, te opmerkelijker in den man, die gewoon was angstvallig vast te houden aan de letter der voorschriften, die hij toepassen moest.

Na Pirovano en Stöppel had Curaçao geen andere dan Spaansche priesters gekend, wier aantal na 1 Juni 1824 zelfs tot zes geklommen was.

Op 27 Augustus 1824 kwam de *Zeemeeuw* de haven van Curaçao binnen met den lang verbeiden pastoor Niewindt en den kapelaan Eisenbeil aan boord.

Gouverneur Cantz'laar was juist drie weken tevoren naar Aruba vertrokken in verband met de goudvondsten daar. Hij had echter aan den fiskaal uitdrukkelijk opdracht gegeven voor het geval de geestelijken tijdens zijn afwezigheid mochten komen: pastoor en kapelaan zouden dadelijk hun betrekking moeten aanvaarden met gelijktijdig ontslag van alle vreemde geestelijken „met dankbetuiging aan dezelve voor hunnen bewezen ijver voor en dienstbetooning aan de Roomsch Catholijke kerk en de gemeente". Aldus is geschied. Volgens Dahlhaus [1]) bleven de vreemde geestelijken nog tot 1829 wel de mis lezen en in geval van hoogen nood ook andere diensten bewijzen. In 1833 werden verscheidenen hunner weer aangesteld [2]).

Men kan zich niet gemakkelijk schuldig maken aan overschatting van den arbeid, door Niewindt verricht.

[1]) *T. a. p.*, bladz. 75.
[2]) *T. a. p.*, bladz. 107.

Hij vond zijn kerk ten prooi aan strijd naar binnen en naar buiten. In 1827 was hij reeds weer wegens een leverziekte een jaar weg. Eisenbeil nam toen zijn functies waar en samen hebben zij aan den opbouw hunner kerk gewerkt, na eerst — wat tot nu toe verzuimd scheen — de grondslagen gelegd te hebben, waarop dit geestelijk gebouw zou kunnen worden opgetrokken. Ons bestek bepaalt ons tot de eerste jaren van Niewindts arbeid, en na hetgeen ik liet voorafgaan, kan ik naar Dahlhaus verwijzen. De lezer, die daartoe naar diens *Levensschets* grijpt, leest verder, en voor zijn geestesoog verrijst ten voeten uit het beeld van den man, die den arbeid niet weigerde[1]), waarvoor op aarde ook nu nog weinig belooning uit menschenhanden te krijgen is; hoe veel te meer was dit het geval in een tijd, die dat werk niet begreep en daardoor zelfs in waardeering al te veel te kort schoot.

Heeft de Roomsche gemeente uit dezen tijd haar geschiedschrijver gevonden in pater Dahlhaus, en heeft ds. Van Dissel het wetenswaardige over de beide protestantsche gemeenten ook in dit tijdvak uitvoerig te boek gesteld, de geschiedenis der eenige Joodsche gemeente, die er destijds op Curaçao was, de *Portugeesch Israelietische gemeente* is, voor zoover mij bekend, niet beschreven. Zelfs schijnt het, dat de geweldige beroering, waaraan deze gemeente in de eerste jaren na de herstelling van het Nederlandsche gezag op Curaçao is ten prooi geweest, ontgaan is aan den deskundigen schrijver van het artikel over de Israelietische gemeenten in de West-Indische encyclopaedie [2]). Ten aanzien van niet een der kerkelijke gemeenten zoozeer als ten aanzien der Joodsche heeft de gouverneur toepassing moeten geven aan art. 20 van het Regeeringsreglement, dat hem opdroeg voor de richtige uitoefening van den godsdienst te waken en te handhaven de wetten

[1]) Domine non recuso laborem was Niewindts wapenspreuk.

[2]) Er is een klein boekje *A synopsis of the History of the Jews of Curaçao from the day of their settlement to the present time by Rev. Joseph M. Corcos, minister of the congregation „Mikveh Israel"*, uitgegeven in 1897, dat over het tijdvak 1815—1856 niets bevat.

en reglementen, reeds bestaande of nog te maken, voor zoover niet strijdig met de grondwet.

Een goede 1000 leden telde de Joodsche gemeente onder haren rabbijn Jacob Haim Curiel, toen Kikkert zijn kerkelijke statistiek naar Holland zond. Zeker waren deze gemeenteleden, grootendeels tot den handelsstand behoorende, tot de meest gegoeden te rekenen. Na Niewindts komst betaalde zij alleen zonder bijdrage uit de koloniale kas haren voorganger met Ps. 1200.

Bij Koninklijk besluit van 6 Juli 1817 was een *Hoofd-Commissie* tot de zaken der Israëliten ingesteld, waaraan ook de Joodsche kerken in Nederlandsch West-Indië onderworpen waren.

Herhaaldelijk waren er moeilijkheden geweest in de Joodsche gemeente op Curaçao, laatstelijk omstreeks 1746 en in 1797 [1]). Bijna vijf en twintig jaar was het dus min of meer rustig geweest toen in het midden van 1819 de president der synagoge Jacob de Jeos. Naar en de vice-president Selomoh Cohen Henriquez zich erover beklaagden bij den Raad van politie, „dat een gedeelte hunner gemeente hetwelk sedert eenigen tijd zich tegen het Kerkbestuur verzet, [zich?] niet ontziet om het gezag van dat bestuur bij alle voorkomende gelegenheden te miskennen en alle de kerkelijke inrigtingen.... te overtreden alsmede dat de waarnemer der functien van Rabijn openlijk beleedigd is geworden, waardoor veele onheilen in de gemeente te duchten zijn". Als de tegenpartij hiervan de lucht krijgt, wendt zij zich met een tegenverzoekschrift tot den Raad. Onderteekenaars hiervan zijn Jacob Abenator Jr., Mord^{y}. Hm. Senior, Danl. de D^{d}. G. Casseres, Benjamin Jesurun, Ab^{m}. de Marchena, Ephraim Curiel, Ab^{m}. de I^{s}.I^{n}. Henriquez, Jeosuah Desola en Jacob de Jeos. Naar. Zij vroegen onder meer ontheffing van artikel 1 van het kerkelijk reglement, dat een afzonderlijke bijeenkomst van tien personen der gemeente (om te bidden) verbood. De Raad, die eerst aan den fiskaal en later aan den adjunct-fiskaal een onderzoek had opge-

[1]) Zie Hamelberg, *De Nederlanders op de West-Indische eilanden*, bladz. 162, en *Een veelbewogen tijdperk*, t. a. p., bladz. 49.

dragen, wendde zich rechtstreeks tot het kerkbestuur om inlichtingen, doch sprak het tegelijkertijd uit, dat het kerkelijk reglement moest gehandhaafd worden en scheuring in de gemeente niet toegelaten zou kunnen worden. Een half jaar lang schijnt het daarop vrij rustig geweest te zijn. Eerst 16 Mei 1820 wordt de zaak weer in de raadsnotulen vermeld. Ook toen sprak de Raad het uit, dat er volgens de Escamoth, het kerkelijk reglement, slechts één Joodsche gemeente op Curaçao kon zijn, en voor hun geschillen werden partijen verwezen naar hen, die in het Moederland met het opzicht en bestuur van den Joodschen eeredienst belast waren.

Den aard dezer geschillen en hun oorsprong kan men leeren kennen uit een stuk van Haim Abinum de Lima in *de Curaçaosche Courant* van 16 September 1820. De regenten der gemeente, zoo wordt daar gezegd, ondersteunden „een onwetenden zanger.... onbekwaam om zijnen post te vervullen, wiens tergende daden aanleiding tot eenen algemeenen kreet om deszelfs ontslag hebben gegeven". De Mahamad had dezen voorzanger, Jeosuah Piza afgezet, doch het bestuur had hem herbenoemd [1]). Op 5 April 1819 hadden reeds Abm. de Mordy Senior, Is. de Abm. de Marchena en D. Abinum de Lima met 97 an-

---

[1]) In Oud Archief nos. 309 en 310 vindt men de zaak uitvoeriger uiteengezet. Piza was in Mei 1815 uit Den Haag gekomen, waar hij uit velen gekozen was o.m. om zijn mooie stem. Kort na zijn aankomst verloor hij zijn vrouw en een kindje, hertrouwde, verloor ook deze vrouw, huwde voor de derde maal, nu met een dochter van den eersten voorzanger der gemeente, en hoopte tevens op die wijze zich in zijn ambt te bevestigen. Het kwam echter anders uit: hij werd ontslagen. Zijn tegenstanders verklaarden aan den gouverneur, dat reeds dadelijk na zijn aankomst gebleken was „zijne nietigheid en onbekwaamheid en de onaangenaamheid zijner stem, die zo grof en schor is, dat men denzelve niet zonder afkeer en walg kon hooren"; bovendien voerde hij nieuwigheden in en gedroeg zich onbetamelijk in de synagoge.

Piza riep de tusschenkomst van den gouverneur-generaal in, en het kerkbestuur verklaarde zich wel bereid tot een voor Piza gunstige oplossing te komen. Uit de gemeente kwam evenwel een heftig verzet, en Jacob H. Curiel, assesseur of opper ecclesiastiek der gemeente, verklaarde, dat de Joodsche wetten zich tegen het herstel van Piza verzetten. In een latere vergadering werd het ontslag ingetrokken, maar Piza bleef geschorst, zij het met behoud van bezoldiging en andere inkomsten, wat voor Piza aanleiding was, den gouverneur-generaal voor diens bemiddeling te danken.

deren een acte van afscheiding bij het Hof van justitie ingeleverd, allengs door nog 112 gevolgd. Dit zou — vrouwen en kinderen waren niet meegerekend — zelfs de meerderheid zijn geweest. Deze afgescheidenen verklaarden uitdrukkelijk, dat „zij nog zijn, en steeds willen behouden den naam en de regten der Israeliten, onderworpen aan alle gebruiken en formaliteiten van hunnen Godsdienst" [1])

Vandaar hun streven om art. 1 van de Escamoth buiten werking gesteld te krijgen. Het schijnt inderdaad, dat de afgescheidenen het grootste deel der gemeente uitmaakten. Zij vormden afzonderlijke colleges van doodgravers, wasschers enz., volgden de huwelijksplechtigheden niet na en kwamen in particuliere huizen bijeen in weerwil van het verbod om buiten de synagoge „gebeden met tien" te doen. Ook van gouverneur Cantz'laar konden zij geen meewerking verkrijgen. Krachtiger nog dan zijn voorgangers drukte hij het uit, dat er maar één Joodsche gemeente bestaanbaar was, en dat daartoe alleen konden behooren zij, die trouw bleven aan de escamoth. Daaraan was toegevoegd de bedreiging, dat de uitoefening van den Joodschen godsdienst alleen toelaatbaar

---

[1]) Voor *de Cur. Crt.* had de opneming van dit stuk nog onaangename gevolgen. Dit blad was in handen van William Lee. Volgens Brusse (*t. a. p.* bladz. 35) was hij in 1812 naar Curaçao gekomen van Caracas met wat hij van zijne drukkerij had kunnen redden uit een aardbeving, en was daar 11 Dec. van dat jaar begonnen met de uitgave van *The Curaçao gazette and commercial advertiser*. 5 April 1816 verscheen het eerste nummer als *de Curaçaosche courant*, nadat Lee tot „'s Konings drukker" was aangesteld (*Het Koloniaal Weekblad* 5 Mrt. 1925). Met den inhoud buiten het officieele gedeelte, vooral veel buitenlandsch nieuws, zoowel in het Engelsch als in het Hollandsch, bemoeide het gouvernement zich niet veel, tot het stuk van De Lima verscheen. Door den fiskaal liet de gouverneur den drukker zijn hoogste ontevredenheid betuigen met last hiervan in het volgend nummer melding te maken. De drukker werd tevens bevolen, in het vervolg de drukproef van zijn blad op het fiskalaat te toonen. Tevergeefs beriep Lee zich op de vrijheid, hem destijds door Kikkert gelaten. Het ingrijpen was niet een gevolg van den officieelen band tusschen overheid en blad maar een maatregel van orde, van destijds nog geoorloofde censuur, daar het blad gebruikt was „als het middel om het zaad van twist en tweespalt te zaaijen, ... ter voorkoming van onheilen welke, tegen de goede meening van het Gouvernement, door een misbruik van de drukpers, zouden kunnen ontstaan."

Lee overleed 8 Aug. 1823; zijn weduwe M. W. Engelbronn zette de uitgave voort.

was volgens het kerkelijk reglement, en dat zij, die zich afscheidden, gelijk zouden staan met de andere ingezetenen, niet tot de Joodsche gemeente behoorende. Meer hielp een andere maatregel. In de vergadering van den Raad van politie van 26 Juni 1821 was op voorstel van den gouverneur een nieuwe verordening op het begraven van lijken gemaakt, waarbij alleen aan de kerkgenootschappen was toegestaan algemeene begraafplaatsen te hebben, en het verboden was, om in het stadsdistrict buiten de kerkhoven te begraven, terwijl voor het vervoer van in het stadsdistrict overledenen naar buiten vergunning van den gouverneur vereischt werd. Als reden voor deze laatste bepaling gaf de gouverneur op, dat zij zou kunnen strekken, om de scheuring in de Joodsche gemeente te stuiten, „aangezien het begraven van lijken dergenen welke zich van die gemeente hebben afgescheiden buiten de algemeene begraafplaats derzelve gemeente, zoo als gepractiseerd wordt, niet weinig tot de bestaande verwijdering toebrengt, doordien de afgescheidenen, dewelke, naar het schijnt, niet ophouden zich als Joden te gedragen door het opvolgen der instellingen van den Mozaischen Godsdienst, zonder nogtans tot de Joodsche gemeente te willen behooren en het Kerkelijk Reglement voor dezelve te willen observeren, bij het ongestoord begraven hunner lijken op een plantage, in het denkbeeld volharden alsof er geoorloofd ware dat meer dan eene Joodsche gemeente op dit eiland konde bestaan, hetwelk nogtans bij het evengemelde Kerkelijk Reglement wel uitdrukkelijk verboden is" [1]).

Wanneer dan ook later die verzoeken inkwamen, stond de gouverneur die wel toe, maar met de toevoeging „zullende echter daarbij geene der bij de wet bepaalde plegtigheden mogen worden gebezigd".

17 Juli 1821 verbood de gouverneur alle openbare gods-

[1]) Toch is er een gemeenschappelijke begraafplaats van de afgescheidenen geweest. Teenstra, *t. a. p.*, I bladz. 91 zag die op den zuidoostelijken hoek van het Israelietische kerkhof, met muren en poort voorzien. In het gouvernements-journaal (O u d-a r c h i e f no. 239) staat op 26 April 1822 aangeteekend, dat de nieuwe begraafplaats der afgescheiden leden als Bet Haim bij de gewone Israelitische begraafplaats getrokken is.

dienstige plechtigheden in strijd met de Escamoth, ook die in particuliere woningen.

Een ander middel, waarmee men de afgescheidenen trachtte te treffen, werd gezocht in de huwelijksplechtigheden. Bij gouvernementsbesluit werden allen, die tot de Joodsche gemeente behoorden verplicht „alle openbare en gewone ceremonien in acht (te) nemen, wanneer zij begeren dat hunne huwelijken, volgens de instellingen van den Mozaischen Godsdienst worden gesolemniseerd". De gouverneur herinnert aan een resolutie van den Raad van Curaçao van 12 Januari 1796, waarbij aan de Joodsche gemeente was voorgeschreven, om „nopens de huwelijken en het teekenen van ketubahs (huwelijksche voorwaarden) zich stiptelijk naar de oude gewoonten en usantien te gedragen op poene van, bij contraventie, als verstoorders van de kerkelijke rust te worden aangemerkt". Alle Joden waren verplicht aan het bestaande kerk- en armenfonds bij te dragen, gelijk zij ook allen bij verval tot armoede op ondersteuning daaruit aanspraak zouden hebben.

Toch schijnt het, dat men op deze wijzen de afgescheidenen nog niet dwingen kon. 31 October 1821 teekent de fiskaal aan [1]), dat de dochter van Samuel Pereyra buiten de Joodsche begraafplaats met alle Joodsche plechtigheden begraven was.

In *de Curaçaosche courant* [2]) verscheen een bekendmaking van het bestuur, dat afscheiding van de bestaande Joodsche gemeente op Curaçao zou moeten gepaard gaan met openbaren afstand van den Mozaischen godsdienst, waarvan op het fiskalaat een verklaring moest worden afgelegd, en wie zich als afgescheiden had opgegeven, maar toch de instellingen van dien godsdienst nakwam, zou worden beschouwd als tot Mikwé Israel (Hope Israels, de naam der gemeente) te behooren. Bij zooveel gewetensdwang beteekende het natuurlijk niets, dat hieraan werd toege-

[1]) Oud-archief no. 716. Men vindt daar ook aangeteekend, dat de twisten in de Joodsche gemeente nu meer liepen over het beheer der fondsen en omissie van kerkelijke plechtigheden bij solemnisatie van kerkelijke huwelijken.

[2]) 21 Juli 1821.

voegd, dat men de vrijheid behield God te dienen naar zijn beste overtuiging volgens de grondwettelijke vrijheid van geweten. Het is te verstaan, dat velen, die hun afscheiding kwamen meedeelen bij den fiskaal, daaraan toevoegden, dat zij „om.... zich geheel te schikken naar (des gouverneurs) bevelen" afstand van den Mozaischen Godsdienst gedaan hadden. Op 18 Juli 1821 legden 82 personen die verklaring af. Gouverneur Cantz'laar voelde dadelijk de moeilijkheden, die hieruit konden voortkomen, en zond die verklaringen terug met de opmerking, dat die afstand een vrijwillige daad moest zijn. Toen 18 September 1821 de gestelde tijd voor de afscheiding verstreken was, bleken slechts 3 verklaringen ingekomen [1]).

Het laatste middel had doel getroffen. De afgescheidenen Desola, Gomez, Casseres en De Lima wendden zich in dezelfde maand tot den havenmeester Van Spengler en den secretaris van den Raad van justitie Mr. Hayunga om de oneenigheden bijgelegd te krijgen. Het Joodsche kerkbestuur benoemde als zijn gemachtigden den hoofdontvanger Van Uytrecht en den secretaris van den Raad van politie Prince. Nog vóór het jaar uit was, kon deze commissie den gouverneur berichten, dat de geschillen bijgelegd waren. Het was het ei van Columbus gebleken. De voorzanger Piza was er toe bereid gevonden om tegen vergoeding van drie jaren bezoldiging in het belang der zaak zijn ontslag te vragen. Nog vóór het zoover was gekomen, had de opperrabijn D. C. d'Azevedo van de gemeente Talmud Tora te Amsterdam met zijn assessoren Dr. Ferrares en Dr. Cohen Pereira het kerkbestuur reeds in het gelijk gesteld [2]).

Van groot belang voor de Joden op Curaçao was het Koninklijk besluit van 2 April 1825. Daarbij werden de Joden ten volle gelijkgesteld met alle andere ingezetenen, en alle privilegiën, vergunningen en uitzonderingen, hun verleend of toegekend, ingetrokken, afgeschaft en ver-

---

[1]) Oud-archief no. 716; no. 311 vermeldt hun namen A. I. Lobo, David Cohen Henriquez en Is. Calvo. Zie *het Koloniaal Weekblad* van 13 Mei 1926.

[2]) Oud-archief no. 311.

nietigd. Daartoe behoorde o.a. hun vrijstelling van den gewonen schutterlijken wapendienst als wachten en tochten op Sabbathen en heilige dagen. Als voorbeeld van een nog bestaande „vergunning" werd genoemd die, welke 31 Maart 1659 gegeven was aan Isaac da Costa e.a. door de Kamer Amsterdam der W. I. C., om zich op Curaçao te mogen neerzetten [1]).

Uitdrukkelijk werd bij art. 3 van het vermelde Koninklijk besluit bepaald, dat vervallen was de bepaling, „dat de burgerlijke magt de noodige hulp zal verleenen aan zoogenaamde condemnatien van het Israëlitisch Kerkbestuur, tegen de leden der gemeente, ter zake van het niet naleven der godsdienstige pligten, uitgesproken, of wel, op aanklagte van het kerkbestuur Israëliten zal vervolgen, wegens daden, die niet uit krachte der *algemeene* strafwetten strafbaar zijn".

De naam der gemeente zou voortaan zijn „Nederlandsche Portugeesche Israëlitische Hoofd-Synagoge. Als bestuurders worden genoemd M. Ricardo, Elias Lopez, in 1827 vervangen door Abraham Jesurun, Moize Cardoze en Josias Dovale. Cardoze en D. H. Dovale (later David Dovale) waren weesmeesters der Joodsche gemeente.

Met veel luidruchtigheid werd elk jaar weer het Purim- of Estherfeest gevierd. Telkens werd vooraf aan den gouverneur verlof gevraagd, om zich dan met het smijten van voetzoekers, gastreeren, maskerades en dansen te vermaken. Het verlof werd geregeld verleend, maar toen de adjunct-fiskaal in 1818 had geklaagd, dat zij het vuurwerk „met verdubbelden ijver continueerden", toen de christelijke godsdienstoefening begon, bepaalde de gouverneur in het vervolg, „dat de gepaste betamelijkheid en goede order in acht genomen worden" moest en op Zondag de „vervrolijking" niet gedurende de godsdienstoefening mocht plaats vinden [2]).

---

[1]) Niet genoemd in het artikel *Israëlietische gemeenten* in de West-Indische encyclopaedie.

[2]) Misschien nog grooter feesten, voor de geheele bevolking, waren Kerstmis en de Oudejaarsavond. Kort na diens komst schrijft de fiskaal aan Cantz'laar, dat als het verbod om voetzoekers te werpen en vuurwerken te ontsteken op openbare wegen en straten dan gehandhaafd moet

Over 1816 bezitten wij eenige gegevens omtrent den geldelijken toestand der verschillende gemeenten [1]). De Roomsche kerk gaf op als ontvangsten Ps. 1772.7.4 en als uitgaven 1465 pesos, de Gereformeerde gemeente Ps. 6255,4.5 en Ps. 5031.6.4, de Luthersche kerk 977 pesos aan ontvangsten en 2017 pesos aan uitgaven, waaronder 1000 pesos voor predikantstraktement en 318 pesos voor rente eener 6 % leening van 5300 pesos; voor het ontbrekende, is hieraan toegevoegd, wordt de hulp van de gemeente bij inteekening ingeroepen, en dikwijls is dit niet toereikend. Het rijkst was de Joodsche gemeente die op een begrooting van 1300 pesos aan uitgaven een overschot van 1000 pesos had.

Vermeldenswaard is nog het volgende.

Toen in het begin van 1825 een stormramp Nederland geteisterd had, werd tot leniging van den nood ook op de kolonie een beroep gedaan. Vooral op de 4 toen aanwezige oorlogsschepen *Eendragt, Kemphaan, Merkuur* en *Valk* en door het garnizoen werden belangrijke bedragen (3850 gld.) bijeengebracht. In het stadsdistrict had de gouverneur de inzameling verzocht aan de kerken. De Vereenigde Protestantsche gemeente met niet meer dan 70 pesos werd nog overtroffen door de Roomsch-Katholieke met 71 pesos, terwijl de Joodsche gemeente 500 pesos afdroeg.

Het tafereel, dat Kikkert in 1817 [2]) teekent van het *armenwezen* is beeld van een schrille werkelijkheid

In 1822 kwam in den Raad van politie de vraag ter sprake of de „armengelden", die bij den kamerbewaarder van dien Raad inkwamen en door den vendumeester geheven werden als $\frac{1}{2}$ % van alle verkoopingen, niet aan alle kerkelijke gemeenten ten goede moesten komen in plaats van alleen aan de Gereformeerde Kerk, zooals tot toen het geval geweest was. Aan alle kerken werden inlichtingen ge-

worden, daarvoor noodig is een bedreiging met boete en het gebruik van militaire patrouilles. De gouverneur besloot het maar te laten bij een waarschuwing aan het publiek ter vermijding van ongelukken.

[1]) Oud-archief no. 388.

[2]) De Hullu, *Curacao in 1817*, t. a. p. bladz. 569.

vraagd omtrent de ondersteuning harer behoeftigen. De Gereformeerde kerkeraad deelde mee, dat zij in 1821 in maandelijksche ondersteuningen van 146 personen Ps. 3905.2 uitgegeven had en bovendien nog Ps. 699.–.5; de Lutherschen hadden 23 personen met 564 pesos ondersteund, en de Joodsche gemeente 62 personen met 3588 pesos en bovendien had deze nog 1294 pesos aan ondersteuning uitgegeven. De kerkmeesters der R. K. kerk deelden mee, dat hun armen meestal slaven waren, die ten laste hunner meesters kwamen; in 1821 gaven zij slechts 230 pesos aan ondersteuningen uit. Op grond hiervan oordeelde toen de Raad van politie, dat de Roomsche Kerk geen aanspraak maken kon op een deel der armengelden, ook omdat die gemeente zelf niet trachtte haar armenkas te versterken uit de gebruikelijke kerkelijke emolumenten en legessen, maar deze door kerkelijke personen of bedienden liet genieten [1]). Ook de Joodsche gemeente kwam voor ondersteuning niet in aanmerking, omdat zij een aanzienlijk fonds had. De Gereformeerde en Luthersche gemeenten bleven dus over, en de eerste kreeg $\frac{3}{4}$, de andere $\frac{1}{4}$ der „Armengelden" toegewezen. Ds. Van Dissel deelt mee [2]), dat dit in 1823 veranderd werd en van toen af ook de Joden ,en de Roomsch Katholieken meedeelden. Ik heb daarvan niets gevonden; Dahlhaus [3]) wil, dat in 1828 nog een daartoe strekkend verzoek van Niewindt afgewezen werd. Desniettegenstaande vond de gouverneur blijkens aanteekening in het gouvernementsjournaal op 21 Februari 1824 wel aanleiding om de 80-jarige Helena Diego, die zich om pensioen tot hem gewend had, daar haar man in 1800 bij de verdediging van zijn vaderland gesneuveld was, met een afwijzende beschikking uit hoofde van haar behoeftigen staat aan te bevelen aan de liefdadigheid van het kerkbestuur der Roomsch Katholieke gemeente.

---

[1]) Eenige maanden vroeger was als reden ook opgegeven, dat de Roomsche Kerk geen verantwoording van haar administratie aan de regeering deed.

[2]) *T. a. p.* bladz. 343.

[3]) *T. a. p.* bladz. 122.

EEN EPISODE UIT DE JOODSCHE KOLONISATIE VAN GUYANA (1660)

DOOR

JAC. ZWARTS

De eerste Joodsche kolonisatie in West Guyana, welke in 1658 aan de Pomeroenrivier in de landstreek van Essequibo plaats vond, is uitvoerig beschreven door Samuel Oppenheim te New-York [1]). Ik behoef er hier zeker niet op te wijzen, dat de Hollandsche archieven nog een massa materiaal hierover alsmede voor de kennis van de Joodsche kolonisatie van Brazilië, Suriname en Nieuw Nederland bevatten, zonder iets af te willen doen aan Oppenheim's uitnemende studie.

Bepaaldelijk het jaar 1660 was van beteekenis voor de Joodsche vestigingen op de kleine West-Indische eilanden. Zoo vertrok op 20 Juli 1660 het schip „Monte del Cisne" uit Livorno met 152 Joden aan boord, die zich in Nieuw-Walcheren of Tabago nederzetten. Daaronder was ook de vermaarde (later Amsterdamsch) Joodsch-Spaansche dichter-kapitein Don Miguel, alias Daniel Levi de Barrios, die aldaar zijn eerste vrouw Debora Vaez verloor. *Muriò en Tabago Deborá mi esposa* klaagt de dichter wanhopig in zijn „Opuscula" namelijk in het gedicht „Epistola". Er moeten toen meer tochten geweest zijn, waarvan ik in het protocol van den Amsterdamschen

[1]) „An early Jewish Colony in Western Guiana 1658—1666 and his relation to the Jews in Surinam, Cayenne and Tobago" reprint from Publications of the American Jewish Historical Society no. 16 (1907) pp. 95—186 en diens supplemental data.... reprint from Publications.... no. 17 (1908) p. 53—70.

Onder het afdrukken verscheen nog Fred. Oudschans Dentz: „De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de Geschiedenis van de Jodensavanne", Amsterdam 1927, aangevuld in het „Algemeen Handelsblad" van 23 December 1927, avondbl. p. 2.

notaris Pieter Padhuysen treffende bijzonderheden vond. Deze akten laten niet alleen den ondernemingsdurf en de moedige volharding van deze Joodsche kolonisten zien, doch tevens de groote moeilijkheden, waarmede zij in de praktijk te kampen hadden. Men leert hieruit weer eens, dat de Hollandsche liberteit en de breedheid van blik van de heeren Staten en Bewindhebbers bij hun ambtenaren in de verre wingewesten soms verre te zoeken was.

Vooraf strekke het volgende ter toelichting:

Joseph Nunes de Fonseca alias David Nassi & Co was de eigenlijke organisator deze Joodsche kolonisaties. Reeds in 1644 moet hij met een aantal Joden uit Brazilië zich bij zijn geloofsgenooten aan de Commewijne hebben neergezet, alwaar reeds een Hollandsch-Joodsche kolonie aanwezig zou zijn [1]), Op 22 Februari 1652 kreeg hij een privilege, om een groot aantal Joden naar Curaçao over te brengen, die met kracht de kolonisatie aldaar zouden aanpakken. Deze werden in 1654 door Braziliaansche Joden versterkt, en hebben zich tot op heden weten te handhaven.

Nadat in 1656/7 Cayenne ten derden male Nederlandsch was geworden, werd een ander deel van het eiland aan David Nassy en verscheidene Joodsche gezinnen en wel op 12 September 1659 door den Raad van XIX afgestaan. Het eiland werd tevens een toevluchtsoord voor de verdreven Braziliaansche Joden „die het vrijzinnig bestuur der Nederlanders aldaar hadden leeren op prijs stellen" [2]). Bedoeld reglement van vrijheden en exemptiën bepaalde, dat David Nassy en zijn genooten als „Patroon ofte Patroonen" vergunning kreeg een kolonie op het „Eiland ofte Rivieren van Cajana" op te richten, mits op zekeren afstand van de bestaande beplanting. Zij verkregen de „vrije en alodiale eigendom ten eeuwigen dage van de voorseyde Colonie met de appendentien ende dependentien van dien", voor zoover zij die in vier jaar hebben

---

[1]) Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië (Handel en scheepvaart), p. 343 en (Israël Gemeenten) p. 389. Nassy's compagnon was blijkbaar de nader te vermelden Sr. Abraham Drago te Amsterdam.

[2]) Ibid (Grondpolitiek), p. 334.

„bevolkt, bearbeid, beheerd; aangeweezen ende gecultiveert" benevens het vrije beschikkingsrecht „so men hier van zijn vrije eigen goederen vermag te doen!" Zonder het eiland in handen van andere machten te mogen brengen, was hem de hooge, middelbare en lage jurisdictie toegestaan en zou het door ,,David Nassy en zijn medestanders bezeeten worden bij vorm van leen" tegen betaling van zekere „Heergewaaden" ter waarde van zestig guldens.

De hier navolgende notarieele akten leeren ons nu, hoe deze privelegiën, die ook door het Hollandsch gezag in Suriname later als grondslag van de Joodsche kolonisatie werden gebruikt, voor de Hollandsche Joodsche kolonisten een groote teleurstelling zijn geworden, doch tevens blijke hieruit, dat zij zich niet gauw gewonnen gaven. Het zal dan ook blijken, dat zij ten slotte toch hebben doorgezet, zoodat deze Joodsche vestiging de moedergemeente van die van Suriname is geworden, de nog bestaande, oudste Joodsche Gemeente van Amerika. Tegelijkertijd schilderen zij zóó levendig deze belangrijke episode uit de praktijk dezer Joodsche kolonisatie, als ons van elders tot nu toe niet bekend was. Daarom meende ik belangstelling te mogen vragen, om deze akten zelve te laten spreken.

Op 10 Mei 1660 compareerde dan voor notaris Padthuysen Cornelis Fransen „schipper opt fregat genaemt Abrahams offerande, nu laest van Cayana hier ter steede gearriveert" die van competenten ouderdom was en „opt versoeck van Sr. David Nassij ende consoorten bij ware woorden ende eere ende vromicheijt inplaetse ende met presentatie van eede solemneel voord' oprechte waerheijt geattesteert, getoight ende verclaert, dat hij seer wel weet, gehoort ende gesien heeft, naedat hij met sijn voorseijde schip aent voorseijde eijlandt was gearriveert, als dat de mede participanten, die hij getuige met zijn schip aldaer heeft gebracht aen den Commandeur Jan Claesz. Langendijck versocht hebben, dat hij hen opt eijlant Caijana lant tot hunne Colonie soude willen vergunnen, dat hij hun, niettegenstaende veele instantien, daer omme gedaen niet en wilden toestaen, gelijck hij mede weet, als dat de voornoemde commandeur Langedijck oock niet en begeerde, als dat het volck, dat hij getuige overgebracht

hadde, aldaer op teijlandt als coloniers van de Compagnie ofte onder hem Langedijck souden verblijven, maer indien sij wilden, dat sij op de vaste cust een Colonie mochten oprechten, sulx, dat de medeparticipanten, die hij getuige hadde overgebracht, genootsaeckt wierden hun volck te ontslaen van hunne costen ende vrijdom te geven, ter oirsaecke, dat sij geen landerijen opt eylandt hadden (kunnen) vercrijgen." Verder verklaarde schipper Fransen „aldaer opt eijlandt gehoort ende verstaen te hebben uyt verscheyde luyden, als dat de schade aent suyckerriet veroorsaeckt, door 't volck ende soldaten van den baron Gerbier was gecauseert ende toegekomen, want de meeste schade al geschiet was, voor ende aleer sij getuigen aldaer gearriveert waren, sonder dat hij getuige over de Joden ofte partisipanten met hem getuige overgevaren, heeft hooren heugen. Insgelijx verclaert hij getuige noch, alsdat den voornoemden commandeur bij placcate heeft doen vercondigen voor sijn getuigens vertreck vandaar, dat niemant hem soude vervorderen vandaer te vertrecken, voor ende aleerder nieuwe ordre vande heeren Bewindhebberen vande Compagnie soude gekomen wesen op peijne van tweeduysent guldens, welck placcaet hij niet en wilde intrecken hoewel hem bij de Joden wierde voorgedragen, dat hij sulx niet en vermochte intregarde van haer te gebieden, dewijle sij geen slaven, maer eenige persoonen waren. Eijntelijck verclaert hij getuige, dat hebbende seeckere Joode sijn goet in sijn getuigens schip gescheept, omme met hem herwaerts te comen, den commandeur het tselve wederom heeft doen lossen, want hij niet en begeerde dat hij van t Eijlandt zoude vertrecken" enz.

Blijkbaar gebruikte dus de commandeur Langendijck de schade, door de troepen van Baron Gerbier aan het suikerriet aangericht als voorwendsel ter wering van de Joodsche kolonisten. Den volgenden dag (4 Mei 1660) werd daarom weder een acte ten verzoeke weder van „Sr. David Nasy ende consoorten" gepasseerd. De 28-jarige Francisco van Dalen, mede passagier van de „Abrahams Offerande" verklaart nu voor den notaris

„alsdat de schade, die int begin van Januarij laestleden aen 't suyckerriet op Caijana is veroorsaeckt, door der requiranten volck niet en is gecauseert nochte gedaen, alsoo de schade daeghs te vooren, dat der requiranten volck aldaer arriveerden, alreede was geschiet, want de schade bijt volck van den baron Gerbier, daer hij getuige mede een van was, gedaen is, gelijck dan oock den

commendeur, daer over vergoedinge van den geseijden baron heeft geijscht, te weten een somme van tweeduijsent guldens, wijders verclaert hij getuige als dat den commendeur, ter oorsaecke dat sy luijden, namentlijck des barons volck, dry maenden in zee waren geweest, henluijden selfs consent heeft gegeven gehadt, om eenigh riet tot haer verquickingh te plucken, doch dat het volck, mits de honger, voorts tgeheele campie, dat niet groot was, hebben verdistrueert".

In een derde acte op denzelfden dag gepasseerd, verklaart deze Van Dalen eveneens den verzoeke van David Nassy en „consoorten",

dat hij in het begin van Januari van dit jaar 1660 „tot caijana (was) gearriveert met het schip Het landt van Beloften ende Abrahams Offerhande, weijnich daer nae ofte des anderen daeghs, soo hem getuige geheugen magh, aldaer mede gearriveert is het fregat genaemt Abrahams Offerhande ende t schip genaemt De Stadt Hamburgh met het volck, dat derwaerts was gegaen, om een Colonie op te rechten onder de requiranten als patronen van dien, daeronder veele neerlanders, portugeesche Joden ende oock selfs eenige participanten van dezelve Colonie waren, ende vermits hij getuige de portugeesche ende neerlantsche talen verstond ende konde spreecken, soo assisteerde hij getuige deselve in alles van 't begin haerder aencomste aff, welcken volgende, hij getuige weet, als daerbij present geweest zijnde, als dat de voornoemde participanten ende coloniers aldaer aen den commandeur Jan Claesz. Langendijck met alle ootmoedicheyt ende beleefdheyt versocht hebben te willen plaets geven ende effect te laten sorteren d'ordres ende het contract van de heeren Bewinthebbers van de West Indische Compagnie en aen henluyden vergunnen de landerijen opt selve eijlant als hunne schriftuijre was medebrengende, twelck hij niet en begeerde te doen ende hij getuige heeft uyt de mont van denselven Gouverneur, in conversatie met hem gehadt, verstaen, als dat hij de requiranten de landen opt eijlandt niet en vergunde, omdat het sijne particuliere geintresseerdens niet dienstich en was, seggende dat hem dat eijlandt toebehoorde ende dat, bij aldien de Compagnie eene Colonie aen hun wilde toestaen, dat sij sulx mochten doen opt vastelandt, want het sijne wille niet en was te luysteren nae de ordres van de Compagnie in dat contract vervath, gelijck hij mede seer wel weet, als dat den gescheyden commandeur groote forsheyt ende crueelheijt overt volck ende voornamentlijck over de Joden heeft gepleecht, dezelve met seer

straffe ende verachtelijcke woorden bejegenende, niet anders off het sijn slaven end een uijtgebanne volck ware geweest, alles soo men uijtterlijck konde bemercken, omme hen moeijelijck te maecken ende te doen, dat sij hun colonie aen d'andere zijde van de reviere opt vastelandt souden oprechten, ende siende, dat sij door den commandeur overheert waren, die henluijden als een Souverain haer aldaer in Gerechte geen gehoor en wilde geven, nocht op geenich dingh antwoorden, dan alleen dat hij haer niet een voet landts opt eijlant wilde geven, soo sijn sij beneffens den Commandeur ende hem getuige, alsmede noch een ander neerlander sijnde des commandeurs dienaer gegaen, omt vastelandt te besichtigen, dan bevonden tselve niet bequam te wesen, om te cultiveren ende beplanten, alsoo daer veele moerassen ende plassen vol water waren, sijnde daer alleene eenige kleijne stuckjes lant, meer als een mijl van malkanderen gelegen, soo dat het henluyden onmogelijck was, aldaer hunne Colonie op te rechten, alhoewel sij begeert hadden, want sij in groot perijckel aldaer souden sijn, omme van de Indianen overvallen ende dootgeslagen te werden, want zij altijt niet bij den anderen konden wesen, nochte geen fortresse, nochte soldaten en hadden, omme hun te verweren, soodat de neerlanders sulx siende, begonnen te schreeuwen, tegens hen op te staen, seggende, dat sij hun hadden bedrogen ende dat sij hun landerijen opt eijlandt souden geven, of soo niet, dat zij hun souden dootsmijten ende dat niet eenmael, maer dickwils, soodat de participanten van de Colonie, hun siende in perijckel van hun leven ende dat hunne(r) familien, een ongeluck onderworpen waren, genootsaeckt waren de coloniers, die zij mede hadden genomen, vrij te laten van alles ende deselve quijt te schelden, tgeene sij schuldigh waren, als mede hunne onderhout ende passagie, constringerende den Commandeur hunluyden, dat sij deselve quitantie bij geschrifte souden verleenen, gelijck sij gedaen hebben, dewijle sij anders niet en kosten, maer hun leven op die maniere mosten verseeckeren. Vorders verclaert hij getuige, dat het eijlandt wel volcomen ses mijlen groot is ende dat den commandeur ten tijde als der requiranten medeparticipanten aldaer arriveerden niet meer als dartigh of vijff en dartigh persoonen bij hem hadde en meestendeel jongens, daer onder geen twaelff werckluyden waren, ende en hadden niets van consideratie beplant, nochte bepoot, dan alleen omtrent het fort weijnigh meer als een vierendeel mijl landts, dat qualijck hun levens onderhout konde voortbrengen, ende hij getuige heeft menichmaelen t'eygen volck, dat den Commandeur bij hem was hebbende, hooren zeggen,

als dat sij den Commandeur versocht ende tegens hem geprotesteert hadden, als dat hij de portugeesen opt eijlandt soude willen laten verblijven ende henluijden landt vergunnen, want hij andersints dede tegens de meyninge van de heeren Bewindhebberen van de Compagnie ende de poblatie vant eijlandt socht te beletten, ende dat hij de tijt, die sij aen hem verbonden waren, hadden volbracht. Invoegen, dat bij aldien hij de portugiesen geen landerijen opt eijlandt en gaff, dat sij naer herwaerts soude komen, ofte, dat sij hem souden verlaeten, jae wel om 't leven brengen, dat hij hem dickmaels in sijn tronie heeft hooren seggen. Verclaert insgelijx, noch als dat de Indiaenen selfs, mits 't gunt de Jooden haer geven, deselve seer beminnen ende seggen, dat het een seer goet volck is, sijnde verblijt, dat sij komen, om op 't eijlandt te wesen, gelijck hij mede noch weet, als dat den Commandeur, vernemende 't volck, dat van Amsterdam quam ende dat deselve despechien medebrachten, omme aen henluijden te geven, de landerijen, die hunne schriftuijre was meldende, denselven arghlistelijck vier a vijff Indiaenen heeft uijtgesonden om t lant te slechten ende bereyden op twee off dry plaetsen vant eijlandt, omme tselve alsoo te behouden, soo wanneer de despechie van de Compagnie mochte komen ende om occasie te hebben, om die te obedieren, seggende, dat hij 't geeheele eijlandt hadde bereijt ende geslecht, wetende hij getuige mede noch, vermits hij sulcx verscheyde malen heeft horen seggen van die gene, die bij den commandeur sijn, als dat hij hen luijden geen meer landt en hadde gegeven als t gene, dat bij t fort hadden beplant, nochte dat sij 't oock niet en begeerden, de wijle sij, gesint waren naer Hollandt te gaen ende bij den commandeur niet en begeeren te verblijven".

De vaste kust of Nieuw Zeeland bood blijkbaar dus geheel geen kans om met succes te koloniseeren. Sprekend is een akte van 31 Maart 1660 voor dezen notaris gepasseerd[1]) ten behoeve van Isack Soares „tegenwoordigh woonende op Banionna in Nieuw Zeelandt". De getuigen verklaren „dat sij aldaer in 't lant van veele ende verscheyde persoonen gehoort hadden, dat Soares zekeren David Nunes van Hamburgh „uijt medogentheijt in

[1]) Door mij gepubliceerd in „De Vrijdagavond", Joodsch Weekblad van 11 Nov. 1927 Jrg. 4 no. 33 (Zeventiende eeuwsche krankzinnigenbehandeling" als no. VII van mijn „Joodsche Archiefsprokkels".

huijs hadde genomen, alsoo denselven van honger was stervende ende niet en hadde waer van te leven", waarop hij krankzinnig werd. Wij mogen hieruit zeker concludeeren, dat de toestand daar dus niet florisant was. Geen wonder, dan ook, dat de Portugeezen niet bij de plakken bleven nederzitten. De notarieele vastlegging van het gebeurde was de eerste schrede om den plichtverzakenden Goeverneur van Cayenne tot de orde te roepen.

Het succes van hun optreden blijkt wel uit een Spaansche akte d.d. 29 Juni d.a.v. voor dezen notaris tusschen den Amsterdamschen Portugeesch-Joodschen koopman Ansimismo, en Nassy, die toen ook te Amsterdam aanwezig was, waarbij Nassy een zesde van de akkerlanden van het eiland Cayenne bij de rivier gelegen verwerft [1]).

Sr. Abraham Drago (blijkbaar de Compagnon van Nassy), een bekend Amsterdamsch Joodsch koopman, die vroeger veel zaken op Brazilië had gedaan en ook veel betrekkingen tot West-Indië had [2]) ging op 23 September van dit jaar (zelfden notaris) met den Amsterdammer Gabriel Lavella een contract aan en wel op de volgende conditien

„te weten, dat den voornoemden Gabriel Drago sich met de eerste gelegentheijt mogelijck sal hebben te transporteeren ende begeven van deser steede naert eijlandt Caijana aen de Wilde cust ende aldaer in qualité voorseijt t aenvaerden alle soodanige landerijen als hem aengewesen sullen werden, als mede die te bearbeijden ofte doen bearbeijden ende cultiveren volgens de gelegentheijt is vereijsschende, tot welcken eijnde den voornoemden Drago mits desen belooft den geseyden Lavella op sijn arrivement aent eijlandt Caijana te sullen beschaffen ende doen leveren

[1]) „los Señores David Nassij ij Antonio Louis Ansimismo mercaderes y vezinos destadha hudad aesto presentes y acetantes a saber une sesta parte que este otergante tiene ij hereda en une Colonia en la isla de Cayana o junto al Rio o rios de la tiera firme de la costa schwestre en confermidad".

[2]) Op 1 April van dit jaar komt hij o.a. ook als getuige voor bij een Spaansche akte voor de levering van 13 negers als slaven van „Gaijana Ysique-be e Curação" door de heeren Walens en Jacob.

vier swarten ofte slaven, gelijck den gemelten Drago ten fine als vooren den voornoemden Lavella van hier sal medegeven t iserwerck ende de gereetschappen tot het beplanten, bearbeijden ende cultiveren der geseijde landerijen van node, als oock hem ende sijn volck provianderen voor den tijt van ses maenden, sullende mede des voornoemden Lavellas passagie tot Caijana toe betalen ende hem alhier tot sijne affaerdigingh verstrecken de somme van een hondert en vijftich guldens, welcke penningen bij den voornoemden Drago alsoo te disbourseren, soo int incoopen der swarten ende gereetschappen tot het bearbeijden ende cultiveren der landerijen, als int betalen van de passagie, verstrecken van gelden off andersints, bij hem wederom ingetrocken ende gerecouvreert sullen werden uijt de eerste vruchten ende conquesten, die 't landt aldaer door Godes zegen zal comen te geven, ende sal dit contract beginnen te loopen van den tijdt aff dat den voornoemde Lavella de Landerijen op Caijana sullen aengewesen sijn ende die sal hebben begonnen te bearbeijden ende vervolgens duijren ses achtereenvolgende jaren, ofte soo, bij aldien den voornoemde Drago binnen de selve ses jaren van sijne voorseijde verstreckte penningen niet t'eenemael mochte ten vollen mochte wesen voldaen, soo lange tot dat hij Drago van sijne geseijde verstreckte penningen ten volle sal sijn ende sullen nar' te expireren van deselve ses jaren ofte de tijt hier vooren uijtgedruckt, die dit contract in cas van non voldoeninge van de verstrekte penningen langer mochte comen te duijren, de voornoemde comparanten mogen vrij staen in desen contracte te contenueren off niet, nae dat sij sullen komen accorderen, dan in cas de voornoemde contrahenten malcanderen niet en konden verstaen ende int gene voorseijt is, niet langer en begeerden te continueeren, soo sullen in dien gevalle bij den voornoemde Drago drij vierde parten ende bij den geseijden Lavella een vierde part van alles, soo wel landerijen ende gereetschappen als conquesten, proffijten, winsten ende andersints getrocken ende genoten werden, met dien verstande nochtans, dat in de landerijen, slaven, gereetschappen ende toebehooren van die, geene scheijdinge en sal mogen geschieden, maer sal den eenen den anderen dien aengaende uijtcoopen, tot welcken eijnde de voorseijde landerijen, slaven, gereetschappen ende toebehoorten van dien getaxeert sullen werden bij twee neutrale, van wedersijts daertoe te kiesene, goede mannen ende sal den voornoemde Drago voor den voornoemde Lavella geprefereert sijn, indien hij den selven Lavella, wegens sijn vierde part int geen voorseijt is, uijtcoopen wil, belovende sij comparanten oock de

taxatie bij de voorseijde goede mannen te doen, te sullen naercomen ende van waerden houden, sonder daer tegen te doen nochte gedogen, dat gedaen werde in geenderleij manieren. Wijders verbint hem den voornoemde Gabriel Lavella voor geen anderen nochte buijten desen contracte eenige negotien ofte handelingen te sullen doen door hem nochte door anderen in geenderleij manieren, ende bij aldien contrarie mochte geschieden, soo sal hij gehouden sijn tselve te brengen op de gemene reeckeninge. ten eijnde den voornoemde Drago pro rata van sijne drie vierde parten mach deelachtich wesen, in de winsten ende proffijten van dien, belovende eijntelijck noch den genoemden Gabriel Lavella telckens des versocht sijnde, openinge ende kennisse van sijn doen ende laten te geven aen de broeders ofte commisen van de voornoemde Abraham Drago, alsmede in alles derselver advies, mitsgaders goede raet ende daet te volgen". Hiertoe verbonden beide partijen zich in rechten voor hun personen [1]) en goederen.

Bekend is het feit, dat in 1664 de Joden en Hollanders door de Franschen uit Cayenne werden verdreven, waarvan de vestiging in Nieuw Zeeland en het destijds Engelsche Suriname het gevolg was. Suriname ging in 1667 in Hollandsche handen over. Ook David Nassy had het eiland overhaast moeten verlaten zonder zijn zaken blijkbaar behoorlijk te kunnen afwikkelen. Het contact tusschen hem in Nieuw Zeeland en het eiland was nu algeheel verbroken. Schippers verklaren voor onzen Notaris op 18 Augustus 1665 ten verzoeke van Drago, dat zij in Juni 1664 aanwezig waren

„tot apernaca aende vaste Wilde Custe van America, doenmaels aldaer op seeckere morgen stont aen landt.... de stuyrman vant schip genaemt het Wapen van Hoorn.... twelck aldaer voor de cust geanckert hadt" die hen vroeg „off Caijana aende Fransen was overgegeven of niet." Zij antwoordden van „jae", waarop de stuurman verder vroeg „off er oock wel tot Cayana eenige Hollantsche schepen geweest waren, naerdat Cayana aende Fransen was overgegeven ende off die wel onthaelt waren" De Schippers repliceerden hierop: „Jae als datter twee waren geweest, die wel waren bejegent ende onthaelt ende hem vragende vorders, off hij oock eenigh goet voor hem inhadt, soo seyde hij, voorseijde

[1]) N.B. Blijkens een doorgehaalde passage was Lavella gehuwd.

stuyrman, van jae, maer dat hij de brieven aen hem getuigen niet en konde geven, alsoo die quamen onder couverte van eenen David Nassi, die op Caijana woonde, sulx dat sij getuijgen hem raeden derwaerts te gaen, twelck hij seyde wel te willen doen, indien hij seecker mochte sijn, dat hem daer geen leet en soude geschieden ende off wel sij hem verseeckerden, als dat hij tot Caijana niet anders dan met alle civielheyt soude werden bejegent, soo en wilde den schipper, naer dat de voornoemde stuyrman weder aen boort was gegaen (soot blijckt) echter niet doen, want hij inplaetse vandien gevaren is naer Curaçao".

Blijkbaar handelde de briefwisseling over de verhuizing der Joodsche kolonie van Cayenne naar Nieuw Zeeland of Essequibo (Engelsch Guyana), die daar tot 1666 stand hield. Nassy zelf blijkt in den zomer, 1664 zich daarbij aangesloten te hebben, want op 29 October van dit jaar verklaarde een 35-jarige bewoner van dit eiland voor dezen notaris wederom ten verzoeke van Drago, dat hem op 6 Juni 1664 een brief was vertoond door Samuel Nassij en een in dato 12 Juli 1664 geschreven door David Nassij beiden aan Drago te Amsterdam gericht, die hij

„gesien ende wel gevisiteert hebbende, soo vindt hij deposant uijt de conformiteijt van de letteren dewelcke hij verclaert seer wel te kennen als hebbende de voornoemde Samuel ende David Nassy verscheyde malen sien schrijven, als dat deselve brieven geschreven sijn door deselve Samuel ende David Nassij dewelcke woonen opt voorseijde eylandt Caijana" en dat „gemerckt de datums der voorseyde brieven seer wel corresponderen met de tijdt in de welcke hij deposant vant eylandt Caijana naer herwaerts is vertrocken ende dat hij deposant brieven van deselve Samuel ende David Nassy aen den requirant heeft overgebraght ende behandight, dat derhalven de voorseyde twee brieven oock naar alle blijckbaerheijt sijn dezelfde, die hij deposant aenden requirant neffens meer andere brieven heeft overgebraght".

In 1666 werd de kolonie Nieuw Zeeland in Engelsch Guyana verwoest en onder aanvoering van David Nassy trokken de Joodsche kolonisten naar Suriname, om zich op de op 10 uur roeien afstands van Paramaribo gelegen

„Joode Savane" bij de bestaande Joodsche kolonie [1]), waar zij zich een deel meer benedenwaarts van de bestaande kolonie kozen, te vestigen. Zoo versterkten zij daar de „Kahal Kados Beraha Ve Salom" (Heilige gemeente „Zegen en Vrede") welke Portugeesch- Joodsche Gemeente, die aldaar in 5422 (1661/62) gesticht was [2]). Daar hadden zij de eenige plaats ter wereld, waar zij zelfbestuur mochten uitoefenen, naar eigen recht en met eigen machtsmiddelen. Hoewel de nieuwaangekomenen bijeenbleven en den naam van gemeente uit Cayenne behielden, namen de Nassy's aldra weder de leiding. Zij oefenden aldaar o.a. de notarieele praktijk uit en zoo treffen wij Samuel Nassy bij dezen notaris dan ook aan als „Jurator van de Colonie van Suriname" welk ambt als Jurator der Joodsche natie aldaar erfelijk in de familie zou blijven [3]). En Drago zien wij in dit jaar weder een akte voor denzelfden notaris passeeren (29 October 1675) bevattende een contract met een jong Amsterdamsch kuiper, om voor hem vier jaar in Suriname te gaan werken in de kuijperije onder toezicht van Sr. Samuel Nassy.

---

[1]) Zie Encyclopdie van Ned. W. Indië p. 385 (Israël. Gemeenten) en p. 392 (Joode Savane).

[2]) Mr. R. Bijlsma „De Stichting van de Portugeesch-Joodsche Gemeente en Synagoge in Suriname" in de West-Indische Gids van 1920 en Dez. Inventaris van het archief der Portug. Israël. Gemeente in Suriname. 's Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij. 1920, Inleiding.

[3]) Zie mijn artikelen *Nassy* in het „Ned. Nieuw Biographisch Woordenboek". Dl. VI.

HET SURINAME-PROBLEEM

DOOR

F. GREINER

Algemeene Beschouwingen

Onder de vraagstukken welke op dit oogenblik voor het bestendigen van Nederlands welvaart wel het meest op den voorgrond treden, behoort dat van het behoud van zijne koloniën en de ontwikkeling daarvan.

De tijden, in welke nieuwe koloniën verkregen werden, vooral door kleine landen zooals Nederland, zijn lang voorbij. De bewoonbare oppervlakte der aarde, voor zoover deze voor het stichten van koloniën in aanmerking komt, is toegewezen en meer nog; binnen afzienbaren tijd zullen de volken van Azië, in wier landen de Europeesche mogendheden koloniën gesticht hebben, het bestuur over hunne landen zelf in handen nemen en het zou naïef zijn te gelooven, dat er alsdan van al de in die landen belegde gelden ook het minste terecht zal komen.

Een van de schatten op koloniaal gebied door het kleine Nederland in vervlogen jaren verkregen is het gedeelte van Zuid-Amerika: Suriname genaamd, dat $4^1/_2$ maal zoo groot is als Nederland met een ongeëvenaard vruchtbaren bodem, geschikt voor alle tropische cultures en een grooten rijkdom aan mineralen en boschproducten, waarvan het achterland gevormd wordt door geheel Zuid-Amerika en dat ten opzichte van dit werelddeel eene even gunstige geografische ligging inneemt als het Moederland ten opzichte van Europa. Want dit achterland, dat men in Nederland, omdat het aan eene dergelijke ligging zijn welvaart dankt, naar waarde behoorde te schatten, zal ook eens Suriname groot maken.

Behalve om de hiervoren genoemde motieven, welke naar mijne meening reeds meer dan voldoende zijn voor een ingrijpen op groote schaal, is er nog een voordeel waardoor Suriname verre staat boven eenig ander Nederlandsch bezit, n.l. zijne dunne bevolking! Juist die dunne bevolking, waarom Suriname verwaarloosd wordt, is in deze tijden van beroering een uiterst gunstige omstandigheid waarvan gebruik kan worden gemaakt, om onder strenge controle gewilde bevolkingselementen in Suriname toe te laten.

Immers, indien wij een open oog hebben voor de groote bevolkingstoeneming in de oude wereld, waardoor de landgrenzen te nauw worden om de overbevolking te bevatten, indien wij ons herinneren, dat daardoor hoofdzakelijk het Europeesche evenwicht in 1914 werd verbroken en men in aanmerking neemt, dat ook Nederland thans reeds te klein is, om aan zijn meer dan zeven millioen inwoners een bestaan te verzekeren, dan kan het oplossen van het Suriname probleem voor een ernstig denker niet zijn, dat van een bevolkingsvraagstuk.

Neen, Suriname moet bewoonbaar gemaakt worden, niet op de krenterige wijze waarop alles in Suriname wordt aangepakt, doch op eene wijze die Nederland, dat elders zijn kunnen zoo schitterend heeft getoond, waardig is.

Wegen

Indien ik hier spreek van bewoonbaarmaking van Suriname, dan heb ik hiermede hoofdzakelijk op het oog de bereikbaarmaking er van. Misschien is er op de planeet Mars of op onze Maan ook wel goed land, doch het is onbereikbaar en zoo is het ongeveer gesteld met het uitgestrekte binnenland van Suriname. Want van de 15 millioen hectaren oppervlakte van het land zijn er 14 millioen onbereikbaar of slechts bereikbaar met groote kosten, soms zelfs met levensgevaar, waardoor iedere ernstige exploitatie tot heden onmogelijk was. Er moeten wegen komen!

Overal waar men zich hier en daar in de benedenlan-

den het maken van een weg heeft getroost, heerscht welvaart, ten minste levert de grond daar ruim het voedsel op voor het gezin.

Men zal mij tegenwerpen.... en langs den spoorweg? Doch hierbij is het betalen of gij blijft tehuis. Want er loopt slechts voor een klein gedeelte een weg langs. En tot daar waar die weg loopt, tot Lelydorp, heerscht welvaart niettegenstaande de spoorweg door allerlei onteigeningsintriges door een onvruchtbare streek gelegd is. Verderop, voorbij Lelydorp, waar het land niet anders dan per spoor bereikbaar is, heerscht armoede. Een woestenij van met laag bosch begroeide, verlaten grondjes, pogingen om 't daar toch eens te probeeren. De wil was er dus wel. Daar, waar eens het z.g. Wanicapad liep en welvaart heerschte, loopt thans de spoorweg, die men om onbegrijpelijke redenen geen weg als mededinger heeft willen geven. Want voor den aanleg van den spoorweg, die ergens in de wildernis bij een boom ophoudt, is gedeeltelijk een bestaande weg gebruikt waaraan welvarende plantages en gronden gelegen waren en men moet gelooven dat het een goede weg was. Want Gouverneur Van Sypesteyn maakte er nog gebruik van, om met zijne equipage, bespannen met vlugge paarden, des middags een zijner vrienden, eigenaar van plantage Onoribo, op 36 kilometers van Paramaribo gelegen, te gaan bezoeken.

Wat al wegen zijn er in de benedenlanden van Suriname in het bosch begraven! Als men *thans* met een auto in de omstreken van Paramaribo rond rijdt, staat men binnen 10 minuten voor het oerwoud.

In de oude archieven van de kolonie, met welker ordening ik eenigen tijd belast was, kwamen mij kladnotulen van eene vergadering van Gouverneur en Raden (ongeveer van 1750, naar ik mij herinner) onder de oogen, waarin een der Raden voorstelde om de bestaande landwegen te laten vervallen. Immers zeide hij, er zijn toch zulke mooie waterwegen. Dit voorstel werd met gelach ontvangen en het antwoord van de vergaderde heeren was: „Dat Suriname geen bruikbare waterwegen had,

dat deze door hun onstuimigheid gedurende het grootste gedeelte van den dag onbruikbaar waren." Een der Raden voegde er zelfs bij: „dat het verval van Suriname zou aanvangen van af het oogenblik, dat men de wegen verwaarloosde." Indien ooit een voorspelling juist was, dan is het wel deze. De laatste slag werd aan het wegenstelsel van de kolonie n.m.m. toegebracht, toen men maar eenvoudig het kosteloos beloop- en berijdbare Wanicapad en daardoor zijn vele zijwegen en paden liet vervallen en, met verwaarloozing van alle cultuurbelangen van daaraan gelegen plantages en gronden, eenvoudig de rails er overheen legde.

De aan dezen spoorweg gelegen gronden werden daardoor alleen tegen betaling bereikbaar en het dwaze ervan was, dat het Gouvernement daardoor de gronden, welke het door onteigening voor te veel geld in bezit had gekregen, geheel waardeloos maakte.

Het zijn echter niet deze wegen door het benedenland welke ik in hoofdzaak bedoel. Het zijn wegen, die naar en door het rijke achterland loopen, dat achterland, dat voor Suriname's ontwikkeling een oneindig veel grootere beteekenis heeft dan het benedenland, wegen die het mogelijk maken om, met de tegenwoordige snelle verkeersmiddelen, in een ommezien de daaraan gelegen rijkdommen te bereiken. Wegen die veroorloven, om het binnenland te controleeren, dat prachtbezit van Suriname, dat thans om zoo te zeggen aan den goeden wil is overgelaten van een troepje bandelooze Boschnegers, door wie exploitaties en expedities ongestraft gemolesteerd kunnen worden, omdat zij alleen, bij gebrek aan wegen, door hunne bekendheid met de vele watervallen en stroomversnellingen, in staat zijn om de goederen en personen naar het binnenland te vervoeren en waardoor de transportkosten zoo hoog worden, dat iedere beredeneerde exploitatie onmogelijk wordt.

Is er wel iets dwazer te bedenken, dan het bestendigen van het vervoer van personen en goederen door Boschnegers, die thans de eenige schakel vormen tusschen het rijke binnenland en de beschaving!

Bij het uitgeven van concessiën in het binnenland weet het Gouvernement thans evenmin als de concessionaris waar deze juist gelegen zijn. Wegen zullen instaat stellen om de juiste plaats der concessiën te vast te leggen en een groote waardevermeerdering van de gronden, zeker honderde malen grooter dan thans de waarde er van is, zal daarvan het gevolg zijn. En bij deze waardevermeerdering vergeleken kunnen de betrekkelijk geringe uitgaven voor het aanleggen van wegen als een te verwaarloozen factor beschouwd worden.

Het Bevolkingsvraagstuk

De oplossing van het bevolkingsvraagstuk moet op Amerikaansche wijze geschieden!

Aziatische immigranten worden in de Amerika's, behalve in Suriname en in Demerara, waar het al bijna even slecht gaat als in Suriname, door bijzondere Wetgevingen geweerd. De schitterende ontplooiing van de Amerikaansche landen, behalve van Suriname en Demerara, zoomede van de strafkolonie Cayenne, is daar, om te bewijzen, dat een dergelijke maatregel niet onnoodig was. Is dit alleen niet reeds voldoende om de oogen te openen? Blijkt hieruit niet reeds voldoende, dat de dunbevolkte landen van Zuid-Amerika bij hun ontwikkelingsproces andere methoden moeten gebruiken dan die, welke thans reeds sedert tientallen jaren in Suriname vruchteloos worden beproefd. Begrijpt men niet het onlogische, om van ver over de zee, uit Java, met groote kosten menschen aan te voeren, die wij ginds als minderjarigen beschouwen; totaal onontwikkelden, die men bij aankomst in Suriname gelijke rechten geeft als de inheemsche bevolking, welke ongeveer in ontwikkeling met ons gelijk staat; rechten, die men aan hunne landgenooten, waarvan zij zeker niet het puikje zijn, niet verleent, niet kan verleenen. Verwacht men van hen opheffing van de kolonie? oplossing van het Suriname-vraagstuk?

Neen, immers zij zijn slechts een nieuw blok, dat het reeds zoo achterlijke Suriname moet medesleepen!

Indien men doorgaat met uitsluitend Javaansche immigranten in te voeren, zonder dat daarmede samengaat eene ernstige poging om gewilde Europeanen tot immigratie naar Suriname te bewegen, zal de inheemsche bevolking spoedig worden opgelost in de Aziaten, waardoor dan alle schatten die wij aan de opvoeding van het bestaande element, waarvan zooals ik reeds zeide, de ontwikkeling thans bijna op een even hoog peil staat als dat van het moederland, hebben besteed, beschouwd kunnen worden als te zijn weggeworpen. Tegelijk met die Javanen behoeven er slechts een paar van hunne zoogenaamde intellectueelen mede te komen om hen op te zweepen. Een herhaling van de marrons dus! Want Suriname is een open vesting en nergens is een rustiger en vredelievender bevolking te vinden!

Vóór de bezoeking in den vorm van Aziaten over het Amerikaansche land Suriname was gebracht, was het bekend als een land bijna zonder criminaliteit. En thans? Men bedenke toch welke geringe aanleiding noodig was, toen onlangs eenige Aziaten in Nickerie het in het hoofd kregen om een opstootje te verwekken.

Beter geen bevolking dat uitsluitend een dergelijke!

Dat er voor de koffiecultuur en de suikerplantages voorloopig nog tijdelijk arbeiders uit Azië worden aangevoerd, omdat men nu eenmaal daarmede te ver is gegaan, is tot daaraan toe, doch dat dit dan geschiede als een bijzaak en dat men hoofdzaak make van het geven van voordeelen aan gewilde Europeesche elementen, die voor de ontwikkeling van het land even kostbaar zullen zijn als zij dit voor die van andere Amerikaansche landen waren.

Immers, indien er wegen zijn, die naar en door het nieuwe land, het prachtige binnenland leiden, waardoor vestiging onder normale omstandigheden mogelijk wordt, dan zullen Nederlandsche boeren en andere Europeesche landbouwers zich niet lang bedenken om naar Suriname te gaan, te meer, daar zij zeer goed weten, dat 't onder ons bestuur ten minste even goed of beter is dan onder dat van eenige andere koloniseerende mogendheid.

Ik ben overtuigd, dat zoodra er goede wegen zijn, die,

met als uitgangspunt het einde van den spoorweg, uitgestrekte streken van het binnenland bereikbaar maken, er zoovelen zullen komen, dat men strenge eischen zal kunnen stellen aan hunne toelating. En van het aanleggen van deze wegen zal het gevolg zijn dat de spoorweg van eene niet betalende in een betalende wordt veranderd.

Europeesche immigranten komen niet met geheel ledige handen en betalen hun eigen overtocht, terwijl men de Javanen, die men hier aanvoert, om zoo te zeggen in Java naakt ronselt en hen bij aankomst in Suriname dikwijls nog langen tijd onder geneeskundig toezicht moet stellen, alvorens men ze op de plantages durft te werk te stellen.

Als oud-kolonist, die Suriname nu sedert 25 jaar kent en dit land zoowel als mijnbouwkundige in de binnenlanden, als planter en als ambtenaar heeft gade geslagen, die reeds een en ander over Suriname heeft geschreven, is mijn wensch om mijne meening te stellen tegenover die van de „blitzlicht'' bezoekers, die het wel is waar goed met Suriname meenen, doch die bijna onveranderlijk de fout begaan om aan te raden Suriname te ontwikkelen met de methoden in Indië gevolgd, daarbij de hoofdzaak verwaarloozende n.l. het bereikbaar maken van het land! Want zonder wegen zou Ned.-Indië al even achterlijk zijn als Suriname.

Bij alle voorstellen tot oplossing van het Suriname-vraagstuk wordt de raad gegeven om Javanen en nog eens Javanen aan te voeren, terwijl de deskundigen bij hun bezoek aan het land toch moesten hebben opgemerkt dat er in Suriname geen werkgevers genoeg zijn en dat een groot gedeelte van de aangevoerde immigranten, wier werkovereenkomst is afgeloopen, ledig en ontaard groepsgewijze in Paramaribo en de districten rondloopt, 's nachts slapende op de stoepen der huizen, aan allerlei ellende ten prooi, een gevaar vormende voor de samenleving in dit land, waar alles met Surinaamsche prijzen moet betaald worden en waar zij, evenmin als wijzelven, het kunstje kunnen vertoonen, om zonder kapitaal en zonder wegen iets tot stand te brengen.

Een groote vergissing is buitendien de bewering, dat Javanen goedkoop zijn omdat wij hen slechts *f* 0.80 tot *f* 1.— dagloon geven. Maar dit wil daarom nog niet zeggen, dat zij er van leven kunnen. Zelfs het onderhoud van een slaaf kostte aan den werkgever in vroegere tijden meer. Zoolang de levensvoorwaarden van de Javanen in Suriname niet gelijk zijn aan die in Java, d. w. z. dat zij gevestigd zijn in dorpen, gelegen bij de ondernemingen, waar zij werk kunnen vinden en waar het hen mogelijk is al hun voedsel aan te planten of te kweeken, is het hiervoren genoemde dagloon niet voldoende en zijn zij genoodzaakt om te stelen of zij willen of niet. De vele strafvervolgingen in Paramaribo en de districten geven daarvan een droevig beeld.

De Javaan, die hier aankomt, is uit zijn doen gehaald. Hij denkt meer dan eenige andere nationaliteit aan alles wat hij achterliet en doet in zijn vrijen tijd meestal niets dan dobbelen, wellicht uit speelzucht, doch ook voor een groot deel om zijn leed te verzetten; misschien ook om een slag te slaan zooals sommigen mij zeiden en daardoor het geld te verkrijgen, om de premie, hun door het Gouvernement uitbetaald om hier te blijven, terug te kunnen geven. Natuurlijk is dit eene illusie, doch het is hen te vergeven want zij zijn groote kinderen en zullen dit vermoedelijk nog langen tijd blijven.

Het gemis aan wegen, — ik spreek niet van de mooie waterwegen, want die bestaan slechts in de verbeelding van hen die rivier- of motorbooten voor de bezichtiging van het land gebruiken — is tevens oorzaak, dat de vele leegloopers onder de Javanen zich niet gemakkelijk om werk op de verspreide plantages kunnen aanmelden, of de grondjes, aan hen door het Gouvernement met kwistige hand verstrekt, blijvend bewerken. Want een verplaatsing met de dure rivierboot beteekent voor hen meestal de opoffering van eenige weken loon en zijn ze eenmaal in de stad, dan blijven ze daar maar hangen bij gebrek aan geld om terug te keeren, daarbij dikwijls vergetende, dat zij een gezin achterlieten.

Er zijn dan in de kolonie ook nog meer verlaten grond-

jes dan van contract vrije ledig loopende Javanen.

De Javanen die eenmaal bij hunne vrienden in de stad zijn aangeland ontaarden daar in korten tijd en zijn voor geregelden arbeid ongeschikt, vandaar dat werkgevers, indien deze al te vinden zijn, hen weinig of niet willen te werk stellen.

Het vraagstuk of Europeanen in Suriname kunnen aarden, kan na de daaromtrent opgedane ondervinding gerust beschouwd worden als in bevestigenden zin te zijn opgelost, mits de hun geboden bestaansvoorwaarden normaal worden gemaakt door het aanleggen van wegen, die behalve voor personen ook veilig en snel vervoer van produkten mogelijk maken. Hoevele millioenen guldens aan goederen, zooals balata en goud en levensmiddelen, er reeds op de onstuimige rivieren, de stroomversnellingen en de watervallen verloren zijn gegaan en hoevele menschenlevens er reeds door het gemis van den weg zijn opgeofferd, is zelfs bij benadering niet te schatten. Hoeveel opengekapt land er wederom in bosch is gegroeid, omdat veeteelt, waardoor de meststoffen voor het blijvend aanwinnen van het land verkregen worden, zonder wegen onmogelijk is, is moeilijk na te gaan, doch zeker zouden de benedenlanden, die thans wederom bedekt zijn met den vloek van Suriname, het secundaire bosch, indien er wegen waren waardoor veeteelt mogelijk is, een geheel ander aanzien hebben dan thans.

Zonder wegen is veeteelt onmogelijk; want al kan een kind zelfs tien runderen over een weg drijven, het is duidelijk, dat het vervoer van een enkel rund in een open roeiboot, zelfs indien deze bemand is met een viertal krachtige roeiers, over plotseling onstuimig wordende waterwegen, eene gevaarlijke geschiedenis is.

Men zette zich in Nederland het sprookje, van de prachtige waterwegen uit het hoofd, want doet men dit niet, dan voorspel ik bij iedere poging tot immigratie in Suriname, hetzij van een nog grooter aantal Aziaten of van Europeanen eene nog grootere ontgoocheling dan die welke in 1843 bij de immigratieproeve met Hollandsche boeren ondervonden werd.

Suriname, dat eens het welvarendste land van de Amerika's was, is thans door het op onverantwoordelijke wijze verwaarloozen van het wegennet het minst welvarende er van geworden.

Het fiasco van de bovenbedoelde immigratieproeve werd uitsluitend veroorzaakt door de afzondering, waarin men 207 boerengezinnen midden in het oerwoud, zonder eenige andere verbindingsweg dan de onstuimige rivier opeenpakte in 13 eenigszins bewoonbare huizen en dit nog wel op een afstand van ± 100 kilometer van de naast bijgelegen proviandeerings- en afzetplaats Paramaribo, terwijl zelfs, indien men hen in langs een weg gelegen, van boschmaterialen gebouwde kampen, aan hun lot had overgelaten er n.m.m. een succes het gevolg van zou zijn geweest.

Zelfs het bekende Surinaamsche geschiedboekje voor de jeugd van J. R. Thomson en R. Bueno Bibaz, dat ook in het Fransch vertaald door de jeugd in Fransch Guyana gebruikt wordt, zegt er o. a. van: „Welk een eeuwigdu-„rende schande voor de mannen die belast waren met de „voorbereiding van deze kolonisatie; het was hun schuld, „dat deze proef, die 700.000 gulden kostte, geheel mis-„lukte enz. 189 kolonisten, n.l. meer dan de helft, kwamen „er bij om!"

Een gedeelte van de overblijvende boeren ging zich, na deze mislukking, in het door wegen bereikbare district om Paramaribo vestigen en hoe uitstekend zij daar konden aarden moge blijken uit het feit, dat hun nakomelingschap in de betrekkelijk korte spanne tijds, die ons van 1843 scheidt, zich met 300 % vermeerderd heeft.

Men mag van Europeesche immigranten verwachten, dat een groot deel spoedig belastingbetalers en werkgevers zal worden. Javanen komen hiervoor noch heden, noch in een verre toekomst in aanmerking en zij zullen lange jaren een blok blijven, dat het Amerikaansche land Suriname heeft mede te sleepen indien men hen niet door het geven van faciliteiten aan Europeesche settlers, de werkgevers van de toekomst, helpt, om de rol te vervullen van daglooners waarvoor men hen hier heeft aan-

gevoerd, en waarvoor zij, indien men hen instaat stelt om onder normale voorwaarden te werken, alleen geschikt zijn.

De provincie Suriname heeft aan Nederland, haar voogd, nu reeds bijna 300 jaren crediet gegeven voor het normaal bereikbaarmaken van hare schatten waarvan haar welvaart afhangt en het gaat dus allerminst aan, dat men in het moederland jeremiades laat hooren over het ongelukkige subsidietje. Want men kan daar toch niet verwachten, dat de paar, onder normale omstandigheden verkeerende hectaren bereikbare grond, de kosten zullen dekken van het reuzenland van 15 millioen hectaren, dat $4^1/_2$ maal zoo groot is als Nederland.

De geheele ontstentenis van wegen, is zooals ik hiervoren heb uiteengezet, de oorzaak van den achterlijken toestand van Suriname. Alleen dan, wanneer het wegennet is aangelegd, kan al het geredeneer, hoe Suriname geholpen kan worden, met vrucht worden hervat.

Zonder de oplossing van het wegenvraagstuk is het aan mineralien en boschproducten, zoomede aan landbouwmogelijkheden zoo rijke Suriname gedoemd om in den toestand te blijven waarin het verkeert, omdat de onevenredig hooge kosten iedere zaak moeten doen falen.

Indien dit probleem geleidelijk wordt opgelost zal Suriname zich zelf helpen, doordat de schatten, d. w. z. de vele koopwaren die het aan de wereld heeft aan te bieden, goedkoop en gemakkelijk bereikbaar worden gemaakt.

BIBLIOGRAPHIE

The Literary Digest, New York. October 29, 1927. Where black men look down on civilized whites.

Revue Économique Internationale, Novembre 1927. André-E. Sayous, Les procédés de paiement et la monnaie dans l'Amérique espagnole du XVIe siècle.

Revue d'Économie politique, Novembre/Décembre 1927. Les charges de l'Espagne sur l'Amérique au XVIe siècle, par André-E. Sayous.

Figthing-bracelets and kindred weapons in Africa, by K. G. Lindblom, Stockholm 1927.

Le voyage au Brésil de Jean de Léry 1556—1558. Avec une introduction par Charly Clerc. Gravures d'un anonyme du XVIe siècle. Payot, Paris 1927.

Rook, H. de. Parijsch groen als anopheleslarvendoodend middel. Academisch proefschrift. (Geïllustreerd). Amsterdam 1927.

Fauchère, A. Le Café. Production-Préparation-Commerce. (Geïllustreerd). Deuxième édition. Paris 1927.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, November/Dezember 1927.

Wat is de Arya Samaj ? door een Hindostani. Paramaribo, 1927.

De Macedoniër, December 1927. Overzicht van het Zendingswerk in Nederlandsch Oost- en West-Indië, door J. Rauws.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 3 December 1927. Negotiaties, door I. H. A.(zijnman).

Idem. 10, 17 en 24 December 1927. Lepra, door S. H. A(zijnman).

De Indische Mercuur, 28 December 1927. Dr. A. A. I. Rutgers, nieuw benoemd Gouverneur van Suriname. (Met portret).

Idem. Gedenknummer uitgegeven naar aanleiding van het vijftig-jarig bestaan, 1878—1928. Suriname, door Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra. — Suriname in de laatste vijftig jaren, door Mr. Dr. C. F. Schoch. — De tegenwoordige stand der Liberiakoffiecultuur in Suriname, door Prof. Dr. G. Stahel. (Geïllustreerd).

West-Indische Kalender, 1928, op initiatief van de West-Indische Ka-

mer, uitgegeven door de Amsterdamsche boek- en steendrukkerij v/h. Ellerman, Harms & Co. Negende jaargang.

De Indische Verlofganger, 30 December 1927. Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, een der grondvesters van den lateren bloei der Kolonie Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret van van Aerssen en een gravure den moordaanslag op den Gouverneur voorstellende).

Idem. 13 Januari 1928. Melaatschen-inrichtingen in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met afb.).

Economisch-Statistische Berichten, 4 Januari 1928. Het spaarwezen in Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Het Koloniaal Weekblad, 5 Januari 1928. Emigratie van Nederlanders naar Suriname, door Dr. Th. Lens.

Idem. 2 Februari 1928. Emigratie naar Suriname, door Dr. Th. Lens. (Met ontwerp voor een tropische landbouwerswoning met bijbouw).

Idem. 9 Februari 1928. Emigratie naar Suriname. De economische zijde van het vraagstuk, door Dr. Th. Lens.

The North American Review, Januari 1928. Islands for Debts, by Charles H. Sherrill. (Overgedrukt als no. 7 (1928) van de publicaties van het „Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland").

Nederlandsch Guyana. Een kort begrip van Suriname, door G. J. Staal, Oud-Gouverneur van Suriname. Met 30 afbeeldingen en een kaartje. Amsterdam, Uitgeversvennootschap „Groot Nederland". (1928.)

Oedaya (*Opgang*). Januari 1928. De Indiërs in Suriname, door J. F. E. Einaar. (Geïllustreerd).

De Indische Gids. Januari 1928. Portret van Dr. A. A. L. Rutgers, benoemd tot Gouverneur van Suriname.

Nederlandsch Zendingsblad. Januari 1928. De arbeid (der Broedergemeente) in Suriname, door W. Burckhardt.

Koloniaal Tijdschrift, Januari 1928. Herkomst en kracht van het overzeesche Staatsrecht, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede reeks, Dl. XLV, No. 1, Januari 1928. Economie van Britsch Guyana.

Berichten uit de Heidenwereld. Januari/Februari 1928. Wat Babu Sriman Singh mij vertelde, door Zendeling P. M. Legène. Alkmaar (Suriname). — De Evangelische Broedergemeente in Suriname en de Nederlandsche taal, door Fred. Oudschans Dentz. (Overgenomen uit: Het Koloniaal Weekblad.) — Onze Scholen in Suriname, door W. F. Smelik, Paramaribo.

De Vaderlander, 6 Januari 1928. Surinaamsche gouvernementswisseling, door N. C. W. Brouwer.

Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur, 6 Januari 1928. Moderne slavenhandel, door J. A. Vor der Hake.

Idem. 20 Januari 1928. Emigranten voor Suriname, door Mr. Dr. C. F. Schoch. (Een krachtige bestrijding van het voorgaande artikel).

Regeeringsreglementen van Suriname en Curaçao, benevens enkele andere wettelijke regelingen betreffende het bestuur dier overzeesche gewesten, uitgegeven onder toezicht van Prof. Mr. Ph. Kleintjes (met subsidie van het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië). (Amsterdam, 1928 J. H. de Bussy).

La Quinzaine Coloniale. Organe de l'Union Coloniale Française. 25 Janvier 1928. Hommes ou Machines? par W. L. — Les Chemins de fer en Guyane Britannique.

Neerlandia, Februari 1928. De nieuwe Gouverneur van Suriname. (Met portret).

De Groene Amsterdammer, 4, 11 en 18 Februari 1928. Suriname en Nederland, I. Door G. J. Staal (Geïll.). Wordt vervolgd.

Eigen Haard, 11 Februari 1928. De Plantage in Suriname, door E. Snellen. (Geïll.).

Repertorium op de literatuur betreffende de Nederlandsche koloniën voor zoover zij verspreid is in tijdschriften, periodieken, serie- en mengelwerken. Zesde vervolg (1921—1925). Met naam- en zaakregisters. Door W. J. P. J. Schalker en W. C. Muller. ('s-Gravenhage, Martinus Nijhoff). 1928.

ENKELE BESCHOUWINGEN

DOOR

TJ. PYTTERSEN

Suiker. Den laatsten tijd werden door autoriteiten op het gebied van suiker verklaringen afgelegd, welke voor de ontwikkeling van de rietsuikerindustrie in Suriname niet gunstig zijn. Ik neem hier uit een onderhoud dat het Soer. Hand. Blad (Zie: Alg. H. Bl. 13 September 1927) met den afgetreden Directeur van het Proefstation der suikerindustrie in Ned. Indië, Dr. Ph. van Harreveld, heeft gehad het volgende over:

„Suriname zou, wat deze cultuur (suikerriet) betreft, vrijwel onder dezelfde omstandigheden verkeeren als Cuba. Waar laatstgenoemd eiland momenteel zelfs geen afzetgebied heeft voor zijn vollen oogst, kan het nooit aanbeveling verdienen, de suikerproductie in die streken uit te breiden".

„Suriname zou in nog ongunstiger positie verkeeren dan Cuba".

„Dit eiland heeft de machtige bescherming van Amerika en profiteert dus van een lager invoerrecht (20 %) voor suiker welke het in de Vereenigde Staten ter markt brengt".

„Nederland heeft Suriname in dit opzicht niets aan te bieden en het kan daarom niet gewenscht zijn daar te beginnen met de suikerindustrie, welke in vergelijking met die van Cuba — waar de toestand reeds verre van rooskleurig is — ernstig zou zijn gehandicapt."

Een andere, naar ik meen niet gepubliceerde verklaring, komt van een deskundige van wellicht nog grooter autoriteit. „Een enkele fabriek erbij zal niet hinderen, maar niet te veel, er is reeds suiker genoeg".

Dit alles klinkt niet erg hoopvol.

Laten wij eens dieper op de zaak ingaan.

Ten gevolge van de restrictie op Cuba loopen de wereld-suikerproductie en -consumptie thans niet veel meer uiteen. Beide bedragen ieder rond 25 millioen ton. De openmarkten vragen met elkaar een zeker deel, welk kwantum uit het surplus van eenige productiegebieden wordt geleverd. Dit surplus was, voordat Cuba tot restrictie overging, veel te groot en is des ondanks nog meer dan voldoende. Om den afzet op die openmarkten wordt gevochten; degeen, die te duur produceert, moet zijn oogst beperken. Cuba, die het grootste deel van den oogst in de Vereenigde Staten kan onderbrengen, waar een ontheffing van 20 % van het invoerrecht wordt verkregen, is niet instaat geweest de resteerende suiker met voordeel elders te verkoopen en heeft de oogst met meer dan een millioen ton beperkt.

De open markten worden aangetroffen beoosten en bewesten Suez.

De Java suikerindustrie is practisch voor den geheelen oogst op export aangewezen en kan dit door den lagen kostprijs en gunstige ligging bereiken. Haar afzetgebied ligt meerendeels beoosten Suez. De openmarkten bewesten Suez worden in hoofdzaak aangetroffen in Engeland, Ierland en Canada. Onder de Europeesche beetwortelsuikerproduceerende landen, welke hier hun surplus moeten afzetten, mogen genoemd worden: Duitschland, Polen en Tsjecho-Slovakye. Onder de rietsuikerproducenten: Brazilië, S. Domingo en Haiti, Peru, Mexico en voor een klein deel Cuba.

De kostprijs van de suiker op deze markten geleverd beslist omtrent de afzetmogelijkheid. In onzen tijd zou Suriname dus met deze genoemde landen in hoofdzaak moeten kunnen concurreeren, wilde de industrie zeker zijn van een afzetgebied.

Een ander punt, dat hier naar voren dient te worden gebracht, is de toenemende suikerconsumptie in de wereld. Aangenomen wordt dat deze gemiddeld jaarlijks met rond $3^1/_2$ % toeneemt.

Het „Bull. of the Amer. Chamber of Commerce" 1926 schat het wereldsuikerverbruik voor 1934/'35 op rond 37 millioen ton, terwijl „Facts about Sugar" van 22 Januari '27 voor de jaren 1950 en 2000 resp. 50 en 100 millioen ton durft te schatten.

Laten wij als vaststaand aannemen, dat het suikerverbruik toeneemt en hopen, dat de suikerindustrie in Suriname in den komenden tijd een goede plaats op de wereldsuikermarkt zal kunnen innemen.

Wij zien dat landen met een lagen kostprijs een krachtige marktpositie bezitten. Java kan in deze als voorbeeld worden aangehaald.

Dank zij de beschikking over voldoende handig werkvolk kon de Javasuikerindustrieel een zeer intensief cultuurbedrijf invoeren, een bedrijf dat meer op tuin- dan op landbouw is gaan gelijken. Hieraan is ongetwijfeld een deel der hooge productie's per vlakte-eenheid te danken, welke productie een gunstigen invloed heeft op den kostprijs van de suiker.

Die prijs wordt eveneens gunstig beïnvloed door den op Java heerschenden loonstandaard, welke vooral het finessewerk mogelijk en goedkoop maakt. Verder door de wetenschappelijke voorlichting over de geheele linie der bedrijven. Het leeuwendeel komt voor rekening van die nieuwe rietsoorten, welke op onkostbare wijze de productie's hebben doen stijgen. De Redactie van het „Archief der Suikerindustrie in Ned.-Indië" (de leiding van het Proefstation) schrijft daaromtrent (Archief No. 44. November. '27):

„Het eenige cijfer, wat gestaag stijgt, is het Java-gemiddelde, dat door de voortdurende uitbreiding van de beter produceerende soorten D.I. 52 en E. K. 28 meer en meer het niveau dier soorten zelf nabijkomt".

Het aandeel van het Proefstation in het verkrijgen van superieure nieuwe soorten was tot kort geleden niet groot; het waren particuliere kweekers, die in deze den stoot aan den vooruitgang gegeven hebben. Onder leiding van den thans afgetreden energieken en bekwamen Directeur, Dr. Ph. van Harreveld, heeft het Proefstation het

kweeken van nieuwe soorten langs wetenschappelijken weg ter hand genomen en heeft de bekwame, ik mag wel zeggen in de suikerwereld beroemde Dr. J. Jeswiet — inmiddels tot Professor aan de Landbouw Hoogeschool te Wageningen benoemd — een reeks nieuwe soorten gekweekt w.o. P. O. J. 2878 bijzonder uitblinkt.

De verwachtingen met deze soort zijn dan ook niet slechts op Java maar ook in verschillende andere productiegebieden zeer hoog gespannen en het is te verwachten dat binnen korten tijd practisch de geheele Java rietaanplant met deze soort zal zijn beplant [1]). Terecht mag wederom een behoorlijke productiestijging daardoor worden tegemoetgezien, die den kostprijs van het product ten goede zal komen. Tenslotte zij nog gewezen op de degelijke, voorzichtige, zaakkundige en volhardende wijze waarop onze landgenooten op Java de suikerindustrie leiden, een industrie welke ook voor Nederland onmisbaar is geworden.

Het bereikte geeft recht op lof en zelfvertrouwen en het is niet te verwonderen dat nu en dan een tikje overschatting merkbaar wordt. De meening van heel wat Java fabrikanten wordt vertolkt in een peroratie van de rede door den Heer H. Westenenk onlangs voor het Kon. Instituut van Ingenieurs gehouden. Zij luidt als volgt (Alg. Hand. Blad. 15 Dec. '27):

„. . . . dat de Javasuikerindustrie er trotsch op is, dat zij ondanks alle hindernissen door eigen kracht en initiatief en zonder eenigen protectionistischen regeeringssteun zich heeft kunnen handhaven en uitbreiden. Haar positie is zoo sterk dat, vooropgesteld, dat er geen algeheele wijziging komt in het samengaan van de twee deelen van het groote Koninkrijk der Nederlanden, zij zonder eenige vrees elke concurrentie van andere suikerproduceerende landen het hoofd durft te bieden."

De Heer Westenenk zet hier de Java suikerindustrieelen op een hoog paardje.

---

[1]) Gezien de resultaten in Louisiana en Argentinië met oude Javarietsoorten verkregen is het geenszins ondenkbaar, dat de nieuwe Javazaadsoorten elders de productie's meer zullen doen stijgen dan op Java zelf.

Java bezit voor de suikerindustrie niet bijzondere gunstige factoren. De basis waarop de industrie daar rust is verder niet hecht. De grond moet over het algemeen tegen niet geringen prijs van den Inlandschen bezitter worden ingehuurd, terwijl de beschikking over dien ingehuurden grond pas na het oogsten van de rijst plaats vindt, waardoor die grond in vele gevallen later dan gewenscht aan de fabrikanten wordt opgeleverd. Dit bezwaar treedt den laatsten tijd meer naar voren dan vroeger om reden P. O. J. 2878 vroeg planten vereischt. Het gevolg is dat het goed uitzuren der bewerkte gronden, hetwelk voor het slagen van de rietaanplantingen tot heden als een axioma gold, dikwijls wordt verwaarloosd. Het niet beschikken over eigen gronden is hier beslist een nadeel voor de industrie.

Het laat zich niet aanzien dat de loonstandaard op Java belangrijk zal stijgen. Deze stijging is afhankelijk van de mogelijkheid van het verkrijgen van belangrijk betere finantieele resultaten in den Inlandschen landbouw, van het tot standkomen van een grootsche welvarende inheemsche industrie, van wettelijke voorschriften. De twee eerstgenoemde oorzaken kunnen wij buiten bespreking laten, terwijl omtrent de derde oorzaak kan worden gezegd, dat een verzwaring der bestaansvoorwaarden der Javasuikerindustrie in de Indische maatschappij direct gevoelig zou worden bemerkt. De ontwikkeling dezer maatschappij heeft ongetwijfeld de levenseischen der bevolking opgevoerd en zal deze in breederen kring opvoeren. Aan die eischen zal moeilijk kunnen worden voldaan en het natuurlijke gevolg hiervan kan vermeerdering der ontevredenheid onder de bevolking zijn, die de bedrijfszekerheid der suikerindustrie zal schaden, temeer waar het gilde van gewetenlooze politici zich op Java begint uit te breiden.

Het zal voor Java moeilijker zijn de productie's verder op te voeren dan voor verschillende andere rietsuikerproduceerende landen waar de industrie op een laag peil staat en de middelen beschikbaar komen tot snelle ontwikkeling.

Cuba is over het algemeen een land met een voor de rietcultuur gunstigen bodem en goed klimaat. De industrie is daar zeer snel tot ontwikkeling gekomen sedert na het sluiten van den vrede te Parijs in 1898 de Vereenigde Staten rust en orde in het land konden verzekeren en het Amerikaansch kapitaal op groote schaal daadwerkelijk in de suikerindustrie belang ging stellen.

Een met roofbouw overeenkomende rietcultuur heeft de cultuurterreinen op Cuba zeer groote schade berokkend en slechts door een behoorlijke grondbewerking zijn vele dezer thans minderwaardige terreinen weer voor deze cultuur geschikt te maken. De ontwikkeling der landbouwtechniek zal hier binnen afzienbaren tijd afdoende kunnen helpen en hierdoor en door het toepassen van meerdere wetenschappelijke hulpmiddelen zullen de productie's stijgen. Onder die wetenschappelijke hulpmiddelen mag het kweeken van meerwaardige rietsoorten worden genoemd. Langs dezen weg en door het invoeren van goede soorten van buiten zullen productievermeerderingen niet uitblijven. Waar op Cuba het riet voor het meerendeel aan de fabrieken wordt geleverd door Spaansche boeren, colonos, bestaat de mogelijkheid dat het conservatisme dezer menschen de ontwikkeling der industrie zal ophouden, hoewel aan den anderen kant het zien van voordeelen die menschen spoedig van inzicht kan doen veranderen. Belangrijk betere opbrengsten zullen tot gevolg moeten hebben, dat de colonos het riet tegen lageren prijs aan de fabrikanten leveren zonder zich zelf te veel te kort te doen. Indien dat moment bereikt wordt zal de wereldsuikersituatie geheel veranderen en kan het noodig blijken, dat voor onze Javasuikerindustrieëlen een kleiner type paardje dient klaar te staan.

Suriname zal dan toch heelemaal geen kans hebben, zal worden gezegd. Dit zal ervan afhangen.

Suriname bezit zeer gunstige natuurlijke dus blijvende voordeelen voor de suikerindustrie. Het practisch onbevolkt zijn van het land maakt dat ondernemers aldaar tegen weinig kosten de beschikking kunnen verkrijgen over uitgestrekte complexen uiterst vruchtbaren cultuurgrond

welken zij permanent kunnen indeelen, dien zij kunnen beplanten en oogsten op het juiste moment. In zooverre is de basis van de rietsuikerindustrie aldaar zeer hecht. Zekerheid van voldoende van Java aangevoerde arbeidskracht bestaat eveneens, terwijl het land zelf tot een zekere grens werkkrachten kan leveren. Deze laatsten eischen echter hoogere loonen. Transportkosten op de onderneming mede tengevolge van het kunnen aanhouden van rietsnitten, waardoor men een meer concreet plantterrein bezit, zijn evenals die van het afgewerkt product naar de zeeschepen in de meeste gevallen niet hoog, veelal zeer laag. In het algemeen bezit Suriname voor de suikerindustrie grootere voordeelen dan Cuba en zal het hierdoor in de toekomst wellicht mede mogelijk kunnen blijken, dat ondanks de voordeelen, welke Cubasuiker in de Ver. Staten ingevoerd geniet, Surinamesuiker met winst op de Amerikaansche markt zal kunnen worden ingevoerd.

Het zijn in hoofdzaak deze natuurlijke voordeelen die oorzaak zijn, dat in deze bij uitstek Nederlandsche kolonie de tot korten tijd geleden weinig beteekenende suikerfabrieken een bestaansmogelijkheid bleken te bezitten.

Toen ik zes jaar geleden de kolonie bezocht, stonden alle daar aanwezige suikerbedrijven op een laag peil. De fabrieken waren onvoldoende of slecht ingericht, de meeste werkten zeer oneconomisch, het cultuursysteem was hier en daar zeer onvoldoende, op een enkele onderneming was ook het transportsysteem weinig rationeel en verkeerde het materieel in een slecht verzorgden toestand. Sedert zijn belangrijke verbeteringen aangebracht geworden, al vindt men daar nog niet een beeld van het Nederlandsche kunnen. Hoewel in den loop der tijden verschillende rietsoorten van buiten zijn ingevoerd, is nooit het kweeken van meerwaardige rietsoorten ter hand genomen, heeft men nooit den weg ingeslagen waarlangs anderen tot welvaart of versterking hunner positie zijn gekomen. In dit verband meen ik er op te moeten wijzen, dat de naburige Engelsche kolonie Demerara, waar de suikerindustrie niet de natuurlijke voordeelen van Suriname vindt, reeds gedu-

rende vele jaren bezig is nieuwe soorten te kweeken. Zij slaagde hierin met een zeker succes, waarvan ook Suriname partij heeft getrokken. Thans zijn de resultaten in proeftuinen met eenige nieuwe soorten verkregen gepubliceerd en verwacht men dat D. 351/20 ongeveer 80 % meer zal opbrengen dan een oudere kruising welke veel, ook in Suriname, wordt geplant nl. D. 625.

In Suriname zoowel als hier te lande stelt men dikwijls het Gouvernement aansprakelijk voor de misère in de kolonie. Er mag hier weleens op worden gewezen, dat ondernemers zelf ook een beteekenend aandeel aan het slecht gaan der zaken in die Kolonie hebben. Dat er van Suriname wat te maken is, hebben een reeks deskundigen op uiteenloopende wijze betoogd. Deze reeks is thans weder vermeerderd met den Heer Botje. vroegere administrateur van een suikeronderneming op Java, thans onlangs als Directeur van de S. O. Mariënburg, in Suriname, afgetreden. In „De West" van 29 April 1927 wordt de de meening van genoemden heer over de levensvatbaarheid van suikerbedrijven in Suriname medegedeeld.

„Bij een modern opgezet bedrijf", lezen wij, „zal, volgens mijn persoonlijke opinie, de kostprijs per ton suiker in Suriname minder zijn dan op Java. Bij verscheping heeft Java-suiker een voordeel van ongeveer een gulden per picol in de scheepsvracht. Maar zelfs als men de meerdere vracht voegt bij den kostprijs van Suriname suiker, zal, m.i. de prijs per ton minder blijven dan op Java".

Ik vermoed, dat de resultaten in Suriname met verschillende uit de Java-aanplantingen verdwijnende soorten, alsmede met 2878 en andere nieuwe nummers verkregen aan deze optimistische verklaring niet vreemd zijn.

Wanneer het Nederlandsche kunnen in dezelfde verhouding als dit op Java het geval is, zich voor de zaak spant, zal ongetwijfeld blijken, dat Suriname voor Nederland een zeer waardevol bezit is hetwelk wij voor de ontwikkeling van ons land niet zullen kunnen missen, dat Suriname niet, als thans wel eens schertsend wordt gezegd, een „windgewest" is.

Boven Cuba bezit Suriname o.a. de volgende, voordeelen:

1. dat cultuur, transport en fabricaat in één hand kunnen zijn, hetgeen op Cuba niet wel mogelijk is. (Zie hierover een door mij eenige maanden geleden bij Martinus Nijhoff verschenen brochure: „Een deel der taak van Nederland in Suriname").

2. dat de regenval er gunstiger is, irrigatiewater tegen weinig kosten beschikbaar kan zijn;

3. dat het transport op de onderneming zoowel als dat naar de zeeschepen er belangrijk goedkooper is;

4. dat de arbeidskosten lager, de werkkrachten rustiger zijn;

5. dat de exploitatie door Nederlanders er over het algemeen verstandiger, bedachtzamer is, hetgeen o.a. tot uiting komt in den langeren levensduur van machines en werktuigen;

6. dat de campagneduur er langer is, waardoor met eenzelfde fabriek meer grondstof kan worden verwerkt;

7. dat er geen cyclonen noch sprinkhanenplagen voorkomen;

8. dat kleurlingwerkkrachten zich permanent in het land mogen vestigen.

Arbeid en Arbeidskosten. Het is begrijpelijk, dat waar op Java met een zeker systeem van werken schitterende resultaten zijn verkregen, gemeend wordt dat dit systeem voor Suriname zooveel mogelijk dient te worden gecopieerd.

Zooals ik boven reeds opmerkte heeft de rietcultuur op Java de mooie productie's ten deele te danken aan de beschikking over voldoende, niet kostbare, handige werkkrachten. Het standpunt van een groot deel van hen die voor Suriname ijveren is dan ook dat men in Suriname die beschikking eveneens moet hebben en hierin is de Regeering zeer behulpzaam opgetreden. Zij heeft thans de aanvoerkosten van Javaansche werkkrachten voor Haar rekening genomen in de hoop dat zulks den ondernemingsgeest zal prikkelen. Het is juist gezien en is het te hopen dat mocht Zij hierin succes heb-

ben deze tegemoetkoming nog lang zal blijven voortduren. Zwak is m.i. de redeneering dat de winstgevendheid der Surinaamsche bedrijven hiervan geheel of voor een goed deel afhankelijk dient te worden gesteld. Als de levensvatbaarheid der bedrijven zoo zwak is, zou het beter zijn niet te beginnen. Verder is een copie van het Javasysteem op den duur in Suriname onbestaanbaar; wij zien dit overal in Amerika waar Aziaten zijn ingevoerd. De levenseischen van het tweede en volgende geslacht dezer Aziaten zijn hooger dan van de oorspronkelijke immigranten en daarmede dient rekening te worden gehouden. Van zekere zijde wordt de opmerking weleens gemaakt, dat de loonen voor contractanten en vrije arbeiders in de ondernemersbedrijven niet hoog genoeg zijn en wordt daarbij gewezen op die welke betaald worden in andere deelen van tropisch Amerika. Al schijnt dit oppervlakkig volkomen juist, men moet daarbij niet vergeten dat de koopkracht van het geld in Suriname over het algemeen veel grooter is dan in de andere bedoelde landstreken, dat de arbeiders in Suriname gemakkelijk de beschikking kunnen verkrijgen over een lapje grond waarop zij met weinig arbeidsprestatie voldoende voedsel kunnen winnen, verder dat het verderfelijk systeem van verplichte winkelnering in den slechten zin in Suriname niet bestaat en de arbeiders verder naast goede geneeskundige behandeling en verpleging behoorlijke huisvesting genieten. Ik kan hier geen voorbeelden uit andere naburige landen aanhalen, het zou te veel ruimte vergen, maar ik kan toch niet nalaten op de slechte toestanden te wijzen welke bijv. op Porto-Rico in dit opzicht heerschen. Sedert den Vrede van Parijs in 1898 heeft het Amerikaansch groot-kapitaal het grondbezit der kleine landbouwers grootendeels, zij het dan tegen behoorlijke prijzen, opgekocht, waardoor op een bevolking van bijna 1,3 millioen zielen rond 800.000 geen landbezit meer hebben. De meesten hebben als seizoenarbeiders een deel van het jaar geen inkomsten en verkeeren dien tijd met hun gezinnen in behoeftige omstandigheden. Het Gouvernement aldaar is thans bezig nieuwe terreinen in te richten voor den

kleinen landbouw. Een afkoop van het gebruiksrecht van den Inlandschen bezitter op den grond is reeds in 1870 op Java verboden geworden. Dit was zeer wijs beleid. Wijs beleid was het echter niet dat het Gouvernement in Suriname de bevolking op al te gemakkelijke voorwaarden te ruim van grond voorzag of wilde voorzien. In Suriname is in het algemeen de arbeidstoestand belangrijk beter dan elders in tropisch Amerika; voor de Aziaten zijn de arbeidsvoorwaarden niet voldoende voordeelig op het oogenblik dat zij hun eenvoudige Oostersche levenseischen op ruimere leest willen gaan schoeien. Daarmede dient rekening te worden gehouden en het komt mij het verstandigste voor dat een systeem van deelbouw als in verschillende cultuurstreken in Amerika wordt aangetroffen, eenigszins gewijzigd en meer aangepast aan de Surinaamsche toestanden, op den duur wordt ingevoerd. Ik heb daar meer uitvoerig over geschreven in de boven reeds aangehaalde brochure. Er is echter meer. Indien de bedrijfszekerheid en de arbeidskosten daardoor niet worden geschaad zou het wenschelijk zijn waar mogelijk levende kracht te vervangen door mechanische.

Er zijn heel wat streken in de wereld waar ten koste van veel studie en geld met groote kracht steeds gezocht wordt naar een deugdelijke en loonende oplossing van dit belangrijke vraagstuk. Het vervangen van den benzinemotor door den ruwoliemotor (Zie genoemde brochure) heeft in de groote practijk goed voldaan. Als bekend heeft de „Sudan Plantation Cy" in den Soedan een zeer uitgebreid mechanisch landbedrijf. In een groote proef bleek dat de brandstofkosten voor ploegen per acre met de oude machines (benzine) 23,5 d. met de nieuwe Benz-Mc-Laren machines (ruwolie) 4,54 d. bedroegen. In Maart '27 werd in den Soedan een andere vergelijkende proef genomen tusschen een door een Amerikaan gedreven Caterpillar Tractor van 60 PK. (benzine), een ouden Mc:Laren benzine-kabel-motor en een nieuwen id. ruwolie motor. De kosten per acre bedroegen resp. 55,2. 23,6 en 6,34 Pence. Hierbij zij opgemerkt, dat de kabelmotoren werden bediend door Inlanders.

In Spanje waren de ploegkosten per acre met een oude en nieuwe (ruwolie) installatie resp. 53,20 Pence tegen 10,64 Pence.

De op de tentoonstelling der „Royal Agricultural Society" te Newport ingezonden Benz-Mc Laren ruwolie motorkabelinstallatie, verbeterd door een inventie van Ir. van Dijk, vond in Engeland zoowel als in Duitschland een goed onthaal. Ik verwijs in verband hiermee naar het bekende Engelsche vakblad „Engineering" van 15 Juli '27 en het Duitsch blad „Die Technik in der Landwirtschaft" van October '27, het artikel in laatstgenoemd blad werd geschreven door Prof. Dr. Ing. Vormfelde. De vraag naar deze motoren neemt in verschillende landbouwgebieden over de geheele wereld toe en op het oogenblik werken proefinstallatie's in de rietvelden van Demerara en Trinidad. Waar in het eerste land de ontwikkeling der suikerindustrie voor een goed deel afhankelijk wordt gesteld van het slagen van een loonend mechanisch bedrijf is het m.i. te betreuren dat die proeven worden genomen op terreinen met een oude indeeling, welke zich vermoedelijk niet voor een dergelijk werk leent. Intusschen is het te hopen dat eveneens een proef wordt genomen op terreinen met een voor het werk beter passende indeeling. Een nieuwe ruwolietractor wordt naar mij wordt medegedeeld eerstdaags door Benz in den handel gebracht nu proeven in Duitschland en Noord Frankrijk genomen gunstige resultaten hebben opgeleverd. De ploegkosten worden naar verluidt tot een minimum gereduceerd. Zoo schrijdt de techniek verder tot op een oogenblik zal worden ingezien, dat Suriname voor haar landbouwontwikkeling daarvan zal kunnen partijtrekken [1]).

[1]) Het zij mij veroorloofd hier het een en ander aan te halen uit een zeer interessant artikel „*Hommes ou machines?*" in het nummer van 25 Januari 1928 van „*La Quinzaine coloniale. Organe de l'Union coloniale Française*":

. . . „Instruments et machines ont une triple fonction: remplacer la main-d'oeuvre qui fait défaut, accroître la production et, cependant, restreindre l'effort demandé aux travailleurs" . . .

. . . „Bref, les planteurs ont un intérêt plus grand que jamais à remplacer la main-d'oeuvre par des instruments perfectionnés ou des machines. D'ailleurs, pour certaines cultures, celles du cotonnier ou de la canne à

In verband met het practische nut en de bedrijfszekerheid van landbouwmachines verwijs ik naar een artikel voorkomende in „Die Technik in der Landwirtschaft" van November '27.

Bedoeld artikel is getiteld: „Ein landwirtschaftlichter Groszbetrieb mit restloser Mechanisierung". van de hand van Ing. und Dipl. Landwirt Dr. Fritz Bredemann, die als tractordrijver dit bedrijf van zeer nabij heeft kunnen gadeslaan. Het betreft de bekende onderneming van Thomas D. Campbell, Montana. U. S., waarover in de wereldpers den laatsten tijd veel is geschreven geworden. Het artikel geeft een goed beeld van het bedrijf en is zeer lezenswaardig. Bredemann zegt o.a. „Es ist mir als Tractorfuehrer auf diesen Farm aufgefallen, wie selten Betriebsstoerungen an den Traktoren vorkommen; taeglich 12 Stunden lang ziehen sie ihre Bahn und legen trotz starker Belastung bis 40 K.M. am Tage zurueck".

Handenarbeid wordt slechts in zeer geringe mate in dit groote bedrijf gebruikt, dierlijke kracht ontbreekt geheel. De leider moet voor 95 % ingenieur, voor 5 % landbouwer zijn. Door het voorbeeld van Campbell is ondanks de belangrijke daling in de prijzen voor paarden en muildieren de vraag naar tractoren in Amerika zeer toegenomen.

„Der Siegeslauf des Traktors", schrijft Bredemann, „laeszt sich in Amerika nicht mehr aufhalten".

Het is tijd dat voor Suriname eens wordt vastgesteld wat met de nieuwste machines in verschillende cultuurbedrijven valt te bereiken temeer waar het geenszins is uitgesloten dat langs dezen weg op loonende wijze meer dan 70 % van den tegenwoordig noodigen handenarbeid is te vervangen. Al staat vast dat ondernemers de beschikking kunnen verkrijgen over voldoende van Java

---

sucre par exemple, les labeurs profonds ont une telle influence sur les rendements que l'utilisation des tracteurs, seuls capables de les effectuer, se justice d'elle-même, abstraction faite de toute considération de main-d'oeuvre"...

...„Remplacer le coolie par la machine, telle doit être la devise de demain, si nous voulons à la fois conserver notre bon renom et hâter le développement matérial et moral des immenses possessions que nous avons la charge de civiliser et de moderniser."

aangevoerde werkkrachten, het afhankelijk zijn van dien aanvoer is toch steeds een zeer zwak punt voor de ontwikkeling van Suriname.

Een goed doordacht systeem van deelbouw en mechaniseering waar noodig en mogelijk zullen de ontwikkeling van Suriname, een land als boven werd gezegd met bijzonder gunstige natuurlijke voordeelen voor een reeks cultures, ten zeerste ten goede kunnen komen [1]).

Rijst. In verschillende geschriften heb ik erop gewezen, dat de uitgestrekte vruchtbare alluviale vlakten in Suriname met reden kans geven op een behoorlijke winstgevendheid van flink opgezette mechanische groot-rijstbedrijven mits in westersche handen [2]). In de reeds meermalen aangehaalde brochure heb ik er voorts opgewezen, dat die rijstbedrijven een schakel kunnen vormen tusschen oerterrein en suikerrietaanplantingen en als tusschenbedrijven in deze laatste.

In zijn den 15den November j.l. te Londen uitgesproken rede „The Problems of British Guiana", heeft de Gouverneur van Demerara, Sir Cecil Rodwell, o.m. het volgende gezegd:

„As to the future development my personal opinion is that the best prospects lies — as regards the coastal belt — in the extension of sugarplanting and the amalgamation of estates; in the organization of the rice industry — there is no reason why Br. G. should not become the granary not only of the West Indian Islands, but the whole of the Spanish Main, and I believe their are great opportunities for English enterprise in the milling and exporting of rice on a large scale...."

Nu vaststaat, dat de exploitatiekosten van een dergelijk mechanisch bedrijf wederom aanmerkelijk kunnen worden verlaagd, komt het mij voor dat het in het belang is van de ontwikkeling van Suriname, dat ernstige proeven

---

[1]) Een aardig artikel van niemand minder dan Thomas A. Edison komt voor in „De Telegraaf" van 13 Maart 27 en is getiteld: Alleen de machine kan ons bevrijden."

[2]) De Selatdjaran-débâcle heeft hier te lande het vertrouwen in de practische uitvoerbaarheid en levensvatbaarheid dier bedrijven ernstig geschokt.

worden ingezet om dit vraagstuk op te lossen, te meer waar kans bestaat dat de beschikking kan worden verkregen over weinig legerende, flink produceerende rijstsoorten van goede handelswaarde. In het verkrijgen dezer soorten zal de medewerking van het Departement van Landbouw te Buitenzorg moeilijk kunnen worden ontbeerd.

Malachra. De vraag naar jute voor het vervaardigen o.m. van zakken is in de geheele wereld enorm. Het is te begrijpen dat telkens wederom getracht wordt zich onafhankelijk te maken van het jute-leverende land, Britsch-Indië. Zooals ik in bovenaangehaalde brochure reeds opmerkte schijnt vast te staan, dat met malachra (okrum) gunstige resultaten in deze richting kunnen worden verkregen, dat tevens dit vezelgewas op de alluviale gronden in de kolonie goed produceert.

Het is daarom dan ook gewenscht, dat zoo spoedig mogelijk grootere proeven dan tot nog toe zijn genomen worden ingezet, waardoor de beschikking zal worden verkregen over ruime voorraden ruwmateriaal waarmede in verschillende industriegebieden reclame kan worden gemaakt.

Europeesche kolonisatie. Van medische zijde is met klem gewezen op de mogelijkheid eener kolonisatie van blanken in Suriname. Ongetwijfeld biedt Suriname in deze voordeelen boven andere tropische gebieden. De kans van mislukking van dergelijke vestigingen in het lage kustgebied, de kweekplaatsen zoowel van parasitaire ziekten verwekkende als buitengewoon hinderlijke insecten, komt mij zeer groot voor. Aantrekkelijker schijnt mij het iets hoogerop gelegen droger zandgebied, dat zich beter leent voor assaineering en waar verder beslist minder hinderlijk insectenleven is. Een dergelijk plan zou naar behoefte een of meer goede snelverbindingen met het lager land noodig maken, welke gezien den niet grooten afstand niet bijzonder kostbaar zouden behoeven te zijn, terwijl waterwegen wellicht ook voor het doel te gebruiken zouden zijn. Voor hen die als het werk zulks mocht eischen in het kustgebied zouden moeten overnachten,

zoude een goede logeergelegenheid dienen beschikbaar te zijn. Voor kolonist komen naar mijn meening voorloopig slechts jonge menschen met een zekere ontwikkeling in aanmerking die na het doorloopen van een korten cursus hier te lande, ter plaatse in ruime mate verdere voorlichting zouden moeten vinden. De geheele kolonisatie zoude door dit alles op een veel hooger plan komen te staan en hierdoor de geheele opzet veel kostbaarder worden.

Het eventueel slagen van mechaniseering van verschillende landbouwbedrijven op loonende wijze waardoor per individu een veel grooter oppervlak in cultuur zoude kunnen worden gebracht dan tot heden mogelijk is, voorts het kweeken van superieure vruchten en gewassen zouden de kosten aan dat hoogere plan verbonden mogelijk goed kunnen maken, zouden de baten per individu een omvang kunnen doen aannemen door welke nu en dan een kort verblijf in het Moederland mogelijk zoude zijn. Door coöperatie zoude het verder mogelijk kunnen worden gewassen te verbouwen welke een fabriekmatige behandeling vereischen eer een marktproduct wordt verkregen.

* * *

Suriname is een land, dat de belangstelling noodig heeft van onze ontwikkelde jongeren die nog niet in een keurslijf van star conservatisme zijn vastgeregen.

Den Haag, December 1927.

NASCHRIFT

Volgens telegraphische mededeeling uit Demerara hebben de bovengenoemde proeven met een ruwolie-motor-kabelinstallatie aldaar zeer bevredigende resultaten opgeleverd en is een gewijzigde terreinindeeling noodzakelijk gebleken.

De genoemde ruwolietractor is in Januari j.l. te Parijs voor het Ministerie van Landbouw aldaar door Prof. Max Ringelmann o.m. met grondnotenolie als brandstof beproefd geworden. Genoemde professor heeft daaromtrent een gunstige verklaring afgelegd.

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

VIII

Schoolwezen. — Beklagenswaardig noemde de gouverneur-generaal Kikkert den toestand der scholen in 1816. „Elk, die maar niets te verdienen had, rigtte een school op, ofschoon hij zelf niet in staat was goed te lezen en te schrijven, en naauwlijks was er één, die den naam van onderwijzer verdiende. De inrigting der scholen waren (was?) ook geenszins tot dat oogmerk berekend. De voornaamsten (eene uitgezonderd) kon men niet dan met de a-b-c-schooltjes in de dorpen in 't moederland vergelijken" [1]).

Bij Koninklijk besluit van 8 October 1815 werd G. G. van Paddenburgh aangesteld als 's lands schoolmeester op een bezoldiging van 2000 gld. 's jaars met toezegging van benoeming tot koster, voorzanger en voorlezer in geval van overlijden van Lucas Hansz, die toen deze betrekkingen vervulde [2]). Kort nadat Van Paddenburgh zijn ambt had aanvaard, werd het *Reglement op het schoolwezen te Curaçao* vastgesteld [3]). Het hield zich alleen be-

[1]) De Hullu, *Curaçao in 1817*, t.a.p. bladz. 568.

[2]) Dahlhaus, t.a.p. bladz. 28 en 29 vermeldt een vers van Van Paddenburgh, dat zou ontleend zijn aan *de Cur. crt.* van 22 Dec. 1812. Ten onrechte zou men hieruit kunnen afleiden, dat Van Paddenburgh reeds eerder op Curaçao was. Bij zijn benoeming vertoefde hij in Holland, hetgeen blijkt uit de vergoeding van 400 gld. voor uitrusting, die hem toegelegd werden, en uit den last om met de *Prins van Oranje* de reis naar Curaçao te maken. Het vers staat dan ook in *de Cur. crt.* van 1 Jan. 1819. De hier genoemde Hansz overleefde V. Paddenburgh.

[3]) Oud-archief no. 255.

zig met het „Paddenburgsche schoolwezen". Tot opzieners daarvan werden benoemd ds. J. Muller J.Azn., de gewezen directeur der kolonie Jan Jacob Beaujon [1]), Haim Abinun de Lima en Jacob Hendrik Hudig, de stadsgeneesheer. Reeds 14 Juni 1816 werd tot medeopziener de juist aangekomen ds. Bosch aangesteld.

De schooluren waren van 9 tot 12 en van 2 tot 5 uur; de schoolopzieners hebben al spoedig voorgesteld deze te veranderen in één schooltijd van 9 tot 3 uur aan een stuk, maar of deze raad opgevolgd is, is mij niet gebleken. Het onderwijs bestond in: regelmatig spellen en lezen der Hollandsche taal, aardrijkskunde en vaderlandsche geschiedenis. Het schoolgeld bedroeg: voor spellen en lezen 3 pesos, voor schrijven erbij 4 realen bovendien, voor lezen, schrijven, rekenen 4 pesos, voor Fransch erbij 4 realen meer, en dan voor aardrijkskunde nog eens 4 realen; over de andere vakken wordt gezwegen.

De schoolopzieners hadden de school te bezoeken en voordrachten tot verbetering van het onderwijs aan den gouverneur-generaal te doen. Alle vier maanden moesten zij een generale inspectie houden om de vorderingen der kinderen na te gaan en tweemaal 's jaars zou er prijs uitdeeling aan de meestgevorderde leerlingen zijn. Van Paddenburgh werd vrijheid gelaten, om 's morgens vroeg en 's avonds na schooltijd privaatlessen te geven. In *de Curaçaosche Courant* van 5 April en 11 Mei 1816 bood hij dan ook aan „avondcollege" in de Fransche, de Hollandsche taal, aardrijkskunde en boekhouden.

Een jaar later gaf de gouverneur-generaal zijn indruk over 's lands schoolmeester aldus weer: „Het rapport, dat ik van tijd tot tijd van zijn schoolwezen bekom, is niet gunstig en doet hem niet veel eer aan, hoezeer hij kunde en bekwaamheid genoeg bezit" [2]). Hij ging zich te buiten aan misbruik van sterken drank, en hieraan zal het wel te wijten zijn geweest, dat hij den klerk, die hem kennis

[1]) Directeur van 1794 tot 1796. Zie *Een veelbewogen tijdperk*. Waarschijnlijk heeft hij de benoeming tot schoolopziener niet aangenomen. In de geregelde verslagen der schoolcommissie komt zijn naam niet voor.

[2]) De Hullu, t. a. p., bladz. 569.

kwam geven van het besluit van het gouvernement, dat voortaan op 's lands school aan kinderen van onvermogende ouders kosteloos onderwijs zou verstrekt worden, zoo onhebbelijk behandelde, dat de gouverneur-generaal hem schorste, waarna bij Koninklijk besluit van 28 Juni 1818 zijn ontslag volgde. Onverdienstelijk was hij overigens niet. Het gouvernement had hem tot tolk benoemd, en ook na zijn ontslag bleef hij in *de Curaçaosche courant* herhaaldelijk zijn diensten voor privaatlessen aanbieden. Hij was de oprichter van het departement Curaçao der Maatschappij tot nut van 't algemeen, waarvan Mr. I. J. Elsevier de voorzitter werd [2]). Teenstra noemt Van Paddenburgh als de schrijver van het in 1819 te Haarlem uitgegeven boekje *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden*, in mijn Inleiding vermeld, waarvan hij overigens weinig goeds vertelt [3]).
Verder was er een school voor de Diaconie-armenkinderen der Hervormde gemeente, die gehouden werd door den reeds genoemden L. Hansz. Behalve de opgegeven ambten bekleedde hij dat van „aanspreker der levendigen voor de doden", en voor dat alles beloonde de Raad van politie hem met 480 pesos 's jaars.

In den loop van 1817 kreeg voorts P. Phoel, Phul of Poel, die met Ds. Bosch, een familielid van hem, de reis naar Curaçao gemaakt had, van den gouverneur-generaal vergunning, om aan de Overzijde der haven een school tot onderwijs der jeugd op te richten onder oppertoezicht van de opzieners van het schoolwezen [4]). V. Paddenburgh

---

[1]) In *de Cur. crt.* van 27 Apr. 1822 beval hij zich zelfs aan tot waarneming van alle zaken, welke niet tot de civiele en crimineele justitie behooren.

[2]) Simons, *Beschrijving van het eiland Curaçao*, bladz. 107 noemt als stichtingsjaar 1807 in plaats van 1817. Ook stierf Van Paddenburgh niet in 1827 maar in 1824. Zijn boedel werd insolvent verklaard. De Raad van politie besloot toen zijn 14-jarige dochter, die zich „in zeer slegte handen" bevond, naar Holland te zenden. Oud-archief no. 472.

[3]) Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. VIII. Zie hierover *Het Koloniaal Weekblad* van 14 Jan. 1926.

[4]) Op gezag van ds. Bosch en Teenstra wordt aangenomen, dat Phoel de schrijver is van de geschiedkundige *Mengelingen* in verschillende nummers van *de Cur. Crt.* van 1824 tot 1828, waaronder een levensschets van Brion. Zie Inleiding, bladz. 2. Teenstra trof hem in 1833 of 1834 op Rozentak achter het Schottegat. *T. a. p.* I, bladz. 88.

beklaagde zich erover, dat zoovelen, en daaronder „Phul, op goed geluk hier aangeland", hem concurrentie aandeden, maar de schoolopzieners merkten den gouverneur-generaal op, dat V. Paddenburgh zichzelf tegenwerkte, en de ouders der kinderen over hem ontevreden waren [1]).

Reeds in April 1818 kwam de schoolcommissie met een ontwerp tot herziening van de inrichting van het onderwijs. Er waren negen scholen, zoo deelden zij mee: die van Phoel met 40 kinderen, waarover zij zeer tevreden waren; die van David Rodiguez van de Joodsche Portugeesche natie, die al 30 jaar in de Willemstad een school had met 30 Joodsche kinderen, waarvan slechts 4 Nederlandsch leerden, de andere alleen Spaansch en Fransch [2]); de diaconieschool van Luc. Hansz met meer dan 70 kinderen op Pietermaai en de school van Andr. Cramer, die al 40 jaar zijn inrichting aan de Overzijde had, vooral als rekenmeester bekend was, en bijna 20 kinderen had [3]), terwijl van minder beteekenis waren de scholen van J. M. Daal met ongeveer 10 kinderen, van Benoit la Coste met 6 kinderen, van Cristoffel Martin, een mulat, met ruim 40 kinderen van de kleur, alle in de Willemstad, alsook die van Westen met ongeveer 6 kinderen op Pietermaai en die van Frans Recao met bijna 20 kinderen aan de Overzijde [4]). De schoolopzieners stelden voor de vier eerstgenoemde scholen tot landsscholen te maken, en voor de laagste volksklassen ten minste 2 of 3 der andere scholen en 1 aan de Overzijde toe te laten. De scholen van Phoel en Rodriquez zouden scholen van den eersten rang worden, waar Nederlandsch, lezen, schrijven en

---

[1]) Oud-archief no. 308.

[2]) Over Rodriguez ook Teenstra, *t. a. p.* I, bladz. 91.

[3]) Een jaar later geeft de schoolcommissie op als aantal kinderen bij Phoel, Rodriguez en Van Eekhout 50, bij Kramer 12. Oud-archief no. 310.

[4]) Het aantal schoolkinderen was zeer gering. Het getal der analphabeten zeer groot. Tal van akten en brieven vindt men met kruisjes onderteekend. In 1822 verkocht een zoon de slavin zijner moeder en teekende de overeenkomst met een kruis. Later ontkende hij die „handteekening". Er kwam toen een verbod om onderhandsche akten met kruisjes te teekenen. Analphabeten moesten daarom in het vervolg authentieke akten hunner rechtshandelingen laten opmaken.

rekenen en bovendien „vreemde en buitenlandsche talen, alsmede aardrijks en geschiedkunde enz..... voor zooverre de schoolhouders hiertoe bekwaam zijn", onderwezen zouden worden; de scholen van Hansz en Cramer werden bestemd voor scholen van den tweeden rang, waar alleen onderwijs in Nederlandsch, lezen, schrijven en rekenen zou gegeven worden. Het schoolgeld zou op laatstgenoemde scholen 3 patienjes per maand zijn, op die van den eersten rang 3 pesos en 6 realen voor een vreemde taal of voor geschiedenis en aardrijkskunde. Jaarlijks zou tweemaal een examen worden afgenomen, in Juni en December; eens, bij het laatste, zouden prijzen uitgereikt worden aan de meest gevorderde leerlingen [1]).

Eerst 1 Januari 1820 trad het dien overeenkomstig op gemaakte *Provinciaal Reglement op het schoolwezen te Curaçao* in werking. Als scholen van den tweeden rang vinden wij echter vermeld die van G. Kramer en K. van Eekhout [2]), de laatste op Pietermaai. Tot schoolopzieners werden benoemd Ds. G. B. Bosch, en den raad-contrarolleur-generaal der financiën a. i. C. L. van Uytrecht.

Art. 3 van het Reglement bepaalde, dat de bestaande bijzondere scholen om gewichtige redenen vooralsnog zouden worden toegelaten, doch dat voor oprichting van nieuwe bijzondere scholen de toestemming van den gouverneur-generaal zou noodig zijn. Meer dan drie zouden er echter niet mogen zijn.

Bijzondere scholen voor vreemde talen zouden in het

---

[1]) Oud-archief no. 308.

[2]) Van hem deelt Ds. Bosch, *t. a. p.* II, bladz. 108 mee, dat hij vroeger als zendeling naar de Kaap de Goede Hoop gegaan was, doch door den oorlog met Engeland zijn bestemming daar niet bereikt had, en na veel omzwervens zich te Curaçao als huisonderwijzer neergezet had. V. Paddenburgh, *t. a. p.* bladz. 78 geeft een uitvoerige aanhaling uit een onuitgegeven handschrift van Van Eekhout, „Historieële Schets en korte beschrijving van Curaçao", dat hem ten dienste gestaan heeft bij het schrijven van zijn anoniem uitgegeven boekje. Reeds spoedig werd hij aangesteld tot school- en godsdienstonderwijzer op Aruba tegen een bezoldiging van 300 pesos uit de koloniale kas en 100 pesos uit de armenkas van dat eiland. Eerst in het begin van 1822, toen zijn opvolger op Curaçao aangekomen was, kon hij vertrekken. In latere jaren komt hij op Aruba voor als een der „magistraten", die met den commandeur van het eiland het *vredegerecht* vormden.

geheel niet worden toegelaten, wanneer de behoefte daaraan op de landsscholen van den eersten rang voldoende zou kunnen vervuld worden, tenzij met bijzondere toestemming van den gouverneur-generaal.

De toegelaten bijzondere scholen konden schoolboeken van gouvernementswege krijgen.

Einde 1821 kwam als opvolger van Van Eekhout, Nicolaas Anslijn [1]), aangesteld op een bezoldiging van 600 pesos of 1000 gld., om 24 landskinderen te onderwijzen en met bevoegdheid om daarbij zooveel kinderen van particulieren tegen schoolgeld op school te nemen, als hij geschikt zou kunnen onderwijzen, en om privaatlessen te geven buiten schooltijd.

Dahlhaus schrijft in zijn levensschets van Monseigneur Niewindt bladz. 224: „Ondanks deze zorg voor het openbaar onderwijs scheen het volk er niet mee gediend te zijn. De particuliere scholen bleven bestaan, ja zelfs, zij vermeerderden, zoodat de Gouverneur reeds in 1821 een verbod uitvaardigde tegen allen, die fungeerden als onderwijzer zonder autorisatie". Zoo meegedeeld maakt het den indruk, dat Dahlhaus met de aanleiding tot dit verbod niet bekend geweest is. In een briefje aan den gouverneur-generaal van de schoolopzieners van 6 Augustus 1820 klaagden deze over „het nadeel hetwelk het schoolwezen alhier lijdt, doordien de gedeporteerden uit het moederland zich in den post van onderwijzer der Jeugd begeven". Met name noemden zij V. d. Berg(he?), die tijdens hij op het punt stond een moord te begaan 20 kinderen aan zijn zorg had toevertrouwd [2]). Reeds tevoren had Mr. Van Starckenborgh als gouverneur-generaal ad interim zich tot den minister van koloniën gewend met ver-

---

[1]) Een wonderlijk geval deed zich met hem voor, toen hij in het midden van 1827 de dochter van den procureur Gaerste, zijn schoonzuster, schaakte, en zijn school in den steek liet. De schoolcommissie verklaarde hem „ongeschikt om verder den post van onderwijzer der jeugd waarte nemen". De gouverneur schorste hem in afwachting van des Koningsbeslissing, aan wien hij een verzoek tot huwelijkstoestemming had ingediend. Zie zijn naam bij Jesurun, *Een gedenkwaardig feit*, t. a. p. bladz. 43. Hij is secretaris van het Departement Curaçao van de Maatschappij tot nut van 't algemeen geweest.

[2]) Oud-archief no. 310.

zoek, om de verzending van misdadigers naar Curaçao te doen ophouden. In den brief van de schoolopzieners vindt Mr. Elsevier nu aanleiding, het verzoek van zijn voorganger te steunen; hij noemde als gronden behalve „de regtmatige bekommernis van het Schoolbestuur.... de onaangename gewaarwordingen der Ingezetenen en andere niet minder bezwarende omstandigheden, betrekkelijk tot dusdanige personen". Het gewenschte gevolg hadden deze verzoeken niet. Zelfs ontving Cantz'laar van den minister de last, om het geven van onderwijs aan de gedeporteerden te verbieden, „*niet* omdat zij gedeporteerd zijn, maar omdat zij niet voldoen aan de requisiten bij de reglementen op het schoolwezen voorgeschreven". Op deze wijze is het waarschijnlijk ook door Dahlhaus bedoelde verbod in de wereld gekomen.

Geregeld brachten de schoolopzieners aan den gouverneur verslag uit van den toestand van 's Lands scholen en van de vorderingen der leerlingen. Blijkbaar waren zij nog al tevreden. In Augustus 1823 ging de gouverneur zelf eens kijken op de vier landsscholen en de eene diaconieschool der Hervormde Gemeente. Ook hij sprak van de „goede vorderingen", maar meende toch ook, dat nog veel hinderpalen te overwinnen zouden zijn, vóór bereikt zou zijn, wat noodig en mogelijk was. Hij klaagde over indolentie der ouders ten aanzien van het naar school zenden der kinderen, en over het gebruik der landstaal door de kinderen, als de groote hinderpaal in de uitspraak. Tenslotte was ook aan de schoollokalen nog veel te verbeteren.

Toch moet er aan den anderen kant wel belangstelling bij de ouders geweest zijn, want, de schoolcommissie [1]), vroeg 30 Juni 1823 aan den gouverneur, of behoeftige kinderen als leerlingen mochten worden ingeschreven, „daar de aanzoeken der ouderen tot dat einde nog aanhoudend voortduren". Waren de schoolopzieners onbekend met het besluit, dat tot Van Paddenburghs schorsing en ontslag geleid had? en de gouverneur ook, die

---

[1]) Toen bestaande uit Ds. Muller, Ds. Bosch, Van Uytrecht en De Lima.

antwoordde, dat bij hem geen redenen bestonden, om deze kinderen niet aan te nemen?

Het aantal kinderen op de landsscholen werd door de schoolcommissie 1 Maart 1825 opgegeven als 145, nadat zij de vorige maand over achteruitgang geklaagd had. Waarschijnlijk zijn in dit getal alleen de kinderen, voor welke uit het schoolfonds betaald werd, begrepen.

Dahlhaus haalt uit een brief van Niewindt aan [1]), dat er destijds in de stad slechts één school voor de Roomsche was, „zoo ellendig als immer mogelijk". Dat schijnt tot 1828 zoo gebleven te zijn.

Aruba en Bonaire. — „En vermits de eilanden Bonaire en Aruba, en vooral het eerstgemelde in veelerlei opzigten, meerdere voordeelen kunnen aanbrengen, dan tot hier toe heeft plaats gehad, is des Konings ernstige meening, dat de Raad door eene commissie zal doen onderzoeken, op welke wijze van het hout in de bosschen, van het kalkbranden, van de zoutpannen, veefokkerij en andere ressources partij zal kunnen worden getrokken; zullende de Gouverneur Generaal voor de Policie op beide de Eilanden, door eenen Kommandeur of ander geschikt ambtenaar doen zorg dragen. En zal het rapport van den Raad door den Gouverneur Generaal, met bijvoeging van zijne consideratien op dit sujet, zoo spoedig mogelijk moeten worden overgezonden".

„Inmiddels zal door den Raad worden gezorgd,

1°. dat, door de Indianen en 's Lands Slaven op die Eilanden, de culture van *Mais* en andere voortbrengselen worde ondernomen en voortgezet,

2°. de Veeteelt worde aangemoedigd,

3°. het misbruik van het vellen van hout in de bosschen worde te keer gegaan, en eene betere directie daarin geobserveerd, dan te voren heeft plaats gehad, en dat het brandhout van het verw- en timmerhout worde onderscheiden,

4°. dat de zoutpannen en het kalkbranden, zoo zulks

---

[1]) *T. a. p.*, bladz. 224.

niet reeds is geschied, verpagt worden, indien daartegen geene redenen obsteren.

5°. dat 's Lands Slaven niet tot particuliere diensten worden gebruikt, maar alleen tot 's Lands diensten en in behoorlijke discipline gehouden worden".

Het is te verstaan, dat aan de hand van deze voorschriften, van de artt. 42 en 43 van het Regeeringsreglement van 1815, de beide „onderhoorige" eilanden voorwerp van een nauwkeurig onderzoek en van breede besprekingen zijn geweest.

Reeds leverden de commissies, belast met de overneming dezer eilanden van het Engelsche bestuur in 1816, uitvoerige verslagen in, door Dr. De Hullu meegedeeld. Commissies uit den Raad van politie, zooals voorgeschreven was, zijn evenwel niet erheen gegaan. Wel zijn in dit college uitvoerig besproken de veranderingen, die zouden kunnen worden aangebracht om den economischen toestand der eilanden en hunner bewoners gunstiger en het voordeel voor het moederland grooter te maken.

Inmiddels waren de noodige ambtenaren aangesteld. De bekende L. Boyé, uit Holland meegekomen, werd commandeur van Aruba, Jan van der Biest, vice-commandeur; voorts waren er een ontvanger, een kapitein en een luitenant der Indianen.

Op Bonaire was S. B. van der Broek commandeur; hij overleed in het volgend jaar, en werd toen opgevolgd door Isaac Debrot, eerst directeur. Ook hier waren een kapitein en een luitenant der Indianen.

De commandeur was „opperhoofd des Eilands" onder het opperbevel van den Gouverneur Generaal. Zijn instructie [1]) is een regeeringsreglement in het klein. In het bijzonder werden de commandeurs verplicht 's Lands slaven „met zagtzinnigheid en menschlievendheid (te) behandelen en (te) doen behandelen". De slaven moesten op zon- en feestdagen en zaterdags des namiddags vrij van werken zijn.

De vice-commandeur op Aruba was belast met het fokken van ezels en paarden en het beheer van de zoutpan;

[1]) Te vinden in het Oud-archief nrs. 245, 248, 252.

op Bonaire, waar de veeteelt uitgebreider was, de zoutpannen talrijker waren, en het boschbeheer met het kalkbranden bijzondere zorg vereischten, was dit alles den directeur opgedragen.

De Indianen-officieren hadden een geheel andere taak dan hun naam doet verwachten. „De kapitein der Indianen", zoo wordt gezegd, „is gechargeerd met de uitoeffening van alles wat niet speciaal aan andere Ambtenaren gedemandeerd is; hij adsisteert bij het formeren der Inventarissen van 's Lands Eigendommen, houdt annotatie van alle veranderingen, die daarin voorvallen, en moet de verantwoording van den Commandeur ondertekenen". In hun afzonderlijke instructies [1]) vindt men als hun werkzaamheden nog onder meer genoemd: schouw, burgerlijke stand, politie, ijk; zij moesten „opzigt en directie" houden „bij alle 's Lands werk, alwaar de Indianen [2]), vrije lieden en andere Ingezetenen geemployeerd zijn", en dat was nogal wat, want alle ingezetenen boven de 16 jaar, manspersonen, met uitzondering van ambtenaren en bedienden waren verplicht tweemaal 's weeks voor den Lande te werken, en bij het opjagen van ezels [3]) zoo dikwijls als zij opgeroepen werden. „Wie zelfs niet werken wil kan een slaaf in zijn plaats stellen."

Beide eilanden kwamen ook hierin overeen, dat er geen particulier grondbezit voorkwam [4]). Een van de vragen, die op des ministers last in het bijzonder den Raad van politie [5]) bezig hield, was deze, of aan beide eilanden vrije handel zou kunnen worden toegestaan. Men was het erover eens, dat Bonaire daarvoor niet in aanmerking kwam door zijn ongunstige ligging, en van den vrijen handel voor Aruba, dat reeds smokkelhandel op de Spaan-

---

[1]) Oud-archief no. 246.

[2]) Op Aruba worden in 1816 vermeld 564 „echte Indianen"; van Bonaire wordt gezegd, dat er geen „echte Indianen" zijn. Zie De Hullu, *t. a. p.*

[3]) Een beschrijving hiervan bij Teenstra, *t. a. p.*, II, bladz. 194 e.v. en bij G. van Lennep Coster, *Herinneringen mijner reizen naar onderscheidene werelddeelen*, bladz. 148 e.v.

[4]) Zie Mr. G. J. Fabius, *Het leenstelsel van de West-Indische Compagnie* in de Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, deel 70 aflev. 3 en 4 (1915), bladz. 568.

[5]) Oud-archief no. 467. Vergadering van 10 Augustus 1919.

sche kust dreef, werd algemeen de doodsteek voor den Curaçaoschen handel verwacht.

Was onder het Engelsche bestuur het eiland Bonaire verhuurd aan den Amerikaanschen koopman Joseph Foulke, destijds op Curaçao wonende [1]), voor 4000 gld. per jaar, het Nederlandsche bestuur nam zelf de bewerking van het eiland in handen. Het brazilliehout werd bij inschrijving verkocht aan den Curaçaoschen koopman C. L. Parker, later aan I. N. C. Jutting. In 1826 werd geen inschrijving meer gehouden. Met het zout ging het slecht, een verscheping naar het moederland, beproefd als retourlading bij gebreke van andere goederen, leverde verlies op [2]). Voor de veeteelt worden herhaaldelijk koeien en geiten, later ook schapen, naar Bonaire gezonden.

In 1821 bracht Cantz'laar een bezoek aan Bonaire. Alvorens omtrent de noodige veranderingen voorstellen naar het moederland te zenden, had de gouverneur uit eigen oogen willen zien, en zijn gevoelen stemde wel overeen met dat der raadsleden van 1819. Met name op Bonaire wilde hij er niet van weten meer vrijheid op het gebied van landbouw en veeteelt aan de ingezetenen toe te staan.

Aruba, dat hij toen nog niet bezocht had, wilde hij maken tot een stapelplaats van beestialen voor den handel op Jamaica en San Domingo. Was het eiland eenmaal zoover, dan zou het gouvernement zich van de ezelsteelt kunnen terugtrekken, en voor het gemis van voordeel daaruit in een heffing van in- en uitgaande rechten schadeloosstelling zoeken. Op Bonaire zou alleen de schapen- en kabrietenteelt voor particulieren opengesteld kunnen worden. De vraag of de eilanden niet geschikt waren voor vaste verblijfplaats van de gedeporteerden werd voor beiden eilanden ontkennend beantwoord om de gemakkelijke gelegenheid tot ontvluchten en den slechten invloed op de zwarten.

Uitvloeisel van een en ander zijn geweest de reglemen-

---

[1]) Gehuwd met Charlotte Brion, zuster van den admiraal.

[2]) Einde 1827 werd de geheele op Bonaire aanwezige partij voor f. 1.35 per vat verkocht aan den Engelschman Wm. Pitt.

ten van administratie en bestuur voor de eilanden van 1823 [1]), waarbij o.m. de mogelijkheid tot particulier grondbezit werd geopend, zoowel van de „bij vergunning" reeds bezeten grond, als van den nog niet uitgegeven grond. Voor Aruba werd bij deze gelegenheid een vredegerecht ingesteld, bestaande uit den commandeur en twee „der voornaamste en geschikste ingezetenen" als „magistraten" [2]). Dit college zou zijn belast met alle zaken, het politiewezen betreffende, beslissing van geschillen van niet-crimineelen aard, geldzaken en vorderingen van minder dan 90 pesos. Geldboeten tot 100 pesos en gevangenisstraf tot 14 dagen mochten opgelegd worden behoudens „beklag" bij den gouverneur. Ook de directie over wegen en straten [3]), en de prijszetting van eetwaren behoorden tot de taak van het vredegerecht. Bij een instructie [4]) was deze nog verder uitgewerkt [5]).

In hetzelfde jaar werd opgeheven de noodzakelijkheid, dat ingezetenen, die wilden huwen, zich naar Curaçao moesten begeven. Wel zou daar de afkondiging der geboden moeten plaats vinden, maar de aanteekening zou ten overstaan van den commandeur geschieden en de huwelijkssluiting door den commandeur met den vice-commandeur of den kapitein der Indianen.

Reeds eenige jaren eerder, in 1819, hadden beide eilanden een dokter gekregen: Aruba, waar Boyé als commandeur ontslagen was en vervangen door den gewezen praktizijn en secretaris van den Raad van justitie, Jacob Thielen, dokter A. E. Schugk en Bonaire I. L. Strack.

Het aantal protestanten was op Bonaire zeer gering, ongeveer 90, tegenover ongeveer 290 op Aruba [6]), waar de

[1]) Oud-archief nrs. 248, 251, 252, 258; *de Cur. crt.* 31 Jan. 1824.

[2]) Als zoodanig werden benoemd I. H. G. Eman en K. van Eekhout.

[3]) Over het ontstaan van Oranjestad, de hoofdplaats van Aruba, zie men *Het Koloniaal Weekblad* van 1 Oct. 1925.

[4]) Oud-archief no. 248.

[5]) Een der maatregelen, die het vredegerecht nam, worde vermeld. Het bepaalde „ter beperking van zedelooze nachtvermaken.... dat voortaan geene nachtelijke bijeenkomsten of zoogenaamde dansen met tamboer zullen mogen gehouden worden, dan met speciale toestemming van den kommandeur, tegen betaling van *f* 1.50 voor het permit.

[6]) De Hullu, *Bonaire in 1816*, t. a. p., bladz. 507 en *Aruba in 1819*, t. a. p., bladz. 372 noot.

behoefte aan een voorganger dan ook wel gevoeld was. Op gelukkige wijze had men daarin kunnen voorzien door den onderwijzer Van Eekhout van Curaçao naar Aruba over te plaatsen, en hem, oud-zendeling, tevens bevoegdheden als kerkelijk voorganger te verleenen. Ds. Bosch had zich verbonden tweemaal 's jaars de gemeente te bezoeken voor de geloofsbelijdenis van nieuwe lidmaten en de bediening van Doop en Avondmaal. Het eerste bezoek viel niet vóór 1823. In een brief van den Hervormden Kerkeraad op Curaçao aan de Commissie voor de zaken der Protestantsche kerken in Nederlandsch Oost- en West-Indië van December 1823 [1]) vindt men een en ander van de kerkelijke gemeente op Aruba meegedeeld. Het bezoek van ds. Bosch in Mei van dat jaar was het eerste, dat een protestantsch godsdienstleeraar daar bracht. Tevoren werden ook de kinderen der „Hervormden" door een Roomsch priester gedoopt zonder de plechtigheden zijner kerk „alleen op de artikelen des Geloofs en het gebed des Heeren" [2]). Als de pastoor op Curaçao terugkwam, gaf hij de lijst der aldus gedoopten aan den kerkeraad der Hervormde gemeente. Bij de vestiging der gemeente door Ds. Bosch gaven zich 411 personen op, onder welke 108 blanken; de overigen waren gekleurden, grootendeels van Indiaanschen oorsprong. Zeven menschen waren Luthersch. „Meer dan $^2/_3$ gedeelte van het bovengenoemde getal vergenoegt zich alleen van door den H. Doop tot de Hervormde gemeente te behooren, kan niet lezen nog schrijven, verstaat de Nederduitsche taal niet [3]) en vraagt nooit naar hetgeen in hunne kerk geleerd wordt."

Twee der aanzienlijkste ingezetenen, één Hervormde en één Luthersche, werden tot opzieners van de kerk en de school benoemd. De godsdienst- en schoolonderwijzer hield zondags des morgens school en des avonds catechisatie, die beide slecht bezocht werden uit onkunde in de Ne-

[1]) O u d-a r c h i e f no. 387.

[2]) Zie ook Dahlhaus, *t. a. p.*, bladz. 78.

[3]) Toen de gouverneur in 1824 de gouvernementsschool bezocht waren daar slechts 31 leerlingen. Hij weet dit aan de traagheid der ouders in het ter school zenden hunner kinderen.

derduitsche taal. Ds. Van Dissel deelt mee [1]), dat Van Eekhout dien dag ook „de eene of andere gedrukte leerrede" voordragen moest.

De „vereeniging" van 1826 werd ook op Aruba plechtig gevierd.

Bonaire zou nog een kwarteeuw moeten wachten vóór daar de eerste openbare leerrede voor de Protestantsche bevolking werd uitgesproken [2]).

De Roomschen waren op beide eilanden veel talrijker: ruim 1000 op Bonaire en ruim 1100 op Aruba [3]). Veel van de verzorging dezer gemeenten is niet bekend. De geestelijken van Curaçao bezochten beide eilanden en doopten daar. Pirovano bleef, gelijk wij zagen, twee jaren op Aruba. Na hem werkte daar de Spaansche priester Hernandez, van wien Dahlhaus meedeelt [4]), dat Cantz'laar hem, en De la Olleria voor Bonaire, niet wilde toelaten. Onjuist is echter de beschuldiging, en ook onverdiend, dat van dien gouverneur nu geen aanstelling van priesters op beide eilanden meer te verwachten was. Cantz'laar had alleen bezwaar, *Spaansche* priesters aan te stellen [5]). En bovendien: twee jaren later stapte hij over dit bezwaar heen, en liet Hernandez als priester op Bonaire toe [6]).

---

[1]) *De Hervormde. thans Vereenigde Protestantsche gemeente van Curaçao,* t. a. p. bladz. 392.

[2]) Van Dissel, *t. a. p.*, bladz. 396.

[3]) De Hullu, *t. a. p.*

[4]) *T. a. p.*, bladz. 38 tot 40; zie ook bladz. 78 en 79.

[5]) Zie *Het Koloniaal Weekblad* van 10 Sept. 1925.

[6]) Gouvernements-journal 19 Aug. 1824, Oud-archief no. 241.

EEN CONFLICT TUSSCHEN AMSTERDAM EN DE STATEN-GENERAAL OVER SURINAME IN 1774 en '75

DOOR

C. K. KESLER

I.

Het is bekend, dat, tenzij buitengewone omstandigheden het noodig maakten, in den tijd van de Republiek der Vereenigde Nederlanden de zaken van staat en die van de koloniën gewoonlijk niet met groote snelheid afgehandeld werden. Het uiterst samengestelde bestuur, het ontbreken van centraal gezag met voldoende macht en sterken invloed en vooral de behoefte van ieder bestuurslichaam en van iederen regent, om koninkje in eigen kring te spelen en daar geen vreemde inmenging te dulden, dat alles bracht telkens conflicten van meer of minder ernstigen aard teweeg. Vooral burgemeesteren van Amsterdam hebben deze nogal eens veroorzaakt en toegeven deden zij in den regel niet, tenzij zij door maatregelen, als die van Willem II in 1650 daartoe gedwongen werden. En de overige steden van Holland mochten al eens tegenspartelen, wat Amsterdam wilde, was vrijwel wet in Holland en, wat Holland wilde, moest in de Republiek geschieden. Want daar zat het geld, dat de macht verschafte. En in Amsterdam zei de goê gemeente: „De Heeren moeten het maar weten", en liet met vertrouwen, — een vertrouwen, dat gedurende vele jaren volkomen gerechtvaardigd was, — de leiding der zaken van haar stad aan de Heeren over. Die Heeren, dat waren in hoofdzaak de burgemeesters, die door familieverwantschap invloed hadden in alle kringen van hun stad, in hun gewest en ver daarbuiten. En onder die burgemeesters was er in

den regel één, die door zijn persoonlijke bekwaamheden, door zijn regeerderstalenten feitelijk de leiding van het bestuur in handen had, die het magnificat bezat. Zoo was het gedurende de 17e en de eerste helft der 18e eeuw. De revolutionaire bewegingen, die leidden tot de verheffing van Willem IV hadden dien toestand eenigszins, maar toch niet beduidend veranderd. Voortaan moesten de Heeren, zij het ook schoorvoetend, rekening houden met de wenschen en inzichten van den middenstand. Hadden zij tijdens Willem II en Willem III alleen het oog te houden op de Oranje-partij, sedert ongeveer 1750 eischte de vroeger zoo volgzame klasse der winkeliers en kleine kooplieden eveneens hun aandacht. Tusschen die twee vuren geplaatst, hebben de regenten in Amsterdam zich nog bijna een halve eeuw weten staande te houden en zich doen gelden, wanneer zij dat noodig achtten. Dat bleek o.a. in 1774, toen de toestand in Suriname buitengewone maatregelen noodig gemaakt had.

Het steeds driester optreden der wegloopers leverde een voortdurend gevaar voor de kolonie op. Amsterdam stelde daarin bijzonder belang, vooral sedert het in 1770 door het uitkoopen der familie Van Aerssen vrijwel alleen eigenaar geworden was. Op verschillende wijzen had men beproefd, de Marrons ten onder te brengen. Toen dit niet gelukte door het nu en dan uitzenden van boschpatrouilles, was in 1770 het z.g. corps van vrijnegers opgericht. Daar dit echter weinig nut bleek te hebben, was het in 1772 gereorganiseerd en veranderd in het Corps Jagers, dat tot het midden van de 19e eeuw in stand bleef. Vooral onder de leiding van Friderici, den lateren Gouverneur, heeft dit uitstekende diensten gedaan, maar het was toch niet sterk genoeg, om aan het steeds dreigende gevaar van de zijde der Marrons een einde te maken. Bovendien waren de Jagers, zelf negers, bij de weggeloopen slaven buitengewoon gehaat, zoodat hun optreden de laatsten telkens tot feller actie prikkelde. Het kwam het bestuur van Suriname in 1772 dan ook wenschelijk voor, versterking van de krijgsmacht uit Holland aan te vragen.

Zoolang mogelijk had men daarmede gewacht; de ervaringen in vroegere jaren met de z.g. Staatsche troepen opgedaan, waren niet van de aangenaamste geweest. Ongeveer een kwart-eeuw vroeger, in 1750 waren de drie Commissarissen, die in opdracht hadden, „om onderzoek naar de onlusten en oneenigheden in deze colonie te doen" gekomen met een troepenmacht van 400 man. Behalve de extra kosten, die dit medebracht, waartoe belasting-verhooging in Suriname noodig werd, lagen bij velen de heftige onaangenaamheden tusschen den commandant, Baron Van Verschuer en den Commandeur van de z.g. Societeits-troepen, den w. d. Gouverneur Crommelin, nog versch in het geheugen. De Gouverneur Jan Nepveu, tijdens die troebelen tweede Secretaris van het Hof van Politie, was er van nabij in betrokken geweest. Met groot enthousiasme zal hij dan ook de zending der hulptroepen niet aangevraagd hebben, maar, toen het verzoek om hulp afgezonden werd, was de toestand in de kolonie werkelijk dreigend. Benden Marrons stroopten tot in de nabijheid van Paramaribo.

Directeuren der Societeit pleegden overleg met de Staten-Generaal en den Stadhouder, die sedert 1747 Opperdirecteur der beide Compagnieën met aandeel in de winst en het recht tot benoeming van ambtenaren was. Het resultaat dezer besprekingen was, dat besloten werd, een expeditie-corps van ongeveer 800 man onder bevel van den Kolonel Louis Henri Fourgeoud naar Suriname te zenden. Wat zijn militaire bekwaamheden en ervaring in dergelijke expedities betreft, was Fourgeoud zeker de ware man, om de hem opgedragen taak tot een goed einde te brengen. Als kapitein had hij reeds in het expeditiecorps, dat onder bevel van den Kolonel De Salve in 1763 uitgezonden was, om den beruchten slavenopstand in Berbice te dempen, ondervinding opgedaan en daar uitstekend gediend. Zijn instructie echter en zijn persoonlijke geaardheid gaven er aanleiding toe, dat in Suriname nieuwe moeilijkheden gevoegd werden bij die, welke men daar reeds had [1]). Bovendien was daar de toestand be-

[1]) Zie omtrent deze moeilijkheden, het artikel „Vreemdelingen in het

langrijk gewijzigd, sedert de missive met het verzoek om hulp door den Gouverneur Nepveu was afgezonden.

In September 1772 was een der voornaamste schuilplaatsen der Marrons, Boekoe, het kamp van den beruchten aanvoerder Baron door den kapitein Mayland met medewerking van Friderici en zijn zwarte jagers genomen. De volgende maand teekende Nepveu in zijn dagboek aan: „De meeste wegloopers zijn van elkander af, zoeken bij troepjes een goed heenkomen en moeten zich bij gebrek aan vivres, met cabbes en boomvruchten vergenoegen, die echter weinig te vinden zijn." Hoewel, zooals latere gebeurtenissen bewezen, zoowel het Bestuur als de ingezetenen den toestand wel wat al te optimistisch inzagen, is het verklaarbaar, dat men onder die omstandigheden, alles behalve reikhalzend meer naar de komst der hulptroepen uitzag. Inmiddels waren deze in de Republiek uit verschillende garnizoenen te zamen gebracht en in twee oorlogschepen reeds naar Suriname onderweg. Onder de, onder Fourgeoud dienende, officieren was o.a. de kapitein Stedman, die verzocht had van de Schotsche Brigade, waarbij hij diende, bij het expeditie-corps gedetacheerd te worden. Zooals bekend is, gaf deze later een beschrijving van Suriname en een verhaal van de tochten in het binnenland in het licht.

De troepen kwamen Februari 1773 te Paramaribo aan en weldra begonnen daar de moeilijkheden. Krachtens zijn instructie beschouwde Fourgeoud zich als commandant van de geheele troepenmacht in Suriname en was er de man niet naar, om zich gewillig erin te schikken, onder den Gouverneur te staan. Andere verschilpunten kwamen daar weldra bij. Fourgeoud was uitgezonden voor een actief optreden, het lievelingsdenkbeeld van Nepveu daarentegen was, door het militair cordon de kolonie te-

---

Westindische leger" door S. Kalff in de Juli/Augustus aflevering van dit tijdschrift.

Uitvoerig worden deze ook behandeld in J. Walbees, Geschiedenis van Suriname, en in J. G. Stedman, Narrative of a five years' expedition against the revolted negroes of Surinam. London 1796.

Een Hollandsche vertaling van het laatstgenoemde werk zag in 1799 het licht onder den titel: Reize naar Suriname en door de binnenste gedeelten van Guiana. (Zie Vreemdelingen enz., blz. 174).

gen aanvallen van vijanden uit het binnenland te beveiligen. Sedert het midden der eeuw was men reeds met de vestiging daarvan bezig geweest. Het zou loopen langs het Oranjepad tusschen de Saramacca en de Suriname-rivier en vandaar naar de kust. Volgens de kaart voorkomende in het werk van Ph. Firmin van 1770 was er toen een gedeelte van voltooid, n.l. het zooeven genoemde Oranjepad, van de Saramacca naar de plantage Rama aan den linkeroever van de Suriname-rivier met het vervolg ervan aan de overzijde dezer rivier van La Providence tot den oorsprong van de Tempatikreek. De rest, loopende evenwijdig aan de Commewijne tot den mond van de Motkreek, wenschte Nepveu nu te voltooien.

Bij dit verschil in inzicht omtrent de wijze, waarop de kolonie tegen de Marrons beveiligd moest worden, voegde zich weldra een andere moeilijkheid. Met de Saramaccaner boschnegers was 19 September 1762 onder het bewind van den Gouverneur Crommelin een soort vredesverdrag gesloten, waarbij zij erkend werden als vrije leden, naar willekeur hun woonplaatsen mochten kiezen, mits zij op voldoenden afstand van de plantages bleven en zich verbonden, weggeloopen slaven tegen vastgestelde premies uit te leveren. Tot dusver was de verhouding tusschen deze boschnegers en de blanken vrij bevredigend geweest kort na de aankomst der hulptroepen echter dreigden er moeilijkheden te ontstaan.

Fourgeoud, die sedert zijn aankomst in Suriname weinig voor zijn troepen te doen vond, had aanvankelijk het voornemen gehad, ze voorloopig maar over de buitenposten te verdeelen, om ze althans uit de stad te verwijderen. Als reden daarvoor gaf hij op: „alsoo se aan Paramaribo door Debauches vrij meer onbequaam en buyten staat raakten." Daarna besloot hij Maart 1775 terug te keeren, waarop het Hof van Politie hem verzocht, indien er werkelijk oneenigheden met de Saramaccaners mochten uitbreken, tegen hen op te trekken. Fourgeoud weigerde dit beslist op grond zijner instructie, die hem opdroeg, „om tegen de wegloopers, niet tegen hen, met wie vrede gemaakt was, te ageeren." Ten slotte maakte een

gevoelige nederlaag der Societeits-troepen in Juni 1773 actief optreden tegen de Marrons noodzakelijk, waarna eindelijk de gewenschte samenwerking tusschen Gouverneur en Commandant voor eenigen tijd tot stand kwam. Nepveu begaf zich persoonlijk naar Fourgeoud, „om sig cordatelijk wegens de saake en omstandigheden te expliceeren, 't welk van verseekeringe van onderlinge vriendschap en cordaatheit weegens de behandeling der saake is gevolgt". Hoewel er later nog genoeg strubbelingen voorkwamen, werden nu de „saaken" krachtig aangepakt en, nadat in Januari en Februari 1775 versterking uit Holland was aangekomen onder bevel van den overste Siborg werd in Augustus het dorp Gado-Sabi der boschnegers veroverd waarna de gevaarlijkste aanvoerders met hun volgelingen over de Marowijne vluchtten. Dit veroorzaakte nu weer moeilijkheden met de Fransche naburen en gaf aanleiding tot nieuwe oneenigheid tusschen Fourgeoud en Nepveu. De eerste stelde voor, eenvoudig over de Marowijne te trekken en de Marrons desnoods op Fransch grondgebied te verdelgen; de Gouverneur durfde de verantwoordelijkheid voor zoo'n krassen maatregel niet op zich nemen. Voorloopig liet men hen dus daar met rust en de toestand was ten slotte zoo geworden, dat, wat er van de troepen nog over was, in April 1778 kon vertrekken. Het cordon was inmiddels ook, zij het zeer gewijzigd, tot stand gekomen, maar het was een rijke bron van onaangenaamheden in Suriname geweest. Fourgeoud en de Raad van Politie waren ertegen, Nepveu, de Directeuren der Societeit, de Staten-Generaal en Willem V waren ervoor. De verdeeldheid erover was eenmaal zelfs zoo hoog geloopen, dat de Commandant van den Stadhouder in October 1776 den uitdrukkelijken last ontving, zich van bemoeiingen ermede te onthouden en maatregelen ervoor geheel aan den Gouverneur over te laten.

De zending van het expeditie-corps was dus een aanleiding tot allerlei twisten en verdeeldheden in Suriname geweest. In het moederland veroorzaakte de betaling der extra kosten een conflict tusschen de stad Amsterdam

aan de éénе zijde, de Staten van Holland en de Staten-Generaal aan de andere zijde. Onder den indruk van de eerste alarmeerende berichten uit Suriname was er geenerlei oppositie geweest tegen het zenden van de eerste bezending troepen in 1772. Toen deze echter door ziekte en verliezen in sterkte zoozeer verminderd waren, dat nieuwe hulptroepen noodig schenen, schreef Willem V aan de Staten-Generaal en verzocht, te overwegen, „of versterking der krijgsmacht in Suriname noodig was en, of de Staatsche troepen al of niet behoorden te worden teruggeroepen." Dit schrijven werd in de Staten-Generaal behandeld en het gevolg der besprekingen was de zending der versterkingen onder den overste Siborg. De kosten hiervan moesten over de provinciën omgeslagen worden en hiertoe was de machtiging der verschillende Gewestelijke Staten noodig. Voor het verkrijgen hiervan was de stem der verschillende leden daarvan noodzakelijk en nu gaf de van de meerderheid afwijkende meening van Amsterdam tot eindelooze correspondentie aanleiding.

27 September 1774 werd de zaak in de vergadering der Staten van Holland behandeld. Amsterdam gaf daarbij te kennen, dat het de zending van nieuwe troepen niet noodig achtte, daar de rust in Suriname volkomen hersteld was. Dit was niet juist, want eerst in het volgende jaar werd een beslissend voordeel op de Marrons behaald. Blijkbaar waren, in verband natuurlijk ook met de gebrekkige verbinding tusschen kolonie en moederland, de Amsterdamsche burgemeesters nog onder den indruk van de verwoesting van het dorp Boekoe in 1772, terwijl uit de gevoerde correspondentie blijkt, dat zij van de slechte verstandhouding tusschen Nepveu en Fourgeoud toen nog onkundig waren. Dat het uitgezonden expeditiecorps tot dusver nog niet veel had uitgevoerd en hard achteruitging, was hun dus eveneens onbekend. De afgevaardigden van Amsterdam in de Staten van Holland verklaarden zich daarom tegen het zenden van versterking.

Toen deze inmiddels toch gezonden werd, liet de stad haar macht gevoelen, door te verklaren, in de betaling der kosten niet te zullen bijdragen. Dit was een sterk machts-

middel van het Bestuur der stad, om zijn wil door te drijven. Geld was er in Amsterdam, ook voor Suriname in overvloed beschikbaar. Nog in 1770 had de stad ƒ 700.000 betaald voor overname van het aandeel der familie Van Aerssen in de Societeit en vier jaar later sloten Directeuren nogmaals een leening van ƒ 700.000 à $2^1/_2$ % met de stad af. Een bedrag van ƒ 139.220, dat Amsterdams aandeel in de kosten der expedities beliep, kon dus voor de stad geen bezwaar zijn. Zij wilde zich eenvoudig niet laten overstemmen, waartoe de staatsregeling der Republiek haar in zeker opzicht het recht gaf. Bovendien waren de Burgemeesters, vooral de voorzittende Burgemeester Mr. Egbert de Vrij Temminck niet buitengewoon geneigd, zich bij een besluit, dat op aandrang van den Stadhouder door de Staten-Generaal genomen was, zonder verzet neder te leggen. Mr. Egbert de Vrij Temminck had sedert 1733 zitting in de vroedschap, waarin hij waarschijnlijk door invloed van zijn grootvader van moederszijde, Egbert de Vrij, die Raad en Oud-Schepen was, gekomen was [1]). De Temmincks komen niet voor als leden der vroedschap van Amsterdam, wel de familie De Vrij. Dit laatste zal wel de reden geweest zijn, dat Mr. Egbert Temminck bij zijn familienaam dien zijner moeder aannam. Bij de woelingen in 1748, toen Willem IV de wet in Amsterdam en enkele andere steden verzette, was hij in zijn bedieningen gehandhaafd, maar ging na den dood van den Prins tot de oppositie over.

(*Slot volgt*)

---

[1]) Het was in Amsterdam gebruik, jaarlijks vier schepenen te benoemen. Deze werden daardoor tevens candidaten voor het burgemeesterschap in volgende jaren. Vóór 1748 was het regel, dat ieder der vier burgemeesters één schepen aanwees. In 1752 werd een correspondentie opgericht, waarvan verschillende magistraatspersonen in Amsterdam lid waren en, waardoor de invloed van burgemeesters op de benoeming van schepenen nog versterkt werd. Mr. De Vrij Temminck nam deel aan die overeenkomst aan wier invloed het te danken was, dat hij niet alleen zelf unaniem voor het volgende jaar tot burgemeester herkozen werd, maar ook, dat Mr. W. G. Deutz tegen hen wensch der Gouvernante in het college van burgemeesters werd opgenomen. De laatste, de bekende bankier, die de eerste negotiatie ten behoeve van Suriname tot stand bracht, was door De Vrij-Temminck naar voren geschoven, wat begrijpelijk wordt door de familie verwantschap, die er bestond tusschen de families Temminck en Deutz.

BIBLIOGRAPHIE

Proceedings of the Royal Society of Medicine. 1927. Vol. XX (Sections of Tropical Diseases and Parasitology, Dermatology, and Therapautics and Pharmacology, pp. 121—149). Discussion on the treatment of leprosy.

A Problem of Empire Suffering, being the Annual Report for 1927 of the British Empire Leprosy Relief Association. London.

The Lancet, Jan. 14th, 1928. The curative action of Hydnocarpates and Iodides in Leprosy, by Sir Leonard Rogers, C. I. E., M. D., F. R. C. P. Lond., F. R. S.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, Januar/Februar 1928.

Neerlandia, Februari 1928. Het Creolen-vraagstuk, door D. H. Arends, met naschrift van den heer G. J. Staal.

Idem. Maart 1928. Wat zijn Creolen? door C. K. Kesler. — Kreool, door J. Heinsius.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Februari 1928. Curaçao.

Katholiek Sociaal Weekblad, 23 Februari 1928. Emigratie naar Suriname

De Groene Amsterdammer, 23 Februari en 3 Maart 1928. Suriname en Nederland, door G. J. Staal. (Geïll.)

Koloniaal Tijdschrift. Maart 1928. De centrale rechtsgemeenschappen over zee, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Het Nederlandsch Zeewezen, 2 Maart 1928. Met Hr. Ms. „Hertog Hendrik" naar de West, door P. Steenkamp. (Met kiekjes van Curaçao en Aruba).

Neger-Eros. Ethnologische Studien über das Sexualleben bei Negern, von Felix Bryk. Mit 85 Abbildungen im Text und einer Tafel. Berlin und Köln, 1928.

Algernon Aspinall. A wayfarer in the West Indies; with 19 illustrations. London 1928.

Berichten uit de Heidenwereld. Maart-April 1928. De Vergadering van ons Zend. Genootschap op 30 Januari l.l. — Uit oude Brieven van wijlen Zr. Hartmann.

De Indische Verlofganger, 9 Maart 1928. François le Vaillant, een Surinaamsch ontdekkingsreiziger in Afrika, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret).

Het Koloniaal Weekblad, 8 Maart 1928. Bevolking, productie en verkeer. Eenige aanteekeningen over Zuid-Amerika in het algemeen en Suriname in het bizonder, door W. R. Menkman.

Idem. 15 Maart 1928. Het Repertorium, door Joh. F. Snelleman.

Haagsche Post, 17 Maart 1928. Het Jubileum van de Koffie.